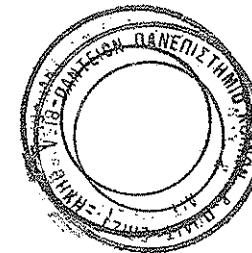

ΓΙΩΡΓΟΣ Ξ. ΜΑΤΖΟΥΡΑΝΗΣ

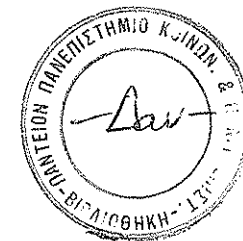

A
A 8900995

94
KOL

ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ (ΓΚΑΣΤΑΡΜΠΑΪΤΕΡ)

Πρόλογος: Κ. ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΗ

Στὸ βιβλίο αὐτὸ συνεργάστηκαν :

Ἡ Δρ. Βάλια Σιλντ γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν ἐλληνόπουλων, καὶ
Ὁ Χρ. Κωνσταντινόπουλος γιὰ τὸ νόμο περὶ ἀλλοδαπῶν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ GUTENBERG

ΣΟΛΩΝΟΣ 103 ΤΗΛ. 626.684 ΑΘΗΝΑΙ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο έχει την υπογραφή του συγγραφέα και τη σφραγίδα
του εκδοτικού οίκου

331.62495043

MA7

Βιβλίο κ. Γ. Γαλανού
1989

Copyright © 1974 by : G. Matzouranis - Gutenberg

Στοιχειοθεσία, εκτύπωση, βιβλιοδεσία :
GUTENBERG, Διδότου 55^α-57, Αθήνα
Υπεύθυνος τυπογραφείου : Γ. Λαβδανός
Εξώφυλλο : Χρήστου Παπαγεωργίου

Ἔβγα μόνον καὶ φώναξε σ' ὅλους τοὺς μαχαλάδες
πόσα κορίτσια εἶναι δῶ τὰ μαῦρα νὰ φορέσουν
ἢ ξευτεῖα μᾶς χώρισε μᾶς πῆρε τὰ παιδιὰ μας
στὴ Γερμανία σέρνονται τὰ ἄμοιρα κορμιά τους
νὰ βροῦν τὰ μεροκάματα νὰ ζήσουν τὰ παιδιὰ τους

(Ἑπειρώτικο δημοτικὸ τραγούδι)

ΟΙ ΓΚΑΣΤΑΡΜΠΑΪΤΕΡ

Το μεγάλο γεγονός του έτους 1965 στη Γερμανία : 'Η άφιξη του εκατομμυριοστού ξένου εργάτη. Υποδοχή στο σιδηροδρομικό σταθμό. Λόγοι, δώρα, αναμνηστικό μετάλλιο (μπρούτζινο). 'Ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης : Οί ξένοι εργαζόμενοι συμβάλλουν αποφασιστικά στο γερμανικό οικονομικό θαύμα. Έχουν την εγγνωμοσύνη μας και τους θεωρούμε ισότιμους συμπολίτες.

Το έτος 1970 συμπληρώνεται το δεύτερο εκατομμύριο ξένων εργατών. Πάλι γεγονός μέγα. Πάλι υποδοχή στο σταθμό, λόγοι, δώρα. 'Ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης : Οί ξένοι συμβάλλουν αποφασιστικά στην ευημερία της Γερμανίας. Έχουν την εγγνωμοσύνη μας και τους θεωρούμε ισότιμους συμπολίτες.

Το έτος 1973 ακόμα πεντακόσιες χιλιάδες ξένοι εργάτες. Μαζί με τα μέλη των οικογενειών τους ξεπερνούν τα τρία εκατομμύρια. 'Ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης : Οί ξένοι συμπολίτες είναι απαραίτητοι για την οικονομία μας. Χωρίς αυτούς θα αντιμετώπιζαμε την καταστροφή. Τους εγγνωμονούμε.

365 μέρες το χρόνο αφίξεις νέων μεταναστών. 365 μέρες το χρόνο οί αρμόδιες υπηρεσίες υποδέχονται, καταγράφουν και διανέμουν αυτό το ανέλπιστο δώρο των μεσογειακών χωρών προς τη Δ. Γερμανία. Δέν είναι μετανάστες όπως εκείνοι που φεύγουν στις υπερπόντιες χώρες. Δέν είναι μετακινούμενοι εργάτες όπως εκείνοι των χωρών της Κοινής Αγοράς που αλλάζουν χώρα εργασίας όπως έμεις γειτονιά. Δέν έχουν μόνιμη διαμονή, μόνιμη εργασία, πολιτικά δικαιώματα. Είναι δημιούργημα των υψηλότερων κατακτήσεων του καπιταλισμού. Είναι οί «Γκάσταρμπαΐτερ».

Ποῦ σημαίνει : Έρχονται από το Νότο. Είναι φτωχοί και υπανάπτυκτοι. Είναι φτηνοί και πειθαρχικοί. Τους είναι αρκετό ένα συμβόλαιο ταχτικό με μεροκάματο για να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, να ῥθοῦν στη Γερμανία. Να εγκαταλείψουν το σπίτι τους για να χωθοῦν σ' ένα κοινόβιο.

Νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν οἰκογένειά τους, τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ νὰ βρεθοῦν, ξένοι, ἀνάμεσα σὲ 60 ἑκατομμύρια ξένους. Νὰ ἐγκαταλείψουν τὶς γεωργικὲς τοὺς ἀπασχολήσεις καὶ νὰ ἐνταχθοῦν, ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, στὴ βαριὰ βιομηχανία. Νὰ ἐγκαταλείψουν 300 μέρες τὸ χρόνο τὸν ἥλιο γιὰ νὰ ζήσουν 300 μέρες τὸ χρόνο συννεφιά. Οἱ πλούσιοι Εὐρωπαῖοι δὲν ἔχουν παρὰ νὰ τοὺς καλέσουν. Καὶ θὰ ῥθοῦν. Δὲν ἔχουν παρὰ νὰ τοὺς γνέψουν. Καὶ θὰ φύγουν. Κανεῖς δὲν θὰ παραπονεθεῖ γιὰ τὰ πάθη τους. Προσφέρονται φτηνότερα ἀπὸ τὰ λαχανικά, τὰ φρούτα καὶ τὰ καπνὰ. Ταξιδεύουν τράνζιτο, χωρὶς τελωνειακὸ ἔλεγχο. Προσφέρουν τὰ πάντα χωρὶς νὰ δικαιῶνται τίποτα.

Ἀνάμεσα στὶς χῶρες ποὺ ἐφοδιάζουν τὴ Γερμανία μὲ ἐργατικὰ χέρια ἡ Ἑλλάδα σὲ σχέση μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς κατέχει μόνιμα τὸ προβάδισμα καὶ μὲ σημαντικὴ διαφορὰ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες στὴν ἐξαγωγή αὐτοῦ τοῦ προϊόντος. Ἀπὸ τὰ 8,7 ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς προσφέρει 280.000 ἐργάτες στὴ Γερμανία. Ἀκολουθεῖ ἡ Τουρκία, 37 ἑκατομμύρια κάτοικοι, 470.000 ἐργάτες στὴ Γερμανία· ἡ Ἰταλία 54 ἑκατομμύρια κάτοικοι, 410.000 ἐργάτες στὴ Γερμανία· ἡ Ἰσπανία, 34 ἑκατομμύρια κάτοικοι, 190.000 ἐργάτες στὴ Γερμανία· καὶ ἡ Πορτογαλία, ποὺ εἶναι νέος ἀκόμα ἐξαγωγέας, 9,5 ἑκατομμύρια κάτοικοι, 60.000 ἐργάτες στὴ Γερμανία. Ἡ Τυνησία, τὸ Μαρόκο καὶ μερικὲς ἄλλες χῶρες ποὺ ἐπίσης στέλνουν ἐργάτες στὴ Γερμανία δὲ μπαίνουν στὸ λογαριασμὸ. Εἶναι ἀκόμα φοβερὰ καθυστερημένες στὶς ἐξαγωγές τους. Οὔτε φυσικὰ καὶ οἱ χῶρες τῆς κεντρικῆς καὶ βόρειας Εὐρώπης. Οἱ πολῖτες τους ποὺ δουλεύουν στὴ Γερμανία δὲν εἶναι Γκάσταρμπάιτερ.

Οἱ Γκάσταρμπάιτερ στὴ Γερμανία ἔχουν κοινὰ προβλήματα, παρὰ τὶς ιδιομορφίες κάθε ἐθνότητος. Ἄφησαν τὶς πατρίδες τους γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, ὑφίστανται τὴν ἴδια καταπίεση καὶ θὰ ἐπιστρέψουν μὲ τὶς ἴδιες προϋποθέσεις. Γιὰ ὅλους ἡ νέα ζωὴ ἦταν ἓνας σεισμὸς. Προσπαθοῦν νὰ ἀμυνθοῦν, δὲν μποροῦν, ἀπέναντι σὲ ποιὸν καὶ πῶς; Ἐπιχειροῦν νὰ συνηθίσουν στὴν ιδέα τῶν δονήσεων. Ὑπομένουν, δὲν συνηθίζουν. Ρωτήθηκαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ ἀπάντησή τους εἶναι γιὰ ὅλους. Κανεῖς τους δὲν ἤθελε νὰ γίνεи μεταναστής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Οἱ Γκάσταρμπάιτερ	7
Πρόλογος. Τοῦ Κ. Χατζηαργύρη	11
Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ	
— Σύντομο διάγραμμα τῆς ἐλληνικῆς μετανάστευσης στὰ τελευταῖα 100 χρόνια	32
— Στὰ χρόνια ποὺ ἤμαστε παιδιά, οἱ ἄλλοι μᾶς ἐτοίμαζαν τὸ εἰσιτήριο	38
— Μετανάστευση, τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ	47
— Τὰ ἄρθρα τῆς συμφωνίας ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐπιλογὴ μεταναστῶν	51
— Τὸ ταξίδι: Ἀπὸ τὸ Μπρίντεξι στὸ Μόναχο	54
— Μιά ἀποψη: Πολὺ δύσκολη ἀρχὴ γιὰ τοὺς μετανάστες	61
ΣΤΗ ΦΑΜΠΡΙΚΑ	
— Ἡ πύλη τοῦ καινούργιου Θεοῦ	65
— Προσανατολισμοὶ	71
— Τὸ ἀκόρντ: καταπίεση καὶ ἀπόγνωση	72
— Τὰ ἐργατικὰ ἀτυχήματα	76
— Συνέβη στὸ Χίλκερόντε	82
— Ὁ διερμηνέας	84
— Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση	89
— Ποῦ δουλεύουν καὶ τί δουλειὰ κάνουν	95
— Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1970	102
— Εἰδικὸ καθεστῶς ἐργασίας	103
— Μιά συζήτηση: Ὑστερα ἀπὸ πέντε χρόνια	106
Ο ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	
ἢ γιὰ τὴ φιλοξενία στὴ σπηλιά τοῦ ληστή	109
ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗ ΦΑΜΠΡΙΚΑ	
— Πηγαίνετε καὶ βλέπουμε	125
— Τὸ χρῆμα καὶ ἡ χρῆση του	132
— Χωρὶς γλῶσσα	137
— Ἀρρώστειες, γιατροὶ καὶ κομπογιαννίτες	142
— Στὸ νοσοκομεῖο	146
— Ποιὸς κάνει καὶ πῶς πληρώνει τὸ «ἐγκλημα»	150
— Κι ὅμως τὸν λένε ἐλεύθερο χρόνο	158
— Χαρτοπαιξία καὶ ἄλλες «κοινωνικὲς πληγές»	162
— Μάθε τέχνη	164
— Πῶς μαθαίνονται τὰ νέα	166

— Στο Σταθμό	168
— Τα έντυπα	169

ΤΟ «ΣΠΙΤΙ» ΜΑΣ

— Χάιμ, ο πύργος της Βαβέλ	175
— 3+3+3	184
— 3+3+∞	190

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

— 'Η μεταναστευτική οικογένεια	203
— Ζωντοχήροι από ανάγκη	207
— Έγγονια και γιαγιάδες	211

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΩΝ

ή για τη δεύτερη γενιά βοηθητικών εργατών στη Δ. Γερμανία	217
---	-----

116.960 ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΕΣ	233
--------------------------------	-----

ΑΣΧΟΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

— 'Η κοινωνική πρόνοια	245
— 'Η ορθόδοξη εκκλησία	248
— Οί ελληνικές κρατικές υπηρεσίες	251
— Τα εργατικά Συνδικάτα	254
— Επιχείρηση : μετανάστες ή πώς να γίνετε εκατομμυριούχος	262

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Κοινότητες και άλλες οργανώσεις των μεταναστών	273
--	-----

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΝΤΕΣ

— Αυτός ο εργάτης δεν κοστίζει τίποτα	281
— Μονάχοι ανάμεσα στους ξένους	283
— 'Η κοινωνική ενσωμάτωση	287
— 'Ο διαγωνισμός	297

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

— Παλιννόστηση, ένα μακρινό όνειρο	301
— Ξαφνικά, ένα σύννεφο	304
— 'Ακόμα μία συζήτηση : 'Υστερα από 10 χρόνια	305

ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

«Φτιάχνουμε ένα βιβλίο για μας»	308
---	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	310
------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΗ

1

Του καλλιτέχνη, του κοινωνικού ερευνητή, η αξία κι η ικανότητά του να συγκινήσει και να πείσει δεν εξαρτιούνται μονάχα από το βάθος και την ολοκλήρωση της σκέψης ή το τέλειο της τεχνικής ή και τη γενική αισθαντικότητα των αντιδράσεων. Παίζει ρόλο πριν από κάθε τι άλλο ο βαθμός που την εργασία του διαπνέει η αγάπη προς το λαό, η ικανότητά του να συμπάσχει με τις μεγάλες μάζες των απλών ανθρώπων που μοχθούν κι υποφέρουν και πάντα ελπίζουν σε μιαν καλύτερευση της τύχης τους. Αυτό είναι το στοιχείο που δίνει στα έργο τέχνης, στην προσπάθεια κοινωνικής έρευνας, την ιδιότητα της ανθρωπιάς κι επιτρέπει στον καλλιτέχνη και το συγγραφέα να επικοινωνήσουν μαζί μας και να μας κινητοποιήσουν ψυχικά, κι όχι μόνο ψυχικά, στο πλευρό της ευγενικής προσπάθειας που αυτοί αναλαβαίνουν και που μας ενδιαφέρει όλους μας.

Με βάση αυτό το κριτήριο, το βιβλίο του Γιώργου Ματζουράνη δεν είναι μονάχα ένα ντοκουμέντο εξαιρετικής αξίας, απαραίτητο σ' όποιον θέλει να έμβασθαι μέσο των ξενητεμένων παιδιών του στο δράμα του λαού μας, στο σισύφειο άθλο του για την επιβίωση, αλλά κι ένα έργο τέχνης από κείνα που δε θα λησμονηθούν. 'Ο συγγραφέας, με τον τρόπο που ταχτοποίησε το υλικό του, πέτυχε το σπάνιο κατόρθωμα και να μας προσφέρει όλα τ' απαραίτητα στατιστικά κι άλλα στοιχεία και ταυτόχρονα να δίνει στην αφήγησή του έναν παλμό απλό και γρήγορο και πάντα ανθρώπινο. Το κάνει με μιὰ σεμνότητα που έντυπωσιάζει. Για μένα προσωπικά, είναι κάτι το πολύ ικανοποιητικό που μου δόθηκε η ευκαιρία να προλογίσω το σύγγραμμά του Γιώργου Ματζουράνη.

Θέλω να κάνω, από δω και μπρός, μιὰ διευκρίνιση. Θεωρώ πως το βιβλίο αυτό, έτσι όπως γράφτηκε, είναι κάτι το ολοκληρωμένο. Δε χρειάζεται καμιά ιδιαίτερη έρμηνεία από μέρους οποιουδήποτε. Στέκει μόνο του, με την αξία του. Κι ο πρόλογος αυτός δεν επιχειρεί να παραγνωρίσει τουτό το βασικό δεδομένο. 'Οποιος θέλει να μάθει τι λέγει ο Ματζουράνης, καλείται να διαβάσει τα όσα γράφει παρακάτω ο ίδιος. Θα πειστή πολύ γρήγορα πως έχω δίκιο στην εκτίμησή μου του βιβλίου και πως κάνω πολύ καλά αποφεύγοντας τα περιττολόγια σχόλια γύρω από μιαν ανάλυση που αποτελεί μιαν έννοια και δε χρειάζεται καμιά συμπλήρωση. 'Αν μολαταῦτα γράφω κάτι, το επιχειρώ έξω από τα πλαίσια της αφήγησης-ανάλυσης του συγγραφέα. 'Εκρινα σκόπιμο δηλαδή, για όποιον ενδιαφέρεται για μιαν οικονομικοκοινωνική τομή του προβλήματος, να παρουσιάσω λίγες σκέψεις γενικής μορφής γύρω από το θέμα της σκοπιμότητας που υπηρετεί ή μετανάστευση στο σύστημα, των όρων αυτού του φαινομένου όπως αρχίζουν να γίνονται τώρα αισθητά κάτω από την πίεση των ιστορικών δυνάμεων, και γενικότερα των αντίτυπων που η μετανά-

στευση με τις εναλλασσόμενες φάσεις της έχει πάνω στη χώρα προέλευσης των μεταναστών, στην προκείμενη δηλαδή περίπτωση πάνω στην Ελλάδα.

2

Λέχτηκε, πολύ σωστά, πως η μετανάστευση δεν είναι κάτι το μοναδικό κι ιδιότυπο στην ιστορία του καπιταλισμού. Το σύστημα, για να ζήσει και ν' αναπτυχτεί ιστορικά, έχει μιαν οργανική εξάρτηση από το μεταβολισμό που το ένώνει με παράλληλα ύπαρκτες προκαπιταλιστικές μορφές παραγωγής, για να μεταχειριστώ τη διατύπωση της Ρόζας Λούξεμπουργκ. Η πρόοδος του καπιταλισμού έχει σαν απαραίτητη προϋπόθεσή της την ανταγωνιστική του σχέση με προηγούμενα συστήματα παραγωγής που, καθώς ο καπιταλισμός τ' αποσυνθέτει, τροφοδοτούν την παραπέρα ανάπτυξή του.

Αυτό σημαίνει, για να το κάνουμε πιο σαφές, πως για να ζήσει ο καπιταλισμός πρέπει αδιάκοπα ν' αύξάνει την κλίμακα παραγωγής του, και για να μεγαλώνει το κέρδος του σ'α σύνολο αλλά και για να εμποδίζει το ποσοστό του κέρδους που πραγματοποιεί να πέσει σ' υπερβολικά, «κρυσσογόνα», χαμηλά επίπεδα. Η υπεραξία και το ποσοστό της υπεραξίας πρέπει, για τούτο, να μεγαλώνουν αδιάκοπα, σ'ε τρόπο που η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφάλαιου, ο γρήγορος δηλαδή ρυθμός επέκτασης του σταθερού κεφάλαιου, ο όρμητικός πολλαπλασιασμός των παραγωγικών εγκαταστάσεων σ'υν τις πρώτες ύλες, τ'α καύσιμα κλπ., να μην έχουν σαν αποτέλεσμα η υπεραξία που βγαίνει από τη ζωντανή, την «άζιογόνα», εργασία, να περιορίζεται σ' ένα όλο και πιο μικρό ποσοστό του συνολικά επενδυόμενου κεφάλαιου. Για να γίνει αυτό, πρέπει οπωσδήποτε — δεν αναφέρομαι εδώ στην προσπάθεια της παράλληλης αύξησης του ποσοστού υπεραξίας με μιαν ένταση του βαθμού εκμετάλλευσης, κλπ. — ν' αύξάνει διαρκώς κι ο αριθμός των απασχολούμενων εργατών. Έτσι κρατιέται μέσα σ' όρισμένα όρια η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφάλαιου. Κι έτσι επίσης παρεμποδίζεται μι'α ενίσχυση της θέσης των εργαζόμενων τόσο μεγάλη ώστε να τους επιτρέψει να διεκδικήσουν σοβαρές αυξήσεις σ'τα μεροκάματα κι έτσι να περιορίσουν πάλι το ποσοστό της υπεραξίας και κατ'α συνέπεια και το ποσοστό του κέρδους.

Η αδιάκοπη επέκταση του εργατικού δυναμικού γίνεται με την ένταξη στους κόλπους του κατηγοριών του πληθυσμού που απασχολούνται στη βιοτεχνία ή στην καλλιέργεια μικρών αγρών. Γίνεται με τη στροφή της γυναίκας στην παραγωγή. Τροφοδοτείται με τη φυσιολογική αύξηση του πληθυσμού. Και στηρίζεται επίσης, ιδιαίτερα για μι'α καπιταλιστική χώρα που θέλει ν' αναπτυχτεί με γρήγορους ρυθμούς, στην είσοδο πληθυσμών από άλλες περιοχές και χώρες. Πρόκειται για μι'α διαδικασία που, όπως θα δούμε, μπορεί να συνεχιστεί μέχρι το σημείο όπου δε θα μπορέσει πια ν' αναχαιτίσει την πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους. Αυτή, εν πάση περιπτώσει, είναι η βασική εξήγηση του μεταπολεμικού «θαύματος» της Δυτικής Γερμανίας. Κι άλλοι λόγοι συντέλεσαν βέβαια σ'το να μπορέσει η ήττημένη και καταστραμμένη Γερμανία να ξαναβγει σ'ε τόσο σύντομο διάστημα ήγερτική οικονομική δύναμη στη Δυτική Ευρώπη. Όμως πιο σπουδαίος απ' όλους τους λόγους αυτούς ήταν το γε-

γονός πως η Δυτική Γερμανία πέτυχε ν' αυξήσει μ' εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς το συνολικό εργατικό δυναμικό της.

Το εξασφάλισε με δυο κυρίως τρόπους. Μέχρι το 1961, όταν ανεγέρθηκε το «τείχος του Βερολίνου», μπόρεσε ν' απορροφήσει κάπου δέκα και παραπάνω εκατομμύρια πρόσφυγες από την Ανατολική Γερμανία. Το χτίσιμο του τείχους αποτέλεσε ένα βαρύ πλήγμα για την οικονομική προσπάθεια του κράτους της Βόννης. Ωστόσο από το 1958, κιόλας, είχε γίνει φανερό πως οι Γερμανοί της Ανατολικής Γερμανίας δε θ' άρκοῦσαν οπωσδήποτε για τις διευρυνόμενες ανάγκες της δυτικογερμανικής οικονομίας. Για τούτο κι άρχισε από τότε η δυτικογερμανική κυβέρνηση να προωθεί συστηματικά, με συμφωνίες της με διάφορες μεσογειακές χώρες — ανάμεσά τους και την Ελλάδα — τη λύση των «Gastarbeiter», των «φιλοξενούμενων εργατών», όπως τους ονόμασαν οι δυτικογερμανικές αρχές με μι'αν ικανή δόση εірωνείας μ'α προπάντων αφιλοξενίας. Από το 1960 - 1961 και πέρα, και με την εξαίρεση της οικονομικής ύφεσης του 1966 - 1967, ο αριθμός των εργατών αυτών αυξήθηκε όρμητικά και σχεδόν αδιάκοπα, για να φτάσει το Σεπτέμβριο του 1973 σ'α 2,6 εκατομμύρια και να πέσει πάλι το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου σ'α 2,45 εκατομμύρια.

Υπάρχει δηλαδή μι'α ιστορική συνέχεια ανάμεσα σ'τη διαδικασία απορρόφησης προσφύγων από την Ανατολική Γερμανία και την επακόλουθη απορρόφηση «φιλοξενούμενων» εργατών από την Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία, την Ιταλία, την Τουρκία, την Τυνησία, την Ισπανία και Πορτογαλία, κλπ. Αν η μεταχείριση των πρώτων διαφέρει σ' αρκετά σημαντικό βαθμό από τη μεταχείριση των δεύτερων, τούτο οφείλεται, βασικά, σ'το ότι λόγοι «συναισθηματικοί» εμπόδισαν το δυτικογερμανικό κράτος από να ν' εφαρμόσει για τους πρόσφυγες της Ανατολικής Γερμανίας την ίδια ιδανική λύση όπως για τους εργάτες από τις μεσογειακές χώρες. Οι πρόσφυγες ήσαν αδελφοί Γερμανοί. Έπρεπε αναγκαστικά να γίνουν δεκτοί. Όλοι τους, δίχως λεπτολόγα διευκρίνιση της χρησιμότητας του καθένα τους, κι επίσης, επειδή ήσαν όλο σ'τον πολιτικό πόλεμο εναντίον της Ανατολικής Γερμανίας, έπρεπε να ένθαρρυνθούν απ' αυτούς πιο πολύ όσοι ήσαν κατ'έξοχην χρήσιμοι σ'τον αντίπαλο, γιατροί δηλαδή, μηχανικοί, τεχνικοί, λογίς-λογίς διανοούμενοι, κλπ. Οπωσδήποτε δεν ήταν δυνατή η επιλογή ανάμεσά τους, κι ήταν ανάγκη επίσης, μετά τ'ον έρχομό τους σ'τη Γερμανία, να τους δοθ'ε μι'α απόλυτα ίση μεταχείριση, να γίνουν δηλαδή ισότιμοι Δυτικογερμανοί πολίτες. Η προσφυγοποίηση των Ανατολικογερμανών και των πληθυσμών που διώχτηκαν από τις πρώην γερμανικές επαρχίες της Πολωνίας δημιούργησε έτσι απλώς ένα απόθεμα εργατικής δύναμης, από τ' οποίο η δυτικογερμανική βιομηχανία μπόρεσε έπειτα ν' άντλήσει όσα εργατικά χέρια της ήσαν χρήσιμα για την παραγωγική της δραστηριότητα.

Η στρατολόγηση των «Γκασταρμπάιτερ» έγινε απεναντίας — εκτός στην περίπτωση των Ιταλών που μπορούσαν να εισέρχονται ελεύθερα επειδή η χώρα τους ήταν μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, κι απλώς υποχρεώνονταν να βρουν μι'αν απασχόληση προκειμένου να μπορέσουν να μείνουν σ'τη Γερμανία — με τρόπο επιστημονικά προσαρμοσμένο σ'τις ανάγκες της γερμανικής βιομηχανίας. Επιλέγονταν όσοι κι όποιοι χρειαζόνταν, για όλο χρόνο χρειαζόνταν — οι σχετικές με την

πρόσληψη τῶν ξένων ἐργατῶν καὶ μὲ τὴν ἐπιδότησή τους σὲ περίπτωσι ἀνεργίας ρυθμίσεις φροντίζουν γιὰ τοῦτο. Βάλθηκαν — μὲ τὸ ν' ἀφεθοῦν ἄλυστα τὰ προβλήματα στέρσεως, ἐκπαίδευσης, τεχνικῆς κατάρτισής τους, κλπ. — ἰσχυρὰ ἐμπόδια στὴν οἰκογενειακὴ τους ἐγκατάστασις στὴ Γερμανία. Διαλέγονταν οἱ πρὸ ἀνειδίκευτοι καὶ κοινωνικὰ καθυστερημένοι ἀνάμεσα στοὺς ὑποψήφιους, ὥστε νὰ μὴν ἔχουν μεγάλες ἀξιώσεις, νὰ δέχονται μεροκάματα στὸ δυνατό πρὸ χαμηλά, ν' ἀρκοῦνται στὶς πρὸ ταπεινὲς καὶ κακοπληρωμένες ἐργασίες, νὰ μποροῦν ν' ἀπολύονται καὶ νὰ ἐξαναγκάζονται σ' ἐπαναπατρισμὸ μὲ τὰ πρῶτα συμπτώματα ὕψωσης στὴν οἰκονομικὴ δραστηριότητα. Ὁ στρατὸς τῶν φιλοξενούμενων ἐργατῶν ἀποτέλεσε ἓναν ἰδανικὸ βιομηχανικὸ στρατὸ ἐφεδρείας. Συντέλεσε ἔτσι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὴν αὐξηση τῆς παραγωγῆς. Μὰ ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος συνέβαλε ἐπίσης στὸ νὰ κρατηθοῦν μέσα σ' ὀρισμένα μετριοφρόνα πλαίσια αἱ μισθολογικὲς ἀξιώσεις τῶν Γερμανῶν ἐργατῶν. Καὶ παράλληλα ἔδωσε στοὺς ἐργάτες αὐτοὺς τὴ δυνατότητα νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὶς πρὸ δυσάρεστες, ταπεινωτικὲς καὶ κακοπληρωμένες ἐργασίες καὶ ἔτσι νὰ βελτιώσουν ψυχολογικὰ τουλάχιστο τὴ θέση τους, δίχως παράλληλα νὰ λιγοστέψει ἡ ἱκανότητα τῶν ἐργοδοτῶν νὰ ἐξασφαλίσουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὸ πρὸ μεγάλο δυνατό ποσό, καὶ ποσοστὸ, ὑπεραξίας. Ἐξυπηρετήθηκαν καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἀποψη οἱ Γερμανοὶ ἐργοδότες. Οἱ ξένοι ἐργάτες, ἐπειδὴ συνήθως δὲ συνοδεύονται ἀπὸ οἰκογένειες, καὶ ὅπωςδήποτε ἔχουν τὴ διάθεσις ν' ἀνεχτοῦν πολλὰ προκειμένου νὰ πραγματοποιήσουν λίγες μικροοικονομίες, ἔχουν μιὰ κινητικότητα πολὺ πρὸς μεγάλη ἀπὸ τῶν Γερμανῶν ἐργατῶν. Ἡ προθυμία τους γιὰ τὶς μετακινήσεις ἐπιτρέπει στοὺς Γερμανοὺς βιομηχανοὺς νὰ μεταθέτουν τὸ βάρος τῆς παραγωγικῆς τους προσπάθειας ἀνάλογα μὲ τὶς ἐκάστοτε ἀνάγκες ἀνετα ἀπὸ τὴ μιὰ περιοχὴ τῆς Γερμανίας στὴν ἄλλη. Καὶ ὅπως τὸ λέγει καὶ ἡ ὀνομασία τῶν ξένων ἐργατῶν, εἶναι «φιλοξενούμενοι», μποροῦν δηλαδὴ νὰ διωχτοῦν ἀνετα καὶ ἐλεύθερα, ὁπότε τοῦτο χρειαστῇ, δίχως νὰ δημιουργηθοῦν δυσάρεστα προβλήματα καὶ ἀτμόσφαιρες μὲ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ὑπερβολικὰ μεγάλης στρατιᾶς ἀνέργων στὸ γερμανικὸ ἔδαφος.

Ποιὰ ἦταν ἡ συνέπεια τῆς ἀθρόας εἰσροῆς Ἀνατολικογερμανῶν προσφύγων καὶ μεσογειακῶν ἐργατῶν στὴ Δυτικὴ Γερμανία; Μερικὰ ἐπίσημα στατιστικὰ στοιχεῖα μιλοῦν μονάχα τους. Ἀνάμεσα στὸ 1950 καὶ τὸ 1968 τὸ ποσοστὸ, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν οἱ μισθοβίωτοι — εἴτε μισθὸ εἴτε μεροκάματο παίρνουν — στὸ σύνολο τῶν ἀπασχολούμενων, αὐξήθηκε στὴ Δυτικὴ Γερμανία κατὰ 12 τοῖς ἑκατὸ καὶ παραπάνω. Μὰ ἡ συνολικὴ καθαρὴ συμμετοχὴ τῶν μισθοβίωτων στὸ καθαρὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα τῆς Γερμανίας αὐξήθηκε μέσα στὸ ἴδιο διάστημα κατὰ μόλις 0,2 τοῖς ἑκατὸ, δηλαδὴ ἀπὸ 46,3 σὲ 46,5 τοῖς ἑκατὸ τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Οἱ μὴ μισθοβίωτοι ἐργαζόμενοι στὴ Δυτικὴ Γερμανία λιγόστεψαν ἀπὸ 980.000 τὸ 1960 σὲ 759.000 τὸ 1969 — ὅμως μπόρεσαν νὰ κρατήσουν τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τους στὸ καθαρὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα. Ἡ θέση δηλαδὴ τῶν Δυτικογερμανῶν ἐργαζόμενων χειροτέρευσε στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια σὲ σχέση μὲ τὴ θέση τῶν ἄλλων τάξεων, καὶ προπάντων σὲ σχέση μὲ τὴν κίνηση τῶν κερδῶν. Σὲ τοῦτο συντέλεσε ἀποφασιστικὰ τὸ γεγονός πως, χάρις στὴν ἀδιάκοπη εἰσροὴ φτωχοῦ κόσμου, δίχως πόρους, αὐστηρὰ ἐξαρτημένου ἀπὸ τὴν ἀπασχόλησή του στὴ βιομηχανία καὶ ἄλλες ἀνάλογες

ἐργασίες, ἡ ἐργατικὴ τάξι τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, σὰ σύνολο, δὲ στάθηκε ἱκανὴ νὰ ἐπιβάλλει στοὺς ἄρχοντες τῆς χώρας τὸ σεβασμὸ τῶν συμφερόντων τῆς.

Μὰ εἶχε καὶ ἓναν ἄλλον ἀντίχτυπο ἡ ἀδιάκοπη, γιὰ κάπου εἴκοσι τόσα χρόνια, διόγκωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐξαρτημένων μισθοβίωτων στὴ Δυτικὴ Γερμανία μὲ τὴ μεταναστευσι. Ἐπέτρεψε στὸ δυτικογερμανικὸ κεφάλαιο νὰ ἐπεκτείνει τὶς ἐγκαταστάσεις του, κάνοντας χρῆσι τοῦ πρὸ συγχρο-νισμένου βιομηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἔτσι ποὺ νὰ κρατεῖ τὸ κόστος παραγωγῆς χαμηλὸ καὶ νὰ ἐνισχύει τὴ διεθνῇ ἀνταγωνιστικότητα τῶν δυτικογερμανικῶν προϊόντων. Μὰ ταυτόχρονα ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς ἀφθονοῦ καὶ σχετικὰ φτηνοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μειώνει τὴν πίεσι πάνω στὴν ἐπιχείρησι γιὰ τὴν ἀντικατάστασι τῆς ζωντανῆς ἐργασίας μὲ τὶς μηχανές. Ἡ διαδικασία αὐξησης τῆς ὀργανικῆς σύνθεσις τοῦ κεφάλαιου μπόρεσε ἔτσι νὰ κρατηθῇ μέσα στὴ Δυτικὴ Γερμανία σ' ὀρισμένα ὅρια, μ' ἀποτέλεσμα καὶ ἡ διαδικασία μείωσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους νὰ ἐπιβραδυνθῇ μέχρις ὀρισμένο σημεῖο.

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ὀψεις τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Στὴν ἀδυναμία τῶν Δυτικογερμανῶν ἐργαζόμενων νὰ προβάλουν μ' ἀρκετὴ ἀποτελεσματικότητα τὶς διεκδικήσεις τους συντέλεσε καὶ ἡ συντριβὴ τοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στὰ χρόνια τοῦ χιτλερισμοῦ. Ἐπαίξε τὸ ρόλο του καὶ ὁ ψυχολογικὸς παράγοντας, ἡ ἀνάγκη δηλαδὴ ποὺ ἐνιωσαν οἱ Δυτικογερμανοὶ, βλέποντας τὴ χώρα τους σ' ἐρείπια καὶ στερημένη ἀκόμη καὶ μιὰν κρατικὴ ὑπόστασι, νὰ ἐργαστοῦν πρωταρχικὰ γιὰ τὴν ἀποκατάστασίν τῆς. Μὰ τελικὰ δὲν μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε τὸ γεγονός πως ἡ μεταπολεμικὴ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξι τῆς Δυτικῆς Γερμανίας στηρίχθηκε σὲ μέθοδος κατ' ἐξοχὴν κατάλληλες ν' αὐξήσουν στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ τὴν ἀδυναμία τῶν ἐργαζόμενων τῆς χώρας μπροστὰ στὸ παντοδύναμο γιὰ πολὺ χρόνο κεφάλαιο, ἀδυναμία ποὺ τὸ ἓνα τῆς σκέλος ἦταν ἡ ἀδιάκοπη εἰσροὴ μεταναστῶν εἴτε ὁμοεθνῶν εἴτε ἁλλοδαπῶν.

Ἡ ἐξέλιξι τούτῃ τῶν πραγμάτων στὴ Δυτικὴ Γερμανία δὲν ἀποτελεῖ βέβαια τίποτε τὸ ἐξαιρετικὸ. Ἱστορικά, οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες καὶ οἱ ἄλλες ὑπερπόντιες «λευκὲς» χώρες ὀφείλουν τὴ γρήγορη ἀνάπτυξή τους ἀποφασιστικὰ στὸ φαινόμενο τῆς εἰσροῆς μεγάλων ἀριθμῶν μεταναστῶν ποὺ πάντοτε στὴν ἀρχὴ ἐπαίζαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ξένοι ἐργάτες στὴ Δυτικὴ Γερμανία, τὸ ρόλο τοῦ ἐκτελεστῆ τῶν πρὸ ταπεινῶν καὶ περιφρονημένων ἐργασιῶν. Εἰδικότερα στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες, ἡ μεταναστευτικὴ τούτῃ κίνησι ὀδήγησε, ὅπως καὶ στὴ Δυτικὴ Γερμανία, στὴν ἀλληλοδιαδοχὴ τῶν εἰσερχόμενων ἐθνοτήτων, μὰ καὶ πῆρε ἐπίσης τὴ μορφή τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσις. Ἐτσι, π.χ., διαμέσου τῶν δεκαετιῶν, διαδοχικὰ κύματα Γερμανῶν καὶ Σκανδιναβῶν, ἔπειτα Ἰρλανδῶν, κατόπιν Ἰταλῶν, μετὰ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων Βαλκάνιων καὶ Μεσανατολιτῶν, καὶ στὸ τέλος μαύρων ἀπὸ τὶς νότιες πολιτεῖες, κάλυψαν κάθε φορὰ τὰ κενὰ ποὺ δημιουργοῦσε ὁ γρήγορος ρυθμὸς τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξις τῆς χώρας. Καὶ ὅπως σήμερα στὴ Δυτικὴ Γερμανία, ἔτσι καὶ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες ὀρισμένες κατηγορίες ἀπὸ μετανάστες, ἀφοῦ γιὰ κάμποσο χρόνο περιφρονήθηκαν καὶ ἀδικήθηκαν, ἔγιναν στὸ τέλος δεκτὲς λίγο-πολὺ σ' ἴσοτιμία μὲ τοὺς ἀρχικοὺς Ἀγγλοσάξονες, ἐνῶ ἄλλες πάλι κατηγορίες δὲν πέτυχαν τὸ στόχο τῆς ἀφομοίωσις. Στὴ Γερμανία τῆς Βόννης, οἱ πρόσφυγες

της 'Ανατολικής Γερμανίας και των πολωνοκρατούμενων και ρωσοκρατούμενων περιοχών αναγνωρίστηκαν τελικά σαν ισότιμοι, πράγμα που δεν μπόρεσε να γίνει και καταφάνερα δε θα πραγματοποιηθῇ για τὸ προλεταριάτο κι ὑποπρολεταριάτο τῶν μεσογειακῶν χωρῶν. Οἱ 'Ηνωμένες Πολιτεῖες, χόαρη ἔστω και πολὺ ἀτελῆς τῶν ἐθνότητων, μπόρεσαν ν' ἀφομοιώσουν τοὺς ὑπερπόντιους μετανάστες μέσα σὲ μιὰ, δυὸ ἢ ἔστω τρεῖς γενιές, μὰ δὲν τὸ πέτυχαν, κι ἀσφαλῶς δὲν τὸ θέλησαν ἐπίσης, σ' ὅ,τι ἀφορὰ τοὺς νέγρους τῶν νότιων πολιτειῶν ἢ τοὺς πορτορικάνους ἢ τοὺς μεξικανοαμερικάνους — πού, ὅπως οἱ μεσογειακοὶ μετανάστες στὴ Δυτικὴ Γερμανία, μπόρεσαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἰσοτιμία μόνο πάνω σὲ μιὰ βάση ἀτομικῆς ἐξαιρέσεως κι ὄχι γενικῆς ἀποδοχῆς.

'Ανάλογη μὲ τὴ Δυτικὴ Γερμανία ἦταν ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, μόνο πού δὲν μπόρεσε νὰ στηριχτῇ σὲ μιὰν ἐξίσου ἐντυπωσιακὴ εἰσροὴ ἔμφυχου ὕλικου, ἢ ἐξέλιξη στὶς πρὸ πολλὰς ἄλλες χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Συνολικά, και δίχως νὰ περιλάβουμε τοὺς ξένους ἐργάτες τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, ζοῦν σήμερα στὴν 'Αγγλία, τὴ Γαλλία, τὴν 'Ελβετία, τὴν 'Ολλανδία, τὸ Βέλγιο, τὴ Σουηδία, τὴ Δανία, κλπ., κοντὰ στὰ 9 ἑκατομμύρια μετανάστες, πού οἱ περισσότεροὶ τοὺς ἀνήκουν στὸν οἰκονομικὰ ἐνεργὸ πληθυσμὸ τῆς χώρας ὑποδοχῆς τους, και πού στὴν τεράστια πλειοψηφία τους προέρχονται ἀπὸ τὶς φτωχὲς μεσογειακὲς χώρες μὰ ἐπίσης ἀπὸ κράτη μὲ μαῦρο πληθυσμὸ, εἴτε στὴν 'Αφρικὴ εἴτε στὶς 'Αντίλλες — μιὰ μειοψηφία προέρχεται, πάλι, ἀπὸ χώρες μὲ «ἐγχρωμο» πληθυσμὸ σαν τὴν 'Ινδία και τὸ Πακιστάν. Στὴν 'Αγγλία, τὸ σύνολο τῶν μεταναστῶν ἔφτανε τὸ 1973 στὰ 2,6 ἑκατομμύρια ψυχές, 'Απὸ τὸ σύνολο αὐτὸ οἱ 1.782.000 ἦσαν ἐργαζόμενοι κι ἀντιπροσώπευαν τὰ 7,3 τοῖς ἑκατὸ τοῦ οἰκονομικὰ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Στὴ Γαλλία, τὸ σύνολο τῶν ἐγκαταστημένων ξένων ἔφτανε τὴν 1η Γενάρη 1973 στὰ 3.775.804, κι ἀπ' αὐτοὺς κάπου 1.800.000, τὰ 8 % τοῦ συνολικοῦ οἰκονομικὰ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, ἦσαν ἐργαζόμενοι. Σ' αὐτὰ τὰ δύο μεγάλα σύνολα πρέπει νὰ προσθέσουμε ἓνα ἑκατομμύριο μετανάστες στὴν 'Ελβετία, ὅπου οἱ ξένοι κοντεύουν νὰ φτάσουν τὰ 20 % τοῦ οἰκονομικὰ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, ἄλλους 720.000 στὴν 'Ολλανδία, 200.000 στὸ Βέλγιο, κι ἀνάλογους ἀριθμοὺς σὲ χώρες σαν τὴ Σουηδία, τὴ Δανία, τὸ Λουξεμβούργο κλπ. 'Η ἀπορρόφηση κι ἀπασχόληση τῶν μεταναστῶν σ' αὐτὲς τὶς χώρες ἔγινε κάτω ἀπὸ συνθήκες ἀνάλογες μὲ τὶς δυτικογερμανικὲς — κατώτερες χειρωνακτικὲς ἐργασίες στὴν τεράστια πλειοψηφία τῶν περιπτώσεων, ἐλασινὲς συνθηκὲς στέγασης, ὅροι ντὲ φάκτο ἄνισοι σ' ὅ,τι ἀφορὰ τὴν προάσπιση τῶν συνδικαλιστικῶν κι ἄλλων δικαιωμάτων τῶν ξένων ἐργατῶν. 'Απὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀδιαφορίας τοῦ κράτους γιὰ τοὺς ὅρους ζωῆς κι ἐργασίας τῶν μεταναστῶν ἢ 'Ελβετία ἀποτέλεσε σ' ὅλα τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια τὴ χειρότερη περίπτωση. 'Απὸ τὴν ἀποψη τοῦ ρατσιστικοῦ κλίματος πού δημιουργήθηκε, ἢ Γαλλία κι ἢ 'Αγγλία — μὲ τοὺς πολλοὺς μαῦρους μετανάστες, τοὺς 'Αραβες, Πακιστάνους κι 'Ινδοὺς — βρίσκονται σ' ἰδιαίτερα κακὴ θέση, χειρότερη ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Γερμανία. 'Η κατάσταση στὴν 'Αγγλία εἶναι σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο ἀκόμη πρὸς δυσκόλη παρὰ στὴ Γαλλία.

'Οπως βλέπουμε, λοιπόν, σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ ἐκβιομηχανισμένη Εὐρώπη, τουλάχιστο, ἢ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ὑπῆρξε παρόμοια στὴ μεταπολεμικὴ περίοδο σ' ὅ,τι ἀφορὰ τὴν ἀπασχόληση μεταναστῶν. Πρέπει

ὅμως νὰ σπεύσουμε ἀπὸ κεῖ στὸ συμπέρασμα, πού συνάγουν μερικοὶ συγγραφεῖς στὸ ἐξωτερικό, πὼς ἢ ἀπορρόφηση ξένων μεταναστῶν σὲ μιὰν ὅλο πρὸς μεγάλη κλίμακα εἶναι ἓνα φαινόμενο ἀναπόσπαστα συνδεμένο μὲ τὴ φύση και τὴ λειτουργία τοῦ «ὑστερου καπιταλισμοῦ», ὅπως τὸν ἀποκαλοῦν τελευταῖα στὴ Δυτικὴ Γερμανία, τοῦ καπιταλισμοῦ δηλαδὴ στὴ στερνὴ του φάση;

3

Μιὰ τέτια ἐρμηνεία ξεκινᾷ φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη, πού πρώτη γύρεψε νὰ ἐδραιώσει ἢ κεῦνσιανὴ σχολὴ και κάπως ἀσκεφτὰ ἀσπαστήκαν μερικοὶ νεομαρξιστές, πὼς τάχα ὁ καπιταλισμὸς ἔλυσε τὸ βασικὸ ἀναπτυξιακὸ τοῦ πρόβλημα κι εἶναι σὲ θέση νὰ προχωρεῖ ἀδιάκοπα κι ἀσταμάτητα σ' ὅλο και πρὸς ἐντυπωσιακὰ παραγωγικὰ ἐπιτεύγματα. 'Η ἀντίληψη αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πραγματικὰ δεδομένα, ὅπως ἔρχονται ὅλο και πρὸς σαφῶς στὴν ἐπιφάνεια τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια. Δὲν εἶναι φυσικὰ μαρξιστικὴ, γιατί ἐγκαταλείπει ὁλότελα κάθε προσπάθεια σύνδεσης τῆς ἐξέλιξης τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος μὲ τὸ ρυθμὸ αὐξησεως τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφάλαιου και μὲ τὴν πορεία, κατὰ συνέπεια, τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους. Δὲν εἶναι ὡς ἡ θέση νὰ ἐπαναλάβω σχετικῶς τὰ ὅσα ἔγραψα μ' ἄλλες εὐκαιρίες πάνω στὸ ἴδιο θέμα και τὰ ὅσα, σ' ἓνα βαρυσήμαντο, δημοσιευμένο πέρυσι, βιβλίο τοῦ ἀναπτύσσει μ' ἐξαιρετικὴ ἱκανότητα πάνω στὸ ἴδιο πρόβλημα ὁ 'Ερνέστ Μαντέλ («Der Spaetkapitalismus», Φρανκφούρτη, 1973). Περιορίζομαι νὰ ἐξηγήσω ἐδῶ γιατί μιὰ τέτια ἐρμηνεία δὲ συμβιβάζεται διόλου μὲ τὶς πραγματικὲς ἐξελίξεις στὸ πεδίο τῆς μετανάστευσης στὶς ἐκβιομηχανισμένες χώρες.

Πρωταρχικὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς στὸ κατ' ἐξοχὴν προπύργιο τοῦ ὑστερου καπιταλισμοῦ, τὶς 'Ηνωμένες Πολιτεῖες, δὲ σημειώθηκε στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια κανένα ἀξιόλογο μεταναστευτικὸ ρεῦμα εἴτε σὲ περιφερειακὴ εἴτε και σὲ διεθνὴ κλίμακα πρὸς τὰ κέντρα βιομηχανικῆς παραγωγῆς. 'Η ἐξωτερικὴ μετανάστευση σταμάτησε οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ μεσοπολέμου και δὲν ξανάρχισε ἀπὸ τότε σ' ὅποιαδήποτε ἀξιόλογη κλίμακα. 'Η ἐσωτερικὴ μετανάστευση — τῶν νέγων κυρίως ἀπὸ τὶς νότιες πολιτεῖες πρὸς τ' ἀστικά κέντρα τοῦ βορρᾶ — πῆρε ἀσφαλῶς μεγάλες διαστάσεις στὴ μεταπολεμικὴ περίοδο. 'Ωστόσο ὁ ὄγκος τῶν νέγων δὲν ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ βιομηχανία, κι ὁ μετακινούμενος τοῦτος πληθυσμὸς εἴτε ἔζησε στὸ περιθώριο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν μεγάλων κέντρων, σὲ εἰδικὰ συνθήκες γκέττο στὴν καρδιά τους, εἴτε κι ἀπασχολήθηκε σὲ βοηθητικὲς ἐργασίες κι ὑπηρεσίες ἔξω ἀπὸ τὶς μεγάλες βιομηχανίες. 'Η ἀμερικανικὴ βιομηχανία δὲ γύρεψε νὰ λύσει τὰ προβλήματά της στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια μὲ μιὰ γρήγορη ἐπέκτασή της μέσα στὶς 'Ηνωμένες Πολιτεῖες, και γιὰ τοῦτο δὲ χρειάστηκε νὰ στηριχτῇ σὲ καμιάν ἐσωτερικὴ μετανάστευση.

'Αν περάσουμε στὴν Εὐρώπη, ἀντιμετωπίζουμε τὸ ἀναμφισβήτητο φαινόμενο πὼς σ' ὅλες τὶς μεγάλες βιομηχανικὲς χώρες τῆς περιοχῆς ἢ ἀντίσταση στὴν ἀδιάκοπη εἰσροὴ μεταναστῶν ἀπὸ τὶς μεσογειακὲς, ἀφρικάνικες, ἀσιατικὲς κι ἄλλες καθυστερημένες περιοχὲς γίνεται σταθερὰ πρὸς ἐπίμονη μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Εἶναι γενικὸ φαινόμενο, πού μονάχα στὴ Γαλλία δὲν ὀνοματολογεῖται ἀκόμη ἀνοιχτὰ, πὼς σήμερα τὸ ἐπι-

σημο κράτος προσανατολίζεται διαρκώς πιδ καθαρά πρὸς τὴν οὐσιαστικὴ ἀπαγόρευση κάθε εἰσόδου μεταναστῶν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Στὴν Ἀγγλία τοῦτο συνέβηκε τὸ πιδ νωρίς, μ' ἐπιχείρημα τὴν ἀνάγκη νὰ προφυλαχτῇ ἡ χώρα ἀπὸ τὰ ρατσιστικὰ πάθη ποὺ προκαλοῦσε ἡ παρουσία τόσων μαύρων καὶ μελαψῶν ἀνθρώπων στὶς πόλεις. Στὴν Ἑλβετία, ἡ κυβέρνησις, ἐνῶ ἀντιστέκεται ἀκόμη σ' ὀρισμένες προσπάθειες τῶν ρατσιστῶν νὰ ἐπιβάλουν μιὰ δραστικὴ μείωση στὸν ἀριθμὸ τῶν ξένων ἐργαζόμενων στὴ χώρα, ὡστόσο φρόντισε σιωπηρὰ τὰ τελευταῖα χρόνια νὰ μὴν αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων ἐργατῶν. Στὴ Γερμανία, τὴ Δανία καὶ τὴν Ὁλλανδία ἐπιβλήθηκε τὸ Νοέμβριον τοῦ 1973 μιὰ ἀπαγόρευσις στὴν παραπέρα εἰσδοχὴ ξένων ἐργατῶν. Ἡ ἐνέργεια αὕτῃ δικαιολογήθηκε μὲ μιὰ παραπομπή στὴν ἐνεργειακὴ κρίση, μὲ τὸ ἐπιχείρημα δηλαδὴ πὼς οἱ πράξεις τῶν Ἀράβων καὶ ἄλλων πετρελαιοπαραγωγῶν ἀπειλοῦν νὰ ἐπιφέρουν μιὰ συστολὴ στὴν ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα καὶ ἐπιβάλλεται γιὰ τοῦτο νὰ προστατευτοῦν οἱ Γερμανοί, Δανοί, Ὁλλανδοὶ ἐργαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνεργία. Πρέπει ὡστόσο νὰ παρατηρήσουμε σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο πὼς δὲν ἐξαγγέλθηκε μιὰ ἀνάλογη ἀπαγόρευσις τὸ 1966 - 1967 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ὕφεσις ποὺ γνώρισε τότε ἡ Δυτικὴ Γερμανία. Ἡ μὴ λήψις ἐνὸς τέτοιου μέτρου τὸ 1966 - 1967 ἦταν κάτι τὸ ἀπόλυτα φυσιολογικόν. Ἡ παραμονὴ τοῦ ξένου ἐργάτη στὴ Δυτικὴ Γερμανία συνδέεται ἀναπόσπαστα μὲ τὴν ἐξακολουθητικὴ του ἔνταξι στὸ μηχανισμό ἀπασχόλησης μὰ καὶ ἀνεργιακῆς ἐπιδότησης στὴ χώρα. Μόλις βρεθῇ ἔξω ἀπὸ τὸ μηχανισμό αὐτό, χάνει αὐτόματα τὸ λόγο, καὶ τὴ δυνατότητα, παραμονῆς του στὴ Δυτικὴ Γερμανία, καὶ παράλληλα ἄλλος ξένος ἐργάτης δὲν μπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν γιὰτὶ δὲν τὸν μετακαλεῖ ὁ μηχανισμὸς στρατολόγησις ποὺ διαθέτει τὸ δυτικογερμανικόν κράτος. Βοηθοῦν φυσικὰ καὶ οἱ ἀνεπίσημες πιέσεις. Ἡ ρητὴ ἀπαγόρευσις τῆς εἰσόδου ξένων ἐργατῶν, τὸ Νοέμβριον τοῦ 1973, δὲν ἐπιβλήθηκε κατὰ συνέπεια ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ὁ μόνος τρόπος νὰ σταματήσει ἡ εἰσορροπία τῶν μεταναστῶν. Ἀποτέλεσε μιὰ θεαματικὴ χειρονομία, προορισμένη νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἄλλους σκοποὺς. Ἔργο τοῦ ἐρευνητῆ εἶναι νὰ ἐπισημάνῃ τὰ εἰδικὰ τοῦτα αἷτια, ποὺ ἐπενεργοῦν σήμερα στὴ θέσι τοῦ ἐπίσημου δυτικογερμανικοῦ, καὶ ὄχι μονάχα δυτικογερμανικοῦ, κράτους ἀπέναντι στὸ πρόβλημα τῆς μετανάστευσις.

Τὸ 1973 χαρακτηρίστηκε ἀπὸ ὀρισμένες καινούργιες ἐκδηλώσεις γύρω στὸ πρόβλημα τῆς μετανάστευσις. Τὸ κράτος, τὰ συνδικάτα, οἱ διάφοροι ἀρμόδιοι, ἀνάπτυξαν ἐξαφνα μιὰν ἐξαιρετικὴ εὐαισθησία γύρω ἀπὸ τὶς συνθήκες διαβίωσης τῶν ξένων ἐργατῶν. Τονίστηκε ἀπὸ πολλὰς μεριεὶς πὼς ἡ παλιὰ κατάστασις τῆς ὁλοκληρωτικῆς σχεδὸν παραμέλησις τῶν ξένων ἐργατῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συνεχισθῇ, καὶ πὼς πρέπει ν' ἀναληφτῇ ἓνα γενναῖο πρόγραμμα ἔργων ὑποδομῆς, προορισμένο νὰ δώσει στους μετανάστες τὴ στέγη, τὶς εὐκολίες πολιτισμένης διαβίωσης, τὶς ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἄλλες δυνατότητες ποὺ χρειάζονται αὐτοὶ καὶ οἱ οἰκονομικοὶ τους. Τὸ Μάη τοῦ 1973 ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις γνωστοποίησε πὼς πῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐγκαινιάσῃ ἔργα γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ λύσῃ τὰ σχετικὰ τοῦτα μὲ τὴ ζωὴ τῶν μεταναστῶν κοινωνικὰ προβλήματα. Μὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς μιὰν ἀνάλογη ἀπόφασιν πῆρε τότε τὸν ἴδιον μῆνα ἀκριβῶς, καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις. Χαραχτήρισε καὶ αὕτῃ σὰν ἀπαράδεχτες τὶς μέχρι τότε συνθήκες διαβίωσης τῶν μεταναστῶν. Καὶ ἀνάλαβε νὰ τὶς

διορθώσῃ. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐπίσης πὼς τελικὰ ἡ ἐπιμονὴ τοῦτῃ στὴν ἀνάγκη δραστικῆς ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος τῶν ξένων ἐργατῶν ἐπεκτάθηκε σ' ὅλη τὴν Κοινὴ Ἀγορά. Ἡ διευθύνουσα ἐπιτροπὴ τῆς ἐμφανίστηκε καὶ αὕτῃ, μὲ μελέτες καὶ δηλώσεις, ἀποφασισμένη νὰ πείσῃ τὰ κράτη-μέλη πὼς ἐπιβάλλεται νὰ παρθοῦν δραστικὰ μέτρα.

Δὲν ἦσαν, βέβαια, τυχαῖες τοῦτες οἱ συμπτώσεις. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ νοοτροπία τῶν ξένων ἐργατῶν στὶς δυτικοευρωπαϊκὰς χώρες ἄρχισε ν' ἀλλάζει. Ἀπὸ κεῖ ποὺ ἄρχικὰ γύρευαν ἀπλῶς νὰ μαζέψουν λίγα χρήματα μὲ τὴ σκληρὴ δουλειὰ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν ἔτσι τὰ προσωπικὰ καὶ οἰκογενειακά τους προβλήματα, νὰ πληρώσουν τὰ χρεὴ τους στὴν Ἀγροτικὴ, ν' ἀγοράσουν κανένα καφενεῖο ἢ κανένα γκαράζ στὴν πατρίδα ἢ καὶ ν' ἀποκτήσουν ἓνα διαμέρισμα στὴ Θεσσαλονίκη, τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ τὴ Βαρκελώνην, οἱ ξένοι ἐργάτες ἄρχισαν νὰ προσανατολίζονται πρὸς τὴ συνδικαλιστικὴ, μὰ ἀκόμη καὶ τὴν πολιτικὴ δράσιν σὰν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων τους. Ἦταν πολὺ χαρακτηριστικόν ἀπὸ τοῦτῃ τὴν ἀποψη πὼς οἱ Τούρκοι ἐργάτες, ποὺ ὑποτίθεται πὼς εἶναι οἱ πιδ καθυστερημένοι ἀπ' ὅλους, πρωτοστάτησαν σὲ μιὰ σειρὰ ἀπεργίε, δίνοντας μάλιστα σ' ὀρισμένες περιπτώσεις τὸν τόνο καὶ ἀναγκάζοντας τοὺς Δυτικογερμανοὺς συναδέλφους τους νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν θέλοντας καὶ μὴ. Ἀκόμη πιδ ἐντυπωσιακὸ γεγονός ὑπῆρξε τὸ 1973 ἡ συμπαγὴς συμμετοχὴ κάπου δέκα χιλιάδων ξένων ἐργατῶν στὴν πρωτομαγιάτικὴ διαδήλωση τοῦ Παρισιοῦ — γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἄρχισαν νὰ ἐντείνονται ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα οἱ συζητήσεις γιὰ τὴν ἀνάγκη μιᾶς ριζικῆς βελτίωσις στὶς συνθήκες ἐργασίας καὶ διαβίωσης τῶν ξένων ἐργαζόμενων.

Ἡ δραστηριοποίηση τῶν ξένων ἐργατῶν, δίπλα φυσικὰ στὸ παράλληλο φαινόμενον τῆς σταθερῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τους σὲ πολλὰς δυτικοευρωπαϊκὰς χώρες, εἶχαν σὰν ἀναπότρεπτο ἀποτέλεσμα νὰ ἐνταθοῦν καὶ οἱ ἀναπόφευκτες σωβινιστικὰς καὶ ρατσιστικὰς ἀντιδράσεις γηγενῶν, ἐξαλλων σὲ μεγάλο βαθμὸ, στοιχείων. Στὴ Γερμανία ἄρχισε νὰ καλλιεργεῖται καὶ ν' ἀπλώνεται ὁ φόβος πὼς ἡ χώρα θὰ κατακλυσθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι εἶναι οἱ σχετικὰ πιδ καθυστερημένοι, καὶ πιδ «ξένοι» στὴ νοοτροπία καὶ τὶς συνήθειες, ἀπὸ τοὺς μετανάστες. Εἶναι ἐπίσης οἱ πιδ πολυάριθμοι. Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τουρκίας ξεπερνᾷ κάθε χρόνο τὸ ἓνα ἑκατομμύριον ψυχὰς. Καὶ ἐκκρεμοῦν κιόλας στὴν Τουρκία κάπου ἑνᾶμιση ἑκατομμύριον αἰτήσεις γιὰ μετάβασιν στὴ Δυτικὴ Γερμανία. Οἱ νοικοκυρεοὶ τῆς Στουτγάρδης καὶ τοῦ Μανχάιμ, κατάλληλα δασκαλεμένοι ἀπὸ ἀκροδεξιὰ στοιχεῖα ἱκανὰ ν' ἀποταθοῦν σὲ βαθεῖα ριζωμένες ἀπὸ παράδοση φυλετικὰς προκαταλήψεις, ἄρχισαν νὰ βλέπουν τὶς πόλεις τους καὶ τὶς βιομηχανικὰς πολίχνες τους νὰ κατακλύζονται ἀπὸ ἑκατομμύριους πρωτόγονους μελαψοὺς Τούρκους ποὺ θὰ γεννοβολοῦν ἀδιάκοπα τόσο μὲ τὶς δικὰς τους γυναῖκες ὅσο καὶ μὲ τὶς Γερμανίδες. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦτοῦ τοῦ φόβου, τὸ κλίμα ἄρχισε ν' ἀλλάζει γρήγορα ἀπέναντι στοὺς ξένους ἐργάτες. Ἀπὸ μὴ συμπαθεῖς ποὺ ἦσαν ἀρχικὰ, ἐξελίχθηκαν σ' ἐπίφοβους, σὲ μιὰν ἀπειλή.

Στὴ Γαλλία, τὰ πράγματα πῆραν μιὰν ἀκόμη χειρότερη τροπὴ μὲ τοὺς Ἀλγερίνους καὶ σὲ μικρότερο βαθμὸ τοὺς ἄλλους Βορειοαφρικανοὺς. Δὲ φοβόταν τοὺς μαύρους τῆς Σενεγάλης καὶ τῆς Δαχομέης ὁ μέσος Γάλλος ἀστὸς, γιὰτὶ κείνοι παραμένουν ταπεινοὶ καὶ ἔτοιμοι νὰ ὑποταχτοῦν στὴν

κάθε του άξίωση. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο με τους Άλγερίνους, που και σ' όγκο αριθμών είναι πολύ πιο επιβλητικοί, και προπάντων διαμόρφωσαν μέσα στα τελευταία είκοσι χρόνια, στην πατρίδα τους μ' και στη Γαλλία, μια παράδοση μεγάλης μαχητικότητας — αλλά και συσσωρεύσαν αναπόφευκτα πολλά μίσση σ' βάρος τους. Έτσι φτάσαμε σ' μιαν κατάσταση που άπειλησε τις σχέσεις της Γαλλίας με την Άλγερία κι όλους τους Άραβες — με τρομοκρατικές και δολοφονικές επιθέσεις άκροδεξιών στοιχείων έναντι των Άλγερίνων, μ' έπιμονο το αίτημα να φύγουν οι άνεπιθύμητοι τουίτοι ξένοι, μ' έντονες κι όρισμένες μάλιστα φορές άπειλητικές κι άνυποχώρητες τις αντιδράσεις της κυβέρνησης στο Άλγέρι.

* Η σκέψη πως κάτω από τις νέες τούτες συνθήκες επιβάλλεται να τερματιστή ο παλιός τρόπος έκμετάλλευσης των ξένων έργατών αποτέλεσε μι' μορφή αντίδρασης των κρατούντων. Όστόσο δεν πρέπει να μ' διαφεύγει ή άλλη όψη της ίδιας τούτης επιχειρηματολογίας. Μ' το ν' αναληφτούν μεγάλα έργα εξασφάλισης μι'ς άνεκτής κοινωνικής και πολιτιστικής ύποδομής στους μετανάστες από τις αναπτυσσόμενες χώρες, περιορίζονται αυτόματα κι οι δυνατότητες απομύζησης πρόσθετης υπεραξίας από τους ξένους εργάτες. Η είσορή τους παύει ν' αποτελεί μέσο γι' ν' άνέβει το ποσοστό του κέρδους πέραν από τα ύψη που επιτρέπουν ή όργανική σύνθεση του κεφάλαιου σ' συνδυασμό με την υπεραξία που αποσπ'ται από το ντόπιο εργατικό δυναμικό, το βαθμό δηλαδή έκμετάλλευσης του ντόπιου εργατικού δυναμικού. Όποτε κι αρχίζει ν' αποβαίνει άμφισβητήσιμο το όφελος από την είσορή των ξένων έργατών.

Το γερμανικό ύπουργείο Έθνικής Οικονομίας προχώρησε από την άνοιξη του 1973 κιόλας σ' όρισμένους ένδιαφέροντες ύπολογισμούς πάνω σ' τουτό το θέμα. Υπολόγισε πως σ' περίπτωση πρόχειρης ένκατάστασης του ξένου εργάτη στη Γερμανία οι δαπάνες ύποδομής που άναγκαστικά άναλαμβάνει γι' την άξιοποίησή του το γερμανικό κράτος φτάνουν σ' κάπου 270 έως 280 χιλιάδες δραχμές. Προκειμένου όμως γι' τη μόνιμη ένκατάστασή του, οι δαπάνες ύποδομής φτάνουν στο 1,3 μέχρις 1,9 έκατομμύριο δραχμές γι' τον κάθε ξένο εργάτη. Κάτω από τις νέες συνθήκες όμως που διαμορφώνονται στους κοινωνικούς άνταγωνισμούς, ή μόνιμη ένκατάσταση του ξένου εργάτη διαγράφεται διαρκώς πιο καθαρά σ' αν ή μόνη δυνατή λύση γι' το δυτικογερμανικό κράτος. Θα πρέπει δηλαδή το δυτικογερμανικό κράτος να δεχτή την παράλληλη ένκατάσταση της οίκογένειας του εργάτη, να φιάζει τις κατοικίες που χρειάζονται και που θα μοιάζουν με τις δυτικογερμανικές εργατικές, ν' άνοίξει πολλές έκατοντάδες σχολεία, κινηματογράφους, θέατρα, καφενεία, άλλα κέντρα άναψυχής, κλπ. Η άπόσβεση της μεγάλης τούτης επενδυτικής δαπάνης θ' άπαιτήσει, προκειμένου να εξασφαλιστή έτσι ένα όφελος από τον ξένο εργάτη αντί να προκύψει τελικά μι' ζημιά γι' την έθνική οικονομία, ένα διάστημα από κάπου 10 ως 20 χρόνια. Γι' τους Δυτικογερμανούς ήγέτες είναι σαφές πως διαμορφώνεται έτσι μι' ασύμφορη κατάσταση. Την πεποίθησή τους τούτη ένισχύει ή άδιάκοπη ριζοσπαστικοποίηση των ξένων έργατών. Η γνωστοποίηση, π.χ., πως θα συνέλθει μέσα στο 1974 συνέδριο των ξένων έργατών όλης της Δυτικής Εύρώπης, που θ' αναλάβει να συντονίσει τον άγώνα έναντι όλων των μορφών άνισης μεταχείρισης,

του ξένου εργατικού δυναμικού στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, δεν μπορεί παρά να προκαλέσει πρόσθετες άνησυχίες πάνω στο θέμα.

Αυτοί οι συλλογισμοί κι αυτά τα δεδομένα κρύβονται πίσω από την κίνηση να φραχτή ο δρόμος στην άπερίοριστη είσορή ξένων έργατών στις χώρες της Δυτικής Εύρώπης, ούσιαστικά δηλαδή της ΕΟΚ. Η Δυτική Γερμανία είναι ή χώρα, που αναπτύσσει σχετικά την πιο μεγάλη δραστηριότητα. Δεν περιορίστηκε στο ν' άπαγορεύσει την είσοδο των ξένων στο δικό της έδαφος, αλλά παράλληλα πιέζει στους κόλπους της Κοινής Άγοράς γι' τη θέσπιση άπ' όλα τα κράτη - μέλη όμοιόμορφων κανόνων γι' την παρεμπόδιση της είσοδής ξένων έργατών. Ο θόρυβος γι' την άνάγκη ν' αναληφτούν μεγάλα προγράμματα παροχής δαπανηρών κοινωνικών ύπηρεσιών συμβάλλει βέβαια κι αυτός στην πραγματοποίηση αυτού του στόχου. Γι' το φοβίζει το φορολογούμενο και τόν κάνει να έχθρεύεται το ξένο πιο πολύ. Βέβαια οι πραγματικοί στόχοι δεν μπορούν να όμολογηθούν πολύ καθαρά. Υπάρχει προπάντων ή άνάγκη να μ' σπρωχτούν στην άπελπισία οι Τούρκοι, που άπ' όλες τις χώρες μετανάστευσης πρ'ς την Εύρώπη ή δική τους πατρίδα τελεί στην πιο δύσκολη θέση. Γι' τουτό κι είναι συστηματική ή προσπάθεια συγκάλυψης των πραγματικών έλατηρίων κι επιδιώξεων. Όμως, στην τελευταία άνάλυση οι πραγματικότητες δεν είναι δυνατό ν' άποκρυφτούν. Η άπότομη άπαγόρευση της είσοδής ξένων έργατών στη Δυτική Γερμανία, τη Δανία και την Όλλανδία ήταν γι' τουτό τελικά μέσα στη λογική των πραγμάτων — όσο κι αν κατά βάθος δ'ε συμφέρει κοινωνικοπολιτικά στις χώρες της Κοινής Άγοράς.

4

Όστόσο, ή παραπάνω άνάλυση δεν προχωρεί και πάλι αρκετά βαθιά. Βρισκόμαστε ξανά σ' άδυναμία να δώσουμε μι' πραγματική έρμηνεία των όσων συμβαίνουν στη Δυτική Εύρώπη. Ιδιαίτερα δεν μπορούμε να εξηγήσουμε έτσι πως συμβαίνει ώστε οι Ηνωμένες Πολιτείες, μ' όλη τη μεγάλη μεταπολεμική οικονομική τους πρόοδο, δ'ε χρειάστηκαν μετανάστες από το έξωτερικό και στηρίχτηκαν μονάχα σ' πολύ μικρή κλίμακα στην έσωτερική μετανάστευση. Άδυνατούμε επίσης, με βάση τη μέχρι τώρα άνάλυση, να εξηγήσουμε γι' τη Βρετανία πρόκρινε πολλά χρόνια πριν από τ' άλλα δυτικοευρωπαϊκά κράτη να τερματίσει ούσιαστικά την είσορή των μεταναστών — μόνο που οι δικοί της μετανάστες, βλαστάρια πολύ καθυστερημένων και δυστυχισμένων περιοχών οι πιο πολλοί τους, ήσαν κατ' έξοχήν διατεθειμένοι να προβούν σ' μεγάλες παραχωρήσεις γι' να εξασφαλίσουν έτσι μι'ν άπασχόληση. Εξηγώντας τι έγινε με την Άμερική και την Άγγλία μπορούμε να έμβαθύνουμε άποτελεσματικά στα όσα συντελούνται σήμερα στις άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Και βρισκόμαστε τότε σ' θέση ν' άντιληφτούμε πως ή άπασχόληση ενός όλο πιο μεγάλου αριθμού μεταναστών από αναπτυσσόμενες χώρες δεν άποτελεί άπαρέγκλιτο νόμο του ύστερου καπιταλισμού, μ' άπεναντίας χαρακτηρίζει μονάχα μι' φάση στην άνέλιξή του, τη μεταπολεμική άνοδική του φάση, κίνη όπου δεν πήρε άκόμη άποφασιστικά την κατιούσα το ποσοστό του κέρδους.

Η άπασχόληση είναι στο καθεστώς του ύστερου καπιταλισμού μι' άσύμμετρη συνάρτηση του βαθμού ώριμότητας του συστήματος. Η άνάγκη δηλαδή

για όλο πιδ πολλά έργατικά χέρια, κι επομένως σέ τελευταία ανάλυση και για χέρια από τδ έξωτετικό, και χέρια μάλιστα στο μέτρο του δυνατόυ φτηνά, υπάρχει όσο ή οργανική σύνθεση του κεφάλαιου δέν έχει γίνει υπερβολικά ψηλά, μ' αποτέλεσμα ν' αποβεί επίμονη ή πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους. Από τή στιγμή που θα σημειωθῇ τοῦτο, ή καπιταλιστική οίκονομία σά σύνολο αντιμετώπιζει τήν ανάγκη τῆς εξαγωγῆς κεφάλαιου, κι ή άτομική καπιταλιστική ἐπιχείρηση σά μονάδα βλέπει τήν εξάπλωσή της σ' άλλες χώρες, όπου είναι πιδ χαμηλό τδ μεροκάματο, πιδ ψηλό τδ ποσοστό τῆς υπεραξίας, πιδ χαμηλή ἐπίσης ή οργανική σύνθεση του κεφάλαιου και πιδ μεγάλο για τοῦτο τδ ποσοστό του κέρδους, σάν τή μόνη της οίκονομικά αποτελεσματική διέξοδο. Η «ωριμότητα» δηλαδή του συστήματος, που καθρέφτης της είναι ο βαθμός που έχει βαρύνει σ' όφελος τῆς νεκρῆς ἢ αποκρυσταλλωμένης εργασίας και σέ βάρος τῆς ζωντανῆς εργασίας ή οργανική σύνθεση του κεφάλαιου, αποφασίζει κατὰ πόσο τδ κεφάλαιο μιάς καπιταλιστικῆς χώρας θα εξακολουθήσει ν' αναπτύσσεται στο ἐσωτερικό τῆς «πατρίδας» του, ἐπιμένοντας νά μετακαλεῖ έργατικά χέρια από τδ έξωτετικό κι ὑποχρεώνοντας τδ «ἐθνικό» του κράτος νά τδ βοηθήσει με κάθε μέσο στη διάθεσή του σέ τούτη του τήν ἐπιδίωξη, ἢ ἀπεναντίας θα στρέψει ὅλη του τήν προσπάθεια στη μεταφορά ἐνός ὅλο και πιδ μεγάλου μέρους τῶν δραστηριοτήτων του στο ἐξωτετικό — ὁπότε και σταματᾷ, σέ γενικές τουλάχιστο γραμμές, ή εξάρτησή του από τήν έργατική δύναμη ὅλο και πιδ πολλῶν ξένων μεταναστών. Η στρατολόγηση μεταναστών είναι, μ' άλλα λόγια, συνάρτηση του βαθμοῦ πολυεθνικοποίησης του κεφάλαιου.

Στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ὅπως ἦταν φυσικό, ή οργανική σύνθεση του κεφάλαιου ἔφτασε πρώτη σ' ἕναν τέτιο βαθμό ωριμότητας, ὥστε οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις τῆς χώρας ν' ἀναζητήσουν τή λύση τῶν προβλημάτων τους στην ὅλο και πιδ ὀρμητική πολυεθνικοποίησή τους. Για νά κατοχυρώσουν τήν πολιτική μεγιστοποίησης τῶν κερδῶν τους και νά κρατήσουν ἐξακολουθητικά ψηλό τδ ποσοστό του κέρδους τους, οἱ μεγάλες ἀμερικάνικες ἐπιχειρήσεις κρίνουν πιά ἀναγκαῖο νά μεταφέρουν τή δραστηριότητά τους σ' ὅλο πιδ μεγάλη κλίμακα στο ἐξωτετικό. Μερικά, τοῦτο γίνεται με τή μορφή μιάς ἐπίθεσης τῶν ἀμερικάνικων πολυεθνικῶν για νά θέσουν κάτω από τὸν ἐλεγχό τους ὁλόκληρους κλάδους τῆς βιομηχανίας σ' άλλες ἀναπτυγμένες χώρες, ἰδιαίτερα τοὺς τεχνολογικά πιδ προηγμένους βιομηχανικοὺς κλάδους που μποροῦν ν' ἀποσπάσουν από τοὺς ἄλλους τεχνολογικά λιγότερο ἀναπτυγμένους κλάδους ἕνα μέρος τῆς υπεραξίας που παράγουν — κρατώντας ἔτσι σέ ψηλό ἐπίπεδο τδ ποσοστό κέρδους τῆς ἀμερικάνικης πολυεθνικῆς. Μερικά, πάλι, ή ἀμερικάνικη πολυεθνική ἀπλώνεται στίς ἀναπτυσσόμενες χώρες, για μιάν ὅλο και πιδ ἐντατική ἐκμετάλλευση τῶν πρώτων ὑλῶν κι ἄλλων βασικῶν ἐμπορευμάτων τους, και για τήν κατάκτηση τῆς ντόπιας ἀγορᾶς με τήν ἀνέγερση μικρῶν ἐργοστασίων ἐπιτόπιας συναρμολόγησης, συσκευασίας, κλπ., τῶν ἐτοιμῶν κατὰ τ' άλλα βιομηχανημάτων τῆς πολυεθνικῆς.

Η ἐξάπλωση τῶν ἀμερικάνικων ἐταιριῶν με τή μορφή τῆς πολυεθνικότητας στίς άλλες χώρες του μὴ σοσιαλιστικοῦ κόσμου ἄρχισε περίπου ἀμέσως μετὰ τδ τέλος του δευτέρου παγκόσμιου πολέμου, μὰ πήρε γιγάντιες διαστάσεις κυρίως από τὰ μέσα τῆς δεκαετίας 1950 - 1960 και

πέρα. Οἱ εὐρωπαϊκὲς καπιταλιστικὲς χώρες κι ή Ἰαπωνία, σάν ἀποτέλεσμα τῶν τεράστιων καταστροφῶν που ἔπαθαν στο δεῦτερο παγκόσμιο πόλεμο, καθυστέρησαν από τήν ἀποψη αὐτῇ ἀπέναντι στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες που ἦσαν ἄλλωστε από προπολεμικά κιόλας ή καπιταλιστική χώρα με τήν πιδ ψηλή οργανική σύνθεση κεφάλαιου. Γι' αὐτὸ ἐπὶ πολλά χρόνια στήν ὀρμητική ἐπίθεση του ἀμερικάνικου κεφάλαιου τδ δυτικοευρωπαϊκὸ κεφάλαιο μποροῦσε και χρειάζοταν ν' ἀντιδράσει μονάχα με μέτρα πιδ ὀλοκληρωμένης ἀνάπτυξης τῆς δραστηριότητάς του μέσα στα ἔθνηκα του σύνορα. Η ἀξιοποίηση του μεταναστευτικοῦ έργατικοῦ δυναμικοῦ ἦταν ἕνα ἀπαραίτητο μέσο για τοῦτο στη Δυτική Εὐρώπη, ἐνῶ ή ἰαπωνική βιομηχανία, πάλι, μόρεσε νά στρατολογήσει τεράστια σύνολα ἐργατικῶν χεριῶν από τή γεωργία κι από τίς προηγούμενες βιοτεχνικὲς ἀπασχολήσεις τους. Δέ χρειάζοταν ν' ἀλλάξει τούτη ή κατάσταση, ὅσο τδ ποσοστό του κέρδους παράμενε ψηλό στίς δυτικοευρωπαϊκὲς χώρες και τήν Ἰαπωνία, οὔτε κι ἐνωθε, μ' ἀτομικὲς βέβαια ἐξαιρέσεις στην περίπτωση ὀρισμένων πολὺ μεγάλων ἐταιριῶν, τήν ἀνάγκη τδ δυτικοευρωπαϊκὸ κεφάλαιο νά ἐξαπλώθῃ σ' άλλες χώρες. Η ὠθηση τῆς πολυεθνικότητας ἔμενε ἀδύνατη, κι ἀντίστροφα ή ἀνάγκη για ξένα ἐργατικά χέρια ἦταν ἐπίμονη.

Ὡστόσο ή κατάσταση αὐτῇ δέν μποροῦσε νά δαιωνιστῇ. Πρώτη ή Ἀγγλία, χώρα με μακριά βιομηχανική παράδοση και με μικρὲς σχετικά ζημιές από τὸν πόλεμο, κέντρο για πολλὲς ἄλλωστε δεκαετίες μεγάλων μονοπωλίων, ὑποχρεώθηκε νά βάλει τέρμα στην εἰσροή τῶν ξένων ἐργατῶν στο ἐδαφός της κι ἀπεναντίας νά ἐνθαρρύνει τδ κεφάλαιό της νά πάρει μ' ἀποφασιστικότητα τδ δρόμο τῆς πολυεθνικότητας. Καθὼς προχωροῦσε ή δεκαετία του 1960 - 1970, οἱ ἴδιες συνθήκες ἄρχισαν νά ὠριμάζουν στίς άλλες δυτικοευρωπαϊκὲς χώρες καθὼς και στην Ἰαπωνία. Η δεκαετία του 1970 - 1980 είναι ή περίοδος τῆς μαζικῆς και γοργῆς πολυεθνικοποίησης του κεφάλαιου στίς πιδ πολλὲς καπιταλιστικὲς χώρες τῆς Εὐρώπης καθὼς και στην Ἰαπωνία. Οἱ δυνατότητες κερδοφόρας ἐπένδυσης στο ἐσωτερικό, με ποσοστὰ κέρδους σέ ἱκανοποιητικά ἐπίπεδα, περιορίστηκαν ἀποφασιστικά. Για τοῦτο και χάνει τδ ἐνδιαφέρον της για τίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις ή μετάκληση ξένων ἐργαζόμενων. Κι ἄρχίζει ἀπεναντίας ν' ἀποβαίνει ἀπαραίτητη ή θέσπιση ἐμπόδιων στην εἰσροή ξένων ἐργατῶν. Τούτη είναι ή φάση, που περνᾷμε σήμερα στη Δυτική Γερμανία, καθὼς και στίς άλλες δυτικοευρωπαϊκὲς χώρες. Η ὅλη συζήτηση για τδ συμφέρον ἢ τδ ἀσύμφορο τῆς ἀπασχόλησης ξένων ἐργατῶν μέσα στο σημερινὸ πολιτικό και κοινωνικό κλίμα ἐντάσσεται μέσα σέ τοῦτο τδ πολὺ πιδ πλατὺ πλαίσιο — που φυσικά περιλαμβάνει και τδ θέμα τῶν ἐπιπτώσεων που ἔχει ή ἐξέγερση κείνη τῶν ἀναπτυσσόμενων τήν ὁποία μάθαμε ν' ἀποκαλοῦμε τώρα τδ ἐνεργειακό μας πρόβλημα. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτῇ, παρουσιάζει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ὁ ὁλλανδικὸς νόμος σταματήματος τῆς εἰσόδου ξένων ἐργατῶν, γιατί κείνος συνδέει ρητὰ τδ τέλος τῆς ὑποδοχῆς μεταναστῶν από ἀναπτυσσόμενα κράτη με τήν ἐκεῖ ἐγκατάσταση, στο μέλλον, θυγατρικῶν τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων.

Για νά διευκολύνω παραπέρα τήν προσπάθεια τούτη σύνδεσης τῶν διαφορῶν κύριων ὀψεων του προβλήματος:

Για τή δυτικοευρωπαϊκὴ ἐπιχείρηση είναι σήμερα γεγονὸς πὼς οἱ ἐπενδύσεις της στο «ἐθνικό» ἐδαφός της γίνονται σταθερὰ λιγότερο ἀπο-

δοτικές — από την άποψη μεγιστοποίησης των κερδών της και διατήρησης του ποσοστού του κέρδους της στο επιθυμητό επίπεδο. Το ασύμφορο της έσωτερικής επένδυσης έχει τη ρίζα του σε μεγάλο βαθμό σ' ένα καθαρά αντικειμενικό στοιχείο, στο ότι δηλαδή η βαρύτητα του λεγόμενου σταθερού κεφάλαιου — έγκαταστάσεων, βιομηχανικού εξοπλισμού, πρώτων ύλων, καύσιμων κλπ. — αυξάνει σταθερά σε σύγκριση με το λεγόμενο μεταβλητό κεφάλαιο, το εργατικό δηλαδή δυναμικό. Μά παρεμβαίνει κι ένας κοινωνικός παράγοντας σε τούτη την εξίσωση. Η αυξανόμενη μαχητικότητα της εργατικής τάξης στη Δυτική Ευρώπη έμποδίζει το δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο από το ν' αυξάνει, σ' όφελος του, σ' έπαρκή αντισταθμιστικό βαθμό, το ποσοστό της υπεραξίας, τη σχέση δηλαδή της υπεραξίας που εισπράττει προς το ποσό που αναγκάζεται να καταβάλει με τη μορφή του μεροκάματου ή του μισθοῦ. Μέσα στο γενικότερο τούτο πλαίσιο της αντίστασης των εργαζόμενων στην προσπάθεια αύξησης του ποσοστού της υπεραξίας εντάσσεται κι ο άγώνας των μεταναστών εργατών για μια βελτίωση των συνθηκών τους διαβίωσης και γενικότερα για μιαν εξίσωσή τους με τους ντόπιους εργάτες από την άποψη της άμοιβης, μά και των κοινωνικών υπηρεσιών για τους ίδιους και τις οικογένειές τους.

Καθώς βλέπουμε, δεν είναι άμεσος κι αποκλειστικός ο σύνδεσμος ανάμεσα στις αξιώσεις που προβάλλουν οι εργαζόμενοι μετανάστες στις αναπτυγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης και την κίνηση, που όλο κι έντείνεται, να τους φραχτή ο δρόμος προς τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η τελευταία τούτη επιδίωξη είναι απεναντίας προϊόν της επίδρασης μιάς σειράς από παράγοντες, ανάμεσα στους οποίους οι διεκδικήσεις των ξένων εργατών είναι ένας μονάχα — και μάλιστα όχι ο πιό σπουδαίος. Δικαιούμαστε να προβοῦμε στην παρακάτω διαπίστωση: Πώς, ανεξάρτητα ακόμη κι από το βαθμό δραστηριοποίησης των ξένων εργαζόμενων, ή κίνηση για τὸν τερματισμὸ τῆς ἀθρόας εἰσοδῆς ξένων εργατῶν στὶς δυτικοευρωπαϊκὲς χώρες εἶναι κάτι τὸ ἱστορικὰ ἀναπόφευκτο. Γιατί, ὅπως λέχθηκε κιόλας, ἡ ἐξάρτηση τοῦ μεγάλου κεφάλαιου τῆς Δύσης ἀπὸ τὸ εργατικὸ δυναμικὸ τῶν ὑπανάπτυχτων χωρῶν εἶναι, καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ ἀκόμη, κάτι τὸ ἱστορικὰ πεπερασμένο. Φυσικά, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὁμολογηθῇ ἀνοιχτὰ στοὺς ξένους εργάτες — καὶ στὶς κυβερνήσεις ἐκεῖνες ποὺ ἐνδιαφέρονται, ἀκόμη καὶ γιὰ λόγους δικῆς τους ἐπιβίωσης, νὰ μὴν τερματιστῇ ἡ μετανάστευση τῶν εργαζομένων τους πρὸς τὶς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικὲς χώρες. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἀποδείχνει τὴ χρησιμότητά της ἡ καλλιέργεια — ἐντεχνῶ φυσικὰ στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ — τοῦ κατάλληλου ἀντιξενικοῦ κλίματος καὶ ρατσιστικῶν προκαταλήψεων στοὺς γηγενεῖς πληθυσμοὺς ὥστε κείνοι νὰ ἐμφανίζονται πὺς ἀπαιτοῦν κάτι ποὺ στὴν πραγματικότητα ἀνταποκρίνεται πλεον σὲ βασικὰ συμφέροντα τοῦ μεγάλου κεφάλαιου καὶ τῶν κυβερνήσεων τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν, ποὺ φροντίζουν γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν συμφερόντων καὶ αἰτημάτων τοῦ μεγάλου κεφάλαιου.

Οἱ πολὺ ἀτελεῖς τούτες θεωρητικὲς παρατηρήσεις ἄς θεωρηθοῦν σὰν προσωρινὰ ἱκανοποιητικὲς, ἀφοῦ δὲν ἐπιτρέπεται ἄλλωστε νὰ διαστείλουν τὰ πλαίσια τούτου τοῦ προλόγου. Ἐφτασε τώρα, νομίζω, ἡ στιγμή γιὰ λίγες συμπερασματικὲς παρατηρήσεις, ποὺ σκοπὸ τους ἔχουν νὰ διατυπώσουν, πάνω στὸ βάθρο πολιτικῶν ἐκτιμήσεων, ὁρισμένες προ-

βλέψεις γιὰ τὸ πὺς θὰ ἐξελιχτῇ στὴν πράξη τὸ πρόβλημα τῆς μετανάστευσης.

5

Ἡ μετανάστευση τῶν εργαζομένων της στὸ ἐξωτερικὸ δὲν ἀποτελεῖ μὲ κανέναν τρόπο, σὲ πείσμα τῶν ὅσων ὑποστήριξαν κατὰ καιροὺς διάφοροι δικοὶ μας οἰκονομολόγοι, μιὰ πανάκεια, μόνιμου μάλιστα χαρακτήρα, γιὰ τὴ χώρα προέλευσης τῶν μεταναστών. Ὑπάρχουν ὁρισμένα αὐστηρὰ ἱστορικὰ πλαίσια, μέσα στὰ ὁποῖα καὶ μόνο συντελεῖται προσωρινὰ ἡ μετανάστευση αὐτὴ πρὸς τὶς χώρες ὑποδοχῆς τῶν μεταναστών. Αὐτὸ ὅμως δὲ σημαίνει πὺς πρέπει νὰ ὑπολογίζουμε σὲ μιὰν ὁλοκληρωτικὴ ἀποχώρηση τῶν μεταναστών ἀπὸ τὶς χώρες ὑποδοχῆς τους, οὔτε καὶ πὺς πρέπει κὰν ν' ἀναμένουμε ἓνα ὁλοκληρωτικὸ σταμάτημα τῆς μετανάστευσης. Ἡ πρόβλεψή μας σὲ τούτο τὸ θέμα πρέπει, νομίζω, νάχει καὶ μιὰ δόση ἐλαστικότητας. Τὸ πέρασμα στὴ φάση τῆς πολυεθνικότητας εἶναι, μ' ὅλη τὴν ὀρμητικότητά του, κάτι τὸ σταδιακὸ. Στὸ μεταξύ, μπορεῖ παροδικὰ ἡ ἐκβιομηχανισμένη χώρα τῆς Δυτικῆς Ευρώπης, σὰν ἀποτέλεσμα μιάς πρόσκαιρης βελτίωσης τῆς θέσης της στὸ διεθνὴ συναγωνισμό, νὰ χρειαστῇ μιὰν ὁρισμένην αὐξηση στὸ εργατικὸ δυναμικὸ της, κι ἔτσι νὰ ζητήσῃ νὰ προσελκύσῃ πάλι ξένους μετανάστες γιὰ ἓνα ὁρισμένο χρόνο — ἐνῶ πάλι, σ' ἄλλες περιόδους συρρίκνωσης ἢ στασιμότητας ἢ κι ἀργῆς προόδου τῆς οἰκονομίας της, θὰ σημειώνεται, σὰν ἀποτέλεσμα τῆς φυσιολογικῆς τάσης μερίδας τοῦ ξένου εργατικοῦ δυναμικοῦ πρὸς τὸν ἐπανατριισμό, μιὰ ὁρισμένη μείωση στὸ σύνολο τῶν ἀπασχολούμενων ξένων. Ἐξὸν στὸ ἐνδεχόμενο οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ καταστροφικῶν ἐξελίξεων, εἶναι λογικὸ κατὰ τὴ γνώμη μου νὰ προβλέπουμε πὺς οἱ ὑπάρχοντες μετανάστες δὲ θ' ἀλλάξουν ἀριθμητικὰ σὲ μεγάλο βαθμό, μὰ πὺς ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ δὲν πρόκειται νὰ ἐπαναληφτῇ τὸ φαινόμενο τῆς γρήγορης καὶ σ' ἀπεριόριστο βαθμὸ αὐξησῆς τους. Βέβαια, καὶ ἡ στροφή πρὸς τὴν πολυεθνικότητα δὲν ἀποτελεῖ μιὰ λύση γιὰ τὸ μονοπωλιακὸ κεφάλαιο. Ἡ ἐξέγερση τῶν ὑπανάπτυκτων, ποὺ τελευταία μὰ ὅχι κι ὕστατὴ της ἐκδήλωση εἶναι ἡ κρίση τοῦ πετρελαιοῦ, ἐπιβεβαιώνει τούτο. Ὡστόσο, τὸ ἀδιέξοδο ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ λύση τῆς πολυεθνικότητας δὲ συνεπάγεται — γιὰ τοὺς λόγους ποὺ προαναφέραμε — καὶ μιὰν ἐπιστροφή στὴ λύση τῆς ἀπορρόφησης μεταναστών ἀπὸ τὶς ἀναπτυσσόμενες χώρες.

Ἡ πρόβλεψη πὺς τελικὰ δὲν πρόκειται ν' ἀλλάξῃ σὲ μεγάλο βαθμὸ ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων εργατῶν στὶς δυτικὲς χώρες τῆς Ευρώπης βασίζεται σ' ὁρισμένα δεδομένα, ποὺ κι ἀναφέρω. Θὰ ὑπάρχουν πάντοτε μερικὲς δυνατότητες ἀπασχόλησης ξένων εργατῶν σὲ αὐστηρὰ ὑπηρετικὴ βάση, σὰ βοηθητικὸ προσωπικὸ εἴτε στὴ βιομηχανία εἴτε στὰ σπῖτια, τὰ κέντρα ἀναψυχῆς, κλπ. Τὸ ἐγγύριο εργατικὸ δυναμικὸ ἀντιπαθεῖ τὶς ἀπασχολήσεις αὐτές, ἡ μηχανοποίηση τῶν σχετικῶν εργασιῶν θ' ἀργήσει νὰ γίνῃ πραγματικότητα, κι ὑπάρχει ἄλλωστε, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ κατεστημένου, κάποιο συμφέρον νὰ καλλιεργοῦνται μόνιμα τέτοιες ἀντιθέσεις κι ἀντιπάθειες ἀνάμεσα σὲ ντόπιους καὶ ξένους εργάτες. Ἐπειτα, οἱ ἐκβιομηχανισμένες χώρες τῆς Δυτικῆς Ευρώπης εἶναι ὑποχρεωμένες ν' ἀναλογιστοῦν γιὰ λόγους τόσο ἐμπορικοὺς ὡς καὶ πολιτικοὺς τὶς ἀντιδράσεις ποὺ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ διάλυση τοῦ μύθου τῆς μετανάστευσης θὰ προκαλέσῃ

στις χώρες προέλευσης των μεταναστών. Από την πλευρά των αναγκών λειτουργίας του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος αναπτυγμένες κι αναπτυσσόμενες χώρες αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο. Η ύπαρξη των μεν είναι απαραίτητη για τη διαιώνιση των δέ. Το τι γίνεται στο μεσογειακό χώρο και παραπέρα στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή δεν μπορεί ν' αφήσει αδιάφορα τα κράτη - μέλη της ΕΟΚ — που απεναντίας έχουν σα στόχο, δυσκολοπραγματοποίητο βέβαια, να προσδώσουν τις μεσογειακές χώρες με ειδικές συμφωνίες κι άλλες ρυθμίσεις πιδ σφιχτά στο έρμα τους. Θ' αποφευχτούν λοιπόν όπωσδήποτε οι απότομες ενέργειες, απέναντι στους ξένους εργάτες που από την άλλη μεριά, όπως είδαμε, δεν πρόκειται ποτέ να χάσουν, μέσα στα πλαίσια τουλάχιστο του καπιταλιστικού συστήματος, ένα μέρος της χρησιμότητάς τους. Η απόλυτα αυθαίρετη βάση, πάνω στην οποία η Βρετανία τερμάτισε την είσοδο ξένων μεταναστών, ιδιαίτερα από τις «έγχρωμες» χώρες, δεν πρόκειται να βρεθεί εύκολα μιμητές. Κι όπωσδήποτε και στην Αγγλία το σταμάτημα της εισροής νέων μεταναστών ούτε τερμάτισε ολοκληρωτικά την εισροή σε πολύ μικρή, σχεδόν ανεπαίσθητη, κλίμακα εργατικών χεριών από το εξωτερικό, ούτε πάλι έθιξε τους εργαζόμενους κιόλας στη χώρα ξένους εργάτες. Είναι λογικό ν' αναμένουμε ότι, εξόν σε περίπτωση καταστροφικών εξελίξεων, μιας αιφνίδιας πολύ απότομης κρίσης με τεράστιους αριθμούς ανέργων π.χ., ή πορεία των γεγονότων θα είναι ανάλογη στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης.

Αλλά το τελευταίο απαραίτητο βασικό μας συμπέρασμα δεν αλλάζει για τουτό: Η μετανάστευση δεν αποτελεί λύση για τις χώρες προέλευσης των μεταναστών. Δεν μπορεί ν' χρησιμεύσει σ' αυτές σα μια μόνιμη ασφαλιστική δικλείδα, ικανή ν' απαλλάξει από την υποχρέωση της έσωτερικής ανάπτυξης. Απεναντίας η μετανάστευση αποδείχεται σα μια διαδικασία που από την πρώτη στιγμή — αν εξαιρέσουμε τις πρόσκαιρες πολιτικές και συναλλαγματικές επιπτώσεις της — βλάπτει αποφασιστικά την οικονομία και περιορίζει τις αναπτυξιακές δυνατότητες της χώρας προέλευσης των μεταναστών. Οι μετανάστες δεν εκπαιδεύονται στ' αλήθινά. Δε θέλουν ν' επιστρέψουν, σε πολύ μεγάλο ποσοστό, στη χώρα της προέλευσής τους, μα και της κατεργής τους φτώχειας και μιζέριας. Κι αν επιστρέψουν, δε θέλουν ν' εργαστούν στη βιομηχανία, σ' αν τεχνικά στελέχη, γιατί η έμπειρία τους, τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής, τους ώθει πρὸς απασχολήσεις που ν' μην είναι, επιφανειακά τουλάχιστο, εξαρτημένες από το ντόπιο και το ξένο κεφάλαιο. Έτσι η χώρα προέλευσης φανερώνεται νάχει φτωχύνει μόνιμα. Η αίμορραγία της μετανάστευσης την εξασθένησε αντί ν' της δώσει τις δυνάμεις για τη βιομηχανική ανάπτυξη — όπως μ'ας το υπόσχονταν για κάμποσα χρόνια στη μεταπολεμική περίοδο. Εξασθενημένη όπως είναι, κατ' έσοχον στερημένη τις δυνατότητες για μιάν αυτότελη οικονομική ανάπτυξη, η χώρα προέλευσης των μεταναστών βρίσκεται υποχρεωμένη ν' υποταχτεί παθητικά και στην άλλη απαίτηση που της διατυπώνουν οι μεγάλες πολυεθνικές — ν' αφήσει δηλαδή ελεύθερες ν' εγκαταστήσουν στὸ έδαφος της θυγατρικές επιχειρήσεις που με τη σειρά τους ούτε μιάν οικονομική αὐθυπαρξία της εξασφαλίζουν, ούτε κι οδηγούν στη δημιουργία ολοκληρωτων βιομηχανικών συγκροτημάτων ή έστω απλῶς σοβαρῶν κεφαλαιούχικῶν πό-

ρων μέσα στα σύνορά της, ούτε και πάλι διευκολύνουν την απασχόληση μεγάλων εργατικών μαζών ή την εκπαίδευση τεχνικών στελεχῶν σ' επαρκή κλίμακα.

Αυτές τις παρατηρήσεις ήθελα ν' διατυπώσω γύρω από τὰ συναφή με τὸ θέμα της μετανάστευσης θεωρητικά προβλήματα, κι έχω συναίσθηση της ανεπάρκειάς τους. Μὰ πάντως τὸ βιβλίο είναι τοῦ Γιώργου Ματζουράνη, καὶ κείνου τὰ γραφόμενα ἀσφαλῶς, καὶ πολὺ σωστά, θ' ἀποδείχτουν ἐντυπωσιακά καὶ βαθεῖα ὠφέλιμα γιὰ τὸν ἀναγνώστη.

Ἀθήνα, Μάρτης 1974

Κώστας Χατζηαργύρης

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πέραν από τὰ βιβλία γενικῆς θεωρητικῆς ἀνάλυσης ποὺ ἀξίζει νὰ συμβουλευτῇ ὁ ἀναγνώστης, ἐφόσον ἐπιθυμῇ νὰ προωθῇ παραπέρα τὴ γενικὴ μου γραμμὴ σκέψης, ὑπάρχουν χρήσιμες νύξεις σὲ τρία εἰδικὰ βιβλία γιὰ τὴ μετανάστευση:

Μάριου Νικολινάκου, "Politische Oekonomie der Gastarbeiterfrage", Ἀμβούργο, 1973,

Léon Gani, "Syndicats et travailleurs immigrés", Παρίσι, 1972, καὶ Bernard Granotier, "Les travailleurs immigrés en France", Παρίσι 1970.

Μόνον ποὺ ὀφείλω νὰ ὑπογραμμίσω πῶς ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ τὸν τρίτο ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς αὐτοῦ με χωρίζει ὁ βασικὸς νεοκλασικισμὸς τῆς οἰκονομικῆς τοῦ σκέψης, ποὺ καὶ τοὺς ὀδηγεῖ μέχρις ἑνα βαθμοῦ σὲ διαφορετικὰ συμπεράσματα.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὁ Ματζουράνης ἀναφέρεται ἀνάμεσα σὲ πολλὲς ἄλλες καὶ στὶς βασικὲς μελέτες τοῦ Ξ. Ζολῶτα, ποὺ κι ἐπικαλεῖται ἐπίσης, κι ἀντικρούει ἐν μέρει, σωστά, ὁ Γκραντιέ. Σημειῶνω μιὰ πολὺ ἀξιόλογη καὶ ἐνδιαφέρουσα, ἀν καὶ κάπως σχηματικὴ σ' ὀρισμένα τῶν συμπεράσματα, μελέτη τοῦ Γιώργου Γιαννόπουλου στὴν Ἀγγλία, "Immigration from the Mediterranean Countries and its Impact on the Economies of the European Communities". Ἐπίσης παλιότερες καὶ πάντα ἀξιόπρόσεχτες μελέτες τοῦ Βασίλη Φίλια στὴ «Νέα Οἰκονομία», 2/1963 καὶ 4/1966, τὴν «Κοινωνιολογικὴ Σκέψη», 1/1966, τὰ «Σύγχρονα Θέματα», 20/1966, τὰ «Κυκλαδικὰ Χρονικά», 1/1966, τὴ "Rivista di Economia Agraria", 3/1968, καὶ μιάν ἀνακοίνωσή του σὲ σεμινάριο τοῦ Mediterranean Social Sciences Research Council τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μάλτας, 4 καὶ 5 Σεπτέμβρη 1967.

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

- Σύντομο διάγραμμα τῆς ἐλληνικῆς μετανάστευσης στὰ τελευ-
ταῖα 100 χρόνια
- Στὰ χρόνια πὺν ἡμαστε παιδιὰ, ἄλλοι μᾶς ἐτοίμαζαν τὸ
εἰσιτήριο
- Μετανάστευση, τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ
- Τὰ ἄρθρα τῆς συμφωνίας πὺν ἀφοροῦν τὴν ἐπιλογὴ μεταναστῶν
- Τὸ ταξίδι: Ἀπὸ τὸ Μπρίντεζι στὸ Μόναχο
- Μιὰ ἀποψη: Πολὺ δόσκολη ἀρχὴ γιὰ τοὺς μετανάστες

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ
ΠΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΥΟΥΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

	Ιταλία	Ελλάδα	Ισπανία	Πορτογαλία	Τουρκία
1. Πληθυσμός (χιλιάδες κάτοικοι) : 1964	52.130	8.510	31.339	9.143	30.394
2. Μετανάστες στη Γερμανία (σε χιλιάδες)	245	161	146	6	94 α
3. Πληθυσμός (σε χιλιάδες) : 1969	54.120	8.835	32.949	9.583	34.375
4. Μετανάστες	348	191	143	29	244 α
5. 1971, Μετανάστες	379	261	174	56	447 β
6. Άκαθ. έθνικò προϊόν κατά κάτοικο σε δολάρια : 1964	1.050	620	580	370	250
1969	1.520	950	870	600	380
7. Συμβολή γεωργίας εις έγχ. προϊόν τοίς % τò 1969	11,3	20,3	15	17,7	32,2
8. Άπασχολούμενοι στη γεωργία σε % τοῦ έργατικού δυναμικού :					
1965	26,1	54,7	35,1	41,6	75,3
1969	21,5	48,2	30,7	31,5	72,1
9. Κατανάλ. ηλεκτρ. ΩΧΒ ανά κάτοικο :					
1965	1.394	445	799	463	131
1969	1.810	823	1.245	607	194
10. Έπιβ. αὐτοκίνητα ανά 1000 κατοίκ.: 1969	151	18	50	37	4
11. Τηλέφ. ανά 1000 κατοίκους : 1969	135	76	105	65	12
12. Δημόσιες δαπάν. για εκπαίδευση σε % τοῦ έθνικ. εισοδ. 1968	5,8	2,4	2,1	1,4	3,7

Πηγή : «Οικονομική πορεία», Άθήνα, 15.3.71

α, α : Auslaendische Arbeitnehmer, 1970

β : Informationen Zur Auslaenderbeschaeftigung

ΣΥΝΤΟΜΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

Προσφιλής, εύκολη και ανώδυνη είναι η άποψη που διατυπώνεται ακόμα και σήμερα, ότι οι Έλληνες μεταναστεύουν από το πάθος της περιπέτειας, του πλουτισμού και της μαγείας του αγνώστου· δεν είναι λίγοι εκείνοι, που υποστηρίζουν ότι κάθε Έλληνας έχει μέσα του ένα μικρόν Όδυσσέα. Έντελώς πρόσφατα προστέθηκε από έπίσημα χείλη και ένα ακόμα επιχείρημα: η μόδα¹.

Η μόδα του ταξιδιού και η ξενομανία δεν είναι σε καμιά περίπτωση αίτια της ελληνικής μετανάστευσης. Είναι χαρακτηριστικά των μικροαστικών στρωμάτων των πόλεων που δεν συμμετέχουν καθόλου στο μεταναστευτικό ρεύμα. Επιβάλλεται να επισημάνουμε βάσει των στατιστικών δεδομένων ότι τον όγκο των μεταναστών της τελευταίας εκατονταετίας συνθέτουν σχεδόν αποκλειστικά αγρότες και εργάτες. Τα αίτια είναι πάντα οικονομικού χαρακτήρα². Οι αγρότες δηλώνουν κατά 81% αίτια μετανάστευσής τους την έλλειψη γης και απασχολήσεως και κατά 13% την εξασφάλιση υψηλότερου εισοδήματος³. Οι εργάτες των πόλεων είναι περισσότερο ακόμα απόλυτοι στα οικονομικά αίτια.

Ο μύθος του Όδυσσέα επινοήθηκε και επιβλήθηκε από τα ισχυρότερα κοινωνικά στρώματα σαν εξωραϊσμός ενός γεγονότος, της μετανάστευσης, που θα έπρεπε να αποτελεί ένα από τα κύρια σημεία του έθνικού προβληματισμού. Η μετανάστευση, οι συνθήκες της και οι επιπτώσεις της έμειναν άγνωστα στον ελληνικό λαό.

Τον μύθο του Όδυσσέα διέλυσε η Γερμανία. Σήμερα οι Έλληνες με την έκμηδενιση των αποστάσεων και την ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών ζούν από κοντά το δράμα των μεταναστών και των οικογενειών τους, αυτών των εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων που έφυγαν όχι για να

1. "Der Spiegel" 29.11.71. «Ο Έλληνας, δηλώνει ο τ. ύπουργός κ. Μανωλόπουλος, ήταν αιωνίως ένας Όδυσσέας, έθελγετο από την ιδέα του ταξιδιού εις το άγνωστον, την αναζήτησιν καλύτερας ζωής, ενός νέου πεπρωμένου, την ανακάλυψη νέων κόσμων. Δεν μεταναστεύει πιά κανείς για το μεγάλο κέρδος, αλλά γιατί η μετανάστευσις είναι μόδα».

2. Τόσον ο H. Mendras: "Six villages d'Epire. Problèmes de développement socio-économique", Paris, Unesco 1961, όσο και ο K. Μουστάκας: "The Internal Migrant-A Comparative Study in Urbanization", Athens, Social Sciences Centre 1964, διαπιστώνουν ότι «υπό οικονομικώς ικανοποιητικώς συνθήκας, οι κάτοικοι των χωρίων θα έπαυον την προς τὰς πόλεις μετανάστευσιν». Εις Δ. Γ. Τσαούση: «Μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας», Αθήναι 1971, σελ. 117.

3. ΕΣΥΕ: Έκθεσις δοκιμαστικής έρευνας επί των κινήτρων και των συνθηκών μεταναστεύσεως του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών. Αθήναι 1962.

πλουτίσουν αλλά για να επιζήσουν, έχοντας στο χέρι ένα συμβόλαιο με συγκεκριμένο, περιορισμένο, απλώς σίγουρο, μεροκάματο. Και τα μικρά παιδιά ξέρουν γιατί έφυγε ο πατέρας, γιατί όταν επιστρέφει το καλοκαίρι δεν παίρνει ταξί ή μουλάρι από το σταθμό, αλλά κουβαλά στον ώμο τη βαλίτσα του, γιατί δουλεύει στα χτήματα τις ελάχιστες μέρες που έρχεται να ξεκουραστεί και προ παντός γιατί ξαναφεύγει.

Το μεταναστευτικό ρεύμα του περασμένου αιώνα όδηγοῦσε τοὺς Έλληνες πρὸς τις χώρες που ήταν ακόμα κάτω από τον ζυγό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η κίνηση αυτή είχε ένα χαρακτήρα έσωτερικῆς μετανάστευσης, τὰ στοιχεῖα δὲ που υπάρχουν είναι έντελως άσαφή.

Στις αρχές του αιώνα μας υπήρχαν πολυμελείς ελληνικές παροικίες στην Αίγυπτο, τὸ 1882 ἡ παροικία ἐκεῖ ἀριθμοῦσε 37.301 Έλληνες γιὰ νὰ φτάσουν τὸ 1927 σὲ 76.264 καὶ τὸ 1955 σὲ 130.000⁴. Καὶ στὴ Ρωσία οἱ ὑπολογισμοὶ ἀνεβάζουν τὸν ἀριθμὸ τῶν Ελλήνων σὲ 593.700⁵. Σημαντικὲς ἐπίσης ελληνικὲς παροικίες δημιουργήθηκαν στὴ Ρουμανία, Αὐστρία, Γερμανία, Γαλλία καὶ Ἰταλία. Κατὰ τὸ 1919 ὁ ἐλληνισμὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀριθμοῦσε 1.500.000 ἄτομα⁶, ἀντιστοιχοῦσε δηλαδὴ στὰ 30% τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἴδια ἀναλογία διατηρεῖται ὡς σήμερα μὲ 2.500.000 Έλληνες στὸ ἐξωτερικὸ⁷.

Ἡ ἐλληνικὴ μετανάστευση ἀλλάζει χαρακτήρα ἀπὸ τὸ 1880. Ὡς τότε οἱ μετανάστες ἀσχολοῦνται στὶς χώρες ποὺ μεταναστεύουν μὲ τὸ ἐμπόριο, τὴ βιοτεχνία καὶ τὴ γεωργία. Μετὰ εἶναι κυρίως ἐργάτες στὶς ἀναπτυσσόμενες χώρες. Ὅσο μάλιστα οἱ χώρες ὑποδοχῆς μεταναστῶν ἐκβιομηχανοποιοῦνται, τόσο οἱ μετανάστες πέφτουν στὴν κατηγορία τῶν ἀνεειδικεύτων ἐργατῶν.

Τὸ ρεύμα τῆς υπερπόντιας μετανάστευσης ἀρχίζει τὸ ἔτος 1881. Ὡς τότε στὶς ΗΠΑ βρισκόταν μόνο 401 Έλληνες. Τὸ ρεύμα αὐτὸ διογκώνεται συνεχῶς γιὰ νὰ φτάσει στὸ ἀπόγειό του στὴν περίοδο 1906-1915. Στὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας αὐτῆς μετανάστευσαν 250.550 ἄτομα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 236.473 στὶς ΗΠΑ⁸. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἡ Ελλάδα τῶν 2,7 ἐκατομμυρίων ἔχασε 215.000 ἀπὸ τὸν ἄρρενα πληθυσμὸ της καὶ μάλιστα ἡλι-

4. N. J. Polyzos: "Essai sur l'émigration grecque", Paris, Sirey 1947 καὶ I. Μητσού: «Μετανάστευσις καὶ παλιννόστησις», εἰς Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν, Ὀκτ. 1969 - Μάρτ. 1970.

5. A. Pallis, A. Andreadis etc. "Les effets économiques et sociaux. Essai sur l'émigration grecque", Paris 1928.

6. Μ. Δένδια: «Αἱ ἐλληνικαὶ παροικίαι ἀνὰ τὸν κόσμον». Αθήναι, Σιδέρης 1919.

7. Θ. Παπακωνσταντίνου: «Ἀγωγή τοῦ Πολίτου».

8. Δ. Γ. Τσαούση ἐ.ά., σελ. 69.

κίας 12-30 ετών, δηλαδή το 1/3 του αντίστοιχου δυναμικού της ή το 8% των κατοίκων της⁹. Το ίδιο επαναλήφθηκε στην περίοδο 1960-1970 με τη μετανάστευση προς τη Γερμανία. Αυτό το φαινόμενο χαρακτηρίζει ο καθηγητής Ξ. Ζολώτας «εθνικόν κίνδυνον».

Μέχρι το 1921, έτος εφαρμογής των περιοριστικών μέτρων - quotas, οι ΗΠΑ απορροφούν το 96% των Ελλήνων μεταναστών. Από τότε ή υπερπόντια μετανάστευση των Ελλήνων αποκτά και άλλες κατευθύνσεις, Ασία, Αφρική, Αυστραλία, αλλά οι ΗΠΑ εξακολουθούν να είναι ο κύριος στόχος τους, λόγω και των δυνατοτήτων που είχαν δημιουργήσει οι παλαιότεροι μετανάστες. Ακόμα στην περίοδο 1936-1940 οι μετανάστες που κατευθύνονται προς τις ΗΠΑ αντιπροσωπεύουν το 67% του συνόλου της υπερπόντιας μετανάστευσης.

Μετά την κρίση του 1929-1931 ή ελληνική μετανάστευση αλλάζει κατευθύνσεις ή μάλλον βρίσκει άλλες διεξόδους. Στην περίοδο 1932-38 οι Έλληνες που μεταναστεύουν σε υπερπόντιες χώρες δεν ξεπερνούν τις 30.000, ενώ προς τις ευρωπαϊκές μεταναστεύουν 101.000 και προς τις μεσογειακές χώρες 89.000 άτομα.

Μετά τον πόλεμο και μέχρι το 1960 ή υπερπόντια μετανάστευση απορροφά και πάλι περισσότερο από το 50% του μεταναστευτικού ρεύματος, ενώ το 1/4 στρέφεται προς τις ευρωπαϊκές χώρες Αγγλία, Γαλλία, Βέλγιο, Έλβετία και το 1/10 προς τις μεσογειακές¹⁰.

Το έτος 1965 την πρώτη θέση στην απορρόφηση του υπερπόντιου μεταναστευτικού ρεύματος, που αντιπροσωπεύει πιά μόνο το 24% του συνολικού, κατέχει ή Αυστραλία με 9.868 μετανάστες κατά μέσον όρο το χρόνο, τη δεύτερη θέση ο Καναδάς με 4.309 και την τρίτη οι ΗΠΑ με 4.165¹¹. Από το 1960 ο όγκος του μεταναστευτικού ρεύματος κατευθύνεται προς την Δυτική Ευρώπη και κυρίως προς την Δυτική Γερμανία.

9. ΕΣΥΕ: Δημογραφικά ροπαι και μελλοντικά προεκτάσεις του πληθυσμού της Ελλάδος 1960-1985. Αθήναι 1966.

10. Ξ. Ε. Ζολώτας: «Μετανάστευσις και οικονομική ανάπτυξις». Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήναι 1966.

11. Δ. Γ. Τσαούση έ.ά.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΤΟΤΕ ΠΟΥ ΑΠΟΛΥΘΗΚΑ

Απόσπασμα από αφήγηση στο μαγνητόφωνο

... Τότες ο πατέρας μου είτανε φυλακή. Μή βλέπεις πού το λέω έτσι δά ελεύθερα, χωρίς ντροπή, δέν είτανε για πολιτικά. Είχε κλέψει μιὰ κατσίκια πού έπεσε μέσα στον κήπο μας και κατέστρεψε τὰ φυτεμένα. Τήν έσφαξε και κείνος και κάναμε Λαμπρή. "Οτι είχα απολυθεί από φαντάρος, είχα δυο αδέρφια μικρά πού είτανε παραγιόι στο χωριό, το ένα στο ράφτη και το άλλο στο γύφτο να μάθουνε τέχνη. Έμεις χωράφια δέν είχαμε, μονάχα τον κήπο πού κάναμε τὰ ξαοζαβάτια και το κρομμύδι για το σπίτι. Πήγα και είδα το γέρο στη φυλακή μου φάνηκε σαν άγιος. Τότε τὰ παιδιὰ του χωριού φεύγανε για το Βέλγιο μου λέει: "Αρτέμη άλλο δρόμο δέν έχεις, είσαι και πρώτος, να ζήσεις και να στείλεις και σε μās μιὰ βοήθεια, στην μάνα σου την κακομοίρα πού βοτανίζει όλη μέρα καπνά. Έγώ τότε είκοσιτριώ χρονώ έστιβα την πέτρα κι έβγαζε ζουμι και δουλειά δέν έβρισκα κατέβηκα στην πόλη ούτε στα σκουπίδια δέν με πήρανε, πού και πού ένα μεροκάματο για τὰ τσιγάρα. "Ηθελα να μείνω στο χωριό, είχα κι ένα κορίτσι, μα ο πατέρας μου είχε δίκιο, το καταλάβαινα γιατί δέν ήθελε να φύγω κι όταν τοῦπα καλά θα πάω στον κουμπάρο πού ξέρει το βουλευτή να φροντίσει δάκουσε και μουπε άμε και άμα τὰ βρείς δύσκολα ξαναγύρινα, μη σε πιάσει ή στεναχώρια, μα εγώ ήξερα πως άμα φύγω δε ξαναγυρνά και πήγα να φροντίσω για να φύγω μα στην αλήθεια έφαγα τὰ λυσσανά μου να βρω δουλειά για να μείνω, έκλαιγε ή μάνα μου, έκλαιγε και ή Λαμπρινή και γώ φίλησα κατορημένες ποδιές πού λέμε μα δε βρήκα δουλειά, μόνο πού κατάφερα να φύγω. Τόν πατέρα μου δέν πήγα να τον αποχαιρετήσω, μου φαινότανε πως θα μείνω εκείδὰ μπροστά στα ποδάκια του ...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ (1821 - 1967)

Περίοδος	Σύνολο	Πρὸς ΗΠΑ	% 'Υπερπόντια εἰς ΗΠΑ
1821-1830	20	20	100
1831-1840	49	49	100
1841-1850	16	16	100
1951-1860	31	31	100
1861-1870	72	72	100
1871-1880	213	210	100
1881-1890	2.310	2.308	100
1891-1900	16.978	16.979	100
1901-1905	51.479	49.962	97
1906-1910	122.034	117.557	96,3
1911-1915	128.521	118.916	92,6
1916-1920	67.598	65.285	96,6
1921-1925	50.531	42.323	83,7
1926-1930	40.838	27.352	66,9
1931-1935	14.797	11.363	76,7
1936-1940	15.703	10.540	67,1
1946-1950	20.176	9.317	46,1
1951-1955	68.063	22.788	33,4
1956-1960	84.407	19.748	23,4
1961-1965	118.516	18.168	15,1
1966	33.093	12.193	36,8
1967	26.323	11.778	44,7

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική 'Επετηρίς τῆς 'Ελλάδος 1959 - 60 ὡς 1968.

Δ. Γ. Τσαούση : Μορφολογία τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας.

Σημ. : Μέχρι τὸ 1924 ὑπερπόντιες χώρες ὑποδοχῆς 'Ελλήνων μεταναστῶν : ΗΠΑ, Καναδᾶς, Κούβα, Βραζιλία, Αὐστραλία, Νοτιοαφρικανικὴ 'Ενωση. Ἀπὸ τὸ 1925 ὅλες οἱ χώρες ἐκτὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν μεσογειακῶν. Ἀπὸ τὸ 1946 δὲν περιλαμβάνονται ὅσοι μεταναστεύουν προσωρινά, π.χ. ναυτικοί, σπουδαστές κ.ἄ.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΤΑ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ (1955 - 1967)

'Ετος	Σύνολο μεταναστῶν	Π ρ ὶ ς					
		'Υπερπόντιες χώρες	Αὐστραλ.	ΗΠΑ	Καναδᾶς	Εὐρωπαϊκὲς χώρες	Γερμαν.
1955	29.787	19.772	9.052	6.896	2.153	6.068	679
1956	35.349	23.147	7.763	8.982	4.406	7.780	1.312
1957	30.428	14.783	6.023	1.807	4.982	13.046	1.455
1958	24.521	14.842	4.519	3.870	4.942	6.567	1.975
1959	23.684	13.871	5.471	2.528	4.520	6.713	2.543
1960	47.768	17.764	8.335	3.561	4.682	26.927	21.532
1961	58.837	17.336	7.965	3.471	3.913	39.564	31.107
1962	84.054	21.959	11.942	4.460	3.622	60.754	49.532
1963	100.072	24.459	12.958	4.564	4.438	74.236	64.662
1964	105.569	25.327	15.954	2.890	4.202	79.489	73.343
1965	117.165	29.035	18.551	2.782	5.543	87.242	80.569

Πηγή : 'Ι. Μαγγανάρα καὶ Ε. Σορῶκου : Οἱ ἀπόδημοι 'Ελληνες.

Σημ. : Χώρες ἐγκαταστάσεως σημαντικοῦ ἀριθμοῦ 'Ελλήνων μεταναστῶν εἶναι ἐπίσης ἡ Βραζιλία καὶ τὰ ἀφρικανικὰ κράτη.

Κύριες χώρες ἐγκαταστάσεως 'Ελλήνων μεταναστῶν στὴν Εὐρώπη, ἐκτὸς τῆς Γερμανίας, εἶναι τὸ Βέλγιο, ἡ 'Ελβετία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Σουηδία.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΑΙΔΙΑ, ΑΛΛΟΙ ΜΑΣ ΕΤΟΙΜΑΖΑΝ ΤΟ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟ

Τὰ τελευταία χρόνια (1930 - 1960), δηλαδή ἡ περίοδος πού γεννήθηκαν καὶ μεγάλωσαν οἱ μετανάστες πού βρίσκονται σήμερα στὴν Δ. Γερμανία, ἦταν γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἀπὸ τὰ πιὸ δύσκολα καὶ ἀνώμαλα τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Στὰ πρῶτα ἔξη χρόνια αὐτῆς τῆς περιόδου ἐννιά κυβερνήσεις διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, γίνονται δυὸ στρατιωτικὰ κινήματα, ἐκτελοῦνται ἀνάτατοι ἀξιοματικοί, καταργεῖται ἡ προεδρική δημοκρατία καὶ ἐπαναφέρεται ἡ μοναρχία. Ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία ἔχει σαφῶς ἀγροτικὸ χαρακτήρα. Οἱ λαϊκοὶ πόθοι γιὰ πρόοδο καὶ ἐκσυγχρονισμό δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκτονωθοῦν μὲ τὶς θεωρίες τῆς ἑλληνικῆς λιτότητας καὶ τῆς μεγάλης ιδέας. Μόνο στοὺς πέντε πρώτους μῆνες τοῦ 1936 συγκροτοῦνται 350 ἀπεργίες μὲ τὶς ὁποῖες ἐργάτες καὶ ἀγρότες ἀπαιτοῦσαν θεμελιώδεις μεταβολές. Στις 4 Αὐγούστου 1936 ὁ Ι. Μεταξᾶς ἐγκαθιστᾷ δικτατορικὸ καθεστῶς. Θεσπίζονται νόμοι πού ὀρίζουν τὸ κατώτερο ὄριο τῶν μισθῶν, προστατεύουν τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, ἀπαλλάσσουν τοὺς ἀγρότες ἀπὸ μερικὲς υποχρεώσεις τους, ἀλλὰ παράλληλα ἀφήνονται πολλὲς δυνατότητες ὑπεκφυγῶν στὸ μεγάλο κεφάλαιο.¹ Ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν δὲν ἀλλάζει, ἐνῶ οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ μεγάλοι κεφαλαιοῦχοι ἀποκομίζουν τεράστια κέρδη ἀπὸ τὴν καθήλωση τῶν μισθῶν καὶ τὴν ἀπαγόρευση στοὺς ἐργαζομένους νὰ διεκδικήσουν τὰ δικαιώματά τους. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καταργεῖται καὶ ἐπαναφέρεται τὸ βαναρικό ἐκπαιδευτικὸ σύστημα πού χρησιμοποιήθηκε τὸν περασμένον αἰῶνα. Οἱ δημοκρατικοὶ πολιτικοὶ παράγοντες διώκονται, φυλακίζονται ἢ ἐξορίζονται μαζὶ μὲ χιλιάδες ἀπλοὺς δημοκρατικούς πολῖτες. Ἰδρύεται ἡ ἐθνικὴ ὀργάνωση νεολαίας (ΕΟΝ) στὴν ὁποία μετέχουν ὑποχρεωτικὰ ὅλα τὰ ἐλληνόπουλα. Στὴν περίοδο αὐτὴ γίνεται προσπάθεια νὰ μεταφυτευθοῦν στὴν Ἑλλάδα φασιστικὲς ιδέες ἀπὸ τὰ τότε φασιστικὰ καθεστῶτα τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας, χωρὶς ὥστόσο νὰ ἀποκτήσουν ποτὲ ρίζες στὸ λαό.

Τὸ ἑλληνικὸ ἔπος στὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο καὶ ἡ μεγαλειώδης ἐθνικὴ ἀντίσταση (1941-1945) ἀπέδειξαν τὴν βαθειὰ προσήλωση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στὰ ἰδανικὰ τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Μὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου φαινότανε καθαρά ὅτι ποτὲ πιά στὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἐπικρατήσουν ἀντιλαϊκὰ αὐταρχικὰ καθεστῶτα ἐπιβλημένα ἀπὸ ἐσωτερικὲς δυνάμεις.

1. Touloupas D.: Die Gestaltung der Arbeitsbedingungen in Griechenland. Leipzig 1939.

Ὁ ὀδυνηρὸς ἐμφύλιος πόλεμος (1947-49) ἀναστέλλει τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς χώρας καὶ τὶς οὐσιαστικὲς δημοκρατικὲς διαδικασίες γιὰ πάρα πολλὰ χρόνια καὶ διευκολύνει τὴν ἀκόμα μεγαλύτερη οἰκονομικὴ ἐξάρτηση τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς ξένους. Ἡ δεκαετία 1941-1950 εἶναι ἡ περίοδος πού σημάδεψε βαθειὰ τὴ μοίρα καὶ τὴν κατοπινὴ εξέλιξη τῆς Ἑλλάδας.

Ἀνώμαλη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ δεκαετία μετὰ τὸ 1950. Ἀδύνατες κυβερνήσεις ἀνεβοκατεβαίνουν, ὁ παρεμβατισμὸς τῶν ξένων ὀργιάζει, ἡ πολιτικὴ σκοπιμότητα κυριαρχεῖ σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, ἡ θεομηνία τῆς προηγούμενης δεκαετίας δὲν εἶναι ἀναβάπτισμα γιὰ τὸ κατεστημένο τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μέσον γιὰ τὴν συνέχιση τῆς κυριαρχίας του μὲ μεθόδους πιά ξεπερασμένες καὶ ἀπαράδεκτες καὶ στίς πιὸ ὑποανάπτυκτες χῶρες. Τὴν ἐποχὴ πού οἱ νικητρίες ἀλλὰ καὶ οἱ ἡττημένες χῶρες τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ἀνοικοδομοῦνται μὲ σύγχρονη προβληματικὴ, στὴν Ἑλλάδα συνεχίζεται καὶ καλλιεργεῖται ὁ ἐθνικὸς διχασμός. Οἱ ἡττημένοι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου πληρώνουν βαρύντατα τὴν ἥττα τους, οἱ οἰκογένειές τους ἀκολουθοῦν μιὰ πολὺ σκληρὴ μοίρα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν ἔρευνά μας ὅλες οἱ ἀναφορές, ὅλες οἱ ἀφηγήσεις τῶν μεταναστῶν, ἰδιαίτερα ἐκείνων πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, καταλήγουν στὰ πικρὰ ἐκεῖνα χρόνια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν πλευρὰ πού βρέθηκαν οἱ οἰκογένειές τους.

Τὸ ἕνα τέταρτο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας εἶναι ἀνεργοὶ ἢ ὑποαπασχολούμενοι. Ἀνεργοὶ στίς πόλεις καὶ στὰ βιομηχανικὰ κέντρα, ὑποαπασχολούμενοι στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία.

Ἡ κατανομή τῆς γῆς εἶναι τέτοια πού δὲν προσφέρει οὔτε ἔμμεσα οὔτε μελλοντικὰ ἐλπίδες στὸ 60% τοῦ πληθυσμοῦ, πού ἀσχολεῖται μὲ τὴν γεωργία γιὰ κάποια καλύτερευση τῆς ζωῆς του. Μόνο τὸ 3,2% τῶν ἀγροτῶν κατέχουν γῆ μεγαλύτερη ἀπὸ 100 στρέμματα πού τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἔχουν ἕνα ἀνεκτὸ ἢ σημαντικὸ εἰσόδημα. (πίνακας 1). Παρὰ τὴν ἀνακατανομή τῆς γῆς τὸ 1952 (1.787.000 στρέμματα σὲ 125.000 ἀκτῆμονες)², τὸ ἔτος 1961 ποσοστὸ 85% τῶν ἀγροτῶν κατέχει καλλιεργήσιμη γῆ μικρότερη ἀπὸ 50 στρέμματα. Καὶ στὴν ἴδια περίοδο ἐκεῖνοι πού εἶχαν μόνο δέκα στρέμματα ἔφταναν τὸ 37%.³ Ἡ ἐκκλησία, τὰ μοναστήρια, νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου καὶ ἐλάχιστοι ἰδιῶτες κατέχουν ἀκόμα τεράστιες ἐκτάσεις καλλιεργήσιμης γῆς.

2. Στεφανίδης: Μαθήματα ἀγροτικῆς πολιτικῆς.

3. Α. Κέλλας: Ἡ ἑλληνικὴ γεωργία ἐντὸς τῆς κοινῆς ἀγορᾶς. Στὸν «Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο», τεῦχος τῆς 29.3.62.

Κατὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ε. Ζολῶτα «ὁ μέσος-ὀρος τῶν ἀγροκτημάτων εἶναι στὴ Θεσσαλία 8,28, στὴν Ἠπειρο 2,84, στὴν Μακεδονία 6,01, στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα 4,64». «Ἀγροτικὴ πολιτικὴ».

Ἡ βιομηχανία εἶναι ἀνύπαρκτη στὴν ἐπαρχία. Ἐλάχιστες μονάδες σὲ διάφορα κέντρα δὲν μποροῦν νὰ ἀπορροφήσουν τὸ ὑποαπασχολούμενο ἐργατικὸ δυναμικόν. Ἡ βιοτεχνία ἔχει οἰκογενειακὸ χαρακτήρα. Στις 118.778 βιοτεχνικὲς ἐπιχειρήσεις ὅλης τῆς Ἑλλάδας ἀπασχολοῦνται 466.196 ἄτομα. Ἀπ' αὐτὰ οἱ 299.699 εἶναι ἐργάτες ἢ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ὑπόλοιποι 166.497 ἰδιοκτῆτες ἢ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους.⁴

Οἱ ἀγρότες στράφηκαν μετὰ τὸν πόλεμο πρὸς ἀποδοτικότερες καλλιέργειες ὅπως ποικιλιῶν φρούτων, εὐγενῶν καπνῶν, νέων ποιοτήτων μπαμπακιοῦ καὶ δημητριακῶν. Ὡστόσο ἡ ἀνεξέλεγκτη ἀρπακτικότητα τῶν μεταπρατῶν, ἡ κρατικὴ ἀστοργία καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἔλλειψη κάθε προγραμματισμοῦ ἔφεραν συχνὰ σὲ ἀπώγνωση τοὺς καλλιεργητές. Πολλὲς χρονιὲς τὰ φρούτα ἀντὶ νὰ ἐξαχθοῦν μετατρέπονταν σὲ λίπασμα ἢ ρίχνονταν κατὰ τόννους στὰ ποτάμια, οἱ δὲ τιμὲς ἀσφαλείας τῶν ἄλλων προϊόντων παρότι τρομερὰ πιεσμένες, ἰδιαίτερα τοῦ καπνοῦ, ἀγνοοῦνταν ἀπὸ τοὺς μεταπράτες καὶ τοὺς βιομήχανους. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα πίεζε μὲ τὴν σειρὰ τῆς γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν, συχνὰ συνέβαινε ἡ συνολικὴ ἀξία ἑνὸς ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ νὰ μὴν εἶναι σὲ θέση νὰ καλύψει τὰ χρεῖα στὴν Τράπεζα. Εἶναι σημαντικὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν ποὺ ξενιτεύτηκαν γιὰ νὰ περισώσουν τὰ ὑποθηκευμένα χτήματά τους.

Τὸ ἔτος 1957 μόνο τὸ 1/3 τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀναλογοῦσε στὸν ἀγροτικὸ πληθυσμὸ παρότι ἀποτελοῦσε τὸ 62% τοῦ συνολικοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀγροτῶν ποὺ ζοῦσαν σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς ἦταν ἀκόμα μικρότερη στὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα. Ἐνῶ ἀποτελοῦν τὸ 1/3 τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀναλογία τους στὸ ἀγροτικὸ εἰσόδημα μόλις ἔφτασε στὸ 1/5 τοῦ συνόλου.⁵

Ἡ οἰκονομικὴ ἐξαθλίωση ἐπέβαλε τραγικὰ πρωτόγονες συνθήκες ζωῆς στὴν ἐπαρχία, ἰδιαίτερα στὰ ὄρεινὰ χωριά καὶ στὶς ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὰ ἀστικά κέντρα περιοχὲς. Ἡ ψυχαγωγία μὲ τὴν σύγχρονη ἔννοια ἀδιανόητη, ὁ κινηματογράφος, τὸ θέατρο, τὸ ραδιόφωνο ἀκόμα, ἐντελῶς ἀγνωστα. Ὁ κρυφὸς πόθος τῶν ἀγροτῶν νὰ μορφώσουν τὰ παιδιά τους γιὰ «νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴ σκληρὴ μοίρα τῆς γῆς» ἔμενε πάντα ἀπραγματοποίητος. Τὸ 1928 τὸ 40% τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἦταν ἀναλφάβητοι⁶, σὲ ὁρισμένα διαμερίσματα τῆς χώρας ὁ ἀναλφάβητισμὸς ἔφτανε μέχρι 70%. Ἡ ἀπογραφή τοῦ 1961 δίνει 1.222.481, δηλαδὴ 17,78% ἀναλφάβητους καὶ

4. Statistical Yearbook 1966. S. 198 f. καὶ W. Fisher und E. Rondholz: "Revolution in Griechenland, in Argument", Mai 1970, Heft 2/3.

5. Γ. Μυλωνᾶς: Νέαι καταυθύνσεις οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς εἰς «Ἑλληνικὰ θέματα», Ἀθῆναι 1959.

6. Σταυριανὸς Α. Σ.: "The Balkans since 1953". New York 1959.

1.996.409 ἡμιαναλφάβητους^{6α}. Ἔτσι ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ στὴν περίοδο αὕτῃ τὸ 47% δὲν μπορεῖ νὰ διαβάσει ἐφημερίδα.^{6β}

Τὰ σχολεῖα, ἐκτὸς τῶν δημοτικῶν, ἦταν τόσο μακριὰ καὶ χρειαζόταν πάντα δυσβάστακτα ἐξοδα, ἀκόμα καὶ γιὰ ἓνα καλοστημένο ἀγροτικὸ νοικοκυριό, νὰ μορφώσει ἓνα παιδί. Ἀγνωστὴ ἐντελῶς καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ μόρφωση, πολὺ πῖο χρησιμὴ γιὰ τὶς ἐλληνικὲς συνθήκες ἀπὸ τὴν ἀχρηστὴ προσφορὰ τῶν γυμνασίων κλασσικοῦ τύπου. Ἡ ἱατρικὴ περίθαλψη ἐλλειπής· οὔτε καὶ συμπεριλαμβανομένων τῶν ἀστικῶν κέντρων ὁ ἀριθμὸς τῶν νοσοκομειακῶν κρεβατιῶν δὲν ἱκανοποιοῦσε τὸ κριτήριον ἐπαρκείας ποὺ ἔχει καθοριστεῖ ἀπὸ τὴν Παγκόσμια Ὀργάνωση Ὑγείας⁷. Τὰ 43.376 κρεβάτια ποὺ ὑπῆρχαν τὸ 1959 στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι βρίσκονται ἄνισα κατανεμημένα στὶς διάφορες περιοχὲς τῆς χώρας, καὶ κατὰ μεγάλο ποσοστὸ ἀνήκουν σὲ ἰδιωτικὲς κλινικὲς (78%)⁸ ἀντιστοιχοῦν 540 γιὰ κάθε 100.000 κατοίκους. Ἡ κατανομή τῶν γιατρῶν εἶναι ἐντελῶς ἄνιση στὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς χώρας (πίνακας II). Σὲ πολλὰ διαμερίσματα ἓνας γιατρὸς ἀντιστοιχεῖ σὲ 2.000 κατοίκους καὶ κατὰ περιοχὲς, ἰδίως στὶς ὄρεινὲς, ἡ ἀντιστοιχία ἑνὸς γιατροῦ φτάνει στὶς πέντε καὶ δέκα χιλιάδες κατοίκους⁹. Τὸ 55% τοῦ συνόλου τῶν γιατρῶν καὶ τὸ 56% τῶν νοσοκομειακῶν κρεβατιῶν εἶναι συγκεντρωμένα στὴν περιφέρεια τῆς πρωτεύουσας. Τὸ 1956 ποσοστὸ 25% τῶν ἐπιτόκων Ἑλληνίδων γέννησαν χωρὶς τὴν βοήθεια γιατροῦ ἢ μαμῆς.¹⁰

Ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ ἀφοροῦσε τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων. Ἡ ἀσφάλιση καὶ ἡ συνταξιοδότηση ἦταν πολὺτιμα προνόμια γιὰ τοὺς ὑπαλλήλους, ἀγνωστα ὅμως δικαιώματα γιὰ τοὺς ἀγρότες. Ἡ ἀγροτικὴ σύνταξη ποὺ καθιερώθηκε σὲ προεκλογικὴ σχεδὸν περίοδο τὸ 1963 δείχνει μὲ τὸ ὕψος τῆς (180 - 300 δραχμῆς) καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῆς τὸν βαθμὸ ἐξαθλίωσης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

6α. ΕΣΥΕ: Στατιστικὴ ἐπετηρὶς 1965.

Ποσοστά ἀναλφάβητισμοῦ 1961

Θράκη	29,6	Πελοπόννησος .	19,5
Ἐφτάνησα	24,9	Νησιὰ Αἰγαίου .	19,0
Ἡπείρος	22,4	Κρήτη	18,8
Κεντρ. Ἑλλάδα .	21,9	Μακεδονία	16,9
Θεσσαλία	21,4	Ἀθῆνα	9,8

Μέσος ὁρος 17,7

6β. G. Mylonas: Die Entwicklung und Struktur der griechischen Tagespresse bis zum 21. April 1967.

7. 800 κρεβάτια γιὰ 100.000 κατοίκους.

8. Allgemeine Statistik des Auslandes. Griechenland 1961.

9. Ernst Klee: "Die Nigger Europas". Homer Anagnostidis: Der durchschnittliche Griechische Gastarbeiter.

10. Δ. Γ. Τσαούση: «Μορφολογία τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας». Ἀθῆναι 1971.

Χιλιάδες αγρότες εγκαταλείπουν τα χωριά τους για να εγκατασταθούν στις πόλεις με την ελπίδα μιας δυνατότητας επιβίωσης. Το 90% των μετακινούμενων δηλώνουν ότι η αναχώρησή τους οφείλεται σε οικονομικούς λόγους, στους οποίους κατά 64% προστίθεται και η ανάγκη να συνεχίσουν τις σπουδές τους τα παιδιά των αγροτικών οικογενειών.¹¹

Η μετακίνηση προς τα αστικά κέντρα δεν προσφέρει υπηρεσίες παρά μόνο στους εργοδότες οι οποίοι μπορούν άνετα τώρα να επιλέγουν το προσωπικό που τους χρειάζεται από το συνεχώς όγκούμενο κύμα των ανέργων, με πολύ χαμηλές αμοιβές. Η έλλειψη κατοικίας και τα πανάκριβα νοίκια αναγκάζουν το προλεταριάτο των πόλεων να ζει κάτω από έντελως πρωτόγονες συνθήκες¹². Το έτος 1961 οι άνεργοι ανέρχονται σε 6,5%, σε σύνολο ενεργού πληθυσμού 2.799.500. Οι δείκτες των στατιστικών σημειώνουν σε απόλυτους αριθμούς 238.900 ανέργους. Σ' αυτούς πρέπει να προστεθούν και οι υποαπασχολούμενοι, κυρίως αγρότες, που φτάνουν τα 624.700 άτομα και το ποσοστό των δύο αυτών κατηγοριών ανέρχεται στα 23,6% των ικανών να εργαστούν¹³. Το ταμείο ανεργίας για τους εργάτες των πόλεων διαρκεί έξη μήνες. Μετά σταματά κάθε επιχορήγηση ανεξάρ-

11. ΕΣΥΕ: Έκθεση δοκιμαστικής έρευνας επί των κινήτρων και των συνθηκών μεταναστεύσεως του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών. Αθήναι 1962, και H. Mendras: "Six villages d'Epire". Problèmes de développement socioéconomique, Paris, Unesco, 1961. «Η επιθυμία για μόρφωση είναι εξ' ίσου ανεπτυγμένη στους γονείς, όπως και στα παιδιά. Όλοι θέλουν να τελειώσουν τα παιδιά το δημοτικό, 40% των ερωτηθέντων θέλουν να τα στείλουν στο γυμνάσιο, 16% σε αγροτικές σχολές και 7% μίλησαν αυθόρμητα για πανεπιστήμιο. Αντίθετα κανείς δεν εξέφρασε ενδιαφέρον για μία επαγγελματική σχολή». Επιβεβαίωση της άποψής μας ότι η επαγγελματική μόρφωση είναι άγνωστη στον αγροτικό πληθυσμό. Βλέπε και Δ. Γ. Τσαούση δ.ά., σελ. 115.

12. Από μία επίσημη έρευνα που είναι δημοσιευμένη στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» (1958) και αφορά 60.000 κατοικίες με 220.000 κατοίκους στην περιοχή Αθηνών, βγαίνει η εξής εικόνα:

Κατοικίες χωρίς κουζίνα	28%
» » μπάνιο	94%
» με κακό εξαερισμό	11%
» με κακό φυσικό φωτισμό ..	9%
» χωρίς ήλιο	29%
» χωρίς ηλεκτρ. εγκατάσταση	36%

Απ' αυτές τις 60.000 κατοικίες το 57% είναι με ένα δωμάτιο.

Στο 37% των κατοικιών αντιστοιχούν 3 άτομα για κάθε δωμάτιο

» 20% » » » 4 » » »	
» 10% » » » 5 » » »	

Βλέπε και W. Fischer und Rondholz δ.ά., σελ. 102.

13. «Οικονομικός Ταχυδρόμος», τεύχος 444 και M. Nikolinos: "Materialien zur kapitalistischen Entwicklung in Griechenland", in "Das Argument" Heft 57 und 58.

τητα αν μπορεί κανείς να βρει δουλειά ή όχι. Η άργοκίνητη ούρα του ταμείου ανεργίας και η συμπεριφορά των υπαλλήλων καταντά αβάσταχτη προσβολή για τους άνεργους. Αβάσταχτη ήταν και η θλίψη της οικογένειας. Οι εργατικές κατοικίες, ή δωρεάν παιδεία, ή κοινωνική αρωγή είναι ακόμη όνειρα για την ελληνική κοινωνία. Και πολύ χτυπητή η αντίθεση του πλούτου των λίγων με την ένδεια των πολλών. Δεν έμενε παρά να ακολουθήσουν το δρόμο των αγροτών σχηματίζοντας ατέλειωτες ουρές έξω από τα γραφεία της έλληνογερμανικής επιτροπής επιλογής μεταναστών...

Μοναδική ελπίδα ήταν το ταξίδι. Όποιος είχε έναν συγγενή, έναν φίλο, έναν γνωστό έστω, κάπου στην ξενιτιά, όποιος μπορούσε να γίνει μετανάστης θεωρούσε τον εαυτό του πολύ τυχερό και τον μακάριζαν όλοι. Οι ΗΠΑ είχαν περιορίσει πολύ τον αριθμό των μεταναστών που δέχονταν κάθε χρόνο και οι προϋποθέσεις, όπως και στις άλλες υπερπόντιες χώρες, ήταν τόσο πολύπλοκες και πολυέξοδες, που δεν ευνόουσαν ένα κύμα μαζικής μετανάστευσης. Τα άνθρακορυχεία του Βελγίου ανακούφισαν μερικές χιλιάδες οικογένειες. Από το 1955 ως το 1960 η βελγική κυβέρνηση δέχτηκε από την Ελλάδα 15.646 μετανάστες, με μεταναστευτική αίχμη το 1957 που απορροφήθηκαν 8.582 άτομα¹⁴.

Το πρόβλημα όμως δεν ήταν δεκαπέντε χιλιάδων ανθρώπων. Έκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες, πρό παντός νέοι, αγόρια και κορίτσια, γύρευαν δουλειά. Τα πρώτα βήματα στη ζωή κάθε εφήβου ήταν μία απογοήτευση, γκρέμισμα ονείρων, φιλοδοξιών, ελπίδων. Τα καφενεία γέμιζαν ασφυκτικά, ή χρυσή νεολαία ξεσπούσε τη ζωτικότητα της στο τάβλι και στην ξερή, ελπίζοντας σε υποσχέσεις διαφόρων παραγόντων, βουλευτών, πολιτευτών ή τακτοποιημένων συγγενών, ότι κάποτε θα υπάρξει και γι' αυτούς μία δουλειά, ένα μάρκο ή μία ευκαιρία φυγής μακριά από την πατρίδα.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Β.Τ. από το Νομό Γρεβενών. Τώρα κάτοικος Κάρλσφελντ. (1971)

...Στο χωριό δεν υπήρχε ηλεκτρικό, ούτε δρόμος υπήρχε. Ήτανε χωριό όρεινό, με πεντέξη μήνες καλό καιρό. Είχε και ένα μικρό καφενέ, μα τα βράδια κλεινόμαστε μέσα γιατί πασταλιάζαμε καπνά. Ο γιατρός ήτανε 15 χιλιόμετρα μακριά κι έπρεπε να στείλει ο άρρωστος ζωο να τον φέρει. Ντρεπόμωνα να πάω στο καφενείο γιατί τον καφέ τον πλήρωνα με αυγό, καμιά φορά το αυγό έσπαγε στην τσέπη μου. Και τα τσιγάρα που κάπνιζα τάπαιρνα με αυγά. Έξη τσιγάρα, δύο αυγά αλλάζανε. Το '60 πούλησα τα δυο βόδια που είχα για να κοινομήσω τα ναύλα και έφωνα. Πήγα στη

14. Allgemeine Statistik des Auslandes. Griechenland 1961.

Ζυρίχη και κεί βρήκα έναν Έλληνα σ' ένα καφενεϊό. Ήταν κι' άλλοι μαζί μου. Αυτός ο Έλληνας μās πέρασε στη Γερμανία, δεν ξέρω πώς τὰ κατάφερε. Άλλά μās παράτησε στο "Ααλεν, ένα χωριό κοντά στη Στουτγάρδη κι' εξαφανίστηκε. Γι' αυτή τή δουλειά μās πήρε 50 δολάρια στον καθένα. Τον πληρώσαμε και μās παράτησε στο "Ααλεν. Τέλος πάντων, βρήκαμε δουλειά, εγώ έμεινα τρεις μήνες και ύστερα με γνωστούς ήρθα στο Μόναχο...

Α.Α. από τη Θράκη. Τώρα κάτοικος "Αουγκσμπουργκ. (1969)

Πήες Θράκη, ήκουσες Θράκη, τί ρωτās γιατίς έφνα; "Αστα στο διάολο, ούτε θέλω να ξαναπάω...

Χ. από τη Θεσσαλονίκη. Τώρα κάτοικος Κολωνίας. (1970)

...Στην Ελλάδα δούλευα σ' ένα εργοστάσιο, στη Θεσσαλονίκη. Έφτιαχνε καροσερί. Ήμωνα εργάτης. Άλλά τὸ μεροκάματο λίγο, δεν έφτανε, αν και ήμωνα και ελεύθερος δηλαδή. Δέ φτάνανε, για να βγείς σαν άνθρωπος τὸ καλοκαίρι, να πάρεις ένα παντελόνι, ένα ζευγάρι παπούτσια, δέ φτάνανε, ακόμα και τις Κυριακές κατέβαινα να δουλέψω μισό μεροκάματο για να περισσέψει να πάρω κάτι για τὸν εαυτό μου. "Όταν σηκώθηκα για να παντρευτώ κιόλα, είχα χρεωθεί από τὸ εργοστάσιο. Σήκωσα ενάμισυ χιλιάριο, σκέφον σέ ποιό σημείο βρισκόμαστε. Είτανε μαρτύριο. Και γι' αυτό μετά πὸν παντρεύτηκα κιόλα, λέω ὡς ξενιτεντούμε κἀνα δυὸ χρόνια μπās και κάνουμε τίποτα. Μὰ δὼ περάσαν τὰ δέκα χρόνια και δεν κάναμε και τίποτα και μās τρώει κι' ἡ ξενιτιά...

Κ. από την Ήπειρο. Τώρα κάτοικος Κάρλσφελντ. (1972)

...Μεγάλες τυραννίες είχαμε. Φτώχεια είχαμε, πείνες είχαμε, ξυπόλητοι γυρνάγαμε, ὁρφανή ήμουν, ανύπαντρη κι' ανύπαντρη βρίσκουμαι σήμερα ακόμα και ἐφ' ὅσο είχα τόσες δυσκολίες ἐκεῖ πέρα τὸ πήρα ἀπόφαση να ξενιτευτῶ. Γιατί πέρα στο χωριό μας ήτανε πολὺ δύσκολη ἡ ζωή. Κτηνοτροφία είχα, πήγαινα πουλούσα τὸ γάλα με τρεις δραχμές τὸ κιλό, τί θάφτιαχνα. Είχα πέντε κιλά γάλα τὴν ἡμέρα δηλαδή. Αἰῶσα να πάω στη Γερμανία. Στη χωροφυλακή πὸν πήγα να πάρω τὸ «κοινωνικῶν φρονημάτων» με ρώτησαν γιατί φεύγεις, φεύγω γιατί ἀφοῦ ξέρετε και τὸ χωριό μας πὼς έχει... πὼς ζοῦμε. Και λέει, γιατί δεν είσαι εὐχαριστήμενη ἐδὼ πέρα και θὰ φύγεις; "Ε, λέω δεν είμαι. "Ε, φέρανε λίγες ἀντιρρήσεις για να μās δώσουν τις πράσινες κάρτες πὸν λέγανε τότε, τὰ διαβατήρια, προσκυνάγαμε πολὺ τὰ γραφεῖα. Και μπορούσαν ἐκεῖνοι πὸν είχανε... πὼς λέει, ἐκεῖνος πὸν έχει μαχαίρι τρώει πεπὸν. "Εγὼ ὡς γυναίκα ὁμως δεν είχα κανένα να με ὑποστηρίξει. Μὰ μπρὸς γκρεμὸς και πίσω ρέμα. "Ε και ξεκινήσαμε τὸ Νοέμβρη τοῦ 1962 κι' ακόμα ἐδὼ είμαστε...

Δ.Ι. Μόναχο. (1969)

...Είμαι στη Γερμανία ἀπὸ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1960. Ήρθα με σκοπὸ να μάθω γερμανικά και κατόπι να παρακολουθήσω μιὰ νυχτερινή τεχνική σχολή. Δούλεψα στη φίρμα Μπέ "Εν Βέ πέντε χρόνια σαν ἐργάτης και ταυτόχρονα τέλειωσα τὴ νυχτερινή σχολή. Τώρα ἐργάζομαι στὴν ἴδια φίρμα σαν ὑπάλληλος, σχεδιαστής...

Στὴν Ελλάδα ἐργαζόμουνα στο Νιάρχο, στο Σκαρामαγκά. Τρεις φορὲς με προσέλαβαν και τρεις φορὲς με ἀπέλυσαν σ' ένα χρόνο. "Οχι για λόγους πολιτικούς. Τὸ σύστημα ήταν τέτοιο, πολλή ἀνεργία. Για τὰ πολιτικά στὴν Ελλάδα δεν είχα καμμιὰ γνώμη, ἐπειδὴ ἡ οἰκογένειά μου ήταν πολὺ συντηρητική και περισσότερο θρησκευτική παρὰ ὅτι ἄλλο...

Χρ. ἀπὸ τὸ Νομὸ Κοζάνης. Τώρα κάτοικος Νταχάου. (1970)

...Εγὼ είμαι ἀπὸ ἐπαρχία, ένας μικρὸς, πολὺ μικρὸς χτηματίας και αὐτὰ πὸν παιδευόμουνα ἔβγαλα λοιπὸν τὰ 1500 κιλά καπνὸ, τελευταῖα τοῦ δίναμε και φωτιά, ἐφορία, δεν παίρναμε λεφτά, χαμηλὲς τιμές ήτανε, τὰ σιτάρια τᾶπαιρνε ἡ τράπεζα με 2,70. Τὸ χωριὸ είχε 1200 ψυχές, μεγάλο χωριό, μέσα στὸν κάμπο, Κιβωτὸς τὸ λένε. Γιατρὸς ἐρχότανε μιὰ φορὰ τὸ τρίμηνο. Καθότανε στὴν Κοζάνη ἢ στὰ Γρεβενά. "Αν δηλαδή πάθεις κάτι, τὸ ὅποιον πρέπει να πάρεις τὸ δικό σου τὸ γαῖδουράκι ν' ἀνέβεις ἀπάνω, να πᾶς. Τὸ δικό μου τὸ χωριὸ εἶναι ἀπὸ τὰ Γρεβενά ὀχτὼ ὥρες. Και πολλοὶ πεθάνανε ἀπάνω στο κάρρο.

"Ο ἀδελφὸς μου πὸν ήτανε στη Γερμανία μὸν γράφε «μουτζῶτα κι' ἔλα». "Εφνα τουρίστης...

Δ.Κ. ἀπὸ τὴν Πάτρα. Τώρα κάτοικος Στουτγάρδης. (1970)

...Εγὼ είμαι στη Γερμανία ἀπὸ τὸ 1960. Και στὴν Ελλάδα ἐργάτης ήμωνα, στὰ Καμίνια, βγάλαμε τοῦβλα. "Αρα για να φύγω ἀπὸ κεί και νᾶρθω ἐδὼ στὴν ξενιτιά, ἐπεται ὅτι δεν τὰ περνοῦσα και τόσο καλὰ στὴν Ελλάδα κι' ἔπαχνα για κάτι καλύτερο. Και ναί μεν ἐδὼ στη Γερμανία βρήκαμε περισσότερη δουλειά κι' ἀπὸ μισὸ παπούτσι πὸν λέει ὁ λόγος πὸν είχαμε στὴν Ελλάδα, ἐδὼ ἀποκτήσαμε τρία και τέσσερα ζευγάρια, ἀλλὰ τὸ τίμημα εἶναι βαρὺ...

Θ. ἀπὸ τὴν Ἑλασσόνα. Τώρα κάτοικος Τράουνρόιτ. (1972)

...Αποφάσισα να φύγω τὸ 1960. Δέ μπορούσα να βρῶ δουλειά πονθενά, ἡ οἰκογένειά μου ήτανε κιόλας χαρακτηρισμένη. "Εγὼ βέβαια στὸν ἐμφύλιο ήμωνα πιτσιρικᾶς, μὰ δέ μοῦ δίνανε τὸ χαρτί. "Εβαλα μέσα, κάτι βουλευτές, κάτι γνωστούς, πήγα και σέ μιὰ διαδήλωση ἐναντίον τῶν βουλευτῶν τῆς ἀριστερᾶς στὴν Ἑλασσόνα. Τὸ 1961 πήρα τὸ χαρτί, ἔβγαλα και τὰ ὑπόλοιπα. Πολὺ καιρὸ μοῦ πήρε ἡ κάρτα ἐργασίας γιατί ἐπρεπε να γραφτῶ στο γραφεῖο εὑρέσεως ἐργασίας. "Εφνα ἀπὸ τὴν Ελλάδα στίς 12 Αὐγούστου 1961.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι
ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μέγεθος αγροκτημάτων		Αριθ. αγροκτημάτων	Ποσοστό
Μέχρι	10 στρέμματα	286.806 (287.106)	28,51%
	10 - 50 »	573.198 (603.198)	56,94%
	50 - 100 »	114.327 (114.327)	11,35%
	100 - 200 »	25.912 (25.912)	2,57%
	200 - 500 »	5.361)	0,53%
	500 - 1000 »	651) (4.900)	0,06%
πάνω από	1000 »	382)	0,04%

Πηγή: Ν. Χριστοδούλου: Γενική επισκόπησης της ελληνικής γεωργίας, εις «Σπουδαί» τόμος 12.

Σημ.: Οί αριθμοί στην παρένθεση από το βιβλίο του Jean Meynaud: "Les forces politiques en Grèce", Montreal 1965, στο οποίο σημειώνει ότι ο μέσος όρος αγροτικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα είναι 15 - 25 στρέμματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΓΙΑΤΡΩΝ ΚΑΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ (1961)

Γεωγραφικό διαμέρισμα	Αριθ. γιατρών	Κάτοικοι κατά χιλιάδες
Περιφέρεια πρωτεύουσας	5.728	1.853
Λοιπή Στερεά και Εύβοια	438	971
Πελοπόννησος	841	1.096
Ίονια νησιά	147	213
Ήπειρος	180	353
Θεσσαλία	461	690
Μακεδονία	1.714	1.896
Θράκη	129	357
Νησιά του Αιγαίου	399	477
Κρήτη	386	483
Σύνολο	10.423	8.389

Πηγή: ΕΣΥΕ: Στατιστική έπετηρίς της Ελλάδος, 1962.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΤΑ ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΑ

Το φθινόπωρο του 1959 επισκέφτηκε επίσημα την Ελλάδα ο τότε αντικαγκελάριος της Δ. Γερμανίας καθηγητής Έρχαρτ. Το γερμανικό «οικονομικό θαύμα» είχε αρχίσει να γίνεται αισθητό σε ολόκληρη την Ευρώπη και η βιομηχανία είχε συνεχώς και μεγαλύτερες ανάγκες εργατικού δυναμικού. Από την άλλη μεριά το γερμανικό κεφάλαιο άρχισε να ενδιαφέρεται για επενδύσεις σε χώρες που είχαν «νικήσει» στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και που βρίσκονταν στο στάδιο της ανοικοδόμησης.

Ο κ. Έρχαρτ πρότεινε την μεταφορά κεφαλαίων στον τόπο προσφοράς εργατικών χεριών και υποστήριξε την άποψη ότι θα έπρεπε από ελληνικής πλευράς να προγραμματιστούν μικρά παραγωγικά έργα και η κατασκευή μικρών και μεσαίων βιομηχανικών μονάδων κυρίως στην επαρχία για την αξιοποίηση των γεωργικών προϊόντων και των άλιευμάτων¹.

Η πρόταση Έρχαρτ δεν έγινε αποδεκτή από την τότε ελληνική κυβέρνηση από λόγους οικονομικής και πολιτικής σκοπιμότητας και προφανώς από υποχρεώσεις αναλόγου επενδυτικού χαρακτήρα που είχε αναλάβει προς άλλες κατευθύνσεις. Όπωςδήποτε αποκλείεται ή έκδοχή ότι η οικονομική πολιτική της τότε κυβέρνησης ήταν εναντίον των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα.

Φαίνεται ότι οι προτάσεις Έρχαρτ είχαν ένα ακόμα σκέλος. Την απορρόφηση δηλαδή αρκετών χιλιάδων ανέργων από την γερμανική βιομηχανία. Η πρόταση αυτή έλβε ένα πρόβλημα που απαιτούσε άμεση διέξοδο. Ύστερα από λίγους μήνες, τον Ιανουάριο του 1960, η ελληνική κυβέρνηση ανταπέδωσε τη γερμανική φιλοφρόνηση με την επίσκεψη του αντιπροέδρου της κ. Π. Κανελλόπουλου στη Βόννη. Και στις 30 Μαρτίου του ίδιου χρόνου υπογράφηκε η συμφωνία «μεταξύ της κυβέρνησεως του Βασιλείου της Ελλάδος και της κυβέρνησεως της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας περί μεσολαβήσεως προς τοποθέτησιν Ελλήνων εργαζομένων εις την Ομοσπονδιακήν Δημοκρατίαν της Γερμανίας».

Τρεις μήνες μετά την υπογραφή της συμφωνίας της Βόννης, τον Ιούλιο του 1960, βρέθηκαν στη Γερμανία 13.005 Έλληνες εργάτες και μέχρι το τέλος της ίδιας χρονιάς ξεπέρασαν τις 21.000. Πριν από την συμφωνία (1960) υπήρχαν επίσης Έλληνες στη Δ. Γερμανία, ο αριθμός τους όμως ήταν πολύ μικρός. Τον Ιούλιο του 1954 έφταναν τους 548, το 1955 οι Έλληνες ήταν 637 και σε συνέχεια καλώντας ο καθένας συγγενείς ή φίλους,

1. Και Α. Πολυχρόνη: Προβλήματα των εν Δυτική Γερμανία απασχολουμένων εργατών.

αφού πρώτα τους εξασφάλιζαν δουλειά, έφτασαν το 1956 σε 953, το 1957 σε 1822, το 1958 σε 2838 και το 1959 σε 4.089².

Οι κυβερνήσεις στην περίοδο της «μεγάλης έξοδου» αντιμετώπισαν το πρόβλημα της μετανάστευσης με κριτήρια κομματικά, κοντόφθαλμα, άμεσα. Το κύριο ενδιαφέρον τους ήταν η αύξηση των αδήλων πόρων του ισόζυγιου πληρωμών και η απαλλαγή τους από τις χιλιάδες άνεργους και υποαπασχολούμενους τους οποίους δεν μπορούσαν να διατηρήσουν ακόμα για πολύ καιρό στην εκλογική τους πελατεία με υποσχέσεις και ελπίδες. Σαφώς άλλωστε το αναφέρει η έκθεση του ειδικού συμβούλου του Υπουργείου Έργασίας κ. Σωκράτη Κλαδά: «Οι μετακινηθέντες εις Γερμανία, άπλως άνεκούφισαν την αγοράν εργασίας εκ των πιεστικων έκδηλώσεων, ως θα ύφιστάμεθα μοιραίως, με όλας τας έντεϋθεν δυσμενείς οικονομικάς και ίδια κοινωνικάς συνεπειάς.»³

Την εποχή που όλόκληρα χωριά έρημώνονταν, που οι κάτοικοί τους από 18 - 40 ετών έπαιρναν το δρόμο της ξενιτειάς, τότε που 500.000 Έλληνες χανόντανε για μιá χώρα που μόλις οι Εϋρωπαίοι της άναγνώριζαν τον τίτλο της «πό άνάπτυξιν» οι πιο έπίσημοι παράγοντες της πολιτικής ζωής διεξήγαν τους προεκλογικούς άγώνες χαρακτηρίζοντας την μετανάστευση οι μόνιμοι συντηρητικοί σαν «εϋλογία Θεού» οι δέ φιλελεύθεροι σαν «κατάρα» έπίσης του Θεού. Κανείς άλλος δέν ήταν υπεύθυνος, Ωστόσο και οι δύο πολιτικές παρατάξεις που κυβέρνησαν την χώρα δικαιολόγησαν την έθνική αίμορραγία με τά ακόλουθα - όμοια - έπιχειρήματα :

α) ή μετανάστευση λύνει το πρόβλημα της άνεργίας και της υποαπασχόλησης.

β) δίνει ένα σημαντικό ποσοστό συναλλάγματος που συμβάλλει ένεργητικά στο συναλλαγματικό ισοζύγιο, και

γ) δημιουργεί τις προϋποθέσεις διαμόρφωσης τεχνικά καταρτισμένων και έμπειρων εργατών που θα επανδρώσουν την δημιουργούμενη σύγχρονη έλληνική βιομηχανία.

Μεμονωμένοι έπιστήμονες έρευνητές και μικρότεροι πολιτικοί όργανισμοί άντιπαράθεσαν στις άπόψεις αυτές έπιχειρήματα που οδηγούν σε έντελως διαφορετικά συμπεράσματα :

α) Ο χειρότερος τρόπος για την άνάσχεση της άνεργίας και της υποαπασχόλησης είναι ή προτροπή του δυναμικότερου τμήματος του πληθυσμού προς την μετανάστευση.

β) Το μεταναστευτικό συνάλλαγμα δέν καλύπτει λογιστικά παρά ένα μικρό μέρος από τις οικονομικές ζημιές που προκαλεί άμεσα και έμμεσα

ή μετανάστευση, όταν μάλιστα είναι διαπιστωμένο ότι με την πάροδο του χρόνου και τη χαλάρωση των σχέσεων του μετανάστη με την πατρίδα, ή τάση του μεταναστευτικού συναλλάγματος είναι φθίνουσα.

γ) Δέν έχει καμιά άπολύτως σχέση ή βιομηχανική ειδίκευση με την εκμάθηση των άπλων κινήσεων για το χειρισμό μιās μηχανής. Τα πρώτα χρόνια έπιβεβαίωσαν τον ισχυρισμό αυτό. Έλάχιστοι μετανάστες ειδικεύτηκαν και από αυτούς που επέστρεψαν στην Ελλάδα για μόνιμη εγκατάσταση στη διάρκεια της πρώτης πενταετίας, δέν υπήρχε ούτε ένας ειδικευμένος.

Οι άπόψεις αυτές δέν συζητήθηκαν καθόλου. Έθεωρούντο εκ του πονηρού. Το συναλλαγματικό άγχος εκάλυπτε όλα τά άλλα προβλήματα. Το πολύ, για λόγους κατανάλωσης, να πρόσθεταν μερικοί από τους υπεύθυνους ότι οι Έλληνες εργάτες, αυτοί οι έξαθλιωμένοι, άπελπισμένοι, άγράμματοι μετανάστες, μεταφέρουν τά έλληνικά φώτα στις υπερανπτυγμένες χώρες της Δ. Εϋρώπης.

Ο όρος μετανάστευση δέν έγινε δεκτός από την έπίσημη πολιτεία. Οι Έλληνες εργάτες χαρακτηρίστηκαν «μετακινούμενοι» και κατόπιν, όταν ή μετακίνηση άρχισε να άποκτά διάρκεια, μερικοί μίλησαν για προσωρινή μετανάστευση. Η «προσωρινότητα» δικαιολογείται με το έπιχείρημα ότι πολλοί μετανάστες στις εϋρωπαϊκές χώρες έπιστρέφουν στην Ελλάδα είτε για διακοπές είτε για μόνιμη εγκατάσταση. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι από το σύνολο των Έλλήνων που μετανάστευσαν το 1969 ποσοστό 58% μετανάστευσαν για δεύτερη και τρίτη φορά.⁴ Άλλωστε ή έννοια της προσωρινότητας είναι σχετική. Το 60% των Έλλήνων που βρίσκονται σήμερα (1971) στη Γερμανία έχουν συνεχή παραμονή πάνω από πέντε χρόνια και το 25% πάνω από 10 χρόνια.

Στά τελευταία χρόνια δέν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι διαμορφώθηκε μιá νέα πολιτική παρά το γεγονός ότι οι προϋποθέσεις έχουν σχετικά βελτιωθεί σε σύγκριση με τά πρώτα χρόνια της δεκαετίας. Η προσφορά εργατικών θέσεων είναι σήμερα μεγαλύτερη από ότι στα προηγούμενα χρόνια. Το έπίπεδο της άμοιβής όμως παραμένει από τά χαμηλότερα της Εϋρώπης. Κατά τά άλλα επαναλαμβάνονται όμοιες με το παρελθόν θέσεις περί βιομηχανικής άναπτύξεως, δικαίας κατανομής του έθνικού εισοδήματος και μαζικού επαναπατρισμού που δέν συμβάλλουν σε τίποτα άλλο παρά στην αύξηση της δυσπιστίας των μεταναστών και στην έπιφυλακτικότητα τους, που προέρχεται και από τη συμπεριφορά των έπισήμων έλλήνων άρχων στη Γερμανία με τη γνωστή δραστηριότητά τους.

Άν κάτι άπαντá άποστομωτικά στους ισχυρισμούς όλόκληρης της δεκαετίας είναι ο ρυθμός του μεταναστευτικού ρεύματος με τους άδυσώπητους αριθμούς.

4. Ν. Πολύζου : Μετανάστευσις, επαναπατρισμός και περιφερειακή οικονομία.

2. Auslaendische Arbeitnehmer, 1969.

3. Σωκράτη Κλαδά : Τά θέματα των έν Δυτική Γερμανία Έλλήνων εργατών.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΑΥΞΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
ΣΤΗ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Άντρες	32.006	49.113	71.171	96.107	115.890	118.420	85.322
Γυναίκες	8.762	20.033	34.981	47.752	65.768	77.827	61.495
Σύνολο	40.768	69.146	10.6152	143.859	181.658	196.247	146.817

	1968	1969	1970	1971	1972
Άντρες	78.983	100.261	131.977	150.200	154.453
Γυναίκες	57.208	74.087	97.402	111.100	114.200
Σύνολο	136.191	174.348	229.379	261.300	268.653

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969, 1970.

Informationen zur Ausländerbeschäftigung, Heft 10 - 11/71 και 20/72.

Σημ.: Οί αριθμοί αναφέρονται στον μήνα Ιούλιο κάθε χρόνου και αφορούν μόνο τους εργαζόμενους και όχι τα λοιπά μέλη των οικογενειών τους.

Πρόλογος στη

Σ Υ Μ Φ Ω Ν Ι Α

μεταξύ Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος και της Κυβερνήσεως
της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας

Περὶ μεσολαβήσεως

πρὸς τοποθέτησιν Ἑλλήνων ἐργαζομένων
εἰς τὴν Ὁμοσπονδιακὴν Δημοκρατίαν τῆς Γερμανίας

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Βασιλείου τῆς Ελλάδος καὶ ἡ Κυβέρνησις τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας, ἀγόμεναι ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ὅπως συσφίξουν καὶ προαγάγουν τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν Λαῶν αὐτῶν ἐν τῷ πνεύματι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀλληλεγγύης ἐπ' ὠφελείᾳ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ὅπως στερεώσουν τοὺς μεταξύ αὐτῶν ὑφισταμένους δεσμοὺς φιλίας, ἐν τῇ προσπάθειᾳ ἐπιτεύξεως ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως καὶ πλήρους ἐκμεταλλεύσεως τῶν δυνατοτήτων τῆς παραγωγῆς, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι αἱ προσπάθειαι αὗται ἐξυπηρετοῦν τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Λαῶν αὐτῶν καὶ προάγουν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν πρόοδον αὐτῶν, προῆλθον εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀκολουθοῦσης Συμφωνίας, περὶ ἐπιλογῆς καὶ μεσολαβήσεως πρὸς τοποθέτησιν Ἑλλήνων ἐργαζομένων εἰς τὴν Ὁμοσπονδιακὴν Δημοκρατίαν τῆς Γερμανίας.

30 Μαρτίου 1960

ΑΡΘΡΑ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ
ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Ἄρθρον 7

1. Τὸ Ἑλληνικὸν ὑπουργεῖον Ἑργασίας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν περιφερειακῶν αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν ἐπιμελεῖται τῆς συγκεντρώσεως τῶν ὑποβαλλομένων αἰτήσεων διὰ τὴν προεπιλογὴν ὑποψηφίων ἀπὸ ἀπόψεως σωματικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς καταλληλότητός των καὶ ἀναλαμβάνει τὴν παρουσίασιν τῶν ὑποψηφίων εἰς τὴν Γερμανικὴν Ἐπιτροπὴν.

2. Αἱ περιφερειακαὶ Ὑπηρεσίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας, τὰς ὁποίας τοῦτο θὰ ὑποδείξῃ, ἐκδίδουν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγέντας ὑποψηφίους βεβαιώσεις περὶ τῆς σωματικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς καταλληλότητός των, ὁ τύπος τῶν ὁποίων θὰ καταρτισθῇ ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας καὶ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Ἰδρύματος.

3. Οἱ ὑποψήφιοι, εἰς τὸ Ποινικὸν Μητρώον τῶν ὁποίων ἔχει ἀναγραφῇ ποινὴ στερητικὴ τῆς ἐλευθερίας ἀνωτέρα τῶν τριῶν μηνῶν, δὲν θὰ παρουσιάζωνται. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει δι' ὑποψηφίους δι' οὓς αἱ ἀρμόδιαι ἐλληνικαὶ ἀρχαὶ δύνανται νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἐκδοσιν διαβατηρίου.

Ἄρθρον 8

Ἡ διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης καθορισθεῖσα διαδικασία διὰ τὴν ἐπιλογὴν καὶ τοποθέτησιν ἐφαρμόζεται ἐπίσης εἰς ἣν περίπτωσιν Γερμανοὶ ἐργοῦνται, εἰς τὰς προσφορὰς ἀπασχολήσεως, ζητοῦν Ἕλληνας ἐργαζομένους ὀνομαστικῶς βάσει προσωπικῶν σχέσεων.

Τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον Ἑργασίας καὶ ἡ Γερμανικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ ἐξετάζουν κατὰ πόσον, εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, δύναται ἡ διαδικασία νὰ ἀπλοποιηθῇ καὶ νὰ ἐπιταχυνθῇ.

Ἄρθρον 9

Οἱ ὑπὸ τῶν περιφερειακῶν Ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας ἐπιλεγόμενοι ὑποψήφιοι δέον νὰ ἐπιδείξουν εἰς τὴν Γερμανικὴν Ἐπιτροπὴν κατὰ τὴν παρουσίασιν αὐτῶν τὰ ἐξῆς πιστοποιητικά.

1. Ἀστυνομικὴν ταυτότητα μετὰ φωτογραφίας.
2. Ἐπίσημον βεβαίωσιν τῆς οἰκογενειακῆς αὐτῶν καταστάσεως.
3. Τὰς ἐν ἄρθρῳ 7 παρ. 2 ἀναφερομένας πιστοποιήσεις.

Ἄρθρον 10

1. Ἡ Γερμανικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ διαπιστοῖ ἀπὸ ἰδικῆς τῆς πλευρᾶς, ἐὰν οἱ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Ὑπηρεσιῶν Ἑργασίας ἐπιλεγέντες ὑποψήφιοι πλη-

ροῦν τὰς διὰ τὴν ἀπασχόλησιν προϋποθέσεις, ἰδιαιτέρως ἐὰν ὑφίσταται ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ ὑγιεινὴ καταλληλότης διὰ τὴν προσφερομένην ἐργασίαν.

2. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐξετάσεως θὰ λαμβάνεται ἀπόφασις περὶ τῆς προσλήψεως τῶν ὑποψηφίων. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην θὰ λαμβάνουν οἱ Γερμανοὶ ἐργοδότες, δύνανται ὅμως οὗτοι νὰ μεταβιβάσουν τὴν λήσιν τῆς ἀποφάσεως εἰς ἐντολοδόχον των ἢ εἰς τὴν Γερμανικὴν Ἐπιτροπὴν.

3. Ἡ ἀπόφασις θὰ κοινοποιῇται ἀμέσως ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον Ἐργασίας. Ἐν περιπτώσει ἀρνητικῆς ἀποφάσεως, ἡ Γερμανικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ προσπαθῇ νὰ προτείνῃ τὸν ὑποψήφιον δι' ἄλλην προσφορὰν ἀπασχολήσεως δι' ἣν οὗτος εἶναι κατάλληλος. Ἡ Γερμανικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ καθιστᾷ τοῦτο γνωστὸν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον Ἐργασίας. Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις οἱ ὑποψήφιοι θὰ ἐνημερώνωνται ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως διὰ τῶν ἀρμοδίων ἐλληνικῶν ὑπηρεσιῶν Ἐργασίας.

Ἄρθρον 11

Δι' ἕκαστον γενόμενον δεκτὸν Ἑλληνα ἐργαζόμενον θὰ καταρτίζεται ἐγγράφως ἀτομικὴ σύμβασις ἐργασίας εἰς γερμανικὴν καὶ ἐλληνικὴν γλῶσσαν συμφώνως πρὸς τὸ παράρτημα τῆς Συμφωνίας ταύτης. Ἡ ἀτομικὴ αὕτη σύμβασις ἐργασίας θὰ ὑπογράφηται ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἐργοδότη ἢ τοῦ ἐξουσιοδοτημένου ἀντιπροσώπου αὐτοῦ καὶ θὰ θεωρῇται ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ Γερμανικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ παραδίδῃ τὰς ἀτομικὰς συμβάσεις ἐργασίας εἰς τὰς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας, αἵτινες ὁμοίως θὰ θεωροῦν αὐτὰς καὶ θὰ φροντίζουν ὅπως ὑπογραφοῦν αὐταὶ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἐργαζομένων, πρὸ τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀναχωρήσεώς των.

Ἄρθρον 12

1. Αἱ ἐλληνικαὶ ἀρμόδιαι ἀρχαὶ θὰ μεριμνοῦν ὅπως ὁ ἐργαζόμενος ἐφοδιάζεται διὰ διαβατηρίου μὲ τὰς δεούσας θεωρήσεις διελεύσεως ἐπαρκοῦς ἰσχύος καὶ μεταβαίνει εἰς τὸν τόπον ἀναχωρήσεως...

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Εἶχα τὴν εὐχὴ τοῦ πατέρα μου καὶ μὲ βοήθησε γιατί ἐκεῖνος ὁ κουμπάρος ποὺ ἤξερε τὸ βουλευτὴ καλὰ τὰ κατάφερε καὶ πῆρε ὅλα τὰ χαρτιά καὶ βρέθηκα γρήγορα στὴν Ἀθήνα. Μόνο ποὺ ἄλλαξα δρομολόγιο, τώρα μοῦ λέει ὁ ἴδιος ἀνοιξε ὁ δρόμος γιὰ τὴ Γερμανία καὶ κόβουνε παράδες, τράβα γιὰ Γερμανία. Λένε πὼς οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν εἶχανε μέσο τραβούσανε τὸ διάολό τους, δυσκολευότανε πολὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ μὲ τὰ χαρτιά, ἦτανε.

δύσκολο καὶ περνοῦσε ἓνα σωρὸ κόσμια. Αὐτὰ ἐγὼ δὲν τᾶξερα μέχρι ποὺ ἔφτασα στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ ἄλλοι τὰ τραβήξανε καὶ ἤρθανε ἔξη μῆνες πρὶ ἀργότερα. Τὸ πρῶτον στὴν Ἀθήνα πῆγα στὸ ξενοδοχεῖο γιατί θάρρεψα πὼς θὰ μείνω δυὸ-τρεῖς μέρες καὶ θὰ φύγω. Ἐδνυχῶς ὅμως ὕστερα ἀπὸ μιὰ βδομάδα βρήκα ἓνα χωριανό μας ποὺ δούλευε χτίστης καὶ μὲ πῆρε στὸ δωμάτιό του γιατί δὲν εἶχα πιά λεφτὰ νὰ πληρώσω ξενοδοχεῖο. Ἐγὼ εἶχα ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τὸ χαρτὶ ἀποδημίας μὰ ἔπρεπε νὰ πάρω καὶ ἄλλα χαρτιά, ἔτρεχα σὲ γραφεῖα, σήμερα ἐδῶ αὐριο ἐκεῖ, πότε ἔλειπε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο, κόσμος, στριμωξίδι, βροῖσιμο, ὁ καθένας ἤθελε νὰ πάρει τοῦ ἄλλου τοῦ τῆ θέσης, πολὺς ὁ κόσμος βλέπεις τότε καὶ λίγες οἱ θέσεις. Πήγανες νὰ ποῦμε γιὰ τὸ ἐργοστάσιο καὶ σοῦ λέγανε ἔχει μιὰ θέση στὸ ὄρυχεῖο, πᾶς; Νὰ τὸ σκεφτεῖς ὅταν τελειώνουν καὶ τὰ λεφτὰ, τί νὰ σκεφτεῖς, παντοῦ ξενιτεῖα εἶναι, λὲς πάω. Μὰ θένε κι ἄλλοι δέκα νὰ πᾶνε καὶ ἡ θέση εἶναι μιὰ ἢ δυὸ καὶ καταλαβαίνεις ὅποιος μπορεῖ νὰ σπρώξει πρὶ δυνατόν παίρνει τὴ θέση. Σιχάθηκα τότε γιατί πατοῦσε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἀπάνω στὶς σκάλες κι' ἀπὸ πάνω μᾶς βροῖζανε οἱ ὑπάλληλοι ἢ λέγανε σήμερα κλείνουμε, ἔλατε πάλι αὐριο καὶ μεῖς καθόμαστε ἔξη ὥρες οὐρά. Δὲν ξέρω τί χαρτιά ἔπρεπε νὰ μαζέψουμε, ἐγὼ μιὰ φορὰ ἔβγαλα ἓνα μάτσο γιὰ νὰ πάρω τὸ διαβατήριό, δίνανε καὶ λεφτὰ δὲν θυμᾶμαι ἂν ἦταν πολλὰ, τὰ πρὶ πολλὰ μᾶς τὰ παίρνανε ἐκεῖνοι ποὺ γράφανε τίς αἰτήσεις.

Ὑστερα ἐρχότανε ἡ σειρὰ τῶν γιατρῶν, ἐκεῖ πρωτοεῖδα Γερμανοὺς πολίτες, γιατί θυμᾶμαι μικρὸς μονάχα στρατιώτης. Ἐκεῖ μᾶς ψάχνανε παντοῦ. Οἱ γιατροὶ ἦτανε ἀπότομοι, μᾶς ζουλούσανε τὰ ποντίκια, μᾶς κοιτούσανε τὰ δόντια, τὰ μάτια καὶ τὸ σάλιο, μᾶς βγάλανε φωτογραφίες στὸ στήθος, πλάκες ποὺ λένε, μᾶς ψάξανε μέχρι καὶ τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν. Ἀμα βγῆκα ἀπὸ τὸ γιατρὸ καὶ μοῦ εἶπανε πὼς ἐγκρίθηκα ἐνοικωθᾶ σὰ ν' ἄσκαβα δυὸ μέρες. Ντράπηκα πολὺ ὅταν μὲ βάλανε νὰ κατονησῶ, ποὺ δὲ μοῦ ἐρχότανε τὸ κάτουρο. Πολλὲς φορὲς εἶπα νὰ τὰ παρατήσω νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω καὶ κάθε βράδυ ρωτοῦσα τὸ χωριανό μου ἂν μποροῦσε νὰ μὲ πάρει στὴ δουλειά, μὰ καὶ κείνος πότε εἶχε μεροκάματο πότε ὄχι. Στὸ τέλος ἤρθε καὶ κείνος στὴ Γερμανία. Μερικοὶ ποὺ τοὺς κόβανε οἱ γιατροὶ καθότανε στὴ σκάλα καὶ κλαίγανε γιατί εἶχανε πουλήσει στὸ χωριὸ τὸ ἔχει τους καὶ δὲν εἶχανε τώρα ποῦ νὰ πᾶνε γιατί τὰ εἶχανε ξοδέψει ὅλα. Μὰ ἐκεῖνες τίς ὥρες δὲν σκέφτεσαι τὸν πόνο τοῦ ἄλλου, τώρα τὸ σκέφτομαι καὶ ντρέπομαι. Μᾶς εἶπανε πὼς θὰ φύγουμε τὸ Σάββατο καὶ βγῆκα νὰ σεριανίσω τὴν Ἀθήνα ποὺ ἔμεινα εἴκοσι μέρες καὶ τίποτα δὲν εἶδα. Σεριάνισα καὶ δὲν εἶχα λεφτὰ νὰ πᾶω πονθενά, μόνο πῆρα θυμᾶμαι μιὰ δραχμὴ πασατέμπο καὶ μασούλαγα περπατώντας.

Ἐμεῖς οἱ ἐπαρχιώτες εἴμαστε τυχεροὶ γιατί δὲν ἐρχεται κανεὶς στὸ παπό-

ρι να μᾶς ἀποχαιρετίσει. Οἱ ἄλλοι ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἤρθαν μὲ τοὺς δικούς τους καὶ κλαίγανε στὴν ἀποβάθρα, ἀκόμα θυμᾶμαι μιὰ θειά ποὺ ἔφηνε ἡ κόρη της καὶ εἶχε σπασταρίσει στὸ κλάμα γιατί ἔλεγε πὼς τὴν εἶχε μονάκριβη. Ἐγὼ ἔμπαινα γιὰ πρώτη φορὰ σὲ παπὸρι καὶ πρὶν ξεκινήσει ἀκόμα ξέρασα...

"Εσλινγκεν, 1969) ... Μικρὸ παιδί, θυμᾶμαι τὸ 1940 ποὺ ἦρθε στὸ χωριὸ μιὰ ἐπιτροπὴ τοῦ στρατοῦ γιὰ νὰ πάρει ζῶα γιὰ τὶς μεταφορὲς στὸν πόλεμο τῆς Ἀλβανίας. Τότε ὅλοι οἱ χωριανοὶ μπήκανε στὴ σειρὰ μὲ τὰ ζῶα τους, ἄλογα, μουλάρια καὶ γαϊδάρους, ὁ κτηνίατρος ἔβλεπε τὰ δόντια τους τὰ ρουθούνια τους, τὰ πόδια τους, τὸ σάλιο τους, ἔλεγε κάτι σὲ ἕναν στρατιώτη δίπλα του καὶ κείνος εἶχε μιὰ φουφοῦ μὲ κάρβουνα καὶ πύρωνε δυὸ μεγάλα σίδερα. Στὰ καλὰ ζῶα κόλλαγε ἕνα πυρωμένο Ε στὸ λαιμὸ καὶ στὰ σκάρτα ἕνα Ο στὰ πσιανά. "Ενας ἄλλος γιὰ τὰ γερὰ ζῶα ἔδινε στοὺς χωρικοὺς μιὰν ἀπόδειξη παραλαβῆς.

"Ἐτσι ἐνοιῶσα στὴ γερμανικὴ ἐπιτροπὴ, ὅχι σὰ χωρικός δηλαδή, μὰ σὰν ἄλλογ. "Ο γιατρός μου κότταξε τὰ δόντια, μὲ ἀκροάστηκε μού ἔβγαλε πλάκα στὸ στῆθος, μού ζούπιξε τὰ ποντίκια στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια καὶ μού ἔδωσε τὸ σημείωμα ἱκανότητας. Μού φάνηκε πὼς ἦταν ὁ στρατιώτης ποὺ ἔδινε τὴν ἀπόδειξη παραλαβῆς...

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ: ΑΠΟ ΤΟ ΜΠΡΙΝΤΕΖΙ ΣΤΟ ΜΟΝΑΧΟ

"Αφήνουμε πιά τὴν ἑλληνικὴ θάλασσα· ἔτσι ἔλεγε ὁ Περικλῆς ἑλληνικὴ θάλασσα ἀκόμα καὶ τὰ βρώμικα νερά τοῦ Μπρίντεζι. Τὸ βαπόρι μὲ τὴ μουντζουρωμένη γαλανόλευκη, τὸν καπετάνιο μὲ τὰ θλιμένα μάτια, ποὺ ἔλεγε πὼς ἔχει κουβαλήσει χιλιάδες καὶ χιλιάδες ἀπὸ «μᾶς» μὲ τοῦτο τὸ σαπιμπάουλο, τὸ βαπόρι του, τὸν τύπο μὲ τὸ μαῦρο γυαλί καὶ τὸν ξυρισμένο σβέρκο ποὺ παράστανε τὸν μετανάστη καὶ κόλλαγε στὶς παρέες. "Ἡ Ἀσημίνα τὸ εἶπε πρώτη: "Αφήσαμε στὸ βαπόρι καὶ τὸ «Αὐτί».

Πήραμε τὰ τσουμπλέκια μας καὶ τὴν πίκρα μας καὶ ξεμπαρκάραμε στὸ Μπρίντεζι.

Τὸ τραῖνο θὰ φύγει σὲ δύο ὥρες. Ἐχουμε καιρὸ, οἱ Ἴταλοι ἐδῶ φωνάζουν ὅπως οἱ Ἕλληνες στὸν Πειραιᾶ, μερικοὶ θυμοῦνται κάτι λέξεις ἀπὸ τὴν κατοχή, πόρκα μίξερια καὶ σούμπιτο, τρῶμε μακαρόνια ὅσοι κατάφεραν νὰ ἔχουν μερικὲς λιρέτες, οἱ ὑπόλοιποι ἀνοίγουν πάλι τὸ σακκοῦλι. Πᾶμε ὅλοι μαζί σὰν πρόβατα, προσέχουμε νὰ μὴ χαθοῦμε, νὰ μὴ χάσουμε τὴ συνοδὸ μας. Εἶναι ὁ ἄγγελός μας μ' ὅλη τὴν νευρικότητα καὶ τὴν παραξενειὰ της. Οἱ Ἴταλοι τοῦ λιμανιοῦ μᾶς πολιορκοῦν, προτείνουν σωρὸ ἀντικείμενα γιὰ πούλημα, ἀπὸ κεφτέδες μέχρι ἀμερικάνικα τσιγάρα καὶ ἔλβε-

τικὰ ρολόγια, ἀπαγοπεύονται ἀπὸ τὴν ἀναπαραδιά μας. Γκερμάνια ἔ; λαβορατόρι.

Τὸ τραῖνο ἐδῶ εἶναι ἠλεκτρικὸ, οἱ Ἴταλοι ἀνεβοκατεβαίνουν στὶς στάσεις, τὰ δικά μας βαγόνια εἶναι πάντα ἀσφυκτικὰ ἑλληνικά. "Όλες οἱ θέσεις πλήρεις, βηχαλάκια, ὄχι καὶ βᾶχ, τραγουδάκι, ὅζω φτώχεια, ἕνας κοντὰ στὸ παράθυρο προσπαθεῖ νὰ γράψει γράμμα, ἕνα χωριὸ ξεπατωμένο ταξιδεὺι σὲ ρόδες κι' ἀνηφορίζει στὸ βορρᾶ. "Ομορφες ἰταλικὲς πόλεις, μερικοὶ βρίσκουν ὁμοιότητες μὲ τὶς ἑλληνικὲς ποὺ ξέρουν, ἄλλοι παρακολουθοῦν τὰ χωράφια, τὰ ζῶα ποὺ βόσκουν, θαυμάζουν ἐκτάσεις, θυμοῦνται τὰ δικά τους μίξερια στρέμματα.

Σύνορα, τελωνειακοὶ, πανόραμα ἡ Αὐστρία, δὲ μοιάζει μὲ τίποτα γνωστό, μόνο μὲ τὶς ζωγραφιὲς τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. "Ομορφα σπιτάκια, χωμένα στὸ πράσινο, ποτάμι σὲ κάθε χωριό, πλοῦτος ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα ποὺ εἶναι παρκαρισμένα σὲ κάθε ἀγροτόσπιτο μέχρι τὶς καλοθερμένες ἀμέτρητες γελάδες. "Ο Ἀντωνάκης ποὺ ἔχει πάει καὶ στὸ γυμνάσιο ἀπορεῖ σήμερα γιατί νὰ βάζουν στὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ σχολείου αὐστριακὰ καὶ ὄχι ἑλληνικά τοπία.

Πάλι σύνορα, σοβαροὶ τελωνειακοὶ, Γερμανοί, σφραγίδες στὰ διαβατήρια, τουρίστ; νάιν· ἄρμπαϊτερ; γιά. Σνάπς, σιγκαρέτε; νάιν, ἀπαντοῦν ὅλοι καὶ ὅλοι κάτω ἔχουν· οἱ τελωνειακοὶ χαιρετοῦν εὐγενικὰ καὶ φεύγουν.

Εἴμαστε στὴ Γερμανία; Ναι ἀπαντᾷ ἡ συνοδός, σὲ δύο ὥρες φτάνουμε στὸ Μόναχο.

Μπαίνουμε στὴ τρίτη μέρα τοῦ ταξιδιοῦ. Σκεφτόμαστε. Τί νᾶναι τὸ Μόναχο; Σίγουρα μεγάλη πόλη. "Ὡς τώρα δὲν εἶδαμε αὐστριακὴ ἢ γερμανικὴ μεγαλούπολη. Εἶναι ἕνας κάμπος μὲ πανύψηλα φουγάρα ἐργοστασίων, μὲ μεγάλους δρόμους στὶς ἄκρες ποὺ φεύγουν καραβάνια μὲ αὐτοκίνητα, τραῖνα ἀεροπλάνα, βαπόρια, μηχανές, ὅλα ὅτι φτιάχνουν τὰ ἐργοστάσια ποὺ πᾶμε νὰ δουλέψουμε. Κάτι ἔχουμε ἀκούσει γιὰ τὸ Μόναχο. Καὶ γὼ ποὺ πάω στὴ Στουτγκάρδη; Πόσο μακριὰ νᾶναι, πὼς εἶναι, σὲ τί ἐργοστάσιο μὲ ρίξανε; νᾶναι κανένα ποὺ νὰ φτιάχνει αὐτοκίνητα, καὶ μὲ τὸ χωρὶ νὰ μάθω τέχνη, μιὰ μέρα θὰ γυρίσω στὸ χωριό, μεγάλο εἶναι τὸ δικό μου, πόλη πές, νὰ μαστορεύω αὐτοκίνητα, τρακτέρια, ποδήλατα, νὰ κόβω μονέδα· ὅτι νὰ ψευτομάθω τὴν τέχνη καὶ νὰ κοιμήσω πέντε δεκάρες νὰ στήσω ἕνα ὑπόστεγο καὶ ἕνα τελάρο μὲ ἐργαλεῖα. "Ἡ πάλι κι' ἡ Στουτγκάρδη εἶναι κανὰ χωριὸ κι' ἔχει φάμπρικες σὰν τοῦ κυρ Μήτσου τὸ τουβλάδικο στὰ καμίνια; Κι' ὁ Περικλῆς ποὺ πάει στὸ Ζόλινγκεν; μωρὲ πρέπει νὰ τοῦ δώσω σύσταση νὰ μού γράψει, νὰ δοῦμε ποιὸς θὰ καλοπέσει.

Αὐτὸς ὁ Περικλῆς δὲν στεναχωρήθηκε καθόλου στὸ ταξίδι, μὲλα ἦταν εὐχαριστημένος, μὲ τοὺς χωροφύλακες, μὲ τὸ στριμωξίδι, μὲ τὰ ἰταλικά μα-

καρόνια, δούλευε τὸ «αὐτί», ἀνάμεσα σὲ δυὸ ξερατιὲς στὸ βαπόρι μονολογοῦσε: ἀγάντα μπρὲ νὰ φᾶνε τὰ ψάρια, νὰ παχύνουν, νὰ δυναμώσῃ τὸ ρωμέϊκο. Καὺμὸ τὸχε νὰ φύγει καὶ νὰ μὴ ξαναγυρίσει, τὸλεγε καὶ τὸρκιζότανε· ἐκεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν Κέρκυρα σίγουρος πιά πὼς ξεμάκραινει ἀπὸ τὴν πατρίδα ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τσάντα του μιὰ πέτρα, ἕνα συνηθισμένο μαῦρο χαλίκι, γύρισε τὴν πλάτη του στὸ νερὸ καὶ τὸρριξε πίσω του. «Νὰ μπρέ, εἶπε ὕστερα ἀπὸ ὥρες πού τὸν πέτυχα ν' ἀκουμπᾷ συλλογισμένος στὴν κουπαστή, «βαρέθηκα τὰ χῶματα, τὰ νερά, τὰ θηλυκά, καὶ... ἄστα νὰ πᾶνε, ὁμορφα, ὁμορφα γι' ἄλλους εἶναι. Τὴν πέτρα τὴν κουβαλῶ ἀπὸ τὸ χωριὸ τὸχα τάμα».

Στὸ Μόναχο μπαίνοντας βλέπεις σπιτάκια μονόροφα ἢ διόροφα μὲ κόκκινες σκεπές, μὲ μικροὺς κήπους, λὲς καὶ οἱ κάτοικοι παίζουν μ' αὐτὰ ὅταν δὲν δουλεύουν στὰ ἐργοστάσια. Ὑστερα οἱ γραμμὲς τοῦ τραίνου πληθαίνουν, γίνονται δέκα, εἴκοσι, ἢ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη, τὰ κτίρια ψηλώνουν, τὰ ἠλεκτρικὰ σύρματα πλέκουν μέσα στὴν καταχνιά ἕνα δίχτυ γιὰ πουλιά, μιὰ μεγάλη κοκκινογάλαξη φωτεινὴ ἐπιγραφή δεξιά, ἢ πρώτη πού βλέπουμε Pschor Bräu ἀκόμα δὲν ξέρουμε ἂν διαφημίζει κάλτσες, αὐτοκίνητα ἢ λεμονάδες, φωτεινοὶ σηματοδότες δίπλα στὶς γραμμές, τὸ τραῖνο κόβει ταχύτητα καὶ ὁ Περικλῆς πάντα παρών: «ὀρίστε κύριοι, τέρμα τὰ δίφραγκα, περάστε νὰ σᾶς δείξουμε τὰ ἀξιοθέατα τῆς πόλεως· οἱ Γερμανοὶ εἶναι ὅπως σᾶς τᾶλεγα, δὲ φοροῦν γυαλιστερὲς μαῦρες μπότες καὶ πράσινα κράνη».

Μαῦρες γυαλιστερὲς μπότες δὲν φοροῦν οὔτε αὐτοὶ πού ἦρθαν νὰ μᾶς παραλάβουν, Μακάρι νὰ φορούσανε, θὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι καὶ δὲν θὰ μᾶς κόβανε τὴν χολή. Ὑπάλληλοι κάποιος ὑπηρεσίας, Ἕλληνες οἱ περισσότεροι, ξεροί, παγωμένοι, λὲς καὶ ζωντάνεψαν οἱ χιονάνθρωποι πού εἶδαμε στημένους στοὺς κήπους τῶν μικρῶν σπιτιῶν. Θυμίζουν πολὺ τὶς μούμιες τοῦ ταμείου ἀνεργίας ἢ δεκανέα στὴν περίοδο τῆς βασικῆς ἐκπαίδευσης.

— Ἀπὸ δῶ ρέ, στραβάδι, βλάχο, εἶναι οἱ πρῶτες λέξεις τῆς ὑποδοχῆς. Τραβᾶτε ἴσα κάτω στὰ σκαλιά.

Βγαίνουμε ἀπὸ τὸ τραῖνο, φορτωνόμαστε τὶς ἀποσκευές μας καὶ κατεβαίνουμε τὰ σκαλιά. Τὰ μέτραγα. Στὰ τριάντα ἔχασα τὸν λογαριασμὸ ἀπὸ τὶς φωνές τοῦ Περικλῆ. «ὀρίστε κύριοι, τί διαμαρτύρεστε; Σᾶς φέραμε νὰ κατοικήσετε». Πράγματι ἀπέναντί μας εἶναι μιὰ ἀπέραντη σειρὰ ἀπὸ πορσελάνινες ἀτομικὲς προσκλήσεις γιὰ ἀνακούφιση. Ἀριστεράααα ρέ, ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ ὑπαλλήλου. Ἀριστερά εἶναι μιὰ τεράστια σιδερένια πόρτα, κλειστή, μὲ μεγάλα κόκκινα γράμματα: ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ. ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ Η ΕΙΣΟΔΟΣ. Γράφουν τὸ ἴδιο στὰ Τούρκι-

κα, Ἰσπανικά, Ἰταλικά γιὰ τὶς ἄλλες ἀποστολές. Ὁ Ἀντωνάκης πού εἶναι μπροστὰ στὴν πόρτα κοντοστέκεται. Σχολαστικὸς πάντα δὲν ξέρει τί ἐννοεῖ ἢ ἐπιγραφή: Μόνο γιὰ Ἕλληνες ἐργάτες, στοὺς ἄλλους ἀπαγορεύεται ἢ εἰσοδος ἢ εἰσοδος. Εἶναι εἶπαμε πού ὁ Ἀντωνάκης ἔχει πάει καὶ στὸ γυμνάσιο. Ἡ πορτάρια ἀνοίγει, μπροστὰ μας ἀπλώνονται πάλι σκαλιά, φαίνεται πὼς ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ πολυκατοικία χτισμένη ἀνάποδα μέσα στὴ γῆ. Σκαλιά, σκαλιά, χωνόμαστε συνεχῶς μέσα σ' αὐτὸ τὸ πηγάδι, ἔχω τὴν αἴσθησι πὼς κατεβαίναω σὲ ὄρυχεῖο. Ἐπὶ τέλους κάποιος ἀπὸ τοὺς ὁδηγοὺς φωνάζει: Δεξιά! Μιὰ μεγάλη αἶθουσα μὲ πάγκους χωρὶς ἐξαερισμὸ· πολὺ γρήγορα τὰ χνῶτα τριακοσίων ἀνθρώπων δημιουργοῦν μιὰν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιρα. Ἀποθέτουμε τὰ μπαγάζια μας σὰν καλοὶ φαντάροι ὕστερα ἀπὸ τόσα «σημειωτὸν ἐπὶ δεξιά καὶ ἐπ' ἀριστερά» καὶ φουμαίρουμε. Νοιώθω κατσίκι στὴ στρουγγα. Ἀκόμα κι' ὁ Περικλῆς ἔχει χάσει τὸ κέφι του.

Παίρνουν τὰ χαρτιά μας αὐτὰ τὰ παλληκαράκια, μᾶς χωρίζουν σὲ ὁμάδες ἀνάλογα μὲ τὴν πόλη προορισμοῦ τοῦ καθενός, μᾶς λένε ὅλους τοὺς ἄντρες Μῆτσο καὶ τὶς γυναῖκες Χρυσούλα, ἰδίως ἕνας ψηλὸς ἔχει πολὺ θάρρος, ἐτσι καὶ τοῦ θυμίσαις ὅτι δὲ σὲ λένε Μῆτσο ἀλλὰ Ἀντώνη, λέει γελῶντας «καλὰ μωρὲ Μῆτσο κάτσε τώρα στὴ θέση σου». Τὸ ταξίδι θὰ συνεχιστεῖ σήμερα κιόλας μέσα στὴ Γερμανία, μακάρι νὰ φύγουμε ἀμέσως, αὐτὴ ἡ στρουγγα, οἱ κατάλογοι, τὰ νοῦμερα εἶναι ἀνυπόφορα, ρωτιέσαι εἴμ' ἐγὼ ὁ Ἀντώνης πού ἕνα χωριὸ ὁλόκληρο μὲ χαιρετοῦσε πρῶτ' ἡμέρᾳ μὲ τ' ὄνομά μου ἢ ἔγινα ξαφνικὰ τὸ νοῦμερο 27 στὸν κατάλογο γιὰ τὴν Στουτγκάρδη;

Μερικοὶ βγάζουν ἀπὸ τὸ σακκούλι κάτι νὰ φᾶνε, τὰ παλληκαράκια δὲ μιλοῦν, σὲ λίγο οἱ πάγκοι γεμίζουν κονσερβοκούτια, χαρτιά, φλουδες ἀπὸ φρούτα, κάποιος ρωτᾷ γιὰ τὴν τουαλέτα, ὁ ὑπάλληλος τὸν βρίζει, βαστήξου λίγο ντὲ νὰ τελειώνουμε, πὼς νὰ βαστηχτεῖ καὶ γιατί καὶ πόσες ὥρες; Ἡ Ἀσημίνα νοιώθει ἀδιαθεσία, εἶναι κίτρινη σὰν λεμόνι, μιὰ νοσοκόμα εἶναι ἐκεῖ γιὰ τέτοιες περιπτώσεις, ἡ Ἀσημίνα ἐξηγεῖ στὸν ὑπάλληλο νὰ μεταφράσῃ πὼς ἔχει ἕνα βάρος στὴν καρδιά, ἐκεῖνος προσπαθεῖ νὰ τὸ μεταφράσῃ κατὰ λέξη, ἡ νοσοκόμα δὲν καταλαβαίνει τίποτα, ὁ ὑπάλληλος ἀγριεύει στὴν Ἀσημίνα σὰ νὰ φταίει αὐτὴ πού ἔχει ἕνα βάρος στὴν καρδιά καὶ ὅχι ὁ ἴδιος, ἡ πράσινη κάρτα τοῦ μετανάστη στὴ τσάντα, ἢ ἀνάποδη πολυκατοικία, τὰ τραῖνα πού περνοῦν δυὸ πατώματα ψηλότερα, ὁ ἀέρας πού δὲν φτάνει ὡς ἐδῶ κάτω.

Καθένας προσπαθεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν καινούρια ὁμάδα του, ἀποχαιρετᾷ τοὺς συντρόφους τοῦ ταξιδιοῦ, οἱ ὑπάλληλοι πετοῦν συνεχῶς ἐξυπνάδες χωρὶς κανεὶς πιά νὰ τοὺς δίνει σημασία· τώρα πρέπει νὰ μὴν ξεκο-

πούμε από εκείνους που θα ταξιδέψουν για την ίδια πόλη, να βρούμε ποιοι πάνε στο ίδιο εργοστάσιο. Όλοι περιμέναμε ότι θα εμφανιστεί ένας αρμόδιος Έλληνας από το προξενείο, το κλιμάκιο του Υπουργείου Έργασίας ή το ελληνικό σπίτι, που μάθαμε πως υπάρχουν στο Μόναχο. Μάταια. Χίλιοι τόσοι άνθρωποι τη βδομάδα, ξεσπιτωμένοι, άγνωστοι μέσα σε άγνωστους, κάνουν το πρώτο ταξίδι της ζωής τους, ένα θλιβερό ταξίδι απελπισίας και δεν βρίσκεται ένας δικός, απ' αυτούς που πληρώνονται για τέτοιες δουλειές να τους πεί: Καλώς όρισε πατριώτη, από δω, νά, στις 4.15 ή ώρα θα πάρεις το τραίνο για τη Στουτγκάρδη. Άραϊά και που μόνο έρχονται μερικοί παλιοί εργάτες και μοιράζουν εφημερίδες και κουράγιο, αλλά δεν τους αφήνουν να μπουν στη αίθουσα, περιμένουν απ' έξω δίπλα στον ακίνητο Ίεχωβά που προτείνει ατέλειωτες ώρες το κιτρινισμένο του (Ξύπνω).

Μόνον αυτά τα παιδιά, οι υπάλληλοι της υπηρεσίας παραλαβής, καταγραφής και διανομής, αλλοτριωμένα από το μεροκάματο, ξιπασμένα γιατί νοιώθουν έξουσία, βιαστικά και αδιάφορα, διασκεδάζουν με το Μανωλιό που διαμαρτύρεται για την ταμπέλα που του κόλλησαν οι Ίταλοι στο δέμα του «Transit» ενώ αυτός δεν κατέχει κανένα τρανζίστορ!

Ο κατάλογος των ομάδων είναι έτοιμος. Ένας - ένας παίρνει το χαρτάκι με την πόλη προορισμού, την ώρα αναχωρήσεως του τραίνου και το όνομα του εργοστασίου. «Μη ξεχνά κανείς το νουμερό του», φωνάζει ο υπάλληλος και επαναλαμβάνω: 27. Εμείς για τη Στουτγκάρδη θα φύγουμε πρώτοι. Σε μιάμιση ώρα έχει τραίνο.

Μέχρι το βράδυ θα έχουν φύγει όλοι. Θά ταξιδέψουν ανάμεσα σε έξιητα εκατομμύρια Γερμανούς, χωρίς να μπορούν να πουν μια λέξη, να κάνουν μιάν έρώτηση, ως να βρουν την Opel, τη Ford ή τη Bayer να χωθούν μέσα, μερμυγκάκια κάτω από τις τρομαχτικές καμινάδες, ζωσμένοι από εκατομμύρια τόννους σίδηρο και τσιμέντο που εκμηδενίζουν τη διάσταση αυτών των παιδιών του βουνού και της θάλασσας.

Όλος αυτός ο καύμος θα φτάσει σε άψυχα νούμερα στη στατιστική υπηρεσία. Οί ηλεκτρονικοί υπολογιστές θα τροφοδοτηθούν με τις πληροφορίες του υπογείου και θα δώσουν το μεταναστευτικό πίνακα μιας ακόμα εβδομάδας.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΗ ΕΡΩΤΗΣΗ:
ΠΩΣ ΣΑΣ ΦΑΝΗΚΕ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ, ΠΑΤΡΙΩΤΗ;

Γ. Κ. από τον Πειραιά. Μαγνητοφώνηση στο πλοίο.

... Έγώ είμαι Πειραιώτης σās τῶπα. Ο γέρος μου σάπισε στα βρωμόνερα του λιμανιού και πόθανε. Η μάνα μου σούρνει ακόμα το ποδάρι της, γερό κόκκαλο, μασιάτικο βλέπεις, και κανακεύει τα παιδιά της αδερφής μου. Ρωτās για το ταξίδι; Από δώδεκα χρονῶ ανεβοκατεβαίνω στα ποστάλια, το πιο μακρινό μου ταξίδι ήτανε στ' Αμπελάκια. Έτοῦτο πῆς είναι το πρώτο, τί να σου πῶ αγόρι, κηδεία...

Δ. Β. από τη Μακεδονία. Μαγνητοφώνηση στο τραίνο.

Πρώτη φορά μπήκα σε παπόρι, βουνό δόλακαιο που περπατεί στο νερό. Μά κοννιέται, κοννιέται ανάθεμά το και θυμάσαι πιο πολὺ το καλόβι, κατάλαβες, τη γυναίκα και τὰ κοντσούβελα, ήθελα γὼ ταξίδια γύφτος άνθρωπος; Μὰ τὸ κύλισα ἀπὸ δῶ, τὸ κύλισα ἀπὸ καὶ δὲ βοήκα ἄλλο κατήφορο, κατάλαβες και πήρα τίς Γερμανίες...

Ένας Θεσσαλός. Μαγνητοφώνηση στο τραίνο.

... Έ, και τί σε νοιάζει ἐσένα για τὸ ταξίδι; Ἀσε με χοιστιανέ μου στὰ χάλια μου...

Α. Π. από χωριό της Ἀρτας. Μαγνητοφώνηση στο τραίνο.

... Έγὼ ἔχω μείνει κύριε στὴν Ἀρτα πολλὰ χρονία. Ἐργάστηκα σὲ κατάσταση και τὸ ταξίδι μὲ φάνηκε παιχνίδι. Ἐχω μόνο μαμὰ ξέρετε και εἶναι πολὺ καλὴ ἢ καημένη, ἂχ μὲ γέμισε γλυκὰ και πίττες που ἐβρώμισαν και τὰ πέταξα. Ἐγὼ εἶμαι που τραγουδῶ στὸ ταξίδι, ἀκούσατε; Τὰ παιδιά λέγουν οτι ἔχω πολὺ ὠραία φωνή. Ξέρετε...

Μιά κοπέλλα. Μαγνητοφώνηση στο σταθμό.

... Εμείς κύριε θέλουμε νὰ ἐργαστοῦμε. Δὲν ἐνδιαφερόμαστε για πολιτικά.

Ν. Κ. από την Κέρκυρα. Μαγνητοφώνηση στο Μόναχο.

... Ἀκόμα δὲ ξέρω, δὲ ξέρω. Νᾶναι Ἰταλία μάλιστα αἰσθάνομαι, ἐδῶ δὲ ξέρω, και τὰ βοννά και οἱ ἄνθρωποι και τὰ σκαλιὰ εἶναι ἀπότομα. Καὶ δὲν ἔχει ἥλιο, ἀπὸ τὴν Αὐστρία και δῶθε δὲν ἔχει. Νᾶχει κάλλιο φωμί...

Κ. Κ. από χωριό τῆς Θεσσαλονίκης. Μαγνητοφώνηση στὸ διάδρομο τοῦ ὑπογείου

...Δὲν τὰ εἶδες τὰ παλληκαράκια; Βγάζουν τὸ ἄχτι τους σὰ νᾶναι χωροφύλακοι. Μόνο ποὺ δὲ βαροῦνε. Καὶ γιατί δηλαδή; Γιατὶ μὲ πέτυχε νὰ μὴ ξέρω λέξη, γιατί δηλαδή κρατεῖς τὸν κατάλογο. Ἐμ δέ. Δέ. Ἐγὼ βρὲ πατριώτη ποὺ μὲ βλέπεις θὰ πάω νὰ κουνῶ δάλακαιο ἐργοστάσιο γιὰ πέντε δεκάρες. Μ' ἀρώτησες τί ἀφηκα πίσω μου; Ὅχι πέ μου, σ' ἐγνοιαξε;...

Ἐνας νησιώτης. Μαγνητοφώνηση στὸ σταθμό.

Ἐ, πατριῶτες, ἴντα τοῦ λέγετε; ξέρετε ποίος εἶναι; Ὅποιος φυλάει τὰ ροῦχα του λέω γώ...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΕΣ ΑΦΙΞΕΙΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

	Ἑλληνες	Ἴταλοι	Ἰσπανοὶ	Τούρκοι	Πορτο-γάλοι	Γιουγκο-σλάβοι	
Ἄντρες	499	80	504	1424	269	1391	Ἑβδομάδα
Γυναῖκες	252	—	130	256	53	315	25.6 - 1.7
Σύνολο	751	80	634	1680	322	1706	1971
Ἄντρες	800	51	681	2167	421	1990	Ἑβδομάδα
Γυναῖκες	393	2	110	398	103	467	26.6 - 2.7
Σύνολο	1193	53	791	2565	524	2457	1970
Ἄντρες	795	226	784	1313	235	1808	Ἑβδομάδα
Γυναῖκες	574	4	97	450	51	984	20.2 - 26.2
Σύνολο	1369	230	881	1763	286	2792	1970

Πηγή: Informationen zur Ausländerbeschäftigung

Μία ἀποψη

ΠΟΛΥ ΔΥΣΚΟΛΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ*

1. Φυσικὰ ὅπως λένε ἔρχεται ἐθελοντικά. Ἐπειδὴ ὅμως στὴν πατρίδα του δὲν ἔχει νὰ φάει. Αὐτὸ εἶναι ἤδη ἓνας ἐξαναγκασμός. Ἐγκαταλείπει τίς συνήθειές του καὶ τίς παραδόσεις του. Μαζὶ μὲ τοὺς συγγενεῖς του ἀφήνει πίσω του καὶ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδας του.

2. Εἶναι λοιπὸν ἐλεύθερος; Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ἀντιμετωπίζει δυσκολίες. Χώρα, γλῶσσα, ἦθη, ἄνθρωποι, νόμοι, μέθοδοι ἐργασίας, ὅλα διαφορετικά. Ξένος. Τὰ γκισέ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν εἶναι ὑπερβολικὰ ψηλά καὶ πυκνὰ ἀκόμα καὶ ὅταν οἱ ὑπάλληλοι συμβαίνει νὰ εἶναι εὐγενεῖς.

3. Καὶ τί δὲν ὑπάρχει: Ὑπηρεσία δηλώσεως κατοικίας, γραφεῖο ἐργασίας, ἄλλοδαπὲς ἀρχές, ἐφορία, κοινωνικὲς ὑπηρεσίες κλπ. κλπ. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἀπαιτεῖται ἓνας ποταμὸς χαρτιῶν. Αἰτήσεις, συμπληρώσεις στατιστικῶν καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα γιὰ κάθε ὑπηρεσία. Συχνὰ συμβαίνει ὁ ξένος νὰ μὴν ἔχει διαβάσει καὶ γράψει τόσο πολὺ σ' ὁλόκληρη τὴν προηγούμενη ζωὴ του. Καὶ ὅποιος ζεῖ στὰ ξένα, χάνει εὐκολα τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀκόμα καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἐντεταλμένοι νὰ τὸν βοηθήσουν. Ἄν καὶ αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν εἶναι μέχρι σήμερα σπάνιοι.

* Ἀπὸ τὸ "Kirchen Informieren" τῆς Εὐαγγελικῆς ἐκκλησίας. Ἰούνιος 1972.

4. Άμέσως παρουσιάζονται προβλήματα: Κατοικία σὲ μιὰ παράγκα, άμεση ανάληψη εργασίας, περιορισμένα χρήματα καὶ ἐλεύθερος χρόνος. Πόσο ἐλεύθερος μπορεί νὰ εἶναι κάποιος πὺ ἐργάζεται ἔτσι, πὺ κατοικεῖ σ' αὐτὲς τὲς συνθήκες, πὺ κερδίζει τόσο λίγα; πὺ δὲν ἔχει ἐλεύθερο χρόνο καὶ πὺ δὲν ξέρει ἂν αὔριο θὰ ὑπάρχουν ὅλα αὐτά; Ἐτσι γίνεται κανεὶς πειθήνιος, εὐγνωμονεῖ ὅ,τι δὲν θὰ ἤθελε νὰ εὐγνωμονεῖ καὶ ἀναγκάζεται νὰ προσαρμοστεῖ σὲ κάτι πὺ πιθανὸν δὲν τοῦ ἀρέσει. Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς νομίζουν ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό. Οἱ νέοι μας ὅμως συμπολίτες ἔχουν σπανιότερα τὴν ἴδια γνώμη.

5. Μερικὲς φορές τὸν βοηθοῦν κοινωνικοὶ λειτουργοὶ πὺ ξέρουν τὴ γλώσσα του στὰ πολύπλοκα θέματα τῶν σχέσεων ἐργασίας καὶ δικαίου. Τὸν βοηθοῦν στὲς σχέσεις του μὲ τὲς ἀρχές. Ἀλλὰ καὶ δῶ νοιώθει πάρα πολὺ ἐξαρτημένος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅσο ὁ ξένος ἐργαζόμενος προσπαθεῖ νὰ ἀνεξαρτοποιηθεῖ, τόσο εὐκολώτερα μπορεί νὰ πέσει στὰ δίχτυα τῶν ἀπατεώνων, πὺ δὲν μπορεί παρὰ νὰ τοῦ δημιουργήσουν καινούργιες δυσκολίες.

ΣΤΗ ΦΑΜΠΡΙΚΑ

- Ἡ πύλη τοῦ καινούργιου Θεοῦ
- Προσανατολισμοὶ
- Τὸ ἀκκὸρντ καταπίεση καὶ ἀπόγνωση
- Τὰ ἐργατικὰ ἀτυχήματα
- Συνέβη στὸ Χίλκερόντε
- Ὁ διερχομὴν
- Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση
- Ποῦ δουλεύουν καὶ τί δουλειὰ κάνουν
- Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1970
- Εἰδικὸ καθεστῶς ἐργασίας
- Μιὰ συζήτηση: Ὑστερα ἀπὸ πέντε χρόνια

Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ ΘΕΟΥ

«... Φτάσαμε 28 Αύγουστου, αξέχαστη μέρα, στο χάιμ. Μας περίλαβε από το σταθμό της Στουτγάρδης άνθρωπος της φίλμας. Ήτανε ντυμένος πρίγκηπας, μιλούσε ελληνικά, ήτανε ο διερμηνέας που λένε ύστερα τὸ μάθαμε. Μας φρόντισε, ἄς εἶναι καλά. Μας δώκανε κρεβάτι, δὲ θέλαμε τίποτις ἄλλο, σκεπαστήκαμε μὲ τὰ δικά μας, φοφήσαμε. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ, στὶς πεντέμισι πήγαμε στὸ ἐργοστάσιο...»
(Μαγνητοφώνηση)

Μετὰ τὸ ταξίδι καὶ τὴν πρόχειρη ἐγκατάσταση ἀνοίγει μπροστά τους ἡ τρίτη πόρτα τοῦ καινούργιου κόσμου. Ἡ πόρτα τοῦ ἐργοστασίου. Μερικοὶ δὲν εἶχαν δεῖ ἐργοστάσιο οὔτε στὸν κινηματογράφο. Δὲν εἶχαν δεῖ ποτὲ κινηματογράφο. Οἱ συζητήσεις τοῦ ταξιδιοῦ εἶχαν δημιουργήσει στὸ ὑποσυνείδητό τους μιὰν εἰκόνα ποὺ τώρα σὲ κάθε βῆμα διαψεύδεται. Ὅγδόντα Ἡπειρώτες ἐξερευνοῦν τὸ ἀσφαλτοστρωμένο ἔδαφος μὲ προσοχή, μὲ ἐπιφύλαξη, μὲ φόβο. Σὰ νὰ βρίσκονται σὲ μιὰ παρθένα ζούγκλα.

Ὁ θυροφύλακας ζητᾷ ταυτότητες τοῦ ἐργοστασίου. Μπλόκο κι' ἐδῶ; Ὅχι, ἔτσι γίνεται στὶς ἄγνωστες φάτσες. Οἱ παλιότεροι συμπατριῶτες ἐξηγοῦν· περνοῦν. Ἡ ἀλλή μετὰ τὴν πόρτα εἶναι ἀπέραντη. Οἱ Γερμανοὶ ἐργάτες παρκάρουν τ' αὐτοκίνητά τους, τοὺς προσπερνοῦν ἀδιάφορα, ὅσοι ἔχουν ποδήλατα προχωροῦν ἀκόμα περισσότερο, μέχρι τὴν πόρτα τοῦ ἐργοστασίου. Μερικοὶ ρίχνουν ματιές, λένε περίεργες λέξεις, εἶναι οἱ ἄλλοι ξένοι, Ἴταλοί, Τούρκοι, Ἴσπανοί, τοὺς καταλαβαίνουν πὼς εἶναι καινούργιοι γιατί πᾶνε τσοῦρμο. Οἱ παλιοὶ συμπατριῶτες βιάζονται νὰ χτυπήσουν στὴν ὥρα τους τὴν κάρτα, ν' ἀλλάξουν, νὰ βρίσκονται στὶς 6 ἀκριβῶς μπροστὰ στὴ μηχανή ἢ στὸν πάγκο τους. Οἱ καινούργιοι ἀποροῦν. Ἀκόμα δὲν ἔχουν ἰδέα ἀπὸ ἀκρίβεια, πειθαρχία, μεθοδικότητα. Μερικοὶ σχολιάζουν μεγαλόφωνα. Οἱ πιὸ τολμηροί, δυὸ Γιαννιώτες, λένε ἀστεία. Σιγὰ ποὺ θὰ μὲ κάνουν ρολοῖ νὰ χτυπῶ τις ὥρες. Οἱ παλιοὶ χαμογελοῦν. Θυμοῦνται τὴ δική τους πρώτη μέρα. Ξέρουν πὼς κανεὶς δὲν γλυτώνει ἀπὸ τὸ χτύπημα τῶν ὥρων .

Ὁ διερμηνέας περιμένει στὴν πόρτα. Δίπλα στὸ ρολοῖ, μπροστὰ στὸν τοῖχο μὲ τις κάρτες. Στὶς εἰδικὲς θήκες εἶναι ἡ κάρτα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ καθενός. Δίπλα ἓνας ἀριθμός. Κι' ἐδῶ νοῦμερα; Ὅπως στὴν κατάσταση τοῦ τραίνου καὶ στὸν σταθμό. Ἀραγε τί ἰσχύει περισσότερο, τὸ νοῦμερο ἢ τὸ ὄνομα; Ὁ διερμηνέας ἐξηγεῖ. «Προσεῖτε, δὲν τὰ ξαναλέμε. Ἐνα λάθος πάει τὸ μεροκάματο. Παίρνουμε τὴν κάρτα καὶ τὴν βάζουμε στὴν θήκη κάτω ἀπὸ τὸ ρολοῖ. Μόλις τὴν πιέσουμε λίγο, γράφεται αὐτόματα ἀπάνω στὴν κάρτα, ἡ ὥρα. Τὸ ἴδιο κάνουμε καὶ τὸ ἀπόγευμα ποὺ σχολᾶμε». Σὺμ-

φωνοι, ἀλλὰ πὼς θὰ γνωρίσουμε τίς κάρτες μας, ἀνάμεσα σὲ πεντακόσιες ἢ χίλιες; Κανείς δὲν ξέρεי νὰ διαβάσει γερμανικά. Μερικοὶ γράφουν σὲ μιὰν ἄκρη μ' ἓνα μολυβάκι. Ἄλλοι ἓνα σημάδι μὲ τὸ νύχι, ἓνα ἀνεπαίσθητο σκίσιμο, ὅπως χαράζανε στὸ χωριὸ τὸ αὐτὶ τῶν προβάτων τοὺς γιὰ νὰ μὴν μπερδεύωνται μὲ τῶν ἄλλων. Ἄλλοι πάλι σηματοδεύουν τὴ θέση τοὺς. Μονάχα οἱ δυὸ Γιαννιώτες ἀρκοῦνται στὸ νούμερο. Οἱ πιδ ἐπιμελεῖς ἀντιγράφουν τὸ ὄνομά τοὺς μὲ λατινικὰ στοιχεῖα. Νὰ τὸ μελετήσουν στὸ διάλειμμα ἢ τὸ βράδυ. Ντροπὴ νὰ μὴν ξέρουν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τοὺς. Ἰδρώτας. Σκληρὴ δουλειὰ πρὶν ἀκόμα μποῦν στίς μεγάλες αἰθούσες. Οἱ παλιοὶ συνάδελφοι τοὺς ἔχουν ἐγκαταλείψει. Βρίσκονται κιόλας στὴ δουλειὰ τοὺς.

Δεύτερη στάση στὰ ἀποδυτήρια. Ὁ καθένας πιάνει ἓνα σιδερένιο ντουλάπι, σημειώνει τὸν ἀριθμὸ. Ἐδῶ φαίνεται καθαρὰ ὁ ἀριθμὸς, ἄσπρος πάνω στὴ γκρίζα πόρτα. Σὲ κανένα δὲν κάνει ἐντύπωση ἢ ἀρίθμηση τῶν ντουλαπιῶν. Κάθε πρωὶ θὰ τοποθετοῦν ἐδῶ τὰ ρούχα τοὺς καὶ θὰ τὰ παίρνουν τὸ βράδυ. Τοὺς μοιράζουν φόρμες ἢ ρόμπες τῆς δουλειᾶς. Σὲ μερικοὺς πέφτουν μεγάλες, σὲ ἄλλους στενές. Τὰ βολεύουν. Τὶς φορᾶνε. Κοιτάζονται. Τώρα μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τοὺς. Μερικοὶ τὸ παρατηροῦν. Τὸ λένε. Ἀπὸ ποῦ εἶσαι; Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ποῦ δουλεύεις; Στὴν Daimler - Benz.

Μετὰ τὴν ἐξωτερικὴ ὁμοιομορφία ἢ κατανομή. Γιὰ πρώτη φορὰ σπάζει τὸ κοπάδι. Ἐσεῖς στὸ τμήμα τοῦ μοντάζ, ἐσεῖς στὰ βαφεῖα, ἐσεῖς στὴν παραλαβή, ἐσεῖς στὴν καθαριότητα, ἐσεῖς στὸ σλαΐφεν, οἱ ὑπόλοιποι στίς πρέσες. Τί εἶναι τὸ μοντάζ καὶ τὸ σλαΐφεν ποὺ ὁ διερμηνέας δὲν τὸ εἶπε ἑλληνικά; Ἴσως κάτι σοβαρό. Θὰ δοῦμε. Τώρα μαζεύονται σὲ μικρότερες ὁμάδες. Κι' ἐσὺ στίς πρέσες Μιχάλη; Πρεσσαδόροι λοιπόν. Ἄντε νὰ δοῦμε. Μπαίνουν στὰ διάφορα τμήματα. Ἡ μικρὴ πόρτα τοὺς ἀποκαλύπτει ἓνα τρομαχτικὸ κόσμο. Μιά τεράστια αἰθούσα. Ἐκατὸ κι ἀπάνω ἐργάτες. Πανύψηλα μηχανήματα, ἀπειλητικά, μὲ κόκκινα καὶ πράσινα μάτια. Θόρυβος, πρέπει νὰ φωνάζεις νὰ σ' ἀκούσουν. Μόνο ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ φωνάζεις. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μιλάς. Χαζεύουν ἀπὸ μακριὰ τὰ μηχανήματα. Ἀποροῦν μὲ τὴ σιγουριά ποὺ πατοῦν τὰ κουμπιά οἱ παλιοὶ ἐργάτες. Ἐνα πάτημα μὲ τὸ δάχτυλο καὶ ἡ πρέσα κατεβάζει τοὺς δεκαπέντε τόννους τῆς πάνω σὲ μιὰ λεπτὴ λαμαρίνα. Ἐνα ντοῦπ καὶ ἀπὸ πίσω βγαίνει ἓνα καπάκι αὐτοκινήτου.

Οἱ ὑπεύθυνοι Γερμανοὶ τοῦ κάθε τμήματος τοὺς δείχνουν. Μιὰ κι' ἔξω. Βοηθοῦν καὶ κάτι παλιοὶ μὲ σπασμένα γερμανικά. Πιδ πολὺ δουλεύει τὸ μάτι ἀπὸ τὸ αὐτί. Βλέπουν τί κάνουν οἱ ἄλλοι. Οἱ προϊστάμενοι τοὺς βάζουν στὰ χέρια τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς. Μιὰ μακριὰ σκούπα, ἢ χοντρά γάντια γιὰ νὰ μὴ σκίζονται τὰ χέρια ἀπὸ τίς λαμαρίνες. Στὸ σλαΐφεν πήραν γυαλόχαρτα νὰ τρίβουν τὴ λαμαρίνα τῶν αὐτοκινήτων πρὶν

πᾶνε στὸ βαφεῖο. Ἀκόμα δὲν ξέρει νὰ πιάσει τὸ γυαλόχαρτο, τὸ αὐτοκίνητο σταματᾷ ὅμως μπροστὰ τοῦ μονάχα πέντε λεπτά.

— Δὲν τὰ καταφέρνω.

— Τρίβε καὶ μὴ μιλάς.

— Δηλαδή τώρα πληρώνουμαι;

— Μὲ 4,30 τὴν ὥρα.

— Δηλαδή σαράντα δραχμές;

— Σσσ, μὴ μιλάς. Θὰ σὲ δεῖ ὁ μαέστρος.

Ἐτσι ἀρχίζει ἡ καινούργια ζωὴ. Ἀνειδίκευτος βοηθητικὸς ἐργάτης στὴ Δ. Γερμανία.

Στίς 12 τὸ μεσημέρι ἡ σειρήνα. Ἀμέσως σταματοῦν τὰ μηχανήματα. Ξανάρχεται ἡ ζωὴ. Ὅλοι κινοῦνται πρὸς μιὰ κατεύθυνση. Οἱ καινούργιοι ἀκολουθοῦν. Ἄλλη ἐκπληξή. Ἡ καντίνα. Τοὺς δίνουν μάρκες γιὰ μιὰ βδομάδα. Δὲν ἔχουν νὰ τίς πληρώσουν. Μερικοὶ δανείζονται. Ἄλλοι τὰ βολεύουν μὲ τὸν διερμηνέα νὰ κρατηθοῦν ἀπὸ τὴν πληρωμή. Ὁ Μιχάλης γκρινιάζει. Ἀρχισα κιόλας τὰ δάνεια. Δὲν πειράζει μωρέ, μισὴ ὥρα δουλειὰ. Παρακολουθοῦν πάντα τί κάνουν οἱ ἄλλοι. Παίρνουν ἓνα δίσκο καὶ μπαίνουν στὴ σειρά. Οἱ γυναῖκες πίσω ἀπὸ τὸ πάγκο τοὺς δίνουν ἐτοιμὰ σερβιρισμένα πιάτα. Πηγαίνουν στὰ μακριὰ τραπέζια. Ποῦ βρήκες τὴ μπύρα; Ἐκεῖ στὴν ἄλλη σειρά, δίνεις πενήντα φενίκια γιὰ τὴ μικρή. Οἱ περισσότεροι δὲν τρῶνε. Ἡ γεύση τοῦ φαγητοῦ τοὺς εἶναι ἄγνωστη. Βουτᾶνε ψωμάκι στὴ σάλτσα. Ἀγοράζουν ἰδιαίτερα κανένα γιαουρτάκι ὅπως τὴν πρώτη μέρα στὸ στρατό. Ἄλλοι τρῶνε.

— Νᾶχαμε μιὰ πίττα.

— Φάε τὸ λάχανο.

— Ξυνὸ εἶναι.

Ἡ διακοπὴ τῆς μισῆς ὥρας τελειώνει γρήγορα. Ἴσα ποὺ προφταίνουν νὰ καπνίσουν.

Ἀκόμα τέσσερις ὥρες. Πιάνουν πάλι τὰ ἐργαλεῖα. Κατὰ τίς δύο ἐργάζεται ὁ μαέστρος. Στέκεται πάνω ἀπὸ τοὺς δυὸ Γιαννιώτες ποὺ τρίβουν λαμαρίνες δίπλα - δίπλα, βάζει τίς φωνές. Ἐκεῖνοι γυρνᾶνε καὶ τὸν βλέπουν μὲ ἀπορία. Ἡ λαμαρίνα φεύγει ἀπὸ μπροστὰ τοὺς ἄτριφτη. Ὁ μαέστρος φωνάζει συνέχεια. Οἱ Γιαννιώτες δὲν καταλαβαίνουν τίποτα. Τοὺς δείχνει μιὰ ταμπέλα στὸν τοῖχο μὲ κόκκινα γράμματα. Ἐν τάξει λέει ὁ ἓνας καταλάβαμε, δὲ θὰ φύγει ἄλλη λαμαρίνα ἄτριφτη. Ὁ μαέστρος τώρα βρίζει. Τὸ καταλαβαίνουν. Ἐχει γίνει ἔξω φρενῶν. Οἱ Γιαννιώτες μαζεύονται. Δὲ θέλανε νὰ γίνουν στόχος. Τί κάνανε; Ὁ διπλανὸς ψιθυρίζει. «Ἀπαγορεύεται τὸ κάπνισμα». Σβήνουν ἀμέσως τὰ τσιγάρα. Ὁ μαέστρος φεύγει φωνάζοντας ἀκόμα.

- Δε μπορούσε νά δείξει τὸ τσιγάρο, νά καταλάβουμε;
- Γερμανὸς παιδί μου, δὲν τοῦκοψε.
- Δούλευε.

Στις 4 μὲ ξαναχτυποῦν τὴν κάρτα. Φεύγουν. Δὲν σπᾶνε τὴν συντροφιά τους. Σμίγουν ὅλοι μαζί, διηγοῦνται τὶς ἐντυπώσεις τους ἀπὸ τὴ μεγάλη περιπέτεια. Ὁλόκληρο τὸ ἀπόγευμα, μέχρι τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου. Καθένας ἦταν ἀπόψε ἕνας Λίβιγκστον.

Οἱ πρῶτες μέρες εἶναι δύσκολες. Ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἔλαχε νὰ σκουπίζουν παραπονέθηκαν στὴν ἀρχή. Ὑστερα ἀποδείχτηκε πὺς ἦταν πιὸ τυχεροί. Τουλάχιστον κυκλοφοροῦσαν σὲ μιὰ ἀπέραντη αἴθουσα, σούρνανε τὸ καρότσι, σκουπίζουν, σκύβανε κάτω ἀπὸ τοὺς πάγκους, τριγυρνοῦσαν στὶς μηχανές, πηγαίνουν νὰ ἀδειάσουν τὰ σκουπίδια. Ἄλλοι πῆραν ἕνα γυαλόχαρτο καὶ τρίβανε μιὰ λαμαρίνα τοῦ αὐτοκινήτου, τὴν ἴδια πάντα, πρὶν πάει στὸ βαφεῖο. Δέκα ὥρες συνέχεια μπροστὰ στὰ μάτια τους ἡ ἴδια λαμαρίνα, τὸ σχῆμα, ἡ κίνηση. Ζήλευαν τοὺς ἐργάτες ποὺ τρίβανε μὲ μηχανή. Εἶχαν καὶ κάτι ἄλλο νὰ κάνουν. Νὰ πατοῦν ἕνα κουμπί, νὰ πάλλεται ἡ πλάκα μὲ τὸ γυαλόχαρτο, νὰ προσέχουν μὴ φαγωθεῖ περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικὸ ἢ λαμαρίνα.

Ἄλλοι ἐτοιμάζαν τὴ λαμαρίνα γιὰ τὴν πρέσσα. Τὴν ἐπιαναν ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς καὶ τὴν ἔφερναν κοντὰ στὸν μᾶστορα ποὺ χειρίζεται τὴ μηχανή. Παιχνίδι - δουλειὰ στὴν ἀρχή. Ἡ λαμαρίνα ἦταν μικρή, δέκα κιλά τὸ πολὺ βάρος. Ὁ μᾶστορας τὴν ἔχωνε σ' ἕνα ἀνοιγμα, πατοῦσε ἕνα κουμπί, ἄναβε ἕνα κόκκινο μάτι καὶ ἡ πρέσσα ἐκκλίνει τὴν τεράστια μασέλα τῆς μ' ἕνα ὑπόκωφο ντουπ. Ἀμέσως μετὰ ξανάνοιγε ἡ μασέλα καὶ τὸ μάτι γινότανε πράσινο. Αὐτὸ ποὺ ἔβγαине ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τῆς μηχανῆς ἔφευγε πάνω σὲ κορδέλες καὶ τὸ παραλάβαινε ἄλλο συνεργεῖο. Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, ἡ δουλειὰ δυσκόλευε. Ἐξήντα κομμάτια τὴν ὥρα δὲν εἶναι μικρὸ πράμα. Τὶ καινούργιος, τί παλιός. Τριάντα δευτερόλεπτα τὴ λαμαρίνα, τριάντα δευτερόλεπτα τὴ μασέλα τῆς πρέσσας, κόκκινο μάτι, ντουπ. Πάλι πράσινο μάτι. Τὸ ντουπ τῆς πρέσσας κόντευε νὰ ταιριάσει μὲ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς. Ὁ μᾶστορας τῆς πρέσσας δούλευε νόρμα, ἔπρεπε νὰ ξεπερνᾷ τὰ ἐξήντα κομμάτια τὴν ὥρα, ἔτσι εἶχε κανονίσει τὸ κοντρόλ, ἄλλιως τὸ μεροκάματο ἔφευτε δυσανάλογα. Οἱ δύο βοηθοὶ ποὺ δὲν τοὺς ἔνοιαζε ἡ νόρμα ἔπρεπε νὰ ἀκολουθοῦν τὸ ρυθμὸ τους. Πιάσιμο τῆς λαμαρίνας, κόκκινο μάτι, κλείσιμο τῆς μασέλας, ντουπ, πράσινο μάτι, πάλι ἀπ' τὴν ἀρχή. Τετρακόσιες ὀγδόνητα φορὲς μέχρι τὸ ἀπόγευμα, τίποτα ἄλλο δὲν προφαίνει νὰ πιάσει τὸ μάτι, μήτε τὴ μορφή ἢ τὶς γκριμάτσες τοῦ μᾶστορα, τὸν ἰδρώτα τοῦ ἀπέναντί σου. Καὶ ἡ λαμαρίνα ὅλο καὶ βαρύνει.

Οἱ ἄλλοι ποὺ πήγανε στὸ μοντάζ στέκονται ὀρθοὶ μπροστὰ σ' ἕνα μεγάλο πάγκο. Ἀπάνω στὸ πάγκο μιὰ πλατιὰ πέτσινη κορδέλα φέρνει τὶς μηχανές. Κάποτε, ὅταν τὰ μηχανήματα εἶναι βαριά περνοῦν μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ἐργάτες κρεμαστὰ ἀπὸ τροχαλίες, ἀκόμα καὶ ὀλόκληρα αὐτοκίνητα. Κι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες κορδέλα τὸ λένε. Ἐδῶ ὁ καθένας τοποθετεῖ ἕνα ἐξάρτημα, μιὰ βίδα, ἕνα γλομπάκι, μιὰ ἀσφάλεια, ἕνα πόμολο. Πάντα τὸ ἴδιο. Τὸ ἐξάρτημα γίνεται ὁ κόσμος του. Πολλοὶ ἔχουν κρεμάσει ἕνα ἐξάρτημα στὸ κρεβάτι τους, ἢ ἂν εἶναι βολικὸ γιὰ μπρελόκ στὰ κλειδιά τους. Σὲ μερικοὺς κολλᾶνε καὶ ἀνάλογα παρατσούκλια, ὁ λαμπάκιος, ὁ πόμολος ἢ ὁ βίδας.

Τώρα οἱ καινούριοι μάθανε καὶ μερικὲς λέξεις. Λένε τὸ πρῶτ' ἡκούτ-μόρκεν καὶ τὸ βράδυ ἄουφ βίντερξεν στοὺς συναδέλφους τους. Τὸ ἀπόγευμα βιάζονται νὰ πᾶνε νὰ ψωνίσουν κάτι στὰ κοντινὰ καταστήματα. Συνήθισαν στὸ ρυθμὸ τῆς κορδέλας, κάνουν πιά μηχανικὰ τὶς κινήσεις, κατάλαβαν πὺς οἱ μηχανές δὲν κουράζονται, δὲν σκέπτονται, δὲν διαμαρτύρονται. Καὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ γίνουν ἕνα μαζί τους.

Μερικοὶ μπῆκαν στὶς βάρδιες. Δουλεύουν ἀπόγευμα ἢ βράδυ. Ἡ ἐνότητα τῶν καινούργιων ἀπὸ τὴν Ἡπειρο σπάζει. Χθὲς πῆραν τὸν πρῶτο μισθό.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Τὸ πρῶτον πήγαμε σ' ἕνα χωριό, μεγάλο χωριὸ ποὺ κάνανε πιάτα. Ὅχι μονάχα πιάτα, πιατικὰ ποὺ λένε, πορσελάνες. Ἐκεῖ τὸ ἀφεντικό, ὁ φοραρμπάιτερ ποὺ λέγαμε ἦταν ἀπότομος, μοῦ πῆρε ἀπὸ τὸ μανίκι καὶ μοῦβαλε μιὰ ποδιά, ὥστερα μ' ἔβαλε μπροστὰ σ' ἕνα βαρέλι νὰ πιάνω ἕνα πιάτο νὰ τὸ βοντάω μέσα. Ἦτανε μπογιὰ ἄσπρη. Στὴν ἀρχή δὲν τὰ κατάφερα, ἔσπασα κάμποσα πιάτα γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ τὰ πιάνεις σὰν ἀγνά. Ἡ δουλειὰ ἦτανε δύσκολη, ἐγὼ ἄμαθος, ἀλέτρι τραβοῦσα ὥσαμε τότενες. Εἶχα καὶ τὴ γυναῖκα ἐδῶ, ἦρθε ὥστερα ἀπὸ τρεῖς μῆνες καὶ γὰρ δύσκολα τὰ κατάφερα γιὰτὶ αὐτὴ δούλευε σὲ ἄλλο χωριό, σὲ ἄλλο ἐργοστάσιο μακριὰ τρεῖς ὥρες. Κι' αὐτὴ δὲν ἤξερε τὴ δουλειὰ, δυσκολενότανε, μαζί μου τὴν εἶχα στὸ χωράφι, τί νὰ ξέρει ἀπὸ ἐργοστάσιο; Μιὰ φορὰ καλὰ καὶ δὲ δουλεύαμε μηχανές νὰ σπάσουμε καμιά καὶ νὰ πληρώνουμε ἢ νὰ μᾶς πάρει κανένα χέρι νὰ μείνουμε καὶ ἀνάπηροι σὰν τὸν Στέλιο τὸν ἐξάδελφό μου ποὺ τόχασε στὸν πόλεμο μὲ τοὺς Γερμανούς. Ἐμεῖς σπάσαμε πιάτα καὶ νήματα ἢ κυρὰ, μικρὴ ζημιὰ μὰ τὰ καταφέραμε καὶ σταθήκαμε ἕνα χρόνον καὶ ὥστερα φύγαμε καὶ κατεβήκαμε στὴ Νυρεμβέργη. Ἐκεῖ στὸ χωριὸ μὲ τὰ πιάτα ποὺ σπάζανε ἔμαθα καὶ νὰ βλαστημῶ...

... Πρώτη μέρα πού μπήκα στο θάλαμο με βάλανε στο μοντάζ. Ήρθε από πάνω μια Γερμανίδα και ή διερμηνέας και μου δείξανε. Φορούσαμε όλες άσπρες ποδιές και δουλεύαμε καθιστές. Έγώ έβαξα σιδεράκια στις λάμπες του ραδιοφώνου. Μάλιστα στη Ζήμενς, στο Μόναχο...

... "Όντα ήρθαμε στο Μόναχο είπα τελειώσανε τα βάσανα, εγώ έβλεπα τα παιδιά στο σταθμό και γελούσα πού βρίζανε και νευριάζανε. Μείναμε κάμποσες ώρες και μετά πήγαμε στο τραίνο πάλι, στη Νυρεμβέργη πού λένε. Μας πήγανε σε σπίτια, έπεςα και κοιμήθηκα, δεν έβλεπα εγώ καλό και κακό κρεββάτι, κοιμήθηκα σά ψόφιος κι' έλεγα από αύριο θα πιάσουν με λεφτό στο χέρι. Δέ ξέρω κιόλας ήτανε χειμώνας και μέσα εκεί ήτανε ζεστασιά και τó πρωί ξυπνήσαμε άχάραγα και φύγαμε στο έργοστάσιο, ήτανε κοντά. Έγώ βρήκα κι' άλλους Έλληνες και πήγα μαζί, μ' άλλο σου λέω έργοστάσιο κι' άλλο να δείς. Στην άρχή απόξω ήτανε καλό, φαινότανε και καθαρό ρώτησα τί θα φτιάχνουμε και μουπανε σίδερα για οίκοδομές και για άλλα έργοστάσια. Μπήκα σά να τραγουδούσα και μ' έπιασε ή καρδιά μου. Θαρρούσα πώς βρέθηκα σ' ένα δάσος πού έπιασε φωτιά. "Ετσι ήτανε ή Τάφελ. "Όλο πυρωμένο σίδερο. Τρόμαξα κι' άνοιξα την πόρτα κι' έφυγα. "Όλη μέρα κάθησα απ' όξω και περιμένα τις άλλοι. Την άλλη μέρα ξαναπήγα μ'α δέ μπόρεσα να συνηθίσω. Πολύ φωτιά. Στη Νυρεμβέργη είναι. Εκεί μέσα άφηκα κι' ένα δάχτυλο κι' έφυγα...

... Έμεϊς δεν μείναμε στο Μόναχο, πήγαμε πολύ μακριά, στο Λούμπεκ.. Λούμπεκ; "Όχι Λούμπεκ. Έχει θάλασσα; Ναι έχει. (Πρόκειται για τó Λόμπεκ). Έξω από τó Λούμπεκ, σε σπινεράι, σε κλωστήριο πού λέμε ελληνικά. Στο έργοστάσιο δεν είχα ξαναμπεϊ, στα πρόβατα ήμανε. Πώς να με φάνηκε. Ένα επτάιλουν (Abteilung) είχε εβδομήντα μηχανές και μεϊς πολύ σκληρά μας φάνηκε. Από έξη κορίτσια πού είμαστε με βάλανε στην πιο ψιλή τέχνη. Και έντούτοις την έμαθα, την πήρα. "Ητανε πολύ δύσκολα, έλεγα προτιμούσα να κόψω τó κεφάλι παρ'α να ξαναμπώ δώ μέσα. Αλλά ήτανε περισσότερες Γιουγκοσλάβες στο επτάιλουν, άλλη Έλληνίδα δεν ήτανε εκεί, αυτές οι γυναίκες μου δείξανε, κανείς άλλος. Για τή Γερμανία δεν ήξερα τίποτα όταν έφευγα από την Ελλάδα. Ούτε μας είπε κανείς, ούτε άκουσα. Αποφάσισα να φύγω γιατί ήμουν τόσο... Τέτοια ζωή είχα στο χωριό. Είπα μπρός γκρεμός και πίσω ρέμα. Έδώ γνωστό δεν είχα κανένα. Μας βάλανε σ' ένα δωμάτιο χωρίς πόρτα, τρεις γυναίκες, Έλληνίδες, ναί, και οι τρεις...

... "Ημωνα μαθημένος εγώ, δούλενα στα ναυπηγεία ηλεκτροσυγκολλητής. Τί τα θές, άλλα τα δικά μας έργοστάσια κι' άλλα τα γερμανικά. Μόνο πού έδω άπως και να τó κάνεις είσαι ξένος. "Αν δούλενα άπως οι Γερμανοί δεν τó κουνούσα ποτές, γιατί όχι πώς θα τó πώ μ'α έδω είναι καλύτερα,

βλέπεις τόν κόπο σου στο χέρι. Μόνο πού τόν πρώτο χρόνο και μ'ας τούς μαθημένους μ'ας πληρώνουνε λίγο, γιαντò και προτιμούνε να φέρουννε αγρότες πού δεν παραπονιούνται. Έδώ παίονουμε τρεις και τέσσερις φορές πιο πολλά από την πατρίδα και μ'ας λένε γιατί παραπονιέστε, μ'α άφου τ'α δουλεύουμε και τ'α πιο πολλά και τ'α παίρνουμε και οι Γερμανοί, γιατί να μην τ'α παίρνουμε και μεϊς. Μ'α έμεϊς είμαστε κοροΐδα, δεν π'αμε στο Συνδικάτο, δεν συνεννοιόμαστε και μεταξύ μας, να πούμε μάλιστα κύριε τ'α δουλεύουμε και τ'α θέλουμε. Μόνο λέμε καλά είναι και αυτά και φοβόμαστε μη μ'ας διώξουνε και χάσουνε και τ'α λίγα. Ατ'α είναι με τούς χωρικούς τούς δικούς μας πού τρέμουνε και συνεννόηση δεν υπάρχει...

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Ό χρόνος κυλά γρήγορα. Ό καθένας άνάλογα με τούς προσανατολισμούς του δημιουργεί και τις σχέσεις του. "Η και τó αντίθετο. Οι σχέσεις διαφοροποιούν τούς άρχικούς προσανατολισμούς. Ό πρώτος χρόνος είναι περίοδος προσαρμογής. Υπάρχει τó συμβόλαιο πού υποχρεώνει τούς καινούργιους να μένουν στο ίδιο έργοστάσιο, να κατοικούν στο κοινόβιο, να πληρώνονται με τó κατώτερο όριο άμοιβής. Οι πρώτες σχέσεις είναι οι συνάδελφοι και οι κοπέλλες πού επισκέπτονται τις μέρες τής πληρωμής την περιοχή τών κοινοβίων. Τις Κυριακές ένας κινηματογράφος πού παίζει ελληνικό έργο και μια ελληνική έφημερίδα. Τó πρώτο ξάνοιγμα είναι ή προσπάθεια να συνδεθούν με συγγενείς ή συγχωριανούς πού κατοικούν από παλιότερα στην ίδια πόλη. Αρχίζουν να κάνουν συντροφίες. Μαθαίνουν για τ'α διάφορα έργοστάσια, πώς είναι ή δουλειά, ή άμοιβή, ό έλεύθερος χρόνος. Πληροφορούνται για τή διαδικασία έκδοσης τραπεζιτικών βιβλιαρίων, για τ'α καταστήματα πού μπορεί κανείς να ψωνίσει φτηνά, για τις δουλειές πού μπορεί να κάνει συμπληρωματικά για να αύξήσει τó εισόδημά του. Τó τραπεζιτικό βιβλιάριο είναι ή άρχή τής πραγματοποίησης του όνειρου. Για μια καλύτερη ζωή. Τó δεύτερο κιόλας μήνα τής παραμονής ή πρώτη κατάθεση. Μπορεί να είναι μικρή. Να μη φτάνει τ'α 100 μάρκα. Ωστόσο ακόμα δεν υπάρχει άκριβής αντίληψη τών ποσών σε ξένο νόμισμα. Νοερ'α μετατρέπονται σε δραχμές. Χίλιες δραχμές χοντρικά. Έχει ατ'ή τή στιγμή χίλιες δραχμές στην τράπεζα. Τó κουβεντιάζουν τó βράδυ στο χ'αϊμ, στα δωμάτια ή καθισμένοι στο γρασίδι τής αυλής, αν είναι καλός καιρός, για να θυμούνται και λιγάκι χωριό.

— Έβαλες τó κατοστάρικο;

— Τόβαλα.

— Πρώτο;

— Πρώτο.

— Καλή άρχή.

Δέν μπορεί νά φανταστεί κανείς τί σημαίνει χίλιες δραχμές στην «πάντα» ἂν δέ μεγάλωσε σ' ἓνα ἀγροτόσπιτο πού τὸ μόνιμο ὄνειρο ὁλόκληρης τῆς οἰκογένειας ἦταν «νά βάλουμε κάτι στην πάντα γιά ὥρα ἀνάγκης» καί πού ποτέ, μὰ ποτέ, ἀπό πατέρα σέ γιό δέν στεκότανε δυνατὸ νά πραγματοποιηθεῖ.

Οἱ δυὸ Γιαννιώτες γνωρίσανε μιὰ συγχωριανή τους πού δούλευε ἔξτρα μετὰ ἀπὸ τὴν δουλειά της, στὸ «ποῦτσεν». Πήγαιναν δηλαδή με ἓνα συνεργεῖο τὰ βράδια καί καθάριζαν γραφεῖα μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Πῆρε καί τοὺς δυὸ συμπατριῶτες της μαζί. Δουλεύουν τρεῖς ὥρες 6-9 τὸ βράδυ καί παίρνουν 5 μάρκα τὴν ὥρα, καθαρά. Ἡ δουλειά παιχνίδι. Σκούπισμα, ξεσκόνισμα, σφουγγάρισμα χωρὶς τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἐργοστασίου. Βέβαια ἡ δουλειά, ἀπάτη. Τὴν παίρνει ἀποκοπὴ ἓνας ἐπιχειρηματίας, ξένος κι' αὐτὸς μερικὲς φορές, βάζει τοὺς ἄλλους καί δουλεύουν καί παίρνει αὐτὸς, πού μονάχα μεσολαβεῖ, τὰ περισσότερα. Μὰ τί τοὺς νοιάζει τοὺς Γιαννιώτες. Λογαριάζουν πὼς με τὰ 15 μάρκα πού παίρνουν ἀπὸ αὐτὴ τὴ δουλειά θὰ περνᾶνε καί θὰ βάζουν τὸ μισθὸ ὁλόκληρο στην τράπεζα.

Ἄλλοι δὲν βρίσκουν τέτοιες καλὲς δουλειές. Πηγαίνουν τὰ Σαββατοκύριακα καί σκάβουν κήπους ἢ δουλεύουν στὰ χιόνια, καθάριζον δηλαδή τοὺς δρόμους. Καμιὰ φορὰ κάνουν καί ὁλόκληρες βάρδιες σὲ διάφορα ἐργοστάσια. Οἱ περισσότεροι πέφτουν με τὰ μούτρα στὶς ὑπερωρίες, δουλεύουν Σάββατο καί Κυριακὴ στὸ ἴδιο τους ἐργοστάσιο καί προσπαθοῦν νά αὐξήσουν τὸ εἰσόδημά τους με τὸ ξεπέρασμα τοῦ ἁκκόρντ. Κανείς δὲν βρέθηκε νά τοὺς πεῖ πὼς δουλεύουν ἐνάντια στὸ συμφέρον τους. Ὅ,τι βλέπουν, τὸ βλέπουν μόνοι τους. Καί στην ἀρχὴ βλέπουν μόνο τὸ ποσὸν στὸ βιβλιάριό τους νά ἀβγαταίνει.

ΤΟ ΑΚΚΟΡΝΤ

Ἀπὸ τίς πρώτες λέξεις πού μαθαίνουν οἱ καινούργιοι εἶναι καί τὸ «ἁκκόρντ». Στην ἀρχὴ τ' ἀκοῦνε στὶς συζητήσεις τῶν παλαιότερων. Δέν τὸ πολυκαταλαβαίνουν, δὲν ξέρουν ἀκριβῶς τί εἶναι, ὥστόσο νοιώθουν πὼς εἶναι ἓνας τρόπος δουλειᾶς πού μπορεί νά ξεπεράσουν τὸ ὄριο τῶν ἀποδοχῶν τους. Ρωτοῦν τίς λεπτομέρειες. Δέν εἶναι ἀρκετὸς ἓνας ὁρισμός. Ὅρισμένη ποσότητα ἔργου σὲ προκαθορισμένο χρόνο. Κάποιος θὰ βρεθεῖ νά τοὺς ἐξηγήσει ὑπομονετικά.

«Ἡ δουλειά μετρίεται με μινούτια. Στὸν κλάδο μας ἓνας ἐργάτης πρέπει νά «γράψει» 1200 μινούτια τὸ μήνα. Ἐγὼ νά ποῦμε πρεσσάρω λαμαρίνες. Κάθε 10 λαμαρίνες «γράφω» δύο μινούτια. Μέχρι τὸ τέλος τοῦ μήνα ἅμα ἔχω πιάσει τὰ 1200 μινούτια πληρώνουμαι κανονικά. Ἄμα τὰ ξεπεράσω πληρώνουμαι καί τὰ πάρα πάνω. Δηλαδή μπορεί νά δουλέψω 160 ὥρες

τὸ μήνα καί νά πλερωθῶ γιά 170 ἢ 180 καί πάρα πάνω. Ἄμα πάλι δὲν τὰ πιάσω καί γράψω πιδ λίγα ἀπὸ 1200 μινούτια ὁ μισθὸς πέφτει κάτω ἀπὸ τὸ κανονικό. Ὅσο πιδ γρήγορα δηλαδή δουλεύεις τόσα πιδ πολλὰ παίρνεις.».

Οἱ ξένοι πού δὲν ἔχουν καθόλου πείρα ἀπὸ τὴ δουλειά στὴ βιομηχανία καί πού ἔρχονται στὴ Γερμανία με σκοπὸ νά κερδίσουν ὅσο περισσότερα χρήματα μποροῦν σὲ ὅσον τὸ δυνατό μικρότερο διάστημα πέφτουν με τὰ μούτρα στὸ ἁκκόρντ καί προσπαθοῦν νά «γράψουν» ὅσα περισσότερα «μινούτια» μποροῦν. Φυσικὰ οἱ βιομήχανοι ἐπαφελοῦνται ἀπὸ τὴν προθυμία καί τὴν προσπάθεια τῶν ξένων καί ἀνεβάζουν συνεχῶς τὸ ὄριο τοῦ ἁκκόρντ. Μόλις δηλαδή ἀντιληφθοῦν ὅτι ἓνα ποσοστὸ ἐργατῶν ξεπερνοῦν με εὐκολία τὸ ὄριο τῶν 1200 μινουτιῶν τὸ μήνα, γιά νά μείνουμε στὸ παράδειγμα πού ἀνέφερε ὁ Ἑλληνας ἐργάτης, κατεβάζουν τὴν ἀντιστοιχία τῶν μινουτιῶν στὶς 10 λαμαρίνες. Τώρα πιδ γιά τὴν ἴδια δουλειά «γράφονται» 1,5 μινούτια γιά τὸ πρεσσάρισμα τῶν 10 λαμαρινῶν, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὁ ἐργάτης πρέπει νά καταβάλλει περισσότερη προσπάθεια γιά νά γράψει τὰ 1200 μινούτια του τὸ μήνα στὶς ἴδιες ὥρες. Βέβαια, ἡ προσπάθεια τῶν ἐργατῶν ἐντείνεται γιά νά «πιάσουν» καί νά ξεπεράσουν τὸ ὄριο τῆς δουλειᾶς με ἀποτέλεσμα νά αὐτοματοποιοῦνται ἀκόμα περισσότερο, νά ἐξουθενώνονται, νά μὴ ἔχουν διάθεση γιά τίποτα ἄλλο στὶς ἐλεύθερες ὥρες τους ἐκτὸς ἀπὸ ξεκούραση καί νά ἀξάνονται τρομαχτικὰ τὰ ἐργατικὰ ἀτυχήματα καί οἱ ἀσθένειες τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐχει παρατηρηθεῖ σὲ ὁρισμένες βιομηχανίες ὅτι ἡ νόρμα διπλασιάστηκε σὲ μιὰ πενταετία. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ἐνῶ γιά τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἁκκόρντ μετρίεται ἡ ἀπόδοση ἑνὸς ποσοστοῦ ἐργατῶν, τὸ νέο ὄριο ἀφορᾷ ὅλους τοὺς ἐργαζόμενους.

Ἐκτὸς τοῦ ἀτομικοῦ ἁκκόρντ ὑπάρχει καί τὸ ὁμαδικό, πού ἀφορᾷ δηλαδή μιὰ ομάδα ἐργατῶν ἢ τὸ τμήμα ἑνὸς ἐργοστασίου. Στην περίπτωση αὐτῇ σπουδαῖο ρόλο παίξει ὁ συντονισμός, ἡ κοινὴ προσπάθεια καί οἱ καλὲς σχέσεις τῶν ἐργαζομένων στὸ τμήμα ἢ τὴν ομάδα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀμοιβὴ τοῦ καθενὸς ἐξαρτᾶται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του ἀπόδοση ἀλλὰ καί ἀπὸ τὴν δουλειά τῶν ἄλλων, δημιουργοῦνται συχνὰ προστριβὲς μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων πού φτάνουν κάποτε σὲ αἱματηρὲς ἀκρότητες. Τὸ ὁμαδικὸ ἁκκόρντ χαρακτηρίζεται σὰν μιὰ μορφή τῆς ἀπαράδεκτης ἀρχῆς τῆς συλλογικῆς εὐθύνης.

Ἡ κατάσταση πού δημιουργεῖται με τὸ συνεχὲς ἀνέβασμα τῆς νόρμας πλήττει ἄμεσα τοὺς Γερμανοὺς ἐργάτες πού βλέπουν φυσικὰ μονιμότερη καί διαρκέστερη τὴν παραμονή τους στὰ ἐργοστάσια καί ξέρουν ὅτι θὰ

χρειαστούν μακρόχρονοι συνδικαλιστικοί αγώνες για να επανέλθει το ακκόρντ σε ένα άνεκτο επίπεδο και αυτό μόνο αν συνειδητοποιηθούν η λείψουν οι ξένοι. Ακόμα μακρύτερα τοποθετούν οι Γερμανοί συνδικαλιστές τις προσπάθειές τους για την κατάργηση του ακκόρντ. Είναι, όπως τονίζουν, καθαρά πολιτικό πρόβλημα που απαιτεί ειλικρινά φιλεργατική αλλά και ισχυρή κυβέρνηση.

Ωστόσο δεν σημαίνει ότι η έντονη προσπάθεια για μεγαλύτερο εισόδημα και η χωρίς όρους παράδοση στους εργοδότες χαρακτηρίζει όλους τους ξένους. Οι Έλληνες έχουν ένα σημαντικό ποσοστό συνδικαλισμένων μεταναστών που προσπαθούν να εντάξουν στα συνδικάτα και τους υπόλοιπους συμπατριώτες τους και επιδιώκουν με κάθε τρόπο να τους διαφωτίσουν στα θέματα του ακκόρντ. Όμως δεν βοηθιούνται αρκετά, ιδιαίτερα από τους Γερμανούς συναδέλφους τους μέσα στα εργοστάσια, οι όποιοι δεν μπορούν να αντιληφθούν τους λόγους της επιμονής και της επίδοσης των ξένων στο ακκόρντ, δεν αντιλαμβάνονται τα αίτια και γι' αυτό οι αντιδράσεις τους δεν συμβάλλουν στο να κατανοήσουν οι ξένοι το κακό που προσεχούν στους εαυτούς τους και στους συναδέλφους τους.

Μιά ανάλυση

Σε ένα εργοστάσιο μεταλλοβιομηχανίας δουλεύουν 345 Έλληνες, 140 γυναίκες και 205 άντρες. Ακκόρντ δουλεύουν υποχρεωτικά 115 γυναίκες και 180 άντρες. Από τους 295 συνολικά που δουλεύουν ακκόρντ οι 163 θα προτιμούσαν να ήταν σε τμήματα που δεν υπάρχει ακκόρντ. Χαρακτηριστικό: Από τους 163 μόνο 52 είναι γυναίκες.

Από τους ίδιους εργάτες οι 62 δεν θα ήθελαν κάτω από καμιά προϋπόθεση να δουλέψουν ακκόρντ, οι υπόλοιποι 101 βρίσκουν ότι το επίπεδο του ακκόρντ είναι τόσο υψηλό που κινδυνεύει και ο βασικός μισθός τους.

Οι 132 νομίζουν ότι μπορούν ακόμα και με την σημερινή κατάσταση του ακκόρντ να κερδίσουν «κάτι παραπάνω». Και κάτι άπιστευτο: Οι 31 απ' αυτούς, μεταξύ των οποίων 16 γυναίκες, δεν ξέρουν ότι υπάρχουν εργάτες που δεν δουλεύουν ακκόρντ!

Περισσότερα στοιχεία για τους 132 Έλληνες εργάτες από διάφορες σκοπιές δείχνουν ότι:

άντρες	69
γυναίκες	58

σύνολο 127 κατοικούν στα κοινόβια του εργοστασίου

άντρες	69
γυναίκες	61

σύνολο	130	δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό σχολείο
--------	-----	---

άντρες	2
γυναίκες	3

σύνολο	5	μπορούν να συνεννοηθούν με σπασμένα γερμανικά
--------	---	---

άντρες	69
γυναίκες	63

σύνολο	132	ήταν στην πατρίδα τους αγρότες
--------	-----	--------------------------------

Κάτω από	1	χρόνο παραμονής στη Γερμανία	41
----------	---	------------------------------	----

1 - 2	χρόνια	»	»	»	64
-------	--------	---	---	---	----

2 - 3	»	»	»	»	27
-------	---	---	---	---	----

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

... "Όπου πάω γυρεύω να δουλέψω ακκόρντ. Άλλιως δε βγαίνει. Κάμε λογαριασμό να δεις. Δεν το ξέρω εγώ πώς τρώω τη ζωή μου; Ρώταμε πώς φτάνω στο κρεβάτι, μα δε φτάνουνε σου λέω..."

... Δυστυχώς πολλοί συμπατριώτες μας δεν μπορούν να καταλάβουν τη ζημιά που κάνουν. Δουλεύουν δυο μήνες, πιάνουν καλά λεφτά, τον τρίτο ανεβαίνει το ακκόρντ, λιγοστεύουν τα λεφτά. Άμα πάλι σε δυο μήνες στρώσουνε και πιάσουνε κάτι παραπάνω, ανεβαίνει πάλι το ακκόρντ. Και την πληρώνουμε όλοι. Γιατί το ακκόρντ δεν το διαλέγεις. Σου λένε έχει δουλειά με ακκόρντ. Χωρίς, δεν έχει. Εγώ δε δουλεύω ακκόρντ. Και άμα μου ποῦνε να δουλέψω έτσι, θα φύγω. Άλλος όμως δεν μπορεί να φύγει, ποῦ να πάει, δε ξέρει να μιλήσει, θα τον ξαναρίξουν πάλι στο ακκόρντ..."

... Πιστεύω ότι οι ξένοι δεν έχουν αντιληφθεί ότι είναι ενάντια στο συμφέρον τους να εργάζονται τόσο έντατικά και να ανεβαίνει το ακκόρντ. Εγώ σαν Γερμανός καταλαβαίνω γιατί το κάνουν. Έχω φίλους πολλούς Έλληνες και η γυναίκα μου είναι Ελληνίδα. Δούλενε και εκείνη με μανία γιατί ήθελε να κάνει «κάτι» που λένε σεις οι Έλληνες. Και το «κάτι» ήτανε ένα σπίτι! Γιατί να σκοτωθείς για να αγοράσεις ένα σπίτι; Εμείς οι Γερμανοί εργάτες δεν το καταλαβαίνουμε. Οι συμπατριώτες μου δεν αγαποῦν τους ξένους εξ αιτίας του ακκόρντ. Τους βρίζουν και μερικοί λένε καλύτερα να λείπανε, γιατί ακριβώς τους ανεβάζουν το ακκόρντ. Δεν μπορούν να καταλάβουν γιατί σώνει και καλά πρέπει να αγοράσουν

«κάτι» αφού γι' αυτό χρειάζεται να αρρωστήσουν ή να δουλεύουν ατέλειωτες ώρες.

(*Ἡ γυναίκα του*). Ἄμα ἐσὺ εἶχες πεῖ τὸ ψωμί-ψωμάκι καὶ δούλευες ἀπὸ ὀχτῶ χρονῶ στὰ καπνὰ κι' ἀπὸ δεκατεσσάρω δούλα στὴ Σαλονίκη, θὰ σοῦλεγα ἂν ἤθελες «κάτι». Τώρα βέβαια καὶ καλὰ ποὺ εἶμαι στὴν ἀσφάλιση καὶ ἔχω καὶ δουλειά...

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο μὲ σένα εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες. Εἶναι ἀσφαλισμένοι καὶ ἔχουν τακτικὴ δουλειά...

(*Ἡ γυναίκα του*). Ναὶ μὰ δὲν ἔχουν παντρευτεῖ Γερμανό. Καὶ θὰ γυρίσουν στὸν τόπο μας νὰ ζήσουν...

ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

— Τοῦ Βασίλη τοῦ πῆρε ἡ μηχανὴ τὸ δάκτυλο. Ἦταν ἀφηρημένος. Τώρα πιά δὲν μπορεῖ νὰ μετρήσει ὡς τὸ δέκα.

— Τὸ Δημήτρη τὸν τίναξε τὸ ρεῦμα δέκα μέτρα μακριά. Δὲν ἤξερε ποιά σύρματα εἶναι ἠλεκτροφόρα καὶ ποιά ὄχι.

— Ὁ Ἀντώνης στὸ Μόναχο γκρεμίστηκε ἀπὸ τὴ σκαλωσιά. Δὲν ὑπῆρχαν στηρίγματα.

— Τοῦ Παναγιώτη στὴ Νυρεμβέργη τοῦ χόθηκε ἓνα πυρωμένο σίδερο στὴν κοιλιά. Εἶχε ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πρὶν τρεῖς βδομάδες.

— Ὁ Βλάσης ἔπεσε στὴ δεξαμενὴ μὲ τὰ χημικά. Δὲν ἤξερε νὰ διαβάσει τὴν ταμπέλα ποὺ προειδοποιοῦσε γιὰ τὸν κίνδυνο.

— Ἡ Μαρία καθαρίζει μὲ διάλυμα νίτρου τὸν «οὐρανὸ» τῶν αὐτοκινήτων σὲ μιὰ βιομηχανία. Ἀναπνέει δηλητήριο. Τῆς ἔχουν δώσει εἰδικὴ μάσκα, ἀλλὰ δὲν τὴν φοράει γιατί τὴν ἐμποδίζει νὰ πιάσει τὴν νόρμα τῆς.

Στὴ διάρκεια τοῦ 1971 στὴ γερμανικὴ βιομηχανία συνέβησαν 2.268.400 ἐργατικά ἀτυχήματα. Ἀπ' αὐτὰ 5.115 θανατηφόρα. Τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ἀπλοὶ τραυματισμοὶ μέχρι βαριεὺς ἀναπηρίες. Πέντε δισεκατομμύρια, ἑκατὸ ἑκατομμύρια μάρκα γιὰ συντάξεις καὶ ἀποζημιώσεις. Καὶ ἀπέναντι σ' αὐτοὺς τοὺς τρομαχτικοὺς ἀριθμοὺς: 2335 ὑπάλληλοι ἐποπτείας συνθηκῶν ἐργασίας, ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸν ἔλεγχο 1.600.000 ἐπιχειρήσεων σ' ὁλόκληρὴ τὴ Δ. Γερμανία¹.

Στὰ ἐργατικά ἀτυχήματα περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἀσθένειες τοῦ ἐπαγγέλματος. Πρόκειται κυρίως γιὰ δερματικὲς παθήσεις καὶ μολύνσεις τοῦ σκελετοῦ καὶ τῶν νεφρῶν ποὺ παθαίνουν οἱ ἐργαζόμενοι στὴ χημικὴ βιομηχανία: ἱλίγγους, πνευμονικὰ νοσήματα καὶ καρδιακὲς ἀνεπάρκειες στὴν

1. Süddeutsche Zeitung 11.4.72.

οἰκοδομικὴ βιομηχανία καὶ τὰ ὀρυχεῖα: παθήσεις τῶν αὐτιῶν στὴ βιομηχανία ἐπεξεργασίας ξύλου· καὶ ἐπὶ πλέον γιὰ τοὺς ξένους μελαγχολίες καὶ νευρώσεις.

Οἱ συνεχῶς αὐξανόμενοι δείχτες τῶν ἐργατικῶν ἀτυχημάτων ἔχουν θορυβήσει καὶ τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς ἐργοδότες καὶ τὰ Συνδικάτα. Κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν ἐργαζομένων, τῶν μοναδικῶν θυμάτων, προσπαθοῦν νὰ βροῦν κάποια λύση. Ὁ κάθε φορέας φυσικὰ γιὰ δικούς του λόγους καὶ ἐπιδιώξεις. Μέσα στὸ 1972 θὰ συνέλθει στὸ Ντόρτμουντ τὸ «ὁμοσπονδιακὸ ἴδρυμα γιὰ τὴν προστασία τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἔρευνα τῶν ἀτυχημάτων». (Bundesanstalt für Arbeitsschutz und Unfall-Forschung). Οἱ ἐργαζόμενοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ ξένοι δὲν περιμένουν οὐσιώδεις μεταβολές γιὰ τὴν προστασία τους. Χωρὶς νὰ χάνουν τὶς ἐλπίδες τους.

Ἡ συχνότητα τῶν ἐργατικῶν ἀτυχημάτων στοὺς ξένους εἶναι κατὰ μέσον ὅρο 250% ὑψηλότερη ἀπὸ ὅτι στοὺς Γερμανοὺς ἐργάτες. Ἄν πάρουμε δηλαδὴ ὁμάδες χιλίων ἐργαζομένων ἀπὸ τὶς ἐθνικότητες ποὺ βρίσκονται στὴν Γερμανία διαπιστώνουμε ὅτι στοὺς Γερμανοὺς ἀναλογοῦν 88 ἀτυχήματα, στοὺς Ἰσπανοὺς 198, στοὺς Ἕλληνες 203, στοὺς Γιουγκοσλάβους 232, στοὺς Ἰταλοὺς 237 καὶ στοὺς Τούρκους 285².

Οἱ ἐργοδότες ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ περισσότερα ἀτυχήματα ὀφείλονται στὴν ἀφέλεια καὶ στὴν ἀπροσεξία τῶν ἐργατῶν. Ὡστόσο σύμφωνα μὲ τὰ συμπεράσματα τοῦ ὑπουργείου κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Μάινς μόνο τὰ 30% τῶν ἀτυχημάτων ἀντιστοιχοῦν στὰ αἰτία αὐτά. Ἀλλὰ καὶ «ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ ἀπροσεξία τῶν ἐργατῶν» ὀφείλονται συχνὰ στὴν ἄγνοια τοῦ κινδύνου. Ἀντίθετα οἱ ἐργαζόμενοι ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ περισσότερα ἀτυχήματα προέρχονται ἀπὸ τὶς συνθηκὲς ἐργασίας ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἀπληστία τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἡ ὑπερένταση ποὺ ἐπιβάλλει ἡ καθιέρωση τῆς νόρμας. (Akkord)

Ἰδιαίτερα ὅμως γιὰ τοὺς ξένους ἐργάτες ὑπάρχουν αἰτία ἀτυχημάτων ποὺ δὲν ἀφοροῦν τοὺς Γερμανοὺς συναδέλφους τους.

Οἱ ξένοι τουλάχιστον γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα δὲν μποροῦν νὰ διαβάσουν τὶς προειδοποιητικὲς πινακίδες κινδύνου. Πολὺ περισσότερο τὶς ὑποδείξεις γιὰ τὰ μέτρα προφύλαξης ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς δουλειᾶς. Ἀρκοῦνται στὶς ὑποδείξεις παλαιότερων συναδέλφων ποὺ καὶ αὐτῶν οἱ γνώσεις προέρχονται κυρίως ἀπὸ ἐμπειρίες.

Ἡ ἄγνοια τῆς γλώσσας τοὺς ἐμποδίζει νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων ποὺ τοὺς ἀπειλοῦν καὶ νὰ ἀφομοιώσουν τὰ ἀναγκαῖα προφυλακτικὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ παίρνουν.

2. Unsere Zeit Nr. 20/71 καὶ «Ἑλληνικὴ» φύλλ. 200/71. Ἀπὸ τὴν «ἐκθεση ἀτυχημάτων» τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως.

— Δέν έχουν καθόλου «βιομηχανική κουλτούρα». Προέρχονται στη μεγάλη πλειοψηφία τους από αγροτικές περιοχές, οι περισσότεροι δεν έχουν δει ποτέ εργοστάσιο, ιδιαίτερα εργοστάσιο με την αυτοματοποίηση και τους ρυθμούς της γερμανικής βιομηχανίας.

— Με την άφιξή τους στη Γερμανία μπαίνουν άμέσως στην παραγωγή χωρίς να έχουν παρακολουθήσει, έστω και θεωρητικά, ένα ολιγόημερο σεμινάριο για τα προβλήματα της καινούργιας ζωής τους. Τελευταία μόνο έχει αρχίσει μία ενημέρωση των μεταναστών στην Τουρκία και'Italia.

— Η ψυχική τους κατάσταση δεν είναι όμαλη. Έκτός από την έλλειψη μίας περιόδου προσαρμογής υπάρχουν προβλήματα ατομικά, οικογενειακά και κοινωνικά από γεγονότα που συμβαίνουν χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά, στις πατρίδες τους. Ένα γράμμα που πληροφορεί τον μετανάστη για το θάνατο ενός μέλους της οικογένειάς του, τη φυλάκιση ενός άλλου, την άποτυχία του παιδιού του στις σχολικές εξετάσεις, την εύρεση του πολυπόθητου γαμπρού για την αδελφή ή την απειλητική ειδοποίηση της Τράπεζας για το αγροτικό χρέος, είναι συχνά αίτια που αποσπούν την προσοχή του από τη μηχανή με τραγικά μερικές φορές αποτελέσματα.

— Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη χώρα που ζουν είναι πολύπλοκα. Κινούνται σ' έναν αδιάφορο, στην καλύτερη περίπτωση, κόσμο. Πρέπει να φροντίσουν μόνοι τους για όλα. Από τις αρχές που εκπροσωπούν τις πατρίδες τους δεν έχουν να περιμένουν καμιά βοήθεια. Και για τις αρχές του τόπου που ζουν είναι πάντα οι «ξένοι».

— Η νόρμα (akkord) ήταν μέχρι την άφιξή τους στη Γερμανία άγνωστος θεσμός. Τώρα πρέπει να παράγουν ορισμένη ποσότητα δουλειάς σε καθορισμένο χρόνο. Για να καλύψουν την παραγωγή τους αναγκάζονται να παραμελούν και τους στοιχειωδέστερους όρους για την ασφάλειά τους.

— Οι ξένοι καλύπτουν τις θέσεις στις οποίες δεν δέχονται να εργαστούν οι Γερμανοί. Τέτοιες θέσεις υπάρχουν πολλές στα τμήματα των εργοστασίων που η εργασία έχει χαρακτηριστεί ανθυγιεινή ή επικίνδυνη. Πολλά μικρά εργοστάσια της χημικής βιομηχανίας έχουν εκτός από την διεύθυνση και τους προϊσταμένους αποκλειστικά ξένους εργάτες. Έδω είναι πολύ συχνές οι επαγγελματικές ασθένειες.

— Μερικοί ισχυρίζονται ότι βασική αιτία των πολλών εργατικών ατυχημάτων στους ξένους είναι και η ψυχασύνθεση, ο χαρακτήρας τους, το μεσογειακό ταμπεραμέντο τους. Χωρίς να υποτιμά κανείς και αυτόν τον παράγοντα δεν μπορεί να τον περιλάβει στα κύρια αίτια των ατυχημάτων. Έχει παρατηρηθεί μερικές φορές ότι οι ξένοι παθαίνουν ατυχήματα στην προσπάθειά τους να επιδείξουν τόλμη ή πρωτοβουλία. Ωστόσο κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι δυνατό να πιάσει ένας εργάτης το γυμνό ηλεκτρικό σύρμα όταν ξέρει ότι περνάει σ' αυτό ρεύμα 220 βόλτ.

Σχεδόν κανένα γερμανικό εργοστάσιο δεν έχει αρμόδιους υπαλλήλους που να απασχολούνται αποκλειστικά με την πρόληψη των ατυχημάτων. Σε πολλές, ιδίως μικρές, βιομηχανικές μονάδες και μετά από ένα ατύχημα δεν είναι δυνατή η παροχή πρώτων βοηθειών στον τραυματία. Ένω ο οδηγός ενός ιδιωτικού αυτοκινήτου είναι υποχρεωμένος από τον νόμο να έχει φορητό φαρμακείο, εργοστάσια με δεκάδες εργάτες δεν διαθέτουν ούτε αυτήν την δυνατότητα.

Είναι παράλογο να απαιτείται από τους ξένους εργάτες, ιδιαίτερα τους νεοφερμένους, να ξέρουν τη γερμανική γλώσσα για να μη σκοταθούν τη στιγμή που μπορούν με ασήμαντα έξοδα να τοποθετηθούν προειδοποιητικές ταμπέλες και στις γλώσσες των ξένων εργατών.

Υπάρχουν επιχειρήσεις που απασχολούν 1000, 2000 ή 3000 Έλληνες εργάτες. Θα μπορούσαν να διοργανώσουν σεμινάρια με θέμα την πρόληψη των ατυχημάτων. Το ίδιο θα μπορούσαν να κάνουν και τα συνδικάτα για όλους τους ξένους στις γλώσσες τους. Αντί αυτών μόνο η Ευαγγελική εκκλησία εξέδωσε ένα μικρό έντυπο στην ελληνική γλώσσα με σχετικές οδηγίες που δεν έφτασε φυσικά σε όλους τους εργαζόμενους. Την πρωτοβουλία και την ενέργεια της Ευαγγελικής εκκλησίας θα μπορούσαν να είχαν τα ελληνικά προξενεία, ή εκκλησία ή με πολύ πληρέστερο τρόπο τα κλιμάκια του Υπουργείου Εργασίας. Η απουσία όμως των ελληνικών φορέων και στον τομέα αυτόν είναι πλήρης. Φυσικά η μεγαλύτερη ευθύνη για την συνεχή αύξηση των εργατικών ατυχημάτων αναλογεί στις γερμανικές κρατικές αρχές. Η νομοθεσία για την προστασία των εργαζομένων είναι ανεπαρκής και επιεικής οι επιπτώσεις προς τους εργοδότες για την πλημμελή εφαρμογή της. Δεν υπάρχει καμιά ιδιαίτερη υποχρέωση των εργοδοτών προς τους ξένους εργάτες τους παρά την πλήρη γνώση των αδυναμιών τους. Αυτές ακριβώς τις αδυναμίες που επικαλούνται οι εργοδότες για να προσφέρουν συμβόλαια με τα κατώτερα όρια αποδοχών.

Οι περισσότεροι ξένοι μετά από ένα σοβαρό ατύχημα ακολουθούν το δικαστικό δρόμο για να διεκδικήσουν μιάν αποζημίωση. Οι επιχειρήσεις κατορθώνουν συχνά να αποδείξουν ότι η ευθύνη για το ατύχημα βαρύνει τον ίδιο τον εργάτη και δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο αλλοδαποί με μικρό ή μεγάλο βαθμό αναπηρίας να ταλαιπωρούνται χρόνια ολόκληρα για να αποζημιωθούν. Αν ο βαθμός αναπηρίας τους είναι σοβαρός, ο μικρός αριθμός των εργασίων έτών που έχουν πραγματοποιήσει δεν επιτρέπει την παροχή μιάς σημαντικής σύνταξης. Έτσι πολλοί επιστρέφουν στην πατρίδα τους με ένα ασήμαντο εισόδημα και μία πικρότατη εμπειρία από την κοινωνική δικαιοσύνη των ανεπτυγμένων βιομηχανικά χωρών.

Σε περιπτώσεις ολοκληρωτικής αναπηρίας, τύφλωση, κόψιμο χεριών, παράλυση και σε περιπτώσεις μάλιστα που η επιχείρηση αναγνωρίσει την

εύθυνη της για το ατύχημα, παρέχεται ένα σημαντικό ποσόν σάν σύνταξη πού καταβάλλει ή ίδια ή επιχείρηση. Σε κάθε περίπτωση όμως ή ιατρική περίθαλψη δέν είναι ικανοποιητική. Για τους αναπήρους πού συνταξιοδοτούνται δέν γίνεται καμιά προσπάθεια καλύτερευσης τής υγείας τους, πολλοί μάλιστα υποστηρίζουν ότι και κατά την αρχική θεραπεία δέν τους δόθηκε ή σημασία πού χρειαζότανε. Πολλοί ξένοι μετά τη συνταξιοδότησή τους επιδιώκουν νά κάνουν κάποια θεραπεία σέ άλλες χώρες με δικά τους πιά έξοδα. Άρκετοι Έλληνες εργάτες βρίσκονται σήμερα για θεραπεία στίς ΗΠΑ και στη Σοβιετική Ένωση. Συχνά επιστρέφουν με σημαντική βελτίωση τής υγείας τους, αφού όμως έχουν ξοδέψει όλες τις οικονομίες τους. Αλλά βέβαια αν ο ανάπηρος εργάτης έχει ένα συγγενή ή φίλο πού αποφασίζει νά τόν βοηθήσει. Άλλιώς τó μόνο πού μπορεί νά ελπίζει είναι νά βρεθεί κάποιος φιλόανθρωπος συμπατριώτης του νά τόν συνοδεύσει μέχρι τó χωριό του, όπου θά ζήσει τήν υπόλοιπη ζωή του ανάπηρος και δυστυχής έστω και αν τόν ακολουθεί μια καλή σύνταξη.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Τά δικά μου ούναφαλλ είναι μικρά, δέν έχω πάθει μεγάλο κακό, ή παναγιά νά φυλάει. Νά σου πώ όμως για τó Χ. πού τυφλώθηκε. Έγώ τόν πήγα στη Σοβιετική Ένωση. Πέσανε στα μούτρα του κανστικά από μπαταρίες και καήκανε τά μάτια του. Πήρε καλή σύνταξη, γύρισε όλους τούς γιατρούς στη Γερμανία και ο Τάκης τόν πήγε σέ καθηγητή στο Μόναχο, τίποτα. "Υστερα τού είπαν νά πάει στη Μόσχα. Πέρασε χρόνος, έκλαιγε σά μικρό παιδί, εκεί θά βρω τó φώς μου' ψωμί και άλάτι πού λέει ο λόγος φάγαμε μαζί, πήρα τήν άδειά μου και τόν πήγα. Μονάχος του δέν μπορεί νά κάνει τίποτα, δέ βλέπει καθόλου. Έκει μās περιποιηθήκανε και οί γιατροί είπαν πώς μπορεί νά σωθεί τó ένα του μάτι, νά ξαναβλέπει. Έφυγα και τόν άφησα εκεί, νά δούμε τί θά γίνει...

...Έκει πού παίρνουμε ξόλα για νά τά ρίξουμε στη μηχανή είναι τεπόζιτο με νερό, πρέπει τά ξόλα νά είναι βρεμένα. Ανό ξόλα μου ζουλίξανε τó δάχτυλο, είναι μεγάλα ξόλα, κορμοί. Τό είπα στο μάεστρο ύστερα από ώρα πού άρχισε νά μου πονά και κείνος άργιψε, μου λέει: θέλεις νά τήν κοπανίσεις. Ένας Γερμανός εργάτης πού δουλεύουμε μαζί μου είπε νά φύγω μ'ά γώ έμεινα γιατί φοβήθηκα μή με σκολάρουνε. Τήν άλλη μέρα μου κακοφόρμισε γιατί δούλενα μέσα στο νερό και μ' έπιασε πυρετός και πήγα στο γιατρό και είπε αν καθυστερούσα ακόμα θά μούκοβε τó δάχτυλο. Έμεινα μιά βδομάδα ελεύθερος γιατρού, αυτό ήταν όλο...

...Η Τ. είναι παλιό εργοστάσιο. Φτιάχνει σίδερα. Τώρα τελευταία κάτι έχουν κάνει καινούργιο, όμως τó τμήμα μας στα ψιλά σίδερα έμεινε έτσι. Ένας δικός μας πήγε νά πιάσει με τή τοιμπίδα τó σίδερο, εκείνο λύγισε, κάποιον σκόλωσε και ή τοιμπίδα χώθηκε στην κοιλιά του. Οί Έλληνες παθαίνουν τά περισσότερα ατυχήματα γιατί δέ ξέρουν από τέτοια δουλειά, όχι γιατί δέν προσέχουν. Έπειτα οί Έλληνες δέν μένουν στην ίδια θέση για νά συνηθίσουν, γιατί ή φίρμα τούς αλλάζει τμήμα. Η φίρμα δέν ήθελε νά μαθεντεί πώς πέθανε άνθρωπος μέσα στο εργοστάσιο. Ηθελε ο μάιςτερ νά μās διώξει όλους μ'ά εγώ έβαλα τις φωνές, δέ φεύγω είπα, έδω πεθαίνει πατριώτης μου. Και πράγματι πέθανε μέσα στα χέρια μου με τή τοιμπίδα στην κοιλιά. Όταν ήρθε ύστερα από μιά ώρα τó αυτοκίνητο νά τόν πάρει ήτανε πεθαμένος. Πάντως οί εφημερίδες γράφανε τήν άλλη μέρα πώς πέθανε στο νοσοκομείο. Η οικογένειά του πήρε καλή σύνταξη από τή φίρμα...

...Ο πατέρας μου μακέλεψε τούς κομμουνιστές με τόν Τσαούς. Έμένα πού μου πήρε ή μηχανή τó χέρι δέ με βοηθήσανε οί δικοί μας. Πήγα και στο Προξενείο μ'ά αυτοί τούς ντρέπονται τούς Γερμανούς, δέ τούς μιλούνε, κατάλαβες έμένα πού ο πατέρας μου...

Λεπτομέρειες από ένα κλάδο

Η ύφαντουργική βιομηχανία θεωρείται από τούς βιομηχανικούς τομείς πού προσφέρουν άσφαλh και καλά πληρωμένη εργασία. Τό ποσοστό των ξένων πού απασχολούνται στον κλάδο αυτό καλύπτει μόνον τó 9,55% τού συνόλου των απασχολουμένων. 149.518 ξένοι από τούς οποίους 25.121 Έλληνες. Τό 56% των ξένων στην ύφαντουργική βιομηχανία είναι γυναίκες. Όστόσο και ο βιομηχανικός αυτός τομέας δέν ξεφεύγει από τόν κανόνα τής μεγάλης συχνότητας των εργατικών ατυχημάτων στους ξένους. Τά δεδομένα τού έτους 1966 έχουν ως εξής:

Τομείς τού κλάδου και ποσοστά απασχολουμένων ξένων

Υφαντουργία	61 %	των ξένων
Ένδυματοβιομηχανία	28 %	»
Υποδηματοβιομηχανία	6,5%	»
Χημ. Καθαριστήρια, πλυντήρια	4,4%	»

Άτυχήματα ξένων εργατών

Άτυχήματα στο εργοστάσιο	13.112
Όδικά άτυχήματα σέ ώρα εργασίας	1.643
Έπαγγελματικές ασθένειες	25
Σύνολο	14.780

Συχνότητα ατυχημάτων σε σχέση με τους Γερμανούς επί 1000 εργαζομένων :

Έτος	Ξένοι	Γερμανοί
1969	113,22	38,66
1968	107,93	36,90
1967	94,43	35,86

Ο πίνακας δείχνει και τη συνεχή αύξηση των ατυχημάτων :
Θανατηφόρα ατυχήματα 128. Σε Γερμανούς 117, σε ξένους 11.

Πηγή : Informationen zur Ausländerbeschäftigung, 11.12.1970.

ΣΥΝΕΒΗ ΣΤΟ ΧΙΑΚΕΡΟΝΤΕ

Τόν Αύγουστο του 1970 ξέσπασε το σκάνδαλο της «φάμπρικας των σπυριών». Ο γερμανικός τύπος και ιδιαίτερα η εφημερίδα «Metall» του Συνδικάτου Μεταλλοβιομηχανίας και τα περιοδικά «Konkret» και «Der Spiegel» παρουσίασαν με λεπτομέρειες τις συνθήκες εργασίας και διαμονής των εργατών στο εργοστάσιο Τρίττελ που θυμίζουν παλιό εφιαλτικό παραμύθι.

Το Χιλκερόντε είναι ένα χωριό με 1500 ψυχές στη βόρεια Γερμανία. Είναι γραφικό και καλοβαλμένο όπως όλα τα γερμανικά χωριά. Έχει μερικά εργοστάσια, το πιο σπουδαίο όμως είναι του δόκτορα Τρίττελ που φτιάχνει λάμπες φθορίου και άλλα σχετικά προϊόντα.

Πολλοί κάτοικοι φεύγουν, πάνε στα διπλανά χωριά να δουλέψουν. Δεν θέλουν να δουλέψουν στο εργοστάσιο του χωριού. Είναι λένε καταραμένο, όποιος δουλέψει εκεί γεμίζει σπυριά που και όταν θεραπευθεί μένουν ανεξίτηλα τα σημάδια. Στα τελευταία χρόνια όμως και το εργοστάσιο δεν έχει δυσκολίες να βρεί εργάτες. Φέρνει από το εξωτερικό που είναι και φτηνότεροι, έκφοβίζονται ευκολότερα και διαμαρτύρονται λιγότερο. Λένε πως το αφεντικό έχει ένα πιστό υπάλληλο, τον κύρ Σπύρο*, κι αυτός φροντίζει και του φέρνει Έλληνίδες που δουλεύουν σκληρά και ζουν στο κοινόβιο του εργοστασίου «σάν σκλάβες». «Όμως κι' αυτές παρότι ήταν σκληραγωγημένες από την πατρίδα τους άρχισαν ύστερα από λίγο καιρό να βγάζουνε σπυράκια. Είπανε στην αρχή πως δεν είναι τίποτα, μα τα σπυριά πληθαίνανε, και οι κοπέλλες υποφέρανε. Προκαλούνε τρομερή φαγούρα, γεμίζουν πύον και μετά πονάνε πολύ μέχρι να θεραπευτούνε. Μερικές

* Η εφημερίδα «Metall» (No 16, 1.7.70) καταγγέλλει τον κ. Σπύρο Κυριακίδη, υπάλληλο του εργοστασίου Τρίττελ και τον φίλο του κ. Μάση υπάλληλο του κλιμακίου του Έλληνικού Υπουργείου Εργασίας, ότι καταπιέζουν και εκβιάζουν τις Έλληνίδες εργάτριες.

πηγαίνουν στο γιατρό μα ο κύρ Σπύρος τις τρομοκρατούσε και δε μιλούσαν. Θά περάσουν τους έλεγε, να πλένεστε συχνά. Όταν όμως η πρώτη θεραπεία της τα κορίτσια τρομάζανε. Είχανε μείνει στο πρόσωπο και στο σώμα της τα σημάδια των σπυριών, έμοιαζε σάν βλοιοκομένη. Βάλανε τις φωνές μα πρόφτασε πάλι ο κύρ Σπύρος, τις φοβέρισε πως θά τις στείλει πίσω στην Ελλάδα και πως θά χάσουν το μεροκάματό τους που είναι το μικρότερο που πληρώνεται στη Γερμανία : 2,85 μάρκα την ώρα. Τα κορίτσια μαζεύτηκαν πάλι. Πήγαιναν στο εργοστάσιο άμίλητες και γυρνούσαν στο θλιβερό, βρώμικο κοινόβιο να ξεκουραστούν και να γιατροπορέψουν τα σπυριά τους. Εκεί στο κοινόβιο μεγάλο αφεντικό και δεσμοφύλακας ήταν η νύφη του αφεντικού, που κρατούσε πάντα με το δεξί της χέρι τα λουριά δυο πελώριων σκυλιών...

Μα τα αφεντικά κάνανε ένα λάθος. Βάλανε τον κύρ Σπύρο να απειλήσει τους Έλληνες που είχαν γίνει μέλη των συνδικάτων και εκείνοι φοβήθηκαν και γράψανε ένα γράμμα και ζητούσαν τη διαγραφή τους. Τα συνδικάτα κάτι μυρίστηκαν, είχαν ακούσει και από παλιά. Και αποφάσισαν να ερευνήσουν.

Στέλνουν λοιπόν ένα δημοσιογράφο της εφημερίδας τους. Μόλις ο δημοσιογράφος κατεβαίνει από το τραίνο, ρωτά μια κυρία που συνάντησε. Που πέφτει σās παρακαλώ το εργοστάσιο Τρίττελ; «Α, έννοείτε την φάμπρικα των σπυριών; απαντά εκείνη. Εκεί. Ο δημοσιογράφος παίρνει ένα ταξί. Ρωτά και τον οδηγό. «Α, λέει εκείνος, «έχω μεταφέρει συχνά άτυχες Έλληνίδες στο γιατρό. Ω Θεέ μου, να δήτε την όψη τους. Φαίνεται ότι τα σπυράκια αυτά προκαλούν τρομερή φαγούρα». Μια και δυο ο δημοσιογράφος πάει στον δόκτορα Τρίττελ. Το αφεντικό τον δέχεται ευγενικά. «Μα τί λέτε κύριε, δερματικές παθήσεις έχουν να παρουσιασθούν στο προσωπικό μας από το 1963». Χώνεται με τρόπο και με χίλιες προφυλάξεις στο κοινόβιο γιατί έμαθε ότι την προηγούμενη μέρα δυο «μπράβου» του εργοστασίου κυνήγησαν ένα φωτορεπόρτερ και απείλησαν να τον σκοτώσουν με ένα σφυρί. Βρίσκει δέκα εργάτες σοβαρά άρρωστους. Ξαναγυρνά στον κ. Τρίττελ. «Μα τί λέτε διαμαρτύρεται ο κ. ιδιοκτήτης, αυτά είναι σπυράκια της νεότητας. Άλλωστε οι Έλληνες πλένονται πολύ λίγο και ζύνονται πάρα πολύ».

Ο δημοσιογράφος παίρνει βόλτα την πόλη. Ρωτά τον κόσμο. Πηγαίνει στους γιατρούς. Ο καθένας δίνει στην αρρώστεια μια ονομασία, χλωράνκε, χαλόνκεν, τοξικοδερμία ή σοβαρά αλλεργικά εξανθήματα. Όλοι όμως συμφωνούν ότι προέρχονται από τις ύλες που χρησιμοποιούνται στο εργοστάσιο και από την έλλειψη μέσων προφύλαξης και καθαριότητας. Ο δερματολόγος δόκτωρ Κούνιμπερτ λέει ότι «το ύλικό αυτό μπορεί να επιφέρει ζημιές στο σκυώτι. Το χειρότερο απ' όλα είναι ότι οι ξένες εργά-

τριες μου κλείνουν ραντεβού και δεν έρχονται». Ένας χωρικός δηλώνει ότι «οί Έλληνίδες δεν είναι βρώμικες, αυτό είναι μια εφεύρεση του Τρίττελ. Τα σπυριά προέρχονται από τα ύλικά που χρησιμοποιεί στο έργοστάσιο του». Και ένας συνταξιούχος, ότι «ή κόρη μου εργαζότανε παλιότερα στη φέρμα Τρίττελ. Είχε και αυτή βγάλει σπυράκια. Τώρα έφυγε για άλλη πόλη. Μερικοί εργαζόμενοι σ' αυτή τη φέρμα έχουν πεθάνει από δηλητηρίαση».

Τα συνδικάτα λοιπόν κάνανε μήνυση στο έργοστάσιο. Ο κ. Τρίττελ είπε πως δεν θα χρησιμοποιεί πια αυτά τα ύλικά και πως θα μερέψει τον κύρ Σπύρο. Οί κοπέλλες όμως εξακολουθούν να βγάζουν σπυράκια, να ζούνε σέ κείνο τὸ ἄθλιο κοινόβιο με τον δεσμοφύλακα και τὸ πιὸ χαμηλό μεροκάματο τῆς Γερμανίας. Όμως κουβέντα δεν ξανακούστηκε ἀπὸ τότε...

Ο ΔΙΕΡΜΗΝΕΑΣ

Οί γερμανικές επιχειρήσεις διαπίστωσαν πολύ γρήγορα ότι ἡ δυσκολία νὰ συνεννοηθοῦν με τοὺς ξένους εργάτες τοὺς εἶχε ἀρνητικές ἐπιπτώσεις στὴν ἀποδοσὴ τοὺς. Οἱ ξένοι δὲν εἶχαν ἀνάγκη μόνο ἑνὸς χρόνου προσαρμογῆς στὴ δουλειά. Εἶχαν ἕνα σωρὸ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ριζικὴ ἀλλαγὴ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν συνθηκῶν ὄχι μόνον τῆς δουλειᾶς ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρης τῆς ζωῆς τοὺς. Προσέλαβαν διερμηνεῖς, τοὺς κατέταξαν στὸ ὑπάλληλό τοὺς προσωπικὸ καὶ τοὺς ἀνέθεσαν τὸ ρόλο τοῦ συνδέσμου ἀνάμεσα στὴν ἐπιχείρηση καὶ στοὺς ξένους. Στὴν ἀρχή, οἱ διερμηνεῖς προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀκολουθήσει τὰ γερμανικὰ στρατεύματα κατοχῆς κατὰ τὴν ἀποχώρησίν τοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα¹.

Αὐτὸ ἦταν κιόλας ἡ αἰτία τῶν πρώτων ἀντιπαθειῶν, προστριβῶν καὶ διαμαρτυριῶν τῶν μεταναστῶν πρὸς τοὺς διερμηνεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ συμπεριφορὰ ἐκείνων τῶν διερμηνέων θύμιζε πολὺ τὴν παλιὰ κατοχικὴ τοὺς δραστηριότητα. Ἀργότερα ρόλο διερμηνέα ἐπαιξαν καὶ οἱ Ἑλληνες φοιτητὲς ποὺ σπούδαζαν στὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια. Ἡ δουλειὰ τοὺς ἦταν συνήθως περιοδική, στίς διακοπές, ἡ ὁρισμένες μονάχα ὥρες τὴν ἡμέρα. Σιγά-σιγά ὅμως ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦνται διερμηνεῖς προερχόμενοι ἀπὸ τὸν μεταναστευτικὸ χῶρο. Πρόκειται κυρίως γιὰ μετανάστες με ἀρκετὲς γραμματικὲς γνώσεις, ποὺ στὴ Γερμανία εἶτε με τὴν παρακολούθηση μιᾶς σχολῆς εἶτε ἐπειδὴ παντρεύτηκαν Γερμανίδα ἔμαθαν γρήγορα γερμανικά. Ἀλλωστε οἱ γλωσσικὲς ἀπαιτήσεις ἀπὸ ἕνα διερμηνέα ἐργοστασίου δὲν

εἶναι μεγάλες. Ἀρκεῖ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ συμβάλει στὴ συνεννόηση δύο ἀνθρώπων ποὺ συζητοῦν πολὺ ἀπλᾶ καθημερινὰ θέματα.

Ἀντικειμενικὰ ὁ διερμηνέας εἶναι ὑπάλληλος τῆς ἐπιχείρησης. Καὶ εἶναι εὐνόητο ὅτι προσλαμβάνεται γιὰ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντά της. Ἔτσι, στὴν καλύτερη περίπτωση οἱ ξένοι εργάτες διευκολύνονται ἀπὸ τὸν διερμηνέα ὅταν τὰ προβλήματα ποὺ θέτουν δὲν συγκρούονται με τὰ συμφέροντα τῆς ἐπιχείρησης. Ἀρχίζουν νὰ τὸ συνειδητοποιοῦν ἀπὸ τίς πρώτες ἐπαφές τοὺς με τὸ τμήμα προσωπικοῦ. Ἡ ἐπιχείρηση καὶ οἱ προϊστάμενοι ἔχουν πάντα δίκιο. Ὁ διερμηνέας δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιδικήσει με τοὺς προϊστάμενούς του, με τοὺς ἐργοδότες του, οὔτε κἂν ἀποδίδοντας ἐπὶ λέξει τίς ἀπόψεις τοῦ παραπονούμενου ἐργάτη. Καὶ ἐπὶ πλέον ἔχει τὴν ἄχαρη ἀποστολὴ νὰ μεταφράσει με αὐστηρότητα καὶ πειθῶ τίς ἀπόψεις τῆς διεύθυνσης, ὥστε τὸ ζήτημα νὰ θεωρηθεῖ τελειωμένο καὶ πάντα κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἐπιχείρησης.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὰ προβλήματα τῶν ἐργατῶν ποὺ συγκρούονται με τὰ συμφέροντα τῶν ἐπιχειρήσεων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, ποὺ ὁ καλοπροαίρετος διερμηνέας θὰ μπορούσε εὐκολα νὰ διευθετήσει. Ἀλλὰ καὶ στὸν τομέα αὐτὸν οἱ μετανάστες δὲν ἐξυπηρετοῦνται. Οἱ διερμηνεῖς τοὺς φέρονται με ἄσχημο τρόπο, με ὑπεροψία καὶ περιφρόνηση σὰ νὰ μὴ ἦταν καὶ οἱ ἴδιοι μέχρι νὰ γίνουν διερμηνεῖς ἀνειδίκευτοι εργάτες καὶ σὰ νὰ μὴ εξακολουθοῦν νὰ εἶναι μετανάστες.

Όλοι οἱ μελετητὲς τῶν μεταναστευτικῶν προβλημάτων² διαπίστωσαν τὴν ἀπαράδεκτη συμπεριφορὰ τῶν διερμηνέων, ὁ δὲ Ἑργατικὸς Σύμβουλος κ. Χρυσοχοῦ ἀναγκάστηκε νὰ ἐκδόσει τὸ ὑπ' ἀριθ. 1087/Ε.Κ. 19/18.3.65. ἔγγραφο πρὸς τὰ ἐργατικά κλιμάκια με τὸ ὁποῖο τοὺς ἀναθέτει τὴν διερεύνηση τῆς ὑπόθεσης.

Ἡ κατάσταση τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν, τὰ μεγάλα προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται με τὴν ἐγκατάστασίν τοὺς στὴ Γερμανία καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἀδυναμία τοὺς νὰ μάθουν τὴ γερμανικὴ γλῶσσα καθιστοῦν τὴ θέση τοῦ διερμηνέα ἰδιαίτερα σημαντικὴ. Πρέπει νὰ ἔχει ἰδιότητες κοινωνικοῦ λειτουργοῦ. Συνειδηση τῆς ἀποστολῆς του, ὑπομονή, ἀνθρωπιά, κατανόηση. Προϋποθέσεις ποὺ λείπουν ἀπὸ τοὺς διερμηνεῖς ποὺ ἐργάζονται σήμερα στὴ γερμανικὴ βιομηχανία.

Οἱ λύσεις ποὺ ἔχουν προταθεῖ ὡς σήμερα δὲν εἶναι - κατὰ τὴν ἀποψη τῶν μεταναστῶν - αὐτὲς ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ πρόβλημα. Ὁ κ. Α. Πολυχρόνης³ προτείνει νὰ συσταθεῖ εἰδικὴ σχολὴ διερμηνέων χωρὶς ὅμως νὰ λαβαίνει

1. Καὶ Α. Πολυχρόνης: Προβλήματα τῶν ἐν Αὐτικῇ Γερμανίᾳ ἀπασχολουμένων Ἑλλήνων.

➔ 2. Α. Πολυχρόνης, Ε. Σαββόπουλος, Σ. Κλαδάς, Κ. Καρβέλης κ.ά.
3. Διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας.

ὅπ' ὄψη του ὅτι καὶ πάλι οἱ ἀπόφοιτοι μιᾶς τέτοιας σχολῆς θὰ εἶναι ὑπάλ-
ληλοι τῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ κ. Σαβδόπουλος⁴ προτείνει μιὰ μέση λύση.
Παράλληλα μὲ τὴν πρόσληψή τους ἀπὸ τὶς γερμανικὲς ἐπιχειρήσεις νὰ
ἐλέγχονται καὶ νὰ ἐπιδιοτοῦνται συμπληρωματικὰ ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες τοῦ
Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας. Τὸ μέτρο εἶχε ἐφαρμοστεῖ στὴν πρώτη
πενταετία τῆς μετανάστευσης κατὰ ἓνα σκέλος καὶ ἀπέδωσε κάκιστα. Τὰ
ἐργατικὰ κλιμάκια συνιστοῦσαν διερμηνεῖς στὶς ἐπιχειρήσεις καὶ τοὺς ἐλεγ-
χαν μὲ τὴν ἐννοια τῆς δυνατότητάς τους νὰ παρέμβουν γιὰ νὰ ἀπολυθοῦν.
Μὲ τὴ μέθοδο αὕτη ὅμως δυστυχῶς τὰ κλιμάκια δὲν ἐπιδίωξαν τίποτα
ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἐξαναγκάζουν τοὺς διερμηνεῖς νὰ ἀσκοῦν μιὰ μικροκομ-
ματικὴ⁵ πολιτικὴ ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες καὶ νὰ γίνονται ἀκόμα πιὸ ἀντι-
παθεῖς. Οἱ ἴδιοι οἱ μετανάστες πιστεύουν ὅτι μόνον ἂν οἱ διερμηνεῖς ἦταν
ὑπάλληλοι τῶν Συνδικάτων ἐπιλεγμένοι καὶ ἐκπαιδευμένοι κατάλληλα, θὰ
μποροῦσαν νὰ διαδραματίσουν οὐσιαστικὰ καὶ ἀνεπηρέαστα τὸ ρόλο τους.

Ἡ θέση τοῦ διερμηνέα εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικερδής. Ὅχι ἐπειδὴ προ-
βλέπεται κάποιος ἰδιαίτερα σημαντικὸς μισθός, ἀλλὰ γιατί ὑπάρχει πλη-
θώρα «ἀδῆλων πόρων».

Τὶς περισσότερες φορές ὁ διερμηνέας ἐξελίσσεται σὲ σύμβουλο τῆς
ἐπιχείρησης. Καὶ οἱ συμβουλές ποὺ δίνει προέρχονται πάντα ἀπὸ τὴν ἐπι-
τήρηση ποὺ ἀσκεῖ στοὺς συμπατριῶτες του καὶ ἀπὸ τὰ μικρὰ μυστικά τους
ποὺ ἀπὸ ἀνάγκη καὶ μὲ ἀφέλεια τοῦ ἐμπιστεύονται. Σὲ πολλὲς ἐπιχειρή-
σεις γίνεται τὸ φόβητρο τῶν ἐργατῶν. Λύνει καὶ δένει. Ἀπολύει⁶ καὶ
προλαμβάνει ἐργάτες, τοὺς μεταθέτει ἀπὸ τμήμα σὲ τμήμα, μερικὲς φορές
τέτοιες μεταθέσεις σημαίνουν καὶ μισθολογικὲς διαφοροποιήσεις, μπορεῖ
νὰ τοὺς ἐξασφαλίζει ἓνα ἀνεκτὸ σπίτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ διαθέτει ἡ ἐπιχείρηση
γιὰ τοὺς ξένους ἐργάτες ἢ νὰ χώσει μιὰν ὀλόκληρη οἰκογένεια σ' ἓνα βρω-
μερὸ δωμάτιο. Ἡ ἐλληνικώτατη συνήθεια τοῦ «μέσου» βρίσκεται ἐδῶ σὲ
ὅλο της τὸ μεγαλεῖο. Καὶ τὸ «μέσον» κινεῖται μόνον ἐναντι χρημάτων.
Ὑπάρχουν διερμηνεῖς ποὺ ὄχι μόνο ζοῦν πάρα πολὺ ἄνετα, ἀλλὰ ποὺ στὴν
κυριολεξία δημιούργησαν περιουσίες. Πρόκειται γιὰ τοὺς πολὺ «ἐξυπνοὺς»
ἀνθρώπους, αὐτοὺς ποὺ ἀποθαρσύνονται τοὺς οἱ μικροαστοὶ τοὺς ὀνομά-
ζουν «αὐτοδημιουργητοὺς». Εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπέκτειναν τὶς δουλειές τους
καὶ πέρα ἀπὸ τὰ μικρορουσφέτια ποὺ προβλέπουν ἓνα περιορισμένο «δῶρο».
Ἐπικερδέστατη ἐπιχείρηση εἶναι ἡ πώληση προσκλήσεων σὲ νέους με-
τανάστες ποὺ οἱ ἐπιχειρήσεις ἐκδίδουν δωρεάν. Τέτοιες προσκλήσεις ἔφτα-
σαν νὰ πωληθοῦν σὲ μετανάστες ποὺ προσπαθοῦν νὰ φέρουν τοὺς συγ-

4. Βουλευτὴς τῆς ΕΚ καὶ ὑπουργός.

5. Διαπίστωση τοῦ κ. Σαβδόπουλου γιὰ ὅλες τὶς ἐλληνικὲς ὑπηρεσίες.

6. Ἡ «Ἑλληνική», φύλλο 190/1970.

γενεῖς τους στὴ Γερμανία ἀντὶ 600 μάρκων⁷. Οἱ προσκλήσεις αὐτὲς δὲν
εἶναι μεμονωμένες περιπτώσεις. Σὲ περιόδους μάλιστα μεγάλων ἀναγκῶν
τῶν ἐπιχειρήσεων οἱ διερμηνεῖς στέλνονται στὴν Ἑλλάδα μὲ μιὰ τσάντα
συμβόλαια. Καὶ ἐκεῖ τὰ συμβόλαια πληρώνονται ἀκριβὰ.

Ἐνδιαφέρων τομέας δραστηριότητος γιὰ τοὺς διερμηνεῖς εἶναι καὶ ἡ
ἐτήσια φορολογικὴ ἐξίσωση. Ἡ διαδικασία δηλαδὴ τῆς ἐπιστροφῆς στοὺς
ἐργάτες ἐνὸς τμήματος τῶν φόρων ποὺ τοὺς ἔχουν κρατηθεῖ σὲ ὅλη τὴ
διάρκεια τοῦ χρόνου. Ἐδῶ χρειάζεται νὰ συμπληρώσουν ἓνα ἐντυπο, ποὺ
φυσικὰ δὲν μποροῦν μόνοι τους, καὶ νὰ ἐπισυνάψουν ὅσα δικαιολογητικὰ
διαθέτουν. Ἡ συμπλήρωση τοῦ ἐντύπου αὐτοῦ ἀπαιτεῖ 3-5 λεπτὰ ἐργασίας,
ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσιν. Οἱ διερμηνεῖς εἰσπράττουν γιὰ τὴ δουλειὰ
αὕτη 20-30 μάρκα. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις παριστάνουν τοὺς εἰδικούς φο-
ροτεχνικούς, ὑπολογίζουν μὲ ἓνα ἀπλὸ ἐπίσης τρόπο τὸ ποσὸν ποὺ πρό-
κειται νὰ ἐπιστραφεῖ στὸν «πελάτη» τους καὶ τοῦ προτείνουν ἀναφέροντας
τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ ποσὸν ποὺ δικαιούται νὰ τοῦ προπληρώσουν τὴν κάρτα
του, ἀφοῦ αὐτὸς μὲ μιὰ ὑπογραφή τοὺς ἐκχωρήσει τὰ δικαιώματά του. Στὶς
περιπτώσεις αὐτὲς τὸ κέρδος ἀνέρχεται σὲ ἑκατοντάδες μάρκα ποὺ χρειά-
στηκαν μερικὰ λεπτὰ τῆς ὥρας γιὰ νὰ ἀποκτηθεῖ.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς «ἐπιχειρήσεις» τῶν διερμηνέων προϋποτίθεται καὶ
ἓνα εἶδος ἐκβιασμοῦ⁸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν μεταναστῶν.
Ὅλοι ξέρουν ὅτι οἱ διερμηνεῖς τοὺς κλέβουν, ὥστόσο τὸ ὑπομένουν, πλη-
ρώνουν καὶ κάποτε κατορθώνουν νὰ πετυχαίνουν τὶς ἐπιδιώξεις τους ποὺ
χωρὶς αὐτοὺς θὰ ἔμεναν ἐπιθυμίες.

Κάθε κανόνας ἔχει τὶς ἐξαιρέσεις του. Ἀλλοτε λιγώτερες καὶ ἄλλοτε
περισσότερες. Ὅταν οἱ διερμηνεῖς εἶναι φοιτητὲς τὰ κρούσματα εἶναι ἐλά-
χιστα. Ὅταν εἶναι ἐπαγγελματίες εἶναι συχνότερα. Ὅσο ὅσο εἶναι πάντα
μιὰ ἀπαράδεκτη κατάσταση μὲ ἀποκλειστικὰ θύματα τοὺς ξένους ἐργάτες
ποὺ δὲν μποροῦν νὰ χειριστοῦν μὲ εὐχέρεια τὴ γερμανικὴ γλῶσσα. Καὶ
κανεὶς δὲν ἐνδιαφέρεται πραγματικὰ νὰ τὴν ἀλλάξει.

ΟΙ MARTYRIES

ΕΝΑΣ ΔΙΕΡΜΗΝΕΑΣ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ

Τὰ γερμανικὰ τὰ ἔμαθα ἐδῶ. Ἴσως δὲν τὰ μιλῶ χωρὶς λάθη, ἀλλὰ ἐκεῖνο
ποὺ βοήθησε νὰ προσληφθῶ διερμηνέας ἦταν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ ἐλληνικὰ ξέρω
καλὰ καὶ τὰ τούρκικα. Τάμαθα στὸ χωριό μου ποὺ οἱ περισσότεροὶ τὰ
μιλᾶνε.

7. «Μετάλλ εἰδήσεις», φύλλο 3/71.

8. Ἡ «Ἑλληνική», φύλλο 190/70.

"Όταν πήγα στο εργοστάσιο και μπήκα στο γραφείο του διερμηνέα άρχισαν να έρχονται οι εργάτες για διάφορες δουλειές τους. Καθημερινά συνηθισμένα πράγματα, λάθη στο λογαριασμό πληρωμής, αιτήσεις άδειας, σχέσεις με τις ασφαλιστικές υπηρεσίες, ξαφνικές αδιαθεσίες, προστριβές με τους προϊσταμένους κτλ. Διαπίστωσα άμέσως ένα φόβο των εργατών και ένα μεγάλο σεβασμό προς το πρόσωπό μου." Ενοιωθα ότι με φοβόντανε. Προσπάθησα να τους πείσω ότι δεν έπρεπε να φοβούνται και να έρχονται άμέσως για ότι τους συμβαίνει μα δε φάνηκε να με πιστεύουν. Τη δεύτερη μέρα ήρθε ένας και μου έδωσε ένα φάκελλο με χαρτιά που είχε λάβει από το εργοστάσιο. Καθώς άνοιξα τα χαρτιά βρήκα μέσα και ένα εικοσάρικο. Δεν του είπα τίποτα, συμπλήρωσα ότι του ζητούσαν από την έφορία και του δέλωσα πάλι μέσα το εικοσάρικο. Την άλλη μέρα ήρθε μια γυναίκα σχεδόν κλαίγοντας. Με παρακάλεσε να της τακτοποιήσω μια υπόθεσή της — είχε να παίρνει μερικά χρήματα αναδρομικά — και μου υποσχέθηκε ότι «θα με ικανοποιήσει» όταν πάρει τα χρήματα γιατί τώρα δεν έχει.

Προσπάθησα να βάλω μια τάξη. "Αν ήθελα θα μπορούσα να βγάλω πολλά λεφτά από τους εργάτες, άλλον ένα μισθό και πάρα πάνω το μήνα. Κατάλαβα ότι ο προηγούμενος διερμηνέας έτσι έκανε." Άλλωστε έκανε περιουσία και έφυγε για την Ελλάδα. "Έφτασα σε σημείο, όταν είδα ότι δεν καταλάβαιναν αυτά που τους έλεγα να άρνούμαι να έξυπνηρέτησω όποιον μου πρότεινε πληρωμή. Τους έξηγοόσα ότι γι' αυτές τις δουλειές πληρώνουμαι από το εργοστάσιο.

Να δείς περιπτώσεις να τα χάσεις. "Όχι μόνο τους παίρνουνε ένα σωρό χρήματα, αλλά τους κάνουν και εκβιασμούς διαφόρων ειδών, ιδίως στις κοπέλες. Και ύστερα μ' αυτά τα κλεμένα λεφτά πάνε στο χωριό τους και δωρίζουνε κανένα καντήλι στην εκκλησιά και είναι τα παιδιά που προκόψανε στη ξενιτειά. Κανείς δε βρέθηκε να πει ότι όλοι, μα όλοι, αυτοί που (προκόψανε) στη Γερμανία κλέβανε τους αγράμματους συμπατριώτες τους.

Μπορώ να γράφω ολόκληρο βιβλίο με κάθε λογής περιστατικά. Οι Γερμανοί πραγματικά περιφροούν τους ξένους χωρίς να λείπουν φυσικά και οι εξαιρέσεις. Άλλοίμονο όμως στους μετανάστες που θα πέσουν στα χέρια των συμπατριωτών τους. Τους λεηλατούν." Άλλωστε δεν είναι τυχαία και η προσωπομμία «πειρατής».

Τέλος πάντων για να μη σοῦ τὰ πολυλογώ ο κόσμος άρχισε νάρχεται πιο συχνά στο γραφείο μου και να φανερώνει όλα τα προβλήματα. Μα και το εργοστάσιο ένοχλήθηκε και ο διευθυντής μου είπε ότι δεν προασπίζω τὰ συμφέροντά του...

Δεν ξέρω αν θα με κρατήσουν, μυρίζομαι τὸ αντίθετο. Να σοῦ πῶ τήν αλήθεια ψάχνω κιόλας για καμιά άλλη δουλειά...

Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ

"Ένα από τὰ βασικά επιχειρήματα της Πολιτείας για τή δικαιολόγηση της μετανάστευσης είναι ή δυνατότητα των μεταναστών να ειδικευτούν επαγγελματικά για να αποτελέσουν τὰ μέσα και τὰ κατώτερα στελέχη της ελληνικής βιομηχανίας. Η έλπίδα αυτή δεν επαληθεύεται από τὰ γεγονότα. Τρεις πηγές βεβαιώνουν ότι οι επαγγελματικά ειδικευμένοι Έλληνες μετανάστες δεν ξεπερνούν τὸ 7% τοῦ συνόλου και μετά από μακρόχρονη παραμονή στο έξωτερικό. Τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1969 έγινε μια έρευνα στους Έλληνες μετανάστες που επέστρεψαν στην Ελλάδα. Τὸ αποτέλεσμα ήταν απογοητευτικό. Μόνο 2,8% εδήλωσαν ότι είχαν κάποια τεχνική κατάρτιση. Σοβαρότερη και ευρύτερη έρευνα έγινε τὸ 1970 από τή Διεθνή Καθολική Έπιτροπή Μεταναστεύσεως στη Γερμανία, στο Βέλγιο και στην Έλβετία για λογαριασμό τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. Τὸ αποτέλεσμα και εδῶ άσήμαντο. Μόνο 5,9% των Έλλήνων έχουν εκπαιδευτεί επαγγελματικά. Άλλά και οι στατιστικές τοῦ Όμοσπονδιακοῦ Γραφείου της Γερμανίας δεν είναι πιο ενθαρρυντικές. Μόλις σημειώνουν 7% ειδικευμένους Έλληνες σε σχέση με 20% που είναι ο μέσος όρος ειδικευσης τοῦ συνόλου των ξένων εργατών.

Δεν είναι ωστόσο ή άδιαφορία για τήν τεχνική ειδικευση που χαρακτηρίζει τους Έλληνες μετανάστες. Γιατί είναι αντιφατικό να ισχυρίζεται κανείς ότι ενώ από τὰ κύρια χαρακτηριστικά της πλειοψηφίας των μεταναστών είναι τὸ πάθος της αποταμίευσης αποφεύγουν να αποκτήσουν μια τεχνική κατάρτιση που θα τους επέτρεπε και υψηλότερη αποταμίευση και άνετώτερες συνθήκες ζωής και εργασίας. Η εκπαιδευτική καθυστέρηση πρέπει να αναζητηθεῖ σε άλλους, κυρίως αντικειμενικούς λόγους. Τὸ νευραλγικώτερο σημείο για ολόκληρη τήν ελληνική μεταναστευτική κίνηση είναι τὸ μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών με όλες τις επιπτώσεις στους ἐπι μέρους τομείς και ιδιαίτερα στις δυνατότητες επαγγελματικής κατάρτισης. Τὸ 95% αποτελείται από αναλφάβητους μέχρι και αποφοίτους τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, χωρίς οι τελευταίοι να αποτελούν τήν πλειοψηφία. Μόνο στο 5% των μεταναστών σημειώνεται μορφωτικό επίπεδο πάνω από τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Και 3% παρουσιάζουν κάποια τεχνολογική ή επαγγελματική κατάρτιση.¹

Τὸ μορφωτικό επίπεδο δεν βοηθά στην εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας που είναι προϋπόθεση για τήν επαγγελματική εκπαίδευση. Στη Γερμανία δεν υπάρχουν δυνατότητες παρακολούθησης σχολών ή επαγγελματικῶν σεμιναρίων στις γλώσσες των μεταναστών, αλλά ούτε και ή δυνα-

1. Ν. Πολύζος: Μετανάστευσις, έπαναπατρισμός και περιφερειακή οικονομία. Αθήνα 1971.

τότητα γρήγορης εξοικείωσης με τις μηχανές γιατί οι προϊστάμενοι και οι τεχνίτες δεν μιλούσαν επίσης τις γλώσσες των μεταναστών. Τα σεμινάρια τεχνικής κατάρτισης που διοργανώνονται συχνά από τα γερμανικά εργατικά συνδικάτα και που προσφέρουν μία επαρκή εκπαίδευση χωρίς πολλά έξοδα για τον εργαζόμενο, δεν μπορούν να τα παρακολουθήσουν οι μετανάστες. Σε όλα υπάρχει σαν προϋπόθεση ή γνώση της γερμανικής γλώσσας.

Το 80% των Ελλήνων μεταναστών δεν έχουν ακούσει ποτέ να γίνεται λόγος για τεχνική και προεπαγγελματική κατάρτιση κατά την υποχρεωτική σχολική περίοδο. Έχουν μείνει άγνοιοι αγρότες αλλά άμύητοι για το βιομηχανικό κόσμο.

Σημαντικός παράγοντας με πρωταρχική επίδραση στη γενική και επαγγελματική άποψη του μετανάστη είναι η έλλειψη πριν από την αποχώρησή του μιάς γραπτής ειλικρινούς και επίσημης ενημέρωσής του σχετικά με το είδος της εργασίας που θα αναλάβει, τα ζητήματα αμοιβής και τις συνθήκες εργασίας, στέγης, διαβίωσης και νοοτροπίας του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο θα εργαστεί και θα ζήσει.

Την έλλειψη αυτή δεν καλύπτουν φυσικά οι συνοπτικές πληροφορίες που περιέχονται στη σύμβαση εργασίας με μία δυσνόητη τεχνική όρολογία. Δεν αναφέρονται στις δυνατότητες του μετανάστη να εκπαιδευτεί επαγγελματικά κατά τη διάρκεια της εργασίας, ή μετά την εργασία, με ενίσχυση ποιών φορέων ή με δική του πρωτοβουλία. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός και η επιλογή παραμένουν προβλήματα χωρίς διέξοδο.

Την πλήρη άγνοια για τις συνθήκες ζωής και εργασίας και την έλλειψη κάθε επαγγελματικού προσανατολισμού επιδεινώνει ο έντονος άγωνας για την επιβίωση και η παθητική προσαρμογή στα παρασκήνια συνήθως μιάς ξένης και άγνωστης κοινωνίας που δεν αφήνει περιθώρια για αναζητήσεις και διαφοροποιήσεις και που δημιουργεί την πεποίθηση στους τελείως απληροφόρητους μετανάστες ότι τα δικαιώματά τους σταματούν στο επίπεδο του ανειδίκευτου βοηθητικού εργάτη.

Οι επίσημες αρχές που εκπροσωπούν το ελληνικό κράτος στη Γερμανία δεν έχουν να επιδείξουν την παραμικρή ενέργεια προς την κατεύθυνση των υποδείξεων και της παροχής δυνατοτήτων στους μετανάστες για τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους. Αντίθετα σε μερικές περιπτώσεις εμπόδισαν με τη στάση τους ανάλογες πρωτοβουλιακές προσπάθειες των μεταναστών. Είναι γνωστό ότι τα γερμανικά εργατικά Συνδικάτα διοργανώνουν συχνά σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης και ειδικεύσης σε διάφορους βιομηχανικούς κλάδους. Οι ελληνικές αρχές όμως από την πλευρά τους εμποδίζουν τους Έλληνες να γίνουν μέλη των γερμανικών Συνδικάτων, συχνά μάλιστα με μεθόδους που προκαλούν έντονες διαμαρ-

τυρίες των Γερμανών συνδικαλιστών². Είναι χαρακτηριστική άλλωστε η άποψη που εξέφρασε ο Έλληνας Ίεράρχης Κοντομέρκος, κάποτε εφημέριος της ορθόδοξης εκκλησίας στη Φρανκφούρτη, προς το Γερμανό Ιερέα Άνταμ στις 24 Ιουλίου 1970 στην Αθήνα. «Στέλνουμε ανειδίκευτους εργάτες στη Γερμανία και τέτοιους θέλουμε να πάρουμε πίσω. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν δουλειές για ειδικευμένους εργάτες...»³ Το ποσοστό των ειδικευμένων μεταναστών πρέπει να αναζητηθεί στον αριθμό εκείνων που παρουσιάζουν το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, που έμαθαν γρήγορα γερμανικά και που προσαρμόστηκαν στη γερμανική νοοτροπία μαθαίνοντας και να διεκδικούν τα δικαιώματά τους από τις αρχές και να μη τρομοκρατούνται εύκολα από οποιονδήποτε φορέα θα επέδωκε να τους καθυποτάξει στους σκοπούς του.

Όσοι είχαν γνώσεις των ανωτέρων γυμνασιακών τάξεων ακολούθησαν διάφορες μέσες τεχνικές σχολές ακόμα και του μικρού πολυτεχνείου και πήραν διπλώματα ηλεκτρολόγων, μηχανολόγων, υπομηχανικών ή σχεδιαστών. Άλλοι είχαν μιά πρακτικότερη εκπαίδευση και σήμερα είναι εφοδιασμένοι με επίσημη βεβαίωση ότι κατέχουν την τέχνη του εφαρμοστή, πρεσσαδόρου, τορναδόρου ή φρεζαδόρου. Αυτοί αποτελούν περίπου το 7% των Ελλήνων μεταναστών, αμοιβονται καλύτερα από τους υπόλοιπους, ζουν κατά κάποιον τρόπο ενσωματωμένοι στη γερμανική κοινωνία και δεν σκέπτονται, κατά τις διαβεβαιώσεις τους, την επιστροφή τους στην Ελλάδα. Ένας πολύ μικρός αριθμός μεταναστών κατόρθωσαν να παρακολουθήσουν ανώτερες σπουδές και να αποφοιτήσουν από πανεπιστήμια - μερικοί ήταν ήδη από την Ελλάδα φοιτητές - και ένας άλλος αριθμός της ίδιας κατηγορίας έγιναν διερμηνείς ή ασκούν διάφορα παρασιτικά επαγγέλματα, κυρίως παροχής υπηρεσιών προς τους υπόλοιπους μετανάστες με χτυπητά, μερικές φορές, κρούσματα ανίερης εκμετάλλευσης.

Το υπόλοιπο όμως 93% παραμένουν ανειδίκευτοι εργάτες με μία μικρή διάκριση μεταξύ τους. Οι μισοί περίπου θεωρούνται εργάτες προσαρμοσμένοι στη βιομηχανία, που έμαθαν δηλαδή να μη φοβούνται, να μην αποφεύγουν μιά μηχανή, ακόμα και να κάνουν τις απλές κινήσεις για το χειρισμό της.

Η σύγκριση με τους μετανάστες άλλων εθνικοτήτων είναι συντριπτική για τους Έλληνες, στα ποσοστά ειδικεύσεων. Οι Έλληνες παρουσιάζουν 7% ειδικευμένων εργατών έναντι 12% των Πορτογάλων, 13% των Ιταλών, 15% των Ισπανών και 16% των Τούρκων. Οι Γιουγκοσλάβοι έχουν τιμητική θέση στον πίνακα με 55% ειδικευμένους εργάτες και μόνο

2. Α. Πολυχρόνης, δ.ά.

3. «Μετάλλ ειδήσεις», φύλλο 2/1971.

18% άνειδίκευτους. Στα ποσοστά αυτά περιλαμβάνονται φυσικά και εκείνοι οι μετανάστες που ήταν ειδικευμένοι πριν έλθουν στη Γερμανία.

Μεταξύ της Γερμανίας και των χωρών που προμηθεύουν μετανάστες υπάρχει ειδική συμφωνία για την σύσταση ειδικών σχολών εκπαίδευσης μεταναστών τόσο στον επαγγελματικό τομέα όσο και στη γλώσσα. Η συμφωνία αυτή έχει εφαρμοστή μόνο στη Τουρκία και Ιταλία. Και τα αποτελέσματα είναι καταφανή. Το γεγονός ότι οι Έλληνες παρουσιάζουν τόσο καθυστέρηση στην τεχνική εκπαίδευση πρέπει να αποδοθεί κυρίως σε αντικειμενικούς λόγους και στην αδιαφορία των υπευθύνων, αν μάλιστα υπολογιστεί, ότι αντίστοιχα παρουσιάζουν το μικρότερο ποσοστό άνειδίκευτων εργατών και το μεγαλύτερο στους προσαρμοσμένους εργάτες στις βιομηχανικές απαιτήσεις, που δεν θεωρούνται όμως ειδικευμένοι. Και αυτό δείχνει ότι έχουν αυξημένη δεκτικότητα και περισσότερες δυνατότητες προσαρμογής από τους άλλους μετανάστες.

Σημαντικό πρόβλημα παραμένει η τύχη των παιδιών των μεταναστών, ιδιαίτερα εκείνων που είναι μεγάλα σήμερα πιά για να συνεχίσουν τη σχολική διαδικασία. Οι δυνατότητες που τους προσφέρονται για μιάν επαγγελματική εκπαίδευση είναι ελάχιστες· η έλλειψη δε παιδείας επαγγελματικού προσανατολισμού στους γονείς ελαχιστοποιεί ακόμα περισσότερο αυτές τις δυνατότητες. Στο σημείο αυτό υπάρχει αποκλειστική ευθύνη του ελληνικού κράτους που δεν κάνει καμιά διάκριση στις ιδιότητες συνθηκών των μεταναστών, επιμένει να συνεχίσουν το δημοτικό σχολείο παιδιά ηλικίας 12-16 ετών, δεν παίρνει καμιά ιδιαίτερη μέριμνα για την εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας, ενώ παράλληλα κανένα από τις δεκάδες σχολεία που ελέγχονται από την ελληνική κυβέρνηση δεν έχει προσανατολισμό επαγγελματικής ή τεχνικής μόρφωσης. Έτσι και από αυτά τα παιδιά ένας μεγάλος αριθμός θα ακολουθήσουν την τύχη των γονιών τους, παίρνοντας τη θέση ενός άνειδίκευτου βοηθητικού εργάτη στη γερμανική βιομηχανία.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Κάνω την ίδια δουλειά έξη χρόνια αλλά δεν μπορώ να πω ότι με θεωρούν ειδικευμένη. Έδω ειδικευμένη θα πει να έχεις παρακολουθήσει κάποια σχολή ή σεμινάριο που κάνουν τα συνδικάτα. Εγώ την ξέρω τη δουλειά αλλά και όσα χρόνια να μείνω δεν θα είμαι ειδικευμένη, δε θα μπορέσω να πάω πάρα πάνω. Δε βοήθα τον τρόπο να πάω κάπου να πάρω ειδικευση, δεν ξέρω και τί ειδικευση να κάνω, στο τμήμα μας είναι μιά προϊσταμένη και δίνει δουλειά στις κοπέλες, τη δουλειά τη μαθαίνεις σε μιά βδομάδα, ύστερα είναι πόσο γρήγορα θα τη βγάλεις. Εγώ αν πάω καμιά φορά στην

Ελλάδα θα προσπαθήσω να βρω δουλειά πάλι στη Ζήμενς που θα έχω από δω και προϋπηρεσία. Σε άλλα εργοστάσια δε θα με πάρουν γιατί τί να τους πω ότι ξανα; Μου λές κιόλας για ειδικευση αλλά τί είναι αυτό ακριβώς; Εγώ ξέρω κοπέλες που πήγαν σε σχολή και δουλεύουν τώρα δίπλα από μένα και παίρνουν τα ίδια λεφτά και είναι και Γερμανίδες, εκτός αν μου λές ειδικευση να γίνω σχεδιάστρια μ' αυτό θέλει να π'ας σχολείο δυο-τρία χρόνια και να έχεις και λεφτά, στη βραδινή σχολή δε μπορείς, γιατί πέφτουνε στη μέση οι βάρδιες και σε κόβουνε, ύστερα είναι και πολύ ακριβά. Ξέρω γιατί ήθελε ο αδελφός μου να πάει μ' το ζητούσανε πολλά λεφτά, όλες οι σχολές αυτές είναι ιδιωτικές, πρέπει να έχεις κάποιον να πληρώνει...

... "Ημουνα από την Ελλάδα ηλεκτροσυγκολλητής. Έτσι ήρθα. Μ' έδω δε μου αναγνωρίσανε τη βεβαίωση. Ένα χρόνο δούλεψα στις μηχανές μέχρι που έμαθα να μιλώ λίγο γερμανικά. Ύστερα άλλαξα δουλειά, πήγα σε μικρό εργοστάσιο και ξανα τη δουλειά μου, μ' έδω με πληρώσανε σαν τεχνίτη. Ύστερα από τρία χρόνια πήγα στη σχολή που κάνει το συνδικάτο και δεν καταλάβαινα πολλά απ' αυτά που λέγανε μ' ήξερα τη δουλειά και μ' έδωσαν το δίπλωμα. Το δίπλωμα, δηλαδή βεβαίωση είναι, μ' έδωσαν τη δουλειά μου και τώρα δουλεύω τεχνίτης και πληρώνομαι καλά. Η δουλειά μας περνάει και στην Ελλάδα και έχουμε ζήτηση μόνο που δεν πληρώνουν καλά, σου λένε έχει κάτω πολλές δουλειές μ' τα λεφτά λίγα. Έδω παίρνω 1000 μάρκα καθαρά στο χέρι χωρίς υπερωρίες, στην Ελλάδα θα πάρω 150 δραχμές μεροκάματο βγάλε τις κρατήσεις να δεις τί μένει...

... Είμαστε εμείς για τέχνη άνθρωποι αγράμματοι. Εμείς ίσα που να βρίσκουμε δουλειά να τα πορεύουμε και να κάνουμε τα παιδιά μας άνθρωποι

... Δεν πιάνει το χέρι μου που λένε. Πήγα σε τέσσερα εργοστάσια, δε μπόρεσα να την πιάσω τη δουλειά, τώρα δουλεύω στο δήμο του Ντύσσελτορφ και είμαι ευχαριστημένος, δουλεύω στους κήπους, μ' έχουν δώσει και σπίτι, οι ειδικευμένοι μένουνε πατηκωμένοι σε ένα δωμάτιο. Αμα θα γυρίσω στην Ελλάδα, εγώ θα γυρίσω πάλι στο χωριό που στο χωράφι δε θέλει τέχνη και για τα μπόλια ξεχεται ο πρακτικός, άσε δηλαδή που ξέρω και γώ...

... Εμ'ας τους ξένους δε μ'ας θέλουνε τεχνίτες. Πώς να στο πω, νά, εγώ να πούμε δουλεύω έδω στη BMW έφτα χρόνια. Πέντε χρόνια στ'α βαφέια. Μάλιστα είμαι βαφέας και βάφω δηλαδή ένα αυτοκίνητο που από μένα δηλαδή φεύγει και άλλο χέρι δε μπαίνει απάνω του. Δεν είμαι δηλαδή τεχνίτης; Ένας άλλος που είναι Γερμανός και έχει πιά λίγα χρόνια στη δουλειά έγινε μάστορας και μ'ας επιβλέπει κι' ο άλλος Γερμανός που βά-

φει είναι μάστορας κάνουμε τήν ίδια δουλειά μὰ ἐκεῖνος παίρνει πάρα πάνω στο τέλος, αὐτό εἶναι ὁ ξένος. Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε καὶ ποῦ νὰ πᾶμε νὰ ποῦμε τὸν πόνο μας, θυμᾶμαι στὰ ὅθι ἡ Κοινότητα ἤθελε νὰ βάλει φοιτητὲς στὰ σεμινάρια τῶν συνδικάτων γιὰ νὰ κάνουν μαθήματα στὰ ἑλληνικά. Μὰ ὕστερα δὲν ἔγινε κί' αὐτό, δὲ ξέρω ποῦ σκόνταψε. "Αἷμα γινότανε μαθήματα στὰ ἑλληνικά πολλοὶ θὰ πηγαίναμε. Ἐμεῖς εἴμαστε μονάχοι, κανεὶς δὲ μᾶς βλέπει, ὅ,τι καταφέρουμε καὶ μοναχοὶ μας κατάλαβες...

... "Ὁχι δὲν εἶμαι εἰδικευμένος καὶ δὲ μπορῶ νὰ εἰδικευτῶ. Γιατί; Δὲ ξέρω, πῶς νὰ σοῦ τὸ πῶ, δὲ ξέρω νὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσω, μὰ δὲν μπορῶ...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ, ΑΝΕΙΔΙΚΕΥΤΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ (σὲ %)

Ἐθνικότητα	Ἀνειδίκευτοι	Προσαρμοσμένοι (χωρὶς εἰδίκευση)	Εἰδικευμένοι
Ἰταλοὶ	48	37	13
Ἑλληνες	37	53	7
Ἰσπανοὶ	38	44	15
Τούρκοι	43	38	16
Πορτογάλοι	43	43	12
Γιουγκοσλάβοι	18	27	55

Σημ. : Στούς εἰδικευμένους περιλαμβάνονται καὶ οἱ προϊστάμενοι τμημάτων.
(Vorarbeiter, Meister)

Πηγή : Ausländische Arbeitnehmer 1969

ΠΟΥ ΔΟΥΛΕΥΟΥΝ ΚΑΙ ΤΙ ΔΟΥΛΕΙΑ ΚΑΝΟΥΝ

Ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς συνηθίζουν στὴ νέα ζωὴ. Ὁ πρῶτος χρόνος εἶναι πολὺ δύσκολος. Νοιώθουν πάρα πολὺ «ξένο». Στὴ διάρκειά του ὅμως περνοῦν ὅλες τὶς διαδικασίες. Τὴν προσαρμογὴ στὴ δουλειά, τὶς βάρδιες, τὸ ἀκκόρντ, τὴν κοινοβιακὴ ζωὴ καὶ ἀρχίζουν νὰ διερευνοῦν τὶς δυνατότητες γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τους. Πηγαίνουν γιὰ πρώτη φορὰ στὶς ἀρχές. Στὸ ἑλληνικὸ προξενεῖο γιὰ παράταση τοῦ διαβατηρίου, στὴν ἀστυνομία ἀλλοδαπῶν γιὰ ἀνανέωση τῆς ἀδείας παραμονῆς καὶ ἐργασίας. Στὸ κλείσιμο τοῦ χρόνου ἔρχεται μιὰ εἰδοποίηση ἀπὸ τὴν τράπεζα ποὺ τοὺς πληροφορεῖ ὅτι τὸ τάδε ποσὸν ἀπὸ τοὺς τόκους τῶν καταθέσεών τους προστέθηκε στὸ λογαριασμό τους. Ἦδη γεννιέται ἡ σκέψη νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ κοινόβιο καὶ νὰ βροῦν ἓνα δωμάτιο στὴν ἐλεύθερη ἀγορὰ ἐνῶ παράλληλα φροντίζουν νὰ ἐξασφαλίσουν μιὰ πρόσκληση ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐργοστάσιο ἢ ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο τῆς ἴδιας πόλης γιὰ τὴ σύζυγο, τὴν ἀρραβωνιαστικιά ἢ τὸ μικρότερο ἀδελφό, ἢ τουλάχιστον νὰ τοὺς ἐνημερώσουν καὶ νὰ τοὺς προετοιμάσουν γιὰ τὴν παρουσίασή τους στὴν ἑλληνο-γερμανικὴ ἐπιτροπὴ ἐπιλογῆς. Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι γεμάτη σκοτοῦρες. Καὶ διαρκεῖ πάρα πολὺ, ἰδίως γι' αὐτοὺς ποὺ ἐπιδιώκουν νὰ ἀπαλλάξουν τοὺς δικούς τους, ποὺ θὰ ἔλθουν στὴ Γερμανία ἀπὸ τὶς δυσκολίες ποὺ οἱ ἴδιοι συνάντησαν. Πρέπει νὰ ὑπολογίζεται 1 - 3 χρόνια ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωση. Γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὶς φροντίδες γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ἀνεκτῶν προϋποθέσεων ζωῆς στὴ Γερμανία εἶναι καὶ ἡ τακτοποίηση διαφορῶν προ-

βλημάτων στην Ελλάδα. Η εξασφάλιση των παιδιών στους γονείς των μεταναστών, το νοίκιασμα των λιγοστών κτημάτων, ή εκχώρηση των ζώων, ή εξόφληση ή η παράταση της πληρωμής των αγροτικών χρεών. Οί πολλοί νέοι στην ηλικία δεν έχουν τέτοια προβλήματα. Συχνά, μόλις τελειώσει ο πρώτος χρόνος δουλειάς ταξιδεύουν στην πατρίδα για διακοπές. Χωρίς να σημαίνει ότι η ζωή άρχισε να τους χαμογελά. Είναι όμως μεγάλο έφοδιο σιγουριάς για ενός μηνός διακοπές που κάνουν για πρώτη φορά στη ζωή τους, το γεγονός ότι, επίσης για πρώτη φορά, είναι σίγουροι ότι στην επιστροφή τους, έστω και κάτω από τις σκληρότερες συνθήκες, τους περιμένει ένα τακτικό μεροκάματο.

Το 85% των Ελλήνων μεταναστών έχουν αγροτική προέλευση. Η πλειοψηφία τους ήταν στην πατρίδα τους αγρότες και φυσικά για τα βιομηχανικά δεδομένα της Γερμανίας θεωρούνται χωρίς επάγγελμα. Επίσης και ο μικρός αριθμός επαγγελματιών που υπάρχει στο ποσοστό αυτό δεν μπορούν να θεωρηθούν ειδικευμένοι ή έστω προσαρμοσμένοι εργάτες στη βιομηχανία γιατί πρόκειται κυρίως για επαγγέλματα - σαγματοποιοί, πεταλωτήδες, χασάπηδες, μαραγκοί, οργανοπαίχτες - που καμιά σχέση δεν έχουν με τις απαιτήσεις της γερμανικής αγοράς εργασίας. Οί χτίστες που θα μπορούσαν να θεωρηθούν έμπειροι εργάτες στη οικοδομική βιομηχανία αποφεύγουν το κλάδο τους και προσπαθούν να απασχοληθούν σε διάφορους άλλους τομείς. Έτσι με λίγες εξαιρέσεις το σύνολο αυτού του ποσοστού θεωρούνται όχι μόνο ανειδίκευτοι αλλά και αμάθητοι εργάτες για τη βιομηχανία.

Εκείνοι που προέρχονται από πόλεις έχουν σε μεγάλο ποσοστό μιάν εμπειρία από τη δουλειά του εργοστασίου, την ακρίβεια του ωραρίου και την πειθαρχημένη ζωή των πόλεων έστω και αν χρειάζονται ένα διάστημα για να προσαρμοστούν στο ρυθμό και στις αρχές της γερμανικής βιομηχανίας. Υπάρχει φυσικά μεταξύ τους και ένας σημαντικός αριθμός που δεν έχει καμιά σχέση με τη δουλειά του εργοστασίου. Είναι εκείνοι που δεν έχουν ποτέ ακόμα εργαστεί και εκείνοι που εργαζόνταν σε διάφορα επαγγέλματα - π.χ. έμποροπάλληλοι, πλασιέ - και που παρότι δηλώνονται σαν ειδικευμένοι, ή ειδικεύτηκαν είναι άχρηστη για την καινούργια ζωή τους στη Γερμανία. Από το ποσοστό αυτό είναι ελάχιστοι εκείνοι που δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό σχολείο, ένας αριθμός δε που φτάνει στα 2% έχουν φοιτήσει ή έχουν τελειώσει το γυμνάσιο. Στους μετανάστες της πρώτης πενταετίας βρίσκονται και Έλληνες με ανώτερες και ανώτατες σπουδές που έφτασαν στη Γερμανία σαν εργάτες και μετά από ένα διάστημα αφού έμαθαν τη γλώσσα συνέχισαν τις σπουδές τους ή έγιναν διερμηνείς, κοινωνικοί λειτουργοί ή ελεύθεροι επαγγελματίες. Έτσι, όλοι σχεδόν οί ειδικευμένοι και το μεγαλύτερο ποσοστό των εργατών που έχουν

κάποια πείρα από βιομηχανική δουλειά προέρχονται από το ποσοστό αυτό του 15% του συνόλου των μεταναστών.

Άρκετοι είναι οί μετανάστες που μετά τον πρώτο χρόνο στα γερμανικά εργοστάσια διαπιστώνουν ότι δεν είναι εύκολο να ειδικευτούν, αλλάζουν δουλειά και επιδιώκουν να προσληφθούν σε εργοστάσια που έχουν κάποια σχέση με το επάγγελμα που έκαναν στην Ελλάδα, έστω και αν χρειαστεί να μετακομίσουν από τη μιά πόλη στη άλλη ή να παραμείνει ή αμοιβή τους στα ίδια πλαίσια. Με όλες αυτές όμως τις ανακατατάξεις και τις επιλογές το ποσοστό εκείνων που ασχολούνται με μιά δουλειά όμοια ή παρεμφερή με το επάγγελμα που ασκούσαν στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων και των οικοδόμων, δεν ξεπερνά το 28% του συνόλου. Το υπόλοιπο 72% που είναι κυρίως αγρότες, παραμένουν στα αρχικά εργοστάσια ή αλλάζουν με μοναδικό γνώμονα τις συνθήκες εργασίας και το ύψος της αμοιβής.

Οί Έλληνες προτιμούν να εργάζονται στα μεγάλα εργοστάσια. Ένώ στα τρία πρώτα χρόνια της παραμονής τους στη Γερμανία δείχνουν μιά δυσπιστία και ένα φόβο στην αλλαγή της εργασίας, ιδίως όταν προϋποθέτει και κάποια γενικότερη μετακίνηση, κατόπιν αρχίζουν να αναζητούν καλύτερες προϋποθέσεις για να φτάσουν σε μιά πενταετία να έχουν αλλάξει εργοστάσιο περισσότερο από μιά φορά τα 75% του συνόλου. Οί λόγοι που κατά την αλλαγήν εργασίας προτιμούν τα μεγάλα εργοστάσια είναι:

Για να βρίσκονται περισσότερο με γνωστούς ή απλώς συμπατριώτες. Οί περισσότεροι στην περίπτωση αυτή πληροφορούνται για τις θετικές προϋποθέσεις της δουλειάς από γνωστούς ή φίλους που δουλεύουν ήδη εκεί. Με συναδέλφους του ίδιου εργοστασίου είναι ευκολότερο να βρεθεί μιά κοινή κατοικία ή να εξασφαλιστεί ή κίνηση τις ώρες που δεν έχει συγγενική ιδίως όταν δουλεύουν βάρδιες.

Έχουν εμπιστοσύνη στις μεγάλες επιχειρήσεις ότι σε περιόδους κρίσεων - πικρή πείρα από το 1966 - κλείνουν δυσκολότερα, αντέχουν περισσότερο έστω και αν εφαρμόζουν περιορισμένο ωράριο εργασίας.

Οί μεγάλες επιχειρήσεις τηρούν πιστότερα τις συλλογικές συμβάσεις, ελέγχονται από τις αρχές και κυρίως από τα συνδικάτα που δρουν εκεί πιο οργανωμένα και αποτελεσματικά.

Οί ξένοι εργάτες προστατεύονται καλύτερα από τους Γερμανούς και τους συμπατριώτες τους συνδικαλιστές, ενώ στις μικρές επιχειρήσεις συχνά τα εργοστασιακά συμβούλια εξυπηρετούν περισσότερο τόν επιχειρηματία παρά τους εργάτες.

Η διεύθυνση είναι απρόσωπη. Ο μαμπούλας του αφεντικού δεν υπάρχει όπως συμβαίνει στις μικρές επιχειρήσεις.

Υπάρχουν μεγαλύτερες δυνατότητες υπερωριών.

Και κυρίως μέσα στις χιλιάδες των εργατών είναι δυσκολώτερη ή παρακολούθηση και η γνώση των κινήσεων και των συζητήσεων κάθε ξένου εργάτη, ιδίως εκείνων που προέρχονται από χώρες που οι κυβερνήσεις τους δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιδιωτική ζωή των πολιτών τους.

Έτσι σε εργοστάσια που απασχολούν πάνω από 500 εργάτες εργάζονται το 60% περίπου των Ελλήνων μεταναστών και σε εργοστάσια με 200 - 500 εργάτες το 15%, ενώ μόνο το 12% εργάζονται σε επιχειρήσεις που απασχολούν κάτω από 50 εργάτες και μάλιστα οι περισσότεροι απ' αυτούς είναι ειδικών επαγγελματιών.

Οι περισσότεροι Έλληνες απασχολούνται στη μεταλλοβιομηχανία. Σε σύνολο εργαζομένων μεταναστών 242.184 το έτος 1970 οι 126.921 δούλευαν σ' αυτό το βιομηχανικό κλάδο. Σε ποσοστό φτάνουν στο 53%. 34% των Ελλήνων απασχολεί η βιομηχανία επεξεργασίας εκτός μετάλλου, δηλαδή 82.538 άτομα. Στον κλάδο αυτό οι περισσότεροι, 17.250, απασχολούνται στην ύφασματοβιομηχανία και ακολουθούν 9924 στη χημική, 7578 στη βιομηχανία χάρτου, 7375 στην επεξεργασία του ελαστικού και 3386 στην κεραμική. Χαρακτηριστικό αυτού του κλάδου είναι ότι οι γυναίκες συναντώνται τον αριθμό των ανδρών: 42.024 άντρες και 40.514 γυναίκες.

Το υπόλοιπο 13% μοιράζεται στην οικοδομική βιομηχανία 8.850 άτομα, στο εμπόριο και ασφάλειες 6.214, στα Όρυχεϊα και την Ενέργεια 3.108, στην αγροτική οικονομία 576, στις Υπηρεσίες 5.266 από τους οποίους οι 3.496 γυναίκες. Έδώ βασικά οι τομείς που απορροφούν τους περισσότερους Έλληνες είναι τα εστιατόρια και τα πλυντήρια, βαφεία και χημικά καθαριστήρια. Οι συγκοινωνίες απασχολούν 1.726 Έλληνες. Οι υπόλοιποι 6.985 απασχολούνται στις βοηθητικές υπηρεσίες των Δημοσίων Υπηρεσιών και των Οργανισμών κοινής ωφελείας. Οι 3.921 απ' αυτούς έχουν απορροφηθεί από τα κρατικά νοσοκομεία. Και στον τομέα αυτόν προηγούνται οι γυναίκες: 2.064 άντρες πρὸς 4.921 γυναίκες.

Το πρόβλημα είναι με τι ασχολούνται οι Έλληνες εργάτες στους διάφορους βιομηχανικούς τομείς που είναι κατανεμημένοι. Όπως είπαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο το 37% εξακολουθούν να παραμένουν ανειδίκευτοι, το 7% είναι ειδικευμένοι και οι υπόλοιποι βρίσκονται σε μιαν ενδιάμεση κατάσταση που χαρακτηρίζονται σαν εργάτες προσαρμοσμένοι στη βιομηχανία χωρίς όμως μιὰ συγκεκριμένη ειδικευση. Η διαφορά των τελευταίων από τους πρώτους είναι ότι κατανέμονται σε διάφορες μισθολογικές κλίμακες χωρίς όμως οδισώδεις διαφορές. Προσαρμοσμένοι και απροσάρμοστοι στη βιομηχανία έχουν πάντα στην πλάτη την ταμπέλα του ξένου βοηθητικού εργάτη.

ΟΙ MARTYRIES

... "Ακου να δεις και μη λες γιατί δεν πάω. Σου τ'όσα και πρωτότερα εγώ στα πρόβατα ήμανε και ευχαριστημένος ήμανε αν είχα δικά μου κι είχα και χωράφια να τὰ βόσκω. Γιατί να ξέρεις ή γεωργική δουλειά αφήνει άμα έχεις στρέμματα. Εγώ έχω σκοτούρες, άμα έχεις σκοτούρες πώς να μάθεις γράμματα, γλώσσα που λένε κι άμα δὲ ξέρεις γλώσσα να καταλάβεις τί σου λένε πώς να μάθεις τέχνη; Να γυρίσω στη Σαλονίκη να πάω στη φάμπρικα να πάρω τί; 120 που είναι το μεροκάματο; Ο πατέρας μου γράφει πώς γυρεύει εργάτες για τὰ ροδάκινα και πληρώνει 150 και δὲ βρῖσκει, στο εργοστάσιο δίνουν 120, ἐδὼ παίρνω 50 μάρκα, 500 δραχμές κατάλαβες, δὲν πάω στο εργοστάσιο, θέλω να πάρω δυο χτηματάκια και ν' ανοίξω ένα μαγαζί να ζήσω τὰ παιδιά μου. Η τέχνη λέει, παίρνει πιο πολλά, λένε και στο χωριό μου «μάθε τέχνη κι ἄστηνε» άμα μπορείς μάθε...

... Δουλεύω στο νεκροταφείο. Στο "Οστ. Έχω τὴν ἡσυχία μου και θυμάμαι τὸ χωριό. Καθαρίζω δρόμους, γύρω τὰ μνημάτα που τὰ κουτσουλάνε τὰ περιστέρια. Αὐτὸς που σου μίλησε είναι ἀδελφός μου, τί κατάλαβε που πήγε στη φάμπρικα, πιο πολλά παίρνω. Η γυναίκα μου δουλεύει στο νοσοκομείο. Τρώει κιόλας ἐκεῖ μεσημέρι βράδυ. Φέρνει και στο σπίτι καμιά φορά σαλάμα και γιαούρτι. Παίρνει ἑφτακόσια μάρκα και τί κάνει; Πλένει πιάτα με τὴν ἡσυχία της μέσα στη ζεστούλα. Μωρὲ καλά εἴμαστε. Να σ' είχα ν' ἀνεβαίνεις χειμώνα τὰ μετσοβίτικα και ν' ἄρχεται κι αὐτή ἀπὸ πίσω που ἔχωνε τὰ ποδάκια της ὅπου ἔβρισκε μαλακὸ χιόνι και μουσκεύανε, τώρα στο νοσοκομείο, οὔτε γιατρός στο χωριό...

... "Οχι δὲν είμαι ειδικευμένος. Για να γίνεις πρέπει να πᾶς σε σεμινάρια. ἢ σε σχολή και να πάρεις δίπλωμα. Δούλευα και στην Ελλάδα σε εργοστάσιο. Έδὼ ὅταν λέμε ειδικευμένος είσαι μισὸς μηχανικός, γίνεσαι προϊστάμενος σε ομάδα ἢ σε τμήμα. Εγὼ δουλεύω μηχανή, πρέσσα, τρία χρόνια. Παίρνω καλά λεφτά, είμαι ευχαριστημένος. "Αν γυρίσω στην Ελλάδα θὰ πάω πάλι στο εργοστάσιο. Αλλά δὲν τ'ἔχω σκοπὸ να γυρίσω γρήγορα ἐκτὸς και μᾶς διώξουνε.

Ναί, πάντα δούλευα σε μεγάλα εργοστάσια. Στην ἀρχή πήγα στο OPEL ὕστερα στη Στουτγκάρδη σε μιὰ μεγάλη φίρμα και ἀπὸ πέρυσι που ἤρθε κι ὁ ἀδελφός μου είμαι ἐδὼ στη MAN. Έχω τώρα ἑφτά χρόνια στη Γερμανία...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ

1. Πόσοι ασχολούνται με επάγγελμα που έμαθαν στην πατρίδα τους :

σε %	Τούρκοι	Ιταλοί	Ισπανοί	Έλληνες
Σε δουλειά του επαγγέλματός τους	60	46	32	28
Σε δουλειά εκτός του επαγγέλματός τους	40	54	78	72

2. Συχνότητα αλλαγής εργοστασίου

σε %	Τούρκοι	Ιταλοί	Ισπανοί	Έλληνες
Αλλάζουν εργοστάσιο	28	62	60	72
Δεν αλλάζουν εργοστάσιο	72	38	40	28

3. Συχνότητα αλλαγής επαγγέλματος στη Γερμανία

σε %	Τούρκοι	Ιταλοί	Ισπανοί	Έλληνες
Αλλάζουν επάγγελμα	24	26	53	75
Δεν αλλάζουν επάγγελμα	76	74	47	25

Σημ. : Οί Τούρκοι και οί Ιταλοί μετανάστες παρακολουθούν ειδικά μαθήματα πριν αναχωρήσουν από τις πατρίδες τους.

Πηγή : Leben Als Gastarbeiter

4. Μέγεθος των εργοστασίων στα οποία απασχολούνται οί μετανάστες, σε %

	Με 1 - 50 εργαζόμενους	Με 50 - 200 εργαζόμενους	Με 200 - 500 εργαζόμενους	Με πάνω από 500 εργαζόμενους
Ιταλοί	22(17)	23(23)	17(23)	38(37)
Έλληνες	12(8)	15(17)	15(15)	58(60)
Ισπανοί	15(14)	18(20)	14(18)	53(48)
Τούρκοι	12(11)	19(17)	16(19)	53(53)

Πηγή : Ausländische Arbeitnehmer 1969.

Σημ. : Οί αριθμοί στις παρενθέσεις αφορούν τις γυναίκες.

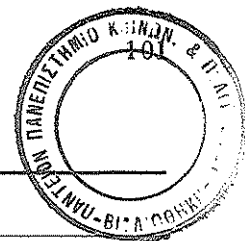
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ

Σε σύνολο εργαζομένων 242.184, στο έτος 1970

1. Αγροτική οικονομία	576 άτομα (372 - 204)
2. Όρυχεία, Ενέργεια	3.108 » (2951 - 157)
3. Μεταλλοβιομηχανία	126.921 » (75761 - 51160)
αναλυτικότερα :	
Ηλεκτροτεχνική	36.571 » (14548 - 22024)
Αυτοκινητοβιομηχανία	21.508 » (15965 - 5543)
Κατασκευές μηχανών	20.008 » (13755 - 6253)
Είδη σιδήρου, ατσάλιου και άλλων μετάλλων	26.975 » (14809 - 12166)
Παραγωγή ατσάλιου και σιδήρου	7.406 » (6453 - 953)
Χυτήρια	3.179 » (2735 - 444)
Όπτικά	3.595 » (1171 - 2424)
Οί υπόλοιποι σε διάφορους άλλους τομείς	
4. Βιομηχανία επεξεργασίας (εκτός μετάλλου)	82.538 » (42024 - 40514)
αναλυτικότερα :	
Κεραμική	3.386 » (1340 - 2046)
Ένδυματοβιομηχανία	1.820 » (1302 - 518)
Χημική βιομηχανία	9.924 » (6180 - 3744)
Ύφασματοβιομηχανία	17.250 » (7284 - 9966)
Βιομηχανία χάρτου	7.578 » (4410 - 3168)
Βιομηχανία ελαστικού	7.375 » (4441 - 2934)
5. Οικοδομική βιομηχανία	8.850 » (8691 - 159)
6. Εμπόριο, ασφάλειες	6.214 » (4161 - 2053)
7. Υπηρεσίες	5.266 » (1797 - 3469)
Σε εστιατόρια	2.676 » (1136 - 1540)
Σε πλυντήρια, βαφεία και χημ. καθαριστήρια	1.070 » (246 - 824)
8. Συγκοινωνίες	1.726 » (1311 - 415)
9. Δημόσιες Υπηρεσίες και οργανισμοί κοινής ωφελείας	6.958 » (2064 - 4921)
Σε νοσοκομεία	3.921 » (517 - 3404)

Σημ. : Οί αριθμοί στις παρενθέσεις αντιστοιχούν σε άντρες - γυναίκες.

Πηγή : Ausländische Arbeitnehmer 1970.

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1970

Στις καλοκαιρινές διακοπές του 1970 πήγα να δουλέψω σ' ένα εργοστάσιο. Μὲ χαρὰ ξανα συνάντησα τοὺς δυὸ Γιαννιωτὲς, πάντα μαζί καὶ στὴν ἴδια βάρδια. Τοὺς βρήκα στὴν καντίνα τὸ μεσημέρι. Τρίβουνε πάντα λαμαρίνες, ἔμαθαν ὅμως νὰ λένε μὲ ἄνεση πὼς δουλεύουν στὸ «σλάιφεν». Ἀνέλαβαν νὰ μὲ ξεναγήσουν στὰ παλιὰ γνωστά μου κατατόπια γιὰ νὰ δοῦμε τίς ἀλλαγές πού ἔγιναν ἐδῶ καὶ τρία χρόνια, ἀπὸ τότε πού πρωτόρθαν.

Δὲν ἔχουν ἀλλάξει καὶ πολλὰ πράματα. Μερικὲς προειδοποιητικὲς ταμπέλες κινδύνου εἶναι γραμμένες τώρα καὶ μὲ ἑλληνικὰ στοιχεῖα. «Ἀπαγορεύεται τὸ κάπνισμα» ὅμως δὲν ὑπάρχει πουθενά, ἐνῶ στὰ γερμανικὰ βρίσκεται σ' ὅλους τοὺς τοίχους καὶ τίς κολῶνες. Οἱ Γιαννιωτὲς παίρνουν τώρα 6,30 τὴν ὥρα, κάπου 60 δραχμές. Ὁ ἕνας μάλιστα, ὁ Λευτέρης εἶχε καὶ τύχη, ἔτσι τουλάχιστον λέει ὁ ἄλλος. Τοῦ πήρε ἡ μηχανὴ τὸ χέρι μὰ δὲν τοῦκανε μεγάλη ζημιὰ, τοῦ μάζησε μονάχα λίγο ψαχνὸ καὶ τοῦ βγάλανε 2.000 μάρκα ἀποζημίωση. Τάστειλε ὅλα στὸ χωριὸ καὶ ξέμπλεξε μὲ τὰ χρέη.

Τὸ ἀκκόρντ ἀνέβηκε πολὺ. Ἐκεῖνος πού δουλεύει στὴν πρέσσα πρέπει τώρα νὰ βγάζει 75 λαμαρίνες τὴν ὥρα ἀντὶ 60 πού ἦταν πρὶν τρία χρόνια. Καὶ ἡ ταχύτητα τῆς κορδέλας αὐξήθηκε. Τὸ μεροκάματο σ' αὐτὸ τὸ διάστημα αὐξήθηκε δυὸ φορές. Μιὰ φορὰ 7% καὶ μιὰ 9%.

Ὁ διερμηνέας εἶναι πάντα ὁ ἴδιος. Ἀδστηρὸς, κουστουμαρισμένος, ἀντιπαθητικὸς, μὲ φερσίματα Γερμανοῦ διευθυντῆ.

Τὸ ἐργοστάσιο μεγαλώνει. Ἐκανε καὶ καινούργια πτέρυγα. Ἐκεῖ ὅμως δουλεύουν μόνο Γερμανοὶ γιατί τὸ τμήμα αὐτὸ ἀνήκει στὴν πολεμικὴ βιομηχανία. Κυκλοφοροῦν διάφορες διαδόσεις καὶ θεωροῦν πολὺ τυχεροὺς ὅσους περνοῦν στὴ νέα πτέρυγα γιατί παίρνουν πολὺ μεγάλο μεροκάματο. Πλήθυναν καὶ οἱ Ἕλληνες. Ξεπερνοῦν τώρα τοὺς 700. Δὲν κατάφεραν ὅμως νὰ ἀναπτύξουν δεσμοὺς μεταξύ τους. Ἀντίθετα μάλιστα οἱ δεσμοὶ χαλαρώνουν ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς.

Οἱ δυὸ Γιαννιωτὲς ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀνειδίκευτοι ἐργάτες ὅπως καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι. Ἐνας μονάχα ἀπὸ τοὺς παλιούς μας γνώριμους κατάφερε καὶ παρακολούθησε κάποια μαθήματα καὶ βγῆκε ἐφαρμοστής. Τὸν βρήκαμε καὶ γελάσαμε ὅταν μᾶς ἐξήγησαν οἱ Γιαννιωτὲς γιατί τοῦ κόλλησαν τὸ παρατσούκλι «κλειδαρᾶς». Λέει ὁ Λευτέρης: «μᾶς στείλανε ἕνα βιβλίο πού λέγεται «Μετανάστευσις» καὶ τὸ γράψε ἕνας σπουδαγμένος ἐδῶ. Λέει ἐκεῖ μέσα πὼς σλόσσερ θὰ πεῖ κλειθροποιός. Βρὲ λέω τί εἶναι ὁ κλειθροποιός; Ρωτῶ τὸν ἕνα, ρωτῶ τὸν ἄλλο κανεὶς δὲν ξέρεי τί εἶναι κλειθροποιός. Ρωτῶ καὶ τὸν ἴδιο πού βγῆκε σλόσσερ, ἐγὼ μοῦ λέει εἶμαι σλόσσερ, δὲν ξέρω κλειθροποιός. Μιὰ μέρα βρήκαμε στὴν καλὴ του τὸν

διερμηνέα, τί θὰ πεῖ κλειθροποιός, τὰ μέρδεψε ὁ ἄνθρωπος, θὰ σᾶς πῶ αὔριο λέει καὶ πράγματι τὴν ἄλλη μέρα μᾶς λέει εἶναι ὁ κλειδαρᾶς. Βρὲ Μιχάλη λέμε εἶσαι κλειδαρᾶς καὶ τὸ κρύβεις καὶ τοῦμεινε κλειδαρᾶς». Τὸν «κλειδαρᾶ» λοιπὸν δὲν τὸν ἄφησαν μὲ τοὺς ἄλλους. Τὸν μετᾶθεσαν σὲ ἄλλο τμήμα πού δουλεύουν ἀποκλειστικὰ Γερμανοί. Παίρνει 8,50 μάρκα τὴν ὥρα.

Ἡ ζωὴ στὸ χᾶϊμ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ ἴδια. Τώρα ὅμως οἱ Γιαννιωτὲς γκρινιάζουν, πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια λέγανε «κάπου νὰ βάλουμε τὸ κεφάλι μας». Λένε πὼς δὲν τοὺς ἀλλάζουν σεντόνια συχνά, πὼς δὲν ἡσυχάζουν τίς νύχτες ἀπὸ τίς βάρδιες καὶ πὼς ἔχει ποντίκια. Συνηθισμένα παράπονα.

Τίς ταμπέλες στὸ ἐργοστάσιο τίς ἔμαθαν ἀπ' ἑξῶ. Γνωρίζουν ἀπὸ τὸ σχέδιο τῶν γραμμάτων ποῖα σημαίνει «κίνδυνος» καὶ ποῖα «ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος». Εἶναι πιά ἐντελῶς πειθαρχημένοι τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς. Παρατήρησα μάλιστα ὅτι δείχνουν ἰδιαίτερη προσοχὴ στὸ νὰ βγαίνουν σωστὰ τὰ κομμάτια τους, «πονᾶνε τὴ δουλειά» ὅπως θὰ ἔλεγε εὐχαριστημένος ἕνας ἐργοδότης. Μερικὲς φορὲς κάνουν καὶ παρατηρήσεις στοὺς ἐποχιακοὺς ἐργάτες, τοὺς φοιτητές, πού τοὺς ἀκοῦν μὲ ἐκπληξὴ χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ καταλάβουν τὸ ἐνδιαφέρον τους.

Ἡ πρώτη ἐντύπωση τῆς τρομαχτικῆς αἵθουσας μὲ τὰ τεράστια μηχανήματα πέρασε γρήγορα, μοῦ ἐξήγησαν. Δὲν φοβοῦνται πιά τὰ γιγάντια μπράτσα καὶ τίς μασέλες τῶν μηχανῶν οὔτε τὰ πράσινα καὶ κόκκινα φῶτα. Ἀκόμα καὶ στὸ θόρυβο συνήθισαν τόσο, πού νομίζουν ὅτι συνεχίζεται στὸ τράμ καὶ στὸ χᾶϊμ. Ἀπὸ τότε ἔχουν βοηθήσει πολλοὺς καινούργιους νὰ προσαρμοστούν. Ἀλλὰ τοὺς ἐνοχλεῖ πάντα ὁ κοντρολιέρης πού μετρᾷ τὴ δουλειὰ πού βγάζουν γιὰ νὰ αὐξήσει τὸ ἀκκόρντ καὶ ἡ μονοτονία τῶν κινήσεων.

«Κατάλαβες ἀδερφέ, νὰ μὴ μπορεῖς νὰ ἀποταυριστεῖς». Καὶ τὸ μεροκάματο φυσικά, ἰδιαίτερα ἀπὸ τότε πού γράφτηκαν στὰ συνδικάτα.

Αὐτὲς τίς μέρες περιμένουν καινούργιους. Ὁ Λευτέρης: «μὲ τὸ πρῶτο ντοῦπ τῆς πρέσσας πού ἀκοῦνε καὶ βλέπουνε τὴ σιδερένια μασέλα νὰ κατεβαίνει σπάζει ἡ καρδιά τους, ὅπως ἔσπασε κι' ἡ δικιά μου. Τάλλα ὕστερα ἔρχονται μόνα τους».

ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Καὶ τώρα γενικά, σύντομα, ἐπιγραμματικά, γιὰ νὰ παραμένει ἡ οὐσία τοῦ θέματος καὶ νὰ μὴν πνίγεται στίς λεπτομέρειες.

Οἱ ξένοι ἔρχονται μὲ συμβόλαιο ἑνὸς χρόνου. Στὴ διάρκειά του δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ ἀλλάξουν ἐργασία, οὔτε νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τίς γενικὲς καὶ εἰδικὲς αὐξήσεις πάνω ἀπὸ τὴν βάση τῶν συλλογικῶν συμβάσεων.

Χαρακτηρίζονται γενικά σαν βοηθητικοί εργάτες και βρίσκονται στην κατώτατη μισθολογική κλίμακα. Έχουν αποκαλυφθεί περιπτώσεις, ιδιαίτερα μεταναστριών, με αποδοχές και κάτω από τις συλλογικές συμβάσεις.

Αρχίζουν άμέσως, από την ημέρα της άφιξής τους, να εργάζονται χωρίς κανένα περιθώριο εκπαίδευσης και προσαρμογής.

Η άδεια εργασίας και η άδεια παραμονής είναι περιορισμένης διάρκειας. Αυτό σημαίνει ότι κάθε χρόνο ο ξένος υποχρεούται να υποβάλει αίτηση ανανέωσης χωρίς καμιά βεβαιότητα ότι θα του έγκριθεί. Έτσι δεν μπορεί να κάνει μακρόχρονα σχέδια και βρίσκεται σε συνεχή ανησυχία.

Το δικαίωμα εργασίας συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα κατοικίας για όσους τουλάχιστον μένουν στα εργοστασιακά κοινόβια. Απώλεια της δουλειάς σημαίνει αυτόματα και απώλεια της κατοικίας. Και κανείς δεν μπορεί να ζητήσει στη Γερμανία άδεια εργασίας και παραμονής αν δεν έχει να επιδείξει συγκεκριμένη διεύθυνση κατοικίας.

* Η άμοιβη των ξένων βρίσκεται μόνιμα στα κατώτατα μισθολογικά επίπεδα. Όχι μόνο τον πρώτο χρόνο αλλά και αργότερα ο χαρακτηρισμός του ανειδίκευτου βοηθητικού εργάτη συνοδεύει τους περισσότερους μετανάστες. Ιδιαίτερα εκμεταλλεύονται στον τομέα αυτό εκείνους που δουλεύουν στις μικρές επιχειρήσεις (το 60% περίπου των ξένων απασχολούνται σε επιχειρήσεις με κάτω από 500 εργαζόμενους) και τις γυναίκες. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του μεταλλοβιομηχάνου Κούρτ Βόκαν: «πάρα πολλά χρήματα, 1.80 μάρκα την ώρα θα ήταν αρκετά γι' αυτούς τους αναλφάβητους».

* Οί πιθανότητες επαγγελματικής ανόδου των μεταναστών είναι πολύ περιορισμένες. Η άγνοια της γλώσσας και η έλλειψη έσωεργοστασιακής εκπαίδευσης είναι βασικοί παράγοντες. Οί εργοδότες αδιαφορούν για την τεχνική εκπαίδευση των εργατών τους για διάφορους λόγους. Χρειάζονται εργάτες για τις πιο χαμηλές και βρώμικες δουλειές (ο συνδικαλιστής Μπέσενντέρφερ από το Μόναχο: Οί μετανάστες κάνουν σήμερα τις δουλειές που έκαναν πριν δέκα χρόνια οί μετακινούμενοι εργάτες του Μέλανος Δρυμού). Η πιθανή εκπαίδευση θα απαιτούσε πολλά έξοδα με αμφίβολα όφελος για τους εργοδότες λόγω της δυνατότητας επαναπατριsmού των μεταναστών. Άλλωστε η επαγγελματική προώθησή τους θα μπορούσε να απειλήσει την έσωεργοστασιακή γαλήνη από τις αντιδράσεις των Γερμανών εργατών. Σε εργοστασιακά μαμούθ, όπως η φίρμα Χένκελ του Ντύσσελντορφ που απασχολούνται 1560 ξένοι, δεν υπάρχει ούτε ένας ξένος προϊστάμενος έστω μικρής ομάδας εργατών. Από τους 3.100 ξένους εργάτες του εργοστασίου BASF μόνο ένας - ένας Ιταλός - είναι προϊστάμενος τμήματος. Στην BAYER του Λέβερκουζεν με 3.000 ξένους και στην VW με 7.000

υπάρχουν από 2 - 4 ειδικευμένοι που έχουν ευθύνη μικρού τμήματος εργατών και πάντα φυσικά ξένων.

Άλλωστε μόνο το 3% των μεταναστών απόκτησαν στη Γερμανία κάποια τεχνική ειδίκευση. Σήμερα στο Μόναχο, βεβαιώνει σχετική μελέτη του Δήμου, μόνο το 0,4% των μεταναστών παρακολουθούν μαθήματα τεχνικής εκπαίδευσης.

Το πρόβλημα της γλώσσας καλύπτεται από ένα διερμηνέα που πρέπει να εξυπηρετήσει εκατοντάδες εργάτες. Για τους εργοδότες είναι μια πολύ εύκολη λύση. Άπλως ένας μισθός.

* Οί ξένοι κάνουν τις πιο βρώμικες δουλειές. Αυτές που αρνούνται επίσημως οί Γερμανοί να αναλάβουν. Άν δεν υπήρχαν οί ξένοι, γράφει ο Ernst Klee, τα χυτήρια θα έκλειναν. Και η εφημερίδα Stuttgarter Zeitung: Δεν υπάρχει πια ούτε ένας νεκροθάφτης γερμανικής εθνικότητας. Το 94% των σκουπιδιάρηδων στο Μόναχο είναι ξένοι και η διεύθυνση της ίδιας υπηρεσίας του Δήμου Φρανκφούρτης δηλώνει: «αν δεν είχαμε τους ξένους θα βρισκόμασταν σε απελπιστική κατάσταση». Το ίδιο συμβαίνει στη βιομηχανία. Όλες οί θέσεις ανθυγιεινής εργασίας, υπαίθρου, καθώς και οί βαριές και βρώμικες δουλειές καλύπτονται από ξένους. Αυτό διευκολύνει την αντιμετώπιση οικονομικών κρίσεων. Στην κρίση του 1966 - 67 οί άλλοδαποι μειώθηκαν κατά 400.000 άτομα χωρίς να επέλθει καμιά χαλάρωση στο ρυθμό της βιομηχανίας. Άπλως μειώθηκαν οί βοηθητικές θέσεις.

Και το σπουδαιότερο. Κατά τον δόκτορα Ρόζενμέλερ: οί ξένοι έχουν άδεια να μένουν στη Γερμανία όσο τους χρειαζόμαστε.

Οί συνθήκες εργασίας των δεκάδων χιλιάδων παρανόμων άλλοδαπων εργατών είναι ακόμα χειρότερες. Από την κατηγορία αυτή λείπει ακόμα και η τυπική εξομοίωση με τους άλλους εργάτες. Δεν έχουν κανένα δικαίωμα και δεν ελπίζουν ποτέ να αποκτήσουν.

Καμιά από αυτές τις συνθήκες εργασίας δεν αντιμετωπίζει ο Γερμανός εργαζόμενος. Του είναι προβλήματα τελείως άγνωστα. Άντιθετα μάλιστα όρισμένες από τις δυσμενείς αυτές συνθήκες για τους ξένους, είναι ευνοϊκότατες για τον ίδιο. Η παραμονή των ξένων στο επίπεδο των ανειδίκευτων βοηθά τους Γερμανούς στη μισθολογική, επαγγελματική και κοινωνική τους άνοδο, πράγμα - ιδιαίτερα το τελευταίο - εξαιρετικά ύπολογοίσιμο από την σημερινή γερμανική εργατική τάξη. Σε περιόδους κρίσεων ή δυνατότητα απόλυσης και απέλασης των ξένων (π.χ. 1966 - 67) σιγουρεύει τις θέσεις των Γερμανών και η επένδυση των φόρων και των κοινωνικών ασφαλίσεων που πληρώνουν οί ξένοι είναι και πάλι αποκλειστικό σχεδόν όφελος των Γερμανών.

Μοιραία δημιουργείται ένα ξεχωριστό στρώμα εργαζομένων στη Δ.Γερμανία, των μεταναστών ή των ξένων εργαζομένων, όπως προτιμούν να τους αποκαλούν οι Γερμανοί. Το «μοιραίο» εγκείται στην τακτική των κρατικών και κοινωνικών υπηρεσιών και στην αντίληψη των επιχειρηματιών παρά τις διάφορες επαγγελίες περί νομικής και επαγγελματικής εξίσωσης των ξένων με τους Γερμανούς.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ

Συζήτηση με τέσσερις Έλληνες μετανάστες αντιγραμμένη από το μαγνητόφωνο. Κοινό χαρακτηριστικό: έχουν όλοι παραμονή στη Γερμανία πάνω από πέντε χρόνια. (Δεκέμβρης 1971)

- Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ: Σε αντίθεση με τους άλλους συναδέλφους μου εγώ είμαι εργάτης από την πατρίδα. Γεννήθηκα στην Αθήνα το 1936. Είμαι κατοχικός μαθητής του δημοτικού, ύστερα πήγα δυο χρόνια στο Γυμνάσιο και μετά γράφτηκα στη σχολή μηχανικών («Ηφαιστος»). Πέθανε ο πατέρας μου και βγήκα στην βιοπάλη. Από δεκαπέντε χρονώ δουλεύω, πάντα εργάτης. Έμαθα τορναδόρος. Ήμουν πάντα στα συνδικάτα και στην Αθήνα και δώ. Ήμουν και τακτικά στο ταμείο ανεργίας. Έδω ποτέ. Είμαι στη Γερμανία δέκα χρόνια και έχω αλλάξει μονάχα μιὰ φίρμα πριν από έννια χρόνια.
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Εγώ έχω αλλάξει τέσσερις φίρμες σε έξη χρόνια. Τον πρώτο καιρό ήθελα να φύγω. Να ξαναγυρίσω στο χωριό. Δεν κάνει για μένα έλεγα το κλίμα. Οι άνθρωποι με τις γραβάτες τους μου φαινότανε πολύ άγριοι, έτοιμοι να με μασήσουνε. Είχα τον Σταύρο μαζί και με κράτησε.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: (Σταύρος). Εμείς είμαστε από το ίδιο χωριό, έξω από το Κιλκίς. Είχαμε μεγάλο αντίδοτο στην περιοχή μας...
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Τι δουλειά έχει εδώ το αντίδοτο;
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Καλά λές. Ο Παναγιώτης που λές ήθελε να φύγει. Βρέ τοῦ λέω, πού να πᾶς; Τά ξεχάσες; Θα πεις πάλε το ψωμί-ψωμάκι. Κάτσαμε μαζί, περάσανε έξη χρόνια, εκείνος έχει παράδες στην τράπεζα, εἰ δὲ θᾶχει και τόσες χιλιάδες—εγώ μαθὲς είμαι παντρεμένος, ἡ γυναίκα δυο φορές στα τρία χρόνια γκαστρωμένη, κάτι ταξίδια, κάτι να ξοφλήσουμε στο χωριό, κάναμε και σπίτι στο Κιλκίς γιατί γεννοῦμε κόρες, δὲν

έχουμε τίποτε στην τράπεζα. Πάλι καλά, δόξα σοι ὁ Θεὸς να πεις, στην πατρίδα είχαμε μονάχα χρέη.

- Ο ΤΡΙΤΟΣ: Έχουνε και παράπονο. Ο ένας έχει στην τράπεζα, ὁ ἄλλος έχει γυναίκα και παιδιά, ὁ ἄλλος είναι μάστορας, ὅλοι κερδένε. Εγὼ δὲν τὰ κατάφερα.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Πελοποννήσιος είσαι, ψέματα τὰ λές.
- Ο ΤΡΙΤΟΣ: Ἀλήθεια λέω, εμείς στην Γερμανία δὲν προκόβουμε, μονάχα στην Ἀμέρিকা.
- Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ: Έχω σκοπὸ να μείνω ακόμα δέκα χρόνια εδώ. Τώρα δουλεύει και ἡ γυναίκα μου, κερδίζουμε καλά. Έχουμε βρεῖ καλὸ σπίτι, τὸ παιδί πάει στο γερμανικὸ σχολεῖο, εμείς δὲν έχουμε δυσκολίες με τοὺς Γερμανούς. Έχουμε και φίλους, μερικοὺς συναδέλφους συνδικαλιστές, ξερχονται στο σπίτι και συζητᾶμε. Κι αὐτοὶ έχουνε τοὺς ἴδιους καὶ-μὸνὸς μόνο πὸν είναι στην πατρίδα τους. Νομίζω πὸς εμείς οἱ ξένοι έχουμε κακή γνώμη για τοὺς Γερμανούς γιατί δὲν τοὺς ξέρουμε, δὲ μιλάμε μαζί τους...
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Πὸς να μιλήσουμε ἀφοῦ δὲ ξέρουμε τὴ γλώσσα. Ἐσὺ τᾶμαθες. Σάμπως και γὼ δὲν είμαι συνδικάτο; Μὰ δὲν πάω ποτέ, δὲν ἀνακατεῖμαι με τὰ πολιτικά, μόνο τὴ συνδρομὴ πληρώνω.
- Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ: Τὰ συνδικάτα δὲν είναι κόμμα.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Τέλος πάντων, ἔτσι λένε. Εγὼ μιὰ φορὰ μακριά. Έχω και παιδιά στο χωριό, κατάλαβες. Και γι' αὐτὸ δὲν ἔμαθα γερμανικά. Δὲν ἔκανα παρέες.
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Και γὼ θὰ μείνω ακόμα.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Ἐσὺ ἔχεις και τὸ μεράκι σου.
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Γιατί να μὴν τᾶχω; Ἀνθρωπος δὲν είμαι και γὼ; Κοντεύω μαζί της να μάθω γερμανικά. Θα παντρευτοῦμε. Μιὰ πὸν με κράτησε ὁ Σταύρος τότε, θὰ πάρω και Γερμανίδα και θὰ πᾶμε καμιά φορὰ στο χωριό, ἅμα σιάξουν τὰ πράματα. Μὰ θὰ κατέβουμε να μείνουμε στη Θεσσαλονίκη, μπορεῖ ν' ἀνοίξουμε και καμιά δουλειά, θὰ δοῦμε, με τουρίστες.
- Ο ΤΡΙΤΟΣ: Εμείς ἅμα φύγουμε, φύγαμε. Γυροῦμε προκομμένοι, για δὲ γυροῦμε. Μπορεῖ να στήσω εδώ καμιά δουλειά, μπορεῖ και να τοῦ δώσω δρόμο για τὸν Κανάδα ἢ Ἀμέρিকা. Εμείς πὸν λένε, οἱ Πελοποννήσιοι τρώμε τὴν Ἑλλάδα, ἐμένα μιὰ φορὰ με τρώγανε, γυροῦσα στα χωράφια με μισὸ παπούτσι και τώρα ποῦβαλα ὀλόκληρο θὰ πάω να τὸ κάνω δυό.

- Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ: Νὰ σοῦ πῶ. Ἐγὼ θὰ γυρνοῦσα στὴν Ἀθήνα, δὲν τὴ φοβᾶμαι τὴ δουλειά, τώρα κιόλας πὺν ἔχω πιστοποιητικὸ τεχνίτη. Φοβᾶμαι μονάχα τὴν ἀνεργία. Τώρα λένε ἔχει δουλειές, ἔτσι λέγανε καὶ τότε μὰ ξέρεις τί ὥρες κάθησα στὴν οὐρὰ τῆς ἀνεργίας; (Ταμείου). Ἐδῶ εἶμαι σίγουρος. Θὰ σπουδάσει καὶ τὸ παιδί, στὴν Ἀθήνα εἶναι δύσκολο γιὰ τὰ δικὰ μας παιδιά.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Ἐμένα μοῦ φαίνεται οἱ Γερμανοὶ δὲ μᾶς ἀγαποῦνε...
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Γιατί νὰ μᾶς ἀγαποῦνε; Κανένα δὲν ἀγαποῦνε. Ἐσὺ τοὺς ἀγαπᾷς; Καρφὶ δὲ μᾶς καίγεται. Πᾶμε στὴ δουλειά, δουλεύουμε, παίρνουμε λεφτά, στέλνουμε καὶ στοὺ χωριό, ἔ ἐγὼ νὰ ποῦμε ἀγαπῶ μιὰ Γερμανίδα, λέει μ' ἀγαπᾷ καὶ κείνη, ἐκείνη λέει δουλειὰ νᾶχουμε, λεφτὰ νᾶχουμε, τί Γερμανία, τί Ἑλλάδα, τί Κορέα. Τὸ ἴδιο λέει εἶναι.
- Ο ΤΡΙΤΟΣ: Οἱ Γερμανοὶ παιδί μου πῆγανε πολὺ μπροστά, δὲν ἀγαποῦνε πιά τὸ χωριό τωνε. Ἐμεῖς μονάχα κολλᾶμε τὴ γλώσσα ἅμα λέμε περὶ χωριό.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Ἐμένα τὰ παιδιά πᾶνε στοὺ ἑλληνικὸ σχολεῖο. Τσακῶνονται μὲ τὰ Γερμανάκια τὰ ἀπόγευμα στοὺ δρόμο. Ἐέρουν μερικὰ γερμανικά, τὰ μάθανε πὺν μικρὰ στὸν παιδικὸ σταθμό. Τὰ Γερμανάκια τὰ βρίζουνε. Προχθὲς ἡ κόρη μου — ἔξη χρονῶ εἶναι — μ' ἀρώτησε, μπαμπά εἶναι κακὸ νὰ εἶναι κανεὶς ξένος;
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Ἐχει καὶ τέτοια. Τοῦ ἄλλονοῦ, πὺν λές, εἶναι μιὰ γριὰ πὺν βγαίνει στοὺ παρᾶθυρο καὶ τοῦ φωνάζει μόλις τὸν δεῖ νὰ περνᾷ «ξένη μᾶς καταβρώμισες». Μὰ καὶ ἡ δική μου προχθὲς τὴν ἔβρισε τὴ γριά. Καλοὶ καὶ κακοὶ ὑπάρχουνε παντοῦ.
- Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ: Τελικὰ ἐγὼ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι θέλω νὰ ζήσω στὴ Γερμανία.
- Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ: Ἐγὼ δὲ μπορῶ, θέλω νὰ γυρίσω στὴν Ἑλλάδα.
- Ο ΠΡΩΤΟΣ: Ἐγὼ μπορῶ, μὰ πὺν καλὰ ἔχουμε νὰ πᾶμε στὴν Ἑλλάδα ἅμα σιάξουν τὰ πράματα.
- Ο ΤΡΙΤΟΣ: Ἐγὼ θέλω νὰ πάω πάρα πέρα. Ἐδῶ παρᾶς δὲ βγαίνει.
- Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ: Ἀντε λοιπὸν πὺν τὰ κανονίσαμε. Ἐῖβα. Καὶ καλὴ πατρίδα γιὰ ὅλους μας...

Ο ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

ἢ γιὰ τὴ φιλοξενία στὴ σπηλιὰ τοῦ ληστῆ

Ἡ ἀνάγκη μιᾶς καινούργιας καθολικῆς ρύθμισης τοῦ νομικοῦ καθεστώτος τῶν ἀλλοδαπῶν, τόσο ἀπὸ οἰκονομικὴ σκοπιὰ ὅσο καὶ ἀπὸ πολιτικὴ — μέχρι τὸ 1965 ἴσχυε ἡ σχετικὴ ἀστυνομικὴ διάταξη τοῦ τρίτου Ράιχ γιὰ τοὺς ἀλλοδαπούς, ἀπὸ τὸ 1938 — ἐγίνε πὺν ἐπιτακτικὴ στὴν ἀρχὴ τῆς περασμένης δεκαετίας, ὅταν ἀρχισε νὰ ὀγκώνεται τὸ ρεῦμα τῶν ξένων ἐργατῶν, ἀπὸ τίς χώρες ἰδιαίτερα τῆς εὐρωπαϊκῆς περιφέρειας, πὺν μετακινούνταν γιὰ δουλειὰ πρὸς τὴ Δ. Γερμανία.

Ἡ ἀπαραίτητη νομικὴ βάση δημιουργήθηκε μὲ τὴν ψήφιση ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ συνασπισμὸ χριστιανοδημοκρατῶν καὶ σοσιαλδημοκρατῶν τοῦ «νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν» τὸ 1965, πὺν ἤδη σχεδιάζονταν ἀπὸ τὴν χριστιανοδημοκρατικὴ κυβέρνηση ἀπὸ τὸ 1960-61 καὶ εἶχε κατατεθεῖ σὰν σχέδιο νόμου τὸ 1962.

Στὴν ἐπίσημη αἰτιολογία τοῦ νόμου ἀναφέρεται: «Ἡ ρύθμις τῆς παραμονῆς τῶν ἀλλοδαπῶν ἐπὶ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ ἐδάφους ἀποτελεῖ ὡς ἕκ τούτου ἀντανάκλασιν τῶν πολιτικῶν σχέσεων τῆς ΟΔΓ μετὰ τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ τῆς κοινότητος τῶν ἐθνῶν. Κατ' ἀρχὴν δύναται ἀλλοδαποὶ κατ' ὁπὶν ἀδείας νὰ εἰσέρχονται καὶ παραμένουν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ΟΔΓ. Σκοποὶ τοῦ σχεδίου - νόμου: Ἡ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις ἀκολουθεῖ φιλελευθέραν (...) πολιτικὴν διὰ τοὺς ἀλλοδαπούς, ἦτις διευκολύνει τὴν εἴσοδον καὶ παραμονὴν τῶν ἀλλοδαπῶν. Ἡ πολιτικὴ ὅμως αὕτὴ δύναται τότε μόνον νὰ πραγματοποιηθῇ, ὅταν ὑπάρχη ἡ δυνατότης ἐπιβολῆς τῶν κρατικῶν συμφερόντων ἐναντὶ τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ δύναται ἰδιαίτερος νὰ προστατεύει τοὺς ἡμεδαπούς.

Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς αὕτης δὲν δύναται νὰ παραβλεφθῇ ἡ διαίρεσις τοῦ σημερινοῦ κόσμου εἰς δύο ἀντιτιθέμενα πολιτικὰ συστήματα... Τὸ κράτος δεόν νὰ δύναται νὰ λαμβάνη ἀμυντικὰ μέτρα ἐναντὶ ὑπηκόων ἄλλων κρατῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπαπειλοῦνται κίνδυνοι. Τοῦτο προϋποθέτει ὅτι τὸ κράτος διαθέτει ἐναντὶ τῶν ἀλλοδαπῶν αὕτων ἱκανοποιητικὰς δυνατότητας ἐλέγχου καὶ ἐπεμβάσεων. Ἡ τοιαύτη διττὴ ἀποστολὴ τοῦ προσχεδίου — νόμου ἄγει εἰς τὴν διαφορορικὴν μεταχείρισιν τῶν ἀλλοδαπῶν ἀναλόγως τῆς τοποθετήσεώς των καὶ τῆς στάσεώς των ἐναντὶ τῆς ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας».¹

Μέσα κιόλας στὴν αἰτιολογία τοῦ νόμου ὁ δυτικογερμανὸς νομοθέτης δὲν κρύβει τίς σκέψεις καὶ τίς προθέσεις του. Ὁ «νόμος περὶ ἀλλοδαπῶν»

1. Ὑλικά τῆς ὁμοσπονδιακῆς βουλῆς ΙΥ/868, σ. 10.

* πρέπει να είναι η στέρεα νομική βάση για την πολύπλευρη υποταγή των ξένων εργατών κάτω από τα συμφέροντα του κεφαλαίου κι η νομική επικύρωση κι εξασφάλιση ενός αποτελεσματικού ελέγχου των ξένων εργατών απ' τις κρατικές αρχές. Παρά τις επίσημες διακηρύξεις από διάφορες πλευρές που μιλάνε για «φιλελεύθερη πολιτική έναντι των ξένων» για τάχα «τον πιο φιλελεύθερο νόμο περί αλλοδαπών του κόσμου» δεν μπορούν να κρυφτούν η φύση, λειτουργία και σκοποί της νομοθεσίας που επιβάλλει το δυτικογερμανικό κράτος απέναντι στους ξένους εργαζόμενους. Θάπρεπε όμως να ρίξουμε μια πιο κοντινή ματιά στο νομικό καθεστώς των αλλοδαπών, ιδιαίτερα στο «νόμο περί αλλοδαπών», όπως είναι διευρυμένος με μια σειρά από διατάγματα, εκτελεστικές διατάξεις, πληθώρα διοικητικών εγκυκλίων και, πάνω απ' όλα, σ' αυτήν την ίδια την εφαρμογή του νόμου από δικαστήρια και διοικητικές αρχές, για να δούμε με ποιό τρόπο η νομική τεχνική οργανώνει την καταπιεστική εξουσία του κράτους πάνω στις πλάτες του ξένου προλεταριάτου απ' την μια μεριά και πώς της κρύβει το αληθινό της πρόσωπο απ' την άλλη. Γιατί ως μη ξεχνιέται πώς η νομοθεσία για τους ξένους είναι μέρος «της εσωτερικής εννόμου τάξεως» του κεφαλαιοκρατικού κράτους της Δ. Γερμανίας και κοινό προϊόν των κυρίαρχων φορέων του, που αναπόφευκτα φέρνει την ανάλογη ταξική σφραγίδα τους.

Ο νόμος του 1965 για τους αλλοδαπούς δίνει τη δυνατότητα στα κρατικά όργανα να ρυθμίζουν με ακρίβεια το πότε φέρνουν και πότε διώχνουν τους ξένους εργάτες, κάνοντας την άδεια παραμονής στο έδαφος της Δ. Γερμανίας να εξαρτάται από την άδεια εργασίας και την βεβαίωση που πιστοποιεί μόνιμη απασχόληση. Πάνω σ' αυτό τον συνδυασμένο μηχανισμό ξεκάθαρης σκοπιμότητας, στηρίζεται ο κύκλος ζωής και κίνησης των ξένων εργατών στη Δ. Γερμανία, μαζί βέβαια με τη διάταξη που στερεί απ' τους ξένους τα πιο στοιχειώδη δικαιώματα του συντάγματος της Βόννης: το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, το δικαίωμα ελεύθερης εκλογής επαγγέλματος τόπου δουλειάς και ιδρύματος επαγγελματικής μόρφωσης και το δικαίωμα προστασίας από απέλαση στο εξωτερικό (ερμηνευτική διάταξη στη παρ. 6 του νόμου περί αλλοδαπών).

Και πρώτα-πρώτα όλοι οι ξένοι σύμφωνα με το νόμο χρειάζονται ειδική άδεια παραμονής στο έδαφος της Δ. Γερμανίας. Για να έχουν τους ξένους εργάτες οποιαδήποτε στιγμή στο χέρι, δίνεται η άδεια παραμονής βασικά μόνο για ένα χρόνο και για 5 χρόνια σ' αυτούς που ρυθμίζονται από χώρες της κοινής αγοράς. Όποιος θέλει να μείνει περισσότερο πρέπει να ζητήσει την ανανέωση της άδειας παραμονής. Αυτό, και χρόνο και χρήμα κοστίζει, χάρια από το φόβο για ενδεχόμενες δυσκολίες.

Σύμφωνα με τη θέληση του νομοθέτη και την ίδια του την διατύπωση η άδεια παραμονής είναι μια χαριστική πράξη, δωρεά του δυτικογερμανι-

κού κεφαλαίου και του κράτους του στις ταλαίπωρες μάζες των ξένων εργατών. «Η άδεια παραμονής δύναιται να χορηγηθεί, εφ' όσον η παρουσία του αλλοδαπού δεν βλάπτει τα συμφέροντα της «Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας» μάς λέει το άρθρο 1 του νόμου περί αλλοδαπών. Πότε όμως η παραμονή του ξένου βλάπτει τα συμφέροντα της ΟΔΓ και ποιά είναι άραγε σύμφωνα με το νόμο τα συμφέροντα αυτά; «Ο ίδιος ο νόμος δεν εξηγεί καθαρά λέγοντας μόνο πώς «υπάρχει βλάβη των συμφερόντων όταν ταυτά φαίνεται να επηρεάζονται εκ της παρουσίας του αλλοδαπού ή υπάρχει θεμελιωμένη προς το αυτό υποψία». Αυτό όμως που μάς κρύβει ο νόμος μάς το λέει ξάστερα και αρκετά λεπτομερειακά ο όγκος από τις δικαστικές αποφάσεις των δικαστηρίων και των διοικητικών οργάνων και τα ερμηνευτικά σχόλια των νομικών. Έτσι έχουμε ένα ολόκληρο περιβόλι από περιπτώσεις όπου η παρουσία των ξένων στο έδαφος της Δ. Γερμανίας «προσκρούει στα συμφέροντα του κράτους ή της ολόκληρης» και οδηγεί στην εθελούσια ή βίαιη απομάκρυνση απ' το έδαφος της «Ομοσπονδίας του πλούτου. Συμφέροντα της «Ομοσπον. Δημοκρατίας της Γερμανίας στην εφαρμογή του νόμου είναι λ.χ. «μια ώρισμένη κατάσταση της οικονομίας ή της αγοράς εργασίας».² Πάνω σ' αυτή τη νομική λογική αναγκάστηκαν 300.000 εργαζόμενοι μέσα σε λίγες χειμωνιάτικες βδομάδες να εγκαταλείψουν το έδαφος της Δ. Γερμανίας στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 1966 - 67.

Για να πούμε όμως και του στραβού το δίκιο, δεν εγκρίνει μόνο ο δυτικογερμανικός νόμος την εκπαράθυρωση των αλλοδαπών προλεταρίων στις δύσκολες στιγμές του κεφαλαίου. Την δέχονται με θέρμη, είτε το θέλουν είτε όχι και οι μητρικές αγκάλες των χωρών τους. «Η ελληνική κυβέρνηση θα δέχεται ανά πάσαν στιγμήν άνευ διατυπώσεων επιστρέφοντας Έλληνες εργάτες μετά των οικογενειών των, οφτίνες εισήλθον βάσει της συμφωνίας ταύτης εις το έδαφος της «Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας» μάς βεβαιώνει το άρθρο 18 της ελληνογερμανικής συμφωνίας του 1960. Έξ άλλου ποιός άλλος πρέπει να πληρώσει τα σπασμένα σ' αυτή την περίπτωση; «Ο κίνδυνος δυσμενών συνεπειών λόγω της υπεραριθμίας παρουσίας αλλοδαπών εις το έδαφος της ΟΔΓ».³ «Η πρόληψις ανεργίας των ήμεδαπών»⁴ κι η «εξασφάλισις ήρέμου εκλογικού αγώνος»⁵ ανήκουν κι αυτά στα καλάς νοούμενα και «άξια νομικής προστασίας συμφέροντα» της Δ. Γερμανίας, που σχολιαστές και δικαστικές αποφάσεις ταυτίζουν φυσικά με τα συμφέροντα της «ολότητας», δηλαδή

2. Kloesel - Christ : Deutsches Ausländerrecht.

3. Weissmann Guenter : Ausländergesetz, Berlin 1966.

4. Weissmann, δ.α.

5. Schiedermaier R.: Handbuch des Ausländerrechts der BRD, 1968.

της κυρίαρχης αστικής τάξης. Κι' αυτό όχι χωρίς λόγο, γιατί όπως τονίζει ένας νομομαθής «εις τὰ ζητήματα ασφαλείας ανήκει απόλυτος προτεραιότης έναντι τών συμφερόντων της αγοράς εργασίας ή άλλων οικονομικών κριτηρίων».⁶

Δέν είναι μόνο αυτές όμως οι περιπτώσεις που τίγονται τὰ συμφέροντα της ΟΔΓ. Ἀκόμα κι οἱ «θορυβώδεις» φασαρίες μιᾶς τουρκικής οἰκογένειας⁷ κι ἡ ἐρωτική δραστηριότητα ἐρωτύλου Ἰταλοῦ πού ὀδηγεῖ σέ «ἐξωγαμιαία ἐγκυμοσύνη»,⁸ ἀκόμη κι «ἡ ἐπιβάρυνση τών παιδικών σταθμῶν καί νηπιαγωγείων»,⁹ μέ τίς ἀντίστοιχες ἀνάγκες τών παιδιῶν τών ξένων ἐργατῶν, παραβλάπτουν τὰ συμφέροντα της Δ. Γερμανίας καί δικαιολογοῦν νομικά τήν ἄρνηση χορήγησης ἄδειας παραμονῆς. «Ὁ ἄλλοδαπός δέον νά δεικνύει ἠθικῶς ἄψογον συμπεριφοράν, κοντολογίης ἀνθρωπίνην συμπεριφοράν»¹⁰, ἀπαιτεῖ ὁ ἠθικός κώδικας τοῦ φιλισταίου γερμανοῦ νομικοῦ μας. Στή περίπτωση πού ἡ παρουσία τοῦ ἄλλοδαποῦ δέν βλάπτει τὰ συμφέροντα της ΟΔΓ, δηλ. δέν ὑπάρχει νομικά λόγος πού νά ὀδηγεῖ ἀναγκαστικά τήν κρίση της διοικητικῆς ἀρχῆς στήν ἄρνηση της ἄδειας παραμονῆς καί ἀπέλασης τοῦ ἄλλοδαποῦ, τότε «ἀποφασίζει ἡ ἀρχή ἀναλόγως πρὸς τήν φύσιν της ὑποθέσεως ἐντὸς πλαισίων εὐρείας διακριτικῆς εὐχερείας» ὀρίζει πάρα πέρα ὁ νόμος περί ἄλλοδαπῶν. Κι ἀκόμη δέν τελειώνει ἐδῶ ἡ ἱερὴ ἐξέταση. «Ἐνταῦθα δέον νά λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἅπαντα τὰ σχετικὰ κριτήρια. Ἐκτὸς λόγων, οἵτινες ἀφοροῦν τὸ πρόσωπον τοῦ ἄλλοδαποῦ, δέον νά λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν λόγοι ἰδιαιτέρως πολιτικῆς καί οἰκονομικῆς φύσεως καί γενικῶς τὰ ἄξια προστασίας συμφέροντα της ΟΔΓ».¹¹ Ἔτσι τελειοποιεῖται ἀκόμη περισσότερο ἡ ἐπιλογὴ κι ὁ ἐλεγχος τοῦ «κινητοῦ μέρους τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» χάριν τοῦ «ἄξιου προστασίας» κεφαλαιοκρατικοῦ συμφέροντος. Κι' αὐτὸ χωρίς πολλές σκοτοῦρες καί βραδυπορίες. Στὴ διαδικασία αὐτὴ, ἀποφασίζουν μόνο διοικητικὰ ὄργανα μέ ἀποκλεισμό τών δικαστηρίων καί μάλιστα σέ πλαίσια ἐλεύθερης κρίσης, πού δέν εἶναι εἰδικὰ καθορισμένα ἀπ' τὸ νόμο. Σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια κρίσης τών διοικητικῶν ἀρχῶν ὀφείλουμε καί τήν βαθειὰ οὐμανιστικὴ ἀντίληψη τοῦ Βάϊσμανν, κάποτε διευθυντοῦ της ἀστυνομίας τοῦ Δ. Βερολίνου. «Εἰς περίπτωσιν μακρᾶς ἀσθενείας δύναται νά μὴν χορηγηθεῖ ἡ ἄδεια παραμονῆς διότι δέν ὑπάρχει πλέον ὁ σκοπὸς της παραμονῆς, δηλ. ἡ δραστηριότης τοῦ

6. Kanein Werner : Aktuelle Fragen des neuen Fremdenrechts, DVBI, 1966.

7. Ἀπόφαση τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ διοικητικοῦ δικαστηρίου της 25.2.69.

8. Ἀπόφαση τοῦ διοικητικοῦ δικαστηρίου τοῦ Φράϊμπουργκ, στὸ Stern, 30.10.1966.

9. Kanein W., δ.ἀ.

10. Weissmann G., δ.ἀ.

11. Ἑρμηνευτικὴ διάταξη 6 γιὰ τὴν παρ. 2 τοῦ Ausländergesetz.

ἐργάτου καί οὕτω βοήθεια διὰ τὴν γερμανικὴν οἰκονομίαν καί βιομηχανίαν».¹²

Κι ἐδῶ ὅμως δέν τελειώνει ἀκόμα τὸ ἐξονυχιστικὸ νομικὸ καθαρτήριο τοῦ νόμου περί ἄλλοδαπῶν καί τών περιπτώσεων ἐφαρμογῆς του, γιατί ἡ ἄδεια παραμονῆς «δύναται νά χορηγηθεῖ μετὰ προθεσμίας ἢ ἄνευ προθεσμίας, νά... περιοριστῇ μεταγενεστέρως τοπικῶς καί χρονικῶς... νά συνδεθῇ μέ ὅρους καί λοιποὺς περιορισμοὺς».¹³ Ἐκτὸς ἀπ' τὴν διευθυντικὴ λειτουργία της διάταξης αὐτῆς γιὰ χάρη της ἀγορᾶς εργασίας (αὐτὴ τὴν ἐννοία ἔχει ὁ τοπικὸς καί χρονικὸς προσδιορισμὸς της ἄδειας παραμονῆς), ὑπάρχει καί μιὰ πολιτικὴ σκοπιμότητα. Γίνεται νομικὰ δυνατὸς ὁ πολὺ-πλευρὸς καθορισμὸς καί ἐλεγχος της ζωῆς καί δράσης τών ἄλλοδαπῶν. Ἔτσι ἐπ' εὐκαιρία ἐπισήμων ἐπισκέψεων ἀρχηγῶν ἢ πρῶθυπουργῶν ξένων κρατῶν, πού δέν φημίζονται γιὰ τὴν ἀνθρωπιά τους, ὑποχρεώθηκαν πολλοὶ ξένοι ἐργάτες καί φοιτητὲς νά ἐγκαταλείψουν στὴ διάρκεια της ἐπίσκεψης τὴν πόλη διαμονῆς τους, νά παραλείψουν κάθε πολιτικὴ ἔκφραση ἢ ἐκδήλωση καί νά παρουσιάζονται δυὸ ἢ τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα στὴν ἀστυνομία.¹⁴ Συχνὰ γράφτηκαν οἱ ὅροι καί οἱ περιορισμοὶ αὐτοὶ στὰ διαβατήρια καί ἡ ἐπιταγὴ γιὰ ἀποχὴ ἀπὸ κάθε πολιτικὴ ἔκφραση ἢ ἐκδήλωση συνοδεύτηκε ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ ἀπέλασης (ἄμεσης). Ἡ ἀνοιχτὴ ἐπιστολὴ τοῦ Πέρση φοιτητῆ Χασάν Μ. πρὸς τὴν κοινὴ γνώμη τοῦ ἐλεύθερου κόσμου, «ἦτις κατὰ τὰς ἐδῶ πληροφορίας περιέχει ἀσθηρὰς κρίσεις καί κατὰ μέρος ἀναληθεῖς κατηγορίας κατὰ της Περσικῆς κυβερνήσεως, δυναμένας νά παραβλάψουν τὰς φιλικὰς σχέσεις της Ὀμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν Περσικὴν κυβέρνησιν καί πέραν τούτου ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ὅτι παρόμοιαι δημοσιεύσεις δύνανται νά προκαλέσουν ἀνησυχία στὸν πληθυσμὸ καί οὕτω νά διαταράξουν τὴν δημοσίαν τάξιν καί ἀσφάλειαν».¹⁵ (σίκ), σύμφωνα μέ τὴ γνώμη τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑσωτερικῶν τοῦ Σλέσβιγκ-Χολστάτν, λίγο ἔλειψε νά τοῦ κοστῇ τὴν ἀπέλαση καί τὴν «ἀνώμαλη προσγείωση» στὰ χέρια τοῦ Σάχη.

Δίδυμη ἀδελφὴ της ἄδειας παραμονῆς εἶναι ἡ ἄδεια ἐργασίας. Σύμφωνα μέ τὸ ἀρθρο 43 τοῦ «Νόμου γιὰ τὴ μεσολάβηση της ἐργασίας καί τὴν ἀσφάλιση τών ἀνέργων» κάθε ξένος ἐργάτης χρειάζεται ἄδεια ἐργασίας, πού δίνεται κατὰ κανόνα γιὰ ἓνα χρόνον μόνο καί παρατείνεται κάθε φορὰ τὸ πολὺ γιὰ ἓνα χρόνον. Γιὰ τὴ χορήγησή της δέν ὑπάρχει φυσικὰ νομικὴ ἀξίωση.

12. Weissmann G., δ.ἀ.

13. Ἀρθρο 7 τοῦ Ausländergesetz.

14. Βλ. τὴ διαταγὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μονάχου της 29.5.67 πού ἀπευθύνεται σέ 107 Πέρσες, στὸ Dokumentation zum Ausländerrecht, Asta, 1972, STGT.

15. Γερμανικὸ Πρακτορεῖο Εἰδήσεων, ἄλλοδαποὶ ἐργαζόμενοι, τ. II, σ. 4.

Ο ίδιος νόμος απαιτεί ή αίτηση για την άδεια παραμονής να γίνεται πριν από την είσοδο στη Δ. Γερμανία ή αν ο εργαζόμενος βρίσκεται ήδη στο έδαφος της, πριν από την ανάληψη της εργασίας. Μια προϋπόθεση για την χορήγηση άδειας εργασίας είναι σε κάθε περίπτωση ή χορήγηση ή ή γραπτή βεβαίωση της άδειας παραμονής απ' την αστυνομία άλλοδαπών.

Ο ξένος εργάτης δεσμεύεται σε μια ακριβώς καθορισμένη επιχείρηση όχι μόνο με τη σύμβαση εργασίας αλλά και με την άδεια εργασίας. Κι' αυτό έχει χωρίς άλλο τον λόγο του. Έπειδή ή ετήσια ισχύς της άδειας εργασίας συμφωνεί χρονικά με την διάρκεια ισχύος των συμβάσεων εργασίας, που συνάπτουν αυτοί που ρυγχονται για πρώτη φορά για δουλειά στη Δ. Γερμανία, ή άδεια εργασίας που δίνεται με όρισμένη προθεσμία λειτουργεί καταπιεστικά και εμποδίζει την πολυδάπανη για το κεφάλαιο «ροή» των ξένων εργατών από τόπο δουλειάς σε τόπο δουλειάς. Έτσι οι ξένοι εργάτες δεν εμποδίζονται μόνο να εγκαταλείψουν, ήδη στη διάρκεια του πρώτου χρόνου, τη δουλειά τους, αλλά ακόμα-δυσκολεύονται και να καταγγείλουν τη σύμβαση εργασίας που συνάφθηκε για όριστο χρόνο.

Η δυνατότητα να μπορέσει ο ξένος εργάτης να διαλέξει ελεύθερα τον τόπο της δουλειάς του κι έτσι να πουλήσει την εργατική του δύναμη όσο το δυνατό ακριβότερα δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου για την μεγάλη μάζα των ξένων εργατών. Χώρια που δεν έχει νομικά το «δικαίωμα ελεύθερης επιλογής επαγγέλματος και τόπου εργασίας», σκοντάφτει και στα δεσμά της σύμβασης για την αρχική πρόσληψη. Το όμοσπονδιακό ίδρυμα εργασίας, το διοικητικό μονοπώλιο για το πάρε-δωσε της ντόπιας και της ξένης εργατικής δύναμης με τους κεφαλαιοκράτες, «δεν μεσολαβεί διά την πρόσληψιν των ξένων εργατών, οτινες έχουν παραβιάσει την σύμβασιν εργασίας των, άνευ της συναινέσεως των μέχρι τουδε εργοδοτών των προς άλλους εργοδотας... Αλλά τα μέτρα, τα όποια κατεκρίθησαν πολλάκις εις το εξωτερικόν, είναι παρά ταύτα απαραίτητα, ίνα μη περιέρχεται ή γερμανική αγορά εργασίας εις αναστάτωση». ¹⁶ Τη βάση γι' αυτή την πρακτική έβαλε ή διαταγή του όμοσπ. ιδρύματος εργασίας της 21ης Αυγούστου 1960. «Αναμεσολάβησις διά την πρόσληψιν των ξένων εργατών, οτινες προσελήφθησαν υπό των ύπηρεσιών του ιδρύματος εις το εξωτερικόν είναι δυνατή μόνον κατόπιν συνεννοήσεως μετά των εργοδοτών. β) Αν ό μέχρι τουδε εργοδότης δεν συμφωνή εις την αλλαγήν εργασίας τότε, εφ' όσον ό άλλοδαπός εργαζόμενος δεν διατίθεται να εκπληρώση τους όρους της συμβάσεώς του, απελαύνεται στον τόπο της προελεύσεώς του. Εις περίπτωσιν καθ' ήν όλόκληρες ομάδες ξένων εργατών παραβιάζουν την σύμβασιν προσλήψεως

16. Διαταγή του προέδρου του όμοσπ. ιδρύμ. εργασίας. Στού Elsner L.: Fremd-Arbeiterpolitik in West-Deutschland, Berlin 1970.

των, δέον να αίτεται ή μεσολάβησις των άρμοδίων προξενικών αρχών. γ) Πρό της χορηγήσεως της άδειας εργασίας δέον να εξετάζεται πότε και κατά ποιον τρόπον ό ξένος εργάτης ήλθε εις την ΟΔΓ και αν δεν έχει καταστή μέχρι στιγμής ύπαίτιος παραβιάσεως της συμβάσεως εργασίας του εις έτερον γραφείον εργασίας της περιοχής. δ) Δεν θα επιχειρείται ή μεσολάβησις μέχρις ότου εξακριβωθή πλήρως ότι ό άλλοδαπός εργαζόμενος δεν έχει παραβιάσει την σύμβασιν εργασίας του.»

Ακόμη μέσα στο μαραθώνιο για την ελεύθερη έκλογή του τόπου δουλειάς σκοντάφτει ό ξένος στους περιορισμούς της άδειας παραμονής (ιδιαίτερα οι εργάτες απ' τις χώρες του τρίτου κόσμου, που ύστερα από όρισμένη τεχνική εκπαίδευση πρέπει να γυρίσουν για δουλειά στις γερμανικές θυγατρικές επιχειρήσεις, που είναι εγκατεστημένες στις χώρες τους) και πάμπολλες φορές στη δέσμευση απ' τη στέγαση σε ιδιόκτητες κατοικίες των επιχειρήσεων που δουλεύουν.

Η ροή όμως των ξένων εργατών, δηλ. ή αλλαγή δουλειάς, είναι αρκετά συχνή. Διαμαρτυρίες για σκληρές συνθήκες δουλειάς, κακή πληρωμή, δυσκολίες προσαρμογής στο βιομηχανικό προτσές, προνομιακή μεταχείριση των γερμανών εργατών, οδηγούν τους ξένους στην προσπάθεια να πουλήσουν την εργατική τους δύναμη όσο το δυνατό ακριβότερα. *

Αυτό ακριβώς προσπαθεί να εμποδίσει ό συνδυασμός της άδειας παραμονής και της άδειας εργασίας που επιβάλλουν αυστηρή προστασία της εργατικής σύμβασης. Άλλωστε ή ελεύθερη κίνηση των ξένων εργατών στη γερμανική αγορά εργασίας θα παράβλαπτε την «άποτελεσματική χρησιμοποίηση» της μαζικής εισαγωγής σημαντικών εργατικών δυνάμεων απ' τις χώρες των μεταναστών. Η προθεσμία του ένός χρόνου για την άδεια εργασίας δίνει την δυνατότητα στις διοικητικές αρχές, ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, να περιορίζουν βραχυπρόθεσμα την απασχόληση των ξένων εργατών. Δίπλα σ' αυτό, με τη σύνδεση της άδειας εργασίας με την άδεια παραμονής γίνεται ή άπειλή απέλασης ένας δεσμός για τον εργάτη, που τον εμποδίζει να διεκδικήσει αποφασιστικά τα δικαιώματά του απέναντι στον επιχειρηματία. Τ' άφεντικό γίνεται ή αποφασιστική αρχή τόσο για τη συνέχιση της σχέσης εργασίας όσο και για την άδεια παραμονής, που να συνδεμένη μαζί της. Αυτό που στοιχίζει στο γερμανό το πολύ μια συμβατική ποινή, γίνεται λόγος απέλασης για τον ξένο, που κατά κανόνα επιβεβαιώνεται στη πράξη πάντα από τα δικαστήρια. ¹⁷ Πώς μ' αυτό τον τρόπο επιβάλλεται στην ουσία εξαναγκαστική εργασία,

17. Απόφαση του ανωτέρου διοικητικού δικαστηρίου του Δ. Βερολίνου της 14.11.70, του ανωτέρου διοικητικού δικαστηρίου του Ράϊνλάντ-πφάλτς του 1966 και του Λίνενμπουργκ του 1970.

* πού είναι αντισυνταγματική σύμφωνα με το άρθρο 2 του θεμελιώδους νόμου της Βόννης, παραβλέπουν οι νομικοί θεράποντες του κεφαλαίου με το επιχείρημα ότι «επαφίεται εις την ελευθέραν βούλησιν του άλλοδαπου να παραιτηθή της περαιτέρω διαμονής επί του εδάφους της ΟΔΓ». ¹⁸

Η άδεια εργασίας όμως δεν έχει μόνο το σκοπό να ματαιώνει την ανεπιθύμητη για το κεφάλαιο συχνή αλλαγή του τόπου δουλειάς και να ρυθμίζει την προσφορά της εργατικής δύναμης στην τοπική και εθνική αγορά εργασίας ανάλογα με την κατάσταση της οικονομίας, όπως μαρτυρούν πολυάριθμα επίσημα έγγραφα και αποφάσεις. Είναι και ο κέρβερους που αποτρέπει κάθε πηδημα άλλοδαπου απ' το καθεστώς του μισθωτού εργάτη στο πρόνομο του ανεξάρτητου επαγγελματία. «Δεν υπάρχει γερμανικόν συμφέρον να αφαιρούνται άλλοδαπαί εργατικάί δυνάμεις εκ της παραγωγικής διαδικασίας χάριν της ασκήσεως ανεξαρτήτου βιοποριστικού επαγγέλματος» ¹⁹ απήντησε το ανώτερο διοικητικό δικαστήριο του Δ. Βερολίνου σε σχετική αίτηση άλλοδαπου για την χορήγηση άδειας ελευθέρου επαγγέλματος.

Στόν τόπο δουλειάς ο άλλοδαπός εργάτης εξισώνεται νομικά με τον γερμανό συνάδελφό του. Οι διατάξεις του «νόμου περί συλλογικών συμβάσεων εργασίας», «του νόμου περί άδειας», «περί προστασίας της μητρότητος», «της δυνατότητος προσφυγής ενώπιον των δικαστηρίων» ισχύουν στον ίδιο βαθμό για τους ξένους όπως και για τους Γερμανούς εργαζόμενους. Επίσης στο δικαίωμα απεργίας, στις πληρωμές υπερωρίας και στις διάφορες παροχές των επιχειρήσεων προς τους εργαζόμενους όπως δώρο Χριστουγέννων, βραβεΐα πίστης, σύνταξη κι άλλα βοηθήματα δεν επιτρέπει ο νόμος διακρίσεις. Το δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης εργασίας ανήκει και στους ξένους. Οι άλλοδαποι εργαζόμενοι μπορούν να συμμετέχουν και στις εκλογές των επιχειρήσεων δηλ. να εκλέγονται και να εκλέγουν τους εκπροσώπους τους με τη δική τους ψήφο. Στις ασφάλειες αρρώστειας, ατυχήματος και σύνταξης, στην ασφάλεια των ανέργων και στα λοιπά οικογενειακά επιδόματα έχουν οι ξένοι εργάτες για τις ίδιες υποχρεώσεις τα ίδια δικαιώματα όπως κι οι Γερμανοί συνάδελφοί τους. Ο χρόνος ασφάλισης στην πατρίδα του άλλοδαπου συνυπολογίζεται. Η βοήθεια της κοινωνικής πρόνοιας, περιορισμένη βέβαια στα προς το ζην αναγκαία, παρέχεται και στους ξένους. Κι απ' άποψη φορολογικού δικαίου εξισώνονται οι άλλοδαποι με τους δυτικογερμανούς εργαζόμενους. Όπως βλέπουμε λοιπόν ίση μεταχείριση γερμανών και ξένων εργατών. Ο δυτικογερμανικός νόμος αγαπά το ίδιο τόσο τα γνήσια όσο και τα θετά του

18. Kloesel - Christ : Deutsches Ausländerrecht παράγρ. 7, παρατήρ. 6.

19. "Der Spiegel", 3.4.1972.

τέκνα. Παρ' όλα αυτά, το όμοσπονδιακό διοικητικό δικαστήριο κηρύσσει νόμιμη την εξοντωτική τετραπλή φορολόγηση άλλοδαπου έστιάτορα για την άδεια πωλήσεως οϊνοπνευματωδών με την αιτιολογία πως «οί άλλοδαποι δεν δεσμεύονται υπό της έσωτερικής έννόμου τάξεως κατά τον αυτόν βαθμόν όπως και οι Γερμανοί». (!) ²⁰

Το εργατοδικείο του Ντύσσελντορφ θεωρεί τις «υποχρεώσεις εκ της συμβάσεως εργασίας υπεράνω των θρησκευτικών υποχρεώσεων λατρείας» ενός μωαμεθανού εργάτη, που απολύθηκε, επειδή δεν πήγε να δουλέψει στις μέρες των γιορτών ²¹. Ακόμη περισσότερο βαρύνει ή μέθη στην οδήγηση. Δεν διώκεται όμως ποινικά, όπως στην περίπτωση του Γερμανού πολίτη, άλλ' έχει στη περίπτωση του άλλοδαπου σαν αποτέλεσμα την απέλαση, διότι, σύμφωνα με το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο, «όστις θέτει εις κίνδυνον την κυκλοφοριακήν ασφάλειαν, θέτει εις κίνδυνον την έσωτερικήν ασφάλειαν του κράτους». (σίκ!!!) ²². Σε κάθε περίπτωση δεν κινδυνεύουν βέβαια οι ξένοι εργάτες απ' τη στέγασή τους σε παράγκες, σταύλους κι άλλα έρειπια παρ' όλη την ακαταλληλότητά τους σύμφωνα με το νόμο. Ούτε θίγει τα συμφέροντα της ΟΔΓ όταν μένουν ανά τρία τετραγωνικά μέτρα δύο πρόσωπα ή τρία, που είναι χώρος κατά πολύ μικρότερος απ' ότι επιτρέπει ο νόμος περι άστέγων. Ακόμη, πολύ λίγες φορές, κι ύστερα από γενική κατακραυγή, επέμβηκαν οι άρχες για να σώσουν τους ξένους από την ασύδοτη και ληστρική εκμετάλλευση των διαφόρων σπιτεμπόρων, δουλεμπόρων και πάσης φύσεως «μεσιτών και μεσολαβητών». Το ίδιο σκανδαλώδεις είναι οι αποφάσεις που θεωρούν την ψευδορκία, το λεσβιακό έρωτα (που ως σημειωθεί δεν τιμωρείται από τον ποινικόν κώδικα) και την ελεύθερη έρωτική σχέση άλλοδαπου με Γερμανίδα σαν λόγους απέλασης. Δίπλα σ' αυτά και άλλα πολλά παραδείγματα άνισης νομικής μεταχείρισης και έφαρμογής του νόμου, ακόμη και σκοπιμότητας (λόγου χάρι εκφοβισμού ή παραδειγματισμού των ξένων εργατών, όπως υποστηρίζεται). Ένδεικτική ή νομική κρίση του εισαγγελέα του Μονάχου που πρότεινε την απαλλαγή ενός έστιάτορα που τον βάρυνε ή κατηγορία πως με πολύγλωσση πινακίδα απαγόρευε την είσοδο στους ξένους εργάτες στο μαγαζί του. Πάνω-κάτω υποστήριξε ο έπιφανής αυτός νομικός στην άγόμευσή του πως «οί ξένοι δεν αποτελούν μέρος του πληθυσμού και γι' αυτό δε μπορούσε στην περίπτωση αυτή να εφαρμοστεί ή παράγραφος του ποινικού κώδικα που απαγορεύει και τιμωρεί την διέγερση ή υποκίνηση του μίσους ενάντια σε μέρη του πληθυσμού». ²³ Υπάρχει επίσης και

20. Απόφαση του όμοσπονδιακού διοικητικού δικαστηρίου, τ. 22, 66/71.

21. Απόφαση του όμοσπ. διοικητικού δικαστηρίου της 14.2.1963.

22. Βλ. διοικητική νομολογία στη Γερμανία, τ. 20, σ. 847.

23. Έγδικα της όμοσπονδιακής βουλής, ΙΥ/868, σ. 10.

παρόμοια απόφαση δικαστηρίου του Μύνστερ, που σε τελευταία ανάλυση εξασφαλίζει το άτιμώρητο των συνταγματικά απαγορευμένων φυλετικών διακρίσεων.

Κι ως μη νομίσει κανείς πως ή ανισότητα παρουσιάζεται μόνο στις αποφάσεις των δικαστηρίων και των διοικητικών οργάνων. Αυτές είναι όπωσδήποτε το μικρότερο κακό. Ο χαμηλότερος μισθός του άλλοδαπου. εργάτη σε σχέση μ' αυτόν του Γερμανού συναδέλφου για διάφορους λόγους όπως: κατάταξη σε κατώτερη μισθολογική κλίμακα, άγνοια του συστήματος της άκρόντ εργασίας, είναι καθημερινά φαινόμενα, φυσιολογικό καθεστώς στη ντε φάκτο θέση του ξένου εργάτη μέσα στη δυτικο-γερμανική επιχείρηση. Πλάι σ' αυτά συμβαδίζουν κι άλλες οικονομικές διακρίσεις σε βάρος των ξένων ή συνειδητές δωροδοκίες του κεφαλαίου προς τους δυτικογερμανούς εργαζόμενους, που δίνουν τροφή στην τεχνητή διάσπαση της εργατικής τάξης, όπως βραβεία «πίστης» στην επιχείρηση, πρόνοια γήρατος με χρηματικά μέσα της επιχείρησης, παροχές για «σηματισμό περιουσίας» κ.τ.λ.π.

Μ' αρκετή ειλικρίνεια φιλελεύθερος Γερμανός δικαστής ρίχνει λίγο φως στο έρώτημα «πόσοι ξένοι, παρά την εξίσωσή τους από άποψη εργατικού και κοινωνικού δικαίου με τους Γερμανούς, ανέχονται τις διακρίσεις χωρίς διαμαρτυρία» λέγοντας ότι «οι ξένοι εργάτες δεν υπόκεινται σε νομική τάξη αλλά σε αστυνομικό καθεστώς, σά να υπήρχε στην περίπτωσή τους γενικά και πάντα τεκμήριο κινδύνου για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια». Ακόμη «στο μυαλό πολλών ανωτέρων διοικητικών υπαλλήλων δεν είναι σκοπός του νόμου ή προστασία του άλλοδαπου αλλά ή προστασία της φιλοξενούσης χώρας και των πολιτών της απ' τον άλλοδαπο». Έτσι «με την απειλητική γροθιά της απέλασης στη πλάτη και το φόβο της αβέβαιης επιστροφής, αναγκάζεται ο ξένος να σκύβει το κεφάλι και να υπομένει τις αυθαιρεσίες και παρανομίες των προστατών του νόμου».²⁴

Όταν το 1963 οι επιχειρηματικές ενώσεις—μετά την άπεργία των εργατών της μεταλλουργικής βιομηχανίας στη Βάδη - Βυρτεμβέργη, όπου πήραν ενεργητικά μέρος οι ξένοι εργάτες—ζήτησαν αυστηρότερα μέτρα ενάντια στους ξένους «λόγω κομμουνιστικών διαβρωτικών ενεργειών», ζήτησε και ή συνδιάσκεψη των δυτικογερμανών υπουργών εσωτερικών την επεξεργασία των «νομικών βάσεων», που θα έμπόδιζαν την εξάπλωση των πολιτικών κινδύνων στην Δ.Γερμανία. Στόν περιβόητο πιά νόμο περί άλλοδαπων εκπληρώθηκαν τελικά οι πόθοι τους.

24. Franz F. Die Rechtsstellung der ausländischen Arbeitnehmer in der BRD, in Gastarbeiter - Analysen und Berichte Suhrkamp, 1972.

Το άρθρο 6 πρόταση 2 όρίζει: «Η πολιτική δραστηριότητα των άλλοδαπων δύναται να περιορισθή, όταν τοῦτο απαιτούν ή απόκρουσις διαταράξεως τῆς δημοσίας τάξεως και ασφαλείας ή ἕτερα σημαντικά συμφέροντα τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας.» Πέρα ἀπ'αὐτό ἀπαγορεύεται ή πολιτική δραστηριότητα των άλλοδαπων,

α) όταν δὲν εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ διεθνὲς δίκαιον

β) θέτει εἰς κίνδυνον τὴν φιλελευθέραν δημοκρατικὴν θεμελιώδη τάξιν τῆς ΟΔΓ ή

γ) ἔχει τὸν σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξη κόμματα, ἄλλας ἐνώσεις ή ἰδρύματα ή προσπάθειας ἐκτὸς τοῦ πεδίου ἰσχύος τοῦ νόμου τούτου, αἰτινες εἶναι ἀσυμβίβασται πρὸς τὰς συνταγματικὰς διατάξεις τῆς δημοκρατικῆς φιλελευθέρης θεμελιώδους τάξεως».

Μέχρι τὸ 1965 δὲν ἦταν εὐκολοι οἱ περιορισμοὶ ή ἀπαγορεύσεις τῆς πολιτικῆς δραστηριότητας των ξένων. Δὲν μπορούσαν νὰ ληφθοῦν μέτρα ἐνάντια σ' ἀνεπιθύμητη πολιτικὴ δραστηριότητα ὀρισμένων ὁργανώσεων ή ἄλλων ὁμάδων άλλοδαπων. Γι' αὐτὸ δημιουργήθηκε τὸ ἄρθρο 6 που στήν πρόταση 2 περιέχει μιὰ διάταξη δυνητικοῦ περιορισμοῦ και στήν πρόταση 3 ἀπαγορεύει γενικὰ τὴν πολιτικὴ δραστηριότητα, ὅπως πονηρὰ τὴν περιγράφει ἐκεῖ. Στὴν οὐσία με τὴν διάταξη αὐτὴ ἐπιδιώκεται νὰ μπεῖ φραγμὸς σὲ κάθε πολιτικὴ δραστηριότητα των ξένων.

Ποιὰ πολιτικὴ δραστηριότητα ἐννοεῖ ὁ νόμος δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐξακριβωθεῖ. Ἡ ἴδια ή ἐπίσημη αἰτιολογία τοῦ νόμου που ἐπιβάλλει «νὰ μὴν παραβλέπεται ή διαίρεσις τοῦ σημερινοῦ κόσμου εἰς δύο ἀντιτιθέμενα πολιτικὰ συστήματα» δείχνει τὸ δρόμο στή νοητικὴ πορεία που καταλήγει, πὼς «ή προπαγάνδα εἰς τὰς επιχειρήσεις και τὰ ἐργοστάσια τῆς βιομηχανίας με ταξικὰ - ἀγωνιστικὰ συνθήματα και σκοπὸν τὴν διατάραξιν τῆς εἰρήνης τῆς εργασίας και τοῦ ἐργοστασίου, ή διανομὴ φυλλαδίων και προκηρύξεων πρὸ των θυρῶν των ἐργοστασίων, εἰς πανεπιστημιακοὺς χώρους ή ἄλλους πολυσύχναστους χώρους²⁵» συνιστοῦν «ἀπαγορευμένην πολιτικὴν δραστηριότητα και συνεπὼς λόγον ἀπελάσεως ἐκ τῆς ΟΔΓ».

Ὁ ἴσπανὸς εργάτης Καμπανάριο ἦταν γνωστὸς ἀντίπαλος τοῦ φρανκικοῦ καθεστώτος. Ἀπελάθηκε ἐγκαταλείποντας πίσω του τὴ γερμανίδα σύζυγό του. Τὸ δικαίωμα ἐλεύθερης ἐκφράσεως, που ἦταν κι ἀφορμὴ τῆς ἀπέλασής του, δὲν τὸν βοήθησε καθόλου²⁶. «Δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ και διὰ άλλοδαπούς ἰσχύοντος θεμελιώδους δικαιώματος ἐλευθέρως ἐκφράσεως

25. Kanein W., ὁ.ἀ.

26. Dokumentation zum Ausländergesetz, ASTA, Auslandsreferat, YNI Stuttgart, Nov. 1969, σ. 23.

οὐδὲν δικαίωμα ἀπεριορίστου πολιτικῆς δραστηριότητος, διότι αἱ ἐννοαί τῆς ἐλευθέρως ἐκφράσεως καὶ πολιτικῆς δράσεως δὲν καλύπτονται. Διὰ τοῦτο πολιτικὴ δραστηριότης προστατεύεται ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 5 τοῦ συντάγματος, ἐφ' ὅσον ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐκφρασιν καὶ διάδοσιν γνώμων ἐκ γενικῶν προσιτῶν πηγῶν»²⁷, μᾶς διδάσκει ἡ σιβυλλικὴ ἐκφραση ἀπὸ τὴν γενικὴ διοικητικὴ διάταξη γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν, πού εὐνουχίζει ἀντισυνταγματικὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐκφράσεως ἀποσυνδέοντάς τὴν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἐκφραση καὶ δράση.

Πιὸ φανατικὸς στὴν παρανομία ὑπῆρξεν ὁ διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας τῆς πόλης τοῦ Δ.Βερολίνου. Διέταξε τὴν ἀπέλαση τοῦ Λεττάου, πού σὲ διάλεξή του γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση στὸ Δ. Βερολίνο δὲν ἔκρυψε τίς ὀχι φιλικὲς κρίσεις γιὰ τὸν ἀστυνομικὸ διευθυντὴ καὶ μερίδα τοῦ βερολινέζικου τύπου. Πάνω στὸ νόμο γιὰ τοὺς ξένους βρῆκε ὁ ἀστυνομικὸς τὸ νομικὸ πάτημα. Ξεσήκωμα τῶν φοιτητῶν ἐνάντια στὴν ἀστυνομία. Γι' αὐτό, διαταγὴ ἀπέλασης. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης ἐκφράσεως οὔτε κἂν τὸ θυμήθηκε ὁ περίφημος ἀστυνομικὸς διευθυντής.²⁸ Τὴν ἴδια τύχη εἶχε κι ὁ Νιγηριανὸς φοιτητὴς στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Ἀμβούργου Ἀμπὶ Ἰφεόμπου, πού συνελήφθη μετὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴ διαδήλωση γιὰ τὸ Βιετνάμ, ἀφέθηκε γιὰ λίγο ἐλεύθερος καὶ πιάστηκε ξανά τὴν ἐπομένη μέρα. Ὁ πρόξενος τῆς χώρας του κατόρθωσε νὰ πάρει ἀπὸ ἀρμόδιους τὴ διαβεβαίωση πὼς ἡ περίπτωσις τοῦ συμπατριώτου του θὰ συζητηθεῖ στὴν Γερουσία τοῦ Ἀμβούργου. Στὸ μεταξύ ὅμως ὁ Νιγηριανὸς φοιτητὴς βρισκόταν στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Ἀμβούργου γιὰ ἐπιβίβαση. Ὁ ἀστυνομικὸς πού τὸν συνόδευε τοῦ ἐνεχείρισε τὴν διαταγὴ ἀπέλασης, πού σύμφωνα μὲ τὸ νόμο θὰ ἔπρεπε νὰ περιέχει νομικὲς ὁδηγίες γιὰ τὴν ἄσκηση ὅλων τῶν ἐνδίκων μέσων γιὰ τὴν ἄρση τῆς. Ἡ ἀνυπαξία τους ἔκανε τὴν προσγείωση στὴν Νιγηρία ἀκόμα πιὸ γρήγορη.²⁹ «Ἡ πολιτικὴ δραστηριότης, ἥτις παραβιάζει ἢ θέτει εἰς κίνδυνον τὰς διπλωματικὰς ἢ φιλικὰς σχέσεις τῆς ΟΔΓ πρὸς ἄλλας χώρας συνιστᾷ ἀπαγορευμένην πολιτικὴν δραστηριότητα»³⁰.

Ὑποκριτικὰ μᾶς λένε οἱ νομοερμηνευτὲς πὼς τὸ κράτος ἀδυνάτισε τὸ ἰσχυρότερο ὅπλο του ἐνάντια στοὺς ξένους, μὲ τὸ νὰ συνδέσει τὴν ἀπέλαση μὲ νομικὲς προϋποθέσεις³¹. Ὅτι αὐτὸ εἶναι ψέμα, τὸ δείχνει ἀμέ-

27. Παράγρ. 1, γιὰ τὸ ἀρθρο 6 τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν, τῆς γενικῆς διοικητικῆς διατάξεως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν.

28. Dokumentation... 1969, δ.ἀ.

29. Dokumentation... 1969, δ.ἀ.

30. Παράγρ. 5, γιὰ τὸ ἀρθρο 6 τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν, τῆς γενικῆς διοικητικῆς διατάξεως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν.

31. Kanein W., δ.ἀ., ΑΙ γιὰ τὸ ἀρθρο 10.

σως ἡ γενικὴ ρήτρα πού περιέχεται στὸ ἀρθρο 10 καὶ ὀρίζει τοὺς λόγους ἀπέλασης. Μιὰ ἐξαντλητικὴ ρύθμιση τῶν λόγων ἀπέλασης δὲν ὑπάρχει.

Ἀφοῦ ἀρχίζει ὁ νόμος νὰ παραθέτει τοὺς λόγους ἀπέλασης στὸ ἀρθρο 10 (1) «Ἀλλοδαπὸς δύναται νὰ ἀπελαθεῖ ὅταν :

1. θέτη εἰς κίνδυνον τὴν φιλελευθέραν δημοκρατικὴν θεμελιώδη τάξιν τῆς ΟΔΓ.
2. ὅταν καταδικασθῇ ἔνεκα ἐγκλήματος ἢ παραπτώματος τινος...
- 3.
- 4.
- 5.
6. ὅταν παραβιάσῃ διάταξιν τινὰ τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν.

10. ὅταν δὲν δύναται νὰ πορισθῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα δι' αὐτὸν καὶ διὰ τοὺς δικαιουμένους διατροφῆς συγγενεῖς του ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς κοινωνικῆς προνοίας»

Καταλήγει στὴν γενικὴ πρόταση πού, ὅπως εἶδαμε μέχρι τώρα, ἔχει πολλαπλὸ περιεχόμενο : «ὁ ἀλλοδαπὸς δύναται νὰ ἀπελαθῇ ὅταν ἡ παρουσία του παραβιάζῃ οὐσιώδη συμφέροντα τῆς ΟΔΓ ἐξ ἐτέρων λόγων». Ἀὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πρόταση ἐπιτρέπει τίς ταχυδακτυλουργίες καὶ τὰ πιὸ διαφορετικὰ νομικὰ νοήματα σὲ δικαστὲς καὶ διοικητικὰ ὄργανα.

Ἄν συντρέχουν οἱ λόγοι πού ἀναφέρει τὸ ἀρθρο 10 «δύναται ὁ ἀλλοδαπὸς νὰ ἀπελαθῇ πάραυτα» σύμφωνα μὲ τὸ ἀρθρο 13 παράγρ. 2 τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν. Εἶναι πολυάριθμοι οἱ περιπτώσεις πού ἡ ἀστυνομία, μὲ μεγάλη ταχύτητα καὶ μὲ βία ἢ χωρὶς βία, ἀπεμάκρυνε ἀπ' τὸ ἔδαφος τῆς Δ.Γερμανίας ἀνεπιθύμητους ἀλλοδαποὺς ἐκτελώντας σχετικὴ διαταγὴ ἀπέλασης. «Ἐχανε ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα», χωρὶς νὰ ξέρει κανεὶς τίποτα. Κι' αὐτὸ συνέβη πολλές φορές γιατί ἡ ἀστυνομία δὲν ἐνεχείριζε μαζί μὲ τὴ διαταγὴ ἀπέλασης καὶ τίς ἐγγραφες νομικῆς ὁδηγίας γιὰ τὴν ἄσκηση ἐνδίκων μέσων ἢ ἐμπόδιζε, πάλι φυσικὰ παράνομα, τὴν ἐπαφὴ μὲ δικηγόρους, συγγενεῖς ἢ φίλους.

Ἡ διαδικασία ἀπέλασης γίνεται πιὸ ἐπώδυνη ἢ «καταντᾷ διεστραμμένο μέσο γιὰ τὴν ἀφαίρεση ἐλευθερίας καὶ δικαιωμάτων»³², ὅταν τὸ ὑπὸ ἀπέλασιν πρόσωπο τελεῖ ἐν προφυλακτικῇ φυλακίσει. Σ' ἀντίθεση μὲ νομοθεσίες ἄλλων χωρῶν πού προβλέπουν δίμηνη ἢ τὸ πολὺ τρίμηνη φυλάκιση σὲ ἀνάλογη περίπτωσις, μπορεῖ ὁ ἀλλοδαπὸς νὰ μείνῃ μέχρι κι ἓνα χρόνος-στὶς φυλακὲς-τῆς Δ.Γερμανίας. Χώρια ἀπὸ τὴν ψυχικὴ ἀγωνία τῆς ἀπέλασης δὲν σπανίζουν καὶ οἱ καταγγελίες γιὰ κακομεταχείριση στὶς φυλακὲς τῶν ξένων. Ἡ αὐτοκτονία τῆς 23χρονης Γιουγκοσλάβας ἐργάτριας Λιουμπίτσα Σκλεντάρ μέσα στὶς φυλακὲς τῆς Κολωνίας τὴν 1η Φεβρουα-

32. Bayer, Δίκαιο ἀλλοδαπῶν καὶ ξένοι ἐργάτες, Rote Robe, 3/70, σ. 9.

ρίου 1973, όπου βρίσκονταν σέ φυλάκιση με σκοπό την σύντομη απέλασή της, είναι μιὰ τραγική περίπτωση ενός τελειωμένου κύκλου ζωής, που τόσο χαρακτηριστικά περιγράφεται στα τελευταία της λόγια: «Ήμουν αρκετά καλή, όσο με χρειάζονταν, σήμερα δὲν είμαι...»³³ Ὁ λόγος τῆς απέλασής της ἦταν ὅτι δὲν είχε ἔγκυρη ἄδεια παραμονῆς συνεπῶς παραβίαση τῆς ἀνάγκης τοῦ δυτικογερμανικοῦ κράτους νὰ κρατᾷ τις μᾶζες τῶν ξένων ἐργατῶν κάτω ἀπὸ προσεχτικό ἔλεγχο.

Ὁ πόθος ὅμως τοῦ δυτικογερμανικοῦ κράτους γιὰ τὴν «τήρηση τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ασφαλείας» δὲν ὀφείλεται καὶ τόσο στὴν παραβίαση μερικῶν διατάξεων τοῦ νόμου περὶ ἁλλοδαπῶν. Ἔτσι κι ἄλλοιῶς, κάτω ἀπὸ τὸ φόβο τῆς σύλληψης καὶ τῆς ἐκδίωξής τους ἐξακολουθοῦν καὶ παραμένουν μετὰ τὴν «ἀνοχή» τοῦ δυτικογερμανικοῦ κράτους χιλιάδες «παράνομοι» ξένοι ἐργάτες, ἐφ' ὅσον εἶναι διατεθειμένοι μετὰ τὴ μεσιτεία διαφόρων σκλαβεμπόρων νὰ δουλεύουν με ἀμοιβή που κυμαίνεται γύρω ἀπὸ τὸ μισθὸ τῆς κανονικῆς ὥριαίας ἐργασίας. Κάπου ἄλλου βλέπει ἡ ἐκθεση τῆς ὑπηρεσίας γιὰ τὴν προστασία τοῦ συντάγματος τὴν πηγὴ τοῦ κακοῦ: «Ἀνάμεσα στὶς 1000 περίπου ὁργανώσεις τῶν ἁλλοδαπῶν εἰς τὸ ὁμοσπονδιακὸν ἔδαφος, δέον τουλάχιστον 100 σύμφωνα με τοὺς σκοποὺς καὶ τὴ δράση τους νὰ θεωρηθοῦν ριζοσπαστικά. Συγκεκριμένα στοιχεῖα συνηγοροῦν ὅτι ἐξ αὐτῶν προκύπτουν κίνδυνοι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν ἢ διὰ σημαντικὰ ἐξωτερικὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς ΟΔΓ... Μετὰ τὴν διαρκῆ συρροή ἁλλοδαπῶν ἐργατῶν προκύπτουν νέαι δυνατότητες διὰ τὰς ριζοσπαστικὰς ὁργανώσεις τῶν ἁλλοδαπῶν»³⁴. Δίπλα σ' αὐτὰ ἀσφαλῶς δὲν ξεφεύγουν ἀπ' τὴν προσοχή τους καὶ πολιτικὲς ἐξελίξεις μέσα στὴν ἴδια τὴν δυτικογερμανικὴ ἐργατικὴ τάξη, ποὺ ἀνησυχεῖ κιόλας τὰ κυρίαρχα συμφέροντα. Ὁμόφωνα προχωροῦν τὰ κόμματα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κοινοβουλίου τὸν Φλεβάρη στὴν ἔγκριση τεσσάρων καινούργιων νόμων γιὰ τὴν «ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν». Ὁ νόμος γιὰ τὴ μετατροπὴ τῶν σωμάτων τῆς φρουρᾶς συνόρων σ' ἓνα κεντρικὸ στρατὸ γιὰ τὴν «καταπολέμηση ἐσωτερικῶν ταραχῶν», ἡ θέση σὲ ἰσχὺ τοῦ μέτρου γιὰ τὴν «προληπτικὴ σύλληψη», ὁ νόμος γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἰσχύοντος δικαίου περὶ κατοχῆς ὁπλῶν, ὁ νόμος γιὰ τὴν παραπέρα συγκρότηση τῆς ὑπηρεσίας «προστασίας τοῦ συντάγματος» μετὰ στόχο τὴν ἐξασφάλιση τῶν «νομίμων» ἐκείνων δυνατοτήτων, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἐπιτήρηση, τὴ σήμανση καὶ τὴν καταδίωξη τῶν ἀριστερῶν ξένων καὶ γερμανικῶν ὁργανώσεων, εἶναι οἱ τελευταῖες νομικὲς «θυσίες» στὸ βωμὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφάλειας. Ὁ προγραμματισμὸς τοῦ νόμου τοῦ «μέσου ὁρου», δηλ. μιὰ σειρά νομοθετικῶν διαταγμάτων γιὰ τὴ σκλήρυνση τῆς νομοθεσίας γιὰ τοὺς ξένους, (ποὺ προβλέπουν τὴν ἄμεση ἀπέλαση ἢ διάλυση ἁλλοδαπῶν ὁργανώσεων ποὺ «θέτουν εἰς κίνδυνον τὰ ἐξωτερικὰ συμφέροντα τῆς ΟΔΓ» καὶ ὀποχρεῶνουν τοὺς ξένους νὰ δηλώνουν στὴν ἀστυνομία ἀκόμα καὶ τις συγκεκριμένες πρὸς διὸργανῶν σὲ κλειστοὺς χώρους) θὰ συμπληρώσει τὰ «ἐλλείποντα» στὴ νομικὴ πανοπλία τοῦ δυτικογερμανικοῦ κράτους. Θὰ μποροῦσε ἄραγε νὰ φανταστεῖ κανεὶς καλύτερη φιλοξενία στὴ σπηλιὰ τοῦ ληστή;

ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΑΜΠΡΙΚΑ

- Πηγαίνετε καὶ βλέπουμε
- Τὸ χεῖμα καὶ ἡ χρῆση του
- Χωρὶς γλώσσα
- Ἀρρώστειες, γιατροὶ καὶ κομπογιανίτες
- Στὸ νοσοκομεῖο
- Ποιὸς κάνει καὶ πῶς πληρώνει τὸ «ἐγκλημα»
- Κι ὅμως τὸν λένε ἐλεύθερο χρόνο
- Μάθε τέχνη
- Χαρτοπαιξία καὶ ἄλλες «κοινωνικὲς πληγές»
- Πῶς μαθαίνονται τὰ νέα
- Στὸ σταθμὸ
- Τὰ ἐντυπα

33. Διεθνὴς ἀλληλεγγύη, Ἀπρίλης 1973, σ. 9.

34. Schwarzbuch: Ausländische Arbeiter, 1972, σ. 60.

ΠΗΓΑΙΝΕΤΕ ΚΑΙ ΒΛΕΠΟΥΜΕ

Ἡ αἰσιοδοξία τοῦ εἰδικοῦ συμβούλου τοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας κ. Σωκρ. Κλαδά, ὁ ὁποῖος ἔγραφε τὸ ἔτος 1965 ὅτι «παρὰ τὸν ὄγκον της, ἢ εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην μετακινήσεις ἐργατικοῦ δυναμικοῦ φρονῶ ὅτι δὲν θὰ ἔχει τελικῶς σοβαρὰς δημογραφικὰς καὶ πληθυσμιακὰς ἐπιπτώσεις παρ' ὑμῖν»¹ δὲν ἐπαληθεύτηκε ἀπὸ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1971. Ὁχι μόνον ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας μειώθηκε ἀνησυχητικὰ ἀλλὰ καὶ ὁ γεροντισμὸς ποὺ παρατηρεῖται ἐπιβεβαιώνει τὸν βαρυσταθμιοῦ μαρασμὸ τῆς. Ὁ κ. Κλαδάς, ποὺ ἐξέφραζε καὶ ἐπίσημη ἄποψη, στήριζε τὸν ἰσχυρισμὸν του στὸν ἀκόλουθο συλλογισμὸ ποὺ δείχνει καὶ τὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀντιμετωπίστηκε ἡ μετανάστευση: «Ἡ ἀγνοία τῆς γλώσσης, ἡ ὁποία εἶναι καὶ θὰ εἶναι διαρκὴς καὶ καθολικὴ σχεδόν, ἡ μὴ προσαρμοστικότης πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ τόπου μὲ τὸ ὑψηλότερον ἐκπολιτιστικὸν καὶ βιωτικὸν ἐπίπεδον, αἱ δυσχέρειαι συγκοινωνίας, αἱ συνθηκαὶ ζωῆς καὶ ἡ ἐν ἀπομονώσει διαβίωσις, ὥς καὶ οἱ δυσμενεῖς κοινωνικοὶ ἐν γένει ὅροι τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, καὶ ἡ μικρὰ ἀπόστασις ἐξ Ἑλλάδος μὲ τὰ ὀλίγα ἐξοδα ἐπιστροφῆς καὶ τὰς συχνὰς ἐπισκέψεις εἰς τὴν πατρίδα (20 - 25% ἑτησίως) ἐλάχιστα συνηγοροῦν διὰ μίαν ὀριστικὴν ἐξ αὐτῆς ἀπομάκρυνσιν». Οἱ 400.000 Ἕλληνες ποὺ βρίσκονται στὸ τέλος τοῦ 1972 στὴ Γερμανία δὲν ἐπαληθεύουν τίς ὑποθέσεις τοῦ κ. εἰδικοῦ συμβούλου, ἀντίθετα ἐπιβεβαιώνουν ὅτι οἱ παράγοντες ποὺ ἀναφέρονται καὶ ποὺ ἀναμφισβήτητα ὑπάρχουν, δὲν εἶναι ἀρκετοὶ γιὰ νὰ ἀποσοβήσουν μίαν «ὀριστικὴν ἀπομάκρυνσιν». Γιατὶ δημιουργοῦνται καινούργια προβλήματα. Ποιὰ διάρκεια πρέπει νὰ ἔχει ἡ «μετακινήσεις ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ μετανάστευση; Καὶ τὸ σοβαρώτερον: Μὲ μίαν ἀπομάκρυνση δέκα ἢ δεκαπέντε ἐτῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας διαφοροποιοῦνται οἱ οικονομικὲς δυνατότητες καὶ ὁ τρόπος ζωῆς τῶν ἀτόμων, ἀλλάζουν οἱ κοινωνικὲς δομὲς καὶ οἱ ἀτομικὲς ἀπαιτήσεις, ὑπάρχει ἓνα χάσμα ἀπουσίας καὶ μιὰ ἡλικιακὴ μεταβολὴ δεκαπέντε ἐτῶν, εἶναι δεδομένη ἡ δυνατότητα ἀμεσης προσαρμογῆς ἢ ἐπαναπροσαρμογῆς ποὺ ὁπωσδήποτε προϋποθέτει νέες προσπάθειες, δυσκολίες καὶ κινδύνους; Γιατὶ ἡ μέχρι σήμερα ἐπίσημη ἄποψη ποὺ ἔλεγε περίπου καὶ μάλιστα μὲ ἀπλοϊκώτατο τρόπο «πηγαίνετε στὴν ξενιτειὰ καὶ ὅταν θὰ σᾶς χρειαστοῦμε θὰ σᾶς φωνάξουμε» δὲν εἶναι δυνατόν ὅταν φτάσει ἡ ὥρα, ἢ καλύτερα τώρα ποὺ ἔφτασε ἴσως ἡ ὥρα, νὰ ἔχει μιὰ τόσο ἀπλοϊκὴ ἐφαρμογὴ καὶ ἀνταπόκριση.

Στὶς ὑποθέσεις καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἀντιπαρατίθεται ἡ πραγματικότητα: Τετρακόσιες χιλιάδες Ἕλληνες στὴ Δ. Γερμανία. Καὶ μάλιστα ἀπὸ

1. Σωκρ. Κλαδά: Τὰ θέματα τῶν ἐν Δυτικῇ Γερμανίᾳ Ἑλλήνων ἐργατῶν.

τις παραγωγικότερες ηλικίες και τα δυναμικότερα κοινωνικά στρώματα. Η βόρεια Ελλάδα - Ήπειρος, Μακεδονία, Θράκη - δίνουν στη Γερμανία το 70% των Ελλήνων μεταναστών. Αναλογικά ή Ήπειρος έχει υποστεί τη μεγαλύτερη αφαίμαξη απ' όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας. Το 12,4% του συνόλου των μεταναστών είναι Ήπειρώτες και αντιστοιχούν στο 11% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής τους ή στο 30% των εργαζομένων κατοίκων της.

Η κεντρική Ελλάδα - Θεσσαλία και Στερεά - έχει σημαντική συμμετοχή στο μεταναστευτικό ρεύμα προς την Γερμανία με 14%. Μεγάλη αύξηση παρουσίασε ή περιοχή αυτή στα τελευταία χρόνια. Ένδ το 1967 ή αναλογία των Θεσσαλών και Στερεοελλαδιτών μόλις έφτανε στο 5,1 του συνόλου, μέχρι το 1970 σχεδόν τριπλασιάστηκε. Η Αττική με την Αθήνα και Πειραιά προσφέρουν στη Γερμανία το 8,5% των μεταναστών και το μέγιστο ποσοστό των ειδικευμένων εργατών και ή Κρήτη με το 4% του πληθυσμού της δίνει το 7% των μεταναστών.

Η Πελοπόννησος και τα νησιά του Αιγαίου δίνουν μικρά ποσοστά μεταναστών στη Γερμανία χωρίς αυτό να σημαίνει μειωμένη μεταναστευτική κίνηση. Από παράδοση οι Πελοποννήσιοι και οι νησιώτες μεταναστεύουν στις υπερπόντιες χώρες. Τα νησιά του Ιονίου έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Γερμανία και ιδιαίτερα ή Κέρκυρα.

Τόν Σεπτέμβριο του 1971 βρίσκονται στη Γερμανία 268.653 Έλληνες μετανάστες και τόν ίδιο μήνα του 1972 πλησιάζουν τις 300.000 και αποτελούν το 12,1% του συνόλου των μεταναστών. Παρά το γεγονός ότι αναφερόμαστε συνεχώς σ' αυτούς τους αριθμούς και στα ποσοστά που δίνουν οι επίσημες στατιστικές υπηρεσίες πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά τα στοιχεία δεν είναι ακριβή γιατί αφορούν μόνον τους Έλληνες που εγκαταστάθηκαν στη Γερμανία ακολουθώντας την κανονική διαδικασία. Υπάρχουν όμως και μερικές άλλες κατηγορίες Ελλήνων, εργαζομένων και μη, που κατοικούν μόνιμα στη Γερμανία και που ανεβάζουν τόν αριθμό των Ελλήνων στις 400.000 άτομα. Τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών ξεπερνούν τις 50.000. Σημαντικό αριθμό καλύπτουν και οι γονείς των μεταναστών που καλούνται στη Γερμανία κυρίως για να επιβλέψουν τα παιδιά των εργαζομένων. Ένα ποσοστό εργατών ήρθαν στη Γερμανία σαν τουρίστες και με διάφορους τρόπους απόκτησαν άδεια παραμονής και εργασίας και άλλοι εγκαταστάθηκαν στη Γερμανία προερχόμενοι από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως Βέλγιο, Έλβετία, Γαλλία. Στα τελευταία χρόνια αρκετοί εργαζόμενοι από την Ελλάδα που έφτασαν στη Γερμανία με τουριστικά διαβατήρια ζήτησαν και πήραν πολιτικό άσυλο και διεκδικούν τώρα και τη γερμανική υπηκοότητα.

Το 60% των Ελλήνων μεταναστών έχουν συνεχή παραμονή στη Γερμανία πάνω από πέντε χρόνια χωρίς να περιλαμβάνονται εκείνοι που διέκοψαν την παραμονή τους για μιá μεγάλη περίοδο, ιδίως κατά την οικονομική κρίση του 1966 - 67 και επανήλθαν αργότερα, μόλις άρχισε ή ομαλοποίηση της κατάστασης. Ποσοστό 25% έχουν συμπληρώσει δεκαετία συνεχούς παραμονής και εργασίας στη Γερμανία και είναι εκείνοι ακριβώς που δεν σκέπτονται σύντομη επιστροφή τους στην Ελλάδα.

Από το σύνολο των Ελλήνων που μεταναστεύουν κάθε χρόνο στη Γερμανία μόνο το 68% έρχονται για πρώτη φορά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όπωσδήποτε δεν έχουν εργαστεί σε άλλες χώρες εκτός Γερμανίας. Οι υπόλοιποι 32% είναι παλιοί μετανάστες που δοκίμασαν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα, απέτυχαν και επανέρχονται στη Γερμανία είτε με όρισμένα δικαιολογητικά που δεν έχασαν την ισχύ τους, είτε αρχίζοντας από την αρχή τη γνωστή διαδικασία. Οι Έλληνες έχουν το θλιβερό προνόμιο να βρίσκονται στην κορυφή της κλίμακας αυτών που επιστρέφουν στη Γερμανία ύστερα από μιάν απόπειρα μόνιμης εγκατάστασης στην πατρίδα τους. Οι συνθήκες ζωής, ιδιαίτερα στις επαρχιακές πόλεις και χωριά, είναι πια γι' αυτούς ξένες ύστερα από ένα μεγάλο διάστημα παραμονής στη Γερμανία, ή καταπίεση ακόμα έντονότερη από το παρελθόν, τώρα μάλιστα που υπάρχει και σύγκριση με έναν άλλο τρόπο ζωής, οι μικρές τους οικονομίες που επενδύονται σε μικροεπιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών εξαμερίζονται γρήγορα και ή έλλειψη μιás τεχνικής κατάρτισης δεν τους βοηθά να βρουν εύκολα δουλειά στην ελληνική βιομηχανία. Αν βρουν κάποια απασχόληση σάν ανειδίκευτοι εργάτες ή σύγκριση της άμοιβής είναι συντριπτική. Και ξαναγυρνούν στη Γερμανία για τους ίδιους λόγους που έφυγαν και την πρώτη φορά. Από απόγνωση, αβεβαιότητα και έλλειψη άνεκτης άμοιβής. Από την κατηγορίαν αυτή προέρχονται και πολλοί που προτιμούν να μεταναστεύουν στον Καναδά ή την Αυστραλία είτε απ' ευθείας από την Ελλάδα, είτε μέσω Γερμανίας ή Βελγίου αποφασισμένοι να παραμείνουν πολλά χρόνια ή για πάντα. Αυτοί που επιστρέφουν στη Γερμανία μετά από μιá προσπάθεια μόνιμης εγκατάστασης υπολογίζονται στα τελευταία χρόνια σε 10.000 άτομα περίπου τόν χρόνο. Απ' αυτούς τó 80% φεύγουν ύστερα από παραμονή στη Ελλάδα πάνω από ένα χρόνο, τó 10% μετά από παραμονή τεσσάρων ως δώδεκα μηνών και τó υπόλοιπο 10% δεν προφταίνουν να συμπληρώσουν τους τέσσερις μήνες.²

Ο κίνδυνος από τη μετανάστευση στη Γερμανία δεν είναι μόνο «πληθυσμικός και δημογραφικός». Είναι πολύ περισσότερο «κίνδυνος εθνικός» όπως τόν χαρακτήρισε ο καθηγητής Ξ. Ζολώτας. Οι Γερμανοί έχουν,

σύμφωνα με την ελληνογερμανική συμφωνία, απόλυτη ελευθερία επιλογής. Και επιλέγουν αυτό ακριβώς που τους χρειάζεται. Άνθρώπους νέους και γερούς, που μπορούν να αποδώσουν το μέγιστο της ανθρώπινης δύναμης. Άνθρώπους που όταν θα κληθούν - σύμφωνα με την επίσημη ελληνική άποψη - να υπηρετήσουν την ελληνική βιομηχανία δεν θα είναι πιά μήτε νέοι, μήτε γεροί, μήτε, πρό παντός, ειδικευμένοι. Και δεν θα «έλθουν». Γιατί και έναν άλλο ρυθμό ζωής και δουλειάς θα έχουν συνηθίσει έστω και παθητικά, αλλά και καμιά διάθεση δεν θα έχουν να ξαναρχίσουν από την αρχή.

Το 93% των ανδρών μεταναστών είναι κάτω των 45 ετών. Στις γυναίκες το ποσοστό για την ίδια ηλικία είναι ακόμα μεγαλύτερο. Φτάνει στα 97%. Οί υπόλοιποι ξεπέρασαν στη Γερμανία την ηλικία των 45 ετών. Ουδέποτε έχει δεχτεί ή γερμανική επιτροπή επιλογής υποψήφιο μετανάστη άνω των 40 ετών. Οί νέοι κάτω των 25 ετών μόλις ξεπερνούν τις 10.000 εξαιτίας των στρατιωτικών υποχρεώσεων αλλά ο αριθμός των κοριτσιών αυτής της ηλικίας φτάνει στις 35.000. Το 75% των ανδρών και το 59% των γυναικών είναι ηλικίας 25 ως κάτω των 40 ετών.

Η απόφαση για την απαγόρευση της μαζικής μετανάστευσης (1972) προς την Γερμανία δεν μπορεί να λύσει το πρόβλημα. Όπως δεν το έλυσε παλαιότερα και η απαγόρευση αποδημίας από όρισμένους νομούς (Ροδόπης, Έβρου, Θεσπρωτίας). Οί άνεργοι και οί υποαπασχολούμενοι θα βρουν άλλες μεταναστευτικές διεξόδους, αν δεν τους προσφερθούν από ελληνικής πλευράς συνθήκες ζωής και εργασίας ανάλογες μ' αυτές που μπορούν να βρουν στις ξένες χώρες. Γιατί βέβαια κανένας δεν μπορεί να πάρει στα σοβαρά ότι οί Έλληνες μεταναστεύουν από... παράδοση και μόδα.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Γύρισα στην Ελλάδα, στη Μακεδονία, στο χωριό μου. Είχα μαζέψει αρκετά χρήματα, έβαλα κι' ένα συνεταίρο, πήραμε κι' ένα δάνειο και κάναμε ένα ψυγείο για αποθήκευση φρούτων. Τόν πρώτο καιρό πήγαμε καλά ύστερα μ'ας κνηγήσανε, μ'ας ρίξαν, χάσαμε τα περισσότερα. Έγώ δούλευα και στα αυτοκίνητα για να βγαίνει το ψωμί της οικογένειας, μ'ας κνηγοῦσαν και τα γραμμάτια, είχαμε ρίξει στο ψυγείο πάνω από εκατομμύριο. Να μην τὰ πολυλογώ έφφυγα νύχτα τὸ '69 ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τώρα δὲν ξέρω πιά τί ἀπόμεινε ἀπὸ τὴ δουλειά. Ἐφερα καὶ τὴ γυναίκα μὲ τὰ παιδιὰ. Ναί, δυὸ παιδιὰ, ἓνα δώδεκα κι' ἓνα ὀχτὼ χρονῶ, πᾶνε στὸ γερμανικὸ σχολεῖο...

...Ὅντα γύρισα ἀπὸ τὸ στρατὸ στὸ χωριὸ μου φάνηκε φυλακή. Εἶχα πάει Τρίπολη, Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Ἀθήνα στοῦ Ρούφ πὸν λένε. Στὸ χωριὸ δὲν εἶχε οὔτε φῶς, οὔτε δρόμο, οὔτε ποδήλατο δὲ ξέραμε. Ἐκείνο τὸν καιρὸ ἓνας ξάδερφός μου εἶχε μ' ἓνα κορίτσι μιλήματα κι' ὁ θεὸς τῆς παραφύλαξε καὶ τὸν τουφέκισε, καλὰ καὶ δὲν τὸν σκότωσε. Πῆρα τῶν ὁμματιῶν μου πὸν λένε κι' ἔφφυγα, ἦρθα στὴ Γερμανία καὶ δὲν ξαναγυρνῶ στὸ χωριό, δὲν τὸ ἀγαπῶ, πὸν λένε ἄλλοι χωριὸ μου χωριουδάκι μου...

...Ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὴ Θράκη. Τὸ παιχνίδι μας εἶτανε παιδιὰ νὰ πλατσουράμε στὸ ποτάμι, ὕστερα βοσκούσαμε πάλι κοντὰ στὸ ποτάμι τὰ ζῶα, καμιά φορὰ περνοῦσε καὶ κάνα τούρκικο ἀπὸ ἀπέναντι καὶ τὸ παίρναμε κι' αὐτὸ γιατί καὶ κείνοι μ'ας παίρνανε τὰ δικά μας. Ἐτσι γινότανε ὅπου κυλοῦσε τὸ ρέμα. Εἶπα τοῦ πατέρα μου θὰ φύγω καὶ ἔφφυγα, ἤμανε δεκαοχτὼ χρονῶ ὕστερα ἦρθε καὶ ἡ ἄλλη μου ἀδελφὴ καὶ ἔμεινε ἡ πιὸ μικρὴ, τώρα θέλει νῆρθει κι' αὐτὴ. Πῆγα τὸ 70 στὸ χωριό, δὲν τὸ γνώρισα, ὅλοι ἔχουνε φύγει μόνο οἱ γέροι εἶναι πιά ἐκεῖ, ἐγὼ ἄμα γυρίσω στὴν Ἑλλάδα θὰ μείνω στὴν Θεσσαλονίκη, μπορεῖ νὰ βρῶ δουλειὰ στὴ Ζῆμενς πὸν δουλεύω καὶ δῶ...

...Εἴμαστε πέντε ἀδελφία καὶ ὅλοι εἴμαστε στὴ Γερμανία. Ὁ μικρός, τὸν κάναμε δάσκαλο μὰ τώρα δουλεῖ στὸ ἐργοστάσιο. Στέλνουμε στοὺς γέροντες καὶ περνοῦν βασιλιάδες. Τὰ χωράφια γίνανε βουνά...

...Ἦρθα μὲ τοὺς γονεῖς μου πολὺ μικρὴ, ὀχτὼ χρονῶ. Πῆγα στὸ γερμανικὸ σχολεῖο. Ἀπὸ φέτος, εἶμαι 18 χρονῶ καὶ ἐργάζομαι. Θέλω νὰ πάω στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ δὲ ξέρω τί μπορῶ νὰ κάνω ἐκεῖ...

...Λοιπὸν νὰ μὴ θαρεῖς ὅτι δὲ θέλω νὰ γυρίσω. Γύρισα κιόλας τὸ 70, ἀνήμερα Λαμπρῆ. Ὅλα φαινότανε καλὰ τὸν πρώτο καιρὸ πὸν εἶχαμε ἀκόμα μάρκα καὶ λογαριάζαμε ἔτσι. Λέγαμε ἔξη δραχμὲς ἡ ντομάτα καὶ γελοῦσαμε, δηλαδὴ ἑβδομήντα φενίκια καὶ μεῖς τὴν πληρώναμε δυὸ μάρκα. Περάσαμε τὸ καλοκαίρι στὸ χωριό, χαρὰ θεοῦ ἦτανε, τὰ παιδιὰ πηγαίνανε στὴ θάλασσα μὰ ὕστερα ἔπρεπε νὰ συμμαζετοῦμε. Πήγαμε στοὺς Γαργαλιάνους, δὲν ἔβρισκα δουλειὰ καὶ ὕστερα καταλήξαμε στὴν Πάτρα πὸν εἶναι καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς γυναίκας μου. Λέγαμε ὅτι θὰ βροῦμε δουλειὰ. Ἐκεῖ πρώτα σηκωθήκανε οἱ συγγενεῖς νὰ μ'ας φᾶνε, ἄκου λέει πὸν θὰ βάλω τὴ γυναίκα μου νὰ δουλέψει μὲ δυὸ παιδιὰ. Μὰ τὰ παιδιὰ ἦτανε πιά μεγάλα θὰ πηγαίνανε στὸ γυμνάσιο ὅπως καὶ πήγανε, δώσανε ἐξετάσεις καὶ τὰ κόψανε καὶ τὰ δυὸ καὶ ἀναγκάστηκα νὰ τὰ γράφω στὸ ἰδιωτικὸ γιὰ νὰ μὴν χάνουν χρόνο, τὸ μεγάλο εἶχε χάσει κιόλας ἓναν. Βάλε τώρα τὶς μεταφορές, τὸ νοῖκι, τὸ σχολεῖο πὸν ἔκοβε παράδες, τὸ καθημερινὸ ἔξοδο, δὲ μ'ας φτάνανε χίλια μάρκα τὸ μῆνα. Εἴχαμε μάθει καὶ στὴ Γερ-

μανία να ζούμε ανθρώπινα, τα παιδιά ζητούσανε παπούτσια, ρούχα, γάλα βιβλία, πηγαίναμε και στο ιδιωτικό κι' έπρεπε ν'άναι ταιριασμένα, πόσα χιλιάδικα νομίζεις είχαμε. Στο τέλος βρήκα μια δουλειά στα πιοτά, έκανα και υπερωρίες, καθαρά ίσα που έφτανε τρείς χιλιάδες το μήνα. "Υστερα πήγα στα τοῦβλα, στα καμίνια, μὴ θαρρείς έχω πιά και σαρανταρίσει και βάλε, μ' έπιασε ή μέση μου. Εὐτυχῶς δὲν είχα κάνει δήλωση πὼς φεύγω οριστικά ἀπὸ τή Γερμανία, μόνο ή γυναίκα μου έκανε για να πάρουμε το χαρτί για το τελωνείο. Και ήρθα ἐδῶ ὕστερα ἀπὸ 10 μήνες, παρακάλεσα το παλιό ἀφεντικό και με ξαναπήρε και μου τακτοποίησε κι' όλα τα χαρτιά. Τώρα θα ξανάρθει και ή γυναίκα μου με τα παιδιά. Να σου πῶ ὅμως τή μαύρη μου ἀλήθεια, θέλω να γυρίσω στην Ἑλλάδα, δὲν τήν μπορῶ τήν ξενιτειά μόνο να βρῶ μια σίγουρη δουλειά με καλά λεφτά και κάτι για τή γυναίκα μου...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Ποσοστιαία κατανομή μεταναστών κατὰ γεωγραφικό διαμέρισμα προελεύσεως σύμφωνα με στοιχεία τῶν ἐτῶν 1967, 1968, 1969 καὶ 1970

Γεωγρ. διαμέρισμα	ποσοστό μεταναστ. πρὸς Γερμανία	Ἀριθμὸς μεταναστῶν σὲ χιλιάδες	Σύνολο πληθυσμοῦ διαμερ. σὲ χιλιάδες
Βόρεια Ἑλλάδα	57,4	153,7	2.212
Στερεὰ καὶ Θεσσαλία	9,4	25,2	1.439
Ἡπειρος	12,4	33	310
Ἀττική (με Ἀθήνα, Πειραιᾶ, νησιὰ Σαρωνικοῦ καὶ Εὐβοία)	9,9	26,6	2.700
Πελοπόννησος	4,1	11	984
Κρήτη, Ἴονια νησιὰ καὶ Δωδεκάνησα	6,1	17,5	761
Νησιὰ τοῦ Αἰγαίου	0,7	1,8	330
Σύνολο	100	268,8	8.736

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969, 1970
«ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ» 1.4.71

Ἑκατοστιαία κατανομή τῶν μεταναστῶν κατὰ ὁμάδες ἡλικιῶν

	κάτω ἀπὸ 25 ἐτῶν	25-29 ἐτῶν	30-34 ἐτῶν	35-39 ἐτῶν	40-44 ἐτῶν	45 καὶ πάνω
Ἑλληνες	7(30)	25(24)	29(20)	21(15)	11(8)	7(0)
Ἴταλοι	27(36)	18(20)	14(15)	15(11)	11(10)	15(8)
Ἴσπανοὶ	11(23)	15(24)	23(15)	24(15)	16(12)	11(11)
Τούρκοι	7(32)	29(33)	31(18)	18(17)	11(8)	4(3)

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969

Σημ. : Οἱ ἀριθμοὶ στὶς παρενθέσεις ἀφοροῦν τὶς γυναῖκες

Οἱ Ἑλληνες μετανάστες ἔχουν παραμονή στὴ Γερμανία χωρὶς νὰ διακόψουν, σὲ % :

κάτω ἀπὸ 2 χρόνια	2 ὡς 4 χρόνια	4 ὡς 7 χρόνια	πάνω ἀπὸ 7 χρόνια	
8	23	45	24	Ἄντρες
14	36	41	9	Γυναῖκες

Σημ. : Ὁ πίνακας εἶναι τοῦ ἔτους 1969. Τὸ μικρὸ ποσοστὸ μεταναστῶν στὴν πρώτη στήλη ὀφείλεται στὴν περιορισμένη εἴσοδο νέων μεταναστῶν λόγω τῆς οἰκονομικῆς κρίσης τοῦ 1966 - 1967.

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969.

Έκατοστιαία κατανομή μεταναστών κατά γεωγραφικό διαμέρισμα
προέλευσης και κατά χώρα προορισμού (1962)

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Η.Π.Α.	Καναδάς	Αυστραλία	Βέλγιο	Δ. Γερμανία	Λοιπές	
Περιοχή Πρωτ/σας Λοιπή Στερεά και Εύβοια	10,6	5,9	8,0	1,3	46,3	27,9
Πελοπόννησος	11,7	7,5	22,9	10,5	37,1	10,3
Ίονια νησιά	10,6	15,8	41,0	0,7	23,5	8,4
Ήπειρος	5,6	4,8	23,2	2,6	44,8	19,0 ¹
Θεσσαλία	1,4	0,3	4,4	5,5	84,7	3,7
Μακεδονία	1,9	1,7	4,2	3,6	81,6	7,0
Θράκη	1,5	1,6	8,2	5,3	77,8	5,6
Νησιά Αιγαίου	0,2	0,1	0,5	16,6	70,5	12,1 ²
Κρήτη	9,5	3,8	43,3	6,9	19,0	17,5 ³
	3,8	4,6	10,8	11,2	56,0	13,6 ⁴

Πηγή: B. Kayser, Géographie Humaine de la Grèce, Paris, P.U.F., 1964.

ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ

Τόν πρώτο χρόνο ο μισθός του μετανάστη βρίσκεται στα κατώτατα όρια των συλλογικών συμβάσεων - κάποτε κάτω και από αυτά. Όταν υπέγραψε το πρώτο έτήσιό του συμβόλαιο στην Ελλάδα δεν ήξερε τί σημαίνουν τα 3 μάρκα την ώρα. Τα μετέφραζε σε δραχμές και ήταν απόλυτα ικανοποιημένος. Κανείς δεν του είχε πει για τις συνθήκες ζωής στη Γερμανία και τα έξοδα που απαιτούνται. Άλλα και αν ήξερε πολλές λεπτομέρειες, το επίπεδο της αμοιβής δεν θα άλλαζε την απόφασή του να φύγει. Άλλωστε εκείνοι που λιγότερο δυσφορούν από το ύψος του μισθού τους είναι οι καινούργιοι. Έλπίζουν ότι σύντομα ή κατάστασή τους θα αλλάξει.

Μετά τον πρώτο χρόνο, που οι ξένοι απελευθερώνονται από τη δέσμευση του συμβολαίου, ψάχνουν για καλύτερους όρους. Και τους πετυχαίνουν συνήθως, ακόμα και στο ίδιο το εργοστάσιο που δούλευαν ως τώρα. Έχουν πιά προσαρμοστεί στο ρυθμό της δουλειάς, στις απαιτήσεις των γερμανικών εργοστασίων, οι περισσότεροι μπορούν να καταλάβουν μερικές απλές κουβέντες απ' όσα τους λέει ο προϊστάμενος. Είναι πιά βιομηχανικοί εργάτες, αλλά ή ταμπέλα που τους έβαλαν από την αρχή «βοηθητικός ή ανειδίκευτος» τους ακολουθεί πάντα. Πρό παντός όταν παρουσιάζονται στη

1. Έλβετία 6,7%, Ιταλία 6,4%

2. Τουρκία 7%

3. Αφρική 6,8%

4. Ιταλία 6,1%

διεύθυνση προσωπικού ή στο λογιστήριο. Οι περισσότεροι ξένοι ισχυρίζονται ότι πληρώνονται λιγότερο από τους Γερμανούς συναδέλφους τους για την ίδια δουλειά. Άλλοτε επαληθεύεται αυτό και άλλοτε όχι. Γεγονός είναι ότι οι Γερμανοί έχουν άλλα προνόμια. Μπορούν να διαλέγουν στα εργοστάσια τις θέσεις που ή δουλειά είναι ελαφρότερη, καθαρότερη και με υψηλότερη αμοιβή. Συνήθως οι ξένοι τοποθετούνται στις θέσεις που δεν προτιμούν ή αρνούνται οι Γερμανοί. Οι ξένοι δεν έχουν καμιά ή σχεδόν καμιά δυνατότητα προόδου μέσα στο εργοστάσιο, όπωσδήποτε αποκλείεται γι' αυτούς ή θέση του προϊσταμένου έστω και ενός μικρού τμήματος. Έτσι τα επίπεδα της αμοιβής τους παραμένουν πάντα χαμηλά, έντελως «νόμιμα» βέβαια. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν Γερμανοί στην ίδια μισθολογική κλίμακα. Μόνο που γι' αυτούς υπάρχει ή δυνατότητα και άμεση μάλιστα, της άνοδου. Αν υπάρχουν περιπτώσεις και είναι συχνές, που οι ξένοι ξεπερνούν τους Γερμανούς σε μηνιαίο εισόδημα, είναι γιατί δουλεύουν ατέλειωτες ώρες υπερωρίες, ρίχνονται με τα μούτρα στο ακκόρντ, που οι Γερμανοί—με πιά ανεπτυγμένη εργατική συνείδηση—αρνούνται σαν μέθοδο εργασίας, όπου τουλάχιστον μπορούν, ή βρίσκουν συμπληρωματικές απογευματινές ή και βραδυνές απασχολήσεις. Το φθινόπωρο του 1968 το 16% των μεταναστών είχαν ωριαία αμοιβή κάτω από 4 μάρκα. Η αμοιβή του 56% κυμαινόταν από 4 - 5 μάρκα και του 20% από 5 - 6 μάρκα. Μόνο το 2% ξεπερνούσε τα 6 μάρκα την ώρα. Για το 6% που παραλείπεται το ύψος της αμοιβής του δεν έχει εξακριβωθεί¹. Στην επομένη τετραετία πρέπει να υπολογιστεί ότι οι μισθοί αυξήθηκαν κατά 10 - 20% ανάλογα με τον βιομηχανικό κλάδο.

Οι Γερμανοί συχνά ειρωνεύονται τους μετανάστες για τον τρόπο που ζουν, που ψυχαγωγούνται και για το πάθος τους για οικονομίες. Δεν ξέρουν ότι οι ξένοι ήρθαν στη Γερμανία για να εξοικονομήσουν με κάθε τρόπο χρήματα και όχι απλώς να ζήσουν, όταν μάλιστα πολύ συχνά τους υπενθυμίζουν ότι ή παρουσία τους στη Γερμανία είναι προσωρινή και άλλωστε ο «νόμος περί αλλοδαπών» δεν τους αφήνει καμιά σιγουριά παρά τις επαγγελίες της ένσωμάτωσής. Ο «νόμος» είναι μιά δεκαετής σχεδόν πραγματικότητα, ή ένσωμάτωση παραμένει ευχή. Τη μέθοδο όμως των οικονομικών που εφαρμόζουν οι ξένοι, την διδάχτηκαν από τους Γερμανούς, από τις τηλεοπτικές διαφημίσεις και τις τραπεζιτικές υποδείξεις. Άς μή λησμονείται ότι μόνο στη Γερμανία υπάρχει τόσο ανεπτυγμένη φιλολογία για το πώς να κάνει κανείς οικονομίες

Ένα μεγάλο ποσόν από το μηνιαίο εισόδημα ταχυδρομείται άμέσως στην πατρίδα. Χρησιμοποιείται, κατά σειρά προτεραιότητας: για τη συν-

1. Ausländische Arbeitnehmer 1969.

τήρηση της οικογένειας, για την εξόφληση χρεών, για την αποπληρωμή νεοαγορασμένων ακινήτων, για καταθέσεις σε τράπεζες. Οί Ιταλοί στέλλουν τα περισσότερα χρήματα στη πατρίδα τους και οί Έλληνες τα λιγώτερα. Κατά το 1970 δηλαδή οί Ιταλοί έστειλαν κατά μέσον όρο 3.300 μάρκα ό καθένας, οί Ισπανοί 3100, οί Τουρκοί 2600, οί Γιουγκοσλάβοι 2400 και οί Έλληνες 2250 μάρκα². Τα στοιχεία αυτά βέβαια άφορούν χρήματα που στάλθηκαν μέσω ταχυδρομείου ή τραπεζών. Ένα ποσόν άκόμα παίρνουν μαζί τους οί μετανάστες όταν ταξιδεύουν στις πατρίδες τους για διακοπές, χωρίς όμως τα ποσά αυτά να αλλάζουν την κλίμακα. Τα έμβάσματα των Έλλήνων μεταναστών άντιστοιχούν στο 20% περίπου του συνόλου των εισοδημάτων τους. Από τα υπόλοιπα ένα σημαντικό μέρος κατατίθεται στις γερμανικές τράπεζες και τα άλλα ξοδεύονται στην καθημερινή ζωή. Παλαιότερα το ποσοστό των έμβασμάτων ή των καταθέσεων στις γερμανικές τράπεζες ήταν μεγαλύτερο. Από το 1970 και μετά, που άρχισε να διαφαίνεται ότι ή μετανάστευση έχανε τον προσωρινό της χαρακτήρα και ιδιαίτερα οί Έλληνες που και για διάφορους άλλους λόγους αποφάσιζαν να παρατείνουν την παραμονή τους για άόριστο χρόνο, άρχισαν να διαθέτουν περισσότερα χρήματα για το σπίτι τους, την επίπλωσή τους και την ψυχαγωγία τους. Στην άρχή της δεύτερης δεκαετίας της μετανάστευσης στη Δ. Γερμανία παρότι οί περισσότεροι έχουν τις γυναίκες τους και αυτό σημαίνει δύο μισθούς, έχουν αύξηθει ανάλογα και τα έξοδα, ιδίως με την παρουσία και των παιδιών που ως τώρα έμεναν στην πατρίδα, κοντά στη γιαγιά ή άλλους συγγενείς. Για τα άντρώγυνα άρχίζει μιá χαλάρωση των σχέσεων με την πατρίδα, τόσο περισσότερο όσο τα παιδιά μεγαλώνουν και προσαρμόζονται στις γερμανικές συνήθειες, στη γλώσσα και στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αντίθετα οί άνύπαντροι και άκόμα περισσότερο τα κορίτσια κάνουν μεγαλύτερες οικονομίες με στόχο την άπόκτηση ακινήτου ή κάποιας δουλειάς στην Ελλάδα.

Το ποσοστό των Έλλήνων που δέν κάνουν για διάφορους λόγους καμιάν άποταμίευση φτάνει στο 28% και εκείνων που δέν στέλλουν χρήματα στην Ελλάδα το 34%.

Τί σημαίνει όμως οικονομία και άποταμίευση για άμοιβές του επιπέδου των Έλλήνων και των άλλων μεταναστών στη Δ. Γερμανία; Παραίτηση για πολλούς από στοιχειώδεις άνέσεις. Διαμονή σε άθλιες κατοικίες ή στις τρώγλες μαζικής διαβίωσης που διαθέτουν οί περισσότερες επιχειρήσεις. Αποχή από κάθε συλλογική έκδήλωση, άκόμα και από τα συνδικάτα, για την εξοικονόμηση της συνδρομής. Έλλειψη κάθε ψυχαγωγίας, εκτός ενός περιπάτου και της συζήτησης στο σιδηροδρομικό σταθμό, που

είναι άνέξοδα. Μόνιμη παραμονή στη μολυσμένη άτμόσφαιρα της βιομηχανικής μεγαλούπολης και των άνθυγιεινών σπιτιών. Έμπόδιο για τη δημιουργία σχέσεων που θα διευκόλυναν στην έκμάθηση της γλώσσας και στην προσαρμογή σ' ένα σύγχρονο τρόπο ζωής. Με άποτέλεσμα τη διευκόλυνση, έστω και άθέλητα από μέρους των μεταναστών, να δημιουργούνται κοινωνικά «γκέτο» και επιβράβευση την άναγνώριση από μιάν μικρή και ύποανάπτυκτη κοινωνία του «παιδιού που πρόκοψε στα ξένα». Αποτέλεσμα μιás μακρόχρονης έλλειψης σιγουριάς και μιás επίσης μακρόχρονα οίκοδομημένης αντίληψης ότι άξίζει να ζήσει κανείς φτωχός αν πρόκειται να πεθάνει με άνέσεις.

2. Από στοιχεία της γερμανικής όμοσπονδιακής Τράπεζας 1970.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Έπίπεδο μηνιαίων εισοδημάτων σε %

Μηνιαίο εισόδημα	Τούρκοι	Ίταλοι	Ίσπανοί	Έλληνες
Κάτω από 500 μάρκα	3	6	5	1
500 - 900 μάρκα	81	69	57	60
πάνω από 900 μάρκα	15	24	35	37

Σημ. : Τα απομένοντα ποσοστά δέν απάντησαν.

Τό ύψος της μηνιαίας αποταμίευσης σε %

Οικονομίες κατά μήνα	Τούρκοι	Ίταλοι	Ίσπανοί	Έλληνες
καθόλου	9	19	34	28
μέχρι 200 μάρκα	17	24	27	15
200 - 300 μάρκα	35	18	8	17
πάνω από 300 μάρκα	39	39	30	37

Πηγή: Das Leben als Gastarbeiter.

Έγνος ετησίων έμβασμάτων των μεταναστών στις πατρίδες τους
(σε εκατομμύρια μάρκα)

Π ρ ός	1966	1967	1968	1969	1970	1971	Τουριστικό συνάλλαγμα από Γερμανία στο έτος 1970
Ίταλία	1000	850	850	1000	1250	1300	1347
Έλλάδα	400	350	300	400	550	600	66
Ίσπανία	500	350	300	400	500	500	612
Τουρκία	350	300	350	550	900	1200	56

Πηγή: Deutsche Bundesbank και Ausländische Arbeitnehmer 1970, 1971.

Η ΓΛΩΣΣΑ

Σοβαρό αίτιο πάρα πολλών προβλημάτων των μεταναστών είναι ή άγνοια της γερμανικής γλώσσας. Αυτή ή αδυναμία επηρεάζει τόν τρόπο και τό είδος της εργασίας που κάνουν, τις συνθήκες κατοικίας, εκπαίδευσης και ειδικευσης, αυξάνει τόν αριθμό των εργατικών ατυχημάτων και τη νοσταλγία της πατρίδας και προσφέρει τούς μετανάστες εύκολα θύματα στην άδηφαγία των διαφόρων προσώπων ή παρασιτικών οργανισμών έξυπηρέτησής τους. Πρό παντός ή άγνοια της γλώσσας είναι ή αίτια της απομόνωσής τους και από τούς μετανάστες των άλλων εθνικοτήτων και από τούς Γερμανούς, τουλάχιστον από εκείνο τό τμήμα των Γερμανών που είναι άπαλλαγμένοι από εθνικιστικές προκαταλήψεις και που δέν είναι μικρό.

Οί Έλληνες, όπως και οί υπόλοιποι μετανάστες, προέρχονται από τις φτωχότερες περιοχές των χωρών τους, είναι στη μεγάλη πλειοψηφία τους αγρότες που έζησαν μέχρι την έγκατάστασή τους στη Γερμανία κάτω από μιá συνεχή καταπίεση, στα παρασκήνια της κοινωνικής ζωής. Ένα μεγάλο ποσοστό είναι αναλφάβητοι ή ήμιαναλφάβητοι, και μόνο στους πολλούς νέους βρίσκει κανείς ποσοστό πάνω από 50% που έχουν τελειώσει τό δημοτικό σχολείο. Οί συνθήκες της ζωής στην πατρίδα τους δέν επέτρεπαν άλλωστε κανενός άλλου είδους μόρφωση, αφού και τα μέσα επικοινωνίας ακόμα ήταν περιορισμένα. Οί προϋποθέσεις αυτές είναι άρνητικός παράγοντας για την προσαρμογή τους σε μιá έντελως άγνωστη γλώσσα και μάλιστα χωρίς ουσιαστικές συγγένειες προφοράς, γραμματικής και σύνταξης με την δική τους. Από την άλλη μεριά ο τρόπος της ζωής τους στη Γερμανία δέν προσφέρεται για την εκμάθηση της γλώσσας. Τόν πρώτο χρόνο ο ξένος είναι πάντα βοηθητικός εργάτης. Κατοικεί στο χάιμ. Ζει ζωή προσχεδιασμένη και αυστηρά περιορισμένη. Δέν του δημιουργείται άμεση ανάγκη να μιλήσει. Η δουλειά είναι συγκεκριμένη, θέμα μερικών άπλων κινήσεων. Τα ψώνια γίνονται στο σέλφ σέρβις, οί τιμές είναι πάνω στο κάθε είδος, ή μηχανή του ταμείου γράφει την αξία των έμπορευμάτων, τα εισιτήρια του τράμ αγοράζονται στο αυτόματο μηχανήμα, ή ψυχαγωγία περιορίζεται σε κάποια κυριακάτικη προβολή ενός ελληνικού φίλμ και ή πληροφοριοδότηση στην έλληνόφωνη έκπομπή του ραδιοφωνικού σταθμού της Βαυαρίας.

Τό πέρασμα του χρόνου δέν συνεπάγεται όπωσδήποτε την προσαρμογή και την εκμάθηση της γλώσσας. Αντίθετα, από τη μιá μεριά ή συνήθεια και από την άλλη ή διαπίστωση ότι και χωρίς τη γνώση της γλώσσας είναι δυνατόν να ζουν και να δουλεύουν, οδδετεροποιούν τούς μετανάστες, τούς κάνουν παθητικούς δέκτες των γεγονότων και στην περίπτω-

ση πού τελικά ενσωματώνονται στον κοινωνικό τους περίγυρο ή ενσωμάτωσή τους γίνεται χωρίς τη δική τους συμμετοχή.

Ένα υψηλό ποσοστό δε μαθαίνουν ποτέ γερμανικά. Ένα μικρότερο ποσοστό μπορούν να καταλάβουν τις απλές φράσεις που χρειάζονται στη δουλειά ή στη ζωή έξω από το εργοστάσιο αλλά ακόμα μικρότερο ποσοστό μπορεί να τις επαναλάβει. Το ποσοστό εκείνων των μεταναστών που χειρίζονται με ευχέρεια και σωστά τη γλώσσα είναι πολύ μικρό και συναντάται κυρίως μεταξύ εκείνων που ήρθαν νέοι στη Γερμανία και είχαν από την πατρίδα τους κάποια παιδεία και γνώση της μητρικής τους γλώσσας.

* Το πρόβλημα της γλώσσας με τα σημερινά δεδομένα είναι άξεπερασ-
στο και επιδρά αρνητικά στη ζωή των μεταναστών. Είναι βασική αιτία
της επαγγελματικής στασιμότητας, του υψηλού ποσοστού εργατικών ατυ-
χημάτων, της αντικοινωνικής ζωής των ξένων που σημειώνουν διάφοροι
μελετητές, της άμυντικής στάσης τους απέναντι στα καθημερινά προβλή-
ματα, της απροθυμίας τους να ειδικευτούν και της εμφάνισης όλοένα και
συχνότερα συμπτωμάτων ψυχικών ασθενειών, που τοποθετούν τους ξένους
σε μιάν άλλη κλίμακα, αυτό ακριβώς που ονομάζουν «δεύτερη κατηγορία
πολιτών».

Οι αντικειμενικές δυσκολίες των μεταναστών να μάθουν τη γερμα-
νική γλώσσα αυξάνονται και από τη στάση και τη μεθοδολογία των
φορέων που θα έπρεπε να ενδιαφερθούν για την ανάπτυξη των δυνατότη-
των προσαρμογής στη νέα ζωή τους.

Οι διακρατικές συμβάσεις μεταξύ της Γερμανίας και των χωρών που
προμηθεύουν μετανάστες δεν προβλέπουν καμιά ανάγκη γνώσης έστω και
στοιχείων της γλώσσας για κείνους που πρόκειται να μεταναστεύσουν.
Οι υποψήφιοι μετανάστες δεν υποχρεώνονται από την χώρα τους να απο-
στηθίζουν ούτε τις 30 γερμανικές λέξεις που απαιτούνται, όταν πάει ένας
ξένος να ζητήσει άδεια οδήγησης. Άρκει να φεύγουν.

Οι άρχες των χωρών αυτών, που βρίσκονται στη Γερμανία, τόσο οι
προξενικές όσο και οι καθαρά υπεύθυνες και αρμόδιες για τους εργαζό-
μενους, όπως του Υπουργείου Εργασίας, δεν παίρνουν κανένα μέτρο, ου-
τε καν υπάρχει έστω και θεωρητικά στις προθέσεις τους ή διευκόλυνση
ή η παρότρυνση των μεταναστών προς την κατεύθυνση της εκμάθησης της
γερμανικής γλώσσας. Προσπάθειες αντίθετα γίνονται από γερμανικούς φο-
ρείς. Από τα συνδικάτα, τα λαϊκά πανεπιστήμια, την εδαγγελική εκκλη-
σία. Όσο και εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι οι προσπάθειες αυτές είναι
ανεπαρκείς. Με μιάν ώρα μάθημα κάθε Σάββατο, σε ανθρώπους που ούτε
τη συνήθεια ούτε την δυνατότητα της μελέτης έχουν, δεν μπορεί να υπάρ-
ξουν αποτελέσματα. Άλλωστε το συμπέρασμα βγαίνει και από τους ίδιους

τους φορείς αυτούς που διαπιστώνουν ότι όσες φορές οργανώθηκαν μαθή-
ματα, άρχισαν με σημαντική συμμετοχή για να μειωθεί μετά από μερικές
βδομάδες και τελικά να σταματήσουν οι παραδόσεις των μαθημάτων έλ-
λείψει ακροατών. Οι ίδιοι όμως οι μετανάστες δηλώνουν: «Σταματήσαμε
γιατί δε μαθαίναμε. Από τη μία βδομάδα μέχρι την άλλη τα ξεχνού-
σαμε».

Οι περισσότεροι από τους ξένους που μιλούν γερμανικά τα έμαθαν
από τη συναναστροφή τους με Γερμανούς. Και το ποσοστό τους θα ήταν
μεγαλύτερο αν δεν διέκρινε τους Γερμανούς μια επιφύλαξη και συχνά μια
αποστροφή για τους ξένους. Οι εκκλησίες άλλωστε διαφόρων παραγόντων,
εκκλησιαστικών και κοινωνικών, προς τους Γερμανούς πολίτες να συνά-
ναστρέφονται και να βοηθούν τους ξένους δείχνουν ότι η διάκριση υπάρ-
χει έντονη.

Έτσι αντί να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις μιας ενεργητικής εν-
σωμάτωσης των ξένων στη γερμανική κοινωνία, διαπιστώνεται η τάση συ-
σπείρωσής τους σε μιάν παρασιτική ομάδα άμυνομένων στο κοινωνικό
πλαίσιο και ακόμα χειρότερα σε μικρότερες κλειστές ομάδες εθνικιστι-
κού χαρακτήρα.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Πού να μάθω γερμανικά. Έχω τόσες σκοτούρες, δουλεύω βάρδιες,
έχουμε παιδιά, να μάθεις γλώσσα θέλεις και ήσυχία. Τα παιδιά ξέρουν,
φέτος τα βάλαμε σε γερμανικό σχολείο. Έίμαστε και αγράμματοι άν-
θρωποι...

...Είμαι οχτώ χρόνια στη Γερμανία. Έγώ τα μιλώ, μὰ οι Γερμανοί
δεν με καταλαβαίνουν. Έγώ δεν ήξερα κουβέντα, στα πρόβατα ήμανε,
δὲ μιλούσαμε γερμανικά. Έδω τᾶμαθα με τὸ αὐτί. Μὲ δὲ με καταλαβαί-
νουνε, έχουμε και μιὰ Γερμανίδα πὸν με κοροϊδεύει, σταμάτησα καὶ γὼ
νὰ τὰ λέω, τί νὰ κάνω, πάω σὲ κανένα πὸν ξέρει πιὸ καλὰ καὶ συνεννο-
γίμαι...

...Έμαθα γερμανικά από τη γυναίκα μου. Είναι Γερμανίδα. Όταν
ήλθα στη Γερμανία ήξερα μόνο μερικές γαλλικές λέξεις από το γυμνάσιο.
Ύστερα βρήκα τη γυναίκα μου, έμαθα, πήγα και στη σχολή και έγινε
σχεδιαστής. Στο εργοστάσιό μας είναι πάρα πολλοί Έλληνες, πάνω από
χίλιοι, μὰ πάρα πολὺ λίγοι μποροῦν νὰ μιλᾶνε γερμανικά. Χρειάζονται
πέντε διερμηνεῖς καὶ έχουμε ένα. Μερικοὶ Έλληνες πὸν παντρεύτηκαν
Γερμανίδες δὲν έμαθαν γερμανικά...

...Ἐγὼ ἀνακατεύτηκα γρήγορα μὲ τὰ συνδικάτα, ἤμουνα καὶ στὴν Ἑλλάδα συνδικαλισμένος. Τώρα εἶμαι ἐμπιστος τῶν συνδικάτων στὸ ἐργοστάσιο. Ἐμαθα γερμανικὰ θέλοντας καὶ μὴ ἀπὸ τὰ συνδικάτα καὶ γιατί ἐκεῖ πού πρωτοπῆγα δὲν ἦταν ἄλλος Ἕλληνας. Ἐκεῖ ἦταν μόνο Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ καὶ μέσα σ' ἓνα χρόνο ἔμαθα νὰ συνεννοοῦμαι καὶ στὶς δυὸ γλῶσσες. Ὑστερα ἔπεσα στὰ συνδικάτα καὶ ἔμαθα καλύτερα γιατί οἱ Γερμανοὶ ἐκεῖ εἶναι ἀλλιώτικοι καὶ δὲν κοροϊδεύουν τοὺς ξένους. Δυσκολεύομαι μόνο νὰ διαβάσω. Ὅχι δὲ γράφω καθόλου. Μόλις πιάσω νὰ γράφω τὰ ξεχνῶ ὁλωσδιόλου. Δὲν ξέρω πῶς νὰ βάλω τὶς λέξεις...

...Εἴμαστε ἐννιά οἰκογένειες ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριό. Δουλεύουμε σχεδὸν ὅλοι μαζὶ καὶ μένουμε στὴν ἴδια γειτονιά. Δὲν ἔχουμε πάρε-δῶσε μὲ Γερμανοὺς οὔτε μὲ ἄλλους ξένους. Ὁ γιός μου πάει στὸ γερμανικὸ σχολεῖο, εἶναι τώρα 15 χρονῶ. Αὐτὸς μᾶς βοηθᾷ ὅλους στὰ γερμανικά. Ἀπὸ μᾶς δὲ ξέρει κανεὶς...

...Δὲ μπορῶ νὰ τὰ μάθω. Μέχρι καὶ Γερμανίδα γκόμενα ἔπιασα, ἐκεῖνη ἔμαθε ἑλληνικά, ἐγὼ τίποτα. Διαολόγλωσσα...

...Εἶναι πολλοὶ πού θέλουν νὰ μάθουν γερμανικά. Ἀλλὰ πῶς; Μὲ μιὰ ὥρα τὴ βδομάδα δὲ μαθαίνονται. Ἄν εἴχαμε μαθήματα στὸ ἐργοστάσιο, ἢ στὸ ἑλληνικὸ σπίτι ἢ στὰ συνδικάτα, δυό-τρεῖς φορὲς τὴ βδομάδα κάτι θὰ μαθαίναμε. Μὰ ποιὸς νὰ τὰ οργανώσῃ...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΜΙΑ ΔΙΑΦΩΝΙΑ

Σ' ἓνα ἐργοστάσιο παραγωγῆς αὐτοκινήτων ἐργάζονται 1300 Ἕλληνες. 830 ἄντρες καὶ 470 γυναῖκες. Σύμφωνα μὲ δική τους δήλωση 45 μιλοῦν γερμανικὰ μὲ εὐχέρεια, 450 καταλαβαίνουν καὶ μποροῦν νὰ ἀπαντήσουν, 380 καταλαβαίνουν ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ ἀπαντήσουν καὶ οἱ ὑπόλοιποι 425 δὲν καταλαβαίνουν καθόλου. Ἀπὸ τοὺς 425 πού δὲν καταλαβαίνουν καθόλου 90 ἔχουν διαμονὴ πάνω ἀπὸ δυὸ χρόνια στὴ Γερμανία, 185 ἀπὸ ἓνα ὡς δύο χρόνια καὶ 150 εἶναι λιγώτερο ἀπὸ ἓνα χρόνο. Στὸ ἴδιο ἐργοστάσιο ἀπασχολοῦνται καὶ ὀχτῶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες πού δὲν περιλαμβάνονται στὴν ἔρευνα.

Σ' ἓνα γυναικεῖο κοινόβιο στὸ Μόναχο ζοῦν 280 Ἕλληνίδες. Ἀπ' αὐτὲς 23 μιλοῦν γερμανικὰ μὲ εὐκολία, 190 μποροῦν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ οἱ ὑπόλοιπες 67 δὲν καταλαβαίνουν. Ἀπὸ τὶς 23 πού μιλοῦν γερμανικὰ μὲ εὐκολία οἱ 18 εἶναι κάτω ἀπὸ 25 χρονῶ.

Σ' ἓνα ἐπίσης γυναικεῖο κοινόβιο σὲ χωριὸ τῆς περιοχῆς Ὁστερόντε στὴ Βορ. Γερμανία ζοῦν 40 Ἕλληνίδες. Παρότι ἔχουν διαμονὴ πάνω ἀπὸ 2 χρόνια στὴ Γερμανία οἱ 28 δὲν καταλαβαίνουν καθόλου γερμανικά.

Ἀπὸ τὰ 98 μέλη τῆς γενικῆς συνέλευσης μιᾶς ἐργατικῆς κοινότητος Ἑλλήνων, 12 μιλοῦν μὲ εὐχέρεια, 75 μποροῦν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ μόνο 11 χρειάζονται διερμηνέα καὶ γιὰ πολὺ ἀπλὲς δουλειές. Ὡστόσο οἱ 63 ἀπ' αὐτοὺς δὲ μποροῦν νὰ διαβάσουν αὐτὰ πού καταλαβαίνουν ἀκουστικά ἢ νὰ γράψουν αὐτὰ πού μποροῦν νὰ ποῦν.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς δὲν συμφωνοῦν καθόλου μὲ τὰ στατιστικὰ δεδομένα ἐπίσημου φορέα πού δίνει τὴν ἐξῆς εἰκόνα γλωσσικῶν γνώσεων γιὰ τοὺς μετανάστες.

	εὐχερῶς	σπασμένα	καθόλου (σὲ %)
Ἰταλοὶ	22(13)	60(60)	18(27)
Ἕλληνες	26(15)	66(68)	8(17)
Ἰσπανοὶ	17(12)	61(67)	22(21)
Τοῦρκοι	17(10)	65(55)	18(35)
Πορτογάλοι	10(9)	66(54)	24(37)

Σημ. : Οἱ ἀριθμοὶ στὶς παρενθέσεις ἀφοροῦν τὶς γυναῖκες.

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1970.

Ἄν οἱ διαπιστώσεις τῆς πηγῆς αὐτῆς ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα τότε δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει πρόβλημα. Συμπεραίνουμε ὅτι ἡ ἔρευνα βασίστηκε μόνο στὶς ἀπαντήσεις τῶν μεταναστῶν οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ ἀπαντοῦν «ξέρω ἀρκετὰ» ἢ «τὰ καταφέρνω».

ΟΙ ΑΡΡΩΣΤΕΙΕΣ. ΟΙ ΓΙΑΤΡΟΙ, ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΜΠΟΓΙΑΝΙΤΕΣ

Συχνά διατυπώνεται ή άποψη ότι οι ξένοι είναι πιο σκληραγωγημένοι από τους Γερμανούς, προέρχονται από άγροτικές περιοχές και έχουν υποστεί μια λεπτομερή ιατρική εξέταση πριν από την είσοδό τους στη Γερμανία και ότι οι προϋποθέσεις αυτές δε δικαιολογούν την συχνότητα της άπαλλαγής από την εργασία λόγω άσθενείας, στο βαθμό που παρουσιάζεται.

Τα επιχειρήματα βέβαια αυτά δεν μπορούν να ληφθούν σοβαρά υπόψη. Αντίθετα ή αλλαγή του κλίματος, του τρόπου διατροφής και των συνθηκών εργασίας στα όποια οι μετανάστες είναι άσυνήθιστοι θα δικαιολογούσαν μια συχνότητα άσθενειών ακόμα μεγαλύτερη. Όστόσο οι επίσημες στατιστικές παρουσιάζουν συνεχώς το ποσοστό των άσθενών ξένων εργαζομένων χαμηλότερο από εκείνο των Γερμανών συναδέλφων τους και μετά από μακρόχρονη παραμονή το ίδιο. Διαφορετικές είναι μόνο οι παθήσεις. Οι συνθήκες ζωής και εργασίας, ο βιομηχανικός ρυθμός και ή κοινωνική καταπίεση στην όποια και ή αντίσταση ή ή άμυνα ακόμα, είναι δύσκολη για τους μετανάστες, είναι το κύριο αίτιο της νοσηρότητάς τους. Το 68% των άσθενειών τους είναι άμεσα και έμμεσα αποτελέσματα ψυχώσεων¹ με επιπτώσεις συχνά δδνηρές όχι μόνο για τους ίδιους αλλά και για τα μέλη των οικογενειών τους, ιδιαίτερα των παιδιών τους. Η δυσκολία της προσαρμογής, ή άγνοια της γλώσσας, τα παλιά βιώματα και το άδιάφορο περιβάλλον όχι μόνον τους διατηρούν αλλά τους αναπτύσσουν τη νοσταλγία της πατρίδας και ή καινούρια ζωή, ενώ τους λύνει το θεμελιώδες πρόβλημα του βιοπορισμού, τους έντεινει παράλληλα το άγχος της μοναξιάς και της άβεβαιότητας.

Οι μετανάστες νοιώθουν καλύτερα από κάθε άλλον τις διαπιστώσεις διαφόρων μελετητών ότι εδώ στη Γερμανία δημιουργούν χωρίς την θέλησή τους και τη συμμετοχή τους ένα παρασιτικό προλεταριάτο, αποτέλεσμα μιας άσφαούς κοινωνικοοικονομικής πολιτικής, με τον ρόλο που τους έχει άνατεθεί, (οι πολίτες δευτέρης κατηγορίας) σύμφωνα με το νόμο περί άλλοδαπών. Και δε μπορεί παρά όλα αυτά να έχουν ουσιαστική επίδραση στην ψυχική αλλά και στη σωματική τους κατάσταση, στη συνειδησιακή τους διάπλαση και να εκδηλώνονται τόσο με τις γνωστές άσθενείες όσο και με μιάν επιθετικότητα που διαπιστώνεται, ή όποια δεν είναι στην ουσία παρά άμυνα στο τελευταίο τους όχυρο που είναι ο έθνικισμός.

Οι συχνότερες άσθενείες που παρουσιάζονται είναι σύμφωνα με τις

1. Das Leben als Gastarbeiter.

στατιστικές ή γρίπη και τα κρυολογήματα. Όστόσο ή προσοχή πρέπει να στραφεί άλλου, στις άσθενείες που όταν κατατάσσονται σε κατηγορίες ανταποκρίνονται σε μικρότερα ποσοστά, στο σύνολό τους όμως ξεπερνούν το ποσοστό των άσθενειών που θα μπορούσαν να θεωρηθούν αποτελέσματα των κλιματολογικών μεταβολών. Έτσι παρουσιάζονται οι παθήσεις του στομαχιού και των εντέρων με μεγάλη συχνότητα νευρώσεων στο 33% των άσθενών, πονοκέφαλοι και κακή κυκλοφορία του αίματος στο 18%, κατάθλιψη και άισθημα καταπίεσης στο 13%, ίλιγγοι και άγχώδεις καταστάσεις στο 4% και παθήσεις των γεννητικών όργάνων στο 2% των μεταναστών που άρρωσταίνουν.²

Οι στατιστικές υπηρεσίες άποφεύγουν να δώσουν λεπτομερή και συγκεκριμένα στοιχεία για τη νοσηρότητα των μεταναστών, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για νοσήματα ψυχικά, άφροδίσια και πνευμονικά. Το συχνότερο επιχείρημα είναι ότι δεν διαθέτουν τέτοιου είδους στοιχεία, ότι δεν ενημερώνονται έπαρκώς από τις τοπικές υπηρεσίες. Έτσι οι διάφοροι μελετητές ή και όργανισμοί επιδιώκουν να συλλέγουν μόνοι τους τα στοιχεία που τους χρειάζονται παρά τους κινδύνους που περικλείει μια περιορισμένης έκτασης έρευνα.

Οι Έλληνες και όλοι οι μετανάστες ύφίστανται λεπτομερέστατη γενική ιατρική εξέταση πριν από την είσοδό τους στη Γερμανία. Η ιδιαίτερη προσοχή των γιατρών στην εξέταση των πνευμόνων δε δικαιολογεί το ποσοστό της φυματίωσης που παρουσιάζεται στους μετανάστες, που έστω και αν θεωρείται άσήμαντο σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες άσθενειών, είναι ώστόσο επικίνδυνο γιατί οι μετανάστες κατοικούν με συναδέλφους τους ή την οικογένειά τους και άπαράδεκτο να άποσιωπάται. Υπάρχουν περιπτώσεις που ή άσθένεια μεταδόθηκε από τον πατέρα σε όλόκληρη την οικογένεια, μικρά παιδιά έντελώς ύγιη μέχρι την άφιξή τους στη Γερμανία να πάσχουν σήμερα από φυματίωση με επιπτώσεις σε όλη τους τη ζωή. Ο ισχυρισμός ότι ιδιαίτερα ή φυματίωση προέρχεται από την άποταμεινική τάση των μεταναστών μπορεί να έχει μικρό ή μεγαλύτερο ποσοστό αλήθειας, ώστόσο δεν άπαλλάσσει τους άρμόδιους από την εθύνη της πλημμελούς μέριμνας και την τάση της κάλυψης και της άποσιώπησης ενός τέτοιου φαινομένου.

Είναι αλήθινó ότι οι Έλληνες πηγαίνουν πάντα πολύ άργά στο γιατρό. Άποφεύγουν την ιατρική συμβουλή στα πρώτα συμπτώματα της άδιαθεσίας· είναι κι αυτό φαινόμενο κοινωνικό, αποτέλεσμα διαπαιδαγώγησης και συνθηκών κάτω από τις όποιες έζησαν, συχνά και της έλλειψης δυνατότήτων. Στη Γερμανία αρχίζουν να προσαρμόζονται, να συνηθίζουν στην

2. Das Leben als Gastarbeiter.

αντίληψη ότι όσο πιο έγκαιρα επισκεφθούν το γιατρό τόσο περισσότερα έχουν να κερδίσουν. Άλλωστε η ιατρική περίθαλψη παρέχεται δωρεάν. Όστόσο και εδώ αντιμετωπίζουν άλλου είδους προβλήματα. Το κυριότερο είναι η άγνοια της γλώσσας, ή αδυναμία να δώσουν στο γιατρό να καταλάβει από τί πάσχουν. Χρησιμοποιούν διερμηνείς, συνήθως συναδέλφους τους που τα καταφέρνουν καλύτερα, ωστόσο η συνεννόηση ασθενών-γιατρών είναι πάντα ένα μεγάλο πρόβλημα σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που η Ευαγγελική Ακαδημία και η Διακονία του Ντύσσελτορφ προσπαθώντας να βρουν κάποια λύση συγκάλεσαν ειδική σύσκεψη τον Φεβρουάριο του 1972 με συμμετοχή Γερμανών και άλλοδοπων γιατρών, και εκπροσώπων των Κοινωνικών Ασφαλίσεων, του Έρυθρου Σταυρού και των Ύγειονομικών κέντρων για την μελέτη του προβλήματος. Η γλωσσική αδυναμία εμποδίζει τη δυνατότητα της ανάπτυξης σχέσεων και εμπιστοσύνης μεταξύ ασθενών και γιατρού, συχνά συμβαίνουν τραγικά λάθη στη διάγνωση της αρρώστειας και στις φαρμακευτικές υποδείξεις και επακόλουθο είναι, εκτός από τις επιπτώσεις στους ασθενείς, ο μύθος που δημιουργείται μεταξύ των μεταναστών για την ανικανότητα των Γερμανών γιατρών και την αδιαφορία τους για τους ξένους ασθενείς, με αποτέλεσμα να τους αποφεύγουν και να τους φοβούνται. Επιφυλάξεις έχουν οι ξένοι και για την εισαγωγή τους στα νοσοκομεία. Οι συνθήκες της τρίτης θέσης δεν τους εμπνέουν εμπιστοσύνη. Συχνά νοσηλεύονται σε κρεβάτια που βρίσκονται στους διαδρόμους. Και εδώ η δυσκολία της γλώσσας, ή καχυποψία, ή αδυναμία να πληροφορηθεί ο ασθενής από τί πάσχει. Μερικές φορές ασθενείς μετανάστες βγαίνουν από την κλινική ύστερα από παραμονή ενός μηνός χωρίς να ξέρουν από τί ακριβώς υπέφεραν, σε τί βαθμό θεραπεύτηκαν και πώς πρέπει να συμπεριφερθούν στη συνέχεια. Ο γιατρός έχει κάνει την διάγνωση και τη θεραπεία χωρίς τη συμμετοχή του αρρώστου...

Στις δυσκολίες των Ελλήνων μεταναστών για την ιατρική τους περίθαλψη πρέπει να προστεθεί και η κοινωνική μάλιστα των «πρακτικών», αυτών που λέμε κομπογιαννίτες. Όσο και να φαίνεται περίεργο μετέφεραν τις μαγικές τους ικανότητες και στη Γερμανία, κυκλοφορούν με τα βότανα και τα «άγιωτικά» τους και εξαπατούν άφελεις δημιουργώντας περυσία. Οι κύριοι και οι κυρίες αυτές είναι περιζήτητοι ιδίως όταν πρόκειται για αρρώστειες που είναι κοινωνική «ντροπή». Η αρρώστεια των φτωχών, ή φυματίωση, δίνει πολλούς πελάτες στους άπατεωνες αυτούς που προσπαθούν να τους θεραπεύσουν με διάφορα καταπότια που όχι μόνον δεν έχουν θεραπευτικές ιδιότητες αλλά προκαλούν και διαταραχές του πεπτικού συστήματος. Ακόμα περισσότεροι είναι οι πελάτες που έχουν προσβληθεί από αφροδίσια νοσήματα. Έδώ εκτός από τα καταπότια παρεμβαί-

νει και η καθαρή μαγεία με έπαλείψεις λαδιού από το καντήλι του τάδε Αγίου ή με ράντισμα νερού από την δείνα ευλογημένη πηγή. Έτσι παρουσιάζεται το 2% των ασθενών με τέτοιες παθήσεις, ποσοστό που είναι πολύ υψηλό σε μια χώρα που τα αφροδίσια νοσήματα έχουν γίνει μάθημα στη μέση εκπαίδευση και έχουν καταπολεμηθεί με μεγάλη επιτυχία.

Τραγική είναι η τύχη των κοριτσιών που εμπιστεύονται στις πρακτικές μαμές τα προβλήματά τους, ιδιαίτερα εκείνων που αποφασίζουν να κάνουν έκτρωση. Υπάρχουν σήμερα πολλές Ελληνίδες που διακινδύνεψαν τη ζωή τους και έχασαν για πάντα την δυνατότητα της τεκνοποίησης.

Η απουσία των ελληνικών κρατικών υπηρεσιών είναι και εδώ πλήρης. Δεν υπάρχει ούτε ένα μικρό φυλλάδιο οδηγίων, πολύ περισσότερο δεν έχουν καμιά πληροφορία οι μετανάστες ξεκινώντας από την Ελλάδα. Ένα μικρό βιβλιαράκι με τίτλο «Υγιεινοί τρόποι ζωής των ξένων εργατών στη Γερμανία» που εκδόθηκε από γερμανικής πλευράς δεν έφτασε στα χέρια των μεταναστών σε σοβαρό ποσοστό. Άλλωστε οι Έλληνες μετανάστες χρειάζονται πολλά περισσότερα. Κυρίως να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη στην επιστήμη και στο περιβάλλον τους, να βοηθηθούν για να ξεπεράσουν το αίσθημα της μοναξιάς, του άγχους και της καταπίεσης που είναι αίτια και των περισσότερων ασθενειών και της δυσκολίας για την κοινωνική τους προσαρμογή.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Κατάσταση ασθενών σε ποσοστά κατά ομάδες εργαζομένων
(Από το σύνολο των Γερμανών και αλλοδαπών ασφαλισμένων)

		Ίταλοι	Έλληνες	Ισπανοί	Τούρκοι	Γιουγκο- σλάβοι
1. Οκτωβρίου 1967						
άντρες	4,99	4,16	4,26	4,14	4,51	2,99
γυναίκες	5,61	4,68	4,93	4,55	4,78	2,92
σύνολο	5,16	4,26	4,50	4,27	4,56	2,97
1. Οκτωβρίου 1968						
άντρες	5,32	4,23	4,55	4,59	5,14	3,09
γυναίκες	5,97	5,98	5,12	5,22	6,23	3,43
σύνολο	5,50	4,56	4,77	4,80	5,36	3,20
1. Οκτωβρίου 1969						
άντρες	5,47	6,68	4,90	4,64	5,01	3,46
γυναίκες	6,05	6,22	4,86	5,65	6,40	3,71
σύνολο	5,63	5,00	4,89	4,93	5,27	3,54
1. Οκτωβρίου 1970						
άντρες	5,33	5,51	5,50	5,51	6,06	4,74
γυναίκες	5,37	6,49	5,10	5,65	6,96	4,78
σύνολο	5,34	5,70	5,34	5,54	6,23	4,75

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969, 1970.

ΣΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Αυτό το νοσοκομείο του Μονάχου μπορεί να βρίσκεται παντού. Στη Στουτγάρδη, στη Φρανκφούρτη, στο Ντύσσελντορφ ή στο Βερολίνο. Εί-
ναι τόσο όμοια όλα. Την απέραντη έκτασή του την καταλαβαίνεις μόνο
αν δοκιμάσεις να κάνεις το γύρο του τετραγώνου. Στο πίσω μέρος είναι
ένα μικρό δάσος και χάνεσαι.

Ο προσανατολισμός δύσκολος. Στο ισόγειο δίπλα στην είσοδο κα-
ταστήματα: καπνοπωλείο, κουρείο, ανθοπωλείο, καλλυντικά, έντυπα. Ο πορ-
τιέρης δεν κάνει τον κόπο να σ' άρωτήσει πού πάζ, είναι πνιγμένος πάντα
μέσα στις καταστάσεις των ασθενών. Ούτε μπορεί να σου δώσει μια πλη-
ροφορία υπεύθυνη. Θάχεις μεγάλη τύχη αν σου πει ότι ο ασθενής πού
ζητάς βρίσκεται στο 5B. Πρέπει να ανακαλύψεις το 5B και το θάλαμο.
Χαζεύεις το τοπογραφικό διάγραμμα του νοσοκομείου πού κρέμεται σε
κάποιο τοίχο. Πόσα χιλιόμετρα διάδρομοι; Πόσες εκατοντάδες θάλαμοι;

Πόσες χιλιάδες κρεβάτια; Η διακλάδωση των διαδρόμων τί σου θυμί-
ζει; Θέλεις να συναντήσεις Έλληνες. Πού να τους βρεις; Ο θυρωρός
είπε, πέστε μου ποιόν ζητάτε. Δε μπορείς να απαντήσεις. Πάρε ένα διά-
δρομο στην τύχη. Να έδω πού πάει προς το βορρά. Αφήσου να σε οδη-
γούν τα σήματα της τροχαίας πού είναι κολλημένα στους τοίχους. Μάλι-
στα, πλήρες σύστημα σημάτων, ακόμα και το χαρακτηριστικό «άπαγορεύε-
ται το παρκάρισμα». Ίσως για τα τροχοφόρα φορεία.

Γενικό νοσοκομείο με χιλιάδες αρρώστους κάθε κατηγορίας. Είναι ή
ώρα της επίσκεψης των γιατρών. Απόγευμα. Ασυναίσθητα περπατάς χω-
ρίς θόρυβο. Οί διάδρομοι σ' έχουν ρουφήξει, ανεβαίνεις στο πρώτο πά-
τωμα, έξω από μερικούς θαλάμους υπάρχουν πράσινα ή κόκκινα φωτάκια,
στρίβεις άριστερά, σίγουρα δεν θα ήταν τίποτε διαφορετικό αν έστρι-
βες δεξιά, παραξενεύεσαι πού δε νοιώθεις την γνωστή μυρωδιά απολυ-
μαντικού των ελληνικών νοσοκομείων, ίσως αυτή ή άοσμη ατμόσφαιρα σου
δίνει μια πληρέστερη αίσθηση καθαριότητας. Από τα παράθυρα των δια-
δρόμων πού βλέπουν στις έξωτερικές αυλές μπορείς να διαπιστώσεις την
έκταση του νοσοκομείου και να θλίβεσαι στη σκέψη πώς στην εποχή μας
ένα σημαντικό τμήμα των κτιρίων κάθε πόλης πρέπει να γίνεται άσυλο
για τα θύματα των θαυμάτων της. Οί γιατροί έχουν σταματήσει στο διά-
δρομο· εκεί σ' ένα κοίλωμα πού θα προοριζόταν από τον αρχιτέκτονα για
τόπος άναμονής των επισκεπτών υπάρχουν τρία κρεβάτια. Οί γιατροί ρω-
τούν, μελετούν τα αποτελέσματα των εξετάσεων πού κρέμονται στο κάθε
κρεβάτι. Είναι ένας γέρος στο πρώτο κρεβάτι πού μυρίζει κάτουρο, οί
γιατροί δεν καταλαβαίνουν εύκολα τι λέει, είναι από κάποιο βαναρέζικο
χωριό με ιδιόμορφη διάλεκτο, έπεσε λένε στο δρόμο και τον έφεραν έδω,
κανείς δεν ενδιαφέρθηκε για την τύχη του, πάσχει από ανεπάρκεια της
καρδιάς, συχνουρία και παρακρούσεις. Συχνά σηκώνεται φοράει το κα-
πέλλο του και δοκιμάζει να φύγει με τα νυχτικά, τον προλαβαίνουνε στο
διάδρομο, καμιά φορά και πεσμένο στις σκάλες. Θέλει λένε να φύγει. Πού
να πάει; Δεν άπαντά· να φύγει. Σήμερα του έδωσαν με ένα ειδικό λουρί
το χέρι στο κάγκελο του κρεβατιού.

Δίπλα, στο μεσαίο κρεβάτι είναι ο Άντώνης Κ., αυτό μονάχα μπο-
ρεί και εξηγεί στους γιατρούς, λέγομαι Άντώνιος Κ., πού του κάνουν εξε-
τάσεις στο στομάχι. Οί γιατροί δεν καθυστερούν και πολύ, ρωτούν πονάς,
πονάς και αυτός δεν καταλαβαίνει, λέει άσυναίσθητα «γιά», εύτυχώς ο
διπλανός είναι ένας συμπατριώτης του φοιτητής πού έχει μόλυνση στα
νεφρά και κάνει το διερμηνέα, αλλά οί γιατροί δεν έχουν πολυ καιρό να
ακούσουν πώς ο Άντώνης δε μπόρεσε το πρωί να πιει το άσπρο πηχτό
ύγρο πού του έδωσαν πριν από την άκτινογραφία και πώς πονά πολυ ή
κοιλιά του. Ο φοιτητής διαμαρτύρεται πού τους έχουν στο διάδρομο και

ὁ καθηγητὴς λέει δὲν πειράζει, χθὲς ἦρθατε, μόλις ἀδειάσει θέση θὰ μεταφερθῆτε σὲ θάλαμο. Ὁ Ἀντώνης ὅμως βρίσκεται δυὸ βδομάδες στὴν ἴδια θέση.

Σταματᾷς ἐκεῖ λίγο νὰ περάσει μιὰ γεροδεμένη γυναίκα ποὺ σούρνει ἓνα καρότσι μὲ κατσαρόλες καὶ πιάτα καὶ φωνάζει «σοῦπε, σοῦπε». Ὁ Ἀντώνης λέει «Τασία δῶσε μου διπλὴ σοῦπα γιατί δὲν μπορῶ νὰ φάω τὰ λουκάνικα πάλι» καὶ ἡ Τασία τοῦ γεμίζει δυὸ πιάτα κεφάτη καὶ πιδηχτὴ καὶ φεύγει γιὰ τοὺς θαλάμους φωνάζοντας πάντα «σοῦπε, σοῦπε» σὰν μικροπωλητὴς.

— Πατριώτη ἔχει πολλοὺς ξένους ἀρρώστους ἐδῶ;

— Οἱ πιὸ πολλοὶ ξένοι εἶναι.

— Καὶ Ἕλληνες;

— Πρῶτα τὴν Τασία.

Καὶ περιμένεις πάλι τὴν Τασία νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ θάλαμο μὲ τὸ καρότσι της γιὰ νὰ πάρεις πιὸ συγκεκριμένες πληροφορίες.

— Καὶ τί νὰ σοῦ πῶ, ἐγὼ εἶμαι στὸ 5 ἀπτάιλονγκ ποὺ λένε, τὸ τμήμα δηλαδή, ἐδῶ ἔχουμε δώδεκα, μὰ ἀκούω πὼς ἄλλοι εἶναι πολλοί, θάναι καμιά πενηνταριά. Ἐγὼ πάω καὶ στὸ 6 καὶ κάνω τὸ διερμηνέα.

— Καὶ ποῦ τὰ μαθαῖς Τασία τὰ γερμανικά;

— Ποῦ νὰ τὰ μάθω, στὴν κουζίνα. Ἐγὼ ἔχω θάρρος καὶ τὰ λέω. Στὸν τελευταῖο θάλαμο πρὶν ἀπὸ τὴ γωνιά εἶναι μιὰ γυναίκα ποὺ δὲν καταλαβαίνει γρῶ, ἀφοῦ καὶ γὼ δὲν καταλαβαίνω τί ἔχει, ποῦ νὰ πάρουν χαμπάρι οἱ γιατροί; Ξένοι ἄνθρωποι.

— Καὶ πὼς γίνεται ἡ ἐξέταση;

— Φυλάει ἡ Παναγιά. Μιὰ φορὰ κανεὶς δὲν πέθανε ἀπὸ λάθος.

Ἡ Παναγιά δὲν τὰ προφταίνει ὅλα. Μὰ ἡ Τασία δὲν τὸ ξέρει. Ἐχουν πεθάνει ἄνθρωποι ἢ ἔχουν πάθει σοβαρὲς ζημιὰς ἀπὸ ἀνεπιτυχεῖς διαγνώσεις. Ἀλλὰ στὰ νοσοκομεῖα οἱ ἄνθρωποι, ἰδίως οἱ ξένοι, πεθαίνουν πάντα ἀπὸ τὴν ἐπιδείνωση τῆς ἀρρώστειας τους. Λές νάναι πενήντα Ἕλληνες ἐδῶ μέσα; Καὶ εἶναι φθινόπωρο. Τὸ χειμῶνα θὰ εἶναι περισσότεροι. Ἰδίως οἱ καινούργιοι ποὺ περνοῦν τὸν πρῶτο χειμῶνα τους στὴ Γερμανία ἀρρωσταίνουν πιὸ συχνά.

Κάτω εἶναι τὰ χειρουργεῖα. Ἐτσι εἶπε ὁ Ἡρακλῆς ποὺ καθόταν στὴν ἄκρη τοῦ διαδρόμου μὲ φασκιωμένο χέρι καὶ προσπαθοῦσε ν' ἀνοίξει «Τὰ Νέα».

— Τί ἔπαθες;

— Μοῦ πῆρε δυὸ δάχτυλα ἡ μηχανή.

— Καί;

— Δὲν ἔχει καί, μοῦ τὰ πῆρε καὶ πᾶνε. Τώρα περιμένω κανένα φίλο νὰ ρθεῖ νὰ μὲ δεῖ, μὰ κανεὶς δὲν φαίνεται.

— Ἐχεις οἰκογένεια;

— Εἶναι στὴν Ἑλλάδα.

Περνᾶνε κάποιον πάνω σὲ φορεῖο τοῦ χειρουργείου ποὺ μουγκρίζει. Εἶναι Τοῦρκος, σὲ πληρόφορεῖ ὁ Ἡρακλῆς, καινούργιος στὸ ἐργοστάσιο, αὐτὸς τὴν ἔχει χειρότερα, ἡ μηχανὴ τοῦφαγε τὸ χέρι μέχρι τὸν ἀγκώνα. Λένε πὼς «μπορεῖ νὰ μὴν τὴν βγάλει», ἔχασε πολὺ αἷμα. Τί ἀπλὰ ποὺ τὸ λέει, «μπορεῖ νὰ μὴν τὴν βγάλει», ἓνας Τοῦρκος ποὺ πρὶν δυὸ μῆνες ἦτανε στὸ χωριό του μὲ δυὸ κατάγερα χέρια. Θέλεις νὰ φύγεις. Δὲν ἀντέχεις τὴν ἀτμόσφαιρα. Ἡρθε νὰ δουλέψει λέει καὶ ξαφνικὰ ἔμεινε μ' ἓνα χέρι ἢ ἔστω μὲ δυὸ δάχτυλα λιγώτερα. Δὲν τὸ ἀντέχεις. Καὶ γιατί ἀντέχεις τὸ ὅτι ἦλθε νὰ δουλέψει ἐδῶ, τρεῖς χιλιάδες χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὴ γυναίκα του, τὰ παιδιὰ του; Καλὰ σοῦ τὰ εἶπε ὁ Ἡρακλῆς, γιατί ἀπόφυγες νὰ τὰ γράψεις; «Καλαμαράδες ποὺ ἔρχεστε μ' ἓνα τευτεράκι...» Μήπως δὲν ἐννοοῦσε μονάχα τοὺς γιατροὺς;

Τὸ καλοκαίρι τελειώνει, ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ διαδρόμου φαίνεται καθαρὸς. Μπορεῖς ν' ἀναπνεύσεις, Ἐδῶ νοιώθεις ἀσφυκτικὰ μὲ τὴν καθαριότητα, τὴν ἡσυχία, τὴν παρεμβολὴ τοῦ Ἡρακλῆ. Ἐνας γλόμπος ἠλεκτρικοῦ ἢ ἓνα τεράστιο διαστημόπλοιο μὲ ἐκπροσώπους τῶν παραγωγικῶν τάξεων. Ἀλήθεια νὰ ἀκόμα μιὰ διαφορά. Ἐδῶ «παραγωγικὲς τάξεις» ἐννοοῦν τοὺς ἐργαζόμενους, στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἴδιο ὁδὸ ἐννοοῦν τοὺς ἐργοδότες. Ἡ Τασία μοναδικὴ ἐξαίρεση στὸ κλίμα. Κάπου στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ διαδρόμου ἀκούγεται ἡ φωνὴ της. Δὲν εἶναι πιὰ ἡ χαρούμενη φωνὴ ποὺ προσφέρει σοῦπα. Τώρα εἶναι πιὸ σοβαρὴ. Μιλᾷ στοὺς ὑφισταμένους της. Βέβαια ἔχει καὶ ὑφισταμένους. Εἶναι ὅλο τὸ ὑπηρετικὸ προσωπικὸ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ξένους. Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας γερμανὸς. Εἶναι βλέπεις ποὺ ἡ Τασία ξέρει γερμανικά.

Στὴν ἐξοδο δυὸ συναντήσεις:

Ἐνας τελειόφοιτος τῆς ἱατρικῆς ποὺ κάνει τὴν ἀσκησὴ του: «Οἱ ξένοι εἶναι μεγάλο πρόβλημα. Δὲν ξέρουν ποτὲ τί ἀκριβῶς ἔχουν, ἀπὸ τί υποφέρουν. Ἡ διάγνωση, καθὼς ὁ γιατρὸς δὲ μπορεῖ νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τὸν ἀσθενή, εἶναι ἐξαιρετικὰ λεπτὴ ὑπόθεση. Ποῦ τὴν κάνει ἀκόμα δυσκολώτερη ὁ συνωστισμὸς τῶν ἀσθενῶν. Βλέπεις δὲν εἶναι μόνο γιὰ τίς κατωκίεες ποὺ ἔπρεπε νὰ φροντίσουν πρὶν φέρον 3.000.000 ξένους. Ἐπρεπε νὰ φροντίσουν καὶ γιὰ νοσοκομεῖα καὶ προσωπικὸ ποὺ δὲν φτάνουν».

Καὶ μιὰ γυναίκα μὲ μιὰ τσάντα ἀπὸ σοῦπερ μάρκετ στὸ χέρι καὶ ντύσιμο ποὺ φανερώνει ὅτι ἔρχεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο: «Σὰς παρακαλῶ, ἐσεῖς ποὺ μπορεῖτε νὰ συνεννοηθεῖτε μοῦ ψωνίζετε ἀπὸ τὸ μαγαζάκι ἐδῶ, μιὰ ὀδοντόβουρτσα καὶ κρέμα; Ὁ ἄντρας μου εἶναι στὸ δεύτερο μὲ νευρὼση...»

ΠΟΙΟΣ ΚΑΝΕΙ ΚΑΙ ΠΩΣ ΠΛΗΡΩΝΕΙ ΤΟ "ΕΓΚΛΗΜΑ,"

Η γερμανική κοινή γνώμη διαπλάθεται ως προς το θέμα της εγκληματικότητας των ξένων που ζούν στη Δ. Γερμανία κάτω από ένα συνηθισμένο πιά μοτίβο: «Οί άλλοδαποι παραβαίνουν συχνότερα τους νόμους από τους Γερμανούς».

Ο ισχυρισμός αυτός ντοκουμεντάρεται πολύ εύκολα από τα στοιχεία που παρέχει η όμοσπονδιακή στατιστική υπηρεσία και μπορεί να αποδειχτεί κάθε στιγμή ότι το έτος π.χ. 1969 σε κάθε 100.000 Γερμανούς τιμωρήθηκαν από τα δικαστήρια 1.275, ενώ σε κάθε 100.000 ξένους ο αριθμός των παραβατών ήταν σχεδόν διπλάσιος, 2.221 άτομα.¹

Ο γενικόλογος τρόπος παρουσίασης του θέματος και των στοιχείων εκπλήσσει κυρίως εκείνους τους μελετητές που γνωρίζουν την μεθοδικότητα των Γερμανών και την τάση τους να αναλύουν με πολλές λεπτομέρειες κάθε θέμα. Στο πρόβλημα όμως της εγκληματικότητας δε γίνεται καμιά διάκριση ούτε στην προέλευση των ξένων, ούτε στους λόγους που βρίσκονται στη Γερμανία, ούτε στην ηλικιακή τους σύνθεση, ούτε και στα είδη των παραβάσεων.

Η άσαφής αυτή παράθεση στατιστικών δεδομένων βοηθά, έστω και αν δεν υπάρχει πρόθεση, να έντεινεται η καμπάνια ενός μέρους του τύπου-έναντίον των ξένων, να αυξάνει η ανησυχία των Γερμανών και η επιφυλακτικότητά τους απέναντι σ' αυτούς που υποτίθεται ότι σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό του προέδρου της Δ. Γερμανίας πρέπει να θεωρούνται συμπολίτες τους, και να γίνονται αποδεκτές οι κάθε φορά τροποποιήσεις του νόμου περί άλλοδαπων επί το αυστηρότερο.

Με επιδέξιο τρόπο έχει καθιερωθεί η ταύτιση του συνόλου των άλλοδαπων που εργάζονται στη Δ. Γερμανία με κείνους που προέρχονται από τον ευρωπαϊκό νότο. Η καθιέρωση αυτή εξυπηρετεί τη σκοπιμότητα των διακρίσεων. Στη συνείδηση του απλού Γερμανού πολίτη η έννοια ξένος ταυτίζεται με κάποιον Έλληνα, Τούρκο, Ισπανό ή Ιταλό εργάτη. Οί εκατοντάδες χιλιάδες ξένοι εργαζόμενοι που προέρχονται από χώρες της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης δεν ανήκουν σ' αυτούς που με μια λέξη ονομάζουν «Γκασταρμπάιτερ». Στον πίνακα όμως για την εγκληματικότητα των ξένων που παρουσίασε το Όμοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης, αν κανείς είχε την υπομονή να υπολογίσει το ποσοστό των αδικημάτων σε σχέση με τον αριθμό των ατόμων που αποτελούν την κάθε ομάδα εργαζομένων ξένης εθνικότητας, θα διαπίστωνε ότι οι προερχόμενοι από τις νότιες χώρες έχουν το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής στην εγκλη-

ματικότητα. (Αμερικανοί 40%, Άγγλοι 20%, απάτριδες 21%, Αυστριακοί 5,6%, Τούρκοι 4%, Γιουγκοσλάβοι 3,8%, Ιταλοί 3,7%, Έλληνες 2,7%, Ισπανοί 1,5%). Με την γενίκευση αυτή δεν φορτώνονται μόνο οι «Γκασταρμπάιτερ» τα εγκλήματα των άλλων άλλοδαπων εργαζομένων, αλλά και των διεθνών συμμοριών που δρούν στη Δ. Γερμανία, των εισαγωγέων και εμπόρων ναρκωτικών ακόμα και των «εμπόρων» των ιδίων των μεταναστών.

Οί «Γκασταρμπάιτερ», αλλά και γενικότερα οι ξένοι που βρίσκονται στη Δ. Γερμανία είναι εργαζόμενοι. Ηλικίας 20 - 45 ετών στη μεγάλη τους πλειοψηφία (85%), στην ηλικία δηλαδή που παρουσιάζονται τα περισσότερα κρούσματα παραβίασης των νόμων. Όταν όμως συγκρίνεται το ποσοστό εγκληματικότητας των άλλοδαπων με των Γερμανών, δεν λαμβάνονται υπ' όψη ομάδες ηλικιών αλλά το σύνολο του γερμανικού πληθυσμού, γέροι και παιδιά που βέβαια δεν παρουσιάζουν καμιά ή σχεδόν καμιά συμμετοχή στην εγκληματικότητα με αποτέλεσμα να πέφτει έτσι πολύ το ποσοστό των Γερμανών. Αν γινότανε μια ακριβής στατιστική παρουσίαση θα έπρεπε όχι μόνο να αναφέρονται τα ποσοστά και να συγκρίνονται κατά ομάδες ηλικιών αλλά και κατά φύλο. Είναι γνωστό ότι οι γυναίκες έχουν μικρότερη συμμετοχή στην εγκληματικότητα, όπως είναι επίσης γνωστό ότι η πλειοψηφία των άλλοδαπων στη Γερμανία είναι άντρες. Το ότι αυτές οι διακρίσεις δεν γίνονται από την στατιστική υπηρεσία διευκολύνει στο να γίνονται άλλου είδους «διακρίσεις» μεταξύ Γερμανών και άλλοδαπων.

Ο εκπρόσωπος της στατιστικής υπηρεσίας κ. Ραγκόλ ισχυρίζεται ότι «δεν υπάρχει καμιά τάση διακρίσεων» αφού έτσι κι' αλλιώς «έρευνα που έγινε μεταξύ των ετών 1922 - 1926 απέδειξε ότι οι κάτοικοι των νοτίων χωρών σκοτώνουν συχνότερα από τους κατοίκους των βορείων». Και παρ' ότι ανατρέχοντας στα ίδια στατιστικά δεδομένα θα διαπιστώσουμε ότι ιδιαίτερα στον τομέα των «σκοτωμών» κανείς δεν μπορεί να συναγωνιστεί τους Γερμανούς, θα μπορούσε ένας μαθητής του Γυμνασίου να ρωτήσει τον κ. Ραγκόλ: Είναι δυνατόν ένας ισχυρισμός του 1970 να δικαιολογείται στα σοβαρά με μια έρευνα που έγινε πριν από πενήντα χρόνια; Χωρίς να πολυεξετάσουμε πώς, από ποιόν και γιατί έγινε αυτή η έρευνα. Μεσολάβησαν τόσα πολλά σ' αυτό το διάστημα που μόνο σαν παρηγορητικές αναμνήσεις μπορούν να χρησιμοποιούνται παρόμοιες έρευνες.

Άλλωστε ο Γερμανός δικαστικός κ. Λύγκν που έλαβε μέρος σε ειδικό σεμινάριο που διοργάνωσαν συνάδελφοί του στην κάτω Σαξωνία τον Ιανουάριο του 1973 με θέμα τα νομικά προβλήματα των μεταναστών δήλωσε σε συνέντευξή του στη βαναρική ραδιοφωνία: «Ο υπουργός δικαιοσύνης μας ανέφερε στοιχεία για την εγκληματικότητα των ξένων. Κατά την σύγκριση των στοιχείων η εγκληματικότητα των ξένων είναι με-

1. "Der Spiegel", No 39/1972.

γαλύτερη από εκείνη των Γερμανών. Έδω όμως πρόκειται περί απολύτων αριθμών. Η ανάπτυξη της συζήτησης στα πλαίσια του σεμιναρίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι στατιστικές δίνουν μια τελείως λανθασμένη εικόνα της πραγματικότητας. Γιατί οι στατιστικές καταλήγουν στα συμπεράσματά τους βάσει άπειραριθμών λαθών των οποίων η εξέλιξη οδηγεί στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα. Ότι δηλαδή η εγκληματικότητα των ξένων βρίσκεται κάτω από τον μέσο όρο εγκληματικότητας του γερμανικού πληθυσμού.

Μια στατιστική έκθεση υπηρεσιών της πόλης του Μονάχου βεβαιώνει ότι από 4.672 παραπτώματα ξένων τα 1765 διαπράχθηκαν από αλλοδαπούς που ζουν και εργάζονται στο Μόναχο παράνομα². Το ποσοστό αυτών των «παρανόμων» στο σύνολο των ξένων δεν είναι ακριβώς γνωστό, υπολογίζεται πάντως γύρω στο 8 - 10%. Τα εγκλήματα όμως που τους αναλογούν ανέρχονται περίπου στο 35% του συνόλου. Και επειδή είναι πια πολύ γνωστές οι συνθήκες ζωής αυτής της κατηγορίας των ξένων εργαζομένων είναι εύνοητο και σε ποιόν ανήκουν κατά κύριο λόγο οι ευθύνες για το μεγάλο ποσοστό εγκληματικότητας που τους αποδίδουν. Είναι αναπόφευκτο από τους ανθρώπους αυτούς να παραβιάζονται οι νόμοι, όπως ήταν μοιραίο να θεωρείται παράβαση κάθε βήμα των σκλάβων της αρχαιότητας και των δούλων του μεσαίωνα. Είναι όμως άστειο και γελοίο ταυτόχρονα να τους αποδίδεται από τις δικαστικές αρχές στατιστικό ποσοστό παραβιάσεων των νόμων, αφού όλοι βρίσκονται και εργάζονται στη Γερμανία κατά παράβαση των νόμων χωρίς φυσικά δική τους ευθύνη.

Αλλά τί είδους εγκλήματα κάνουν οι ξένοι εργαζόμενοι; Είναι και αυτό ένα πρόβλημα. Το 20% περίπου των παραβατών τιμωρούνται για απλές κλοπές. Η προκλητικότητα των γερμανικών καταστημάτων είναι μεγάλη για τους φτωχούς αγρότες των μεσογειακών χωρών. Το σύστημα πωλήσεων άγνωστο. Στα χωριά τους δεν υπήρχαν σέλφ σέρβις. Χαρακτηριστικό άλλωστε είναι, ότι κρούσματα τέτοιων κλοπών παρουσιάζονται σε υψηλό ποσοστό στους μετανάστες που έχουν πολύ μικρή διάρκεια παραμονής στη Γερμανία. Υψηλό ποσοστό στον τομέα αυτό έχουν οι γυναίκες. Τα είδη που κλέβουν είναι μικροαντικείμενα που μπορούν να χωρέσουν στην τσέπη ή στην τσάντα, οδοντόκρεμες, γάντια, κάλτσες, καλλυντικά κλπ.

Για τα παραπτώματα αυτά τιμωρούνται πολύ αυστηρά.

Το 10% σχεδόν των νομικών παραβιάσεων καλύπτουν οι διάφορες απάτες και το 7% τραυματισμοί που προέρχονται κυρίως από καυγάδες μεταξύ των μεταναστών και με Γερμανούς. Το 40% περίπου αφορά τα πα-

ραπτώματα εκείνα που αναφέρονται ως «εγκλήματα και πλημμελήματα έμπίπτοντα στον ποινικό κώδικα» και «παραβιάσεις των συμπληρωματικών νόμων και των νόμων των δημοσπόνδων χωρών». Έδω είναι σαφές πόσα παραπτώματα γίνονται από άγνοια, έλλειψη κάθε ενημέρωσης, πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για συμπληρωματικούς νόμους ή για νόμους που ισχύουν μόνο σε μια από τις δημοσπονδίες χώρες της Γερμανίας. Βεβαίως για τους δικαστές «άγνοια νόμου απαγορεύεται», ο παραβάτης είναι παραβάτης και τιμωρείται όχι απλώς με τις ίδιες ποινές που προβλέπει ο νόμος για τους Γερμανούς πολίτες αλλά και συμπληρωματικά με την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου περί αλλοδαπών.

Οι μετανάστες έχουν μηδέν συμμετοχή στις τόσο συνήθεις στο γερμανικό τύπο είδεχθείς δολοφονίες, στις απαγωγές προσωπικοτήτων ή παιδιών με σκοπό την απαίτηση λύτρων και στις μεγάλες ληστείες. Επίσης τα εγκλήματα εναντίον παιδιών, κυρίως άγριους βασανισμούς και δολοφονίες τα αφήνουν στη αποκλειστικότητα των υπολοίπων κατοίκων της Γερμανίας.

* Η γνώμη των μεταναστών είναι ότι τόσο η αστυνομία όσο και η δικαιοσύνη δεν είναι αντικειμενική απέναντί τους. Στην αστυνομία αποδίδουν κακή συμπεριφορά και έλλειψη κάθε ελαστικότητας. Για τους δικαστές έχουν την γνώμη ότι εφαρμόζουν τους νόμους όταν πρόκειται για μετανάστες με ιδιαίτερη αυστηρότητα, δε λαβαίνουν υπ' όψη ούτε τον «πρότερο έντιμο βίο» ούτε τη μεταμέλεια και δε λησμονούν την εφαρμογή του νόμου περί αλλοδαπών ακόμα και αν πρόκειται για παράπτωμα της οδικής κυκλοφορίας. Οι ίδιοι οι μετανάστες επίσης πιστεύουν ότι τα βαρύτατα πρόστιμα που τους επιβάλλονται πριν διεξαχθεί ή για να μη διεξαχθεί μια δίκη έχουν τον χαρακτήρα μιας επί πλέον άμεσης φορολογίας.

Μια δίκη για ένα μετανάστη είναι εξαιρετικά δύσκολη και πολυέξοδη υπόθεση. Κοστίζει σχεδόν το διπλάσιο απ' ότι θα κόστιζε σε ένα Γερμανό πολίτη. Δεν μπορεί να συνεννοηθεί με το δικηγόρο του. Χρειάζεται διερμηνέα που πρέπει να πληρώσει ιδιαίτερα. Δε μπορεί να διαβάσει το κατηγορητήριο, τις δικαστικές προσκλήσεις, ούτε καν το μικρό ειδοποιητήριο για την ήμερομηνία της δίκης. Πρέπει κάπου να απευθυνθεί και να καλοπληρώσει για να του δώσουν αυτές τις πληροφορίες. Στο δικαστήριο δε μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, δεν καταλαβαίνει τον κατηγορό του, δικάζεται σχεδόν έρμηνη. Ο όρκωτός διερμηνέας που παρίσταται και που διορίζεται από το δικαστήριο, λίγο βοηθά. Η απόφαση που ακολουθεί είναι κάτω από τέτοιες συνθήκες συνήθως σε βάρος του μετανάστη, ο οποίος πληρώνει έντρομος την ποινή του ευχόμενος να σταματήσουν τα πράγματα ως εκεί. Γιατί συμβαίνει πολλές φορές μετά από την καταδίκη

2. "Der Spiegel", No 39/1972.

καὶ τὴν ἔκτιση ἢ τὴν πληρωμὴ τῆς ποινῆς νὰ συνεχίσει τὴ δίωξη ἢ ἀστυνομία ἀλλοδαπῶν ἐφαρμόζοντας τὸν νόμο περὶ ἀλλοδαπῶν, ἂν τὸν ἔχει ξεχάσει τὸ δικαστήριον καὶ τότε δὲν ὑπάρχουν περιορισμοί, μιὰ ποῦ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο αὐτὸν τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ σὲ βάρος τοῦ μετανάστη, ἀκόμα καὶ ἡ ἀπέλαση. Θέμα ἐρμηνείας τοῦ νόμου ἀπὸ τὶς ἀρχές.

Τὸ θέμα τῆς ἐγκληματικότητος τῶν ξένων παρουσιάζεται μὲ τέτοιον τρόπο ἀπὸ τὴν ὁμοσπονδιακὴν στατιστικὴν ὑπηρεσίαν, τὸ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης καὶ ἄλλες ἀρμόδιες ὑπηρεσίες, ποῦ δὲν βοηθᾷ καθόλου μὲ τὴν ἀσάφεια καὶ τὶς γενικότητές του νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ πραγματικὴ κατάστασις. Ἀντίθετα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται μὲ μεγάλην εὐκολίαν, ἀπὸ μιὰ μερίδα τουλάχιστον τοῦ τύπου, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τοὺς ἰσχυρισμοὺς μιᾶς ολόκληρης πολιτικῆς γιὰ τὴν διακριτικὴν θέσιν τῶν μεταναστῶν στὴ γερμανικὴ κοινωνία. Τὶς διακηρύξεις περὶ ἰσότητος ὅλων ἀπέναντι στοὺς νόμους καὶ τὶς εὐκαιριακὰς νουθεσίας προσωπικοτήτων πρὸς τὸ γερμανικὸ λαὸ γιὰ τὴν ἀπάλειψιν τῶν διακρίσεων καὶ τῆς ἐχθρότητος ἀπέναντι στοὺς ξένους θέτει σὲ ἀμφισβήτηση ἡ σκληρὴ καθημερινὴ πραγματικότητά.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Πρέπει νὰ πῶ ὅτι μὲ κινήθηκε ἡ ἀτυχία αὐτὸ τὸ χρόνο. Στὶς ἀρχὲς τρακάρισα ἓνα αὐτοκίνητο μὲ τὸ δικό μου καὶ τὸ ξένο αὐτοκίνητο γκρέμισε ἓνα φράχτη κήπων. Ἐγὼ τὰ πλέρωσα ὅλα. Βγῆκε καὶ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου. Τῇ δευτέρῃ φορὰ πάλι μὲ τὸ ρημάδι μου ξανατρακάρα ἓνα στυλό. Τὸν πλήρωσα τοῦ δήμου. Καὶ ὕστερα ἤρθε τὸ χειρότερον. Δὲν πήγαινα πιά μὲ τὸ ἀμάξι, πήγαινα μὲ τὸ λεωφορεῖο. Ἐνα βράδυ ἔκαμα νὰ πάω στὸ Φράϊμαν ἀπὸ τὸν ἄλλο δρόμο. Ὅταν νόμισα πὼς ἔφτασα ρωτῶ τὸν ὁδηγὸ ἐδῶ εἶναι ἡ τάδε στάσις; Μοῦ λέει ναι, ἐδῶ εἶναι. Καὶ κατέβηκα. Μόλις βγῆκα κατάλαβα πὼς δὲν ἦταν αὐτὴ ἡ στάσις καὶ πρὶν φύγει τὸ λεωφορεῖο πήδηξα πάλι ἀπάνω. Ὁ ὁδηγὸς μοῦ λέει γιατί μπήκες μέσα τὴν ὥρα ποῦ ἔκλεινε ἡ πόρτα; Τοῦ λέω, ἀφοῦ μοῦ εἶπες λάθος τὴν στάσις. Ἀρχισε στὰ καλά καθοῦμενα νὰ θυμῶναι. Τοῦ λέω ἄλλη μιὰ φορὰ, νὰ μὴν κοροϊδεύεις τὸν κόσμον. Φτάσαμε στὸ τέρας. Μοῦ λέει, εἶσαι μεθυμένος. Τοῦ λέω δὲν εἶμαι καὶ νὰ μὲ παρατήσεις ἡσυχο. Μοῦ λέει αὐτὸς ντρέθηκε γκάσταρμπάιτερ καὶ ἄλλες βροσιές ποῦ δὲν κατάλαβα. Τοῦ λέω μὴ βρίζεις καὶ θὰ σοῦ σπάσω τὰ μοῦτρα. Μὲ ξαναβρίζει καὶ πάει νὰ μοῦ δώσει μιὰ. Τοῦδωσα καὶ γὰρ ἄλλη μιὰ καὶ τοῦ βγῆκε λιγάκι αἷμα στὸ χεῖλι. Ὑστερα ἤρθε ἡ ἀστυνομία, ἐκεῖνος τὰ εἶπε ὅπως ἤθελε μοῦ κάμανε δικαστήριον καὶ μοῦ δῶκανε τρεῖς μῆνες καὶ ἀποζημίωσιν στὸ Γερμανό. Τὸ φνοῦσα καὶ δὲν κρῶνε. Καὶ ὕστερα ἀπὸ δεκαπέντε μέρες ἤρθε ἡ εἰδοποίηση «ἐντὸς τριῶν μηνῶν νὰ ἐγκαταλείψετε τὸ γερμανικὸν ἔδαφος». Ἀπέλαση δηλαδὴ στὰ καλὰ καθοῦμενα. Καὶ φεύγω...

...Ἐγὼ εἶχα πιᾶσαι μιὰ μπλούζα καὶ τὴν κρατοῦσα καὶ γενοῦσα μέσα στὸ μαγαζὶ νὰ δῶ ποῦ θὰ τὴν πληρώσω. Πηγαῖνω σὲ ἓνα ταμῖα ποῦ εἶδα, ἐδῶ μοῦ λέει πουλάμε καραμέλλες καὶ πραγματικὰ γλυφτιζούρια πουλούσανε, νὰ πᾶς ἐκεῖ ποῦ εἶναι οἱ μπλούζες. Πῆγα λοιπὸν πρὸς τὰ νεῖ καὶ σταμάτησα στὰ γάντια νὰ δῶ καὶ γάντια ποῦ ἤθελα. Ἐκεῖνὰ ἔρχεται ἓνας καὶ μὲ πιάνει, μὲ τραβοῦσε, μὲ κρατοῦσε σφιχτὰ ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ μιλοῦσε ἄγρια ὅπως οἱ Γερμανοὶ στὴν κατοχὴ. Ἐγὼ παιδί ἤμουνα μὰ θυμάμαι. Μὲ πάει σ' ἓνα γραφεῖο μοῦ δῶκανε μιὰ καρέκλα νὰ κάτσω στὴ γωνιά. Πάω ν' ἀφήσω στὴν καρέκλα τὴ μπλούζα, ὅχι μοῦ λένε νὰ τὴν κρατᾷς. Ἐγὼ φοβήθηκα τὶ διάλοιο τώρα θένε αὐτοί, δὲν πῆγε ὁ νοῦς μου. Ὅλοι μὲ κοιτοῦσανε καὶ γελοῦσανε καὶ μιλοῦσανε κρουφὰ σὰ νᾶχα ψεῖρες. Ὑστερα ἤρθε ἓνας ἀστυνόμος καὶ χωρὶς νὰ μοῦ πεῖ τίποτα, μόνο ἐκεῖνος ὁ ἀφηλὸς ποῦ μ' ἐπιασε φώναζε, μοῦ λέει τὰ χαρτιά σου. Τοῦ λέω ποιὰ χαρτιά, δὲν ἔχω. Μοῦ λέει πᾶς, πᾶς, διαβατήριον ποῦ λέμε ἐμεῖς. Τοῦ λέω δὲν τῶχω μαζί μου. Ἐδῶσε τὴ μπλούζα πίσω. Μοῦ λέει ὑπόγραφε. Ὑπόγραφα ἓνα χαρτί ποῦ δὲν ἤξερα τί ἔγραφε καὶ φύγαμε. Μὲ πῆγε στὴν ἀστυνομία, μοῦ λένε ποῦ μένεις, λέω Χάουπτστροάσε, μοῦ λένε ἔχεις ἄντρα, λέω ἔχω μὰ τώρα δουλεύει, λένε ὅταν γυρίσει θὰ τὸν εἰδοποιήσουμε νύθρει νὰ σὲ πάρει. Περιμένα μέχρι τὸ βράδυ, ἤρθε ὁ ἄντρας μου, τοῦ λέει ἔκλειπε μιὰ μπλούζα. Λέω δὲν τὴν ἔκλειπα, τὴν κρατοῦσα καὶ γύρενα νὰ τὴν πλέρωσω. Μοῦ λένε πὼς ὑπόγραφα, πὼς τὴν ἔκλειπα. Λέω δὲν ἤξερα τί ἔγραφε τὸ χαρτί. Μοῦ λέει ὁ μέγας τους, καὶ τότες πὼς ἔβαλες ὑπογραφή; Καὶ τώρα θὰ μοῦ κάνουνε δίκη, μὰ τί φταίω ἀφοῦ δὲ μποροῦσα νὰ ἐξηγήσω κι αὐτὸς ὁ Γερμανὸς ἦτανε ἄγριος σὰν τὴν κατοχὴ σοῦ λέω, μὰ τὸ Χριστό. Εἶμαι νὰ σκάσω καὶ ντρέπομαι κιόλας τὸν κόσμον.

...Ἐγὼ σοῦ λέω νὰ μὴ μπλέξεις μὲ ἀστυνομίες καὶ δικαστήρια. Δίκιο δὲ βρίσκεις, τὸ δίκιο τῶχει πάντα ὁ Γερμανός. Ἐγὼ εἶπα καὶ στὸν ἀδελφόν μου νὰ μὴν κάνει μῆνυση στὸ σπιτονοικοκύρη του ποῦ προχθὲς μπήκε μεθυμένος καὶ ποῦ ἀρχισε στὶς κλωτσιές τὸ πλυντήριο καὶ τῶσπασε καὶ τὸ πέταξε κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα. Κάνε τὸ κοροῖδο τοῦπα, ἂν τοῦ κάνουνε μῆνυση θὰ πληρώσεις κι ἀπὸ πάνω. Τὸ ὅποιον ἐμεῖς οἱ φτωχοὶ δίκιο δὲ βρίσκουμε πούθενά κι' αὐτὰ ποῦ λένε ἐγὼ τ' ἀκούω στὸν ἀκλείδωνα...

...Ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς μου δικηγόρος. Ἄς ὀφείται ποῦ δὲν ξέρω τὴ γλώσσα. Νὰ σοῦ πῶ ἐγὼ πόσ' ἀπίδια βάζει ὁ σάκκος. Λέω τοῦ διεορμνέα, ἐκεῖνος λέει τὰ μισὰ τοῦ δικηγόρου, ὅ,τι δὲ μπορεῖ νὰ τὸ μεταφράσει τὸ πηδάει. Ὁ δικηγόρος πάλι καταλαβαίνει τὰ μισὰ ἀπ' ὅσα λέει ὁ διεορμνέας, δηλαδή τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ μισὰ, ἀπ' ὅσα λέω ἐγὼ. Ἄντε τώρα νὰ κερδίσεις δίκη. Μὰ τὸ Χριστό σοῦ λέω πήγαμε στὸ δικαστήριον καὶ ὁ δικηγόρος δὲν εἶχε ἀκόμα καταλάβει ὅτι ἐγὼ δὲν εἶχα πάρει δάνειο ἀπὸ τὴν τράπεζα ἀλλὰ ἤμουνα δευτέρος ἐγγυητὴς γιὰ τὸ μπατζανάκη μου ποῦ εἶχε πάρει τὸ δάνειο καὶ μετὰ ποῦ τὸ ἐπέστρεψε σὲ ἓνα χρόνο, τοῦ λέγαμε ἐμεῖς κάναμε συμβόλαιο γιὰ δύο χρόνια. Μάλιστα λέει ἐκεῖνος, μὰ ἐγὼ σὰς τὰ φέρνω πίσω σὲ ἓνα χρόνο καὶ φεύγω καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὅχι λένε στὴν τράπεζα τὰ θέμε σὲ δύο χρόνια. Μὰ ὁ μπατζανάκης μου ἔφυγε καὶ τώρα τραβοῦνε ἐμένα νὰ πληρώσω λέει τοὺς τόκους τοῦ δευτέρου χρόνου γιὰ λεφτὰ ποῦ τὰ πήρανε πίσω στοὺς ἔντεκα μῆνες. Ἐ, ρε νὰ μὴ ξέρω τὴ γλώσσα νὰ σοῦ πῶ ἐγὼ ποιὸς εἶναι δικηγόρος...

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ ΔΙΚΑΣΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 1969

Πράξη	Σύνολο	Ιταλοί	Γουγκο-σλάβοι	Τούρκοι	Αμερικά-νοι (ΗΠΑ)	Έλληνες	Αυστρι-ακοί	Από-τρίδες	Αγγλοι	Ισπανοί
Φόνοι και φόνοι εκ προμελέτης.....	98	18	13	22	12	6	—	7	1	4
Απόπειρες φόνων και φόνων εκ προμελέτης.....	242	42	26	79	29	9	2	4	6	5
Θανατώσεις νεογέννητων παι-δίων.....	16	1	9	3	—	2	1	—	—	—
Εκτρώσεις.....	84	11	15	14	2	23	7	5	—	1
Φόνοι εξ άμελειας.....	20	5	1	4	1	3	2	—	—	1
Σωματικές κακώσεις με θανα-τιφόρα αποτελέσματα	48	8	20	8	1	—	—	1	—	1
Επικίνδυνοι και βαρείς τραυ-ματισμοί.....	4705	791	674	1141	591	—	—	1	—	6
Βιασμοί.....	842	119	93	203	188	465	69	149	156	161
Παρά φύσιν άσελγεια σε παι-διά.....	865	288	55	188	52	52	15	8	34	30
Παρά φύσιν άσελγεια μεταξύ άνδρων.....	210	36	7	38	30	63	19	20	9	48
Μαστροπεία.....	99	36	7	11	7	19	10	2	10	5
Εκμετάλλευση πόρνης από άντρα.....	159	58	3	22	9	7	6	8	—	1
Πρόκληση σεξουαλικής πρά-ξης.....	532	130	48	66	85	14	26	5	2	—
Υπόλοιπα άδικήματα ήθικης.....	745	110	20	68	46	51	14	15	12	30
Εγκλήματα κατ'επιμέλειαν άναντίον της προσωπικής έλευθερίας.....	1551	283	262	333	141	138	44	61	21	42
Ληστείες, έκβιασμοί, κλοπές αυτοκινήτων.....	974	130	93	99	312	45	24	36	75	21
Σοβαρές κλοπές.....	2989	752	386	144	297	143	247	192	133	102
Απλές κλοπές.....	13798	2725	2223	1172	1228	1133	624	541	607	667
Υπεξαίρεσεις.....	1194	208	194	125	68	99	104	60	25	26

Υπόθαψη εγκλήματος (κλε-πταποδοχή).....	559	110	66	86	25	51	40	48	6	16
Απάτες.....	6018	1022	851	608	405	337	533	317	205	138
Μοιχείες.....	33	5	3	2	3	2	4	6	—	—
Πλαστογράφηση πιστοποιη-τών.....	946	75	146	283	22	71	48	41	5	15
Εμπρησμοί εκ προμελέτης.....	40	6	2	5	7	3	3	2	3	1
Εμπρησμοί εξ άμελειας.....	253	58	29	37	26	14	7	10	9	12
Έκδοση πλαστών νομισμάτων.....	6	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Κυκλοφορία πλαστών νομις-μάτων.....	55	13	8	6	6	—	1	1	3	—
Εγκλήματα και πλημелήμα-τα εν ύπνρεσία.....	9	—	3	2	—	—	1	1	—	—
Αντίσταση κατά τών άρχών.....	493	74	46	47	98	25	14	31	23	15
Εγκλήματα και πλημелήμα-τα κατά της δημοσίας τά-ξης.....	1712	391	261	139	124	98	104	211	49	28
Όλα τα ύπόλοιπα εγκλήματα και πλημелήματα εμπί-πτοντα στον ποινικό κώδι-κα.....	10982	1746	1293	1619	1944	1045	327	426	557	301
Εγκλήματα και πλημелήμα-τα εμπίπτοντα στους συμ-πληρωματικούς νόμους και στους νόμους τών όμο-σπόνδων χωρών.....	14786	3019	1931	1896	807	771	1267	442	179	265
65063	12270	8790	8470	6566	4714	3579	2679	2135	1960	1960
ΣΥΝΟΛΟ.....	1421063	340244	226290	212951	7046	174348	62774	11933	10896	135546
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΞΕ-ΝΩΝ.....										

Π η γ η : Όμοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης, 1969.

ΚΙ ΟΜΩΣ ΤΟΝ ΛΕΝΕ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ

Οί ξένοι γενικά στη Δ. Γερμανία δεν έχουν οργανωμένη ζωή στον ελεύθερο χρόνο τους. Δεν έχουν δηλαδή συγκεκριμένες απασχολήσεις και όσο να φαίνεται περίεργο, εξ αιτίας των συνηθειών που επικρατούν στις χώρες τους, μένουν περισσότερο στο σπίτι απ' όσο οι Γερμανοί.

Ποιός όμως είναι ο ελεύθερος χρόνος για ένα μετανάστη; Τις καθημερινές σχεδόν δεν υπάρχει. Αν λείπει από το σπίτι του από τις 6 το πρωί ως τις 5 το απόγευμα, συνηθισμένο ωράριο δουλειάς μαζί με τις διαδρομές, τότε θα πρέπει στο υπόλοιπο του χρόνου να ψωνίσει, να μαγειρέψει και να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού από καθαριότητα μέχρι άλληλογραφία. Έπειδή δε οι ανάγκες σε ύπνο λόγω κλίματος είναι μεγαλύτερες από ότι στις ήλιόλουστες μεσογειακές χώρες σημαίνει ότι από τη Δευτέρα ως την Παρασκευή δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος παρά μόνο για να παρακολουθήσει κανείς μία ραδιοφωνική έκπομπή ή ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα. Για κείνους φυσικά που εργάζονται με βάρδιες, άλλοτε πρωί και άλλοτε απόγευμα ή βράδυ και για όσους κάνουν και μία δεύτερη δουλειά για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους ή κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη. Βέβαια υπάρχουν διαβαθμίσεις ανάμεσα στους μετανάστες σχετικά με την ύπαρξη ελεύθερου χρόνου. Οί παντρεμένοι συμμετέχουν στις δουλειές του σπιτιού τουλάχιστον όταν και η γυναίκα τους εργάζεται, βοηθούν τα παιδιά στα μαθήματά τους και έχουν μιάν ατμόσφαιρα ευχάριστη στο σπίτι. Αντίθετα οί ανύπαντροι βγαίνουν συχνότερα έξω για να συναντήσουν κάποιον φίλο τους έστω και για λίγη ώρα, έχουν συνήθως ένα και μοναδικό δωμάτιο με περιορισμένες υποχρεώσεις ή κατοικούν σε σπίτια μαζικής διαβίωσης με τις ιδιόμορφες συνθήκες ζωής και ψυχαγωγίας.

Ούσιαστικά ή έρευνα για τον τρόπο που περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους οί μετανάστες περιορίζεται στο Σαββατοκύριακο. Έδώ διαπιστώνεται ότι και μεταξύ των διαφόρων εθνικοτήτων των μεταναστών δεν υπάρχουν σημαντικές ομοιότητες στις μετεργασιακές ασχολίες. Οί Έλληνες είναι οί πιο νοικοκύρηδες γιατί έχουν το υψηλότερο ποσοστό παντρεμένων μεταναστών με τις οικογένειές τους στη Γερμανία. Αυτό κατεβάζει πολύ το ποσοστό συμμετοχής τους σε απασχολήσεις που τους φέρνουν σε στενότερες σχέσεις με τους Γερμανούς ή τους άλλους μετανάστες, όπως είναι τα μαθήματα γλώσσας, ο αθλητισμός, ο κινηματογράφος, το θέατρο και οί οίκοι ανοχής. Οί Έλληνες επίσης έχουν το μικρότερο ποσοστό μεταξύ όλων των μεταναστών στον εκκλησιασμό, στις επισκέψεις, στους σιδηροδρομικούς σταθμούς και στα χορευτικά κέντρα. Αντίθετα πηγαίνουν συχνότερα από όλους σε εστιατόρια και κάνουν επισκέψεις σε συγγενείς ακόμα και σε μακρινές πόλεις.

Επιδιώκουν να κατοικούν κοντά σε συγγενείς ή συγχωριανούς και υπάρχουν σε όλες τις πόλεις ιδιαίτερα στα προάστειά τους περιοχές των Ήπειρωτών, των Κρητών κλπ., ακόμα δε και στενότερης τοπικής κλίμακας όπως είναι μιάς πόλης ή ακόμα ενός χωριού. Αυτό καταμαρτυρούν και οί ονομασίες των αθλητικών συλλόγων, Μέγας Αλέξανδρος, Μακεδονικός, Πύρρος, Άσπρα χώματα, Πανθακικός κλπ. και ή μεγάλη ανάπτυξη των εθνικοτοπικών συλλόγων, Κρητών, Ποντίων κλπ. που μετά την κάμψη των Κοινοτήτων, είναι οί μαζικότεροι φορείς των Έλλήνων μεταναστών. Οί σχέσεις που αναπτύσσονται σ' αυτό τον τρόπο ζωής διευκολύνουν τη λύση πολλών προβλημάτων ή τα κάνουν λιγότερο έντονα. Οί μετανάστες διατηρούν τα έθιμα και τις συνήθειές τους, μιλούν την τοπική τους διάλεκτο, ζουν σαν να μεταφέρθηκε ή περιοχή τους από την Ελλάδα στη Γερμανία. Αυτό από την άλλη μεριά είναι εμπόδιο στην εξέλιξη και την προσαρμογή τους. Στους κατοίκους τέτοιων περιοχών παρατηρείται το μικρότερο ποσοστό γερμανομαθών και ειδικευμένων εργατών.

Πολύ μικρό είναι και το ποσοστό των Έλλήνων που μετέχουν σε οργανώσεις και συλλόγους κοινωνικούς, συνδικαλιστικούς, αθλητικούς ή πολιτικούς. Αυτό θεωρήθηκε από τα πρώτα χρόνια της μετανάστευσης σαν μεγάλο άμάρτημα, περίπου σαν ένταξη στον αναρχισμό και καταπολεμήθηκε από τις ελληνικές αρχές πολύ έντονα σε βαθμό μάλιστα που να αποτελεί χαρακτηριστικό του καλού πατριώτη ή μη ένταξή του σε κάποια οργάνωση. Βέβαια και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την τάση απομονωτισμού και φιλοποψίας που παρατηρείται στους Έλληνες σε αντίθεση με τους Ιταλούς π.χ. που δεν αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα.

Η έξοδος το Σαββατοκύριακο και ή παρακολούθηση μιάς κινηματογραφικής ελληνικής ταινίας την Κυριακή το μεσημέρι είναι μαζί με τις επισκέψεις σε σπίτια συγγενών ή φίλων ή συνηθέστερη ψυχαγωγία για τους Έλληνες. Το ποσοστό όμως των μεταναστών που ακολουθεί αυτό το πρόγραμμα δεν ξεπερνά το 20% του συνόλου. Οί υπόλοιποι επιφυλάσσονται να ψυχαγωγηθούν «όταν πάμε στην Ελλάδα ή όταν αλλάξουν τα πράγματα». Εκείνοι που παρακολουθούν ποδοσφαιρικούς αγώνες ακόμα και εθνικά, επειδή π.χ. διεξάγονται στη γειτονιά τους, δε ξεπερνούν το 10% ενώ εκείνοι που ανήκουν σε κάποια οργάνωση που προσφέρει μετεργασιακή απασχόληση δε φτάνουν στο 1%. Τα συνδικάτα δεν προσφέρουν στους μετανάστες δυνατότητες μιάς ευχάριστης απασχόλησης εκτός μετρημένων επετειακών εκδηλώσεων. Πάνω όμως από τους μισούς Έλληνες επισκέπτονται ή δέχονται επισκέψεις φίλων ή συμπατριωτών για να «πουν τους καυμούς τους και να θυμηθούν την πατρίδα».

Το γεγονός ότι δεν βγαίνουν συχνά δε σημαίνει ότι ασχολούνται στο σπίτι τους με κάτι συγκεκριμένο. Οί Έλληνες βλέπουν τηλεόραση και

ἀκοῦν ραδιόφωνο, ἀκόμα καὶ τὴν εἰδικὴ ἐκπομπὴ στὴ γλῶσσα τους, λιγώ-
τερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους μετανάστες. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀνά-
γνωσθὴ βιβλίων παρότι τὸ ποσοστὸ ἐκείνων ποὺ ἀγοράζουν βιβλία εἶναι
ὕψηλότερο ἀπὸ κεῖνο ποὺ ὑπάρχει στὸ σύνολο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ
* ἴδιοι οἱ μετανάστες ἀποδίδουν τὴ μετρημένη ψυχαγωγία τους στὸν πε-
ριορισμένο χρόνο, στὴν ἔλλειψη διάθεσης, στὴν ἀπουσία τοῦ ἑλληνικοῦ
τρόπου διασκέδασης, στὸ κλίμα, στὴ βαριά δουλειά καὶ στὸ γεγονός ὅτι
γίνονται στόχος διαφόρων «παρατηρητῶν». Στὰ αἴτια αὐτὰ πρέπει νὰ προ-
στεθεῖ ἢ νὰ προταθεῖ τὸ πνεῦμα οἰκονομιῶν ποὺ ἐμποδίζει τοὺς μετανάστες
νὰ ἀπολαμβάνουν τὶς λίγες χαρὲς ποὺ μπορεῖ νὰ προσφέρει ἡ ζωὴ στὴ βιο-
μηχανοποιημένη κοινωνία.

Οἱ ἀντικειμενικὲς καὶ ὑποκειμενικὲς συνθήκες ποὺ ἐπιβάλλουν αὐτὸν
τὸν κυρίως παθητικὸ τρόπο ψυχαγωγίας καὶ κάλυψης τῶν ἐλευθέρων ὥρων
δὲν βοηθοῦν οὔτε στὴν ἀνάπτυξη τῶν μεταναστῶν οὔτε στὴν προσαρμογὴ
τους στὴ χώρα ποὺ ζοῦν. Ἀλλὰ οὔτε εἶναι καὶ προϋπόθεση, ὅπως ὑποστη-
ρίζουν μερικοί, γιὰ τὴ διατήρηση τῶν δεσμῶν τους μὲ τὴν πατρίδα τους.
Ἀπλῶς διατηρεῖται σὲ μεγάλο ποσοστὸ ὁ παθητικὸς τρόπος ἀντιμετώπι-
σης τῶν προβλημάτων τους, ὅπως καὶ πρὶν ξεκινήσουν ἀπὸ τὴν πατρίδα
τους, πρᾶγμα ποὺ ὠφελεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς
μετανάστες.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΤΟΥΣ

	Τούρκοι	Ἴταλοι	Ἰσπανοὶ	Ἕλληνες
Ψώνια	48	21	14	16
Ἑστιατόρια	21	13	28	22
Χορευτικὰ κέντρα	10	17	14	9
Ἀθλητισμός	11	4	2	2
Μαθήματα γλώσσας	3	3	2	0
Οἴκοι ἀνοχῆς	4	1	2	1
Συμπληρωματικὴ ἐργασία	2	0	2	0
Ραδιόφωνο	55	16	30	21
Τηλεόραση	33	25	40	26
Διάβασμα	45	16	29	13
Κινηματογράφος	26	31	19	12
Ἐκκλησία	10	8	17	4
Σταθμός	10	5	9	2

Τὰ δεδομένα σὲ ποσοστά. Ἐρευνα στὴν Κολωνία.

Πηγή: Leben als Gastarbeiter.

Ἐπὶ 400 ἐρωτηθέντων Ἑλλήνων στὶς πόλεις
Μόναχο, Στουτγάρδη καὶ Φρανκφούρτη

Συμπληρωματικὴ ἐργασία	65
Ἑστιατόρια, χορευτικὰ κέντρα	78
Ἐπισκέψεις	181
Ἀθλητισμός (ποδόσφαιρο)	35
Μαθήματα γερμανικῆς γλώσσας	3
Ἐκκλησία	16
Θέατρο	0
Κινηματογράφος (γερμανικὲς ταινίες)	12
Κινηματογράφος (ἐλληνικὲς ταινίες)	52
Σιδηροδρομικὸς σταθμός	11
Συμμετοχὴ σὲ ὁργανώσεις (ἐκτὸς συνδικάτων)	4
Ραδιόφωνο (ἐλληνόφωνες ἐκπομπές)	212
Τηλεόραση	70
Διάβασμα (βιβλία, περιοδικὰ, ἐφημερίδες)	60
Κατασκευὲς στὸ σπίτι ἢ καλλιέργεια κήπων	5

Σημ.: Τὰ δεδομένα σὲ ἀπόλυτους ἀριθμούς.

ΧΑΡΤΟΠΑΙΞΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΛΗΓΕΣ»

Για πολλούς η χαρτοπαιξία είναι μια διέξοδος στην ανία των ελευθέρων ωρών ή μια έντονη ώρα στην ατέλειωτη μονοτονία της δουλειάς, στη στενότητα και την άκαταλληλότητα της κατοικίας και στην αδυναμία να βρουν άλλους τρόπους ψυχαγωγίας. Όσο το ή ροπή προς τη χαρτοπαιξία μπορεί να αναπτύχθηκε στη Γερμανία, είναι όμως μια συνήθεια του ελληνικού χωριού που μεταφέρθηκε με τόσες άλλες στη ξενιτειά.

Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από τη μελέτη αυτών που παίζουν χαρτιά. Είναι κυρίως αυτοί που ζουν σε στενούς κύκλους με τοπικιστικό χαρακτήρα. Όσοι ζουν σε περιοχές των πόλεων που έχουν χαρακτηριστεί σαν «έλληνικά χωριά», ή όσοι ζουν στα εργοστασιακά κοινόβια. Και όσοι συχνάζουν στα λεγόμενα «έλληνικά κέντρα που όρισμένες τουλάχιστον ώρες της ημέρας ή μεταμεσονύχτιες μεταβάλλονται σε χαρτοπαιχτικές λέσχες. Από πλευράς καταγωγής την πρωτοπορία τόσο στους μαστόρους όσο και στα θύματα κατέχουν οι βορειοελλαδίτες. Από την αγαθή «ξερή» μέχρι τη τζογαδόρική πρέφα ή απόσταση δεν είναι μεγάλη. Καλύπτεται εύκολα με κατάληξη το «κουμάρι» που είναι πιά και ένδειξη ανδρισμού και παλληκαριάς, συχνά και με αίματηρές επιβεβαιώσεις. Στο χωριό ξπαιζαν μικροποσά, γιατί τέτοια είχαν. Στη Γερμανία τα ποσά είναι μεγαλύτερα, όσα έχουν. Εκείνοι που παίζουν, παίζουν με μανία. Συμβαίνει συχνά εργαζόμενοι να έχουν ξαναεμίσει ολόκληρο το μισθό τους στην τράπουλα ή στα ζάρια τη δεύτερη μέρα από την πληρωμή. Και αυτό έχει επιπτώσεις στην οικογενειακή τους ζωή και στους ίδιους τους χαρτοπαίχτες που είναι και παραμένουν τα πιο καθυστερημένα και αντιδραστικά στοιχεία της κοινωνικής τους ομάδας.

Τα πασίγνωστα κόλπα των παπατζήδων του αθηναϊκού υποκόσμου, που χρησιμοποιούνται για να παρασύρουν τους αγαθούς επαρχιώτες, έχουν μεταφερθεί στη Γερμανία από ιδιόμορφες μικροσυμμορίες για την προσέλευση των μεταναστών στις υποτυπώδεις χαρτοπαιχτικές λέσχες τους. Υπάρχουν μερικοί που έκαναν περιουσίες από τους άφελείς και πολλοί μετανάστες που καταστράφηκαν όχι μόνο οικονομικά αλλά και ήθικά και σήμερα βρίσκονται στη φυλακή από αιτίες που δημιούργησε το χαρτοπαίγνιο.

Παρά το γεγονός ότι η αστυνομία διώκει τους χαρτοπαίχτες — υπάρχουν και περιπτώσεις απέλασης με αυτό το δικαιολογητικό — η χαρτοπαιξία μάλλον εξαπλώνεται. Αποτέλεσμα της περιθωριακής ζωής των μεταναστών, του αποκλεισμού τους από τα κοινωνικά ενδιαφέροντα και την έλλειψη δυνατότητας να διεκδικήσουν ακόμα και τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους.

Στην έκθεση - μελέτη του για τα προβλήματα των Ελλήνων μεταναστών ο κ. Σωκράτης Κλαδάς παρουσιάζει την χαρτοπαιξία, την αλγεια και την πορνεία σαν τις βασικές «κοινωνικές πληγές» της μετανάστευσης. Πού υπάρχουν φυσικά σαν φαινόμενα μιας κοινωνίας που από τη φύση της δεν μπορεί να εξαλείψει, αλλά πού, ιδιαίτερα τα δύο τελευταία, δεν μπορεί να είναι και δεν είναι με κανένα τρόπο χαρακτηριστικά της μεταναστευτικής ζωής. Αντίθετα στην πρώτη σειρά των παρασίων του μεταναστευτικού κόσμου είναι οι «καφετζούδες», που δεν παράλειψαν να εξευρωπαϊστούν μια που βρέθηκαν στη Γερμανία παίρνοντας την βαρύγδουπη ονομασία «μέντιουμ». Άθλιες ηλικιωμένες γυναίκες λένε τα «μελλούμενα» σε άφελείς μετανάστες και ιδιαίτερα μετανάστριες που ψάχνουν να βρουν μιαν έλπίδα τουλάχιστον για το αύριο σ' ένα απελπισμένο παρόν. Τέτοιες «κυρίες» υπάρχουν σε όλη τη Γερμανία, μερικές έχουν εξαιρετικά καλά οργανωμένη επιχείρηση, με δωμάτιο αναμονής και υποδοχής, κράχτες κτλ. και φυσικά πολύ παχύ τραπεζιτικό βιβλιάριο. Υπάρχουν βέβαια και οι λαϊκότερες μάντισσες, οι απλές καφετζούδες, που δουλεύουν και στο εργοστάσιο, όπως επίσης και κείνες που δεν προλένε το μέλλον αλλά κατέχουν όλα τα βότανα και τις αλχημίες, ιδιαίτερα για την αγάπη. Όλες όμως με το άζημιωτο. Στα παρασита επίσης της μεταναστευτικής ζωής θα μπορούσε να προσθέσει κανείς τους πρακτικούς γιατρούς.

Πολύ μικρή αποτελεσματικότητα θα μπορούσαν να έχουν τυχόν διοικητικά μέτρα για την πάταξη αυτού του παρασιτικού κόσμου. Η λύση βρίσκεται στη βοήθεια στη μερίδα των μεταναστών που αποδέχεται τη μαντεία και τη μαγεία να βρεί τις κοινωνικές διεξόδους που οδηγούν σε μια σύγχρονη αντίληψη της ζωής.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

...Μάλιστα, παίζω χαρτιά. Το όποιο το κάνω διότι δε με φτάνουν τα λεφτά που παίρνω από την εργασία μου. Το ξέρω ότι είναι κακό, εγώ μάλιστα που έχω πολλούς συγχωριανούς εδώ και με βλέπουν, γιατί στο χωριό ήμουν σωφεί και τους ξέρω όλους και από τα γύρω χωριά. Μερικοί δε μου μιλάνε κιόλας μ' εγώ δεν είμαι χαρτοπαίχτης με αλκοόλι, παίζω για να κερδίσω. Έχουμε χαρτοπαίχτες που το κάνουν επάγγελμα και παρασέρνουν τους άλλους που δεν ξέρουν και τους παίρνουν τα λεπτά τους, ο Γρηγόρης από τις Κιλκίς όλο βγαίνει άρρωστος γιατί παίζει και κυκλοφορεί με κούρσα. Έχει τον αδελφό του και τον γαμβρό του και μαζεύουν κοροϊδα. Πήγα και γώ την πρώτη μέρα αλλά κατάλαβα πως κλέβουνε και δε ξαναπάτησα για να μη μαχαιρωθώ. Έχω οικογένεια, γυναίκα και τρία παιδιά στην Ελλάδα και πρέπει να στέλνω εξακόσια μάρκα το

μήνα, έχω και άλλες στεναχώριες τὸ ὁποῖον γι' αὐτὸ παίζω. "Όταν χάνω λέω νὰ τὸ κόψω, ὥστερα πάλι λέω νὰ κερδίσω τὰ χαμένα γιατί ὁ ἄλλος πᾶει μὲ τὰ δικὰ μου τὰ λεφτὰ καὶ γλεντάει τὸ βράδυ στοῦ Θέμη. Σκέφτηκα νὰ φύγω γιὰ τὸ Ἀμβούργο, ἅμα φύγω ἀπὸ δῶ θὰ τὸ κόψω, ὅσο μένω ἐδῶ παρασύρομαι, τὸ ὁποῖον δὲ μπορῶ νὰ πῶ ὅχι σὲ κείνους πὺν παίζαμε χθὲς μαζί. Τὸ χαρτί ἔχει πολλὰ κόλπα καὶ γὰρ τὰ ξέρω. Ὁλα ἄλλα δὲν μπορῶ νὰ πιάσω τὴν καλή. Ἀμα τὴν ἐπιανα θὰ τῶκοβα, μαχαίρι...

...Βάζω τὸ μήνα ἓνα κατοστάρι στὴν ἄκρα καὶ τὸ παίζω ὅσο φτουράει. Ἀμα τελειώσει δὲν ξαναπαίζω μέχρι τὸν ἄλλο μήνα. Ὁχι κοροῖδο εἶμαι. Μιὰ φορὰ μὲ τὸ κατοστάρι ἐπαίξα δὲλάκερο μήνα. Εἶχα τύχη, μὰ στὸ τέλος τῶχασα. Ἐγὼ δὲν εἶμαι χαρτοπαίχτης παθιακός, μὰ καλὰ κάνουμε καὶ παίζουμε, τὶ ἄλλο νὰ κάνουμε;

...Στὴν περιοχὴ μας ἐδῶ ἔχουμε τρεῖς καφετζοῦδες πὺν τὰ κονομᾶνε καλά. Κοροϊδεύουνε τὶς γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια καὶ τοὺς παίρνουνε τὸν παρὰ τους. Ἡ μιὰ μάλιστα σταμάτησε κιόλας καὶ νὰ δουλεύει στὸ ἐργοστάσιο. Λέμε νὰ βγάλουμε μιὰν ἐγκύκλιο νὰ ἐνημερώσουμε τὸν κόσμον γιὰ τὸ κακὸ πὺν γίνεται γιατί τώρα παρᾶγινε, ἴσως τὴν προωθήσουνε καὶ τὰ συνδικάτα.

ΜΑΘΕ ΤΕΧΝΗ ΚΙ ΑΣΤΗΝΕ...

ἝΥπάρχουν ἄρκετοὶ μετανάστες πὺν ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμα πὺν ἤξεραν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὶς ἐλεύθερες ὥρες τους. Κανονικὰ εἶναι βέβαια ἐργάτες σὲ κάποιο ἐργοστάσιο ὅπως ὅλοι. Ὁ Μήτσος ὅμως μόλις σκολάσει τρέχει βιαστικὸς στὸ σπίτι, πλένεται, τρώει καὶ βγαίνει μὲ τὸ βαλιτσάκι στὸ χέρι. Εἶναι κουρέας. Ἰσως βέβαια ὅχι ἀπὸ τοὺς καλύτερους. Ἀλλὰ τὰ καταφέρνει. Ἀγόρασε ψαλίδι, χτένα καὶ ἡλεκτρικὴ κουρευτικὴ μηχανή. Καὶ παίρνει τρία μάρκα τὸ κεφάλι. Θὰ τὸ πιστέψετε; Ἄν τοῦ ζητήσετε νὰ σᾶς κουρέψει θὰ σᾶς ὀρίσει ραντεβού τουλάχιστον μετὰ μιὰ βδομάδα. Εἶναι πάντα «κλεισμένος». Οἱ μετανάστες προτιμοῦν τοὺς συμπατριῶτες τους κουρεῖς. Μποροῦν νὰ τοὺς πὺν πῶς ἀκριβῶς θέλουν νὰ κουρευτοῦν καὶ μποροῦν ἐπίσης νὰ κουβεντιάσουν μαζί τους γιὰ ποδόσφαιρο ἢ πολιτικὴ. Ὅλοι ἄλλωστε ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ μηχανὲς τῶν Γερμανῶν κουρέων ξεγδέρνουν τὸ σβέρκο. Ὁ μπάρμπα Γιάννης ἀναγκάστηκε νὰ νοικιάσει μιὰν παράγκα γιὰ νὰ μπορεῖ χωρὶς ἐνοχλήσεις νὰ στήσει τὸν πάγκο του. Εἶναι παπουτσής καὶ ἔχει πελάτες κυρίως τὰ παιδιά. Οἱ μεγάλοι προτιμοῦν νὰ αγοράσουν καινούργια παπούτσια παρὰ νὰ περάσουν σόλες στὰ παλιά. Τὰ παιδιά ὅμως παίζουν πολὺ μπάλα. Καὶ ὁ μπάρμπα-Γιάννης δουλεύει δυὸ τρεῖς ὥρες μετὰ τὸ ἐργοστάσιο καὶ κερδίζει τριάντα μάρκα ἀφορολόγητα.

Κομμώτρια εἶναι καὶ ἡ Εἰρήνη. Ἕχει κι' αὐτὴ τὶς πελάτισσές της πὺν τὶς ἐπισκέπτεται μετὰ τὸ ἐργοστάσιο ἢ τὸ Σαββατοκύριακο. Καὶ κερδίζει ἀκόμα ἓνα μισθό.

Ἡ Σοφία ὅμως πὺν δουλεύει ἔξη μῆνες καὶ τοὺς ὑπόλοιπους πηγαίνει σχολεῖο μωρίστηκε ἄλλοῦ τὸν τρόπο γιὰ τὴ συμπλήρωση τῶν εἰσοδημάτων της. Κάνει συναγωνισμό στοὺς διερμηνεῖς. Τελευταῖα αὐτοὶ οἱ κύριοι ζητοῦν τριάντα μάρκα τὴν ὥρα καὶ ταξὶ γιὰ νὰ συνοδέψουν ἓναν ἄρρωστο μετανάστη στὸ γιατρὸ ἢ σὲ κάποια κρατικὴ ὑπηρεσία. Τὸ Σοφάκι κατέβασε τὴν ταρίφα στὸ δεκάρικο. Καὶ πνίγεται στὴ δουλειά.

Ὁ Γρηγόρης εἶναι πιά ἐπιχειρηματίας. Δουλεύει βέβαια στὴ BMW. Ἀλλὰ τὸ γκαράζ τοῦ μικροῦ σπιτιοῦ πὺν ἔχει νοικιάσει τὸ ἔχει μετατρέψει σὲ ἐργαστήριον. Εἶναι μαστορας αὐτοκινήτων. Ποιὸς πᾶει τώρα τὸ αὐτοκίνητό του σὲ γερμανικὸ συνεργεῖο πὺν εἶναι πανάκριβο; Ἀλλωστε οἱ περισσότεροὶ ξένοι ἔχουν παλιά αὐτοκίνητα. Καὶ ὁ Γρηγόρης πολὺ σοβαρὸς, ἰδίως τὰ Σαββατοκύριακα, κόβει μονάδα.

Ὁ κύρ Ἀρης εἶναι νέο παιδί. Τὸ «κύρ» τοῦ τὸ κόλλησαν τὰ παιδάκια πὺν τοὺς κάνει φροντιστήριον. Μὲ τὸ ἀζημίωτο βέβαια, τὰ ἀπογεύματα μετὰ τὸ ἐργοστάσιο. Ἕτσι γιὰ νὰ μὴν ξεχνᾷ κι' αὐτὸς τὰ γραμματάκια πὺν ἔμαθε στὸ ἐπαρχιακὸ γυμνάσιο. Ὕπάρχουν καὶ ἄρκετοὶ «κύρ» πὺν κάνουν τὴ δουλειὰ αὐτὴ ἀπὸ χόμπυ. Χωρὶς λεφτά. Μπράβο τους.

Σὲ κάθε πόλη, ὅσο μικρὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ παροικία, ὑπάρχουν σχεδὸν ὅλων τῶν εἰδῶν οἱ ἐπαγγελματίες. Ποῦ βρίσκει ὁ Χρῆστος τὸ φρέσκο τυράκι, τὶς ἐλιές Καλαμῶν καὶ τὸ τουρσί πὺν σοῦ φέρνει στὸ σπίτι; Ὁ Λάμπρος ξαναθυμήθηκε πῶς ἦταν ποδηλατᾶς στὴν Κοζάνη καὶ ὁ Δῆμος καστανᾶς. Καὶ ὁ Θανάσης, ἀκοῦστε, πουλάει βιβλία μὲ δόσεις. Ἀπὸ τὴ λιτανεία δὲ λείπουν καὶ οἱ ἱερεῖες τοῦ ἀρχαιότερου ἐπαγγέλματος πὺν παραμένει πάντα πολὺ μοντέρνο.

Πολλοὶ θὰ προτιμοῦσαν νὰ ἔκαναν τὴν ἀπογευματινὴ τους δουλειὰ ὅλη τὴν ἡμέρα. Ἀλλὰ τότε θὰ πρέπει νὰ ἔχουν ἄδεια ἐξασκήσεως ἐπαγγέλματος καὶ αὐτὸ ἐμπίπτει στὶς διατάξεις τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν. Οἱ ξένοι ἔχουν τὴν ἄδεια νὰ παραμένουν στὴν Γερμανία μόνον «σὲ σχέση ἐξηρημένης ἐργασίας» λέει τὸ φυλλαδιάκι γενικῶν ὁδηγιῶν γιὰ μετανάστες. Οἱ Γερμανοὶ παρὰ τὴ φήμη γιὰ τὴν ἀγάπη τους στὸ ἐργοστάσιο καὶ τὴ συλλογικὴ ἐργασία κρατοῦν ζηλότυπα γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὰ μανάβικα, τὰ μπακάλικα καὶ ὅλα τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα ὅσο τουλάχιστον βρίσκουν ἄλλους νὰ δουλεύουν ἀποκλειστικὰ στὶς φάμπρικες. Καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς κάνουν τὸ χατίρι. Μὰ στὶς ἐλεύθερες ὥρες ξαναθυμοῦνται τὸ ἐπάγγελμα. Οἱ Γερμανοὶ τοὺς κατηγοροῦν ὅτι δὲν ἔχουν κοινωνικὴ συνείδηση, ὅτι δὲν ἔχουν ἀγωγή, δὲν ξεκουράζονται καὶ δὲν ψυχαγωγοῦνται. Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰ ξέρουν αὐτά. Ἀλλὰ, ἔλα πὺν ὁ Γερμανὸς

είναι στην πατρίδα του, ο χωροφύλακας του χαμογελά, το παιδί του πάει σχολείο και μέχρι να πεθάνει θα τον παρακαλάνε να δουλέψει· γιατί λές έμένα δε θα μ' άρεσε να σκολάω στις τέσσερις από τη φάμπρικα και να ξαπλώνω στην τηλεόραση ή να κόβω βόλτες με το γιό μου στο πάρκο!» Υπάρχει όμως εκείνος ο μεγάλος ο καύμος. Να άβγατέψει το κομπόδεμα για τη δύσκολη ώρα. Και στην επιδίωξη αυτή θυσιάζονται και η πρόοδος και η υγεία και η κοινωνικότητα. Ο δρόμος της επιστροφής περνάει πάντα μέσα από κάποιο βιβλιάριο καταθέσεων...

ΠΩΣ ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΝΕΑ

Η πληροφοριοδότηση των Έλλήνων μεταναστών γίνεται από το ελληνικό πρόγραμμα της βαυαρικής ραδιοφωνίας, από τις έκπομπές άλλων ραδιοφωνικών σταθμών κυρίως Ντύτσε Βέλλε, Λονδίνου, Παρισιού, Βουδαπέστης και Μόσχας, από τον ελληνόφωνο τύπο και από τις καθημερινές συγκεντρώσεις στους σιδηροδρομικούς σταθμούς.

Η καθημερινή έκπομπή της βαυαρικής ραδιοφωνίας «για τους ξένους εργαζόμενους στη Δ. Γερμανία» είναι η κύρια ψυχαγωγία και πηγή ειδήσεων των μεταναστών. Την ακούν πάρα πολλοί ανεξάρτητα αν τη συμπαθούν ή υποστηρίζουν ότι θα μπορούσε να ήταν καλύτερη.

Οι έκπομπές για τους μετανάστες καθιερώθηκαν από το 1964 σε τέσσερις γλώσσες, Ιταλικά, Ισπανικά, Ελληνικά και Τουρκικά και το 1970 προστέθηκε ακόμα μία στα Γιουγκοσλάβικα. Η έκπομπή για κάθε εθνικότητα διαρκεί σαράντα λεπτά και έχει περιεχόμενο ειδησεογραφικό, εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό. Την ευθύνη για την τουρκική και γιουγκοσλαβική έκπομπή έχει η ραδιοφωνία της Κολωνίας, για την ελληνική και την ισπανική η βαυαρική ραδιοφωνία και η ιταλική προέρχεται από την δυτικογερμανική ραδιοφωνία. Τα έξοδα για τις έκπομπές αυτές καταβάλλονται από όλα τα ραδιοφωνικά ιδρύματα της Δ. Γερμανίας.

Οι κυβερνήσεις των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες επιχειρούν πάντα να επηρεάσουν τις έκπομπές αυτές με την τοποθέτηση ανθρώπων εμπιστοσύνης τους στη σύνταξη των προγραμμάτων. Στο βαθμό που το πετυχαίνουν, οι έκπομπές έχουν και το ουδέτερο χρώμα της συμπολίτευσης. Σε περίπτωση που η σύνταξη του προγράμματος δεν είναι φιλοκυβερνητική ή διαφοροποιείται στη διάρκεια της θητείας της, τα προγράμματα αποκτούν ένα ενδιαφέρον, όχι βέβαια αντιπολιτευτικό, γιατί αυτό δεν θα το επέτρεπε η διεύθυνση της γερμανικής ραδιοφωνίας που ελέγχει τα πάντα, αλλά τουλάχιστον κριτικό στον τομέα των σχολίων.

Οι Έλληνες ακούν σε μεγάλο ποσοστό, ιδιαίτερα το Σαββατοκύριακο τις έκπομπές του ραδιοφωνικού σταθμού Βουδαπέστης που έχουν πλου-

σιότατο μουσικό πρόγραμμα. Οι ελληνικοί ραδιοσταθμοί δεν ακούγονται στη Δ. Γερμανία.

Το 15% περίπου των Έλλήνων μεταναστών αγοράζουν ελληνικές εφημερίδες κυρίως τις Βήμα, Νέα, Ακρόπολις, Απογευματινή, Μακεδονία και δύο ή τρεις που εκδίδονται στο εξωτερικό. Παλαιότερα αρκετή διάδοση είχαν και τα πολυγραφημένα περιοδικά που εκδίδανε οι κοινότητες και οι φοιτητικοί σύλλογοι.

Τα μέσα αυτά όμως δεν επαρκούν για την ενημέρωση και την πληροφόρηση των μεταναστών, ιδίως στον τομέα των ιδιαίτερων προβλημάτων τους. Είναι αλήθεια ότι κατά καιρούς έχουν κυκλοφορήσει μερικά έντυπα από γερμανικούς οργανισμούς τόσο στη γερμανική γλώσσα όσο και στις γλώσσες των μεταναστών που αναφέρονται σε διάφορα θέματα, ασφαλιστικά, υγείας, συμπεριφοράς, διαμονής, αποφυγής ατυχημάτων κλπ. Το περίεργο είναι ότι παρόλο που διατίθενται προφανώς μεγάλα ποσά για την έκδοση αυτών των εντύπων, δεν φτάνουν ποτέ στους μετανάστες. Το 95% των μεταναστών που ρωτήθηκαν δεν ήξεραν ότι υπάρχουν τέτοια έντυπα. Μόνον ο έρευνητής μπορεί να τα ανακαλύψει στο βάθος των ντουλαπιών διαφόρων υπηρεσιών ή γραφείων των κοινωνικών λειτουργών. Βέβαια οι αρμόδιοι και υπεύθυνοι μπορούν να ισχυριστούν ότι προβαίνουν στις αναγκαίες εκδόσεις και κανείς δε μπορεί να τους διαψεύσει αφού επιδεικνύουν τα... έντυπα.

Αλλά αν υποθέσουμε ότι όλα αυτά τα έντυπα, έστω αυτά που είναι στις γλώσσες των μεταναστών έφταναν στον προορισμό τους, πόσο θα βοηθούσαν; Καθόλου ή σχεδόν καθόλου. Κανένα θέμα δεν αποδίδεται αναλυτικά. Γιατί βέβαια δεν είναι δυνατόν να γίνει κάτι τέτοιο σε φυλλάδια τεσσάρων ή οχτώ σελίδων. Έπειτα η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι έντελώς ακατάληπτη. Καθαρεύουσα, στην περίπτωση των Έλλήνων, με γερμανική σύνταξη, αποτέλεσμα προφανώς κακής μετάφρασης. Αν παρατηρήσει κανείς τους εκδότες των εντύπων θα διαπιστώσει ότι δεν υπάρχει κανένας προγραμματισμός και κανένας υπεύθυνος. Κάθε οργανισμός, συνδικάτα, Υπουργείο, εκκλησία, εκδίδει ένα έντυπο με θέμα δικής του επιλογής. Αυτά φυσικά μόνο από γερμανικής πλευράς. Γιατί από πλευράς ελληνικών αρχών δεν υπάρχει ούτε ένα κατατοπιστικό έντυπο για τους μετανάστες εκτός από τα πασίγνωστα πιά γαλάζια φυλλαδιάκια των τραπεζών που τους καλούν να καταθέσουν τις οικονομίες τους στα ταμεία τους αποδεικνύοντας έτσι την εμπιστοσύνη τους στην ελληνική δραχμή.

Έτσι, όποιος θέλει να πληροφορηθεί σίγουρα για κάτι καταφεύγει στους σιδηροδρομικούς σταθμούς. Εκεί μπορεί χαζεύοντας και κουβεντιάζοντας να πληροφορηθεί τα πάντα. Από το πόσο διάστημα δικαιούται επίδομα ανεργίας μέχρι πώς μπορεί να προμηθευτεί εισιτήριο μειωμένης

τιμής για την επίσκεψή του στην πατρίδα. Και οι Γερμανοί άπορούν πάντα, γι' αυτή την περίεργη συνήθεια των υπανάπτυκτων μελαχρινών εργατών να συγκεντρώνονται στους σιδηροδρομικούς σταθμούς.

ΣΤΟ ΣΤΑΘΜΟ

Έλεγε ο Δημήτρης «δὲ μπορῶ νὰ προσανατολιστῶ σὲ καμιὰ γερμανικὴ πόλη ἂν δὲν ξεκινήσω ἀπὸ τὸ σταθμό». Ἐκεῖ υπάρχουν τὰ γραφεῖα πληροφοριῶν, τὸ πλάνο τῆς πόλης στὸν τοῖχο, ἡ κίνηση τῶν τραινῶν καὶ τὰ πρακτορεῖα διεθνoῦς τύπου. Ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ οἱ μεγάλες συντροφίες τῶν μεταναστῶν ποὺ ὀρθιοὶ κουβεντιάζουν ὥρες γιὰ διάφορα ζητήματα. Ἀποκλείεται νὰ ζητήσεις μιὰ πληροφορία καὶ νὰ μὴν ἔχεις σὲ λίγην ὥρα μιὰν ἢ περισσότερες ἐκδοχές.

Οἱ σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ ἔχουν συνήθως τρεῖς εἰσόδους. Τὴν κεντρικὴ, τὴ δεξιὰ καὶ τὴν ἀριστερή. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πλάγιες συναντᾶς Τούρκους καὶ στὴν ἄλλη Ἰταλοὺς καὶ Ἰσπανοὺς ποὺ ταιριάζουν περισσότερο μεταξὺ τους λόγῳ γλώσσας καὶ θρησκείας. Οἱ Ἕλληνες κατέχουν σχεδὸν πάντα τὴν κεντρικὴ εἴσοδο. Τὸ χειμῶνα μόνο ἀνακατεύονται οἱ μετανάστες. Μαζεύονται στὴ μεγάλη αἴθουσα ποὺ εἶναι πιὸ ζεστά.

Ἡ συνήθεια ξεκίνησε ἀπὸ τὴν διάθεση τῶν μεταναστῶν στὰ πρῶτα χρόνια νὰ συναντήσουν κάποιον ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν πατρίδα ἢ νὰ ξεπροβοδίσουν κάποιον ποὺ φεύγει γιὰ νὰ τοῦ δώσουν καὶ ἓνα δεματάκι γιὰ τοὺς δικoὺς τους. Γιὰ πολλοὺς τὸ μόνο γνωστὸ σημεῖο τῆς πόλης ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο καὶ τὸ σπίτι ἦταν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ σταθμός. Ἐδῶ μπορεῖ νὰ φάει κανεὶς φτηνὰ σὲ κάποιο σέλφ σέρβις καὶ νὰ ἀγοράσει ἢ νὰ λαθραναγνώσει ἐφημερίδα. Μὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἐδῶ ἔχει σιγουριά ἀνάμεσα σὲ τόσοι συμπατριῶτες. Δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πᾶει σὲ κάποιο καφενεῖο καὶ νὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ περίεργη γλώσσα καὶ μιὰ κακομούτσουνη γκαρσόνα.

Ὑστερα ἔγινε συνήθεια. Οἱ παλιοὶ δίνουν ραντεβοῦ στοὺς καινούργιους στὸν σταθμό, οἱ καινούργιοι βρίσκουν κάθε πληροφορία γιὰ τὴ νέα τους ζωὴ μόνον ἐκεῖ. Καὶ ἡ κάθε φουρνιά συνηθίζει αὐτὸ τὸ μοναδικὸ καὶ ἰδιόμορφο σημεῖο ἐπαφῆς σὲ κάθε γερμανικὴ πόλη.

Ἐδῶ μπορεῖς ἀκίνδυνα νὰ κάνεις κήρυγμα γιὰ τὶς πολιτικὲς σου πεποιθήσεις, τὸ θρησκευτικὸ πιστεύω σου ἢ νὰ δικαιολογήσεις τὶς ποδοσφαιρικὲς προτιμήσεις σου. Πάντα υπάρχουν συμφωνοῦντες καὶ διαφωνοῦντες γιὰ ν' ἀρχίσει μιὰ πλατειὰ συζήτηση. Μὰ ὑπάρχει καὶ κεῖνος ἐκεῖ ὁ πονηρὸς στὴν ἄκρη ποὺ ποτὲ δὲν παίρνει μέρος στὶς συζητήσεις μὰ πάντα τὶς παρακολουθεῖ μὲ πολλὴ προσοχή. Ἐ, ἂς εἶναι. Στὶς τόσες πολλὲς ἀπόψεις τὰ μερδεύει. Δὲν ξέρει καὶ ποῖος εἶσαι. Γιατὶ ἔχει καθιερωθεῖ καὶ αὐτὸ τὸ

περίεργο. Κανεὶς δὲ ζητᾷ τὸ ὄνομά σου ἢ τὸ ἐργοστάσιο ποὺ δουλεύεις, φτάνει νὰ δηλώσεις πὼς εἶσαι ἐργάτης. Ἀλλῶστε καὶ οἱ παρατηρητὲς δὲν τὸ παραζηλάνουν. Μερικὲς φορὲς ποὺ δοκίμασαν, ξυλοφορτώθηκαν ἄγρια.

Στὶς ἄκρες τῆς εἰσόδου ἢ τῆς αἴθουσας ὑπάρχουν καὶ τὰ ἀγάλματα. Εἶναι οἱ μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά ποὺ κάθονται ἀκίνητοι ὁλόκληρες ὥρες προτείνοντας στοὺς μετανάστες, μετανάστες κι' αὐτοί, ἓνα κιτρινισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὴν ἀχρησία βιβλιαράκι, τὸ «Ξύπνα». Οἱ ζωντανοὶ δὲν τοὺς δίνουν σημασία παρὰ μόνο ὅταν ἐξαντλήσουν τὰ θέματά τους ἢ ὁμοφωνήσουν. Τότε πιάνουν κουβέντα μὲ τὰ ἀγάλματα, γιὰ νὰ ξεσπάσουν σὲ ἄγρια καζούρα μόλις ἀκούσουν ὅτι «φαίνεται πὼς οἱ Βιετναμέζοι θὰ εἶναι πολὺ ἁμαρτωλοὶ γιὰ νὰ ἐπιτρέπει ὁ Ἰεχωβάς στοὺς Ἀμερικάνους νὰ τοὺς βομβαρδίζουν».

Τὸ ἀπόγευμα ἡ κίνηση γίνεται μεγαλύτερη. Οἱ περαστικοὶ — ἐργοστάσιο, σπίτι — σταματοῦν στὸ σταθμὸ γιὰ λίγη ἢ πολλὴ ὥρα. Καμιὰ φορὰ ἐμποδίζεται ἡ κίνηση τῶν ταξιδιωτῶν ἀπὸ τὸ συνωστισμό. Ἀπὸ μακριὰ καταλαβαίνει ποῦ εἶναι οἱ Ἕλληνες, ποῦ οἱ Τούρκοι. Τέτοιες ὥρες ἐπεμβαίνει ἡ ἀστυνομία καὶ προσπαθεῖ νὰ διαλύσει τὶς συντροφίες. Οἱ ξένοι βγαίνουν στὸ προαύλιο, ἐδῶ δὲν ἔχει κανένας δικαίωμα νὰ τοὺς διώξει καὶ μένουν ἐκεῖ συνεχίζοντας τὴν κουβέντα ἢ ἂν εἶναι κρὺο ξαναπαίνουν σιγά-σιγὰ στὴ μεγάλη αἴθουσα. Κάποτε ξανάρχεται ἡ ἀστυνομία καὶ ἡ ἱστορία τῆς πρόσκαιρης μετακίνησης ἐπαναλαμβάνεται.

Στὶς ἑννιά τὸ βράδυ ἢ καὶ νωρίτερα τὸ χειμῶνα, τὰ πάντα ἡσυχάζουν. Οἱ μετανάστες ἐγκαταλείπουν τὸ σταθμὸ κουβαλῶντας στὶς τσέπες τους ἓνα μάτσο ἔντυπα ποὺ μοιράστηκαν στὴ διάρκεια τοῦ ἀπογεύματος. Στὸ τράμ θὰ τὰ ξεφυλλίσουν, θὰ κρατήσουν ὅσα τοὺς ἐνδιαφέρουν, κάποιο ἀπ' ὅλα θὰ τὸ κρύψουν στὸ πορτοφόλι τους καὶ τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ πετάξουν πρὶν φτάσουν στὸ κοινόβιο.

Στὸ σταθμὸ κάποιοι ἀκόμα παραμένουν. Ἀδίκως τοὺς ὑποπτεύθηκαν τοὺς ἀνθρώπους γιὰ παρατηρητὲς. Αὐτοὶ ἐνδιαφέρονται νὰ πλασάρουν κάποιο βρώμικο νυχτερινὸ κέντρο, ἓνα ταλαιπωρημένο κορίτσι ἢ ἓνα φακελάκι μὲ καπνὸ. Μὰ οἱ δουλειὲς δὲν πᾶνε καλὰ. Ἡ πελατεία εἶναι ἀδιάφορη γιὰ τέτοια. Σὲ λίγο ἔρχονται οἱ μηχανὲς καθαριότητας. Σκουπίζουν καὶ σφουγγαρίζουν. Ὡς αὔριο τὴν ἴδια ὥρα ποὺ θὰ εἶναι πάλι τὸ πάτωμα στρωμένο μὲ πατημένα ἀποτσίγαρα.

ΤΑ ΕΝΤΥΠΑ

Στὴ δεκαετία τῆς μετανάστευσης κυκλοφόρησαν πολλὲς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ γιὰ τοὺς μετανάστες. Ἐτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καθημερινὸ καὶ ἑβδομαδιαῖο τύπο τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καθὼς καὶ τὸ πε-

ριοδικό «ἐργατική ἐστία» πού διανέμουν τὰ κλιμάκια τοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας καὶ τὴν ἐφημερίδα «στρατιωτικά νέα» πού διανέμεται ἀπὸ τὰ προξενεῖα, σημειώνουμε :

Ἑλλάς : (ἐφημερίδα ἐπιχορηγούμενη στὰ πρῶτα χρόνια 1961 - 1963).

Σοσιαλιστική Πορεία : Μηνιαῖο ὄργανο τῶν Ἑλλήνων σοσιαλιστῶν. (δὲν ἐκδίδεται πιά).

Δημοκρατική Πορεία : Ὅργανο Σοσιαλιστικῆς Λέσχης Ἑλλάδος (τμήμα Δ. Γερμανίας), δὲν ἐκδίδεται πιά.

Ἑλληνική : (δεκαπενθήμερη καὶ κατόπιν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα γιὰ μετανάστες) ἐπιχορηγούμενη ἀπὸ τὴ γερμανικὴ κυβέρνησι. Ἐκλείσει τὸ 1971 μετὰ τὴ διαπίστωση ὅτι δὲν διαβάζεται ἀπὸ τοὺς μετανάστες.

Νέα τῆς Ἑλλάδος : (Ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα γιὰ τοὺς μετανάστες. Ἑβδομαδιαία. Ἔτος 5ον, ἀριθμὸς φύλλου 217/17.4.66. Διακόπηκε ἡ ἐκδοσις ἀπὸ τὸ 1966.

Πατρίδα : Ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα γιὰ τοὺς μετανάστες πού σταμάτησε τὴν ἐκδοσὴ τῆς τὸν Ἀπρίλιο 1967.

Ἐλεύθερη Ἑλλάδα : Ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα μὲ συνεχῆ ἐκδοσις στὸ ἐξωτερικό.

Ἀγώνας : Δεκαπενθήμερη ἐφημερίδα ἐκδιδόμενη στὴ Γερμανία.

Δημοκρατία : Πολύχρονη περιοδικὴ ἐκδοσις. Γερμανία

Ὁ μετανάστης : Μηνιαῖο περιοδικὸ γιὰ τοὺς Ἑλληνες στὴ Δ. Γερμανία. Ἐκδότης ἡ ἐπιχείρησις BVK.

Ἑλληνικὸς ἐργατικὸς τύπος. Μηνιαία ἐφημερίδα. Ἀριθ. φύλλου 3, Μάρτιος 1973. Γερμανία.

Ἐθνικὴ Ἀντίστασις : Ἐκδίδεται στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1971. Διανέμεται στοὺς μετανάστες.

Πολλὲς κοινότητες ἐπίσης καὶ φοιτητικοὶ σύλλογοι ἐξέδωσαν κατὰ καιροὺς πολυγραφημένα περιοδικά :

Ἠχώ : Ἐκδοσις Κοινότητος Ἑλλήνων Βερολίνου. Ἀριθμὸς τεύχους 1, Ἰανουάριος 1966.

Ἑλληνικὴ Ἠχώ : Ὅργανο τῆς ἀδελφότητος Ἑλλήνων Ἀμβούργου. Ἀριθμὸς τεύχους 22. Δεκέμβριος 1965.

Ἠχοὶ ἀπὸ τὴν Στουτγκάρδη : Μηνιαῖο περιοδικὸ στὴν ὑπηρεσία τῆς Κοινότητος. Ἀριθ. φύλλου 7, Ἰανουάριος 1965.

Ἠχώ τοῦ Ρύσσελσχαϊμ : Μηνιαία ἐκδοσις τῆς ἐλληνικῆς Κοινότητος ἐργαζομένων Ρύσσελσχαϊμ καὶ περιοχῆς.

Ἑλληνικοὶ ἀντίπαλοι : Ὅργανο τῆς ἐκπολιτιστικῆς Κοινότητος Ἑλλήνων ἐργατῶν Μονάχου καὶ περιοχῆς. 1965 - 1969.

Κοινωτικά νέα : Ὅργανο τῆς Κοινότητος Ἑλλήνων Ἀννοβέρου.

Πατρίδα : Μηνιαῖο περιοδικὸ Ἑλλήνων Δυτικοῦ Βερολίνου. Ἰούνιος - Ἰούλιος 1971. Ἀριθ. φύλλου 7 - 8.

Ἑρευνα : Μηνιαία εἰδησεογραφικὴ ἐφημερίδα γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους Ἑλληνες τῆς Δ. Γερμανίας. Ἔτος 1ον, ἀριθ. φύλλου 1 - 2, Μάιος - Ἰούνιος 1971.

Ὁ Κρίκος : Πολυγραφημένο περιοδικό. Δὲν ἀναγράφονται στοιχεῖα ἐκδότῃ ἢ ἀριθ. φύλλου.

Τὴν ἴδια περίοδο κυκλοφοροῦν ἑπτὰ ἢ ὀχτὼ περιοδικὰ συλλόγων Ἑλλήνων φοιτητῶν, Μονάχου, Φρανκφούρτης, Βερολίνου, Ἀμβούργου, Ἀννοβέρου, Ἀαχεν, Ντάρμστατ καθὼς καὶ τῆς Ὁμοσπονδίας ἐλληνικῶν φοιτητικῶν συλλόγων Δ. Γερμανίας καὶ Δ. Βερολίνου.

Πολλοὺς ἀναγνώστες ἔχουν ἡ ἐφημερίδα τοῦ Συνδικάτου Μεταλλοβιομηχανίας «METALL - εἰδήσεις» καὶ τὸ περιοδικὸ τοῦ ἴδιου συνδικάτου «Δελτίον Τύπου» στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἐλληνοφώνη ἐφημερίδα τοῦ Συνδικάτου Χημικῆς βιομηχανίας, καθὼς καὶ ἡ «Φωνὴ» τῆς Ὁμοσπονδίας Γερμανικῶν Συνδικάτων.

Ἐπιμελημένη ἐκδοσις εἶναι καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ περιοδικὸ «Ἀμπελος» (μηνιαῖον περιοδικὸν χριστιανικῆς διαφωτίσεως) πού ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν ἱερέα τοῦ Ζόλινγκεν. Ἀπὸ τὸ 1972 κυκλοφορεῖ καὶ δεύτερο ἐκκλησιαστικὸ περιοδικὸ πού ἐκδίδει ἡ Ἱ. Μητρόπολις Γερμανίας, μὲ τίτλο Ὁρθόδοξος μετανάστης.

Ἐχομε ἐπίσης σημειώσει τὴν κυκλοφορίαν ὁρισμένων ἐντύπων στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα πού ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὶς γερμανικὲς ὑπηρεσίες καὶ ὁργανώσεις μὲ χρήσιμες πληροφορίες, ἀλλὰ πού δὲν φτάνουν στὴν μεγάλη μάζα τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν.

— Ὑγιεινοὶ τρόποι ζωῆς τῶν ξένων ἐργατῶν στὴ Δ. Γερμανία (1970).

— «Ὁδηγίες» γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν μεταναστῶν πού ἐπιστρέφουν στὴν πατρίδα τους. Ἐκδοσις Εὐαγγελικῆς ἐκκλησίας.

— «Πληροφορίαι» γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ ἀσφάλισις τῶν ἐργατῶν στὴ Δ. Γερμανία (1970).

— «Ὁδηγίαι πρῶτων βοηθειῶν ἐπὶ ἀτυχημάτων» (1963).

— «Φυλλάδιον ὁδηγίων». Γενικὲς ὁδηγίες συμπεριφορᾶς.

— «Ὁδηγίαι» γιὰ τὴν ἀσφάλισις κατὰ τῆς ἀνεργίας.

— «Ἡ ἐλληνικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν Γερμανία». Γενικὲς πληροφορίες διαμονῆς.

Ἐκδίδονται ἐπίσης ἀρκετὰ ἐντυπα γιὰ τοὺς ξένους στὴ γερμανικὴ γλῶσσα π.χ. Diakonie Unter Griechen, Kirchen Informieren καὶ ἄλλα πού δὲν μποροῦν ὅμως νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες.

ΤΟ «ΣΠΙΤΙ» ΜΑΣ

— Χαϊμ, ο πάργος της Βαβέλ

— $3+3+3$

— $3+3+\infty$

ΧΑΪΜ: Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΒΑΒΕΛ

Οί γερμανικές επιχειρήσεις έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν κατάλληλη διαμονή σε κάθε ξένο που έρχεται για πρώτη φορά στη Γερμανία. Η στέγη είναι προϋπόθεση για να «παραγγείλουν» στην αρμόδια υπηρεσία μετανάστες. Και στους μετανάστες δηλώνεται ρητά με το συμβόλαιο που υπογράφεται πριν ξεκινήσουν ότι η επιχείρηση τους έχει εξασφαλίσει κατάλληλη διαμονή έναντι όρισμένου ενοικίου.

Οί επιχειρήσεις προσπάθησαν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Νοίκιασαν στην αρχή παράγκες, σταύλους, παλιά σιδηροδρομικά βαγόνια, άχρηστες εγκαταλειμμένες αποθήκες και τα μετέτρεψαν σε κατοικίες των ξένων. Όσες επιχειρήσεις είχαν προγραμματίσει να χτίσουν καινούργια εργοστάσια επέσπευσαν την οικοδόμησή τους και στά παλιά, που δεν ήταν πιά κατάλληλα για τις μοντέρνες μηχανές, εγκατάστησαν τους μετανάστες. Μερικές από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις που δεν κατάφεραν να λύσουν το στεγαστικό πρόβλημα με πρόχειρες λύσεις αναγκάστηκαν να οικοδομήσουν συγκροτήματα κοινοβίων. Επίσης πρόχειρα, μόνο που ή απόσβεσή τους ήταν σίγουρη και σύντομη. Όλες όμως διατήρησαν και τα αρχικά κοινόβια, εκτός από εκείνα, όπως τα παλιά βαγόνια, που καταρρεύσανε από τις βροχές, το χιόνι και την πολύχρονη χρήση. Τα τρία εκατομμύρια των μεταναστών δεν επιτρέπουν καμιά σπατάλη στεγασμένου χώρου.

Η λέξη κοινόβιο (χαΐμ) δημιουργεί την εντύπωση της κοινής ζωής, της αδελφωμένης διαμονής, της ζεστασιάς και της ανθρωπιάς. Στην πραγματικότητα είναι μια άπατη που προσγειώνει το μετανάστη από τις πρώτες ώρες της διαμονής του εκεί.

Ο καινούργιος άκουμπά τή βαλίτσα του χάμω, δίνει τα χαρτιά του στον πορτιέρη. Δεν ξέρει ακόμα πώς απευθύνεται στον άρχοντα του μέσα κόσμου. Δε μιλούν, τι να πουν, πώς; Ο πορτιέρης του δείχνει το δωμάτιό του, το κρεβάτι του. «Καλημέρα» ψιθυρίζει στους άλλους δυο που είναι στο δωμάτιο. «Μπόν τζιόρνο» ακούει και «σαλάαμ αλέκουμ». Σκέφτεται ότι ο τέταρτος που θα γυρίσει το απόγευμα από το εργοστάσιο ίσως πει «καλησπέρα». Ο πορτιέρης του δείχνει και την κορνίζα με τον κανονισμό. Κουνά το κεφάλι, δεν καταλαβαίνει τίποτα. Δεν έχει βέβαια διαβάσει Δάντη· ποιός είναι αυτός; «Ε, σεις που μπαίνετε εδώ μέσα, αφήστε κάθε έλπίδα...».

Ελληνικά, τούρκικα, ιταλικά, ισπανικά, πορτογαλικά, κάπου κάπου εξωτικές γλώσσες της έγγυς, της μέσης και της άπω Ανατολής. Αρχιτεκτονικά μοιρασμένοι οί εργάτες στα κτίρια, ακόμα πιο μελετημένα στα δωμάτια. Άσυνεννοησία, επιφύλαξη, έθνικισμός· σπάσιμο του ήθικου. Και ό κανονισμός βαρύς, ακαταλαβίστικος παρακολουθεί κάθε κίνηση των *

176
 ἐνοίκων πίσω ἀπὸ τὸ τζάμι τοῦ κέντρου του, δίπλα στὸ παραθυράκι τοῦ πορτιέρη.

Verboten εἶναι ἡ πρώτη λέξη ποὺ μαθαίνουν οἱ μετανάστες πρὶν καὶ ἀπὸ τὴν καλημέρα. Πάρα πολλὰ verboten, τίποτα ποὺ νὰ δείχνει τι δὲν verboten. Δοκιμάζει νὰ κάνει κανεὶς ὅ,τι τοῦ κατέβει. Γιὰ ὅ,τι δὲν ἀκούει verboten, τὸ ἐπαναλαμβάνει.

Οἱ κάτοικοι ζοῦνε σὰν Ροβινσῶνες. Κάθε μέρα ἀνακαλύπτουν καὶ ἕνα μυστικὸ τοῦ νησιοῦ τους. Ποιὰν ὥρα ἔχουν οἱ βρῦσες λιγώτερη κίνηση, πότε τὰ ντοὺς ἔχουν ζεστὸ νερό, ποιὸς θυρωρὸς εἶναι ἀπρόσεκτος γιὰ νὰ μπάσουν ἕναν ἐπισκέπτη, ποῖο δωμάτιο ἔχει ἀραιότερες ἐπιδρομὲς ποντικίων. Αὐτὲς βέβαια οἱ πολυτέλειες ὅταν πρόκειται γιὰ κτίρια. Στὶς παράγκες, στὰ παλιὰ ἐργοστάσια, στὶς ἀποθήκες δὲν ὑπάρχει ντοὺς, κουζίνα ἢ βρῦσες. Μιά μόνο κι αὐτὴ στὴν αὐλὴ καὶ πάντα μὲ κρὺο νερό.

Ἀνακαλύψεις γίνονται ὅχι μόνο στοὺς κοινόχρηστους χώρους, ἀλλὰ καὶ στὰ δωμάτια. Κανονίζεις ἀντίθετη βάρδια μὲ τὸ συνάδελφο ποὺ ροχαλίζει ἢ μὲ τὸν ἄλλον ποὺ ἔχει πάθος μὲ τὴ μουσικὴ, βγάζεις τὴ νύχτα τὰ παπούτσια τοῦ Τούρκου ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα, ἐκεῖνος θυμῶναι τὸ πρωῒ, τὰ ξαναβγάζεις τὸ ἄλλο βράδυ, μέρες, βδομάδες, μῆνες συνέχεια, ἐκεῖνος πάντα ἐκπληκτος ἀπειλεῖ τὸ κιοπόγλου κιοπὲκ ποὺ τοῦ κάνει ἀστεῖο, στὸ τέλος συνηθίζει νὰ τὰ παίρνει κάθε πρωῒ ἀπὸ τὸ διάδρομο ἀλλὰ τὸ βράδυ τὰ τοποθετεῖ πάλι μὲ ἐπιμέλεια κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι του.

Ὁ Ἀντώνης περιμένει κάποιο βράδυ, ποὺ ἔχουν καὶ οἱ τρεῖς συγκατοικοὶ του βάρδια, νὰ κάνει τὴ μεγάλη ζωὴ. Βγάζει ἀπὸ τὴν βαλίτσα του τὴν ὀδοντάρα ἡλεκτρικὴ λάμπα καὶ τὴ βάζει στὴ θέση τῆς σαραντάρας ποὺ ἐπιτρέπει ὁ κανονισμός. Ἀκούει τὴν ἑλληνικὴ ἐκπομπὴ ἀπὸ τὸ μικρὸ τρανζίστορ. Σοῦρνει τὶς παντόφλες του, χαίρεται τὸ θόρυβο ποὺ κάνουν καὶ ἀνοίγει τὸ παράθυρο. Χαζεύει λίγο, τὸ μάτι του «πιάνει» τὴ σκιά μιᾶς κοπέλλας ποὺ ζητᾶ παρέα. Ξαναγυρνᾷ στὸ τραπέζι του, παίρνει μολύβι καὶ χαρτί καὶ γράφει: «Ἀγαπημένη μου Μαρία, ὑγείαν ἔχω καὶ ὑγείαν δι' ἐσᾶς ποθῶ. Ἐπῆρα προχθὲς τὸ γράμμα σας. Ἄν ρωτᾷς καὶ γιὰ τὰ δικά μας...». Σφυρίζει. Παίρνει τὴν ὀδοντόβουρτσα. καὶ πηγαίνει στὶς βρῦσες τοῦ ὀρόφου. Τὸ παράθυρο πάντα ἀνοικτό. Λεῖπει ὁ Τουνεζιάνος ποὺ κοιμᾶται δίπλα, νὰ βῆξει. Στὶς 10 κοιμάται. Ὅσο γίνεται μερικὲς ὥρες ἥσυχια. Στὶς δώδεκα καὶ μισὴ θὰ γυρῶσιν οἱ συγκατοικοὶ ἀπὸ τὴ βάρδια. Νὰ πλυθοῦν, νὰ φᾶνε, θὰ πάει δύο. Ἐκεῖνοι θὰ κοιμοῦνται μέχρι τὶς 11 αὐριο. Ὁ Ἀντώνης ὅμως θὰ πρέπει νὰ ξυπνήσει στὶς 5 τὸ πρωῒ γιὰ δουλειά. Καὶ μὲ προσοχὴ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλήσει.

Ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν κοινοβίων, οἱ δυνατότητες ποὺ προσφέρουν, δημιουργοῦν καὶ τὶς συνήθειες τῶν κατοίκων τους. Τὰ «κτίρια» εἶναι τριόροφα ἢ τετράροφα. Μερικὰ χτισμένα μεταπολεμικά, ἔχουν τὶς ἀνέσεις

ποὺ μπορεῖ νὰ προσφέρει ἕνα κοινόβιο. Μόνο ποὺ οἱ ἀνέσεις αὐτὲς ἐλαχιστοποιοῦνται ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἐνοίκων. Σὲ κάθε ὁροφο εἴκοσι καὶ περισσότερα δωμάτια, ποὺ τὸ μέγεθός τους ἐπιτρέπει σύμφωνα μὲ τὸ νόμο νὰ μένουν δύο ἄτομα. Κατὰ κανόνα κατοικοῦν τέσσερα. Ἀνάλογοι εἶναι καὶ οἱ κοινόχρηστοι χώροι. Ὡστόσο στὰ κτίρια ἀκούς συχνὰ τοὺς ἐνοίκους νὰ λένε. «Πᾶω γιὰ μάνιο» ἢ «ἀπλώσα τὰ ρούχα μου στὸ καλοριφέρ νὰ στεγνώσουν» ἢ «κοίταξε ἂν ἔχει ζεστὸ νερό ἢ βρύση». Στὶς παράγκες ἢ στὰ παλιὰ ἐργοστάσια ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ κατοικία τῶν ξένων ἐργατῶν δὲν ἀκούγονται ποτὲ τέτοιες φράσεις. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει δυνατότητα γιὰ μάνιο, δὲν ὑπάρχει ζεστὸ νερό ἢ καλοριφέρ. Οἱ παράγκες εἶναι μεγάλα, μακρόστενα κτίρια μὲ θαλάμους στὶς δύο πλευρὲς ἐνὸς στενοῦ διαδρόμου. Οἱ τοῖχοι εἶναι συνήθως ξύλινοι καὶ τὸ πάτωμα τσιμέντο. Τὸ νοῖκι ἐδῶ εἶναι φθηνότερο, ὅχι ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ κτιρίου ἀλλὰ γιατί στὸν κάθε θάλαμο ὑπάρχουν 6-8 κρεβάτια, συχνὰ χωρὶς κανένα ἄλλο ἐπιπλο. Τὸ μαγεῖρεμα γίνεται μέσα στοὺς θαλάμους μὲ συσκευὲς καὶ σκεύη τῶν ἐνοίκων. Κάθε παράγκα ἔχει ἕναν κοινόχρηστο χώρο μὲ βρῦσες, μόνο μὲ κρὺο νερό καὶ τουαλέτες. Ξεπερνοῦν τὰ «κτίρια» μόνο σὲ συνωστισμό. Ἐδῶ ὑπάρχει συχνὰ καὶ μιὰ βάρδια. Ἐκεῖνων τῶν συναδέλφων ποὺ φροντίζουν τὶς φάκες γιὰ τὰ ποντίκια. Παράγκες λένε καὶ τὰ μικρὰ καλύβια ποὺ συνθέτουν ἰδιόρρυθμους συνοικισμοὺς γύρω ἀπὸ μεγάλα ἐργοστάσια. Θυμίζουν πολὺ παλιὸ Πολύγωνο, Σφαγεῖα ἢ Δραπετσῶνα. Οἱ Ἕλληνες ἐργάτες ποὺ δὲ μποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν τὴ «γραφικότητά» τους τὰ λένε εἰρωνικά μπάγκαλους. Ἐδῶ μένουν οἰκογένειες ποὺ δουλεύουν καὶ οἱ δύο σύζυγοι στὸ ἴδιο ἐργοστάσιο. Κάθε σπιτάκι ἔχει ἕνα ἢ δύο δωμάτια. Συνήθως ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχουν δύο δωμάτια μένουν δύο οἰκογένειες. Τὰ καλυβάκια αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου ἀπαραίτητο νὰ ἔχουν βρύση ἢ τουαλέτα. Ὑπάρχουν κοινόχρηστες σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ συνοικισμοῦ. Τὴν ἐμφάνισή τους ὀφείλουν στὸ μερακλίκι τοῦ ἐνοίκου. Ἄν αὐτὸς τὰ βᾶψει, χτίσει ἕνα μικρὸ σκαλοπάτι στὴν πόρτα γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν τὰ νερά ἢ τὰ χιόνια, στρώσει τὸ ταβάνι μὲ καινούριο πισόχαρτο, κολλήσει ταπετσαρίες στοὺς τοίχους, τόσο τὸ καλύτερο γι' αὐτόν. Ἀλλιῶς θὰ μουρμουρίζει συνεχῶς ἐναντίον τοῦ ἐργοστασίου ποὺ τοῦ ἔδωσε ἕνα σάπιο καλύβι, κάθε φορὰ ποὺ πάει νὰ καταθέσει τὸ νοῖκι.

Τὰ παλιὰ κτίρια τῶν ἐργοστασίων ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ κατοικίες εἶναι πολυόροφοι παράγκες, οἱ κοινόχρηστοι ὅμως χώροι πρόχειρα διασκευασμένοι εἶναι γιὰ τοὺς κατοίκους ὅλων τῶν ὀρόφων στὸ ὑπόγειο.

Τὰ εἶδη αὐτὰ τῶν κατοικιῶν εἶναι παραδεισένια μπροστὰ στὰ παλιὰ βαγόνια, στοὺς σταύλους καὶ στὰ κοτέτσια ποὺ δὲν ὑπάρχει καν ἡλεκτρικὸ. Τὸ μόνο εἶδος πολιτισμοῦ ἐδῶ εἶναι τὸ τραπεζιτικὸ βιβλιάριο ποὺ ἀντικα-

τάστησε την πατροπαράδοτη τριμένη κάλτσα. Και ή «μαγιά» βέβαια που υπάρχει στο βιβλιάριο, που, πατροπαράδοτα επίσης, ήταν μονάχα όνειρο.

Τό νοίκι κυμαίνεται από 50 ως 120 μάρκα για κάθε κρεβάτι ανάλογα με τό κτίριο, την περιοχή και τόν εργοδότη. Διαπιστώνεται όμως ότι, σε όρισμένες τουλάχιστον πόλεις που υπάρχουν δυνατότητες επιλογής, ένα σημαντικό ποσοστό μεταναστών προτιμά να μένει σ' αυτές τις κατοικίες και από λόγους οικονομίας, αλλά και από ένα είδος άμυνας ή επιφύλαξης απέναντι στο άγνωστο της ιδιωτικής κατοικίας και της συμπεριφοράς τών ιδιοκτητών.

Ο πασίγνωστος Πάνος, άγνωστος με τό πραγματικό του όνομα άν και τόσο ήρωικό, Πανουργιάς, είναι ήγετική μορφή στά τρία χάρμ που έχει αλλάξει ως τώρα. Επιβάλλεται μόνος του, όλοι του αναγνωρίζουν τά δικαιώματα. Μάγκας, νταής, μπεσαλής, σπάζει μερικά γερμανικά «μετά δεκαετή παραμονή», ξέρει λίγες λέξεις από τις γλώσσες τών συναδέλφων του και έχει μιá περίεργη αντίληψη για τή δικαιοσύνη. «Άμα κρίνω εγώ, δέν έχω πατρίδα, δέν έχω φίλους, δέν έχω σόι. Άλλιώς θά κρίνω σκάρτα». Παίρνει κάθε απόγευμα τήν αλληλογραφία από τόν πορτιέρη και τή μοιράζει στά κρεβάτια, κάνει παρατηρήσεις για τήν καθαριότητα, παραστέκει στους καινούργιους, συνοδεύει τούς συναδέλφους του στό γιατρό και παρασταίνει τόν διερμηνέα, μπορεί να βρεί εύκολα μιá κοπέλλα και να τήν μπάσει κρυφά στό χάρμ για «χάρη τής παρέας», παίζει κιθάρα, τραγουδά βαριά λυπητερά τραγούδια, όπως τό «ένα τραίνο δίχως μοίρα για τή Γερμανία πήρα» και δέ μεθάει ποτέ.

Ο Πάνος δέν είναι εξαίρεση. Υπάρχει σε κάθε χάρμ και είναι συνήθως Έλληνας ή Ιταλός. Καμιά άλλη ράτσα δέν τολμά να πει τό Γερμανό διευθυντή ή τόν πορτιέρη «καμαράτ», να τόν χτυπήσει στόν ώμο, να τόν κεράσει μιá μύρα και να του κάνει ένα δώρο τά Χριστούγεννα.

Μπαίνοντας για πρώτη φορά κάθε καινούργιος Ροβινσώνας στό χάρμ δέν έχει ιδέα τι θά συναντήσει. Κανείς δέν του έχει μιλήσει γι' αυτό, όπως και για τόσα άλλα πράγματα, από κεϊ που ξεκίνησε. Ανακαλύπτει σιγά σιγά τις δυσκολίες, εξερευνά τις δυνατότητες μιās υποφερτής διαμονής για να καταλήξει στην απόφαση πώς έδω πρέπει να ζήσει. Πρέπει να ζήσει, όχι να προσαρμοστεί, οι ίδιες οι συνθήκες δέν προσφέρουν καμιά δυνατότητα προσαρμογής. Τους ένοίκους τών χάρμ δέν τούς συνδέει τίποτα, μήτε καν ή κοινή τους μοίρα. Η άγροτική τους προέλευση και οι μελλοντικές επιδιώξεις τους δέ βοηθούν στην ταξική τους ένταξη. Νοιώθουν φοβερά μόνοι, κλείνονται στα προβλήματά τους, κάνουν αίματηρές οικονομίες και δέν αντιμετωπίζουν τις άμεσες δυσκολίες με συλλογικό πνεύμα. Σε σαράντα κοινόβια τών περιοχών Μονάχου, Στουτγάρδης, Φρανκφούρτης, Ντίσσελντορφ και Άννοβέρου, με 10.000 συνολικά ένοίκους δέν υπάρχει ούτε

μιá επιτροπή που να συζητά τά καθημερινά προβλήματα. Τό πολύ πολύ κάποιος Πάνος, και ή συμφωνία για τή βάρδια τών ποντικιών.

Από τόν άτομικισμό και τήν αντικοινωνικότητα αυτή φαίνεται να είναι ικανοποιημένοι και οι διευθύνσεις τών επιχειρήσεων και τά συνδικάτα και οι εκπροσωπήσεις τών χωρών που προμηθεύουν μετανάστες στη Δ. Γερμανία.

Ο συγγραφέας Έρνστ Κλέε περιγράφει μιá περιοχή που ζούν ξένοι : «Τό στρατόπεδο βρίσκεται έξω από τήν πόλη, δίπλα στις σιδηροδρομικές γραμμές. Ο φράχτης είναι ψηλός και βρώμικος. Τό σπιτάκι του θυρωρού. Δίπλα ό στρατοπεδάρχης. Μας ζητά έγγραφη άδεια για να μπούμε. Οι παράγκες με διάφορα κρεβάτια. Καρώ, μπλε-άσπρα, στρωσίδια. Πάνω στα κρεβάτια, ρούχα, σαπούνια, ξυριστικά είδη κλπ. Καθόλου θέση έξω από τό κρεβάτι. Οι ντουλάπες μικρές, είναι για έσώρουχα και τρόφιμα. Στις ντουλάπες έξωτερικά υπάρχουν καρφιά για να κρεμοούν ρούχα. Τά σκεπάσματα τών κρεβατιών έχουν καθαριστεί πριν δυό χρόνια. Τά πλυμένα άσπρόρουχα είναι άπλωμένα στα δωμάτια. Ένας γυμνός γλόμπος, μιá φωτογραφία ενός γυμνού κοριτσιού χάρω στη γωνιά. Τό κρέμασμα φωτογραφιών και οι επισκέψεις άπαγορεύονται».

Μικρό άπάνθισμα από άμέτρητες περιπτώσεις που έχει κατά καιρούς δημοσιεύσει ό γερμανικός τύπος :

«Σε μιá παλιά οικοδομή στό Βίσλοχ, όδός Χέσελ 22, ζούν σε τέσσερα δωμάτια δεκαπέντε ξένοι. Υπάρχει μιá βρύση στην αυλή και μιá άθλια τουαλέτα για όλους».

— «Στις παράγκες του Στρέμπελμπερκ, στό Μανχάρμ ζούν 500 ξένοι. Μιá βρύση αναλογεί σε τριάντα ανθρώπους. Τό πάτωμα είναι τιμεντένιο, οι τοίχοι γυμνοί, ή θέρμανση προβληματική. Τιμή : 50 μάρκα τό κρεβάτι, άνά ξεη σε κάθε δωμάτιο. Υπάρχουν και δωμάτια με όχτώ κρεβάτια».

— Οι εργάτες τών σιδηροδρόμων που δουλεύουν στις γραμμές, ζούν σε παλιά εγκαταλειμένα βαγόνια, χωρίς νερό, φώς, θέρμανση. Τό νοίκι κρατιέται από τόν μισθό τους και κυμαίνεται από 40 ως 80 μάρκα.

— Στο Πφόρτσχάρμ, φίρμα Μπέρ, σε βρωμερά κοινόβια ζούν άνδρόγυνα σε χωριστά δωμάτια.

— Στην περιοχή Όστερρόντε τά χάρμ της φίρμας Τρίτελ με μεσαιωνικές συνθήκες ζωής, αλλά και όρους διαμονής. Οι ένοικοι παθαίνουν διάφορες άρρώστειες κυρίως δερματικές, που οφείλονται στην έλλειψη μέσων καθαριότητας.

— Στις παράγκες της ΜΑΝ στό Κάρλσφελντ, με ξεη και όχτώ κρεβάτια στό κάθε δωμάτιο, μόνιμα ρυάκια ακάθαρτων νερών στους διαδρόμους και έντονη ύγρασία σ' όλόκληρο τό κτίριο.

— Στα χάρμ της φέρμας Μπός στο Φόυρμαχ κατάργηση του άδιαχωρήτου. Σε δωμάτια με έμβαδόν μικρότερο από 20 τ.μ. όκτώ κρεβάτια.

— Στο χάρμ της Άλεξάντερστράσε 17, στο Βισμπάντεν «κατοικοὺν ξένοι εργάτες σάν ζώα, περιστοιχισμένοι από εκατομμύρια κοριούς και ψύλλους».

— Στο Ντύσσελντορφ, όδός Γκέρμπερ, επικερδέστατη επιχείρηση του κ. Άλμπερτί. Σε μικρά δωμάτια τέσσερα κρεβάτια. 80 - 100 μάρκα νοίκι για τó κάθε κρεβάτι. Τετρακόσια μάρκα τó δωμάτιο με πανάθλιες συνθήκες διαμονής και πρωτόγονη συμπεριφορά. «Θύματα: Οί ξένοι εργάτες».

— Έσσε-Κάρναπ. Κάρναπερστράσε 225 β. Σαράντα Έλληνίδες σέ έννιά δωμάτια. Στρατιωτική πειθαρχία. Στην έξωπορτα ή επιγραφή: «Η είσοδος στο χώρο αυτόν απαγορεύεται αυστηρά. Κάθε παράβαση ακολουθείται από μήνυση. Χίλμπεκ και Φίρστ».

— Τό περιοδικό «KONKRET» παρουσιάζοντας τις συνθήκες ζωής των μεταναστών καταλήγει: «Για τούς ξένους εργάτες τó τρίτο Ράιχ δέν τέλειωσε ακόμα».

Μερικές επιχειρήσεις έχουν δημιουργήσει κοινόβια που επιτρέπουν μίαν ανθρώπινη διαμονή. Στα κοινόβια της Ζήμενς στο Μόναχο οί εργάτες μένουν σέ δωμάτια με καλή επίπλωση, ψυγείο και δυνατότητες μαγειρέματος και καθαρισμού. Υπάρχουν επίσης κοινόβια για οικογένειες, με μικρά διαμερίσματα ενός δωματίου άν και ειδικώς αυτά είναι μεμονωμένες περιπτώσεις. Τα χάρμ για οικογένειες των περισσότερων επιχειρήσεων είναι τα συνηθισμένα κοινόβια μόνο που σέ κάθε οικογένεια παραχωρείται ένα δωμάτιο. Τό πλύσιμο, μαγείρεμα, καθαριότητα γίνεται και πάλι σέ κοινόχρηστους χώρους. Όπωςδήποτε όμως μειώθηκε ό αριθμός των οικογενειών που ό άντρας έμενε στο άντρικό χάρμ, ή γυναίκα στο γυναικείο και τó ζευγάρι συναντιόταν μόνο τα Σαββατόβραδα σέ κάποιο φτηνό ξενοδοχείο της κοντινότερης πόλης.

* Η δημιουργία κοινοβίων είναι μιá επικερδέστατη επιχείρηση. Έχει ύπολογιστεί ότι είναι τó ακριβότερο είδος κατοικίας σέ όλη τη Γερμανία. Κάθε δωμάτιο 15 τ.μ. αποδίδει 200 - 350 μάρκα τó μήνα. Οί κοινόχρηστοι χώροι κατανέμονται σέ τόσους πολλούς ένοίκους που τó κόστος τους μηδενίζεται. Όστόσο οί διάφορες επιχειρήσεις δέν επενδύουν χρήματα προς την κατεύθυνση αυτή. Έτσι κι' άλλιώς κερδίζουν τα ίδια χωρίς νά ξοδέψουν τίποτα από την ύποτυπώδη και πρωτόγονη στέγη που προσφέρουν στους εργάτες τους.

* Άλλωστε ή έλλειψη στέγης στη Γερμανία επιτρέπει στους επιχειρηματίες νά προσφέρουν οποιοδήποτε ύπόστεγο για στέγη και νά ζητούν όποιαδήποτε τιμή τούς άρέσει.

Οί επιχειρήσεις δέν κερδίζουν μόνο από την είσπραξη των ένοικίων. Μεγαλύτερα ακόμα κέρδη άμεσα και έμμεσα προέρχονται από τόν έλεγχο που άσκούν στους ξένους εργάτες τους. Έλέγχουν άπόλυτα την ιδιωτική τους ζωή. Την άδεια τους, τις άρρώστειες τους, τις κοινωνικές τους σχέσεις, την κάθε είδους δραστηριότητά τους, ακόμα άν θελήσουν και την άλληλογραφία τους. Οί ξένοι παρακολουθούνται και στις πιό άπλες έκδηλώσεις της καθημερινής τους ζωής. Τό ξέρουν όλοι και προσέχουν. Έτσι δημιουργείται ό φόβος, ή πειθαρχία που προέρχεται από την καταπίεση, τó άδιέξοδο. Συχνά οί επιχειρήσεις συνεργάζονται και με τις άρχές των χωρών από τις όποιες προέρχονται οί μετανάστες. Τα εργοστασιακά κοινόβια, ιδιαίτερα στις μικρές πόλεις έχουν μετατραπεί σέ γκέτο όχι μόνο με την άνοχη αλλά και με την έγκριση των άρμοδίων. Τα γκέτο αυτά επεκτείνονται και έξω από τα εργοστασιακά κοινόβια, στις πόλεις, με τα σπίτια μαζικής διαμονής.

Οί Έλληνες εργάτες άποφεύγουν όσο μπορούν τη διαμονή στα κοινόβια των εργοστασίων. Έχουν τó μικρότερο ποσοστό σέ τέτοιες κατοικίες από τούς μετανάστες όλων των άλλων έθνικοτήτων. Την διάθεσή τους αυτή τη δικαιολογούν με δυό κυρίως επιχειρήματα. Βλέπουν την παραμονή τους στη Γερμανία μεγαλύτερης διάρκειας από τούς άλλους μετανάστες και επιθυμούν νά άποφύγουν όσο γίνεται γρηγορότερα την παρακολούθηση της ζωής τους.

Μόλις λήξει τó πρώτο έτήσιο συμβόλαιό τους, ή πρώτη τους ένέργεια είναι νά βρουν ένα ιδιωτικό δωμάτιο. Τό έτος 1970 μόνο τó 27% των άνδρών και τó 23% των γυναικών κατοικούσαν σέ κοινόβια¹. Άλλά και τó ποσοστό αυτό δέν είναι μικρό σέ άπόλυτους άριθμούς. Φτάνει στις 70.000 άτομα.

Ό κανονισμός που εξέδωσε ό Όμοσπονδιακός Υπουργός Έργασίας κ. Βάλτερ Άρεντ, σχετικά με την κατάσταση των κοινοβίων για τούς ξένους εργάτες δέν είναι σίγουρο ότι θα τηρηθεί μετά τόν Άπρίλιο του 1972 που μπαίνει σέ ίσχύ, όπως δέν τηρήθηκε και ό προηγούμενος που είχε έκδοθει τó 1964. Οί επιχειρήσεις όσο μεγαλύτερες είναι τόσο ευκολότερα παραβαίνουν τούς κανονισμούς, παρότι ό κ. Άρεντ προειδοποίησε ότι δέν θα επιτραπεί ή πρόσληψη ξένων εργατών, άν δέν έχουν έξασφαλιστεί γι' αυτούς ανθρώπινες προϋποθέσεις διαμονής. Παραθέτουμε μερικά σημεία του νέου κανονισμού για νά γίνει άντιληπτό τί θεμελιώδεις έλλείψεις επιχειρεί νά συμπληρώσει.

— Τό ύψος των δωματίων πρέπει νά είναι τουλάχιστον 2,30 μ.

— Οί τοίχοι και τα τζάνια πρέπει νά είναι στεγανά.

- Πρέπει να υπάρχουν επαρκείς εγκαταστάσεις θέρμανσης και αποθέματα θερμαντικών υλών.
 - Σε κάθε ένοικο πρέπει να αναλογούν 8 τ.μ. κατοικήσιμου εμβαδού.
 - Μόνο δυο κρεβάτια επιτρέπεται να τοποθετηθούν το ένα πάνω στο άλλο.
 - Δεν επιτρέπεται να υπάρχουν πάνω από τέσσερα κρεβάτια σε ένα δωμάτιο.
 - Για κάθε κρεβάτι πρέπει να υπάρχει στρώμα, μαξιλάρι και μάλλινες κουβέρτες.
 - Σε κάθε δωμάτιο πρέπει να υπάρχει ένα τραπέζι και για κάθε ένοικο ένα κάθισμα.
 - Σε κάθε χείμ πρέπει να υπάρχει αναρτημένη ανακοίνωση στα γερμανικά και στη γλώσσα των ενοίκων με το όνομα και την διεύθυνση ενός γιατρού καθώς και του πλησιέστερου σταθμού πρώτων βοηθειών.
 - Πρέπει να υπάρχει ένας ιδιαίτερος χώρος για πλύσιμο και στέγνωμα ρούχων.
 - Για κάθε είκοσι ενοίκους πρέπει να υπάρχει ένα γιούς με ζεστό και κρύο νερό.
 - Τα αποχωρητήρια πρέπει να φωτίζονται και να αερίζονται. Μια λεκάνη να αναλογεί σε δέκα άτομα².
- Αυτές οι πολυτέλειες θα προσφερθούν στους ξένους εργαζόμενους στη γερμανική βιομηχανία τη χρονιά της 20ης μ.Χ. 'Ολυμπιάδας. 'Αν φυσικά εφαρμόσουν το διάταγμα οι βιομήχανοι.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

... 'Εκεί που πήγα εγώ για γονιούνια ήτανε, δεν ήτανε για κόσμο. 'Αλλά τι θα κάναμε. 'Εξαναγκαστικά καθήσαμε. Στο δωμάτιο μέναμε τρία κορίτσια. Χωρίς πόρτες τα δωμάτια, χωρίς τίποτα. Κι' έρχονταν και μεθυσμένοι και κοιμότανε απ' έξω. 'Ενα μάτι είχαμε και μαγειρεύαμε τριάντα γυναίκες, εκεί βγάζαν και τα μαλλιά τους. 'Οχι, στο χείμ δεν είχαμε μπάνιο, τίποτα δεν είχαμε στο Λούμπεν.

... Στο Χείμ της Ζήμενς στο Νούρστοφ, ένα χωριό. Δεν ήτανε χείμ, ήτανε ένα μπάρ. Μέναμε σαράντα άτομα όλοι μαζί. 'Ενα δωμάτιο. Δουλεύαμε βάρδιες. Σκολούσαν στις 10 στις 12 και 1.15 ή ώρα. Κι' όλοι αυτοί έρχονταν στο ίδιο δωμάτιο. Μας είχε πάρει κι' ο χειμώνας κι' όποιος έρχονταν υπήρχε μια σόμπα μέσα στο θάλαμο, εκεί μπορούσε να τηγανίσει

κανένα αγγό, τι φασαρία γινότανε, πώς μπορούσαμε να κοιμηθούμε. Δίπλα ήτανε και ένα μπάρ που συχνάζανε οι Γερμανοί, μόνο για τους Γερμανούς κι' αυτό, το χωριό ήτανε μικρό και δε δουλεύανε στο εργοστάσιο, δουλεύαν σε δικές τους δουλειές και τα βράδια αργά με κορνέτες και τύμπανα δε μās αφήνανε να κοιμηθούμε. 'Η ζωή τον πρώτο καιρό ήτανε μαρτύριο σ' αυτό το χείμ, σ' αυτή τη γκαστέττα. Μετά από τρία χρόνια μās πήγαν στο χωριό που ήταν και η φίρμα, στο Τραουνρόντ. 'Ως τότε μέيناμε σ' αυτό το χωριουδάκι, καμιά δεκαπενταριά σπίτια είχε, Νούρστοφ λεγότανε.

... Μένω στη Ζήμενς στο Μόναχο. Πληρώνουμε από 95 μάρκα το μήνα εγώ και μια άλλη κοπέλλα. 'Ιταλίδα είναι. Είμαστε καλά, καθαρά ήσυχα. 'Επισκέψεις επιτρέπονται αλλά μονάχα κάτω στο υπόγειο. Μόνο εκεί στο υπόγειο είναι πολύ βρώμικο, δεν αερίζεται. Τα δωμάτια όμως είναι καλά γι' αυτό και πληρώνουμε ακριβά. Λένε τώρα πώς θα αυξηθεί (1970). 'Εγώ είμαι ευχαριστημένη...

... Μένουμε στις παράγκες του εργοστασίου με την οικογένειά μου. 'Εκεί μένουν καλύτερα τα ζώα. 'Όλες οι ακαθαρσίες, οι βρώμες, όλα τα κουλούπια εκεί μέσα είναι. 'Εννιά έχει ο μήνας. Μια τουαλέτα την έχουμε πέντε οικογένειες. 'Η τουαλέτα αυτή αν σε πιάσει μια διάρροια, ένας πόνος... στο δρόμο, όπουδήποτε...

Πενταμελής οικογένεια έχει δύο δωματιάκια, στο ένα κάνει μαγειρική στο άλλο κοιμάται. Για να σοῦ δώσει ή φίρμα τέσσερα δωμάτια, υπάρχουνε αντρώγυνα, μα πρέπει νάσαι του εργοστασίου χαφιῶς. Γνωστός. Αυτά τα βλέπουμε, τσιρίζουμε αλλά δε μās ακοῦνε. 'Η δουλειά μας είναι για δέκα χαφιῶδες κι' όλα αυτά τα βλέπουνε και ο μάεστρος και ο φόραρμπάιτερ κάνουν την κορόιδα.

'Υπάρχει αντρώγυνο που μένει σ' ένα δωμάτιο χωρίς νερό κι' έρχεται στο δικό μας να πάρει νερό κι' ή γυναίκα είναι σ' ενδιαφέρουσα, ν' αποκτήσει...

... Με τον άντρα μου πήγαμε στο ίδιο εργοστάσιο. Στη Ζήμενς, στη Νυρεμβέργη. Μέναμε σε χωριστά χείμ. 'Εκείνος στο αντρικό εγώ στο γυναικείο. (1963) Στο γυναικείο δεν επιτρεπότανε να 'ρθῇ ούτε μια επίσκεψη. Πήγαίνα εγώ στο αντρικό. 'Εκεί υπήρχε μια αίθουσα που μπορούσες να συναντήσεις κάποιον. Στα δωμάτια απαγορευότανε αλλά και τι να κάνεις ανάμεσα σε τέσσερις ή πέντε άντρες. Τον έβλεπα δυο φορές την εβδομάδα και βρισκόμαστε στην ίδια πόλη και στο ίδιο εργοστάσιο. Το Σαββατόβραδο πηγαίναμε σε κανένα ξενοδοχείο μόλις μάθαμε να λέμε μερικές γερμανικές λέξεις...

Από τις μικρές αγγελίες

«Πωλείται αργονικία με σταύλο, κοτέτσι κλπ. Θανάσιμα ευκαιρία για κατάλυμα αλλόγων ή ξένων εργατών...»
«Südwest Presse» (ULM)

* Οί υπόλοιποι Έλληνες, 200.000 σύμφωνα με τις στατιστικές, αλλά πολύ περισσότεροι στην πραγματικότητα αν προστεθούν στους εργαζόμενους και τα προστατευόμενα μέλη των οικογενειών τους, παιδιά και γονείς, δε σημαίνει ότι μένουν σε ανεξάρτητα δωμάτια ή διαμερίσματα. Οί περισσότεροι ζουν σε σπίτια μαζικής διαβίωσης με ιδιόρρυθμες συνθήκες και άρχες. Συχνά είναι χειρότερα από τα χάρμ, οι κάτοικοι τους όμως έχουν την ψευδαίσθηση ότι είναι πιο ελεύθεροι. Άνυπεράσπιστα ωστόσο θύματα των ψυχρών υπολογισμών της καταναλωτικής κοινωνίας και των άκόρεστων επιχειρηματιών της σύγχρονης αξιοπρεπούς τοκογλυφίας.

Δεν πρόκειται για καμιά υπερβολή. Είναι ένας έλκυστικός επιχειρηματικός τομέας που αναπτύχθηκε άλματώδως τα τελευταία χρόνια. Ήπιη χρήση: Σπίτια για ξένους εργάτες. Κέρδη χωρίς όρια. Όποιος έχει ένα κτήριο που ακόμα διατηρείται ή σκεπή του, έστω και χωρίς φως, νερό ή θέρμανση, μπορεί να το νοικιάσει στους μετανάστες στην πιο εξωφρενική τιμή. Σπίτια παλιά, έτοιμόρροπα, που οικοδομικές εταιρίες έχουν αναλάβει την κατεδάφισή τους, νοικιάζονται για ένα χρόνο, ακόμα και για μερικούς μήνες σε άσυνείδητους επιχειρηματίες που συχνά δεν είναι Γερμανοί. Αυτοί υπενοικιάζουν τα σπίτια κατά δωμάτιο σε πολύ υψηλές τιμές. Οί μετανάστες, πολύ ευχαριστημένοι που μπόρεσαν να στεγάσουν την οικογένειά τους και τον έαυτό τους σ' ένα δωμάτιο σπιτιού της εποχής των Κάιζερ, μοιράζονται είκοσι, τριάντα ή και πενήντα άτομα ενός δρόφου μια τουαλέτα, όπου οί πρωϊνοί ιδίως διαπληκτισμοί είναι αναπόφευκτοι: μια κουζίνα, μερικοί που απελπίζονται περιμένοντας την σειρά τους δεν τολμούν να μαγειρέψουν μέσα στο δωμάτιό τους, γιατί οί παμπάλαιες ταπεσαρίες και οί πρόχειρες ηλεκτρικές εγκαταστάσεις είναι κίνδυνος πυρκαγιάς και μια βρύση στην κουζίνα, κάποτε και στην τουαλέτα ή στον τοίχο του διαδρόμου για πλύσιμο. Λουτρό συνήθως δεν υπάρχει την εποχή που κτίστηκαν αυτά τα σπίτια οί άνθρωποι χρησιμοποιούσαν συχνότερα κολώνιες από σαπούνι.

Οί επιχειρηματίες αυτοί δημιουργούν άμεσα ένα σημαντικό κεφάλαιο από την «εγγύηση» που πληρώνουν οί μετανάστες - δύο ως τρία νοίκια - που στο τέλος ποτέ δεν επιστρέφεται ολόκληρη από τις κρατήσεις για τις ζημιές που έγιναν στο σπίτι κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, έστω και

αν ο ένοικος φεύγει γιατί το σπίτι πρόκειται να κατεδαφιστεί. Έξωφρενικότερη είναι ή είσπραξη ενός άλλου ποσού που συναγωνίζεται κι αυτό το ύψος της εγγύησης, του επιλεγμένου «αέρα». Είναι μια νομικά κατοχυρωμένη άπατη, ιδίως όταν πρόκειται για τα κοτέτσια που προσφέρονται στους μετανάστες.

Τα έξοδα όμως δεν τελειώνουν εδώ. Υπάρχει και ή προμήθεια του μεσίτη που είναι επίσης δύο ως τρία νοίκια. Τις περισσότερες φορές μεσίτης και επιχειρηματίας είναι το ίδιο πρόσωπο και έπειδή αυτό απαγορεύεται, ο μεσίτης - επιχειρηματίας παίρνει τον τίτλο του «γνωστού». Ο μετανάστης είναι πολύ ευχαριστημένος που μπόρεσε να πλησιάσει το «γνωστό», συνήθως μέσω ενός άλλου ένοικου, να πληρώσει έξω ως έννιά νοίκια και ένα για τον πρώτο μήνα δέκα, για να στεγάσει επιτέλους την οικογένειά του. Φυσικά απ' όλην αυτή τη διαδικασία τίποτα δεν είναι παράνομο. Άντίθετα όλοι είναι ευχαριστημένοι. Ο επιχειρηματίας που θησαυρίζει, ο ξένος που στεγάστηκε, οί άρχες που ή άθλιότητα κρύβεται μέσα σε τέσσερις τοίχους.

«Στο Ντάρμστατ αυτήν την εποχή ζουν 10.000 περίπου ξένοι εργαζόμενοι, πολλοί απ' αυτούς με τις οικογένειές τους, γράφει ο Φρίτς Μπόχερτ. Ήλθαν γιατί τους κάλεσε ή οικονομία μας. Γιατί εδώ - συχνά για πρώτη φορά στη ζωή τους - βρήκαν μόνιμη δουλειά και ικανοποιητική άμοιβή. Εργάζονται συνήθως σε θέσεις στις όποιες κανένας ντόπιος εργάτης δε θα δεχότανε να εργαστεί. Οί συμπατριώτες μας δε βλέπουν καμιά ζημιά από την παρουσία των ξένων, αντίθετα μερικοί ωφελούνται. Έπρεπε όμως ή ωφέλεια αυτή να μένει στα πλαίσια των νόμων και της απλούστερης έστω ανθρωπιστικής ευπρέπειας. Το παράδειγμα της όδου Μόλλερ 44 δείχνει ακριβώς το αντίθετο. Και δυστυχώς αυτό που συμβαίνει εδώ δεν είναι εξαιρεση»¹.

Στην όδο Μόλλερ 44 βρίσκεται ένα τρισάθλιο κτίριο που ανήκει στον κ. Μπέκερ. Πρώην γηροκομείο. Μετατράπηκε ξαφνικά σε κατοικία μεταναστών. Έδώ δεν υπάρχουν πιά ανθρώπινες συνθήκες διαμονής. Είναι ένα άχουρι που στοιβάζονται όσα περισσότερα ζώα χωρούν μέσα. Σ' ένα δωμάτιο κατοικούν ένα άντρώγγο Τούρκων και ένας Γιουγκοσλάβος εργένης. Σ' ένα άλλο πέντε άντρες. Ένας Ισπανός, τρεις Άραβες, ένας Τούρκος. Σ' ένα τρίτο δωμάτιο έμβαδού 14,35 τ.μ. μένουν τέσσερις. Άν υπολογίσουμε ότι ένα κρεβάτι καλύπτει χώρο 2,5 τ.μ. τότε στους τέσσερις ανθρώπους μένει χώρος να κινηθούν 4.35 τ.μ. Δηλαδή 1,10 τ.μ. στον καθένα. Σε ποιά φυλακή του κόσμου οί βαρυποινίτες έχουν τόσο λίγο χώρο στη

1. Mietwucher: ein Beispiel für die Ausbeutung ausländischer Mitbürger in Darmstadt.

διάθεσή τους; Θα υπολόγιζε κανείς ότι αυτό γίνεται για οικονομία. Τα στοιχεία όμως που έφτασαν στη δημοσιότητα δείχνουν το αντίθετο. Το νοίκι για κάθε τετραγωνικό μέτρο αυτού του πανάθλιου σπιτιού κοστίζει 10,96 - 17,34² μάρκα το μήνα. Στο ισόγειο του κτιρίου δεν υπάρχει καν τουαλέτα. Οί ένοικοι αναγκάζονται να χρησιμοποιούν τη μοναδική του πρώτου ορόφου. Στους υπόλοιπους ορόφους υπάρχουν από μια τουαλέτα χωρίς δυνατότητες καθαρισμού, χωρίς ηλεκτρικό, με σπασμένα τα τζάμια του παράθυρου και φυσικά χωρίς θέρμανση. Κάθε τέτοια τουαλέτα εξυπηρετεί τουλάχιστον 20 άτομα. Για μπάνιο δε γίνεται λόγος. Οί ξένοι για τους ασυμείδητους επιχειρηματίες είναι έτσι κι' αλλιώς βρώμικοι.

* Οί γερμανικές αρχές δεν άντεξαν στις αποκαλύψεις των φοιτητών του Πανεπιστημίου του Ντάρμστατ και καταδίκασαν τον κ. Μπέκερ σε πρόστιμο 15.000 μάρκων «γιατί ζητούσε ενοίκια που ξεπερνούσαν τα καθιερωμένα κατά 185%». Το δικαστήριο δικαιολόγησε την απόφασή του με το αιτιολογικό ότι ο «έκμισθωτής εκμεταλλευόταν την έλλειψη κατοικίας και την άπειρία των ξένων εργατών που ήταν ευχαριστημένοι αν έβρισκαν μιά οποιαδήποτε κατοικία».

Ενδεικτική είναι και η προκήρυξη που κυκλοφόρησαν στην απόγνωσή τους και οί κάτοικοι ενός άλλου ανάλογου σπιτιού, στο Ντύσσελντορφ αυτή τη φορά, "Αλτε Χέρτ 17 - 21. Έξήντα Έλληνες μετανάστες που κατοικούν στο σπίτι αυτό απευθύνονται στους συμπολίτες :

«Δεκαεννέα άντρώγυνα, 9 εργένηδες και 13 παιδιά από 1 μηνός ως 9 ετών κατοικούμε στα άθλια κοτέτσια στην αυλή του κ. Λάγκχοφ, στην "Αλτε Χέρτ 17 - 21. Για κάθε μιά βρώμικη τρύπα που την ονομάζει «δωμάτιο», ο ιδιοκτήτης εισπράττει 150 - 250 μάρκα το μήνα. Η τιμή αυτή σημαίνει 10.15 μάρκα το τετραγωνικό μέτρο. Στην αυλή ξεχειλίζει κάθε τόσο ο βόθρος, τα ηλεκτροφόρα καλώδια ανεμίζουν ελεύθερα, οί ηλεκτρικές ασφάλειες είναι ανοιχτές στον τοίχο, κίνδυνος - θάνατος για τα παιδιά μας.

Τίς προάλλες δυο ηλεκτρικά καλώδια πήρανε φωτιά (βραχυκύκλωμα) που μεταδόθηκε στις κουρτίνες και στα έπιπλα. Η απάντηση του Λάγκχοφ στα παράπονά μας ήταν : Να πληρώσετε τεχνίτη να σάς διορθώσει τη ζημιά.

Εικοσιτέσσερα άτομα μοιράζονται έναν καμινέ. Το χειμώνα που πέ- ρασε αναγκαστήκαμε να αγοράσουμε όλοι ηλεκτρικές σόμπες για να μη ξεπαγιάσουμε. Συγχρόνως πληρώναμε ταχτικά λεφτά για τη θέρμανση που όμως δε λειτουργούσε.

Οί γείτονές μας Γερμανοί βλέποντας αυτήν την κατάσταση, μάς ονομά-

2. Mietwucher : ein Beispiel für die Ausbeutung ausländischer Mitbürger in Darmstadt.

ζουν «βρωμιάρηδες» και δε μάς λένε καλημέρα. Έμείς τους προσκαλούμε κάθε ώρα της μέρας, καθημερινές ή Κυριακές, να επισκεφτούν τα δωμάτιά μας. Θα βεβαιωθούν ότι δεν είμαστε βρωμιάρηδες, ούτε μαχαιροβγάλτες, ούτε αλήτες. Είμαστε νοικοκυραίοι και κάνουμε υπεράνθρωπες προσπάθειες να διατηρήσουμε την αξιοπρέπειά μας, πληρώνοντας ένα σωρό λεφτά για ταπετσαρίες, πατώματα, έπιπλα, γιατί μάς είναι αδύνατο να κοιμηθούμε στα βρώμικα κρεβάτια του Λάγκχοφ. Άλλα θα ρωτήσει κανείς : Γιατί κάθεστε σ' αυτό το σπίτι και δεν πάτε άλλο; Η απάντηση είναι αυτή : Άφενός το πρόβλημα της κατοικίας στο Ντύσσελντορφ είναι πολύ μεγάλο, άφετέρου για τη γειτονιά είναι περισσότερο δύσκολο σ' ένα βρωμιάρη του "Αλτε Χέρτ 17 - 21 να βρεί κατοικία, από όποιονδήποτε άλλον.

Οί Γερμανοί εργάτες ξέρουν πολύ καλά πόσο δύσκολο είναι να βρουν σπίτια που να μπορούν να τα πληρώσουν. Όποιος βγάζει κάτω από 1500 μάρκα το μήνα δε βρίσκει σπίτι. Χιλιάδες γερμανικές εργατικές οικογένειες κατοικούν σε στενόχωρες ακατάλληλες τρύπες.

* Έμείς οί ξένοι εργάτες είμαστε ακόμα σε χειρότερη κατάσταση. Παρότι πληρώνουμε ίδιους φόρους με τους Γερμανούς συναδέλφους, κάνουμε την ίδια δουλειά μ' αυτούς και συμβάλλουμε να ανέβει το βιοτικό επίπεδο στη Γερμανία, στο τέλος καταλήγουμε να μείνουμε χωρίς σπίτια, χωρίς σχολεία, χωρίς κοινωνική θέση, έρμαια της θέλησης του κάθε εκμεταλλευτή και καπιανθρώπου. Και το χειρότερο απ' όλα : Οί αρμόδιες υπηρεσίες, ο Δήμος, ή υγειονομική υπηρεσία, όχι μόνο ανέχονται, αλλά κάνουν πλάτες στους εκμεταλλευτές αυτούς και διαιωνίζουν την απάνθρωπη εκμετάλλευση. Ζητούμε λοιπόν από τις αρμόδιες αρχές να εφαρμόσουν επί τέλους το νόμο και να σταματήσουν πραγματικά την παράνομη εκμετάλλευση που μάς γίνεται.

Ζητούμε από το Δήμο κατάλληλα, ανθρώπινα σπίτια. Απευθυνόμαστε στους Γερμανούς γειτόνους μας και τους καλούμε να μάς υποστηρίξουν στην προσπάθειά μας αυτή.

Οί Έλληνες κάτοικοι του "Αλτε Χέρτ 17 - 21».

* Τα δυο αυτά παραδείγματα δεν είναι εντυπωσιακές εξαιρέσεις. Είναι απλώς δυο από τις εκατοντάδες ή χιλιάδες ανάλογες περιπτώσεις που υπάρχουν σε όλες τις γερμανικές πόλεις. Έκατοντάδες σχετικές δημοσιεύσεις, έρευνες και ρεπορτάζ, έχουν γίνει στον ήμερήσιο και περιοδικό τύπο, χωρίς φυσικά να έχει προέλθει κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Η ζωή στα σπίτια αυτά είναι πολύ δύσκολη. Τα κτίρια άθλια, παμπάλαια, έτοιμόρροπα, ο χώρος ελάχιστος. Πολλές φορές στο δωμάτιο που νοικιάζει μιά οικογένεια ή δυο τρείς φίλοι δεν χωρούν τα κρεβάτια τους. Οί γονείς κανονίζουν αντίθετη βάρδια στο εργοστάσιο για να μπορούν να

κοιμούνται διαδοχικά στο μονό κρεβάτι τους. Πρὸς τὰ ξημερώματα πού επιστρέφει ὁ πατέρας ἀπὸ τὴ δουλειὰ πρέπει ἡ μητέρα νὰ σηκωθεί γιὰ νὰ ξαπλώσει ἐκεῖνος³. Μὲ προσοχὴ μάλιστα νὰ μὴν ἐνοχληθοῦν τὰ δύο παιδιά πού κοιμούνται στὸ δεύτερο μονό κρεβάτακι πού χωρεῖ στὸ δωμάτιο. Ἡ μητέρα πηγαίνει στὴν ... κουζίνα. Δηλαδή στὴ γωνιά τοῦ δωματίου, δίπλα στὴν πόρτα, ὅπου ἕνα τραπεζάκι μὲ τὸ ἠλεκτρικὸ μάτι ἐπάνω καὶ τὰ σκεύη κρεμασμένα ἀπὸ καρφιά στὸν τοῖχο καίζουν τὸ ρόλο τῆς «κουζίνας». Δίπλα ἕνα ἄλλο τραπέζι μὲ δύο καρέκλες εἶναι ἡ «τραπεζαρία». Ὅταν τρώει ἡ οἰκογένεια, οἱ γονεῖς κάθονται στὰ κρεβάτια. Ἡ «τραπεζαρία» πρέπει νὰναι πάντα τακτοποιημένη γιατί ἐκεῖ μελετοῦν τὰ παιδιά, μόλις γυρίσουν ἀπὸ τὸ σχολεῖο, τὰ μαθήματά τους. Ἡ ντουλάπα γιὰ τὰ ρούχα καὶ τὰ τρόφιμα γεμίζει τὸ δωμάτιο. Πάνω στὴ ντουλάπα ἡ τηλεόραση καὶ τὸ ραδιόφωνο. Πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα κρεμάστρες γιὰ ρούχα. Οἱ βαλίτσες κάτω ἀπὸ τὰ κρεβάτια κι' αὐτὲς γεμάτες.

Τὰ σανίδια τοῦ διαδρόμου τρίζουν συνεχῶς. Οἱ ἐργένηδες επιστρέφουν ἀργὰ καὶ μετὰ οἱ «βάρδιες». Σὲ λίγο ἀρχίζουν νὰ φεύγουν οἱ πρωῒνοι. Οἱ κουβέντες τους ἀκούγονται καθαρά. Σ' ἕνα σπῖτι πού εἴκοσι ἢ τριάντα ἄνθρωποι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, μοιράζονται μιὰ κουζίνα, μιὰ τουαλέτα καὶ μιὰ βρύση, ταράζεται εὐκολα ἡ οἰκογενειακὴ γαλήνη. Τὸ τετράχρονο κοριτσάκι δὲν πάει πιά στὴν τουαλέτα γιατί κάποιος τὸ τρώμαξε καὶ ὁ ἀδελφός τῆς ξέρει πάρα πολλὰ γιὰ τὴ δραστηριότητα τῶν μεγάλων⁴.

Ἡ κρίση τῆς στέγης εἶναι ἀναμφισβήτητη στὴ Γερμανία. Καὶ οἱ ἐπιπτώσεις τῆς. Οἱ ξένοι ἔχουν τὴν ἴδια τύχη στὶς κατοικίες ὅπως καὶ στὶς δουλειές. Κατοικοῦν καὶ ἐργάζονται ἐκεῖ πού δὲ δέχονται νὰ κατοικήσουν ἢ νὰ ἐργαστοῦν οἱ Γερμανοί. Ἀλλωστε τέτοια σπῖτια δὲν ὑπάρχουν σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τῶν πόλεων. Εἶναι σὲ ὁρισμένες γειτονιὲς πού τείνουν νὰ χαρακτηριστοῦν σὰν περιοχὲς ξένων, ἀποφεύγονται ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, ὅσο τουλάχιστον τὸ ἐπιτρέπει ἡ στεγαστικὴ κρίση καὶ ἀποτελοῦν ἀντικειμενικὰ γκέτο, διαιώνιση τῶν διακρίσεων καὶ φυσικὰ βασικὸ ἀνασταλτικὸ παράγοντα τῆς ἐνσωμάτωσης τῶν ξένων στὴ γερμανικὴ κοινωνία.

Οἱ ἀρχὲς συμπληρώνουν τὴν ἔρευνα

Τριακόσιοι περίπου ὑπάλληλοι τῆς νομαρχίας τῆς Κολωνίας ἔκαναν αἰφνιδιαστικὸ ἔλεγχο σὲ 59 κατοικίες μεταναστῶν μὲ 800 ἐνοίκους. Τὰ

Ἀπὸ τὸ Spiegel No 28/71

3. Καὶ στὴν «Metall» 19/70.

4. Σὲ σχετικὴ μελέτη τοῦ Δήμου τοῦ Μονάχου ἀναφέρεται ὅτι μὲ τὸ ὑπάρχον προσωπικὸ στὴν Ὑπηρεσία Ἐλέγχου Κατοικιῶν θὰ χρειαστοῦν τέσσερα χρόνια γιὰ νὰ ἐλεγχθοῦν ὅλα τὰ σπῖτια τῶν μεταναστῶν πού κατοικοῦν στὸ Μόναχο!

ἀποτελέσματα τοῦ ἐλέγχου ἐχαρκτήρισε ὁ νομάρχης Dr. Γκύντερ Χάιντεκε ὡς «ἕναν τρομαχτικὸν ἀπολογισμό».

Οἱ μισὲς ἀπὸ τὶς κατοικίες πού ἐξετάστηκαν βρεθήκανε σὲ καταστροφικὴ κατάσταση. Μέσα στὴν Κολωνία 50 ἄνθρωποι μοιραζόντανε μιὰ τουαλέτα καὶ μιὰ βρύση μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συναντᾶ κανεὶς στὶς γωνιὲς σωροὺς ἀπὸ ἀνθρώπινα περιττώματα. Τὸ νοῖκι κατὰ τετραγωνικὸ μέτρο συναγωνίζεται τὸ νοῖκι ἐνὸς πολυτελοῦς διαμερίσματος.

Στὸ Troisdorf-Oberlan κατοικοῦν 38 ἑλληνικὲς οἰκογένειες στὸ κτίριο ἐνὸς πρώην ἐργαστηρίου. Στους τοίχους κρέμονται γυμνά ἠλεκτροφόρα σύρματα καὶ τὰ πατώματα εἶναι σάπια ἀπὸ τὴν ὑγρασία. Ὅλα τὰ δωμάτια εἶναι ἀνεπίπλωτα καὶ κοστίζουν 60 - 120 μάρκα τὸ καθένα. Τὸ ταβάνι εἶναι τόσο κατεστραμένο πού τὰ νερὰ τῆς βροχῆς στραγγίζουν στὰ δωμάτια. Σὲ κάθε 5 - 6 οἰκογένειες ἀναλογεῖ μιὰ τουαλέτα. Στὸ ὑπόγειο οἱ σωροὶ τῶν σκουπιδιῶν ξεπερνοῦν τὸ ἐνάμισι μέτρο.

Σὲ δύο παλιὰ αὐτοκίνητα-ψυγεῖα στὸ Sindorf κατοικοῦν 12 μετανάστες.

Στὴν Λουξεμβούργκεστράσσε, στὴν Κολωνία, ἐγινε ἔλεγχος σὲ μιὰ κατοικία ξένων. Ἐδῶ χρησιμοποιοῦν 40 ἄτομα μιὰ τουαλέτα. Ἐνα δωμάτιο μὲ τέσσερα κρεβάτια κοστίζει 480 μάρκα τὸ μήνα. Στὴν Τούμπστράσσε μιὰ πενταμελὴς ἰταλικὴ οἰκογένεια κατοικεῖ σὲ μιὰ κουζίνα 22 τ.μ. μὲ νοῖκι 107 μάρκα.

Στὴν Κύφχούζεστράσσε σ' ἕνα παλιὸ κτίριο κατοικοῦν 17 οἰκογένειες ξένων. Κτίριο καὶ δωμάτια βρίσκονται σὲ κατάσταση πού δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ. Τὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν ἔχουν ἀντικατασταθεῖ μὲ χαρτόνι. Οἱ σοβάδες κρέμονται ἀπὸ τὰ ταβάνια καὶ σ' ἕνα ὑπνοδωμάτιο τὸ παράθυρο εἶναι πεσμένο.

Κατὰ τὴν ἐξέταση τῶν κατοικιῶν ὁ γιατρός χαρακτήρισε μερικὲς σὰν ἐντελῶς ἀκατάλληλες γιὰ ἀνθρώπους.

Οἱ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

... Πήγαμε μὲ τὸν Ἀγγελο στὸ ἀφεντικό. Ἐκεῖνος ἦτανε μουρτζούφλης. Ἔτσι εἶναι τὰ ἀφεντικά, εἶπα. Περιμέναμε μιὰ ὥρα. Ὑστερα βγήκε. Ἐνα δωμάτιο. Δὲν ἔχω. Κάτι ὅτι νὰναι λείει ὁ Ἀγγελος πού τὸν ἤξερε λιγάκι γιατί καθοῦντανε στὸ ὑπόγειο καὶ τοῦχει πληρώσει εἰκοσιτρία νοῖκια. Ἐχω στὴν ταράτσα ἕνα μικρό. Ἀς εἶναι λέω. Ἐχει ὀγδόντα μάρκα τὸ μήνα, διακόσια ἐγγύηση καὶ διακόσια τὰ ἔξοδα. Εἶπα, πάρα. Νὰ τὸ δεῖς μου λείει πρώτα. Δὲ θέλω νὰ τὸ δῶ, πάρα τὰ λεφτά, δεῖξε μου τὴ σκάλα. Ὅταν μπῆκα μέσα τρώμαξα. Ἦτανε μιὰ ἀποθήκη γιομάτη ἀράχνες χωρὶς παράθυρο μὲ ἕνα φεγγίτη στὸ νταβάνι. Ἦτανε κάτω ἀπὸ τὰ κεραμῖδια, δὲν εἶχε σόμπα καὶ ἔπρεπε ἐγὼ νὰ τὸ καθαρίσω καὶ νὰ κατεβάσω στὸ

υπόγειο τὰ πράματα, πὸν ἦταν γεμάτο παλιοκρέββατα καὶ σπασμένες καρέκλες καὶ μπουριά ἀπὸ σόμπες καὶ ἓνα χαλασμένο ποδήλατο. Τὸ καθάρισα, βοήκα ἓνα κρεββάτι, μὰ δωμάτιο δὲν ἔγινε, βρωμοῦσε μούχλα, δὲ μπαίνει ἀέρας, ἀκόμα ἐκεῖ μένω, ὕστερα ἀπὸ ἓνα χρόνο τὸ νοίκι ἔγινε ἑκατό...

... Ἐκατὸν πενήντα γιὰ ἓνα κρεββάτι. Κατάλαβες. Κάνε λογαριασμό. Παίρνω καθαρά στὸ χέρι 770. Βγάλε τώρα ἀμέσως 200 γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Στὸ χωριὸ τὰ περιμένουν τέσσερις μέσα στὸ χειμῶνα. Μένουνε τώρα καὶ 420. Νὰ βάλουμε τώρα καὶ 15 τὴν ἡμέρα γιὰ φαί; Φτάνουνε, δὲ φτάνουνε. Φασουλάδα. Ἔστω λοιπὸν, ἄλλα 450. Μένουνε καὶ 120. Μὰ μένουνε καὶ δουλειές. Ντύσιμο. Πλύσιμο. Τράμ. Καὶ ψυχαγωγία πὸν λένε, ἃς εἶναι αὐτὴ τὴ σβόνουμε. Φτάνουνε τὰ 120; Ὁχι. Τώρα ἔρχεται τὸ νοίκι. Ἀφοῦ δὲν ἔμεινε τίποτα, ποῖο νοίκι; Νὰ κάνεις περωρίες. Περωρίες πὸν μοῦ πονεῖ ἡ μέση μου; Ὁ Γιακουμῆς ἔχει δωμάτιο στοῦ ...Κ... τὸ σπίτι. Ἐνα δωμάτιο πὸν ἦτανε πρῶτα ντοναλέτα, ἀπόπατος πὸν λένε. Στενό, μακρύ, δίπλα στὸ κρεββάτι δὲ χωρεῖς νὰ περάσεις. Τὰ μάρκα 130. Ἐκεῖνος δουλεύει πάντα νύχτα. Πιάνει καλὰ λεφτά. Ἐγὼ μέρα. Καὶ λοιπὸν ἄμα σκολάσω πάω στὸ σταθμὸ χαζουλεύω λιγάκι, τρώω στὸ Χόρτεν στὰ ὄρθια καὶ ὕστερα πάω στὸ σπίτι. Τρυπῶνω στὸ δωμάτιο, ὁ Γιακουμῆς ἔχει φύγει καὶ κοιμᾶμαι. Δὲν ἀνάβω τὸ φῶς. Ἄν μὲ δεῖ τ' ἀφεντικό θὰ μᾶς δώξει καὶ τοὺς δυό. Τὸ πρωτὶ ξυπνῶ δυὸ ὥρες πρὶν γρήγορα. Ἐρχεται ὁ Γιακουμῆς καὶ θέλει νὰ κοιμηθεῖ. Τὶ νὰ κάμει ὁ κακομοῖρος, τὸ καλὸ παιδί. Πληρώνω καὶ γὼν 40 μάρκα...

$$3+3+\infty$$

Τὴ διαδικασία τῶν ἔξη ὥς ἑννιά ἐνοικίων, πρὶν ἀπὸ τὴν πληρωμὴ τοῦ πρώτου μηνιατικοῦ, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀκολουθήσουν καὶ ὅσοι ἔχουν τὴ δυνατότητα, συνήθως ἀντρώγυνα πὸν ἐργάζονται καὶ οἱ δύο καὶ τὴν τύχη, νὰ βροῦν ἓνα μικρὸ διαμέρισμα ἢ ἔστω ἓνα δωμάτιο στὸ σπίτι μιᾶς γερμανικῆς οἰκογένειας. Τὰ ἔξη ἢ ἑννιά νοίκια στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι εὐκαιρία. Κάποτε ὁ «ἀέρας» φτάνει σὲ πολλές χιλιάδες μάρκα.

Ἐδῶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κριτήρια. Πρέπει βασικά οἱ ξένοι νὰ μὴν ἔχουν παιδιά — πολλοὶ στὴν ἀπόγνωσή τους γιὰ χάρη τοῦ σπιτιοῦ χωρίζονται τὰ παιδιά τους καὶ τὰ στέλλουν στοὺς συγγενεῖς τους στὴν Ἑλλάδα — νὰ μὴν τρῶνε σκόρδα καὶ νὰ ἀγαποῦν τὸ σκυλὶ τῆς οἰκογενείας. Κακὴ συμπεριφορὰ πρὸς τὸ σκυλὶ σημαίνει ἄμεση ἔξωση. Οἱ ἴδιοι βέβαια οἱ ξένοι δὲν δικαιούνται νὰ ἔχουν σκυλιά, ἰδίως γερμανικά, γιὰτὶ δὲν εἶναι

σὲ θέση νὰ κατανοήσουν τὴν λεπτὴ ψυχολογία τους¹. Πρέπει νὰ προσκομίσουν βεβαίωση τῶν εισοδημάτων τους καὶ νὰ ἀφηγηθοῦν τὶς προοπτικὲς τους. Νὰ βεβαιώσουν ἐνυπόγραφα στὸ συμβόλαιο ὅτι δὲν πρόκειται νὰ φιλοξενήσουν κανένα ἢ — πολὺ συχνὰ παρουσιάζεται κι' αὐτὸ — δὲν θὰ δέχονται ἐπισκέψεις φίλων καὶ συγγενῶν τους.

Κάποτε οἱ ἀπαιτήσεις καὶ ἡ ἀπληστία τῶν ἰδιοκτητῶν ὀδηγοῦν σὲ ἐξωφρενισμούς. Νεαρὴ Ἑλληνίδα νοίκιασε στὸ Μόναχο ἓνα ἡμιυπόγειο διαμέρισμα ἐνὸς δωματίου. Τετραγωνικὰ μέτρα 18, τιμὴ 270 μάρκα τὸ μῆνα. Κατὰ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ συμβολαίου, ἀφοῦ προηγήθηκαν τὰ 3 + 3 + 3 νοίκια ὁ ἰδιοκτήτης τῆς παρουσίασε καὶ ἓνα ἀκόμα ποσὸν 60 μάρκων πὸν θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθεῖ στὸ νοίκι. «Μὰ τί εἶναι αὐτό;» διαμαρτυρήθηκε ἡ κοπέλλα. «Εἶναι τὸ κόστος μιᾶς θέσης στὸ κοινόχρηστο ὑπόγειο γκαράζ» ἀποκρίθηκε μὲ ἀπάθεια ὁ ἰδιοκτήτης. «Μὰ τὸ ξέρετε ὅτι δὲν ἔχω αὐτοκίνητο, δὲν ξέρω κἂν νὰ ὀδηγῶ» ἐπέμεινε ἡ ἐνοικιάστρια. «Μπορῶ νὰ βρῶ καὶ ἐνοικιαστή μὲ αὐτοκίνητο» συμπλήρωσε ὁ ἰδιοκτήτης μὲ τρόπο πὸν ἔδειχνε ὅτι ἡ συζήτηση τέλειωσε. Φυσικὰ ἡ Ἑλληνίδα πληρώνει τώρα 330 μάρκα τὸ μῆνα· ὁ ἰδιοκτήτης σὲ κάθε περίπτωση μπορεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν αἰσχροκερδεῖ. Γιὰ τοὺς ξένους ὁ ἰδιοκτήτης εἶναι μόνιμος ἐφιάλης. Παρότι τοῦ ἔχουν καταθέσει ὅλες τὶς οικονομίες τους δὲν μένουν ἡσυχοί. Ὁ Χερ Τάδε εἶναι πανταχοῦ παρὼν. Ἐλέγχει τὴ ζωὴ τους. Ἄν διατηροῦν καθαρὸ τὸ σπίτι, ἂν χτυπᾶ συχνὰ τὸ κουδούνι τους, ἂν ἔχουν δυνατὰ τὸ ραδιόφωνο ἢ ἂν λιάζουν στὸ παράθυρο τὰ σεντόνια τους. Σύμμαχοι καὶ πληροφοριοδότες τοῦ ἰδιοκτήτη οἱ γείτονες. Οἱ ξένοι τρέμουν ὅταν χτυπήσει ὁ ταχυδρόμος τὸ κουδούνι. Μπορεῖ νὰ θέλει νὰ παραδώσει συστημένη τὴν καταδίκη τους. Ἐξωση. Τότε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ξεσπίτωμα πᾶνε χαμένα καὶ τὰ 3 + 3, μεσιτικὰ καὶ «ἀέρας» καὶ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα τρία, τὴν ἐγγύηση, πάντα ἀφαιρεῖται ἓνα σημαντικὸ ποσόν. κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἰδιοκτήτη καὶ μόνον, γιὰ τὶς ζημιές πὸν ἔγιναν στὸ σπίτι. Τὰ διάφορα γραφεῖα «ἐξυπηρετήσεως μεταναστῶν» καὶ οἱ δικηγόροι πὸν συνεργάζονται μ' αὐτὰ ἀπασχολοῦνται κατὰ μεγάλο ποσοστὸ μὲ τὶς διαφορὲς μεταξύ ἐνοικιαστῶν-ἰδιοκτητῶν.

Ἡ ἔλλειψη στέγης ἐπιτρέπει στοὺς ἰδιοκτήτες νὰ κάνουν ἐπιλογὴ τῶν ἐνοίκων τους μὲ κριτήρια πὸν ἐκεῖνοι καὶ μόνον ἐφευρίσκουν, νὰ τοὺς κατατurrανοῦν καὶ νὰ καλλιεργοῦν ἓνα περίεργο εἶδος φυλετικῶν διακρίσεων πὸν στοὺς μετανάστες δημιουργεῖ ἓνα πνεῦμα ἀπομόνωσης, ἄμυνας καὶ συχνὰ μιᾶν ἐντύπωση πὸν ἀδικεῖ τοὺς Γερμανοὺς ὅταν γενικεύεται. Γιὰτὶ πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἓνα σημαντικό ποσοστὸ Γερμανῶν, ἰδίως ἀπὸ τὰ στρώματα τῶν φοιτητῶν, τῶν διανοουμένων καὶ τῶν συνδι-

1. Ernst Klee: Die Nigger Europas.

καλιστών βλέπουν τους ξένους έξω από το πρίσμα των διακρίσεων σαν ισότιμους συμπολίτες. Αυτά τα στρώματα όμως δεν είναι βασικά εκείνα στα οποία ανήκουν οι ιδιοκτήτες κατοικιών και οι μεσίτες. Ούτε και αποτελούν την πλειοψηφία.

Την πλειοψηφία αποτελούν οι κυρίες της γελοιογραφίας του περιοδικού «PARDON». Πράγματι πριν λίγο καιρό είχε δημοσιευτεί μια πολύ χαρακτηριστική γελοιογραφία. Ένας μελαχροινός νέος άντρας με τη βαλίτσα στο χέρι χτυπά την πόρτα ενός διαμερίσματος. «Έμαθα ότι νοικιάζετε ένα δωμάτιο» λέει στη χοντρή κυρία που εμφανίστηκε στην πόρτα. Και εκείνη: «Δε νοικιάζω σε άλλοδαπούς, εκτός αν μπορείτε να πληρώσετε 300 μάρκα το μήνα για ένα δωμάτιο».

Αν όμως μπορεί να σκεφτεί κανείς ότι οι γελοιογραφίες υπερβάλλουν τότε μπορεί να ανατρέξει στις άμετρητες ανάλογες περιπτώσεις που έχει δημοσιεύσει ή έφημερίδα του Συνδικάτου Μεταλλοβιομηχανίας «METALL». Στο φύλλο αριθμός 19/70 παρουσιάζει τις ανθρώπινες συνθήκες κατοικίας των ξένων εργατών στο Άννόβερο. Ο Νικόλαος Νίνος ζει επί τέσσερα χρόνια με την πενταμελή οικογένειά του σ' ένα βαγόνι. Συνεχώς ψάχνει να βρει σπίτι. Ο ίδιος δηλώνει: «Οι Γερμανοί μας λένε: Δε θέλουμε Έλληνες».

Παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες και πιθανώς όλοι οι ξένοι εργάτες, γελούν όταν τους ζητούν συνεντεύξεις με περίεργες γι' αυτούς ερωτήσεις όπως «προτιμάτε σπίτι με κήπο ή χωρίς» ή «πόσα δωμάτια θα θέλατε να έχει το σπίτι σας» ή «τι είδους θέρμανση προτιμάτε», δεν αποφύγαμε τις ερωτήσεις και για τον τομέα της στέγασης. Από 350 ελληνικές οικογένειες μιάς πόλης που εξετάστηκαν πρώτο σημείο ενδιαφέροντος στην επιλογή της κατοικίας είναι ή τοποθεσία. Όλοι επιθυμούν να είναι κοντά στη δουλειά τους. Δεύτερο σημείο ενδιαφέροντος είναι ή τιμή. Οι ξένοι γενικά είναι οι χειρότερα αμειβόμενοι από τους εργαζόμενους στη Γερμανία και προσπαθούν να βρουν σπίτι να ανταποκρίνονται στις οικονομικές δυνατότητές τους. Την επιδίωξή τους άλλωστε για φτηνό σπίτι εκμεταλλεύονται οι Γερμανοί και τους νοικιάζουν καλύβες, κοτέτσια, σταύλους, ότι έχει μιά κάποια στέγη. Τρίτο σημείο ενδιαφέροντος είναι να έχουν τα σπίτια τους ήλιο και αέρα. Αυτός είναι και ο λόγος που προτιμούν τις ακραίες συνοικίες των πόλεων και τα μονόροφα ή διόροφα σπίτια. Όλοι όμως προσθέτουν «Σημασία έχει να βρεθεί το σπίτι. Όλα τα άλλα είναι πολυτέλειες που δε μπορούμε να τις σκεφτόμαστε».

Αρκετοί Έλληνες μετανάστες αγοράζουν διαμερίσματα στη Γερμανία. Πρόκειται φυσικά και πάλι για οικογενειάρχες που μπορούν να υπολογίζουν και στο μισθό της συζύγου για την αποπληρωμή του διαμερίσματος. Το ενδιαφέρον μάλιστα για ιδιοκτησία στη Γερμανία αυξάνει συνεχώς

όσο οι Έλληνες προσαρμόζονται στις συνθήκες της ζωής και αξιοποιούν τις διευκολύνσεις που τους προσφέρουν τα στεγαστικά ταμειυτήρια ή το κράτος. Ίδιαίτερα προσανατολίζονται προς την αγορά διαμερισμάτων μετανάστες που έχουν παιδιά τα οποία έχουν αρχίσει να πηγαίνουν σε γερμανικά σχολεία, εκείνοι που έφεραν ολόκληρη την οικογένειά τους στη Γερμανία και φιλοδοξούν να σπουδάσουν τα παιδιά τους στα γερμανικά πανεπιστήμια, και εκείνοι που βλέπουν μακρόχρονη ή μόνιμη τη διαμονή τους στη Γερμανία για πολιτικούς λόγους. Σημαντικός επίσης είναι ο αριθμός εκείνων που αγοράζουν σπίτια γιατί θεωρούν σίγουρη την τοποθέτηση των χρημάτων τους.

Από τους ανύπαντρους Έλληνες μετανάστες δεν υπάρχει κανένας που να έχει νοικιάσει ανεξάρτητο μικρό διαμέρισμα. Τα αίτια, σε τριακόσιους ερωτηθέντες, ήταν αποκλειστικά οικονομικά. Το νοίκι απαιτεί το μισθό μισθό ενός μετανάστη ή σε περιπτώσεις που έχει ξεπεράσει τα κατώτερα επίπεδα αμοιβής χρειάζεται τα δύο πέμπτα του μισθού του. Όσοι έχουν ξεφύγει από τα χάλιμ και τα σπίτια μαζικής διαβίωσης είναι πολύ ευχαριστημένοι και προνομιούχοι αν βρουν ένα δωμάτιο στο σπίτι μιάς γερμανικής οικογένειας. Μερικές φορές όταν οι ιδιοκτήτες είναι συνταξιούχοι ή εργάτες που νοικιάζουν ένα δωμάτιο του σπιτιού τους για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους, αναπτύσσουν στενές σχέσεις με τον νοικάρη τους και κάποτε φτάνουν να τον θεωρούν σαν μέλος της οικογένειάς τους. Σημαντικός παράγοντας στις περιπτώσεις αυτές είναι ή συμπεριφορά, το ήθος και ή υποχωρητικότητα του ένοικιαστή.

Στις επιχειρήσεις κατοικιών, στους μεγαλοιδιοκτήτες και στους μεσίτες ο χαρακτήρας των μεταναστών είναι κάτι έντελώς αδιάφορο. Οι ξένοι γι' αυτούς είναι αντικείμενα εκμετάλλευσης, πληρώνουν ποσά που οι Γερμανοί ενδιαφερόμενοι αρνούνται να πληρώσουν και υφίστανται αδιαμαρτύρητα και καρτερικά τις αδικίες και τις φανερές κλοπές που οι Γερμανοί χωρίς δεύτερη κουβέντα θα τους οδηγούσαν μπροστά στη δικαιοσύνη.

Η γερμανική δικαιοσύνη τιμωρεί αυστηρά τους εκμεταλλευτές. Όταν όμως αποκαλυφθούν. Και μέχρι σήμερα έχουν γίνει δίκες και έχουν τιμωρηθεί άσυνειδητοι επιχειρηματίες με μηνυτές όμως όχι τα θύματα αλλά διάφορες κοινωνικές, φοιτητικές ή συνδικαλιστικές οργανώσεις ή επεμβάσεις των ίδιων των εισαγγελέων. Οι μετανάστες, τα θύματα, δεν έχουν αποφασίσει ακόμα να σταθούν μπροστά στο δικαστήριο απέναντι στους θύτες τους. Μ' όλο που οι εκμεταλλευόμενοι ξένοι δεν είναι μειοψηφία, μ' όλο που το 89% δεν είναι ικανοποιημένοι από την κατοικία τους, μ' όλο που ή απάρθρωση των περιπτώσεων εγκληματικής εκμετάλλευσης και αυτών μόνο που έχουν αποκαλυφθεί από το γερμανικό τύπο, θα απαιτούσε πολλούς τόμους.

Καί γεννιέται ἐδῶ ἓνα μεγάλο ἐρωτηματικό. Γιατί; Οἱ ξένοι ξεπερνώντας σιγά-σιγά τὶς συνθήκες καταπίεσης τῶν χωρῶν προέλευσής τους καὶ τῆς χώρας ποὺ τοὺς φιλοξενεῖ προσπαθοῦν μὲ φανερὲς ἐπιφυλάξεις νὰ δώσουν μιὰν ἐξήγηση. Τὸ ἐρωτηματικό ὅμως παραμένει γιὰ τοὺς ἀρμόδιους καὶ τοὺς υπεύθυνους.

Μερικοὶ κατορθώνουν ὕστερα ἀπὸ ἀναμονὴ ἀρκετῶν ἐτῶν νὰ πάρουν σπίτια τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ Ἕλληνες τὰ λένε κρατικά. Ὡστόσο γιὰ τοὺς ξένους διατίθενται ἐλάχιστα τέτοια σπίτια καὶ συνήθως τὰ χειρότερα. Ἡ πόλη τοῦ Μονάχου διέθεσε τὸ 1971 5.834 διαμερίσματα. Καὶ μόνον τὰ 375 δόθηκαν σὲ ἀλλοδαπούς. Ἐνας ξένος ἀπὸ τὴν Αὐστρία, τὴν Ἑλβετία ἢ τὶς χώρες τῆς κοινῆς ἀγορᾶς μπορεῖ νὰ πάρει ἓνα τέτοιο σπίτι ὕστερα ἀπὸ ἀναμονὴ πέντε ἐτῶν. Γιὰ τοὺς μετανάστες ὁ χρόνος ἀναμονῆς εἶναι ἀκριβῶς διπλάσιος, ἐκτὸς ἂν εἶναι παντρεμένοι μὲ Γερμανὸ ἢ Γερμανίδα². Καὶ ἐδῶ δηλαδὴ, παρότι πρόκειται γιὰ κρατικὴ ὑπηρεσία ὑπάρχουν διακρίσεις. Οἱ μετανάστες ἀνήκουν στὴν τρίτη καὶ τελευταία κατηγορία δικαιουμένων στέγῃ.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

... Πλήρωσα στὸ μεσίτη τὴν προκαταβολή. Μοῦ ἔδωκε ἓνα χαρτί ποὺ δὲν ἤξερα νὰ τὸ διαβάσω καὶ μοῦ εἶπε πὼς τὸ σπίτι θὰ ἐτοιμαστῇ σὲ δυὸ μῆνες. Ἐμείνα μὲ τὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ παιδί στὴν πανσιόν, πληρώναμε 28 μάρκα τὴν ἡμέρα. Ὑστερα ἀπὸ δυὸ μῆνες ξαναπῆγα στὸ μεσίτη. Τοῦ ἔδειξα τὸ χαρτί καὶ μοῦ εἶπε πὼς τὸ σπίτι εἶναι ἐτοιμο. Χάρηκα. Μοῦ ζήτησε πάλι λεφτά. Τοῦ εἶπα πὼς πλήρωσα προκαταβολή. Μοῦ λέει ποῦ εἶναι ἡ ἀπόδειξη. Τοῦ λέω αὐτὸ τὸ χαρτί μοῦ δώκες. Αὐτὸ τὸ χαρτί λέει δὲν εἶναι ἀπόδειξη, ποὺ γράφει γιὰ δυὸ χιλιάδες μάρκα, εἶναι μόνο προ-τεραιότητα. Πῆγα στὸ δικηγόρο. Λέει, ἔχεις ἀπόδειξη; Ἐχω αὐτὸ τὸ χαρτί. Καλὰ λέει νὰ βάλουμε μπρὸς τὴν ὑπόθεση. Δῶσε 200 μάρκα προκαταβολή γιὰ τὴ δουλειά. Τραβήχτηκα ἔξι μῆνες. Ἐχασα καὶ τὰ μεσι-τικά καὶ τὰ δικηγορικά...

... Πῆγα καὶ στὸ κλιμάκιο *. Λέω τὸ καὶ τό, ἔχω γυναῖκα καὶ τρία παι-διὰ καὶ δὲν ἔχω σπίτι. Στεναχωρηθήκανε οἱ ἄνθρωποι, μὰ τί νὰ μοῦ κά-νουν; Δὲν ἔχουνε λέει σπίτια...

... Νὰ τὸν πάω στὸ δικαστήριο καὶ τί νὰ πῶ; Πὼς μοῦ παίρνει νοίκι 400 μάρκα γιὰ δυὸ δωμάτια σάπια χωρὶς κουζίνα καὶ καμινέ; Θὰ μοῦ ποῦνε δὲ συμφωνήσεις; Τί νὰ τοὺς πῶ; Συμφώνησα γιὰ νὰ μὴ μένει ἡ γυναῖκα

2. Kommunalpolitische Aspekte des wachsenden auslaendischen Bevoelkerungs-anteils in Muenchen. 1972.

* Κλιμάκιο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας στὴ Γερμανία.

καὶ τὸ παιδί στὴ βροχή καὶ γιὰ νὰ μοῦ δώσουν ἀπὸ τὴν ἀστυνομία παρα-μονή καὶ ἄδεια ἐργασίας γιατί δὲ μπορούσα νὰ πάω ἅμα δὲν εἶχα διεύ-θυνση κατοικίας;...

... Ἄμα παραπονεθῶ θὰ μὲ ρίξουνε γιατί αὐτὸς εἶναι Γερμανὸς καὶ τὸν βλέπουνε μὲ καλὸ μάτι. Ὑστερα θὰ μὲ διώξει ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ ποῦ θὰ βρῶ ἄλλο; Ἐξὶ μῆνες ἔφαχνα...

... Στοὺς ὀχτὼ μῆνες ἀπάνω βρῆκα ἓνα σπιτάκι, δωμάτιο καὶ κουζίνα εἶχε, ὁ καμινὲς ἀπόξω, 350 μάρκα νὰ μποῦμε μέσα ἐμεῖς καὶ τὸ παιδί τριῶ χρονῶ. Ἐδῶκα 1000 μάρκα προκαταβολή καὶ εἶπα τὴν Πέμπτη νὰ κουβαλήσω, πρωτομηνιά. Τὴν Πέμπτη πῆγα μὲ τὰ πράματα, βρῆκα μέσα τρεῖς Τοῦρκοι. Πάω στὸ ἀφεντικό, συγγνώμη μοῦ λέει, ἔκανα λάθος, τῶς ὑποσχθεῖ ἡ γυναῖκα μου, πέρα αὐτοῦ νὰ σοῦ δώκω πίσω τὴν προ-καταβολή σου. Ὑστερα μοῦ πᾶνε οἱ Τοῦρκοι, δουλεύουμε μαζὶ στὴ BMW, πὼς τοὺς πῆρε 150 μάρκα στὸν καθένα, 450 μάρκα τὸ ὅλο. Ποῦ νὰ πάω νὰ καταγγείλω, ξένος ἄνθρωπος;...

... Ἀγρεῖμαι νὰ πάω στὴν ἀστυνομία καὶ στὶς δικηγόροι. Ἐδῶ γιὰ παραμονὴ πάω στὴν ἀστυνομία καὶ μὲ πιάνει κρύος ἰδρώτας νὰ φύγω, ὅχι νὰ τὰ βάλω μὲ Γερμανούς...

... Πρῶτα ἔμεινα σ' ἓνα συγγενή μου. Ἐγὼ ἔμνησκα στὴν κουζίνα κι' αὐτοὶ ἦταν ἀρραβωνιασμένοι κι' εἶχαν ἓνα δωματάκι. Κάθησα 18 μῆνες, μετὰ αὐτοὶ φύγανε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐγὼ δὲν μπορούσα νὰ πληρώσω μόνη μου τὸ σπίτι, μετὰ ταλαιπωρήθηκα πολὺ, ἔμεινα μὲ ἄλλους.

Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ἔμεινα τρία χρόνια. Τὰ βράδια κάρφωνα τὴν πόρτα μὲ βελόνες.

Τὶ βελόνες;

Μὲ καρφία ποὺ λένε καὶ σφυρί. Καὶ τὸ πρῶτὴ τὴν ξεκάρφωνα κι' ἔφευγα.

Γιατὶ φοβόμαν τὴν κάρφωνα.

Γιατὶ, δὲν εἶχε κλειδί;

Ποῦ νὰ τᾶχει τὰ κλειδιά, δὲν εἶχε τίποτα. Φῶς εἶχε γκάζι, δὲν εἶχε ρεῦμα, μπουκάλι.

Τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν τουλούμπα.

Τὶ τουλούμπα;

Νὰ τουλούμπα, πηγάδι, δὲν εἶχε βρύση...

... Στὸ ἴδιο σπίτι ἔμεινα καὶ γώ. Θέλω νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὸ κρύο, τὸ πρῶτὸ γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν πόρτα σπάγαμε μὲ σφυρί τὰ κρύσταλλα ποὺ εἶχαν σχηματιστεῖ γύρω-γύρω. Τὰ παράθυρα δὲν τὰ ἀνοίγαμε ὅλο τὸ χειμῶνα, εἶχαν γίνεῖ πάγος, δὲν τὸ πιστεύεις, ἐδῶ πάρα πάνω εἶναι Χόφστράσσε, στὸ Κάρλσφελντ, ὑπάρχει ἀκόμα καὶ μένουν ἄλλοι ξένοι, μόνο νὰ τὸ δεῖς θὰ καταλάβεις, εἶναι ξύλινο...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Γενικά στις κατοικίες που προσφέρουν οι επιχειρήσεις διαμένουν λιγότεροι από τους μισούς μετανάστες. Οι υπόλοιποι προσπαθούν και βρίσκουν κατοικίες στην ελεύθερη αγορά για να αποφύγουν την ελεγχόμενη ζωή των κοινοβίων. Φυσικά από τις κατοικίες της ελεύθερης αγοράς οι περισσότερες είναι σε σπίτια μαζικής διαβίωσης.

Εθνικότητα	Ιδιωτικές κατοικίες	Κατοικίες επιχειρήσεων (σε %)
Ιταλοί	57 (81)	43 (13)
Έλληνες	73 (77)	26 (18)
Ισπανοί	56 (70)	37 (16)
Τούρκοι	48 (62)	52 (25)
Πορτογάλοι	45 (72)	41 (—)

Σημ.: Οι αριθμοί στην παρένθεση αφορούν τις γυναίκες

Οι νέοι μετανάστες μένουν συνήθως στα χείμ μέχρι να προσαρμοστούν και να λήξει το πρώτο έτησιο συμβόλαιό τους. Κατόπιν προανατολίζονται και αυτοί προς τις ιδιωτικές κατοικίες. Ιδιαίτερα εκείνοι που προβλέπουν μακρόχρονη διαμονή στη Γερμανία.

Χρόνια διαμονής στη Δ. Γερμανία	Σε ιδιωτικές κατοικίες	Σε σπίτια επιχειρήσεων (σε %)
κάτω από δύο χρόνια	37 (58)	63 (42)
από 2 ως 4 χρόνια	58 (74)	42 (26)
από 4 ως 7 χρόνια	66 (78)	34 (22)
πάνω από 7 χρόνια	81 (85)	19 (15)

Σημ.: Οι αριθμοί σε παρένθεση αφορούν τις γυναίκες.

Ένας παράγοντας επίσης που καθορίζει τον τρόπο κατοικίας των μεταναστών είναι η προσαρμοστικότητα τους. Έτσι με γνώμονα τη γνώση της γερμανικής γλώσσας οι μετανάστες κατοικούν:

Επίπεδο γνώσεων	Σε ιδιωτικά σπίτια	Σε σπίτια επιχειρήσεων (σε %)
εύχερως σπασμένα	84 (82)	15 (12)
καθόλου	56 (74)	44 (25)
	27 (58)	70 (42)

Τα άνδρoγyνα επιδιώκουν να ξεφύγουν το γρηγορότερο από τις συνθήκες του κοινοβίου και της χωριστής κατοικίας. Οι δυο μισθοί παρέχουν την οικονομική δυνατότητα. Έτσι τα άνδρoγyνα ζoυν:

Εθνικότητα	Σε ιδιωτικά σπίτια	Σε σπίτια των επιχειρήσεων (σε %)
Ιταλοί	85	10
Έλληνες	83	17
Ισπανοί	78	13
Τούρκοι	78	12
Πορτογάλοι	77	—

Αντίθετα οι ελεύθεροι και οι παντρεμένοι που δεν έχουν την οικογένειά τους στη Γερμανία μοιράζονται στα κοινόβια και στα ιδιωτικά σπίτια μαζικής διαβίωσης.

Εθνικότητα	Σε ιδιωτικά σπίτια	Σε σπίτια των επιχειρήσεων	Μαζική διαβίωση και από τις δυο κατηγορίες (σε %)
Ιταλοί	41 (80)	59 (—)	88 (—)
Έλληνες	58 (60)	42 (40)	90 (73)
Ισπανοί	38 (57)	62 (43)	90 (72)
Τούρκοι	36 (48)	64 (52)	91 (87)
Πορτογάλοι	29 (—)	71 (—)	94 (—)

Σημ.: Οι αριθμοί στην παρένθεση αφορούν τις γυναίκες.

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969. Bundesanstalt fuer Arbeit. Nuernberg 28 August 1970.

Σε έρευνες που έχουν γίνει κατά καιρούς και από διάφορους φορείς οι μετανάστες έχουν δώσει τις εξής απαντήσεις στις ακόλουθες ερωτήσεις σε %:

Πού είχατε καλύτερο σπίτι, στην πατρίδα σας ή στη Γερμανία;¹

	Τούρκοι	Ιταλοί	Ισπανοί	Έλληνες
Στην πατρίδα	62	59	71	65
Στη Γερμανία	31	21	22	18

Πριν ξεκινήσουν από την πατρίδα τους για τη Γερμανία είχαν πληροφορίες για τις συνθήκες διαμονής και το ύψος των ενοικίων:²

21	9	24	30
----	---	----	----

Κατά τη γνώμη τους έπρεπε να έχουν περισσότερες πληροφορίες:³

40	0	34	51
----	---	----	----

1,2,3 Leben als Gastarbeiter.

Εἶστε εὐχαριστημένοι μετὰ τὸ σπῖτι ποὺ ἔχετε;⁴

Ναὶ 11

Ὁχι 89

Χαρακτηριστικὸ τοῦ προβλήματος εἶναι καὶ οἱ τρόποι μετὰ τοὺς ὁποίους βρίσκουν οἱ ξένοι τὰ σπῖτια τοὺς :⁵

Ἀπὸ μεσολάβηση τοῦ ἐργοδότη *	15%
Ἀπὸ μεσίτες	5%
Ἀπὸ ἀγγελίες ἐφημερίδων	6%
Ἀπὸ γνωστοὺς **	62%
Ἀπὸ κοινωνικὰς ὑπηρεσίες	6%
Ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν στεγασέως	2%
Ἀπὸ διάφορες εὐκαιρίες	3%

Ἡ δυσκολία ἐξευρέσεως σπιτιοῦ, τὰ πανάκριβα νοίκια καὶ τὰ τεράστια ἐξόδα ποὺ ἀπαιτοῦνται ἀναγκάζουν τοὺς μετανάστες νὰ μὴν ἀλλάζουν συχνὰ σπῖτια καὶ νὰ ἀρκοῦνται στὴν πρώτη «εὐκαιρία». Ἡ συχνότητα ἀλλαγῆς κατοικίας ἔχει ὡς ἑξῆς :⁶

Καμιά φορά	
Μιά φορά	28%
Δυὸ φορές	33%
Τρεῖς φορές	18%
Τέσσερις καὶ πάνω	12%
	9%

Ἀπὸ μιά ἐρευνα στὶς τέσσερις πόλεις ποὺ κατοικεῖ μεγάλος ἀριθμὸς Ἑλλήνων, Μόναχο, Στουτγάρδη, Ντύσσελντορφ καὶ Ἀμβούργο, πληρῶνουν νοίκια κατὰ τετραγωνικὸ μέτρο :

μέχρι 3 μάρκα τὸ τ.μ.	
4 - 5 » » »	6%
6 - 8 » » »	13%
8 - 10 » » »	22%
11 καὶ πάνω » » »	40%
	19%

Στὴ βόρεια Ρηνανία - Βεστφαλία ζεῖ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν σὲ σχέση μετὰ τὶς ὑπόλοιπες ὁμόσπονδες χῶρες. Ἐκτὸς τῶν γενικῶν συνθηκῶν ποὺ ἰσχύουν γιὰ ὁλόκληρη τὴ Γερμανία ἐδῶ ἔχουμε ἀπὸ ἐρευνα τοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας μερικὲς ἐνδιαφέρουσες ἀκόμα λεπτομέρειες.

Σὲ παλιὰ κτίρια	
Σὲ νεόκτιστα	80% ⁷
Σὲ σπῖτια ἀνάγκης	14%
	6%

* Οἱ μικρὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ δὲ διαθέτουν κοινόβια φροντίζουν μερικὲς φορές γιὰ τὴν ἐξεύρεση κατοικιῶν γιὰ νὰ μποροῦν νὰ διατηροῦν τὸ φτηνὸ ξένο προσωπικὸ τοὺς.

** Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν «γνωστῶν» εἶναι οἱ ἐπιχειρηματίες ποὺ δὲν διακρίνονται νὰ ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μεσίτη.

Ἀπὸ τὰ σπῖτια αὐτὰ τὸ 57% ἔχουν ἐμβαδὸ μικρότερο ἀπὸ 40 τ.μ. Τὸ 39% τῶν σπιτιῶν μετὰ τὸ ἐμβαδὸν αὐτὸ κατοικοῦνται ἀπὸ πενταμελεῖς οἰκογένειες.

Τὰ διαμερίσματα τῶν μεταναστῶν εἶναι :⁸

Χωρὶς κουζίνα στὸ διαμέρισμα	40%
Χωρὶς ἀποχωρητήριο στὸ διαμέρισμα	64%
Χωρὶς μπάνιο, κουζίνα καὶ νερὸ στὸ διαμέρισμα	13%

Καὶ τὸ τραγικώτερο : Ἀπὸ κάθε 100 σπῖτια μεταναστῶν τὰ 67 διαθέτουν λιγώτερο ἀπὸ ἓνα κρεβάτι γιὰ κάθε πρόσωπο ποὺ κατοικεῖ ἐκεῖ⁹. Στὴν Κολωνία ὁ ὑπολογισμὸς εἶναι ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένος. Σὲ κάθε δεκάδα μεταναστῶν ἀναλογοῦν ἑπτὰ κρεβάτια :¹⁰

4,5,6,7,8,9 Der Arbeits — und Sozialminister des Landes Nordrhein — Westfalen: Befragung über die Wohnverhältnisse ausländischer Arbeitnehmer - Familien.
Ernst Klee: Die Nigger Europas.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

- *Η μεταναστευτική οικογένεια*
- *Ζωντοχῆροι από ανάγκη*
- *Εγγόνια και γιαγιάδες*

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἡ ἐλληνικὴ μεταναστευτικὴ οἰκογένεια ὅπως ἀναπτύσσεται στὴ Δ. Γερμανία ἐγκαταλείπει σιγά-σιγά τὸν πατριαρχικὸ χαρακτήρα, τὸν αὐστηρὸν τόνο καὶ τὴν ἀπαράβατη ἠθικοθρησκευτικὴ τῆς παράδοσης, συστατικὰ τῆς ἐλληνικῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας. Ἡ γυναίκα ἀποκτᾷ τὴ θέση τῆς, τῆς ἀναγνωρίζεται ἡ ιδιότητά τῆς ἐργαζόμενης καὶ συμμετέχει στὶς ἀποφάσεις τοῦ σπιτικοῦ ἰσότιμα. *

Τὸ ξεπέρασμα μιᾶς παράδοσης ἐκατοντάδων ἐτῶν ἐγίνε καὶ γίνεται ἀργά, σταδιακά, ἐπιβλημένο καὶ ἀπὸ τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀπόγνωση τῆς προηγούμενης ζωῆς καὶ ἀπὸ τὶς συνθήκες καὶ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ ἡ καινούργια. Ἡ διαφοροποίηση δὲν εἶναι ἐνιαία. Ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴ δεκτικότητα καὶ τὶς σχέσεις τῶν μεταναστῶν στὴ Γερμανία, μιὰ ποὺ τὸ ἐπίπεδο τοῦ 85% πρὶν ξεκινήσουν ἦταν περίπου τὸ ἴδιο. Ἡ καινούργια οἰκογένεια ἐπηρεάζει τὴν παλιά ποὺ ἔχει μείνει στὸ χωριὸ ὄχι μόνο μὲ τὴν ὀριστικὴ ἐπιστροφή τῶν μεταναστῶν ἀλλὰ καὶ στὴ μικρὴ περίοδο τῶν καλοκαιρινῶν διακοπῶν.

Ἡ ἀρχὴ γιὰ τοὺς οἰκογενειάρχες ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ μισθὸς τοῦ πρώτου χρόνου, πολὺ χαμηλός, δὲν ἔφτανε νὰ ἐξασφαλίζει καὶ τὴ ζωὴ τῆς συζύγου καὶ τῶν παιδιῶν ποὺ ἔμειναν στὴν πατρίδα. Πολὺ περισσότερο ὅταν ὑπῆρχαν καὶ χρέη — φαινόμενο πολὺ συχνὸ καὶ βασικὴ αἰτία μεταναστεύσεως — ποὺ ἀπειλοῦσαν νὰ διαλύσουν τὸ μικρὸ νοικοκυριὸ τοῦ χωριοῦ. Τὸ δεύτερο χρόνο ἡ ἀμοιβὴ δὲν παρουσίαζε καμιὰ σίγουρη ἀύξηση. Ἀπλῶς ὁ μετανάστης, μὲ τὴ λήξη τοῦ συμβολαίου του, ἀποκοτοῦσε τὸ δικαίωμα νὰ ψάξει γιὰ μιὰν ἀποδοτικώτερη δουλειά. Παράλληλα δὲν οἰκοδομοῦσε δυνατότητες γιὰ μιὰν οἰκογενειακὴ ζωή. Ἡ διαμονὴ στὸ ἐργοστασιακὸ κοινόβιο πλάθει ἓνα ἄτομο ἑτοιμὸ κάθε στιγμὴ νὰ μετακινηθεῖ μὲ μιὰ καὶ μοναδικὴ βαλίτσα στὸ χέρι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἄρχισαν νὰ ἐρχονται οἱ γυναῖκες δὲ σήμαινε ὅτι τὰ προβλήματα λυνόντανε. Συνήθως ἡ σύμβαση τῆς συζύγου ἦταν μὲ ἓνα ἄλλο ἐργοστάσιο καὶ πολὺ συχνά, παρὰ τὶς προσπάθειες σὲ διαφορετικὴ πόλη. Ἡ γυναίκα δούλευε μακριὰ ἀπὸ τὸν ἀντρα τῆς καὶ κοιμόταν στὰ κοινόβια τοῦ ἐργοστασίου τῆς. Ἀλλὰ καὶ ὅταν συνέβαινε νὰ βρεθοῦν στὴν ἴδια πόλιν καὶ στὸ ἴδιο ἐργοστάσιο, ἀκόμα καὶ ὅταν ἐρχόντανε μαζὶ στὴ Γερμανία, κατοικοῦσαν χωριστά. Ὁ ἓνας στὸ ἀντρικὸ χάϊμ καὶ ἡ ἄλλη στὸ γυναικεῖο. Τοὺς ἔμενε μόνο τὸ Σαββατοκύριακο γιὰ νὰ συναντηθοῦν, νὰ κουβεντιάσουν τὰ προβλήματά τους, νὰ γράψουν στὰ παιδιά τους ποὺ μένουν στὸ χωριὸ μὲ τοὺς γέρους γονεῖς καὶ νὰ κοιμηθοῦν σ' ἓνα φτηνὸ ξενοδοχεῖο τῶν προαστείων. Στὴν πρώτη πενταετία τῆς μετανάστευσης ἡ μεταναστευτικὴ οἰκογένεια ἀντιμετώπισε πολλοὺς ἐξευτελισμούς, ταπεινώσεις καὶ χλευασμούς.

Δεκάδες χιλιάδες γάμοι έγιναν στη Δ. Γερμανία, ιδίως από την αρχή της δεύτερης πενταετίας. Οι νέοι και οι νέες ξεπέρασαν πάρα πολλά προβλήματα μέσα σε ελάχιστα χρόνια. Οι βασικές προϋποθέσεις για ένα γάμο στο χωριό — προίκα και παρθενία — έχουν σχεδόν ξεχαστεί. Και τα άντρώγυνα που δημιουργήθηκαν στην ξενιτειά είναι πιο ευτυχισμένα και αρμονικά από εκείνα που ήρθαν στη Γερμανία με μια προϊστορία και δε μπορούσαν εύκολα να προσαρμοστούν και να χειραφετηθούν. Τα διαζύγια που έχουν έκδοθει στη Γερμανία αφορούν σε μεγίστη πλειοψηφία άντρώγυνα που ήρθαν από την Ελλάδα ή γάμους μεταξύ Ελλήνων και άλλοδαπών.

Στα πρώτα χρόνια έγιναν αρκετοί γάμοι μεταξύ Ελλήνων και Γερμανίδων. Πολύ λιγότεροι Γερμανοί παντρεύτηκαν Ελληνίδες ή γενικά ξένες. Ο αριθμός όμως των γάμων αυτών παρά την συνεχή αύξηση των ξένων άρχισε να μειώνεται. Πολλοί δεν ήταν αρμονικοί και κατάληξαν σε διάλυση. Εκτός της διαφοράς των χαρακτήρων και της νοοτροπίας βασικό αίτιο για τη διάλυση των μικτών οικογενειών ήταν ή προπαγάνδα μιάς μερίδας του γερμανικού συντηρητικού τύπου και των εθνικιστικών οργανώσεων περί «διαβρώσεως και εξαφανίσεως της γερμανικής φυλής». Ωστόσο, πολλές από τις οικογένειες αυτές που διατηρήθηκαν ζούν προνομιακά σε σχέση με τις υπόλοιπες των μεταναστών. Η παρουσία της Γερμανίδας συζύγου και μητέρας ανοίγει ευκολώτερα τις πόρτες των κρατικών σπιτιών, των σχολείων και των παιδικών σταθμών, αλλά και αναχαιτίζει τη διάθεση πολλών Γερμανών να ταπεινώνουν και να περιφρονούν τους ξένους. Πολλές Γερμανίδες έχουν αγαπήσει τόσο τις πατρίδες των συζύγων τους ώστε να ισχυρίζονται ότι είναι περισσότερο Ελληνίδες, Ιταλίδες, Ισπανίδες ή Τουρκάλες.

Το 78% των Ελλήνων μεταναστών είναι παντρεμένοι. Από το σύνολο των παντρεμένων το 78% και πάλι ζούν με τη γυναίκα τους στη Γερμανία. Το ποσοστό των Ελλήνων που ζούν με την οικογένειά τους στη Γερμανία είναι το υψηλότερο ανάμεσα σ' όλους τους μετανάστες. Παντρεμένες είναι και το 79% των Ελληνίδων μεταναστριών. Πέντε χιλιάδες περίπου Ελληνίδες ζούν μόνες ή με τα παιδιά τους στη Γερμανία χωρίς τον άντρα τους που δεν κατάφερε να πάρει το περίφημο «χαρτί άποδημίας» και παραμένει στο χωριό συντηρούμενος συνήθως από τη γυναίκα του. Το θλιβερό αυτό προνόμιο έχουν μόνο το 6% των Ελληνίδων και το 19% από τις Τουρκάλες.

Από πλευράς έρευνας και στατιστικής δεν είναι ξεκάθαρη ή κατάσταση των 500.000 παιδιών των ξένων εργατών που ζούν στη Δ. Γερμανία. Τα παιδιά των Ελλήνων ξεπερνούν τις 60.000 (1968 : 43.000). Ωστόσο μπορεί κανείς να μιλήσει με κάποια σιγουριά μόνο για το 60% των παιδιών. Η απασχόληση των υπολοίπων είναι άγνωστη, μιά που το ποσοστό των 40% αποκλείεται να καλύπτεται από νήπια. Προφανώς περιλαμβάνονται και

τα παιδιά που δεν γίνονται δεκτά στους παιδικούς σταθμούς ή δε μπορούν να παρακολουθήσουν δημοτικά ή άλλα σχολεία. Το 11% των ελληνόπουλων κάτω από 21 ετών εργάζονται ή είναι μαθητεύομενοι σε διάφορα τεχνικά επαγγέλματα. Το 36% είναι μαθητές όχι μόνο στα σχολεία βασικής εκπαίδευσης αλλά και σε γυμνάσια, ανώτατες σχολές ή σχολές τεχνικής εκπαίδευσης. Και 11% ακόμα παιδιών προσχολικής ηλικίας πηγαίνουν σε παιδικούς σταθμούς. Το ποσοστό των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι τριπλάσιο. Οι ξένοι όμως γενικά παραπονούνται ότι τα παιδιά τους δεν γίνονται δεκτά εύκολα στους παιδικούς σταθμούς και έτσι τους δημιουργείται ένα ακόμα πολύ σοβαρό πρόβλημα.

Αν ή ελληνική μεταναστευτική οικογένεια όπως διαμορφώθηκε στη Δ. Γερμανία δεν έχει πιά στενές σχέσεις με την προέλευσή της δε σημαίνει ότι βρήκε τον σύγχρονό της χαρακτήρα. Και πάλι υφίσταται μιά καταπίεση, διαφορετικής ποιότητας ίσως, αλλά περισσότερο αντιληπτή, δυσκολεύεται ν' αποκτήσει κοινωνική υπόσταση κι' αναγνώριση, βρίσκεται σε σαφώς δεύτερη μοίρα από τους ντόπιους αλλά αποκτά τη συνείδηση ότι δικαιούται και μπορεί να διεκδικεί τα δικαιώματά της ξεφεύγοντας από την παραδοσιακή μοιρολατρεία της ελληνικής επαρχίας. Η διαφοροποίηση μάλιστα και ή προσαρμογή θα μπορούσε να είναι γρηγορότερη αν υπήρχε και ή ειλικρινής συμβολή της γερμανικής πλευράς. Η θεσμοποίηση της καταπίεσης των ξένων με τους νόμους περί άλλοδαπών και τις διαδικασίες αδείας παραμονής και εργασίας, μαζί με τη νοοτροπία αποστροφής και υποτίμησης προς τους ξένους από μέρους της πλειοψηφίας των Γερμανών δε βοηθούν όχι μόνο στην πολύ ιδιόρρυθμη έννοια της ενσωμάτωσης αλλά ούτε στην εύκολη προσαρμογή.

Από το τέλος της δεκαετίας που οι Έλληνες άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι ή παραμονή τους στη Γερμανία θα είναι διαρκέστερη από όσο υπολόγιζαν στην αρχή, διαθέτουν ένα μεγάλο μέρος των οικονομικών τους για την οργάνωση της ζωής τους. Νοικιάζουν σπίτια, όταν βρίσκουν έστω και κάτω από τις δυσμενέστερες προϋποθέσεις, αγοράζουν έπιπλα και σκεύη και φέρνουν κοντά τους όχι μόνο τα παιδιά τους αλλά συχνά και τους γέροντες τους.

Παλεύουν να σταθούν. Οι αντιξοότητες προέρχονται από όλες τις κατευθύνσεις ακόμα και από ένα τμήμα μεταναστών που δεν είναι μικρό και που αποδέχεται την καταπίεσμένη, και περιφρονημένη ζωή στο όνομα του κομποδέματος και της επιστροφής. Ωστόσο και αυτοί, το σύνολο δηλαδή των μεταναστών διαφοροποιούνται. Όπωςδήποτε μόνοι τους, χωρίς την θετική συμβολή κανενός.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Οικογενειακή κατάσταση των μεταναστών στη Δ. Γερμανία σε %

	παντρεμένοι με την γυναίκα τους στη Δ. Γερμανία	χωρίς τη Σύνολο	άνυπαντροι (χήροι και χωρισμένοι)	από τους παν- τρεμένους έχουν τη γυ- ναίκα τους στη Δ. Γερ.
ΙΤΑΛΟΙ	35	29	64	36
ΕΛΛΗΝΕΣ	61	17	78	22
ΙΣΠΑΝΟΙ	44	30	74	26
ΤΟΥΡΚΟΙ	28	54	82	18
ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ	34	44	78	22

Οικογενειακή κατάσταση των μεταναστριών στη Δ. Γερμανία σε %

	παντρεμένες με τον άντρα τους στη Δ. Γερμανία	χωρίς τον Σύνολο	άνυπαντρες (χήρες και χωρισμένες)	από τις παν- τρεμένες έ- χουν τον άν- τρα τους στη Δ. Γερμανία
ΙΤΑΛΙΔΕΣ	74	.	76	24
ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ	74	5	79	21
ΙΣΠΑΝΙΔΕΣ	61	.	64	36
ΤΟΥΡΚΑΛΕΣ	52	19	71	29
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΔΕΣ	76	.	77	.

Η εθνικότητα και η απασχόληση των γυναικών των μεταναστών που ζουν
στη Δ. Γερμανία σε %

	Γερμανική υπηκοότητα	Ξένα υπηκοότητα	Από τις άλλοδαπες συζύγους είναι έρ- γαζόμενες
ΙΤΑΛΟΙ	22	78	74
ΕΛΛΗΝΕΣ	6	94	90
ΙΣΠΑΝΟΙ	9	91	68
ΤΟΥΡΚΟΙ	7	93	68
ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ	3	97	78

Αριθμός παιδιών (κάτω των 21 ετών) των μεταναστών που ζουν στη Δ. Γερμανία σε %

	με 1 παιδί	με 2 παιδιά	με 3 και 4 παιδιά
ΙΤΑΛΟΙ	46	32	19
ΕΛΛΗΝΕΣ	57	33	10
ΙΣΠΑΝΟΙ	43	33	20
ΤΟΥΡΚΟΙ	52	30	17
ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ	59	.	.

Σημ.: Αφορά μόνο παιδιά που ζουν στη Δ. Γερμανία.

Από τον ελληνικό τύπο

«ΤΑ ΝΕΑ», 9.1.1973. Για άρπαγή ανηλίκου με σκοπό την κερδοσκοπία καταδικάστηκε χθες ο αγρότης Γ.Π. έτών 53 από το πενταμελές Έφετείο Αθηνών σε φυλάκιση 7 μηνών.

Ο κατηγορούμενος κάτοικος του χωριού Όριό Καρυστίας, συνάντησε άργα το βράδυ της 23ης Μαρτίου 1972, έξω από ένα καφενείο του χωριού Όξυλιθος Καρυστίας τον 11χρονο Σταύρο Κούγια, ο οποίος ξεχάστηκε βλέποντας τηλεόραση και δε μπορούσε να επιστρέψει σπίτι του. Πρόθυμοποιήθηκε να εξυπηρετήσει τον μικρό, αλλά τελικά τον οδήγησε στο σπίτι του και τον έβαλε να εργάζεται στα κτήματά του.

Ο μικρός έμενε με τον παππού του Δ.Γ. και τη γιαγιά του, διότι η μητέρα του εργάζεται στη Δ. Γερμανία. Ο 11χρονος Σταύρος είπε στο δικαστήριο: «Με βρήκε στο δρόμο και μ' έκλεψε. Μ' έβαζε να δουλεύω και να βόσκω τα ζώα του».

ΖΩΝΤΟΧΗΡΟΙ ΑΠΟ ΑΝΑΓΚΗ

Παρά την τάση που υπάρχει για την εγκατάσταση των οικογενειών των μεταναστών στον τόπο εργασίας του προστάτη τους, ακόμα σήμερα (1973) σαράντα χιλιάδες οικογένειες μεταναστών ζουν χωριστά, ο εργαζόμενος στη Γερμανία και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας στην Ελλάδα. Οί τριάντα πέντε χιλιάδες από το σύνολο των παντρεμένων μεταναστών που ζουν χωρισμένοι από τις οικογένειές τους είναι άντρες. Αποκλειστικά σχεδόν προέρχονται από καθαρά αγροτικές περιοχές. Δικαιολογούν τη μετανάστευσή τους σαν προσπάθεια να εξοφλήσουν διάφορα αγροτικά χρέη που από χρόνια είχαν συσσωρευθεί και απειλούσαν να διαλύσουν το ύποτυπώδες νοικοκυριό τους και παράλληλα ελπίζουν ότι θα μπορέσουν να συγκεντρώσουν ένα ποσόν που θα τους επιτρέψει να συνεχίσουν με κάποιες προϋποθέσεις τις αγροτικές ασχολίες τους. Κανένας σχεδόν δε σκέπτεται με την επιστροφή του να εγκατασταθεί σε πόλεις και να συνεχίσει τη ζωή του βιομηχανικού εργάτη. Αυτός είναι κύρια και ο λόγος που η σύζυγος παραμένει στο χωριό, ασχολείται με τα χτήματα ή τα ζώα περιμένοντας την επιστροφή του συζύγου.

Ο τρόπος αυτός ζωής έχει σοβαρές επιπτώσεις σ' ολόκληρη την οικογένεια, τόσο στους συζύγους που ζουν πολλά χρόνια χωριστά, όσο και στα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς πατέρα στην ουσία και τους δημιουργείται μια τέτοια αντίληψη για τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων και μια ιδιόρρυθμη ψυχολογία αδικημένων ανθρώπων, που δύσκολα αποβάλλεται μετά την παιδική ηλικία ακόμα και αν οι συνθήκες της ζωής τους διαφοροποιηθούν.

Ἀκόμα χειρότερη κατάσταση δημιουργείται στὰ παιδιά πὺ μετανά-
στης τυχαίνει νὰ εἶναι ἡ μητέρα τους. Καὶ δὲν εἶναι λίγα. Πέντε χιλιάδες
Ἑλληνίδες ζοῦν καὶ ἐργάζονται στὴ Γερμανία μακριὰ ἀπὸ τοὺς συζύγους
καὶ τὰ παιδιά τους. Ἐνα ποσοστὸ μεταναστριῶν προέρχεται ἀπὸ ζευγάρια
πὺ ἀποφάσισαν νὰ μεταναστεύσουν καὶ ὅταν ἔφτασαν στὶς θυρίδες ἐκδό-
σεως διαβατηρίων διαπίστωσαν ὅτι ὁ σύζυγος δὲν ἔχει ἄδεια ἐξόδου ἀπὸ
τὴ χώρα. Τότε, ὅσοι τουλάχιστον δὲν εἶχαν ἄλλη διέξοδο γιὰ τὴν ἐπίλυση
τοῦ βιοποριστικοῦ τους προβλήματος, ἀποφάσισαν νὰ φύγει ἡ σύζυγος μὲ
τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀρθῇ ἡ ἀπαγόρευση καὶ γιὰ τὸν ἄντρα. Ὑπάρχουν σήμε-
ρα στὴ Γερμανία μετανάστριες μὲ δεκάχρονη συνεχῇ παραμονὴ πὺ ἀκόμα
ἐλπίζουν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ παραχώρηση τῶν δυὸ μαγικῶν λέξεων στοὺς
ἄντρες τους: «δύνανται ἀποδημῆση». Καὶ τὸ ὑπόλοιπο ποσοστὸ εἶναι με-
τανάστριες πὺ οἱ ἄντρες τους ἀπὸ διάφορους ἄλλους λόγους (ἀρρώστειες,
ἀναπηρίες, ἀπόρριψη ἀπὸ τὴν ἑλληνογερμανικὴ ἐπιτροπὴ ἐπιλογῆς ἢ ὑπο-
χρεώσεις πὺ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ παραμείνουν προσωρινὰ στὴν πατρίδα
τους: τὸ προσωρινὸ εὐκόλα γίνεται μόνιμο) ἀποφάσισαν νὰ φύγουν μὲ ὅλες
τὶς ἐπιπτώσεις γιὰ νὰ συμβάλουν στὴ λύση τοῦ βιοποριστικοῦ ἀδιεξόδου
τῆς οἰκογένειας.

Οἱ μετανάστες αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἐπισκέπτονται τουλάχιστον μιὰ
φορὰ τὸ χρόνο τὴν οἰκογένειά τους στὴν πατρίδα καὶ ταυτόχρονα σκέ-
πτονται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ὅτι ὁ νέος χρόνος θὰ εἶναι ὁ τελευταῖος
στὴ ξενιτειά. Δημιουργεῖται ὅμως στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἕνας τραγικὸς
φαῦλος κύκλος. Τὸ «κάτι» πὺ πρέπει νὰ μπεῖ στὴν Τράπεζα γιὰ τὴν ἐπι-
στροφή τοῦ ἐργαζόμενου ἐξανεμίζεται στὰ ταξίδια καὶ στὰ ἐμβάσματα γιὰ
τὴ συντήρηση τῆς οἰκογένειας πὺ παραμένει στὸ χωριό. Καὶ ἡ ὥρα τῆς
ἐπιστροφῆς ἀναβάλλεται συνεχῶς.

* Οἱ μετανάστες αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ ἀπροσάρμοστοι στὴ ζωὴ τῆς Γερ-
μανίας. Τὸ αἶσθημα τῆς προσωρινότητας τοὺς κάνει ἀδιάφορους γιὰ τὴ
δημιουργία ἐνὸς ὑποφερτοῦ σπιτιοῦ, γιὰ μιὰν εἰδίκευση στὴ δουλειά τους,
γιὰ τὴν ἀνάπτυξη σχέσεων μὲ ἄλλους μετανάστες ἢ Γερμανούς. Τὸ μονα-
δικὸ ἐνδιαφέρον τους μετὰ τὴ δουλειά εἶναι μιὰ δευτέρη καὶ μιὰ τρίτη δου-
λειά, νύχτες, Κυριακὲς καὶ γιορτές, μὲ τὴν προοπτικὴ μιᾶς ἀπάνθρωπης
ἀποταμίευσης, πὺ συχνὰ ἔχει ἐπακόλουθα τὰ ἐργατικά ἀτυχήματα, τὶς σο-
βαρὲς ψυχικὲς ἀρρώστειες καὶ τὸν πρόωρο μαρasmus.

Ἐνα μικρὸ ποσοστὸ μεταναστῶν αὐτῆς τῆς κατηγορίας ξεφεύγουν
ἀπὸ τὸ γενικὸ ἀντικοινωνικὸ κλίμα. Πετυχαίνουν κάποιο βαθμὸ προσαρμο-
γῆς ἀλλὰ ταυτόχρονα δημιουργοῦνται νέα προβλήματα, ἰδίως ὅταν ὁ ἀρχικὸς
προγραμματισμὸς δὲν ἀλλάζει καὶ ἡ σύζυγος πρέπει νὰ παραμένει στὸ χωριό
γιὰ νὰ διατηρεῖ τὴ συνέχεια. Ὅσο ὁ μετανάστης προσαρμόζεται τόσο
ἡ νοοτροπία τῶν δύο συζύγων διαφοροποιεῖται, ἀπομακρύνονται ὁλοένα

καὶ περισσότερο ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ἡ σύζυγος ἀπὸ τὸ χωριὸ ἐξακολου-
θεῖ νὰ πιστεύει στὴν ἱερότητα τοῦ παγωμένου δωματίου τοῦ συζύγου στὴ
ξενιτειά. Ὁ ἴδιος ὅμως ἀρχίζει νὰ δυσανασχετεῖ. Τολμᾷ μιὰ συντροφιά,
βγαίνει ἕνα Σαββατόβραδο ὕστερα ἀπὸ πέντε ἢ ὀχτὼ χρόνια σὲ μιὰ φάμπρι-
κα μὲ ἐξουθενωτικούς ρυθμούς ἐργασίας καὶ σ' ἕνα κρύο καὶ βρώμικο δω-
μάτιο, ἀρχίζει στὸν προὑπολογισμό του νὰ βάζει καὶ ἕνα μικρὸ ποσὸ γιὰ
ἐξοδα ψυχαγωγίας. Μπορεῖ οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς νὰ ἀναγκάζουν τοὺς με-
τανάστες νὰ μεταβάλλονται σὲ μάρτυρες, σὲ καμιὰ περίπτωση ὅμως δὲν
εἶναι ἅγιοι ἢ ἅγιες. Καὶ πολὺ σωστὰ διαπιστώνει ὁ κ. Σ. Κλαδᾶς στὴ σχε-
τικὴ μελέτη του ὅτι κυρίως στὴν κατηγορία αὐτὴ τῶν μεταναστῶν παρα-
τηρεῖται τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἐγκατάλειψης οἰκογενειῶν, διαζυγίων
καὶ μιᾶς στὴν Ἑλλάδα. Μόνο πὺ δὲν εἶναι δυνατό νὰ συμφωνήσουμε μὲ
τὸν κ. τέως εἰδικὸ Σύμβουλο τοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας στὰ προτεινό-
μενα μέτρα — μιὰ πὺ διαφωνοῦμε καὶ στὴ διαπίστωση τῶν αἰτίων πὺ προ-
καλοῦν αὐτὲς τὶς καταστάσεις — ἀφαίρεση δηλαδὴ τοῦ διαβατηρίου καὶ
ἀναγκαστικὴ ἐπιστροφή τοῦ ἀσώτου στὴν πατρίδα, λὲς καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει
κάποιο εἰδικὸ ἐργαστήριο ἐπανασυγκόλλησης διαλυθέντων οἰκογενειῶν.
Ἀνθρωπινώτερα ἀλλὰ καὶ ἀποτελεσματικώτερα θὰ ἦταν ἄλλα μέτρα. Π.χ.
ἡ προσέλευση τῶν μεταναστῶν πὺ θέλουν νὰ ἐξακολουθήσουν τὶς γεωργι-
κὲς δουλειές τους μὲ τὴ χορήγηση οὐσιαστικῶν διευκολύνσεων γιὰ τὴν
ἐπιστροφή τους καὶ παροχὴ ἄδειας ἀποδημίας σὲ ὅσους θέλουν νὰ ζήσουν
μὲ τὴ γυναῖκα τους καὶ τὰ παιδιά τους ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα. Ἐτσι
μόνον εἶναι δυνατό νὰ ἀμβλυνθεῖ ἡ τραγικὴ κατάσταση τῶν χωρισμένων
οἰκογενειῶν καὶ νὰ ξαναμετάσχουν στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Ἡ διακήρυξη
τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καταδικάζει μὲ δριμύτητα τὴν ἀπάνθρωπη
κατάσταση τοῦ χωρισμοῦ τῶν οἰκογενειῶν γιὰ ὁποιοσδήποτε λόγους.
Πὺ ξεχνιέται ὅμως πολὺ εὐκόλα ὅταν ὑπηρετεῖ ἐκείνους πὺ τὴν ὑπέγρα-
ψαν γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἀνθρώπων πὺ ὑποφέρουν.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΜΙΑΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τὸ χαρτί ἦταν τσαλακωμένο καὶ πεταγμένο σὲ μιὰ γωνιά.
Ἐνα γράμμα πὺ ὁ μετανάστης δὲν ἀποφάσισε νὰ στείλει.
Ἴσως ἔγραψε κάτι πιὸ εὐχάριστο. Ὡστόσο τὸ γράμμα αὐτὸ
παραμένει μιὰ μαρτυρία. Διορθώθηκαν ἢ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξη.

Ἀγαπημένη μου γυναῖκα Ἐδδοξία ὕγεια ἔχω καὶ ὕγεια ποθῶ γιὰ σένα.
Νὰ φίλωνται τὸ παιδί κι' ἄς μοῦβγαίνει τὸ μάτι, τὸ πεθύμησα. Δὲ μοῦβρα-
ψες, πιάσανε τὰ μπόλια στὶς μηλιές; Ἐμεῖς ἐδῶ ἀκόμα εἴμαστε πέντε
στὸ δωμάτιο καὶ τὸ νεφρὸ μου μοῦ πονεῖ ἀκόμα πὺ τὸ χτύπησα στὴ μη-

χανή μὰ δὲ βγήκα ἄρρωστος γιὰ νὰ κάνω περιορίες νὰ σοῦ στείλω γιὰ τὴν τράπεζα νὰ σώσουμε τὸ γελᾶδι. Μοῦ εἶπε ὁ Γιάννης τοῦ Ἀραμπατζῆ ἕνα σωρὸ γιὰ τὰ σένα, ἔχουμε καὶ παιδι Ἐδδοξία πρόσεχε καὶ γὼ θάρθω καὶ εἶμαι γερός. Ἐγὼ δουλεύω δώδεκα καὶ δεκαπέντε ὥρες, γιὰ τὰ ποιὸν δουλεύω, γιὰ τὰ σᾶς. Δὲ θέλω νὰ ξαναπᾶς μεροκάματο στοῦ κυρ Κώστα, ἐγὼ θὰ σοῦ στείλω. Τὸ ὁποῖον νὰ δείξεις σὲ ὄλους, ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκη κανένα, ἔχω ἄντρα προκομμένο νὰ μάθουνε νὰ μὴν περνοῦνε τὴ νύχτα μεθυσμένοι ἀπὸ τὸ σοκάκι καὶ νὰ τραγουδοῦνε καὶ νὰ πετοῦνε λόγια. Σ' ὀρκίζομαι, γυναῖκα δὲν ἔχω γυρίσει νὰ δῶ κ' αὐτὰ ποὺ μοῦ γράφεις δὲν εἶναι ἴσια πράματα. Μάθε πὼς δὲν ἔχω μάτια γιὰ καμιά. Δουλειὰ χάϊμ, πίστεψε κιόλας ποὺ μοῦ πονᾷ τὸ νεφρὸ. Ἐγὼ θάρθω τὸ καλοκαίρι καὶ σοῦ τὸ λέω ἂν δὲ βρῶ τὸ σπῆτι μου θὰ κάνω κακὸ μεγάλο καὶ θᾶναι τὸ κρίμα ἀπάνω σου. Ἐδδοξώ, Ἐδδοξὼ καὶ στήν ἐκκλησία ἀκόμα νὰ προσέχεις, ὁ κόσμος εἶναι ἀνάποδος ἔχει πιὸ πολλὰ μάτια ἀπ' ὅσα φαίνονται. Θυμήσου μονάχα ὅντα σὲ πῆρα, πόσα μοῦ λέγανε συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ γὼ δὲν ἄκουγα κανένα παρὰ ἐσένα ποῦ κλαιγες καὶ σοῦλεγα ἔγνια σου, οἱ ἄνθρωποι κακοὶ εἶναι καὶ γὼ θὰ σὲ πάρω καὶ χωρὶς μιὰ πιθαμὴ χῶμα. Ὅσο γιὰ μᾶς παλέβουμε. Τὰ ἀφεντικά εἶναι δύσκολα τὰ θένε ὅλα δικὰ τῶνε, νὰ μὴν παίρνει ἄνθρωπος ἀνάσα μὰ ἄς ὄφεται ἡ ὥρα ποὺ βρεθήκαμε στὴ ξενιτειὰ νὰ εἴμαστε ὑπὸ καὶ νὰ μὴ μαζεῦεις λεφτὰ νὰ ξεπληρώσεις τὴ δαμάλα ποὺ ὁ θεὸς νὰ σᾶς ἔχει ὅλοι καλά, ὅλη μέρα παρακαλῶ. Καὶ τώρα Ἐδδοξία θὰ σοῦ πῶ κάτι σοβαρὸ μὰ...

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Ἐν Κ... τῇ 12 Μαΐου 1971

Ἀγαπημένε μας ἄντρα καὶ πατέρα

Ὑγείαν ἔχομε καὶ ὑγείαν δι' ἐσὲ ποθοῦμε. Ἐπιστολή σου δὲν πῆραμε καὶ ἀνησυχοῦμε. Ἐχομε τώρα καὶ δυὸ μῆνες νὰ πάrouμε. Ρωτοῦμε τὸν ταχυδρόμο καὶ ὅλο μᾶς λέει τὴν ἄλλη βδομάδα. Μὴν μᾶς ἀλημονεῖς ἐμεῖς πιὸ καλά ἔχομε τὸ γράμμα σου ἀπὸ τὴν ἐπιταγή. Ἐπιταγή ἤρθε προχθὲς εἶναι τώρα δέκα μέρες καὶ ξεπληρώσα ὅλο τὸ χρέος τοῦ κυρ Βασίλη μὰ αὐτὸς λέει πὼς ἔχουν μείνει καὶ 170 δραχμὲς ἀπὸ τόκοι καὶ ἐγὼ τοῦ λέω ἅμα ἔρθει τὸ καλοκαίρι ὁ Θανάσης μου τὰ κανονίζετε καὶ κεῖνος λέει μέχρι τὸ καλοκαίρι οἱ τόκοι θὰ πολύνουνε.

Ὁ Ἀντωνάκης μας γίνεται τὸν ἄλλο μῆνα, στὶς 28, πέντε χρονῶ. Ὅλο παίζει στὴν ἀλλή μὰ τὸ πιὸ καλὸ του παιχίδι εἶναι νὰ στολίζει τὰ γραμματόσημα ποὺ στέλλεις στὸ φάκελλο. Εἶναι παχὺς τοῦχῳ καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα μόνο τὸ χᾶδι σου τοῦ λείπει.

Ἐδῶ τώρα ἤρθανε μηχανικοὶ καὶ μαστόροι ἀπὸ τὴν Κοζάνη καὶ μετροῦνε

λένε γιὰ νὰ ἀνοίξουνε δρόμο, μὰ τώρα πιά ποὺ ὅλοι εἴσαστε στὴ Γερμανία τί νὰ τὸν κάνουμε τὸ δρόμο, νᾶτανε γιὰ νὰ φύγουμε καὶ μεῖς, μὰ πιὸ καλὰ νὰ γυρίσετε πίσω, ἐμεῖς πολλὰ δὲ θέλουμε νὰ δουλέψουμε κ' οἱ δυὸ νὰ στείλουμε στὸ σχολεῖο τὸν Ἀντωνάκη μας νὰ μὴν τρέχει κ' αὐτὸς μεθαῦριο στὴν ξενιτειὰ γιατί ἡ γῆς μας προκομμένη εἶναι μὰ καζάντι δὲ βλέπουμε, δυὸ δραχμὲς καὶ μιὰμιση πάλι φέτος τὰ ροδάκινα καὶ παρακαλεστά, ὅλοι λένε νὰ τὰ χτυπήσουνε χάμω καὶ νὰ φύγουνε. Ὁ γιὸς τῆς Λαζαρίνας ποὺ ἦτανε στὸν Κανάδα πῆρε καὶ τὸ μικρὸ τους καὶ ἡ Λαζαρίνα γιὰ γυναῖκα ἔμεινε μοναχὴ τῆς, ν' ἄρρωστήσει δὲν ἔχει ἄνθρωπο νὰ τῆς δώσει ἕνα τσάι, μὰ λέει μὲ τὴν εὐχή μου τὰ κακόμοιρα ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ δουλεύανε καὶ παντελὸνι γερὸ δὲ βάλανε.

Θανάση μου νὰ προσέχεις αὐτοῦ μὲ τὰ κρῶα καὶ νὰ μὴ δρώνεις στὸ ἐργοστάσιο. Σοῦ ἔχω πλέξει ἕνα πουλόβερ καὶ θὰ σοῦ τὸ στείλω μὲ τὸν ἐξάδελφο Μιχάλη ποὺ ἡ γυναῖκα του ἀπόκτησε κορίτσι. Ἡ παναγιά νὰ σ' ἔχει καλὰ καὶ νὰ προσέχεις τὸν ἑαυτὸ σου γιατί ὅλα γίνονται μονάχα Θανάσης ὄχι.

Σὲ φιλοῦμε πολλές φορὲς

ἡ γυναῖκα σου Ζωὴ καὶ ὁ γιὸς σου Ἀντωνάκης

Θεῖε μου Θανάση,

Τὸ γράμμα τὸ ἔγραφα ἐγὼ ὅπως μοῦ ἔλεγε ἡ θεία. Φέτος πηγαίνω στὴν πρώτη τοῦ γυμνασίου. Μὴ ξεχάσετε ἐκεῖνο ποὺ σᾶς εἶπα. Σᾶς χαιρετῶ ὁ ἀνηψιὸς σας.

Θανασάκης τῆς ἀδελφῆς σας

ΕΓΓΟΝΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑΓΙΑΔΕΣ

Τὸ πρόβλημα τῶν παιδιῶν εἶναι μόνιμο καὶ ἄλυτο γιὰ τοὺς μετανάστες. Ὅχι μόνο ὅταν φτάσουν στὴν σχολικὴ ἡλικία, ἀλλὰ καὶ πρὶν, πολὺ περισσότερο μάλιστα, ὅταν εἶναι μικρὰ καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ συνεχῆ ἐπίβλεψη.

Οἱ παιδικοὶ σταθμοί, ποὺ θὰ ἦταν ἡ καλύτερη λύση γιὰ τὰ παιδιά τῶν μεταναστῶν ποὺ βρίσκονται στὴν προσχολικὴ ἡλικία, δὲν ἐξυπηρετοῦν τοὺς μετανάστες. Ἀναμφισβήτητα οἱ παιδικοὶ σταθμοὶ δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς γιὰ τίς ἀνάγκες ποὺ ὑπάρχουν στὴ Δ. Γερμανία. Οἱ ξένοι ὅμως ἰσχυρίζονται ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκεια αὐτῇ, παρατηροῦνται καὶ τάσεις διακρίσεων ἀπὸ τίς διευθύνσεις τῶν παιδικῶν σταθμῶν, εἴτε πρόκειται γιὰ δημοτικούς εἴτε γιὰ σταθμοὺς ποὺ ἀνήκουν σὲ ἐκκλησιαστικὲς ὁργανώσεις, δὲν τηροῦνται προτεραιότητες στὶς αἰτήσεις καὶ ἡ προτίμηση στὰ παιδιά τῶν Γερμανῶν εἶναι ἐμφανής. Ἐχουν σημειωθεῖ περιπτώσεις Ἑλλήνων γονέων ποὺ προσπαθοῦν ἐπὶ τρία συνεχῆ χρόνια νὰ ἐγγράψουν τὰ παιδιά τους στοὺς

παιδικούς σταθμούς της περιοχής τους παίρνοντας πάντα τη στερεότυπη απάντηση: δεν υπάρχουν θέσεις για φέτος.

Κινήσεις για τη λύση του προβλήματος, διαμαρτυρίες που προκάλεσαν συζητήσεις σε διάφορους φορείς έχουν γίνει κατά καιρούς. Πού έμειναν όμως στο στάδιο των συζητήσεων και των διαπιστώσεων χωρίς να βρεθεί καμιά πρακτική λύση. Μιά προσπάθεια που έγινε κατά το 1966 από την 'Ομοσπονδία των 'Ελληνικών Κοινοτήτων για τη δημιουργία παιδικών σταθμών για ξένους, σταμάτησε μπροστά στον λαβύρινθο των νομικών διατυπώσεων και των τυπικών προϋποθέσεων για την έκδοση άδειας λειτουργίας τους. 'Η άνιση μεταχείριση των ξένων αρχίζει πολύ νωρίς, από τα πρώτα παιδικά χρόνια.

Οι ξένοι επιχειρήσαν να λύσουν το πρόβλημα εκ των ενόντων. Τη φύλαξη των παιδιών ανέλαβαν οι ίδιοι οι γονείς. Και επειδή είναι απαραίτητος ο μισθός και των δύο έκαναν διάφορους συνδυασμούς. 'Ο πιο συνηθισμένος: Δουλεύουν βάρδιες, ή μητέρα πρωινή, ο πατέρας βραδινός ώστε κάποιος πάντα να είναι με τα παιδιά. 'Ο πιο άσυνήθιστος αλλά όχι σπάνιος: Περιοδικά, τότε ο σύζυγος τότε ή σύζυγος υποκρίνονται ασθένεια και παίρνουν άδεια από το γιατρό να μην πηγαίνουν στις δουλειές τους. Συχνά χρησιμοποιούν τις άδειες τους, ή ή σύζυγος δουλεύει σε έκτακτες εργασίες, κυρίως καθαρίστρια, σε ώρες που ο σύζυγος μένει στο σπίτι. Σπίτι μένουν και τα παιδιά χωρίς συντροφιά και χωρίς σύστημα αγωγής, με αποτέλεσμα να φτάνουν στη σχολική ηλικία φοβισμένα και ξένα από τον περίγυρό τους, χωρίς να ξέρουν μια γερμανική λέξη παρότι γεννήθηκαν στη Γερμανία, και με πλήρη αδυναμία να παρακολουθήσουν γερμανικό σχολείο, ώστε να έχουν μια φυσιολογική προσαρμογή στην κοινωνία που πρόκειται να ζήσουν. 'Η ανάγκη των μεταναστών να εργαστούν τους αναγκάζει να αποστερούν από το μεγαλύτερο παιδί τους — ιδίως αν είναι κορίτσι — τη δυνατότητα να μορφωθεί, μεταβάλλοντάς το σε γκουβερνάντα των μικρότερων. Δεν είναι σπάνιο να συναντά κανείς στους συνοικισμούς των μεταναστών κοριτσάκια οκτώ και εννιά χρονών που προσέχουν μικρότερα παιδιά και που δεν έχουν πάει ποτέ σχολείο. Βεβαίως ο νόμος στη Γερμανία είναι αυστηρός όσον αφορά την υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευση των παιδιών. Συχνά μάλιστα έχουν αναφερθεί στον τύπο και συγκεκριμένα στοιχεία και ποσοστά παιδιών των μεταναστών που δεν πηγαίνουν σχολείο. Αιτία όμως είναι σχεδόν πάντα — για τους έρευνήτες — ή αδιαφορία των γονιών για τη μόρφωση των παιδιών τους και σπάνια ή έλλειψη σχολείων γι' αυτά τα χωρίς δικαιώματα παιδιά. Κανένας άλλος λόγος δεν υπάρχει.

'Η παρουσία 30.000 γιαγιάδων στη Δ. Γερμανία οφείλεται κατά μέγα μέρος σ' αυτό το πρόβλημα. 'Υπάρχουν βέβαια και γέροι γονείς που μη έχοντας πια τίποτα στην 'Ελλάδα — παιδιά ή δυνατότητα εργασίας — απο-

φασίζουν να εγκατασταθούν στη ξενιτιά κοντά στα παιδιά τους. 'Ωστόσο ή πλειοψηφία είναι γιαγιάδες και παππούδες που ή παρουσία τους κύριο αίτιο έχει την επιτήρηση των εγγονιών.

Το δικαίωμα της παραμονής τους στη Γερμανία περιορίζεται σε τρεις μήνες, όπως σε όλους τους τουρίστες. Καθώς όμως δεν απασχολούν τις αρχές με την αναζήτηση εργασίας χωρίς δικαιολογητικά, δεν έχουν καμιά συμμετοχή στην εγκληματικότητα και δεν προβάλλουν ασφαλιστικές απαιτήσεις ούτε σαν γονείς εργαζομένων, μπορούν και παρατείνουν την διαμονή τους για μεγάλα χρονικά διαστήματα αφού τα παιδιά τους αναλαμβάνουν την ευθύνη της διαμονής τους, της διατροφής τους και της ιατρικής τους περίθαλψης. Οι άλλοδαπες γιαγιάδες είναι όχι μόνο ένας καλός καταναλωτής της γερμανικής αγοράς αλλά και ανασταλτικός παράγοντας στην έξαγωγή συναλλάγματος. 'Η παρουσία τους μαζί με τις άλλες κατηγορίες 'Ελλήνων, εργαζομένων και φοιτητών, που ζούν στη Δ. Γερμανία ανεβάζει τον συνολικό αριθμό τους στις 399.000¹.

Οι γέροι γονείς έχουν τα ιδιαίτερα προβλήματά τους. Στα εξήντα χρόνια τους εγκαταλείπουν για πρώτη φορά το χωριό τους και την αγροτική ζωή τους για να εγκλωβιστούν σ' ένα μικρό διαμέρισμα μιάς ευρωπαϊκής μεγαλούπολης. 'Ωστόσο δεν είναι παθητικοί δέκτες μιάς παράξενης και άλλοπρόσαλλης μοίρας. 'Ιδιαίτερα όσοι ασχολούνται με τα παιδιά νοιώθουν ότι συνεχίζουν κάποια αποστολή που ανέλαβαν από τα πρώτα χρόνια της αποδημίας, τότε που τα παιδιά τους φεύγοντας τους έμπιστευονταν τα εγγόνια. Τώρα που ή οικογένεια συμμαζεύτηκε κάπου — «τι να κάνουμε παιδί μου, αφού εδώ βρεθήκανε τα παιδιά» — πρέπει να συνεχίσουν το έργο τους. Προσπαθούν να προσαρμοστούν. Γιατί δεν κάθονται μόνο να προσέχουν τα μικρά. Μαγειρεύουν, πηγαίνουν στο μπακάλη ή σε άλλα καταστήματα για τις ανάγκες του σπιτιού. Κάνουν και γκάφες καθώς είναι δυσκολότερη ή προσαρμογή σε μεγάλη ηλικία. Και τα παιδιά, τα εγγόνια, βρίσκουν ευκαιρία να πειράζουν έμμετρα τη γιαγιά, με τραγουδάκια που μπορεί και να τα σύνθεσε ο ... παππούς:

Στη Φρανκφούρτη με τα χιόνια
ή γιαγιά με παντελόνια
στα γερμανικά τσιράκι
γκούτεν μόργκεν το βραδάκι

Οι 'Ελληνίδες γιαγιάδες τραγουδούν. Τραγουδούν όταν θέλουν να κοιμίσουν τα εγγόνια τους, όταν τα πλένουν και τα ντύνουν, πολύ συχνά αφογούνται δολόκληρες ιστορίες τραγουδώντας. Και οι γιαγιάδες που βρέθηκαν στη Γερμανία ακολουθούν την παράδοση. Δεν είναι σπάνιο να

1. «Der Spiegel» nr. 39/1972.

ἀκούσει κανείς ἀπὸ τὸ παράθυρο μιᾶς πολυκατοικίας ἓνα «νανούρισμα» ἢ ἓνα «κανάκεμα» καὶ μάλιστα μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ καθημερινὰ γεγονότα. Ἡ πολύτιμη παρουσία τῆς γιαγιάς δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀναπληρώσει ἐκεῖνο ποὺ χάνει τὸ παιδί μὲ τὴν ἀπομόνωσή του ἀπὸ τὸν κόσμον μέχρι τὴν ὥρα τοῦ σχολείου. Ἐνα σχολεῖο ποὺ καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του τὸ κρατᾷ ἔξω ἀπὸ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ χώρου του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μετέχει τὸ παιδί ἀθελά του στὴ δημιουργία τῆς δευτέρας γενιᾶς τῶν ξένων βοηθητικῶν εργατῶν στὴ Δ. Γερμανία.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΓΙΑΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΓΓΟΝΗ

Ἐγὼ σὲ λούζω νὰ χαρεῖ
 ἢ μάνα σου ποὺ θάρθει
 μ' ἓνα ψωμί στὸ χέρι της
 καὶ μὲ πολλὰ καλούδια
 Στὸ Κάουφχόφ ἐστάθηκε
 μοῦ τῶπε ἓνα πουλάκι
 κούκλα σου ψόνισε ξανθὴ
 καὶ ψεύτικα λουλούδια
 Ἔβγα καὶ κάτσε στὸ σκαμνὶ
 κάτσε καὶ στὸ μπαλκόνι
 θὰ τὴν ἰδεῖς ποὺ θάροχεται
 νὰ τὴν καλωσορίσεις.

Σημ.: Καταγράφηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1967, στὸ Μόναχο, Ganghoferstrasse 46.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Πρώτη φορὰ ἤμπα στὸ τραῖνο 64 χρονῶ. Ὅσο ποῦχα τὸ γέρο μου κρατιόμουννα στὸ χωριό, ἦτανε καὶ ἡ μικρή, ἡ Κατίνα μας, ὅστερα ἔφυγε κι' αὐτὴ τὴν πήρανε τ' ἀδέρφια της. Πρῶτα μοῦφυγε ὁ Βασίλης, τότε στὰ 62 μὲ τὸ ποὺ παντρεύτηκε, ὅστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια ἀπολύθηκε κι' ὁ Μῆστος ἔφυγε κι' αὐτός, ἔφυγε κι' ὁ μικρός ὁ Χρήστος ἀκόμα μὲ τὰ χακί. Μείναμε δυὸ κοῦκοι, εὐτυχῶς εἴχαμε τὴν Κατίνα, ποὺ μαράζωνε στὰ χωράφια μὰ ἦτανε ἡ μικρὴ μας κι' ὁ πατέρας της δὲ μπορούσε χωρὶς της.

Τὸ 68 κατέβηκε πρώτη φορὰ ὁ Βασίλης μας, εἶδαμε ἀγγόνι κι' ὦ χαρά μας ποὺ μᾶς εἶπανε πὼς θὰ τ' ἀφήκουνε κοντά μας. Ἀρχισε πάλι τὸ σπίτι μας νὰ γεμίζει, τὸ παιδί ἦτανε ἡ ἔγνοια μας. Ἐμεῖς πιά εἴμαστε συνταξιούχοι ὁ γέρος ἔπαιρνε 300 δραχμὲς τὸ μήνα καὶ καμάρωνε, πρώτη φορὰ του ἔβλεπε λεφτὰ στὸ χέρι, ν' ἀγιάσουν τὰ κόκκαλά του ποὺ ἔδωσε αὐτὲς τὶς συντάξεις ποὺ δὲν ἦτανε γιὰ χόρταση μὰ ἦτανε παρηγοριά. Μὰ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια ἀνάγκη δὲν εἴχαμε, τὰ παιδιά δὲν μᾶς ἀφήσανε νὰ

στεναχωρεθοῦμε. Ἡ παναγιά ἡ παρθένα νὰ τᾶχει καλὰ. Ὁ μακαρίτης ἔλεγε τίποτα δὲ μοῦδωκες θεγέ μου, καλὰ παιδιὰ μοῦδωκες, χαλάλι σου ἡ παίδεια ποὺ μοῦκανες τόσα χρόνια. Μὰ ὅστερα ἔφυγε ἡ Κατίνα μας νὰ πάει κι' αὐτὸ τὸ κακόμοιρο νὰ δουλέψει μέσα νὰ μὴν τὸ τρώει τ' ἀγιάζι στὸ χωράφι καὶ ποὺ λὲς τῶβαλε καὶμὸ ὁ γέρος καὶ τοῦλεγε νὰ πᾶς Κατινιὼ μου νὰ ζήσεις σὰν ἄνθρωπος καὶ σὺ καὶ τῆς γελοῦσε. Μείναμε μὲ τ' ἀγγονάκι μὰ ὅστερα τὰ παιδιά ἐδῶ βολεντήκανε, βρήκανε σπίτι καὶ μᾶς γράφανε πὼς τὸ καλοκαίρι θάρθει ἡ Εὐτυχία νὰ μᾶς δεῖ καὶ νὰ πάρει καὶ τὸ μικρό. Ὡς καθὼς κι' ἔγινε. Μόλις πιάσανε τὰ κοῦρα ὁ γέρος μου ἀρρώστησε, ὁ γιατρὸς εἶπε δὲν εἶναι τίποτα, κρύωσε, εἶπα νὰ γράφουμε στὰ παιδιά, ἐκεῖνος πάλι εἶπε δὲν εἶναι τίποτα, στὴν ἄλλη περιοδεία μου θᾶναι περδίκι. Μὰ ἐγὼ τῶβλεπα πὼς βασιλεύανε τὰ μάτια του καὶ δὲν ἔλεγα τίποτα νὰ μὴν τοῦ καὶω τὴν καρδιά. Ἀνήμερα τ' Ἀη Νικόλα παρῶδωσε τὸ πνέμα σὰν πουλάκι, κι ὅλο ἔλεγε τὴν εὐχή μου νᾶχεις Βασίλη μου, τὴν εὐχή μου νᾶχεις Μῆτσο μου, τὴν εὐχή μου Χρηστάκη καὶ τὰ μάτια σας στὴν Κατίνα μας καὶ παραδεχτεῖτε ὅλοι σας νὰ πάρει τὸ σπίτι καὶ τὸ χωράφι καὶ νᾶστε ἀγαπημένοι. Κι' ὅλο ἔκανε τὸ χέρι του νὰ χαϊδέψει τὸ Νικάκη, τὸν ἐγγονό του, ποὺ θαρροῦσε πὼς καθότανε δίπλα του. Τότες καὶ γὼ ἔμεινα σὰν τὴν καλαμιὰ στὸν κάμπο, μοῦ γράφανε τὰ παιδιά ἔλα μαζί μας ἔχουμε τώρα δυὸ μικρὰ νὰ κάθεται μαζί τους, φέτος παντρεύτηκε καὶ ὁ Μῆτσος μου. Καὶ τὰ ποὺ λὲς μπῆκα στὸ τραῖνο κι' ἦρθα 64 χρονῶ γυναικα καὶ τώρα ἔχω τὸ Νικάκη καὶ τὴν Ἑλένη κι' ὅπον νᾶναι θ' ἀποχτήσῃ καὶ ἡ ἄλλη μου νύφη, τοῦ Μῆτσου. Ἐδῶ τὰ παιδιά δουλεύουνε ὅλα, ἔρχονται τὸ βράδυ καὶ βρίσκουν ἓνα πιάτο φαί ἑτοιμο καὶ τὰ μικρὰ ταιριασμένα, μόνο ποὺ δὲ ξέρω νὰ τὰ διαβάσω στὸν καιρὸ μας δὲν εἴχαμε καὶ πολλὰ βιβλία. Κι' ὁ Βασίλης μου ἔχει πάρει ἐδῶ βιβλία καὶ καμιά φορὰ τὰ βράδια μᾶς διαβάζει καὶ ἅμα διαβάζει τὸν Καραϊσκάκη ποὺ τὸν σκοτώσανε μπαμπέσικα θυμᾶμαι τοῦ ἀδερφοῦ μου καὶ κλαίω.

Δύσκολα τᾶχω μὲ τοὺς γειτόνους, δὲ μπορῶ νὰ πῶ μιὰ κουβέντα, εἶναι κι' αὐτοὶ ἐργάτες καὶ λείπουνε ὅλη μέρα, εἶναι καὶ μιὰ γριά, μάνα τους φαίνεται εἶναι καὶ ὅποτε μοῦ δεῖ μοῦ πιάνει τὴν κουβέντα, μὰ ἐγὼ δὲν καταλαβαίνω τίποτα, τῆς λέω καὶ γὼ ἑλληνικά, μιὰ φορὰ κιάλας τῆς ἔψησα καφέ κι ὦ χαρὲς ποὺ ἔκανε. Ἐγὼ ἔμαθα δυὸ τρεῖς λέξεις, ἐκεῖνη τίποτα. Μιὰ φορὰ πάω καὶ ψωνίζω, ὁ μπακάλης εἶναι ἀπέναντι, παίρνω τὸ καλάθι καὶ βάζω μέσα τὰ πράματα καὶ ὅστερα πληρώνω στὸ ταμεῖο, μονάχα ντάνκε μοῦ λέει τὸ κορίτσι, ντάνκε τῆς λέω καὶ γὼ καὶ φεύγω. Νὰ σοῦ πῶ καλὰ εἶναι ἐδῶ, τὰ παιδιά τακτοποιημένα, τὴν Κυριακὴ ντύνονται καὶ φχαριστιέσαι νὰ τὰ βλέπεις, τὸ σπίτι κι' αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ζεστὸ εἶναι, μὰ νὰ σοῦ πῶ ἐγὼ θέλω νὰ γυρῶσινε στὴν Ἑλλάδα, νὰ πάω στὸ χωριό, δὲ θέλω νὰ πεθάνω στὴ Γερμανία...

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΩΝ

*ἡ γιὰ τὴ δεύτερη γενιὰ βοηθητικῶν ἐργατῶν
στὴ Δ. Γερμανία*

Οι ξένοι που εργάζονται στη Δ. Γερμανία επιδιώκουν και πετυχαίνουν ολοένα σε μεγαλύτερο βαθμό παρά τις γνωστές, πολύ συχνά ανυπέρβλητες δυσκολίες, να φέρνουν κοντά τους τις οικογένειές τους. Στο 1971 το 40% των μεταναστών ζουν με την οικογένειά τους στη Γερμανία, ποσοστό σημαντικά υψηλό σε σχέση με την πρώτη πενταετία της μετανάστευσης. Σύμφωνα με τις στατιστικές οι Έλληνες φροντίζουν περισσότερο από τους άλλους μετανάστες για τη σύντομη εγκατάσταση της οικογένειάς τους στη Γερμανία (61% Έλληνες ζουν με την οικογένειά τους έναντι 41% του συνόλου των μεταναστών) ίσως και επειδή προβλέπουν πιο μακρόχρονη την παραμονή τους μακριά από την πατρίδα τους απ' ότι οι μετανάστες των άλλων εθνότητων¹. Στην πενταετία 1966 - 1970 οι Έλληνες που ζουν στη Γερμανία οικογενειακώς διπλασιάστηκαν. Ένω δηλαδή το 1965 μόνο το 40% των παντρεμένων είχαν μαζί τους τη γυναίκα τους και τα παιδιά τους, στο τέλος του 1970 το ποσοστό αυτής της κατηγορίας έφτασε στο 84%². Η συνεχής αύξηση των οικογενειών των μεταναστών δημιουργεί ένα μεγάλο, άλλοτε μέχρι στιγμής πρόβλημα. Τη μόρφωση των παιδιών τους, Ένα πρόβλημα που έχει γίνει άγχος για τους γονείς και τρόμος για τα παιδιά, ενώ για τους αρμόδιους παραμένει τομέας έκδοσης συγκινητικών αλλά ανεφάρμοστων ανθρωπιστικών αποφάσεων και διαταγών.

Τα παιδιά των ξένων εργατών που ζουν στη Δ. Γερμανία υπολογίζονται σε 500.000. Απ' αυτά τα 200.000 είναι σε σχολική ηλικία. Παρά το γεγονός ότι από τον Μάιο του 1964 με απόφαση των Υπουργών Παιδείας των όμοσπόνδων χωρών η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και για τα παιδιά των μεταναστών, στα γερμανικά σχολεία φοιτούν μόνο 70.000 παιδιά αυτής της προέλευσης³. Η μοίρα ενός μεγάλου ποσοστού παιδιών μεταναστών και φυσικά και Ελλήνων προδιαγράφεται σκοτεινή, χωρίς αυτό να φαίνεται ότι ένοχλει ιδιαίτερα τους αρμοδίους. Η προοπτική τους δε μπορεί να είναι άλλη από το να αποτελέσουν μία δεύτερη γενιά άνειδίκευτων βοηθητικών εργατών στη Γερμανία ή σε οποιαδήποτε άλλη χώρα.

Ο αριθμός των παιδιών των ξένων εργατών δε μπορεί να προσδιοριστεί ακριβώς. Ιδιαίτερα εκείνων των παιδιών που είναι κάτω από 16 χρονών και είναι υποχρεωμένα να παρακολουθήσουν τη βασική εκπαίδευση. Οι λόγοι είναι πολλοί και μερικές φορές περίπλοκοι.

Για να φέρει ένας εργάτης την οικογένειά του στη Γερμανία βασική

1. H. Anagnostidis : Der Durchschnittliche Griechische Gastarbeiter, in E. Klee, Die Nigger Europas, σελ. 83 - 84.

2. W. Grossmann : Zur Situation der Kinder Ausländischer Arbeiter, 1971 (Πολύγρ. διπλωμ. εργασία).

3. Ernst Klee : Die Nigger Europas, σελ. 17.

προϋπόθεση είναι να βρεί ένα κατάλληλο σπίτι⁴. Κατάλληλο από πλευράς χώρων και εγκαταστάσεων υγιεινής όπως ορίζουν οι γερμανικοί νόμοι. Χωρίς την ύπαρξη τέτοιας κατοικίας δεν χορηγείται άδεια εισόδου και εγκατάστασης της οικογένειας. Από την άλλη μεριά τα νοίκια είναι πάρα πολύ ακριβά και γνωστή ή έκμετάλλευση που γίνεται στους ξένους από τους ιδιοκτήτες σπιτιών. Μέσος υπολογισμός δείχνει ότι για να εξασφαλίσει ένας εργαζόμενος σπίτι για την τετραμελή οικογένειά του σύμφωνα με τις απαιτήσεις του νόμου πρέπει να διαθέσει το 60% του μισθού του. Για να αποφύγει λοιπόν ο μετανάστης τα υπέρογκα έξοδα του ενοικίου και να φτάνει ο μισθός για τα υπόλοιπα (έξοδα) δηλώνει λιγότερα από τα πραγματικά μέλη της οικογένειάς του. Σ' αυτό τον διευκολύνει ο γερμανικός νόμος που δεν υποχρεώνει σε δήλωση τα παιδιά κάτω των δεκάξη χρονών⁵. Φυσικά τα αποτελέσματα αυτού του τεχνάσματος, που πρέπει να σημειωθεί ότι είναι πολύ διαδεδομένο, έχουν σοβαρές επιπτώσεις σ' ολόκληρη την οικογένεια, αλλά και ιδιαίτερα στα παιδιά.

Ο εξαιρετικά περιορισμένος χώρος και οι ανεπαρκείς εγκαταστάσεις υγιεινής επιδρούν αρνητικά στην όμαλή ζωή της οικογένειας, στις σχέσεις των μελών της μεταξύ τους, στη ψυχική κατάσταση και στη διάπλαση του χαρακτήρα κάθε μέλους της χωριστά. Συνέπεια επίσης της δυσκολίας να βρεθεί κατάλληλη κατοικία ή να αντιμετωπιστούν τα έξοδά της είναι η εγκατάλειψη των παιδιών στα χέρια του παππού και της γιαγιάς. Εκεί παρά την αγάπη προς τα εγγόνια δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι η ανατροφή τους και η παιδεία τους γίνεται με τον καλύτερο και πρό παντός με τον πιο σύγχρονο τρόπο και αν ακόμα θελήσει να μην τονίσει το μεγάλο πρόβλημα της αποξένωσης των παιδιών από τους γονείς τους.

Αν οι μετανάστες δεν υποχρεώνονται να δηλώνουν τα παιδιά τους στην αστυνομία άλλοδαπών, είναι όμως υποχρεωμένοι να τα εγγράψουν στους σχολικούς καταλόγους (μητρώα) της πόλης που κατοικούν. Για διάφορους λόγους αποφεύγουν αυτή την υποχρέωσή τους με αποτέλεσμα να συσκοτίζεται ακόμα περισσότερο η κατάσταση των ανήλικων μεταναστών. Για το σύνολο των ελληνόπουλων που βρίσκονται στη Γερμανία είναι γνωστή η απασχόληση ενός μόνο μέρους απ' αυτά που δεν ξεπερνά το 58%. Το 36% μόνο είναι μαθητές, από το νηπιαγωγείο μέχρι το πανεπιστήμιο. Για το υπόλοιπο όμως 42% είναι τελείως άγνωστο το είδος απασχόλησής τους⁶.

Βασικός λόγος που αναγκάζει τους μετανάστες να μη δηλώνουν τα παι-

διά τους ούτε στους σχολικούς καταλόγους είναι η ανάγκη να μείνει στο σπίτι ένα απ' αυτά, συνήθως κορίτσι αν υπάρχει, για να προσέχει τα μικρότερα αδέρφια του ή το νοικοκυριό⁷.

Η άβεβαιότητα για το μέλλον που διακατέχει τους μετανάστες είναι μια αιτία γι' αυτόν το «σκοτεινό αριθμό» των χωρίς απασχόληση παιδιών. Η αδυναμία των μεταναστών να προγραμματίσουν τη ζωή τους, ή έπισηφλής θέση τους, ή έλλειψη σιγουριάς για τη συνέχιση της εργασίας τους και την ανανέωση της άδειας παραμονής τους στη Γερμανία, μαζί με την έλλειψη κάθε πληροφοριοδότησης και άγωγής από μέρους των υπευθύνων για την ανάγκη της μόρφωσης των παιδιών τους, εξουδετερώνουν τις προθέσεις τους ακόμα και στο θεμελιώδες θέμα της προόδου της οικογένειάς τους.

Συχνά επίσης παρουσιάζεται η ανάγκη, ιδίως σε πολυμελείς οικογένειες, να συμβάλουν στα οικονομικά της το ένα παιδί ή και περισσότερα, ακόμα και αν είναι ανήλικα. Παρά τους «κειμένους νόμους» πάντα υπάρχει ο σπλαχνικός εργοδότης πρόθυμος να πάρει στη δουλειά του ανήλικα παιδιά για «να τα προστατέψει και να τα μάθει τέχνη» πληρώνοντάς τα φυσικά κατά το γούστο του και κατά την άντοχή τους.

Έτσι ένας σοβαρός αριθμός παιδιών που ζουν σε μια υπερανπτυγμένη βιομηχανικά χώρα, με τους γονείς τους να εργάζονται σκληρά, μένουν χωρίς τη δυνατότητα της στοιχειώδους παιδείας, παρότι θεωρητικά υπάρχει και προβάλλεται η περίφημη απόφαση: Και τα παιδιά των μεταναστών που ζουν στη Γερμανία υποχρεούνται να παρακολουθούν την έννιατάξια βασική εκπαίδευση.

Βασικό πρόβλημα για τους Έλληνες γονείς, αλλά και για όλους τους μετανάστες γονείς που στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, είναι οι δυσκολίες προσαρμογής των μικρών μαθητών στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Όλα τα παιδιά στη Γερμανία είναι υποχρεωμένα μόλις γίνουν έξη χρονών να πάνε σχολείο. Τα πρώτα τέσσερα χρόνια της σχολικής εκπαίδευσης όλα τα παιδιά παρακολουθούν το βασικό σχολείο (Grundschule) ένα σχολείο δηλαδή ανάλογο με το ελληνικό δημοτικό μόνο που έχει δύο τάξεις λιγότερες. Μετά τις πρώτες τέσσερις τάξεις ανοίγονται για τον δεκάχρονο πιά μαθητή οι παρακάτω δυνατότητες:

1. Να παρακολουθήσει το λεγόμενο κύριο σχολείο (Hauptschule) που έχει πέντε τάξεις και τελειώνει με την απονομή ενός ένδεικτικού. Το

4. H. Koch: Gastarbeiter - Kinder in Deutschen Schulen, σελ. 17.

5. Παράγραφος 2, 1 του νόμου περί άλλοδαπών της 28.4.1965.

6. H. Koch: έ.ά. σελ. 14 και Kommunalpolitische Aspekte, Muenchen 1972.

7. Έτσι δικαιολογείται και ο πολύ μικρότερος αριθμός μαθητριών. Στατιστική του 1969 - 1970 ανέφερε 7.970 μαθήτριες επί συνόλου 17.124 μαθητών και των δύο φύλων (Der Schulbericht: Ausländische Schüler in der BRD, 1965/66-1969/70). Κατά πληροφορίες της ελληνικής Πρεσβείας στη Βόννη ο αριθμός των Έλλήνων μαθητών έχει φτάσει στις 25.000 χωρίς να αναφέρεται η αναλογία αγοριών - κοριτσιών.

ένδεικτικό αυτό είναι προϋπόθεση για την έγγραφη του αποφοίτου σε μιάν επαγγελματική σχολή.

2. Να παρακολουθήσει το πρακτικό σχολείο (Realschule) που διαρκεί έξη χρόνια και παρέχει τη δυνατότητα της έγγραφης σε μιάν ανώτερη σχολή και

3. Να παρακολουθήσει το Γυμνάσιο που διαρκεί έννια χρόνια και άνοίγει το δρόμο για την άνωτατη εκπαίδευση.

Όποιο δρόμο και άν άκολουθήσει το παιδι είναι ύποχρεωμένο να φοιτήσει τουλάχιστον έννια χρόνια (βασικό και κύριο σχολείο).

Στήν Έλλάδα ή ύποχρεωτική φοίτηση διαρκεί έξη χρόνια (δημοτικό σχολείο). Συνεπώς άν ένα έλληνόπουλο έχει τελειώσει στην πατρίδα του ήδη τη βασική εκπαίδευση, έρχόμενο στη Γερμανία πρέπει να φοιτήσει άκόμα τρία χρόνια.

Οί μετανάστες γονείς παραμένουν άπληροφόρητοι έντελως για τή δικαιώματα και τίς δυνατότητες που τους παρέχει ή χώρα που ζούν σχετικά με τη μόρφωση των παιδιών τους. Οί Έλληνες βρίσκουν μιά προσωρινή διέξοδο στά λεγόμενα έλληνικά σχολεία, που όμως στην πραγματικότητα δέ λύνουν το πρόβλημα.

Άπληροφόρητοι παραμένουν οί ξένοι και για τίς άπασχολήσεις που μπορούν να έχουν τή παιδιά τους στην προσχολική ηλικία. Άλλά και όσοι φροντίζουν να ενημερωθούν για τίς δυνατότητες που υπάρχουν διαπιστώνουν ότι πρακτικά έλάχιστες έλπίδες έχουν να έντάξουν τή παιδιά τους σε παιδικούς σταθμούς ή νηπιαγωγεία. Πρίν άκόμα τή μικρά γερμανόπουλα άρχισουν να παρακολουθούν κανονικά το σχολείο και για να γίνει εύκολότερη ή μετάβασή τους από τόν μέχρι τώρα κόσμο τους, του παιχνιδιού, της ξεγνοιασιάς και του άμέσου οικογενειακού τους περιβάλλοντος, στη μελέτη και στη συγκέντρωση του σχολείου, έγγράφονται σε παιδικούς σταθμούς ή σε νηπιαγωγεία. Οί γονείς δηλαδή καταβάλλοντας ένα μικρό χρηματικό ποσόν άναθέτουν σε ειδικούς παιδαγωγούς να τή φροντίζουν και να τή διαπαιδαγωγούν έξω από το σπίτι. Στίς περισσότερες περιπτώσεις τή έξοδα για τήν ίδρυση και τή λειτουργία των παιδικών σταθμών άναλαμβάνουν οί Δήμοι και οί Κοινότητες καθώς και έκκλησιαστικές όργανώσεις, υπάρχουν όμως και άρκετοί που ίδρύονται με ιδιωτική πρωτοβουλία.

Τό ποσοστό παιδιών μεταναστών που βρίσκουν μιά θέση σε παιδικούς σταθμούς είναι πολύ χαμηλό. Βεβαίως τό πρόβλημα είναι γενικότερο, οί θέσεις είναι περιορισμένες άκόμα και για τή παιδιά των Γερμανών, ώστόσο ή δημιουργία πολλών παιδικών σταθμών θά ήταν τό βασικότερο βήμα, και τό πιό άνέξοδο στο κράτος, για τήν ένσωμάτωση των ξένων στη γερμανική κοινωνία.

Ίδιαίτερα για τή παιδιά των μεταναστών με τίς τόσες ιδιομορφίες θά ήταν μιά μεγάλη βοήθεια ή δυνατότητα ένταξής τους σε τέτοια ιδρύματα.

— Θά τους δινόταν ή εύκαιρία να μάθουν εύκολα και γρήγορα τή γερμανική γλώσσα ξεπερνώντας έτσι τήν κυριώτερη δυσκολία που έχουν οί ξένοι για να παρακολουθήσουν τό κανονικό σχολείο.

— Μεγαλύτερα άδέρφια που θάπρεπε κανονικά να φοιτούν στο σχολείο δέν θά ήταν ύποχρεωμένα να μένουν στο σπίτι για να προσέχουν τή μικρότερα.

— Τή μικρά θά βρίσκανε ένα περιβάλλον που να άνταποκρίνεται στίς άπαιτήσεις για τήν όμαλή σωματική και ψυχική εξέλιξη αυτής της ηλικίας. Χώρο για παιχνίδια που δέν ύπάρχει στο σπίτι, επικοινωνία με άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας ώστε να μην άπομονώνονται κοινωνικά, πιό έξελιγμένους τρόπους διαπαιδαγώγησης κτλ.

— Στά παιδιά των άλλοδαπών θά ήταν εύκολότερη ή προσαρμογή μ' αυτό τόν τρόπο άλλά και στά παιδιά των Γερμανών δέν θά παρατηρούνταν οί τάσεις διακρίσεων που είναι άποτέλεσμα και της οικογενειακής άνατροφής άλλά και της έλλειψης κάθε συναναστροφής με τους άλλοδαπούς συνομήλικούς τους.

Σε καμιά περίπτωση δέν λύνει τό πρόβλημα ή δημιουργία παιδικών σταθμών από τους ίδιους τους μετανάστες έκτός από μιά προσωρινή άνακούφισή τους. Τή παιδιά τους εξακολουθούν να ζούν άπομονωμένα από τόν κοινωνικό τους περίγυρο, δέν άναπτύσσουν σχέσεις, δέ μαθαίνουν τή γλώσσα της χώρας που ζούν και του σχολείου που θά ύποχρεωθούν άργότερα να παρακολουθήσουν, παραμένουν πάντα σ' ένα κοινωνικό γκέτο και συνηθίζουν σ' αυτή τήν ιδέα. Τή ίδια επιχειρήματα ισχύουν και για μιάν άλλη άποψη που εκφράζεται τελευταία. Να δημιουργηθούν δηλαδή παιδικοί σταθμοί για τή παιδιά των ξένων από τή εργοστάσια που εργάζονται οί γονείς τους. Μιά τέτοια λύση έκτός από τίς επιπτώσεις που θά είχε στά παιδιά θά ήταν άπαράδεκτη και για τους γονείς. Οί συνθήκες εργασίας μπορεί να χειροτέρευαν, οί πιέσεις θά αύξάνονταν και τό δικαίωμα έπιλογής του τόπου και του είδους της εργασίας θά περιοριζόταν στο έλάχιστο από τόν κίνδυνο της άπώλειας της θέσης στον παιδικό σταθμό⁸.

Τό εκπαιδευτικό κομφούζιο για τους γονείς και τους μαθητές όλοκληρώνεται με τή λεγόμενα έθνικά σχολεία. Οί έλληνικές π.χ. άρχές τή παρουσιάζουν σαν έλληνικά σχολεία, οί γερμανικές όμως ισχυρίζονται ότι τέτοια σχολεία είναι παράνομα στη Γερμανία⁹, όπου ο νόμος έπιτρέπει να

8. Schwarzbuch : Ausländische Arbeiter.

9. Σύσκεψη των Ύπουργών Παιδείας των Όμοσπόνδων κρατών της Δ. Γερμανίας 3-12-71, γνωστοποίηση άποφάσεων για τήν εκπαίδευση των παιδιών των ξένων εργαζομένων, 20.4.72 NR III A2-4/12903.

λειτουργούν μόνο σχολεία που ακολουθούν το γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα και ελέγχονται από τα Υπουργεία Παιδείας των ομοσπόνδων χωρών. Στην πραγματικότητα, τα ελληνικά σχολεία, όπως και τα σχολεία των άλλων εθνικοτήτων, λειτουργούν σαν προπαρασκευαστικές τάξεις για τα ξένα παιδιά μέχρι να ετοιμαστούν για την ένταξή τους στα γερμανικά σχολεία. Με το πέρασμα όμως του χρόνου τα σχολεία αυτά έχασαν τον αρχικό τους χαρακτήρα και καθιερώθηκαν σαν εθνικά και μόνο το οικονομικό βάρος για τη λειτουργία τους αντιμετωπίζει το γερμανικό κράτος. Έδω εφαρμόζεται το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αφού υπηρετούν αποκλειστικά Έλληνες δάσκαλοι ελεγχόμενοι ουσιαστικά από αρμόδιο επιθεωρητή αποσπασμένο στην ελληνική Πρεσβεία στη Βόννη, ανεξάρτητα αν κατά πλειοψηφία αμείβονται από το γερμανικό κράτος και θεωρητικά ελέγχονται απ' αυτό.

Οι Γερμανοί ισχυρίζονται ότι αυτά τα σχολεία πρέπει σιγά-σιγά να καταργηθούν για λόγους που τους θεωρούν ουσιαστικούς και που αντιβαίνουν στους σχετικούς νόμους:

— Έλληνικά σχολεία δεν υπάρχουν σε όλες τις πόλεις που ζουν Έλληνες. Έτσι αν δε βρεθεί άλλη λύση, ένα ποσοστό ελληνόπουλων μοιραία θα πρέπει να μένει χωρίς καμιά προοπτική μόρφωσης.

— Δάσκαλοι, μέσα διδασκαλίας, σχολικό πρόγραμμα και κυρίως διδασκτέα ύλη βρίσκονται κάτω από τον αυστηρό έλεγχο ελληνικών αρχών. Έπανειλημμένα έχει διαπιστωθεί από τον τύπο και τους αρμόδιους, ότι το περιεχόμενο των διδακτικών βιβλίων δεν ανταποκρίνεται στις δημοκρατικές αρχές της Δ. Γερμανίας και συχνά έρχεται σε αντίθεση με το σύνταγμα και τους νόμους της χώρας¹⁰. Οι δάσκαλοι, κατά τους ισχυρισμούς πάντα των Γερμανών αρμοδίων, εκτός από το ότι επιλέγονται από την ελληνική κυβέρνηση με πολιτικά κριτήρια¹¹, αντικαθίστανται συνεχώς χωρίς να τους δίνεται ή δυνατότητα της εξοικείωσης με το περιβάλλον και τα προβλήματά του, έτσι που όλες οι δυσκολίες που παρουσιάζονται να γεφυρώνονται με προχειρότητες. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής είναι να γίνονται τα μειονεκτήματα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και των σχολικών βιβλίων εμφανέστερα και δευτέρα.

— Το διδακτικό προσωπικό πέρα από τις άλλες αδυναμίες του είναι και αριθμητικά ανεπαρκές. Σε 24.941 μαθητές του δημοτικού σχολείου αντιστοιχούν μόνο 434 δάσκαλοι μοιρασμένοι σε 268 σχολεία.

10. H. Koch έ.α. με παραδείγματα από ελληνικά σχολικά βιβλία και Schwarzbuch έ.α.

11. Έπί του θέματος, ό Υπουργός Παιδείας της Ρηνανίας - Βεστφαλίας απήντησε σχετική επιστολή με ήμεροηνία 27-12-71 πρός την Έλληνική Πρεσβεία στη Βόννη.

— Τα ελληνόπουλα στα σχολεία αυτά, μεγαλώνουν απομονωμένα από τους Γερμανούς συνομήλικούς τους, δε μαθαίνουν αρκετά γερμανικά, ώστε να μπορούν να επικοινωνήσουν με το άμεσο περιβάλλον τους, και σε περίπτωση που θα μείνουν στη Γερμανία περισσότερο χρόνο απ' ότι αρχικά υπολόγιζαν οι γονείς τους (φαινόμενο πολύ συνηθισμένο) δεν θα έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ένα ανώτερο ή επαγγελματικό σχολείο.

— Τα ένδεικτικά ή τα απολυτήρια που εκδίδουν αυτά τα σχολεία δεν αναγνωρίζονται από τις γερμανικές αρχές. Έτσι για να έγγραφεί ένα παιδί σ' ένα ανώτερο σχολείο ή να συνεχίσει την υποχρεωτική εκπαίδευση στη Γερμανία πρέπει να δώσει κατατακτήριες εξετάσεις σύμφωνα με το γερμανικό πρόγραμμα διδασκαλίας και όχι πάνω σ' αυτά που διδάχτηκε στο εθνικό σχολείο. Έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις που ελληνόπουλο υποβιβάζεται κατά δύο και τρεις τάξεις προσπαθώντας να μεταπηδήσει στο γερμανικό σχολείο. Άλλα και στην περίπτωση που τα παιδιά των μεταναστών αποφύγουν τις κατατακτήριες εξετάσεις τα πράγματα δεν είναι καλύτερα. Έλάχιστοι ξένοι μαθητές τελειώνουν με επιτυχία την πρώτη τους χρονιά στα γερμανικά σχολεία.

Η άλλη άποψη, της ένσωμάτωσης ή καλύτερα της ένταξης στο γερμανικό σχολικό σύστημα δεν έχει μόνο πλεονεκτήματα. Παρουσιάζει και σοβαρά μειονεκτήματα που έχουν σχέση με την άβελαιότητα για τη διάρκεια παραμονής των ξένων στη Δ. Γερμανία και είναι δυνατό να επιδράσει ανασταλτικά στη μορφωτική πρόοδο του παιδιού.

Στα πλεονεκτήματα της ένταξης των παιδιών των μεταναστών στα γερμανικά σχολεία μπορούν να αναφερθούν:

— Καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα¹². Είναι γνωστό ότι και στην Ελλάδα ή Γερμανική Σχολή θεωρείται ένα από τα καλύτερα σχολεία, οι θέσεις σ' αυτήν είναι περιζήτητες και προνόμιο των ισχυρών οικονομικά στρωμάτων.

— Η εκμάθηση μις ξένης γλώσσας και μάλιστα το ίδιο καλά με την μητρική.

— Δυνατότητες για ευρύτερη μόρφωση: επαγγελματική σχολή, ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση.

— Δυνατότητες ένταξης στο γερμανικό περιβάλλον.

Στα μειονεκτήματα:

— Ο φόβος των γονέων για τον εκγερμανισμό των παιδιών, την απομά-

12. Ο H. Koch αναφέρει ότι το 57% των άλλοδαπων γονέων αναγνωρίζουν ότι το γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα βρίσκεται σε ανώτερο επίπεδο από το ανάλογο σύστημα των χωρών τους.

κρυνσή τους από τις θρησκευτικές και έθνικές παραδόσεις, παρότι στα γερμανικά σχολεία προβλέπεται ιδιαίτερη διδασκαλία όρισμένων μαθημάτων χωριστά στους άλλοδαπούς μαθητές και μάλιστα στη μητρική τους γλώσσα.

— Η δυσκολία επιστροφής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα σε περίπτωση εγκατάστασης στην Ελλάδα πριν από την ολοκλήρωση των σπουδών του παιδιού. Έδω παρεμβαίνει και η πρόσθετη δυσκολία της αναγνώρισης των τίτλων σπουδών στο γερμανικό σχολείο από το αντίστοιχο ελληνικό.

* — Ο ψυχολογικός παράγοντας, που σημειώνεται από όλους σχεδόν τους μελετητές του θέματος. Το ελληνόπουλο που εντάσσεται στο γερμανικό σχολείο παρακολουθεί μία τάξη που πολύ συχνά δεν ανταποκρίνεται στην ηλικία του. Κάθεται στα ίδια θρανία με συμμαθητές μικρότερης ηλικίας και παρ' όλα αυτά δε μπορεί να πάρει μέρος στο μάθημα όπως οι άλλοι εξ αιτίας των ελλείψεών του τόσο στη γλώσσα όσο και στις γενικές γνώσεις. Αισθάνεται απομονωμένο και υποδεέστερο απέναντι στ' άλλα παιδιά, γίνεται αντικείμενο παρατηρήσεων και συχνά κοροϊδίας. Αποτέλεσμα, να βρίσκεται σε συνεχή σύγκρουση και με τους συμμαθητές του και με τον εαυτό του, να μισεί το σχολείο και να αντιδρά με παθητικότητα ή επιθετικότητα, ανάλογα με την περίπτωση και το χαρακτήρα του. Εξαρτάται βέβαια κατά πολύ από την προσωπικότητα του δασκάλου, πώς θα επηρεάσει και θα διαμορφώσει το κλίμα στην τάξη του, ώστε ξένα παιδιά και γερμανόπουλα να πλησιαστούν και να ξεπεράσουν τυχόν προκαταλήψεις και αδυναμίες¹³. Αυτό αν και ο ίδιος ο δάσκαλος δεν είναι φορτωμένος προκαταλήψεις (όχι σπάνιο φαινόμενο, ιδίως στις μεγαλύτερες ηλικίες) και έχει τον απαιτούμενο χρόνο στη διάθεσή του να μελετήσει και να αντιμετωπίσει το ιδιόμορφο πρόβλημα των άλλοδαπών μαθητών που έχει στην τάξη του.

— Μία ακόμα επιβάρυνση για τον Έλληνα, και για τον ξένο γενικά μαθητή, είναι η ειδική σειρά μαθημάτων στη μητρική του γλώσσα, ή λεγόμενη «ελληνική ημέρα»¹⁴. Γιατί τα μαθήματα αυτά γίνονται μετά τα μαθήματα στο γερμανικό σχολείο, όποτε τα παιδιά δεν έχουν τον απαιτούμενο καιρό να ξεκουραστούν και να παίξουν — πράγμα σημαντικό για την ψυχική τους ισορροπία — αλλά ούτε να ετοιμάσουν τα μαθήματά τους για την επόμενη μέρα. Μερικές φορές εξ άλλου συμβαίνει τα μαθήματα στη μητρική τους γλώσσα να γίνονται την ίδια ώρα με τα μαθήματα στο κανο-

13. H. Koch, έ.α.

14. H. Koch έ.α. Η Έλληνική Πρεσβεία στη Βόννη απαιτούσε να γίνουν δύο οι «ημέρες» αυτές, δηλαδή δύο απογεύματα τη βδομάδα πεντάωρης διδασκαλίας.

νικό σχολείο, όποτε είναι υποχρεωμένα να απουσιάσουν στο ένα από τα δύο.

— Οι γονείς γενικά δεν μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους στην προετοιμασία των μαθημάτων τους. Πολύ περισσότερο όταν πρόκειται και για μαθήματα στη γερμανική γλώσσα¹⁵. Το μεταναστευτικό σπίτι με τους εξαιρετικά περιορισμένους χώρους δεν προσφέρεται για συγκέντρωση και μελέτη. Ο μαθητής είναι υποχρεωμένος να ετοιμάσει τα μαθήματά του στο ίδιο δωμάτιο που η μητέρα μαγειρεύει, ο πατέρας βλέπει τηλεόραση και τα μικρότερα αδέρφια παίζουν¹⁶.

Για την ένταξη των παιδιών των μεταναστών στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα απαραίτητη προϋπόθεση είναι η γνώση της γερμανικής γλώσσας. Και επειδή αυτή στα λεγόμενα έθνικά σχολεία δεν διδάσκεται αποτελεσματικά, εφαρμόστηκε το σύστημα των προπαρασκευαστικών ή μεταβατικών τάξεων, όπου τα ξένα παιδιά υποτίθεται ότι θα μαθαίνουν τόσο καλά τη γερμανική γλώσσα, ώστε να μπορούν χωρίς άλλες δυσκολίες να παρακολουθήσουν το κανονικό γερμανικό σχολείο. Οι τάξεις αυτές είναι ήδη ένταγμένες στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα, συγκροτούνται όταν συγκεντρώνονται σε μία περιοχή δεκαπέντε τουλάχιστον υποψήφιοι μαθητές της ίδιας εθνικότητας και η φοίτηση δεν επιτρέπεται να είναι μεγαλύτερη από δυο χρόνια. Η θεωρητικά σωστή αυτή λύση δεν είχε ως τώρα τα αναμενόμενα αποτελέσματα γιατί με το σύστημα που λειτουργούν και αυτές οι μεταβατικές τάξεις τείνουν να εξελιχθούν σε παράλληλο είδος των λεγομένων εθνικών σχολείων. Ένώ ο κύριος σκοπός τους είναι η εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας, τα δύο τρίτα των μαθημάτων γίνονται στην εθνική γλώσσα των μαθητών και μόνο το ένα τρίτο στη γερμανική και μάλιστα από δασκάλους της ίδιας εθνικότητας με τους μαθητές, που πολύ συχνά δεν κατέχουν αρκετά τη γλώσσα που αναλαμβάνουν να διδάξουν¹⁷. Στην αποτυχία αυτού του συστήματος συμβάλλει επίσης το γεγονός ότι οι μαθητές διδάσκονται όλοι μαζί ανεξάρτητα από την ηλικία τους

15. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκαν σε διάφορες πόλεις από νέους Γερμανούς «κύκλοι βοήθειας» για τα παιδιά των μεταναστών έξω από το σχολείο. Σκοπός τους είναι να βοηθούν τα παιδιά στην προετοιμασία των μαθημάτων τους και στην εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας. Ένας τέτοιος «κύκλος» που εργάζεται με αρκετή επιτυχία είναι η Initiativgruppe «Hilfe Fuer Gastarbeiterkinder» στο Μόναχο.

16. Σύμφωνα με στατιστική έρευνα που έγινε το 1970 στη Β. Ρηνανία - Βεστφαλία μόνο το 37,7% των άλλοδαπών μαθητών έφτασαν στο απολυτήριο του κύριου (δημοτικού) σχολείου, και 2% συνέχισαν τις σπουδές τους. Το 60,3% εγκατάλειψαν το σχολείο χωρίς απολυτήριο. Χαρακτηριστικό συγκρίσεων είναι το γεγονός ότι η Β. Ρηνανία - Βεστφαλία θεωρείται το κατ' έσοχην όμοσπονδο κράτος της Δ. Γερμανίας που παίρνει μέτρα για τη μόρφωση των άλλοδαπών παιδιών. Schwarzbuch, Ausländische Arbeiter, σελ. 144.

17. Schwarzbuch, έ.α. σελ. 140.

καὶ τὸ ἐπίπεδο τῶν γνώσεών τους. Ἔτσι οἱ τάξεις αὐτὲς παίρνουν φροντιστηριακὸ χαρακτήρα, οἱ μαθητὲς χάνουν τὴν ἀντίληψη τοῦ σχολείου ἐγγράφονται στὰ μέσα ἢ στὸ τέλος τῆς σχολικῆς περιόδου ἢ διακόπτουν τὴ φοίτησή τους γιὰ ἓνα διάστημα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ τήρηση ἐνὸς συγκεκριμένου προγράμματος¹⁸ καὶ ἡ ἐπιτυχία συγκεκριμένων ἀποτελεσμάτων.

Οἱ Γερμανοὶ ἔχουν διαπιστώσει τὴν κατάστασι πού ἐπικρατεῖ στὰ τάξεις αὐτὲς. Ἦδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1972 τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας τῆς Βάδης-Βυρτεμβέργης, π.χ. ἀποφάσισε νὰ ἐφαρμόσει ὁρισμένες ἀλλαγὲς στὴν προετοιμασία τῶν ἀλλοδαπῶν μαθητῶν, πού φαίνεται ὅτι μποροῦν νὰ ἔχουν καλὰ ἀποτελέσματα.

— Μειώνονται οἱ ὥρες διδασκαλίας στὴν ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν μαθητῶν καὶ αὐξάνονται στὴ γερμανικὴ. Ἡ διδασκαλία π.χ. γιὰ τοὺς Ἕλληνες μαθητὲς θὰ γίνεται στὴ γλῶσσα τους μόνο στὰ μαθήματα: ἑλληνικά, ἱστορία, θρησκευτικά, ἐνῶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα μαθήματα θὰ γίνονται στὴ γερμανικὴ. Ἔτσι οἱ ὥρες τῶν γερμανικῶν αὐξάνονται σὲ 15 τὴ βδομάδα καὶ τῶν ἑλληνικῶν μειώνονται σὲ 5.

— Οἱ δάσκαλοι γιὰ τὰ μαθήματα στὴ γερμανικὴ γλῶσσα θὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ Γερμανοί.

— Στὶς μεταβατικὲς τάξεις θὰ φοιτοῦν μαθητὲς ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων πού ζοῦν στὴ Δ. Γερμανία καὶ δὲν θὰ ἔχουν πιά ἐθνικὸ χαρακτήρα. Ἔτσι θὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἵδρυσι τέτοιων τάξεων καὶ σὲ μικρὲς πόλεις ἢ χωριά πού ὡς τώρα ὁ μικρὸς ἀριθμὸς ὑποψηφίων μαθητῶν, ξεχωριστὰ γιὰ κάθε ἐθνικότητα, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἵδρυσή τους.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπουσία τῶν παιδιῶν τῶν μεταναστῶν ἀπὸ τὶς τεχνικὲς ἐπαγγελματικὲς σχολές. Παρότι ζοῦνε σὲ μιὰ ἐντελῶς βιομηχανοποιημένη κοινωνία, οἱ ἀσχολίτες τῶν οἰκείων τους ἔχουν ἄμεση καὶ ἀποκλειστικὴ σχέση μὲ τὸ ἐργοστάσιο καὶ οἱ ἐμπειρίες τους ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνειδίκευτου ἐργάτη πρέπει νὰ εἶναι πικρὲς, δὲν ἔχουν κανένα προσανατολισμὸ πρὸς τὰ τεχνικὰ ἐπαγγέλματα. Βέβαια ἀνασταλτικὸς παράγοντας πρὸς τέτοιες κατευθύνσεις εἶναι ἡ ἄγνοια τῆς γερμανικῆς γλῶσσας καὶ ἡ ἀπαραίτητη προσκόμισι τοῦ ἐνδεικτικοῦ ἀπὸ τὸ ἐννιατάξιο ὑποχρεωτικὸ σχολεῖο. Ὡστόσο καὶ τὰ ἐλάχιστα παιδιά πού ἔχουν αὐτὰ τὰ προσόντα προτιμοῦν νὰ κατατρίβονται μὲ ἀμφίβολες σπουδὲς σὲ θεωρητικὸς κλάδους, μιὰ ροπὴ πού ἀποδίδεται κυρίως στὴν ἑλλειψὴ πληροφοριοδότησης καὶ παράδοσης πρὸς τέτοιες κατευθύνσεις. Δυστυχῶς οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς δὲν κατόρθωσαν νὰ δημιουργήσουν τέτοιου εἴδους σχολεῖα, πού θὰ ἀνακούφιζαν τοὺς μετανάστες καὶ θὰ δημιουργοῦσαν μιὰ νέα γενιά

18. H. Koch, ἑ.ἀ. σελ. 133.

εἰδικευμένων ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν ἐκπαιδευμένων στὸ ἐξωτερικὸ, πού-τιμὸ δυνάμικὸ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ βιομηχανία.

Ἀπὸ τὴν καταγραφὴ τῆς κατάστασις πού ἐπικρατεῖ στὸν τομέα τῆς ἐκπαίδευσις τῶν ἑλληνοπούλων στὴ Δ. Γερμανία βγαίνει μιὰ πολὺ συγκεκριμένη εἰκόνα. Πού εἶναι ὅμως ἡ ὁμὴ πραγματικότητα. Οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς ἀκολουθοῦν ἓνα ὑποτυπῶδες ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ἀγνοῶντας τελειῶς τὶς εἰδικὲς συνθήκες τῆς ζωῆς τῶν μεταναστῶν καὶ τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τῶν. Τὰ λεγόμενα ἑλληνικὰ σχολεῖα λειτουργοῦν μὲ τὸν τρόπο πού θὰ λειτουργοῦσαν σὲ κάποιο ἀπομακρυσμένο ἑλληνικὸ χωριό. Εἶναι ἐξαρτημένα οἰκονομικὰ ἀπὸ τὸ γερμανικὸ κράτος, πού πληρώνει αἰθουσες διδασκαλίας, χώρους παιχνιδιῶν, ἀθλητισμοῦ καὶ τοὺς περισσότερους δασκάλους καὶ ὑφίστανται μιὰ οἰζύντατη κριτικὴ τόσο γιὰ τὸν τρόπο λειτουργίας τους ὅσο καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκόμενης ὕλης ἀπὸ ξένους ἀρμόδιους καὶ ἀναρμόδιους. Αὐτό, ὅπου ὑπάρχει σχολεῖο, γιὰτὶ σὲ πολλὲς περι-οχὲς ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων εἶναι μικρὸς τὰ παιδιά τους δὲν ἔχουν καμιά διέξοδο.

Ἀπὸ γερμανικῆς πλευρᾶς τὰ πράγματα εἶναι ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένα. Δὲν ὑπάρχει μιὰ ἐνιαία πολιτικὴ ἀπέναντι στὸ πρόβλημα. Τὰ θέματα τῆς ἐκπαίδευσις τῶν ἀλλοδαπῶν παιδιῶν εἶναι στὴν ἀρμοδιότητα τῶν Ὑπουργείων Παιδείας τῶν Ὁμοσπόνδων χωρῶν πού τὸ καθένα ἐφαρμόζει διαφορετικὴ πολιτικὴ. Ἔτσι αὐτὸ πού εἶναι ὑποχρεωτικὸ γιὰ τὸν ἀλλοδαπὸ μαθητὴ πού ζεῖ στὴ Στουτγάρδη δὲν εἶναι γιὰ κείνον πού ζεῖ στὸ Μόναχο καὶ οἱ δυνατότητες πού προσφέρονται στὸ παιδί πού ζεῖ στὴν Κολωνία εἶναι ἀνύπαρχτες γιὰ κείνο πού ζεῖ στὸ Ἀμβούργο. Ἀλλωστε ἐπίσημα τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γερμανικῶν ἀρχῶν γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι τῶν ξένων παιδιῶν εἶναι πολὺ μικρότερο ἀπ' ὅτι ἐμφανίζεται σὲ μερικοὺς φωτισμένους ἐκπαιδευτικούς, ἢ σὲ ἓνα τμήμα τῆς προοδευτικῆς νεολαίας πού ἀνακινεῖ συνεχῶς τὸ πρόβλημα. Οἱ γερμανικὲς ἀρχὲς δίνουν τὴν ἐντύπωση, ὅτι γιὰ λόγους ἐντυπώσεων ἐκδίδουν διάφορες ἀποφάσεις γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι τῶν ξένων παιδιῶν, στὴν οὐσία ὅμως φαίνεται νὰ προτιμοῦν ἓναν ἀνανεωμένο στρατὸ ἀγγραμμάτων καὶ ἀπροβλημάτιστων ἀνθρώπων πού δὲν θὰ ἔχουν ἀντίρρηση νὰ λέγονται καὶ νὰ ζοῦν σὲ λίγα χρόνια, ὅπως σήμερὰ οἱ γονεῖς τους, Γκά-σταρμπάιτερ.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Ἀπὸ τὸ μαγνητόφωνο

... Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τὰχὼ χαμένα. Ἡ κόρη μου πηγαίνει στὸ γερμανικὸ σχολεῖο. Εἶναι πιά μεγάλο κορίτσι, ἔκλεισε τὰ δεκατρία. Καλὰ πηγαίνει σχολεῖο, μὰ τί θὰ γίνῃ ἐκεῖ; Ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ τὴ βοηθήσω οὔτε στὰ

ελληνικά. 'Εκείνη θέλει λέει να γίνει σχεδιάστρια μὰ πρέπει ἀκόμα νὰ πᾶει τρία χρόνια σχολεῖο καὶ ὕστερα δυὸ χρόνια στὴ σχολὴ γιὰ σχεδιάστρια. Ζῆσε Μάη μου δηλαδή. "Εμαθε καὶ τὰ γερμανικά καλά, μὰ τώρα τὴ χάνω, ἔγινε ὁ διερμηνέας τῆς γειτονιάς. "Οποῖος θέλει κάτι ἔρχεται στὴ Μαρία μου. "Ο μικρὸς πηγαίνει στὸ ἐλληνικό. Εἶναι λίγο μακριὰ καὶ κάποιος πρέπει νὰ τὸν πηγαίνει. Εἶναι στὴ δεύτερη τάξη. Κι' αὐτὸν δὲν μπορῶ νὰ τὸν βοηθήσω καὶ ὁ πατέρας του δὲν μπορεῖ, ἄσε κιόλας ποὺ δὲν τὸν βλέπει γιατί δουλεύει ὅλο ἀπογευματινὸς γιὰ νᾶναι κάποιος σπίτι. Πρωτὶ ἐγὼ, ἀπόγευμα ἐκεῖνος. Εἶναι καὶ νευρικός ἄνθρωπος, στὰν δὲν καταλαβαίνει τὸ παιδί τὸ σαμπιλλίζει. "Ετσι μᾶς ἔκανε ἡ Γερμανία, ποὺ δὲν εἶχε ποτές του νεῦρο. "Ο δάσκαλος μου λέει, ὁ Βασιλάκης δὲν εἶναι ἐπιμελής. Τὶ νὰ τοῦ κάνω; "Εγὼ ἔρχομαι στὸ σπίτι στίς 5. Νὰ κάνω δυὸ δουλειές, νόχτωσε. Πῶς νὰ τὸ διαβάσω; Μ' ἀρωτᾷ καὶ κάτι κι' ἄμα δὲ τὸ ξέρω μὲ κοροϊδεύει. Εἶναι κι ἀγόρι καὶ πρέπει νὰ μάθει δυὸ γράμματα μὰ πιὸ καλὰ ἔχω νὰ τὸ βάλουμε στὸ γερμανικό, ἐκεῖ εἶναι πιὸ συμμαζεμένα τὰ παιδιὰ, ἔτσι κι ἔτσι ἐμεῖς δὲν τῶχουμε σκοπὸ νὰ φύγουμε ἀπὸ τὴ Γερμανία...

... "Εγὼ εἶμαι πατέρας καὶ πονεῖ ἡ καρδιά μου. "Εδῶ εἴμαστε καλὰ καὶ πιάνουμε καλὰ λεφτά. Μὰ χωριὸ βλέπεις καὶ δὲν ἔχει σχολεῖο μ' ὅλο ποὺ εἴμαστε καὶ τριάντα οἰκογένειες μὲ παιδιὰ. "Η δουλειὰ μας εἶναι στὰ ξενοδοχεῖα. Τώρα ποὺ τὸ μεγάλο μου παιδί πρέπει νὰ πᾶει σχολεῖο, εἶναι κιόλας ἔννιά χρονῶ καὶ δὲν ἔχει πᾶει καθόλου καὶ τώρα πιά δὲ θέλει καὶ νὰ πᾶει στὴν πρώτη, λέω νὰ κατεβῶ στὸ Μόναχο νὰ ψάξω γιὰ δουλειὰ καὶ νὰ φέρω τὴν οἰκογένεια, μὰ πῶς νὰ ξηταιριαστοῦμε ἀπὸ δῶ; Δὲν εἶναι καὶ εὔκολο. "Εχουμε καὶ τὴν κόρη ποὺ εἶναι δέκα χρονῶ μὰ αὐτὴ δὲν πειράζει, ἀλλὰ τὸ παιδί;

... Ποῦ νὰ στείλω τὸν "Αλέκο, ἐγὼ πρέπει νὰ ρωτήσω. Τέλειωσε στὴν "Ελλάδα τὸ δηματικό, ἐδῶ εἶναι σὰν τίποτα. Νὰ τὸν στείλω πάλι σχολεῖο μὰ πρέπει νὰ ξέρει γερμανικά. Πᾶει σ' αὐτὲς τίς τάξεις ποὺ λένε γιὰ τὰ γερμανικά, στοὺς παπάδες, μὰ δὲ μαθαίνει τίποτα. Εἶναι τώρα δεκάξη χρονῶ, τουλάχιστον νὰ πᾶει κάποιον νὰ μάθει μιὰ τέχνη, μὰ δὲν τὸν παίρνουν πουθενά. Τὰ παιδιὰ τὰ δικά μας δὲν ἔχουν μοίρα. Δὲν θέλω νὰ γίνει σὰν καὶ μένα ἀνειδίκεντος, εἴμαστε προοδευτικοὶ ἄνθρωποι καὶ θέλουμε νὰ κάνουμε τὰ παιδιὰ μας τῆς προκοπῆς. Πές μου ὅμως ποῦ νὰ πᾶω νὰ ρωτήσω, νὰ μάθω τί νὰ τὸν κάμω. "Ας ποῦμε πῶς δὲν τὰ παίρνει τὰ γερμανικά. Πρέπει δηλαδή γι' αὐτὸ νὰ μείνει στραβὸ τὸ παιδί; Δὲν τὸ παίρνουν, οὔτε μαθητευόμενο σὲ τέχνη. Τὰ παιδιὰ μας δὲν τὰ θέλει κανεῖς, οὔτε οἱ Γερμανοί, οὔτε οἱ "Ελληνες...

Μιὰ μαθήτρια

... "Εγὼ πηγαίνω στὴν πέμπτη. Μάλιστα στὸ ἐλληνικό, ἐμεῖς εἴμαστε ἐλληνόπουλα καὶ θέλουμε ἐλληνικό σχολεῖο. "Εμεῖς τοὺς μάθαμε αὐτοὺς (τοὺς Γερμανοὺς) γράμματα διότι ἡ πατρίδα μας εἶναι ἡ μεγαλύτερη πατρίδα τοῦ κόσμου. Κάνουμε λιγώτερες ὥρες ἀπὸ τὰ γερμανάκια ἀλλὰ μαθαίνουμε περισσότερα. Εἴμαστε ἔξυπνοι ἄνθρωποι καὶ προκόβουμε παντοῦ, ἔτσι λέει καὶ ὁ κύριός μας. Τὶ θὰ κάνω στὰν τελειώσω τὸ σχολεῖο; Δὲν ξέρω ἀκόμα, θὰ δοῦμε...

Καὶ ἓνας μαθητῆς

... Θέλω νὰ πᾶω πολὺ (χρόνο) σχολεῖο. Τώρα εἶμαι στὴν τετάρτη τάξη. Θὰ γίνω γιατρός. Φέτος πῆγα πρώτη φορὰ στὸ γερμανικό. Στὴν ἀρχὴ μᾶς κοροϊδῆσανε τὰ γερμανάκια ἐμένα καὶ τὸν "Αγγελὸ καὶ τὸν "Αχμέτ, ἐμεῖς εἴμαστε μονάχα οἱ ξένοι. Μιὰ μέρα ὁ "Αχμέτ ποὺ εἶναι Τοῦρκος ἔπιασε ἓνα γερμανάκι νὰ τὸ πνίξει. Δὲν τὸ πέθανε δηλαδή μὰ παραλίγο. "Υστερα ὁ δάσκαλος δὲ μάλλωσε ἐμᾶς μὰ μάλλωσε τὰ γερμανάκια κι ἀπὸ τότε δὲ μᾶς πειράζανε πιὰ. Τώρα ἔχουμε καὶ φίλους. "Εμένα μου δίνουνε βιβλία, παίζουμε κιόλας μαζί. Εἶμαι ἔντεκα χρονῶ. Μάλιστα θὰ γίνω γιατρός. "Ο πατέρας μου καὶ ἡ μάνα μου λένε ὅτι θὰ περιμένουν ἐδῶ μέχρι νὰ τελειώσω τὸ σχολεῖο. Τὰ παιδιὰ τοῦ ἐλληνικοῦ μὲ κοροϊδεύουνε γιατί λέω γό (ἀντὶ γό). Μὰ ἐκεῖνα δὲ μάθανε τίποτα γερμανικά καὶ ὅλο παίζουνε στὴ γειτονιά...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Ἀπασχόληση τῶν παιδιῶν τῶν μεταναστῶν σὲ %

	ἐργαζόμενοι καὶ μαθητευόμενοι	μαθητὲς σπουδαστὲς-φοιτητὲς	σὲ παιδικούς σταθμούς
ΙΤΑΛΟΙ	18	29	11
ΕΛΛΗΝΕΣ	11	36	11
ΙΣΠΑΝΟΙ	12	41	9
ΤΟΥΡΚΟΙ	11	30	15
ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ	.	29	.

Σημ. : Τὸ ποσοστὸ ποὺ μένει ἀκάλυπτο (περίπου 40%) ἀφορᾷ νήπια καὶ μὴ ἀπασχολούμενα παιδιὰ μέχρι 20 ἐτῶν.

Πηγή : Ausländische Arbeitnehmer 1969, 1970.

Ἀπασχόληση τῶν παιδιῶν τῶν μεταναστῶν κατὰ ὁμάδες ἡλικιῶν (σε %)

ἡλικία	σὲ παιδικούς σταθμούς	σὲ μεταβατικὲς τάξεις	σὲ γερμανικά σχολεῖα	σὲ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση
ὡς 5 ἐτῶν	7	—	—	—
6-10 »	2	24	47	—
11-14 »	—	25	59	1
15-17 »	—	5	13	20
18-20 »	—	1	2	8
20 καὶ πάνω	—	—	1	3

	ἐργάζονται	μένουν στὸ σπίτι
ὡς 5 ἐτῶν	—	93
6-10 »	—	27
11-14 »	1	14
15-17 »	47	15
18-20 »	83	6
20 καὶ πάνω	84	12

Πηγή : Der Arbeits — und Sozialminister des Landes Nordrhein — Westfalen : Befragung Ueber die Wohnverhaeltnisse Ausländischer Arbeitnehmer - Familien. Duesseldorf 6. Mai 1970.

116.960 ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΕΣ

Ἡ κοινωνιολόγος Μαρία Μπόρις γράφει ὅτι ἡ Δ. Γερμανία ὡς πρὸς τις δυνατότητες ἀνάπτυξης ποὺ προσφέρει στὶς γυναῖκες εἶναι μιὰ ἀπὸ τις πρὸ καθυστερημένες χώρες τῆς Εὐρώπης. Μόνο στὰ τελευταῖα χρόνια γίνονται ἐνέργειες γιὰ τὴ δημιουργία σύγχρονων συνθηκῶν στὶς ἐργαζόμενες γυναῖκες καὶ μητέρες. Ὡστόσο θεωρεῖται ἀκόμα ἐντελῶς φυσικὸ νὰ ἀμείβονται οἱ γυναῖκες λιγώτερο, γιὰ τὴν ἴδια ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ ἐργασία, ἀπὸ τοὺς ἄντρες. Ἀναζητώντας κανεῖς περισσότερες λεπτομέρειες στὸν τρόπο πληρωμῆς τῶν γυναικῶν κατὰ βιομηχανικὸ κλάδο διαπιστώνει ὅτι οἱ ἐργαζόμενες στὴν ἐνδυματοβιομηχανία πληρώνονται κατὰ 23,7% λιγώτερο ἀπὸ τοὺς ἄντρες, στὴν ἠλεκτροβιομηχανία κατὰ 26,5%, στὴν ὑαλοβιομηχανία κατὰ 34% καὶ στὶς τυπογραφικὲς ἐργασίες κατὰ 38,3%¹. Αὐτὴ ἡ διάκριση, ἐντελῶς νόμιμη, ὑπὸ τις εὐλογίες τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας, εἶναι ἓνα καθημερινὸ δῶρο πρὸς τοὺς ἐργοδότες. Ἐννιά ἑκατομμύρια ἀπὸ τὰ τριανταπέντε τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων πληρώνονται κατὰ τὸ ἓνα τρίτο τοῦ μισθοῦ λιγώτερο. Καὶ αὐτὸ σημαίνει 135 ἑκατομμύρια μάρκα τὴν ἡμέρα κέρδη γιὰ τοὺς ἐργοδότες².

Ἄν ἡ ἐργαζόμενη Γερμανίδα εἶναι κοινωνικὰ μειωμένη καὶ καταπιεσμένη, πολὺ περισσότερο ἐντονη εἶναι ἡ κατάστασις αὐτὴ στὶς ἄλλοδαπὲς ἐργαζόμενες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι γυναῖκες, ἔχουν τὴν ἀτυχία νὰ εἶναι καὶ «ξένες». Ἐχουν κατὰ καιροὺς ἀποκαλυφθεῖ «γκέτο» ἐργασίας καὶ διαμονῆς μεταναστριῶν ποὺ θυμίζουν μεσαίωνα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πασίγνωστο γιὰ τὴν ἀγριότητά του ἐργοστάσιο Τρίττελ δὲ μπορεῖ κανεῖς νὰ ξεχάσει τὸ φριχτὸ κοινόβιο στὸ Ἑσσεν, Καρνάπερστράσσε 225, ὅπου σαράντα Ἑλληνίδες ζοῦν σὲ χτηνώδεις συνθήκες, οὔτε τὸ ρομαντικὸ χωριὸ Κέτβικ ὅπου οἱ Ἑλληνίδες ἐργάτριες τοῦ ὑφαντουργεῖου Γιόχαν-Βίλχελμ Σάιντ ἀντιμετωπίζουν καθημερινὰ στὸ μὲν ἐργοστάσιο «τὴ σκόνη, τὸ βήχα, τὸ ἄσθμα καὶ τὴ φυματίωση» καὶ στὸ σπίτι «τὸ συνωστισμό, τὴν ὑγρασία καὶ τὴν παγωνιά»³. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ δὲν εἶναι δυστυχῶς ἐξαιρέσεις οὔτε καὶ τὰ μοναδικά. Ἴσως οὔτε καὶ τὰ πρὸ χαρακτηριστικά.

Οἱ ἐργοδότες ἔχουν ἰδιαίτερη προτίμησις στὶς μετανάστριες. Εἶναι περισσότερο πειθαρχικὲς καὶ φοβισμένες ἀπὸ τοὺς ἄντρες, βρίσκονται μόνιμα στὶς κατώτερες μισθολογικὲς κλίμακες καὶ σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις διεκδικοῦν τὴ μισθολογικὴ τους ἀνοδο. Ἄλλωστε καὶ τὰ περισσότερα κρούσματα ἐξαπάτησης καὶ ἡ ἀπομύζηση ἀπὸ τοὺς ἐργοδότες τῆς ἐργατικῆς δύναμης, φτηνότερης καὶ ἀπὸ τις χαμηλότερες συλλογικὲς συμβάσεις, παρουσιάζονται στὶς ἄλλοδαπὲς ἐργάτριες. Ἰδιαίτερα καταπιεσμένες εἶναι οἱ με-

1. Statistisches Bundesamt.

2. Ἑλ. Ἑλλάδα, 18-2-71.

3. «Unsere Zeit».

τανάστριες που εργάζονται σε εργοστάσια μικρών απομακρυσμένων πόλεων, στα τουριστικά ξενοδοχεία των γερμανικών Άλπεων και σε μικρά εργαστήρια. Το παράπονό τους εκτός από τις συνθήκες κατοικίας και εργασίας, είναι ή τρομερή απομόνωση, ή έλλειψη κάθε ψυχαγωγίας, ή απουσία των αρχών των χωρών τους, ή δυσκολία της επικοινωνίας με τους συμπατριώτες τους, ο αποκλεισμός των παιδιών τους και από τη στοιχειώδη εκπαίδευση και ή έλλειψη κάθε δυνατότητας εκκλησιασμού⁴.

Πολλά από τα δεινά αυτά αποφεύγουν οι μετανάστριες που ζουν στη Γερμανία με την οικογένειά τους και εργάζονται σε εργοστάσια κάποιας μεγάλης πόλης. Ωστόσο τα βασικά προβλήματα είναι κοινά για όλες, οι φροντίδες του σπιτιού μετά την εργασία, ή στενότητα του χώρου, ή εγκατάλειψη των παιδιών, ή άγνοια της γλώσσας και ή καλύτερη ψυχολογική τους θέση.

Ενώ οι μετανάστριες μόλις φτάνουν το 29% του συνόλου των μεταναστών, οι Έλληνίδες ξεπερνούν το 43% του συνόλου των Ελλήνων που ζουν στη Γερμανία. Τα ποσοστά αυτά αντιστοιχούν στα στοιχεία που δίνει το δημοσπονδιακό ίδρυμα εργασίας και αφορούν εκείνους τους ξένους που ήλθαν στη Γερμανία με συμβόλαια εργασίας. Ειδικά όμως για τις Έλληνίδες υπάρχει και ένας αριθμός που ήλθαν ύστερα από πρόσκληση του συζύγου τους και δεν έχουν άδεια εργασίας ή εργάζονται ευκαιριακά χωρίς να δηλώνονται στις αρμόδιες υπηρεσίες ασφαλίσεως εργαζομένων. Έτσι ο πραγματικός αριθμός τους κυμαίνεται στα 150.000 άτομα.

Περισσότερα και έντελώς ιδιαίτερα προβλήματα έχουν οι νέες κοπέλλες. Ξεκινούν από το χωριό τους πολύ μικρές σπάζοντας μια παράδοση αιώνων που ήθελε τα κορίτσια εξαρτήματα του σπιτιού και του χωραφιού και θεωρούσε μεγάλο αμάρτημα ακόμα και την ελεύθερη συναναστροφή με τον πληθυσμό του ίδιου του χωριού. Χιλιάδες κορίτσια από τα ελληνικά χωριά μόλις συμπληρώνουν τα δεκαοχτώ τους χρόνια, μερικά και μικρότερα ακόμα, ξεκινούν από το 1960 χωρίς την παραμικρή επιτήρηση για το μεγάλο ταξίδι στη Γερμανία. Δεκάδες χιλιάδες έλληνοπούλες έχουν κάνει το ντεμπούτο της ζωής τους στα εργοστάσια και στα κοινόβια της Ζήμενς. Βρίσκονται ξαφνικά, από τη μία μέρα στην άλλη, σ' ένα τρόπο ζωής και σ' ένα περιβάλλον που ούτε μπορούσαν να φανταστούν πως υπάρχει. Και πρέπει να παλαίψουν πάρα πολύ για να προσαρμοστούν. Αν δεν τα καταφέρουν ξέρουν πως γκρεμίζονται τα όνειρα όχι μόνο τα δικά τους, αλλά πολύ συχνά και ολόκληρης της οικογένειας γιατί ή μοναδική λύση είναι

4. Συντάκτης της ραδιοφωνίας της Βαυαρίας ανακάλυψε τον Μάρτη του 1973 ότι 600 Έλληνες που ζουν και εργάζονται σε τρία ξενοδοχεία ενός χωριού των Άλπεων είναι τρομερά απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο.

ή επιστροφή στο χωριό. Δεν είναι τυχαίο ότι αναλογικά τα περισσότερα κρούσματα νευρασθενειών, ψυχώσεων, άγχους και μονίμων μελαγχολιών παρουσιάζονται σε κορίτσια 18 - 25 ετών.

Τα νέα κορίτσια, ιδίως αυτά που έχουν τελειώσει τουλάχιστον το δημοτικό σχολείο, μαθαίνουν γρήγορα γερμανικά σε αντίθεση με τις μεγαλύτερες γυναίκες και ιδιαίτερα εκείνες που έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις και δε μπορούν να ασχοληθούν με τη γλώσσα. Βέβαια δε μαθαίνουν τη γλώσσα τέλεια γιατί ελάχιστες μπορούν να παρακολουθήσουν συστηματικά μαθήματα. Ωστόσο μπορούν κάλλιστα να συνεννοηθούν, να κάνουν συντροφιά με ξένους και μερικές φορές να παρακολουθήσουν μιά επαγγελματική σχολή. Παρά την απαραίτητη υπαρξη του τραπεζιτικού βιβλιαρίου όσες κατορθώνουν να προσαρμοστούν, παρακολουθούν τη μόδα, ψυχαγωγούνται και προσπαθούν να μάθουν «κάτι» για να ξεφύγουν από την κατηγορία του ανειδίκευτου βοηθητικού εργάτη. Δεν τα καταφέρνουν πολλές. Ο χρόνος είναι βασικό εμπόδιο. Όπως επίσης και τα έξοδα γιατί όλες οι επαγγελματικές σχολές είναι ιδιωτικές. Ωστόσο αν υπήρχε συμπαράσταση και ενημέρωση από πλευράς των ελληνικών αρχών πολύ περισσότερες εργάτριες θα αποκτούσαν μιά επαγγελματική εκπαίδευση.

Παρακολουθήσαμε την εξέλιξη 130 Ελληνίδων ηλικίας κάτω των 25 ετών που ήλθαν για πρώτη φορά στη Γερμανία το 1967, στο εργοστάσιο Ζήμενς. Κατάγονταν όλες από την ελληνική επαρχία, οι 90 είχαν τελειώσει το δημοτικό σχολείο και όλες ήταν ανύπαντρες. Στα 1972 μόνο 35 από τις 130 εξακολουθούσαν να εργάζονται στη Ζήμενς. Οι υπόλοιπες είχαν φροντίσει να βρουν δουλειά μετά τη λήξη του συμβολαίου τους σε άλλες επιχειρήσεις με βασικό δικαιολογητικό ότι πληρώνονταν καλύτερα. Τρείς απ' αυτές είχαν παρακολουθήσει μιά σχολή σχεδιαστών και οι δύο την τελείωσαν. Μιά εργάζεται σε γερμανική τράπεζα και μιά άλλη σαν διερμηνέας. Τρείς έγιναν κομμώτριες, μία αισθητικός και μία φυσιοθεραπεύτρια. Οι υπόλοιπες εργάζονται έξω από τη Ζήμενς σαν εργάτριες. Έξιητα δύο παντρεύτηκαν στην περίοδο αυτή με Έλληνες μετανάστες και μία με Γερμανό συνάδελφό της. Ο απολογισμός όμως δε σταματά εδώ που μάλλον ή κατάσταση δε φαίνεται τραγική. Τρείς κοπέλλες βρίσκονται στα νοσοκομεία με ψυχικές ασθένειες, δώδεκα έχουν επιστρέψει στην Ελλάδα στη διάρκεια της πρώτης διατίας, μιά εξακολουθεί να εργάζεται αλλά πάσχει από μανία καταδιώξεως, δύο έχουν επιχειρήσει να διακόψουν την εγκυμοσύνη τους με πολύ τραγικά αποτελέσματα για την υγεία τους και μία έχει μείνει ανάπηρη από εργατικό ατύχημα. Μία ακόμα έχει πάρει «τον κακό δρόμο».

Η έρευνα αυτή δεν επιχειρεί με κανένα τρόπο να γενικοποιήσει την κατάσταση και να ισχυριστεί ότι υπάρχουν αναλογίες που ανταποκρί-

νονται σέ όλες τις Έλληνίδες. Αντίθετα είναι εξακριβωμένο ότι τόσο τα ιδιαίτερα προβλήματα, όσο και η εξέλιξη των μεταναστριών εξαρτώνται από το είδος και τον τόπο της εργασίας τους, το περιβάλλον τους, την κοινωνική αγωγή που είχαν από την πατρίδα τους και το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Η έρευνά μας αναφέρεται στις καλύτερες περιπτώσεις γιατί αφορά ένα από τα μεγαλύτερα και από τα πιο σύγχρονα εργοστάσια της Γερμανίας που λειτουργεί σέ μιá μεγαλούπολη όπως το Μόναχο.

Συχνά ακούγεται ή έκφραση «πήρε τον κακό δρόμο». Ωστόσο πρέπει νά διευκρινιστεί ότι ανάλογα μ' αυτόν που το λέει, «κακός δρόμος» μπορεί νά σημαίνει από το ότι μιá κοπέλλα φοράει παντελόνια μέχρι το ότι πορνεύεται. Ο κ. Σ. Κλαδάς στη γνωστή μελέτη του⁵ αναφέρει ότι μικρός αριθμός Έλληνίδων μετά την λήξη της εργασίας τους επιδίδονται στην άσκηση του αρχαιότερου επαγγέλματος και διαπιστώνει ότι «σκοπός και ένταυθα αποταμιευτικός. Διπλασιάζουν και τριπλασιάζουν το εισόδημά των και προσδοκούν ταχύτερον τον σχηματισμόν του προσφίλου κομποδέματος». Και εκεί που περίμενε κανείς από την μελετητή νά εξηγήσει τά αίτια και τους σκοπούς του «κομποδέματος» (το εξηγεί μιá ιέρεια της νύχτας σέ συνέντευξή της) προτείνει την αφαίρεση του διαβατηρίου των κοριτσιών αυτών και τον αναγκαστικό επαναπατρισμό τους «διá νά μήν παρασυρθῇ το πλῆθος των ἐν Γερμανία Έλληνίδων εἰς ζωὴν ἀπαράδεκτον διá τὴν Ἑλλάδα». (!) Καί βέβαια ὑπάρχουν τέτοιες ιέρειες. Καί βέβαια κάνουν μέ τή μέθοδο αὐτή «κομποδέμα». Καί βέβαια αγοράζουν διαμερίσματα καί γαμπρούς στήν πατρίδα τους. Ἀλλά ποιός φταίει; Ἀλλωστε γιά νά εἵμαστε καί ἀντικειμενικοί: Ὁ ἀριθμός τέτοιων περιπτώσεων εἶναι τόσο μικρός πού δέ μπορεί νά ἀναφερθεῖ κἄν σέ ποσοστά καί πάντως εἶναι πάρα πολὺ μικρότερος ἀπ' ὅτι συναντᾷ κανείς σέ ἑλληνικὲς πόλεις. Ὁ γάμος παραμένει ὁ κύριος στόχος τῶν κοριτσιῶν πού μεταναστεύουν. Μὲ τρόπο ὅμως πού διαφέρει ἀπὸ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα. Ἡ Ἑλληνίδα τῆς Γερμανίας δὲν προσδοκᾷ τὸ γαμπρὸ γιά νά ἐξασφαλιστεῖ. Ξέρει ὅτι εἶναι αὐτοδύναμο ἄτομο, ὅτι ἔχει τὰ ἴδια δικαιώματα μέ τὸν ἄντρα καί τὰ διεκδικεῖ. Ἀν συχνά ἀκόμα παρουσιάζεται ἡ τάση τοῦ γάμου γιά τὴν «ἀποκατάσταση» καί ἡ αὐταρχικὴ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, ὀφείλεται στήν παράδοση καί στήν ἀμφιβολία γιά τίς δυνατότητες νά ζήσει ἓνα κορίτσι αὐτοδύναμο μετὰ τὴν ἐπιστροφή στήν πατρίδα του.

5. Τὰ θέματα τῶν ἐν Δ. Γερμανία Ἑλλήνων ἐργατῶν, 1965.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Δέ θέλησε νά ἀποκαλύψει τὸ ὄνομά της. Κάτοικος χάϊμ Κόναπεροστράσσε 225 Β. Ἑτῶν 23 (Φεβρουάριος 1971).

...Ὅπως καί στίς στρατῶνες ὑπάρχει καί δῶ πρωϊνὸ ἐγερτήριο. Στίς πέντε τὸ πρωὶ ἀρχινᾶνε ὅλα τὰ κονδούνια τοῦ σπιτιοῦ νά χτυπᾶνε σὰ δαιμονισμένα. Κανείς δέ μπορεί νά τὰ σταματήσει. Στίς ἑξῆ φεύγουμε μέ λεωφορεῖα τῆς φίρμας καί πᾶμε σ' ἓνα χωριὸ πού εἶναι τὸ ἐργοστάσιο, Φέλμπερ τὸ λένε τὸ χωριό. Ἡ φίρμα μας εἶναι ἡ Χίλμπεκ καί Φόρστ καί φτιάχνει κομμάτια γιά αὐτοκίνητα. Θέλουμε μιὰ ὥρα νά πᾶμε καί μιὰ ὥρα νά γυρίσουμε. Γυρνᾶμε στίς 6 τὸ ἀπόγευμα καί εἵμαστε ψόφιος γιατί εἶναι δεκατρεῖς ὥρες ἀπὸ τὸ πρωὶ πού ξυπνήσαμε. Τώρα πρέπει νά προλάβουμε νά πωλήσουμε, νά μαγειρέψουμε, νά φᾶμε, νά πλύνουμε τὰ ρούχα μας καί νά πλυθοῦμε οἱ ἴδιες. Πρέπει καί νά συμμαζέψουμε τὰ δωμάτιά μας. Ναί σιγὰ πού ἔχουμε ἀπὸ ἓνα δωμάτιο. Σὲ ἐννιά δωμάτια κοιμοῦμαστε σαράντα γυναῖκες. Οἱ ἐννιά εἶναι Τουρκάλες καί μεῖς οἱ ἄλλες Ἑλληνίδες. Μιὰ φορὰ τὸ μήνα μᾶς δίνουν καθαρὰ σεντόνια καί οἱ κουβέρτες εἶναι τοιμένες, ἐγὼ ἀγόρασα δικιά μου γιατί δὲν ἔχει θέρμανση καί πούντιασα. Ἐχουμε μιὰ κουζίνα μέ δεκαεξὲς μάτια μὰ τὰ δέκα εἶναι χαλασμένα. Δίπλα ἔχει μιὰ γούρνα πού πλένουμε καί τὰ πιάτα καί τὰ ρούχα μας καί τὰ ποδάρια μας. Πληρώνουμε ἑξήντα μάρκα τὸ μήνα τὸ κορεββάτι καί δὲν πᾶει τὸ μηνιατικὸ ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο πάνω ἀπὸ πεντακόσια ποτέ. 3,40 τὴν ὥρα παίρνουμε ἀκαθάριστα. Κάθε βράδυ στίς 10 κλείνουν οἱ πόρτες τοῦ σπιτιοῦ κι' ἅμα μείνεις ἔξω πρέπει νά πᾶς στὸ ξενοδοχεῖο γιατί καμιά μας δὲν ἔχει κλειδί. Ἐδῶ ἡ μάνα μου, πού λέει ὁ λόγος, νῆρθε νά με δεῖ, ἀπαγορεύεται νά μπεῖ στὸ χάϊμ. Διάβασε καί τὴν ταμπέλα πού κρέμεται στήν πόρτα. Ναί, γιατρός. Δέ μπορούμε νά πᾶμε ὅπου θέλουμε παρὰ μονάχα σὲ ἓναν πού μέ τριανταοχτὼ πυρετὸ μᾶς στέλνει στὴ φάμπρικα γιά δουλειά *...

...Ἐγὼ γιά νᾶμαι εἰλικρινὴς δὲν ἤθελα νὰ ἴρθῶ γιατί ἄκουγα ὅτι ἐδῶ στὴ Γερμανία γίνονται πολλὰ, ὅτι τ' ἀγόρια ἄς ποῦμε κοροϊδεύουν τὰ κορίτσια, ἀλλὰ ἡ ἀδελφή μου πιὸ θαρραλέα, παρόλο πού ἦταν πιὸ μικρή, ἔπῃραμε τὴν ἀπόφαση, ρωτήσαμε βέβαια καί τὸ θεῖο μας καί μᾶς εἶπε νὰ ῥθοῦμε, νά προσέχουμε νά κάνουμε μέτρια ζωὴ καί λίγη οἰκονομία καί νά γυρίσουμε μιὰ μέρα στὴν Ἑλλάδα.

* Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1973 50 Ἑλληνίδες ἐργάτριες πῆραν μέρος στὴ δεκαπενθήμερη ἀπεργία πού ἔγινε στὸ ἐργοστάσιο Χίλμπεκ καί Φόρστ, ἐναντίον τῆς παράνομης κατακράτησης οἰκονομικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργατῶν.

Στην αρχή ήθελα νά φύγω. Ήνοιωθα πολύ μόνη μου, παρόλο πού ήμουν μαζί με την αδελφή μου. Ή αδελφή μου ήταν άλλος χαρακτήρας, δεν την ήνοιαζε, εγώ πάντα ζητούσα τη μητέρα μου, τις αδελφές μου, έκλαιγα, έβλεπα όνειρα, παραμιλούσα τὰ βράδια. Δεν διασκεδάσα. Δεν έβγαينا γιατί... λόγω οικονομίας νά σοῦ πῶ την αλήθεια. Στο χάϊμ δεν έκανα παρές. Εκεί συναντούσες διάφορους χαρακτήρες. Άλλες ήθελαν νά κάνουν μεγάλη ζωή, άλλες νά γλεντούν, άλλες έκαναν μεγάλες οικονομίες και άλλες θέλανε νά ζούν μέτρια. Το 1970 ύστερα από οχτώ χρόνια στη ξενιτειά πήγα στην Ελλάδα για μόνιμα και αγόρασα ένα πολύ ωραίο διαμέρισμα. Μά ύστερα ξαναγύρισα στη Γερμανία γιατί σκέφτηκα γιατί νά μὴν πάω τη στιγμή πού τὸ μάροκ ἄς ποῦμε έχει άνεβεί και συμφέρει τὸν καθένα νά ῥθει νά εργαστεῖ...

... Έγώ εἶμαι παντρεμένη με δυὸ παιδιά, τὸ ένα τῶκα να ἔδω. Δὲ ξέρω γερμανικά, πού νά τὰ μάθω πού πρέπει νά τρέξω ἀπὸ τὴ δουλειά νά δῶ τὸ σπίτι μου και τὰ παιδιά. Μάλιστα οἱ γυναῖκες έχουν ιδιαίτερα προβλήματα. Νά σοῦ πῶ κάτι και νά μὴ νομῖσεις ὅτι εἶμαι ἀχρεία. Τὸν πρώτο καιρὸ δὲν ήξερα νά ζητήσω μπαμπάκι. Καὶ πῶς νά σοῦ πῶ νά τὸ καταλάβεις, μπορεῖ γυναῖκα νά κάνει χωρὶς μπαμπάκι; Τέλος πάντων οἱ δυσκολίες τοῦ σπιτιοῦ εἶναι και γιὰ τοὺς ἄντρες, μὰ τι τὰ θες οἱ ἄντρες ἀλλιῶς τις καταλαβαίνουνε κι' ἀλλιῶς ἐμεῖς οἱ γυναῖκες πού ἔρχεται ἕνας ἄνθρωπος και πέφτουν τὰ μούτρα μου ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀχούρι πού μένουμε...

Ἀφήγηση

Μάλιστα εἶμαι μιὰ κοπέλλα ἀπὸ «κείνες». Αὐτὸ δὲ θέλετε ν' ἀκούσετε; Εἶμαι και δὲν ντρέπομαι και σᾶς λέω και τ' ὄνομά μου ἂν θέλετε. Λοιπὸν ἐγὼ δὲν κάνω πεζοδρομιο, πηγαίνω στὰ κοινόβια τὰ ἄντρικὰ και παίρνω 20 μάρκα τὴ βίζιτα. Μάλιστα. Καλὰ δὲν τὸ ἐπαναλαμβάνω πῶς εἶμαι ὑστερικιά; εἶμαι μιὰ κοπέλλα σὰν ὅλες τις ἄλλες, δὲν ἔχω γκόμενους, δὲν τρώω τὰ λεφτά μου στὰ λοῦσα και δὲ γυρίζω στὰ κέντρα, ἔχω βιβλίοριο στὴν τράπεζα με πενήντα χιλιάδικα στρογγυλά και γὼ σᾶς λέω πῶς στὴν Ελλάδα θὰ φαγωθοῦνε ποῖος θὰ με πάρει. Έγὼ πήγα καλοκαίρι και λέγανε πρόκοψε ἡ Μαρία, μωρὲ δὲν τοὺς κατοναῶς ἅμα μετράνε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ λεφτά, νά και γὼ λεφτά νά μπῶ στὴν ἀψηλὴ κοινωνία. Γιατὶ πήγα στὸ νυχτερινὸ γυμνάσιο και ὁ δάσκαλος με τσίμπησε και δὲν ξαναπήγα ἀπὸ τὴν τρίτη τάξη, νᾶχα τὰ μυαλά τὰ τώρα θᾶλεγα και τι ἔγινε; τσίμπησε ὁ ἄνθρωπος και ξεθύμανε, θὰ μοῦ βάλει και καλὸ βαθμό, μὰ βλέπετε ἐμεῖς ἀπὸ τὰ χωριά τέτοια μυαλά ἔχουμε. Ύστερα ἔφυγα γιὰ τὴ Γερμανία κι' ἔδω πού δούλεψα τὸ πρώτον στὸ ἐργοστάσιο εἶδα πῶς

μᾶς βοῖζοννε ἐμᾶς τοὺς ξένους και εἶπα θὰ μάθω γερμανικά νά σᾶς χέξω κι' ἐγὼ ὡς καθὼς και ἔμαθα και τὸν καθένα τότε βάζω στὴ θέση του. Μὰ ἐγὼ δὲ σήκωσα ψηλὰ τὴ μύτη ἐπειδὴ ἔχω πέντε δεκάρες τώρα, δουλεύω και στὸ ἐργοστάσιο ἄκόμα, ὅλη μέρα ράβω καθίσματα γιὰ αὐτοκίνητα, μοῦ βγαίνει ὁ θεὸς και δυὸ - τρεῖς μέρες τὴ βδομάδα δουλεύω και τὴν ἄλλη δουλειά και βάζω δυὸ χιλιάδες τὸ μῆνα στὴν πάντα. Πῶς ἄρχισα νά κάνω τέτοια δουλειά δὲ στὸ λέω, παρότατα, ὅλες ἔνε τὰ ἴδια, με παρσούρανε, ἐγὼ δὲν τὸ λέω και ξέρω τι κάνω, κολοκύθια αὐτὰ πού ἔνε, εἰκοσιπέντε χρονῶ τώρα ἔχω μυαλό. Έγὼ μπαίνω στὸ μάτι ὁλωνῶν και σοῦ λέω κάποια μέρα νά με δεῖς στὴν Ελλάδα με γκόμενο ἐπιστήμονα γιατί μετροῦνε τὸν ἄνθρωπο με τὰ λεφτά και γὼ στὸ κάτω κάτω ὅτι δίνω δικό μου εἶναι και παίρνω και φτηνά, οἱ ἄλλοι πού κάνουνε στόγιες εἶναι κλέφτες, ἐκείνους νά πᾶτε νά δεῖτε και νά μοῦ πεῖτε ὅτι αὐτὸ πού κάνω εἶναι βρώμικο...

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΕΣ ΣΤΗ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ
Σεπτέμβριος 1972

Χώρα προέλευσης	Σύνολο μεταναστών	Ποσοστό	Αριθμός μεταναστριών	Ποσοστό μεταναστριών
Ιταλία	426.395	18,1	104.292	24,5
Ελλάδα	270.227	11,5	116.960	43,3
Ισπανία	184.213	7,8	55.715	30,2
Τουρκία	511.560	21,8	119.615	23,4
Πορτογαλία	66.008	2,8	19.898	30,1
Γιουγκοσλαβία	474.935	20,2	147.824	31,1
Μαρόκο	15.016	0,6	308	2,1
Τυνησία	11.033	0,5	914	8,3
Υπόλ. χώρες	392.844	16,7	125.130	31,9
Σύνολα	2.352.231	100,0	690.656	29,4

Πηγή: Bundesanstalt fuer Arbeit, Statistik, IB2 - 4055/1300.

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ

κάτω από 25 ετών	25 - 29 ετών	30 - 34 ετών	35 - 39 ετών	40 - 44 ετών	45 και πάνω
30	24	20	15	8	—

Πηγή: Ausländische Arbeitnehmer 1969.

ΑΣΧΟΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

- Η κοινωνική πρόνοια
- Η ορθόδοξη εκκλησία
- Οι ελληνικές κρατικές υπηρεσίες
- Τα εργατικά συνδικάτα
- Έπιχειρηση: μετανάστες ή πώς να γίνετε
εκατομμυριούχος

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ

Τὰ μικρά καὶ μεγάλα καθημερινὰ προβλήματα τῶν μεταναστῶν δὲ μποροῦσαν νὰ ἀφήσουν ἀσυγκίνητους τοὺς ἀρμόδιους : Τὶς ἀρχὲς τῆς χώρας ποὺ «εἰσάγει» μετανάστες, τὶς ἀρχὲς τῶν χωρῶν ποὺ «ἐξάγουν» μετανάστες καὶ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν ποὺ οἱ «εἰσαγόμενοι καὶ ἐξαγόμενοι» ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ποιμνίου τους. Τὰ προβλήματα τῶν ξένων ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἀναγραφὴ τῆς διεύθυνσης στὸ φάκελλο ἀλληλογραφίας τοῦ μετανάστη γιὰ νὰ τελειώσουν στὴν εὕρεση κατοικίας καὶ ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνάγκη ψυχαγωγίας καὶ τῇ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς του συνείδησης καὶ τῶν λαϊκῶν του παραδόσεων, ἐντάχθηκαν «κοινῇ συναινέσει» στὴν «κοινωνικὴ πρόνοια» καὶ ἡ λύση τους ἀνατέθηκε στοὺς ισχυροὺς καὶ ἀναγνωρισμένους ἐκκλησιαστικοὺς ὁργανισμοὺς. Μὲ ἀπόφαση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις ἀνάθεσε τὴν κοινωνικὴ προστασία τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν στὴν Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησίαν καὶ τῶν Ἰταλῶν, Ἰσπανῶν καὶ Πορτογάλων στὴν Καθολικὴ ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ εὐαγγελικὸ δόγμα. Οἱ Τούρκοι ἀνατέθηκαν στὴν Ἑργατικὴ Κοινωνικὴ Πρόνοια. Γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἀνέλαβαν οἱ κοινωνικὲς ὑπηρεσίαι τῶν ἐκκλησιῶν χρηματοδοῦνται ἀπὸ τὸ γερμανικὸ κράτος.

Τὸ ἔργο τῆς Innere Mission, τῆς ἐσωτερικῆς διακονίας δηλαδὴ τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τοὺς Ἑλλήνες μετανάστες ἐκδηλώνεται :

- α) Μὲ τοὺς κοινωνικοὺς λειτουργοὺς ποὺ διορίζει καὶ μισθοδοτεῖ.
- β) Μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς στὶς δαπάναις λειτουργίας τῶν Ἑλληνικῶν σπιτιῶν.
- γ) Μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση διαφόρων ἐθνικῶν καὶ ἐκπολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων ποὺ διοργανῶνουν οἱ μετανάστες.
- δ) Μὲ τὴ χρηματοδότηση μαθημάτων γερμανικῆς γλώσσας γιὰ τοὺς μετανάστες.
- ε) Μὲ τὴν ἐνίσχυση, κυρίως σὲ εἶδη νοικοκυριοῦ, νέων οἰκογενειῶν ποὺ δυσκολεύονται νὰ ἐγκατασταθοῦν.

Σὲ 48 γερμανικὲς πόλεις ὑπάρχουν γραφεῖα τῆς Innere Mission ἀρμόδια γιὰ τοὺς Ἑλλήνες μετανάστες στὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦν 67 κοινωνικοὶ λειτουργοὶ (1970). Σὲ ἐννιά ἀπὸ αὐτὲς τὶς πόλεις ἔχει κοινωνικοὺς λειτουργοὺς γιὰ Ἑλλήνες καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Φυσικὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν εἶναι πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ 300.000 Ἑλλήνες, ποὺ ὅλοι ἔχουν καθημερινὰ προβλήματα καὶ ἀνάγκες τῆς ἀρμοδιότητάς τους. Ἐνὰ σημαντικὸ ποσοστὸ Ἑλλήνων ποὺ ξεπερνᾷ τὸ 40% δὲν ἔχει ἀκούσει ποτὲ νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴν Innere Mission. Τὰ ὑπόλοιπα 60% γνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀλλὰ μόνον τὸ 20% ἔχει κατὰ καιροὺς ζητήσῃ τὴ βοήθεια τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν. Τὰ ποσοστὰ αὐτὰ μποροῦν

νά θεωρηθούν γενικά, με την παρατήρηση όμως ότι στις μικρότερες πόλεις ή παρουσία των υπηρεσιών της Innere Mission είναι έντονότερη, μιὰ πού ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν καὶ ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις ἐξυπηρέτησης μεταναστῶν. Μεγάλο ποσοστὸ τῶν ἐπισκεπτομένων τὶς ὑπηρεσίες τῆς Innere Mission ἐκφράζονται εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν. Μόνον 30% ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι εἶναι αὐταρχικοὶ καὶ βιαστικοὶ καὶ 10% ὅτι οἱ κοινωνικοὶ λειτουργοὶ ἐξετάζουν τὴν πολιτικὴ τοποθέτηση τῶν μεταναστῶν. Κοινωνικοὶ λειτουργοὶ ἐπίσης ἔχουν ἐκφράσει τὴν ἄποψη ὅτι οἱ μετανάστες πού τοὺς ἐπισκέπτονται δὲ ξέρουν τί ἀρμοδιότητες ἔχουν καὶ τοὺς ζητοῦν λύση προβλημάτων πού ἀνήκουν στὴν ἀρμοδιότητα ἄλλων ὑπηρεσιῶν. Γεγονὸς εἶναι ὅτι οἱ μετανάστες ἔχουν μιὰν ἀσαφῆ πληροφόρηση γιὰ τὶς ἀρμοδιότητες τῆς Innere Mission καὶ ἡ κυρίαρχη γνώμη εἶναι ὅτι ἀπὸ κεῖ μποροῦν νὰ βροῦν τὸ νῆμα γιὰ τὴν προώθηση ὅλων τῶν ἐκκρεμοτήτων τους.

Τὰ «ἐλληνικὰ σπίτια» ἰδρύθηκαν σὰν κέντρα συγκέντρωσης, ψυχαγωγίας καὶ πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν. Τὴν οἰκονομικὴ τους κάλυψη ἀνάλαβε ἡ Innere Mission, ὁ κ. Πολυχρόνης, ὅμως στὴ γνωστὴ ἐκθεσὶ τοῦ ἀναφέρει ὅτι καὶ τὸ ἐλληνικὸ δημόσιο ἐπιβαρύνεται μὲ 100.000 μάρκα τὸ χρόνο γιὰ τὴ συντήρηση τῶν σπιτιῶν αὐτῶν. Ἡ Εὐαγγελικὴ ἐκκλησία δὲν ἐπεμβαίνει στὸ πρόγραμμα τῶν σπιτιῶν, τοὺς δὲ ἐπιμελητὲς διορίζουν ἢ ὑποδεικνύουν οἱ ἐλληνικὲς ἀρχὲς καὶ κυρίως τὰ κλιμάκια τοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας.

Πρέπει νὰ τονιστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι τὰ ἐλληνικὰ σπίτια σὲ σχέση τουλάχιστον μὲ τοὺς λόγους πού δημιουργήθηκαν καὶ μὲ τὰ χρήματα πού διατίθενται γι' αὐτὰ κάθε μῆνα, ἀπέτυχαν πλήρως. Στὴν καλύτερη περίπτωση ἔγιναν μιὰ ἐπικερδὴς ἐπιχείρηση (π.χ. Στουτγάρδης, ὅπως διαβεβαιώνει ὁ διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας κ. Α. Πολυχρόνης) καὶ στὴ χειρότερη κέντρα προπαγάνδας τοῦ κυβερνῶντος κόμματος. Δὲν εἶναι σπάνιοι οἱ πολιτικοὶ καυγάδες μὲ ἄγριους ξυλοδαρμούς καὶ τραυματισμούς (Μόναχο 1967). Τὸ οὐσιωδέστερο ὅμως εἶναι ὅτι τὰ κέντρα αὐτά, πού κατ' ἐφημισμὸ πιά ὀνομάζονται ἐλληνικὰ σπίτια, δὲν ἔχουν πελατεία ἐκτὸς μερικῶν μανιωδῶν ταβλαδόρων ἢ μονίμων τροφίμων τῶν ἀσφαλιστικῶν ταμείων υγείας. Οἱ Ἕλληνες τὰ ἀποφεύγουν, μὲ τὸ πέρασμα δὲ τῶν χρόνων τὸ 95% τῶν μεταναστῶν ξέχασαν ὅτι ὑπάρχουν τέτοια κέντρα. Ἡ κοινωνιολόγος Edeltrud Meistermann Seeger διαπιστώνει σὲ σχετικὴ ἐρευνά της, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους λόγους πού οἱ Ἕλληνες μόνο κατὰ ποσοστὸ 3% ἐπισκέπτονται τὰ κέντρα πού προορίζονται γι' αὐτοὺς εἶναι ὁ φόβος τῆς παρακολούθησης καὶ τῶν πολιτικῶν πιέσεων¹.

1. Das Leben als Gastarbeiter, σελ. 51.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴ διαπίστωσαν καὶ ὅλοι οἱ μελετητὲς τῶν ἐλληνικῶν μεταναστευτικῶν πραγμάτων ἀπὸ πολὺ νωρίς, μιὰ σειρὰ δὲ ὑποδείξεων (Π. Πολυχρόνης, Ε. Σαββόπουλος, 1964) ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα μὲ κατάληξιν τὴ σημερινὴ ἀπορία : γιὰ τί ξοδεύονται τόσα χρήματα στὸ ὄνομα τῶν μεταναστῶν γιὰ πράγματα πού τοὺς εἶναι τελείως ἀδιάφορα;

Ἡ Innere Mission συνεργάστηκε καὶ βοήθησε πολλὰς ὁργανώσεις μεταναστῶν σὲ διάφορες ἐκδηλώσεις ἐθνικοῦ καὶ ψυχαγωγικοῦ χαρακτήρα καὶ οἱ μετανάστες παραδέχονται ὅτι σὲ τὶς ἀποφάσεις της δὲν ὑπαιστέχεται κανένα ἀπὸ τὰ τόσο γνωστὰ κριτήρια ἐπιλογῆς. Ἡ προσφορὰ της, ὅταν ἔγινε, ἦταν ἀντικειμενικὴ πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Αὐτὸ ἄλλωστε ἦταν καὶ αἰτία δριμυτάτων ἐπιθέσεων ἐναντίον τῆς Innere Mission ἀπὸ μέρους μερίδας τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου πού διαμαρτυρότανε γιὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπιλογῆς τῶν φορέων πού προσφέρεται ἡ βοήθεια².

Πρέπει νὰ ἀναγνωριστεῖ ὅτι ἡ Innere Mission ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθημερινὴ δραστηριότητα τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν καὶ τὴ διάθεσιν σοβαρῶν χρηματικῶν ποσῶν γιὰ τὴ συντήρησιν τῶν ἐστῶ καὶ ἀχρήστων, ἐλληνικῶν σπιτιῶν, ἔχει ἀρχίσει καὶ σειρὰ μελετῶν σὲ πολὺ σοβαρὸ ἐπίπεδο πού θὰ συμβάλουν σὲ ριζικότερη λύση τῶν μεταναστευτικῶν προβλημάτων. Ἰδιαιτέρα ἡ παρουσία τοῦ κ. Γεωργίου Ἀλμπρεχτ στὴν διεύθυνσιν τῆς ὑπηρεσίας τῆς Εὐαγγελικῆς διακονίας στὴν περιοχὴ Ρηνανίας - Βεσφαλίας δημιουργεῖ βάσιμες ἐλπίδες ὅτι πολλὰ μεταναστευτικὰ ζητήματα θὰ προωθηθοῦν καὶ ὅτι — καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ βασικώτερο — ἡ πρόνοια γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ γενικὰ γιὰ τοὺς ξένους θὰ ἀποβάλλει τὸν φιλανθρωπικὸ της χαρακτήρα, πού εἶναι καὶ προσβλητικὸς γιὰ τοὺς μετανάστες μιὰ πού δὲν πρόκειται γιὰ «πτωχοὺς καὶ δεινοπαθοῦντας συμπολίτας» καὶ θὰ τοποθετηθεῖ στὰ πραγματικὰ κοινωνικά της πλαίσια. Ἡ σοβαρότητα τῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Ἀλμπρεχτ π.χ. καὶ ἡ πρόσφατη συνάντησιν εἰδικῶν στὸ Ντύσσελντορφ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἐπαφῆς Γερμανῶν γιατρῶν καὶ ξένων ἀσθενῶν δημιουργεῖ ἐλπίδες γιὰ τέτοιες ἐξελίξεις. Χωρὶς νὰ χάνει κανεὶς ἀπὸ τὸν ὀρίζοντά του τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Innere Mission εἶναι ὑπηρεσία μιᾶς ἐκκλησίας πού ἔχει τὶς δικές της ἀπόψεις καὶ τὶς ἰδιαιτέρες ἐπιδιώξεις της καὶ χωρὶς νὰ λησμονεῖται ὅτι ἡ θέσιν τῶν Ἑλλήνων ὅσον ἀφορᾷ τὸ φορέα κοινωνικῆς προστασίας τοὺς εἶναι ἀρκετὰ ἰδιόρρυθμη σὲ σχέσιν μὲ τοὺς ἄλλους μετανάστες.

2. Ἐφημερίδες «Ἡμέρα», «Νέα τῆς Ἑλλάδος» (1966).

Η ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΧΕΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΜΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ :

Χαϊδελέβερη	Μίχελζεν	Μπίλεφελντ
Μάννχαϊμ	Βισμπάντεν	Ντόρτμουντ
Πφόρτσαϊμ	Βόρμς	Χέρτεν
Χόφ	Λούντβιγκσχάφεν-Φρ.	Ίζερλόν
Μόναχο	Ντύσσελντορφ	Λύντενσαϊτ
Νυρεμβέργη	Άαχεν	Μέσεντε
Βύρτσμπουργκ	Βόννη	Γκέππινγκεν
Βερολίνο	Μπέργκις-Γκλάντμπαχ	Χάϊντενχαϊμ
Άμβουργο	Ντούϊσμπουργκ	Λούντβιγκσμπούργκ
Άννόβερο	Ντύρεν	Ρόυτλίνγκεν
Φρανκφούρτη	Έσσεν	Σβαίμπις-Γκμύντ
Ντάρμστατ	Κολωνία	Ζίντελφίνγκεν
Φύρτ	Κρέφελντ	Στουτγκάρδη
Ντίλλενμπουργκ	Όμπερχάουζεν	Λύμπεκ
Γκίσσεν	Ζόλινγκεν	
Μάιντς	Βούπερταλ	
Ρύσσελσχαϊμ	Μύνστερ	

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΧΕΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΜΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ :

Κολωνία	Μάννχαϊμ	Στουτγκάρδη
Νόυς	Όφφενμπουργκ	Μόναχο
Ντύσσελντορφ	Γκέππινγκεν	

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Η κοινωνική προστασία των Έλλήνων μεταναστών ανατέθηκε στην Ευαγγελική εκκλησία με το επιχείρημα ότι αυτή βρίσκεται πλησιέστερα στην Ορθόδοξη. Ο διευθυντής του Υπουργείου Έργασίας κ. Α. Πολυχρόνης στην έκθεσή του εκφράζει την πικρία του μάλλον με την παρατήρηση ότι «ή κοινωνική προστασία διά τούς εν Γερμανία Έλληνας είναι σχεδόν ανύπαρκτος» και προτείνει να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες για να αναγνωριστει ή Μητρόπολη της Γερμανίας σαν νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου για να έχει το δικαίωμα να αναλάβει την προστασία των Έλλήνων μεταναστών. Οι διαπιστώσεις του όμως στην ίδια έκθεση σχετικά με την κατάσταση της ορθόδοξης εκκλησίας δε συνηγορούν για μια τέτοια πρόταση.

Η Ίερά Μητρόπολη Γερμανίας ανήκει στο κλίμα του Πατριαρχείου και όχι στην εκκλησία της Ελλάδος. Αμέσως μετά την εγκατάσταση των πρώτων μεταναστών ο Αρχιεπίσκοπος Θυατείρων διώρισε 13 ιερείς χωρίς αόστηρά κριτήρια και με τη δυνατότητα να μισθοδοτεί μόνο δύο απ' αυτούς.

Οι υπόλοιποι ιερείς αφεθέντες να καλύψουν τās δαπάνας διαβίωσης των, προσεπάθησαν, άλλοι με ευπρέπεια και άλλοι με σκαιόν και απάδοντα προς ιερωμένους τρόπον, να εξασφαλίσουν τὰ πρὸς τὸ ζεῖν, πρὸς ζημίαν τοῦ ἔθνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος τῶν ἐργατῶν μας ἐκεῖ»¹.

Πολλές από τις ανωμαλίες αυτές αμβλύθηκαν με την εγκαθίδρυση της Ορθόδοξης Μητρόπολης στη Γερμανία και την ανάληψη του ελέγχου των 24 ἐνοριῶν ἀπ' αὐτήν, χωρίς ὥστόσο νὰ καλυφθοῦν ὅλα τὰ κενὰ ποὺ μείωναν καὶ μειώνουν τὸ κύρος τῆς ἐκκλησίας.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη ἐκκλησία εἶναι πολὺ ἀκριβή. Καὶ στὴ Γερμανία δὲν ἀπέβαλε αὐτὴν τὴν ιδιότητα-παρότι ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν πλούσιοι ὁμογενεῖς. Τὰ μυστήρια κοστίζουν ἀπὸ 40-200 μάρκα². Ἀλλὰ καὶ οἱ τιμὲς ποὺ ὀρίζει ἡ Ἱ. Μητρόπολη δὲν ἀπέχουν ἀπὸ τὶς αὐθαιρέσιες τῶν ἐφημερίων. Τὸ 1969, τὸ τιμολόγιο, δημοσιευμένο στὸ ἡμερολόγιο τῆς Ἱερᾶς Μητρόπολης Γερμανίας, εἶχε ὡς ἐξῆς : Ἀπὸ ἓνα γάμο δικαιοῦνται ἡ Μητρόπολη 20 μάρκα, ἡ ἐνορία 20 μάρκα, ὁ ἱερέας 20 μάρκα καὶ εἰδικὴ εἰσφορά 40 μάρκα, σύνολο 100 μάρκα. Ἀπὸ μιὰ βάπτισις : Ἱ. Μητρόπολη 10, ἡ ἐνορία 10, ὁ ἱερέας 10 καὶ εἰδικὴ εἰσφορά 30, σύνολο 60 μάρκα. Ἀπὸ ἓνα διαζύγιο : Ἱ. Μητρόπολη 150 μάρκα καὶ γιὰ ἓνα ἀντίγραφο ποὺ θὰ χρειαστεῖ ὁ ἄλλος σύζυγος 25, σύνολο 175 μάρκα. Ὁ κ. Πολυχρόνης φρονεῖ «ὅτι τὰ ποσὰ τοῦτα εἶναι λίαν ὑψηλὰ καὶ προκαλοῦν τὴν δυσφορίαν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐργαζομένων Ἑλλήνων». Ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς ἀποκαλύπτει ὅτι κατὰ τὸ 1964 στὴ Βόννη ἐγιναν αὐστηρότατες παρατηρήσεις σὲ ἱερωμένο ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους του γιὰ τὸ δεχότανε καμιά ἀμοιβὴ γιὰ τὴν τέλεση ὅποιασδήποτε ἱεροτελεστίας «ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, ἐνεκα τῆς μὴ εἰσπράξεως τῶν σχετικῶν δικαιωμάτων ἐκ μέρους αὐτοῦ, στεροῦνται καὶ οὗτοι τῶν σχετικῶν δικαιωμάτων».

Ἡ παρουσία ἑκατοντάδων χιλιάδων Ἑλλήνων στὴ Δ. Γερμανία ποὺ βαπτίζονται, παντρεῦνται, χωρίζουν ἢ πεθαίνουν, ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη ἐκκλησία ἔχει σεβαστὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲ διαθέτει οὔτε ἐλάχιστο ποσοστὸ γιὰ ὅποιαδήποτε ὑπηρεσία πρὸς τοὺς μετανάστες.

Ἡ ἀνάθεση τῆς κοινωνικῆς προστασίας τῶν Ἑλλήνων στὴν Ευαγγελικὴ ἐκκλησία δὲν ὀφείλεται μόνον σὲ τυπικοὺς λόγους, ἀλλὰ κυρίως στὴν ἀδυναμία — ἴσως καὶ στὴν ἀδιαφορία — τῆς Ὁρθόδοξης νὰ ἀναλάβει τέτοιες εὐθύνες γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν ἔχει οὔτε ὑπηρεσίες κατάλληλες, οὔτε ἐμπειρία καὶ παράδοση. Παρ' ὅλα αὐτὰ θὰ μπορούσε ἂν εἶχε τὴν πρόθεση, μετὶ τῆς δικῆς τῆς οἰκονομικῆς δυνατότητες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς μετα-

1. Ε. Σαββόπουλος : δ.ά.

2. Α. Πολυχρόνης : δ.ά.

νάστες νά δημιουργήσει ἔστω καί ὑποτυπώδεις ὑπηρεσίες κοινωνικῆς πρόνοιας ὥστε νά τονήσει τήν παρουσία της στή λύση τῶν μεταναστευτικῶν προβλημάτων, ἐνέργεια πού κάνει ἡ Καθολικὴ ἐκκλησία μὲ καθαρά δική της πρωτοβουλία καί γιὰ καθαρά ἐπίσης δικούς της λόγους. Ἡ παρέλευση δεκαετίας ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ὁργανωμένης Ὁρθόδοξης ἐκκλησίας δὲ δικαιολογεῖ τὴ σημερινή της ἀπουσία ἀπὸ τὰ κοινά. Τὸ φαινόμενο νά ἐκκλησιάζονται οἱ Ἕλληνες μετανάστες στοὺς ὁρθόδοξους ναοὺς καί νά ἐξυπηρετοῦνται στὶς εὐαγγελικὰς ὑπηρεσίες δημιουργεῖ κλίμα ἀνεμπιστοσύνης πού ἐνισχύεται καί ἀπὸ διάφορα γεγονότα πού ἔρχονται κατὰ καιροὺς στὸ φῶς σχετικὰ μὲ τὴ συμπεριφορὰ καί τὸ ἥθος τῶν λειτουργῶν τῆς ὁρθόδοξης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ ἀλλὰ σαφῆ παρατήρηση τοῦ κ. Α. Πολυχρόνη ὅτι «πολλοὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἱερέων εἶναι ἀπολύτως ἀκατάλληλοι διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα, λόγῳ ἑλλείψεως ἡθους» τὰ γεγονότα τοῦ Μονάχου (Φεβρουάριος - Μάρτιος 1971) ὅπου ἀνώτεροι καί κατώτεροι κληρικοὶ ἀλληλοβρίζονταν καί ἀλληλοκατηγοροῦνταν γιὰ ὑπεξαιρέσεις ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ὅπου ὁ ἕνας ἀρχιμανδρίτης ἐσφράγιζε τὴν ἐκκλησία καί ὁ ἄλλος τὴν διαρρήγνυε, ὅπου τελικὰ ἐδημιούργησαν ὁμάδες κρούσεως ἀπὸ τὸ ἀφελές ποιμνιο γιὰ τὴ λύση τῶν διαφορῶν τους ἐνῶ τὰ γερμανόφωνα καί ἑλληνόφωνα μέσα ἐνημέρωσης δημοσίευαν συχνὰ πικρόχολα ἄρθρα, δὲν μποροῦν νά ἐνισχύουν τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν στὴν ἐκκλησία τους.

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ κρίση δὲ μπορεῖ νά ἀγνοήσει κανεὶς τὴν παρουσία ἱερωμένων μὲ ἥθος καί ἀφοσίωση σὲ ὅλη τὴν ἱεραρχία πού χάνονται ὅμως στὴν περιορισμένη αὐστηρὰ στὸ λειτουργικὸ μέρος δραστηριότητα τῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησίας.

Μεγάλο βάρος ἀντίθετα ἔχει ρίξει ἡ Ὁρθόδοξη ἐκκλησία στὴ δημιουργία κατηχητικῶν σχολείων, ἐντάσσοντας στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἐνοριῶν καί ἀρκετοὺς δασκάλους. Ἡ ἐκκλησία κατευθύνει ἐπίσης καί ἕναν ἰδιότυπο προσκοπισμὸ πού δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα. Τὰ μέλη τῶν δύο αὐτῶν ὁργανώσεων εἶναι σχεδὸν τὰ ἴδια. Τόσο στὴν διεύθυνση τοῦ τμήματος προσκόπων ὅσο καί στὴν ἐπιτροπὴ κατηχητικῶν μετέχουν ἀποκλειστικὰ ἱερεῖς μὲ πρόεδρο τὸν ἐκάστοτε Μητροπολίτη Γερμανίας. Σύμφωνα μὲ ἀνακοίνωση τῆς Μητροπόλεως τὸ ἔτος 1969 λειτούργησαν 49 κατηχητικά, 12 προσκοπικὲς ὁμάδες καί 20 φιλόπρωχοι ἀδελφότητες κυριῶν. Οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ἀδελφότητες αὐτὲς ἔχουν ἰδρυθεῖ ἀπὸ Ἕλληνες πού βρέθηκαν στὴ Γερμανία πρὶν ἀπὸ τὴ μαζικὴ μετανάστευση καί ἐλάχιστη σχέση ἔχουν μὲ τὰ μεταναστευτικὰ προβλήματα πού δὲν εἶναι ἄλλωστε φιλανθρωπικοῦ χαρακτήρα. Τελευταία παρατηρήθηκε μιὰ κίνηση γιὰ τὴ μελέτη τῶν μεταναστευτικῶν προβλημάτων ἀπὸ κύκλους τῆς ὁρθόδοξης ἐκκλησίας χωρὶς ὅμως νά διαφαίνεται ἡ δυ-

νατότητα μιᾶς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς καί ἐξωδογματικῆς ἀντιμετώπισης τοῦ προβλήματος.

ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΕΝΟΡΙΕΣ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΤΙΣ ΑΚΟΛΟΥΘΕΣ ΠΟΛΕΙΣ :

Κολωνία	Φρανκφούρτη
Ντύσσελντορφ	Βέτσλαρ
Βάϊμπλινγκεν	Βερολίνο
Στουτγκάρδη	Ντάρμστατ
Μάρμπουργκ/Λάν	Ντόρτμουντ
Γκέππινγκεν	Μύνστερ
Μάννχαϊμ	Ἑσλινγκεν
Νυρεμβέργη	Ἀαχεν
Ζόλινγκεν	Ἀμβούργο
Βούπερταλ	Μπίεφελντ
Μόναχο	Ἀουγκσμπουργκ
Ἀννόβερο	Τύμπινγκεν

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΕΣΒΕΙΑ

532 Bad Godesberg, Adenauerallee 73

Τηλέφωνο : 38 716 καί 38 717

Ἀκόλουθοι : Στρατιωτικός, Ναυτικός, Ἀεροπορικός

53 Bonn, Meckenheimerallee 143

Τηλέφωνο : 34 414

Νομικός Συμβουλος

532 Bad Godesberg, Hohle Gasse 77

Τηλέφωνο : 64 641

Ἑργατικός Σύμβουλος

53 Bonn, Koenigstrasse 61, Τηλέφωνο : 37 368 καί 38 194

Διευθυντὴς γραφείου Τύπου :

53 Bonn, Adenauerallee 73, Τηλέφωνο : 36 300

ΠΡΟΞΕΝΕΙΑ

Α. Ἑμισθα

1. Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Ἀμβούργου

2 Hamburg, Heilwigstrasse 24, Τηλ. 447 953

2. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Ντύσσελντορφ

4 Duesseldorf, Prinz Georg Strasse 91, Τηλ. 485 141 καί 485 151

3. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Φρανκφούρτης

6 Frankfurtam Main, Lessingstrasse 5, Τηλ. 724 506

4. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Μόναχο

8 Muenchen, Steindorfstrasse 10, Τηλ. 297 406 καί 222 846.

5. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Κολωνίας
5 Koeln, Am Reomerturm Strasse 8, Τηλ. 217 430
 6. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Στουτγκάρδης
7 Stuttgart, Hirschstrasse 31, Τηλ. 244 713
 7. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Ἀννοβέρου
3 Hannover Urbenstrasse 9, Τηλ. 25 779
 8. Γενικὸν Ἑλληνικὸν Βασιλικὸν Προξενεῖον Βερολίνου
1 Berlin, Uhlandstrasse 7/8, Τηλ. 3094 438
- Β. Ἀμισθα
1. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Σααρμπρύκεν
66 Saarbruecken, Kaiserstrasse 15 α, Τηλ. 24 622
 2. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Βύρτσμπουργκ
87 Wuerzburg, Franziskaner Gasse 5, Τηλ. 53 600
 3. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Μπίλεφελντ
48 Bielefeld, Schillerplatz 3, Τηλ. 63 161
 4. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Ντόρτμουντ
46 Dortmund, Tollnerstrasse 9 - 11, Τηλ. 524 831
 5. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Νυρεμβέργης
85 Nuernberg, Koenigstrasse 34, Τηλ. 224 456 καὶ 224 655
 6. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Οὐλμ
79 Ulm M, Galgenberg, Weh Strasse 16, Τηλ. 30 077

ΚΛΙΜΑΚΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Α. Ἐπιθεώρησις Βορείου Γερμανίας.
- 2 Hamburg, Kurt Schumacher Allee 16, Τηλ. 243 510
 1. Κλιμάκιον Ἀμβούργου
2 Hamburg, Kurt Schumacher Allee 16, Τηλ. 240 292
 2. Κλιμάκιον Ἀννοβέρου
3 Hannover, Bruehlstrasse 4, Τηλ. 13 839
 3. Κλιμάκιον Βρέμης
28 Bremen - Aumund, Lindenstrasse 71, Τηλ. 664 071
 4. Κλιμάκιον Νόρτχαϊμ
341 Northeim, Schuwall 24 - 25, Τηλ. 2 181
 5. Κλιμάκιον Βερολίνου
1 Berlin 61, Charlottenstrasse 90 - 94, Τηλ. 6183 843
- Β. Ἐπιθεώρησις Κεντρικῆς Γερμανίας
- 4 Duesseldorf, Fritz Roeber Strasse 2, Τηλ. 13 308
 1. Κλιμάκιον Ντύσσελντορφ
4 Duesseldorf, Fritz Roeber Strasse 2 Τηλ. 14 620

2. Κλιμάκιον Κολωνίας
5 Koeln - Muelheim, Arnsbergerstrasse 11, Τηλ. 64 645
 3. Κλιμάκιον Φρανκφούρτης
6 Frankfurtam Main, Fischerfeldstrasse 10 - 12, Τηλ. 282 034
 4. Κλιμάκιον Μπίλεφελντ
48 Bielefeld, Friedenstrasse 19, Τηλ. 62 921
 5. Κλιμάκιον Ἀαχεν
51 Aachen, An den Frauenbruedern 19, Τηλ. 23 777
 6. Κλιμάκιον Ντουΐσμπουργκ
41 Duisburg, Duisernplatz 15, Τηλ. 36 885
 7. Κλιμάκιον Ντόρτμουντ
46 Dortmund, Alter Muehlenweg 78, Τηλ. 28 041
 8. Κλιμάκιον Μπόχουμ
463 Bochum, Massenbergerstrasse 19 - 21, Τηλ. 69 031
- Γ. Ἐπιθεώρησις Νοτίου Γερμανίας
- 8 Muenchen, Thalkirchnerstrasse 54, Τηλ. 533 977
 1. Κλιμάκιον Μονάχου
8 Muenchen, Thalkirchnerstrasse 54, Τηλ. 539 822
 2. Κλιμάκιον Νυρεμβέργης
85 Nuernberg, Karl Grillenbergerstrasse 3, Τηλ. 221 472
 3. Κλιμάκιον Νέου Οὐλμ
791 Neu Ulm D, Reuttierstrasse 39, Τηλ. 75057
 4. Κλιμάκιον Βάϊντεν
948 Veiden, Asylstrasse 17, Τηλ. 3 021
 5. Κλιμάκιον Ἀσχαφενμπουργκ
875 Aschaffenburg, Memelerstrasse, Τηλ. 21 031
- Δ. Ἐπιθεώρησις Βάδης - Βυρτεμβέργης
- 7 Stuttgart, Hoelderlinstrasse 36, Τηλ. 299 371
 1. Κλιμάκιον Στουτγκάρδης
7 Stuttgart, Neckarstrasse 155, Τηλ. 432 251
 2. Κλιμάκιον Μανχάϊμ
68 Mannheim, Hauptamt M 3α, Τηλ. 27 790
 3. Κλιμάκιον Καρλσρούης
75 Karlsruhe, Rueppurerstrasse 29, Τηλ. 60 371
 4. Κλιμάκιον Σβέμπις - Γκμουέντ
707 Schwaebisch - Gmuend, Goethestrasse, Τηλ. 5 253

Γενικά ἑλληνικὲς κρατικὲς ὑπηρεσίαις ὑπάρχουν σὲ 23 γερμανικὰς πόλεις. Οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι διασκορπισμένοι σὲ 141 πόλεις τῆς Δ. Γερμανίας.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ

Το ποσοστό των ξένων που ανήκουν οργανικά στη δύναμη των γερμανικών Έργατικών Συνδικάτων δεν είναι υψηλό, μόλις φτάνει στο 22% του συνόλου των μεταναστών¹. Οί εργαζόμενοι στη μεταλλοβιομηχανία, στη χημική βιομηχανία, καθώς και στη βιομηχανία επεξεργασίας εκτός μετάλλου είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό συνδικαλισμένοι, ενώ αντίθετα οί εργαζόμενοι στις οικοδομές και στις υπηρεσίες δεν έχουν σχεδόν καμιά συνδικαλιστική σχέση. Χαρακτηριστικό πάντως του συνόλου των μεταναστών, είτε ανήκουν είτε όχι στα Συνδικάτα, είναι ότι μετέχουν ενεργά στις συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις και μάλιστα, όπως έδειξε ο πρόσφατος απεργιακός αγώνας στη χημική βιομηχανία (1971), με τρόπο αποφασιστικό που ανατρέπει τις ελπίδες των εργοδοτών για τη χρησιμοποίηση των μεταναστών σαν κατασταλτικό αντίβαρο στις εργατικές διεκδικήσεις των Γερμανών. Οί λόγοι που οί ξένοι αποφεύγουν την επίσημη ένταξή τους στα Συνδικάτα είναι ή αντίθεση ή αμφισβήτηση που συναντούν από τις αρχές των χωρών τους, ή έλλειψη συνδικαλιστικής συνειδησης, ένα περίεργο πνεύμα οικονομικών και κυρίως ή πολιτική των ίδιων των Συνδικάτων απέναντι στους ξένους που παρουσίασε πολλές διακυμάνσεις, αναδιπλώσεις και ασυνέπειες αλλά και έλλειψη κατανόησης των προβλημάτων τους στην πρώτη δεκαετία.

Η πολιτική των γερμανικών Συνδικάτων απέναντι στους ξένους στην περίοδο 1955 - 1969 δεν ήταν ρεαλιστική. Η άποψη που επικράτησε στη διοίκηση ότι ή παρουσία των αλλοδαπών θα είχε προσωρινό χαρακτήρα ήταν ανασταλτικός παράγοντας για τον προγραμματισμό και την δραστηριότητα σ' αυτόν τον τομέα ενός συνδικαλιστικού οργανισμού με τεράστιες δυνατότητες και οργανωτική δομή και ακόμα με μιὰ πλούσια πείρα από τη συνεχή παρουσία στη Γερμανία αλλοδαπών εργατών στα τελευταία εκατό χρόνια.

Η υποχώρηση των γερμανικών Συνδικάτων στο αρχικό τους αίτημα για τη μισθολογική και εργατονομική εξομοίωση των ξένων με τους Γερμανούς εργαζόμενους (1955) δείχνουν ότι σε θεμελιώδη ζητήματα των ξένων τα Συνδικάτα δεν ήταν παρόντα και ή τυχόν αναφορά τους στα θέματα αυτά είχε πάντα ευκαιριακό χαρακτήρα και δεν κινητοποιούσαν σοβαρά τους μηχανισμούς τους για την αντιμετώπισή τους. Αυτά δὲ σημαίνουν ότι τα Συνδικάτα αδιαφόρησαν για τα προβλήματα των μεταναστών. Η κυρίαρχη όμως άποψη τῆς προσωρινότητας υπαγόρευσε μιὰ χλιαρή ή

1. Στη δύναμη των Γερμανικών Συνδικάτων ανήκουν τὰ 27% των Τούρκων μεταναστών, τὰ 27% των Ισπανών, τὰ 23% των Ιταλών, τὰ 22% των Ελλήνων και τὰ 15% των Πορτογάλων. Schwarzbuch: Ausländische Arbeitnehmer.

τουλάχιστον διαφορετική πολιτική από κείνην που υιοθετήθηκε πολύ αργότερα (1969). Οί ενέργειες και οί λύσεις έδειχναν ότι πρόκειται για μιὰ πολιτική όχι πρὸς ισότιμα μέλη αλλά περισσότερο βοήθεια πρὸς μιὰ μερίδα εργαζομένων με ιδιαίτερα δυσμενείς προϋποθέσεις, που μάλιστα συχνά προσφερότανε ανάλογα με την άποψη, την τοποθέτηση και την κατανόηση κάθε στελέχους που τύχαινε νὰ βρίσκεται σ' ένα πόστο - κλειδί των Συνδικάτων.

Αμέσως μετά την υπογραφή τῆς συμφωνίας με την Ιταλία για την απασχόληση Ιταλών εργατών στη Δ. Γερμανία, τὰ γερμανικά Συνδικάτα συναντήθηκαν με τὰ Ιταλικά και συμφώνησαν νὰ τοποθετηθεῖ ένας Ιταλός συνδικαλιστής στο επίπεδο του προεδρείου των γερμανικών συνδικάτων με αρμοδιότητα τὰ προβλήματα των ξένων εργαζομένων στη Δ. Γερμανία. Τὸ ίδιο επιδιώχτηκε αργότερα και με τὰ Συνδικάτα άλλων χωρών με την προφανή πρόθεση νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ επιτροπή σε ανώτατο επίπεδο που μαζί με τους Γερμανούς θα αντιμετώπιζε τὰ προβλήματα των μεταναστών. Η επιδίωξη όμως αυτή δεν ολοκληρώθηκε γιατί οί συνεννοήσεις με τὰ Συνδικάτα των χωρών που στέλνουν εργάτες στη Δ. Γερμανία δεν μπόρεσαν νὰ καταλήξουν σε ευνόικα αποτελέσματα. Εξαίρεση αποτέλεσαν τὰ γιουγκοσλάβικα Συνδικάτα, άλλωστε και όλες οί προϋποθέσεις απασχόλησης Γιουγκοσλάβων εργατών στη Δ. Γερμανία είναι διαφορετικές από των άλλων χωρών. Στην περίπτωση των Ελλήνων τις θέσεις των εκπροσώπων τους τόσο στην Ομοσπονδία των Γερμανικών Συνδικάτων όσο και στο κάθε Συνδικάτο χωριστά κάλυψαν Έλληνες από τὸ μεταναστευτικό χώρο, συχνότατα από τὸ φοιτητικό και σε μερικές περιπτώσεις Έλληνες που βρέθηκαν στη Γερμανία αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου και είναι φυσικά οί μόνοι που δεν έχουν καμιά σχέση με τους μετανάστες αλλά είναι καθαρά υπάλληλοι των γερμανικών Συνδικάτων. Πρέπει άλλωστε νὰ σημειωθεῖ ότι όλοι οί εκπρόσωποι των Ελλήνων μεταναστών, παρότι πολλοί κάνουν σωστά τὴ δουλειά τους και είναι αφοσιωμένοι στην υπόθεση του συνδικαλισμού και των μεταναστών, δεν έχουν εκλεγεί με τὴ συνεργασία των Ελλήνων εργατών αλλά είναι διορισμένοι με αποκλειστική πρωτοβουλία και απόφαση των γερμανικών Συνδικάτων. Τὰ Συνδικάτα επιδίωξαν νὰ προσελκύσουν και νὰ εντάξουν στη δύναμή τους τους ξένους και καθιέρωσαν από πολύ νωρίς και γι' αυτούς τὸν θεσμό των «συναδέλφων εμπιστοσύνης» όπως ονομάζουν τὰ κατώτερα συνδικαλιστικά στελέχη. Διοργανώνουν ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, εκδρομές και συμμετέχουν στις εθνικές γιορτές των ξένων. Βοηθοῦν διάφορες εθνικές οργανώσεις των μεταναστών, κυρίως τις κοινότητες και τους εργατικούς συλλόγους, τους παραχωροῦν αίθουσες για τὴ διεξαγωγή συγκεντρώσεων, μαθημάτων γερμανικῆς γλώσσας ή γενικῆς μόρφωσης. Προσφέρουν στους μετανάστες δωρεάν νομικές

συμβουλές και διάφορες άλλες διευκολύνσεις που αφορούν την προσωπική τους ζωή. Δείχνουν ενδιαφέρον για το στεγαστικό πρόβλημα που απασχολεί έντονα τους μετανάστες και συχνά ελέγχουν και αποκαλύπτουν τις απάνθρωπες συνθήκες διαμονής των ξένων εργατών.

Έντυπωσιακή και με θετικά αποτελέσματα για την προσέλκυση των ξένων εργατών ήταν η αποφασιστική στάση των γερμανικών Συνδικάτων απέναντι στις αυταρχικές κυβερνήσεις διαφόρων χωρών που προμηθεύουν εργάτες στη Δ. Γερμανία και οι αγώνες για την απελευθέρωση συνδικαλιστών που οι αρχές των χωρών τους είχαν συλλάβει² ή τους αφαιρούσαν τα διαβατήρια.

Παρά την αρχική τους υποχώρηση τα γερμανικά Συνδικάτα επαναφέρουν και διεκδικούν τη μισθολογική και νομοθετική εξίσωση των ξένων.

* Έχουν πιά αντιληφθεί ότι η δυνατότητα να αντιπαραταχθούν οι ξένοι εργάτες στους Γερμανούς από δυνάμεις που επιδιώκουν τη χαλιναγωγήση των εργατικών διεκδικήσεων δεν είναι μόνο μια υπόθεση. Είναι ένας υπαρκτός και άμεσος κίνδυνος που εκδηλώνεται άμεσα μετά την ίδρυση του εθνικιστικού κόμματος της Γερμανίας, το 1964.

Ο τύπος με τις πιο συντηρητικές εφημερίδες και περιοδικά εξαπολύει ένα ρατσιστικό τιτλολόγιο: Neue Illustrierte: «Ακόμα η Γερμανία μας ανήκει — παλιομετανάστες δρόμο». Bild Zeitung: «Δε θέλουμε πια κανένα Ίταλό». Abendpost: «Κάθε τέταρτος αλήτης στη Βαυαρία είναι μετανάστης». Έτσι δημιουργείται στους Γερμανούς ένα κλίμα φόβου προς τους ξένους, απόθησης, περιφρόνησης. Οι ξένοι το νοιώθουν χωρίς να μπορούν να εξηγήσουν την εχθρότητα των Γερμανών συναδέλφων τους. Ο όμοσπονδιακός σύνδεσμος της γερμανικής βιομηχανίας με το έντυπο που απηχεί τις απόψεις του, Industriekurier, παίρνει μέρος στο παιχνίδι και κάνει προτάσεις που επιβεβαιώνουν την ίδια περίοδο ο καγκελάριος Έρχαρτ με την άποψη ότι θα μπορούσαν να επιστρέψουν στις πατρίδες τους 500.000 ξένοι αν ο κάθε Γερμανός εργαζόμενος δεχότανε να δουλέψει μια ώρα περισσότερο. Μέσα στο κλίμα αυτό το Wickert - Institut Für Markt - und Meinungsforschung, τον Δεκέμβρη του 1964 κάνει μιά έρευνα με το ακόλουθο ερώτημα: «Αν ο χρόνος εργασίας στη Δ. Γερμανία γίνει κατά μία ώρα μεγαλύτερος και με το μέτρο αυτό θα ήταν δυνατό να μην υπάρξουν πια ξένοι εργάτες, χαιρετίζετε ή όχι αυτό το μέτρο;

Η έρευνα επί 2.100 ατόμων έδωσε τα εξής αποτελέσματα. Το 70% των ανδρών και το 64% των γυναικών απάντησαν καταφατικά και μόνο το 19% των ανδρών και 24% των γυναικών απάντησαν αρνητικά στην αύξηση των ωρών εργασίας. Τα αίτια αυτής της καμπάνιας ήταν απλά και καθαρά:

2. Περίπτωση Ισπανού συνδικαλιστή Κάρλος Πάρντο.

Η πολιτική των Συνδικάτων για τη μείωση των ωρών εργασίας έκανε αναγκαία την απασχόληση όλοένα και περισσότερων ξένων εργατών στη Δ. Γερμανία. Ο μόνος τρόπος για να απαλλαγούν οι Γερμανοί από τον «κίνδυνο» των ξένων ήταν να δεχτούν την αύξηση των ωρών εργασίας καταδικάζοντας όμως έτσι όχι μόνο τα Συνδικάτα και την πολιτική τους αλλά και τους σκληρούς εργατικούς αγώνες ολόκληρων δεκαετιών που χρειάστηκαν για να φτάσει το εβδομαδιαίο ωράριο εργασίας στις 42 ώρες. Είναι αμφισβητήσιμο αν οι υποκινητές αυτής της καμπάνιας ήθελαν πράγματι να φύγουν οι ξένοι. Αναμφισβήτητο όμως είναι ότι η καμπάνια στρεφότανε εναντίον των Συνδικάτων και της πολιτικής της μείωσης των ωρών εργασίας. Η καμπάνια αυτή που είχε και άλλα στάδια δεν πέτυχε. Τα Συνδικάτα αντιμετώπισαν με επιτυχία την προσπάθεια για την αύξηση του ωραρίου με μιάν αντικαμπάνια που εξηγοῦσε τις ζημιές που θα προκύπτανε από μιά τέτοια υποχώρηση³. Οι μόνοι που έμειναν απληροφόρητοι ήταν οι μετανάστες παρότι το παιχνίδι εργοδοτών - εργαζομένων παιζόταν ουσιαστικά στην πλάτη τους. Οι διάφορες οργανώσεις και οι σύλλογοι των μεταναστών δεν αντιληφθήκανε το πρόβλημα και τη μάχη που εκείνη τη στιγμή δινότανε και στάθηκαν με επιμονή στις «αρχές» τους. Το μεγαλύτερο μέρος τους εξακολούθησε να υποδεικνύει στους μετανάστες να γράφονται στα Συνδικάτα για γενικούς και άοριστους λόγους, ελάχιστες, με υπεραριστερές κατευθύνσεις, αρκούνταν στο να καταγγέλλουν τα Συνδικάτα σαν ρεφορμιστικά χωρίς όμως να προτείνουν καμιάν άλλη διέξοδο και όσες ήταν εξαρτημένες από τα «εργατικά κιλιμάκια» έβρισκαν ακόμα μιάν ευκαιρία να αποτρέψουν την ένταξη των Ελλήνων μεταναστών στα γερμανικά Συνδικάτα. Μόνο δυο χρόνια αργότερα (1966) με την ίδρυση της Όμοσπονδίας Ελληνικών Κοινοτήτων Δ. Γερμανίας παρουσιάζεται ένα αξιόλογο κείμενο για το ρόλο του συνδικαλισμού και δημιουργεί το σημαντικότερο ρεύμα των Ελλήνων μεταναστών προς τα γερμανικά Συνδικάτα. Η Όμοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων που είχε στη δύναμή της πενήντα κοινότητες με πάνω από 20.000 ενεργά μέλη διακήρυξε από την ίδρυσή της ότι η παρουσία των Ελλήνων μεταναστών δεν έχει προσωρινό χαρακτήρα,

3. Έτσι άλλωστε διαπλάθεται η κοινή γνώμη στη Γερμανία. Για ανάλογη έρευνα με το ίδιο ερώτημα από το Emnid - Institut - χρειάζονται πολλά ινστιτούτα για να πείσουν τον κόσμο - ο Γκύντερ Στέφαν μέλος του προεδρείου της Όμοσπονδίας των γερμανικών Συνδικάτων έδηλωσε στη συνεδρίαση της Όμοσπονδίας συλλόγων Γερμανών εργοδοτών, το Μάρτιο του 1966: «Το ινστιτούτο ρώτησε δίπλα στις νοικοκυρές, δικηγόρους, κρατικούς υπαλλήλους, δικαστές και εισαγγελείς. Μ' αυτό το συσχετισμό είναι αμφίβολο αν μπορεί να δοθεί έστω και γενικά μιά σωστή άποψη. Γιατί αναρωτιέμαι αν αυτοί οι άνθρωποι που ρωτήθηκαν θα ήταν διατεθειμένοι να σταθούν μπροστά στην κορδέλα της παραγωγής για μιάν ώρα προκειμένου να φύγουν οι ξένοι».

ότι δεν υπάρχει άλλη διέξοδος από την ένταξη των μεταναστών στα γερμανικά Συνδικάτα για τη διεκδίκηση των εργατικών δικαιωμάτων τους, παρότρυνε πρώτα τα μέλη της όχι μόνο να ένταχθούν αλλά και να επιδιώξουν να εξελιχθούν σε συνδικαλιστικά στελέχη και πολέμησε διάφορες προτάσεις και προσπάθειες για τη δημιουργία ξεχωριστών Συνδικάτων των μεταναστών. Έτσι δημιουργείται ένα σημαντικό αριθμητικά σώμα «συνεδέλφων έμπιστοσύνης» από Έλληνες και συνδικαλιζείται το 25% περίπου του συνόλου των μεταναστών. Οί Έλληνες όμως αντιμετωπίζουν τη σαφή αντίθεση των ελληνικών αρχών για την ένταξή τους στα γερμανικά Συνδικάτα. Με κάθε τρόπο προσπαθούν να αποτρέψουν τους μετανάστες από τον συνδικαλισμό χρησιμοποιώντας πιέσεις διαφόρων ειδών προς τους Έλληνες και χαρακτηρισμούς για τα Συνδικάτα που κάποτε φτάνουν και σε ακρότητες με την τελική κατάληξη ότι είναι κομμουνιστικά⁴. Το ελληνικό κράτος ήταν φανερό ότι ενδιαφέρονταν να κρατήσει τους μετανάστες μακριά από κάθε συλλογική σχέση που δε θα μπορούσε απόλυτα να ελέγχει χωρίς ωστόσο να είναι σε θέση να δώσει άλλες διεξόδους στα προβλήματα που βασάνιζαν τους Έλληνες μετανάστες.

Τα γερμανικά Συνδικάτα δεν μπόρεσαν να αντιληφθούν έγκαιρα τις ιδιομορφίες των μεταναστών, ιδιαίτερα εκείνων που προέρχονταν από τις αναπτυσσόμενες χώρες της Μεσογείου και την σαφώς διαφορετική θέση που έχει ο συνδικαλισμός σε μία τέτοια χώρα από μιά άλλη βιομηχανικά υπεραναπτυγμένη, όπως η Γερμανία. Η συνδικαλιστική τους προπαγάνδα απευθυνόταν σε ανθρώπους που ήξεραν από συνδικαλισμό και είχαν πείρα βιομηχανικού έργατη. Άγνοήθηκε το γεγονός ότι το 85% των ξένων προερχόταν από αγροτικές περιοχές, έζησαν όλη την προηγούμενή τους ζωή στα πλαίσια μιάς άμηχανοποίητης ακόμα αγροτικής οικονομίας, και ότι θα ήταν επόμενο να στέκονται απέναντι στα Συνδικάτα, από πλήρη άγνοια, με φόβο και υποψία ή το λιγότερο με επιφύλαξη. Το ρόλο αυτόν για την ενημέρωση και την «κοινωνικοποίηση» των Ελλήνων μεταναστών διεδραμάτισαν για μία περίοδο οι ελληνικές κοινότητες.

Από το 1969 τα Συνδικάτα άλλαξαν πολιτική απέναντι στους ξένους. Η άποψη της προσωρινότητας εγκαταλείφθηκε και δηλώνεται απερίφραστα ότι «οί ξένοι εργάτες διαφέρουν από τους Γερμανούς, κατά την αντίληψή μας, μόνο στο ότι δεν έχουν τη γερμανική υπηκοότητα και ότι ένα τμήμα τους δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα μας ...»⁵. Υπάρχουν ήδη 500.000 εργά-

τες με συνεχή παραμονή δέκα χρόνων στη Γερμανία και 1.000.000 που έχουν ξεπεράσει τα πέντε χρόνια. Είναι τώρα μιά υπολογίσιμη δύναμη, έχουν φτάσει τα δύο εκατομμύρια και οι υπολογισμοί των αρμοδίων υπηρεσιών βεβαιώνουν ότι η αύξηση του αριθμού των μεταναστών θα συνεχιστεί και ολόκληρη την επόμενη δεκαετία. Αρχισαν να ακούγονται και πάλι απόψεις για τη δημιουργία Συνδικάτων των ξένων και ένα εκκλησιαστικό συνέδριο που έγινε στην Έλβετία (1972) ασχολήθηκε αποκλειστικά μ' αυτό το θέμα. Ο «νόμος περί αλλοδαπών» που θυμίζει πολύ το νόμο περί εβραίων της χιτλερικής περιόδου και που πρόκειται να αναθεωρηθεί για να γίνει αυστηρότερος ενισχύει τέτοιες διαχωριστικές τάσεις αφού και σε όλους τους άλλους τομείς οι ξένοι διαχωρίζονται από τους Γερμανούς. Τα Συνδικάτα αρχίζουν έντονο αγώνα ενάντια στον αναχρονιστικό «νόμο περί αλλοδαπών» και επιδιώκουν με κάθε τρόπο τη μισθολογική εξίσωση των ξένων με τους Γερμανούς εργάτες.

Παράλληλα αυξάνουν τους ρυθμούς και καλυτερεύουν την ποιότητα της εκπαίδευσης των ξένων συνδικαλιστικών στελεχών με τη δημιουργία σεμιναρίων τεχνικής εκπαίδευσης και, με τη νομική κατοχύρωση του δικαιώματος των ξένων να αναδεικνύονται σε ανώτερα συνδικαλιστικά επίπεδα μέχρι και του εργοστασιακού συμβουλίου, συσφίγγονται ακόμα περισσότερο οι σχέσεις συνδικάτων - μεταναστών. Στο πρόβλημα της ενσωμάτωσης τα Συνδικάτα με τη συμμετοχή τους δίνουν ένα σοβαρότερο τόνο από τον φιλανθρωπικό που του είχαν δώσει οι ενέργειες των διαφόρων κοινωνικών και εκκλησιαστικών οργανώσεων. Χωρίς όμως και εδώ να διευκρινίζεται η έννοια και να διατηρούνται έστω επιφυλάξεις για τις δυνατότητες επιτυχίας με τα σημερινά δεδομένα μιάς τέτοιας προοπτικής.

Όστόσο είναι εμφανές ότι η νέα πολιτική δεν έγινε ακόμα αντιληπτή από τα μεσαία και κατώτερα στελέχη των Συνδικάτων ώστε να προωθηθεί συντομότερα ή ουσιαστική συμμετοχή των ξένων στη συνδικαλιστική διαδικασία και στην επεξεργασία ενός προγραμματισμού για την λύση των ιδιαίτερων προβλημάτων τους.

Παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες και γενικότερα οι ξένοι πυκνώνουν τις γραμμές των γερμανικών Συνδικάτων, από πολλούς μελετητές εξακολουθεί να μπαίνει το ερώτημα: Μπορούν τα γερμανικά Συνδικάτα να εκπροσωπουν τους ξένους και να προωθούν τα προβλήματά τους; Για όλους τους ξένους εργαζόμενους στη Δ. Γερμανία το πρόβλημα δεν είναι το ίδιο. Ίσως οι Ίταλοι και οι Γιουγκοσλάβοι εργάτες να είχαν και άλλες διεξόδους, άλλωστε τα Συνδικάτα τους είναι παρόντα στη Γερμανία τόσο μεταξύ των εργαζομένων όσο και στη συνεργασία τους με τα γερμανικά. Για τους Έλληνες όμως, τους Τούρκους, τους Ισπανούς και τους Πορτογάλους η κατάσταση είναι διαφορετική τόσο γιατί η πολιτική των συνδικαλιστικών

4. Α. Πολυχρόνη: Προβλήματα των εν Δυτική Γερμανία απασχολούμενων Ελλήνων εργατών.

5. Franz Woschech, Gewerkschaften-Ideale Plattform für Gastarbeiter, in Auslandskurier, Heft 5. Oktober 1970.

οργανισμῶν τῶν χωρῶν τους ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν πολιτεία, ὅσο καὶ γιατί δὲν ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὰ διεθνή συνδικαλιστικά σώματα. Ἔτσι γιὰ τοὺς Ἕλληνες δὲν ὑπάρχει ἐπιλογή. Τὰ ἐργατικά τους δικαιώματα στὴ Δ. Γερμανία μποροῦν νὰ τὰ διεκδικήσουν μὲ ἐπιτυχία μόνο μέσα ἀπὸ τὰ γερμανικά Συνδικάτα καὶ μάλιστα ἀναπτύσσοντας τὴ συνδικαλιστικὴ τους δραστηριότητα καὶ ἐμπειρία καθὼς καὶ τὴν στελεχιακὴ τους προώθηση ὅσο περισσότερο μποροῦν χωρὶς νὰ τοὺς ἀπογοητεύουν οἱ ἀδυναμίες καὶ οἱ δυσκολίες ποὺ θὰ συναντοῦν ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν προέρχονται ἀπὸ δική τους ὑπαιτιότητα. Γιατὶ καὶ στὰ πλαίσια τῶν Συνδικάτων ἀντανακλῶνται, ἔστω καὶ σὲ περιορισμένο βαθμό, οἱ ἀπόψεις τῶν Γερμανῶν πολιτῶν, γιὰ τοὺς ξένους καὶ δὲν εἶναι ἄγνωστες οἱ διακρίσεις καὶ οἱ προκαταλήψεις. Ἀλλωστε οἱ διακρίσεις ὑπάρχουν καὶ ἐπίσημα στὰ Συνδικάτα ἀφοῦ οἱ ξένοι δὲν ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα — ἔστω κι' ἂν αὐτὸ παρατηρεῖται πιά μόνο στὰ θέματα τῆς ἱεραρχίας — μὲ τοὺς Γερμανοὺς συναδέλφους τους. Οἱ μετανάστες τὰ ξέρουν ὅλα αὐτά. «Πιστεύω, δήλωσε ἓνας Ἕλληνας συνδικαλιστής, ὅτι ἴσως τὰ γερμανικά Συνδικάτα δὲν εἶναι ἡ ἰδανικὴ διέξοδος γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων μας καὶ τὴ διεκδίκηση τῶν συμφερόντων μας. Παραδέχομαι ὅμως ὅτι εἶναι ἡ μοναδική».

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Συνέντευξη τοῦ κ. Woschsch, μέλους τοῦ προεδρείου τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας Γερμανικῶν Συνδικάτων πρὸς τὴν βαναρική ραδιοφωνία. (Ἰούλιος 1972).

Ἐρώτηση: Στὴν ἐκθεσή σας πρὸς τὸ συνέδριο τῆς συνομοσπονδίας ἀναφερθήκατε καὶ στὴ δραστηριότητα τοῦ προεδρείου, σχετικὰ μὲ τοὺς ξένους ἐργαζόμενους. Τί ἔχει συμβεῖ τὸν τελευταῖο καιρὸ στὸν τομέα αὐτό;

Ἀπάντηση: Στὸν τομέα αὐτὸν ἔχουν γίνεи πάρα πολλὰ στὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια. Σὰς ἀναφέρω σύντομα δυὸ παραδείγματα. Προσλάβαμε 42 ξένους συναδέλφους καὶ συναδέλφισσες σὰν ἰσότιμους πολιτικούς γραμματεῖς στὰ γερμανικά συνδικάτα. Αὐτὸ εἶναι πολὺ σημαντικό γεγονός σὲ μιὰν ἐποχὴ μάλιστα ποὺ τόσο ἡ γενικὴ συνομοσπονδία ὅσο καὶ τὰ συνδικάτα πρέπει νὰ διέπονται ἀπὸ πνεῦμα οἰκονομιῶν στὸν τομέα τοῦ προσωπικοῦ.

Ἔνα ἄλλο παράδειγμα: Γιὰ πρώτη φορὰ φέτος πῆραν μέρος στὸ συνέδριό μας φιλοξενούμενοι ἀντιπρόσωποι ποὺ ἐκπροσώπησαν τοὺς ξένους ἐργαζόμενους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν Ἰσπανοί, Ἕλληνες, Γιουγκοσλάβοι, Τοῦρκοι καὶ Ἰταλοί. Αὐτὸ δὲν εἶναι τελείως ἱκανοποιητικό γιατί ἐπιδιώξή μας εἶναι, τουλάχιστον στὰ μεγάλα συνδικάτα ποὺ τὸ ποσοστὸ τῶν ἀντιπροσώπων εἶναι μεγάλο, στὰ ἐπόμενα τακτικὰ συνέδρια νὰ βολί-

σκονται στὶς γραμμές τῶν συνεδρῶν καὶ συνάδελφοι ἐμπιστοσύνης τῶν ξένων ἐργαζομένων. Παρ' ὅλα αὐτὰ γιὰ μᾶς ἦταν μιὰ εὐχάριστη ἀρχή. Σὰν τρίτο παράδειγμα θὰ μπορούσα νὰ σὰς ἀναφέρω τὸ γεγονός ὅτι σ' αὐτὸ τὸ συνέδριο, γιὰ πρώτη φορὰ ψηφίστηκαν τόσες ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τὸν προγραμματισμὸ γιὰ τὴν ἐκπροσώπηση τῶν συμφερόντων τῶν ἀλλοδαπῶν συναδέλφων μας. Σ' αὐτὴ τὴν ἐκταση, ἀπὸ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν μέχρι τὴ βελτίωση τῆς σχολικῆς ἐκπαίδευσης τῶν παιδιῶν, δὲν ἔγινε τίποτε μέχρι σήμερα.

Ἐρώτηση: Ποιὰ εἶναι ἡ δραστηριότητά σας πάνω σὲ τέτοια θέματα ποὺ δὲν εἶναι ἀκριβῶς συνδικαλιστικά, ὅπως ὁ νόμος περὶ ἀλλοδαπῶν καὶ ἡ ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν τῶν ξένων;

Ἀπάντηση: Κατ' ἀρχὴν θὰ ἤθελα νὰ τονίσω ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ πὼς ὁ νόμος περὶ ἀλλοδαπῶν δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ ἀμέσως. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἀμέσως γιατί αὐτὸς ὁ νόμος περὶ ἀλλοδαπῶν τακτοποιεῖ τὸ νομικὸ πρόβλημα, πόσον καιρὸ καὶ κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθήκες θὰ μπορέσουν οἱ ξένοι συνάδελφοί μας νὰ ἐργαστοῦν στὴ Γερμανία. Θὰ ἤθελα ἐπίσης νὰ σὰς ἀναφέρω ὅτι αὐτὴ τὴ στιγμή ἐπεξεργαζόμαστε δικές μας προτάσεις σχετικὰ μὲ τὴν τροποποίηση τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν. Μὲ ἀποφάσεις ποὺ πῆρε τὸ συνέδριό μας — καὶ πρέπει νὰ τονίσω ὅτι ἀρόθηκαν ὁμόφωνα — ἐπιφορτιστήκαμε μὲ τὴν ἐντολὴ τῶν μελῶν μας νὰ παρουσιάσουμε μέχρι τὸ φθινόπωρο στὴν ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνηση, στὴ βουλὴ καὶ στὰ κόμματα συγκεκριμένες προτάσεις γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ νόμου περὶ ἀλλοδαπῶν.

Ἐρώτηση: Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς πρόκειται νὰ τροποποιηθεῖ ὅχι ὅμως στὸ πνεῦμα ποὺ ἐπιθυμεῖτε σεῖς. Πιστεύετε ὅτι μπορεῖτε καὶ ἔχετε τὸ χρόνο ἀκόμα νὰ ἀγωνιστεῖτε δημόσια ἐναντίον τῶν σχεδιαζομένων μεταβολῶν;

Ἀπάντηση: Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ συνεδρίου ψηφίστηκε μιὰ ἀπόφαση, ποὺ ἔχει τὸν ἀριθμὸ II, μὲ τὴν ὁποία τὸ συνέδριο τάσσεται κατηγορηματικὰ ἐναντίον τῶν προθέσεων τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν. Ὁ κ. Ὑπουργὸς παρακινούμενος ἀπὸ ἓνα κλίμα πανικοῦ ποὺ προκλήθηκε ἀπὸ τίς τελευταῖες ἐξτρεμιστικὲς ἐνέργειες — μὲ τίς ὁποῖες ἄλλωστε καμιά σχέση δὲν ἔχουν οἱ ἀλλοδαποὶ ἐργαζόμενοι — θέλει νὰ γίνεи ὁ νόμος περὶ ἀλλοδαπῶν πιδὸ αὐστηρὸς. Τασσόμαστε κατηγορηματικὰ ἐναντίον μιᾶς τέτοιας ἀλλαγῆς. Ἐννοεῖται ὅτι θὰ ἀποστείλουμε μέσα στὶς ἐπόμενες μέρες τὴν ἀπόφαση αὐτὴ στὶς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες στὴ Βόνην.

Ἐρώτηση: Προσπαθεῖτε πάντα νὰ ἐξηγήσετε στοὺς ἀλλοδαποὺς ἐργαζόμενους ὅτι τὰ γερμανικά συνδικάτα ἐκπροσωποῦν σωστὰ τὰ συμφέροντά τους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλλοδαπῶν συνδικαλιστῶν ἔχει ἀύξηθεῖ σημαντικά. Πὼς σκεπτόσαστε νὰ συνεχίσετε στὸ μέλλον τὴ δράση σας σ' αὐτὸν τὸν τομέα γιὰ νὰ προσελκύσετε ἀκόμα περισσότερους ξένους στὰ συνδικάτα;

*Απάντηση: 'Ακριβώς όπως μέχρι τώρα. Θα προσπαθήσουμε και στο μέλλον με όλες μας τις δυνάμεις να εκπροσωπήσουμε τα συμφέροντα των άλλων συναδέλφων μας με την ίδια βαρύτητα και την ίδια εθύννη όπως και των Γερμανών συναδέλφων μας και θα καταβάλουμε προσπάθειες να το αποδείξουμε αυτό στους ξένους εργαζόμενους. 'Εξ άλλου συνεργαζόμαστε και με τα συνδικάτα των χωρών των ξένων εργαζομένων. Στην 'Ισπανία, που υπάρχει δυστυχώς ακόμα μια φασιστική κυβέρνηση, δεν έχουμε καμιά επαφή. Στην περίπτωση αυτή συνεργαζόμαστε με τα εξόριστα συνδικάτα των 'Ισπανών συναδέλφων.

*Ερώτηση: Με ποιό τρόπο θα υποστηριχθούν στο μέλλον αυτά τα συνδικάτα, που όπως στην 'Ισπανία και σε άλλες χώρες είναι παράνομα;

*Απάντηση: Θα συνεχίσουμε από κοινού την πολιτική μας με τους νόμιμους για μας και δημοκρατικούς αυτούς συνδέσμους των ξένων εργαζομένων, που εκπροσωπούν εθνότητες που στις χώρες τους δεν υπάρχει δημοκρατική διακυβέρνηση.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

*Τα τρία εκατομμύρια των μεταναστών είναι μια κερδοσκοπική πρόκληση για τους διάφορους επιχειρηματίες. Οί ξένοι προσφέρονται πολύ εύκολα θύματα μιας άνιερης εκμετάλλευσης, λόγω των ειδικών συνθηκών της ζωής τους, της προέλευσής τους και της ιδιαίτερης νομοθεσίας που τους διέπει. Οί «νέγροι της Δ. Ευρώπης» είναι μια αποικία μέσα σε κάθε υπερανπτυγμένη χώρα που υφίσταται όλα τα δεινά του παλαιού αποικιοκρατισμού χωρίς να παραλείπεται και το σκλαβεμπόριο¹.

Το 'Ομοσπονδιακό Γραφείο 'Εργασίας ανακοίνωσε (1971) ότι «υπάρχουν στη Γερμανία 500 περίπου επιχειρήσεις, έργο των οποίων είναι ή ασύστολη εκμετάλλευση των ξένων εργατών διά της ένοικιάσεώς των σε άλλες επιχειρήσεις»².

Οί «επιχειρήσεις» αυτές εμφανίστηκαν πολύ νωρίς, ή παρουσία τους όμως έγινε αισθητή μόλις το 1967 και από τότε παρά τις αποφάσεις της κυβέρνησης, του 'Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, και τις ενέργειες της αστυνομίας συνεχώς αυξάνει ή δραστηριότητά τους και τα υπέρογκα κέρδη τους. Βασική φροντίδα τους είναι να έχουν πάντα ένα απόθεμα ανέργων, μια κανονική εφεδρεία ανθρώπων, με δελτίο εισερχομένων - εξερχομένων, για να μπορούν κάθε φορά να ικανοποιούν τις απαιτήσεις των πελατών τους, που ζητούν εργάτες για μια περίοδο μικρή ή μεγάλη με ειδικά προσόντα

1. Helmut Pauli.: Menschenhaendler, in Ernst Klee: Die Nigger Europas.

2. 'Η 'Ελληνική, φύλλο 201/22-5-71.

*ή χωρίς. Παρά το γεγονός ότι ή λειτουργία τέτοιων επιχειρήσεων δεν απέχει πολύ από το εμπόριο ανθρώπων, θεωρούνται νόμιμες στα πλαίσια της περίφημης αρχής της παροχής υπηρεσιών που μπορεί να σκεπάζει κάθε είδους υπερεκμετάλλευση. Οί εταιρίες αυτές δεν προμηθεύουν απλώς εργάτες στους πελάτες τους αλλά τους νοικιάζουν για μια ορισμένη περίοδο και μετά τους παίρνουν πίσω για να τους νοικιάσουν άλλοι. Τα έσοδά τους προέρχονται από πολλές πηγές. 'Από την εφάπαξ προμήθεια για μια ποσότητα εργατών. 'Από ένα σημαντικό τμήμα του μισθού των δανεισμένων εργατών, γιατί οί δανεισμένοι μισθοδοτούνται από τον ιδιοκτήτη τους και όχι τον εργοδότη τους. 'Από τις κρατήσεις για την κατοικία που προσφέρει το αφεντικό και από καταβολές για διάφορες άλλες διευκολύνσεις. Όλα αυτά θα μπορούσαν να θεωρηθούν νόμιμα, ή να βρουν κάποια νομική κάλυψη επιβεβαιώνοντας άλλωστε την αντίληψη που κρατεί για την αξία και τη θέση των μεταναστών στη γερμανική κοινωνία. 'Η σαφής παρανομία αρχίζει από τη στιγμή που οί δανειζόμενοι δεν έχουν νόμιμα δικαιολογητικά παραμονής και εργασίας στη Δ. Γερμανία. Πρόκειται κυρίως για «τουρίστες» που ήρθαν στη Γερμανία για να βρουν δουλειά, για πρώην μετανάστες που για διάφορους λόγους, ασθένειες, αναπηρίες, κακή διαγωγή, έχασαν το δικαίωμα εργασίας στη Γερμανία και για πολιτικούς πρόσφυγες που πλήθυναν πολύ στα τελευταία χρόνια. Αυτές άλλωστε οί κατηγορίες αποτελούν και τον κύριο όγκο των αποθηκευμένων εργατών γιατί όσοι είναι νόμιμοι μπορούν να βρουν δουλειά και χωρίς τη μεσολάβηση των επιχειρήσεων δανεισμού.

'Επειδή συχνά ή ζήτηση είναι μεγαλύτερη από τα αποθέματα των επιχειρήσεων, έχουν δημιουργηθεί δίκτυα ολόκληρα για την προσέλκυση «τουριστών» και συχνά «φιλεύσπλαχνοι» Ευρωπαίοι ταξιδεύουν στις μεσογειακές χώρες για να πείσουν τους εξαθλιωμένους αγρότες ότι ένας παράδεισος τους περιμένει στη Γερμανία φτάνει να αποφασίσουν να ξεκολλήσουν από το φτωχό τόπο τους. Για να φτάσουν στη Γερμανία πρέπει να ξεπουλήσουν ό,τι έχουν, ζώα, χωράφια, κάποτε και τα σπίτια τους. Και τότε δεν υπάρχει πια επιστροφή όπως δεν υπάρχει και δυνατότητα νομιμοποίησης στον παράδεισο. Γίνονται σκλάβοι στα χέρια ενός ασυνείδητου εκμεταλλευτή για τον όποιον έχει καθιερωθεί ή προσωνομία «έμπορος ανθρώπων»³. Συνεχώς χρωστούν στον προστάτη τους και δεν μπορούν πουθενά να αποταθούν γιατί το μοναδικό αποτέλεσμα θα είναι να τους πετάξουν έξω από τη Γερμανία που είναι γι' αυτούς το ύστατο καταφύγιό τους⁴.

Βασικοί πελάτες των επιχειρήσεων δανεισμού είναι οί βιομηχανίες

3. Ernst Klee: Die Nigger Europas.

4. Konkret: Nr. 15/1971

που εργάζονται εποχικά και κύρια ή οικοδομική. Χωρίς να είναι οι μοναδικές. Διάφορες μικροεπιχειρήσεις προτιμούν να δανείζονται παράνομους εργάτες γιατί έτσι απαλλάσσονται από τη φορολογία, τα ασφάλιστρα, τις εθύνες, τον έλεγχο των αρχών και των Συνδικάτων μια που οι άνθρωποι αυτοί δεν υπάρχουν για τις επίσημες αρχές. Οι συνθήκες εργασίας και διαμονής που έχουν ως τώρα αποκαλυφθεί είναι τραγικές για τους παράνομους. Δουλεύουν δώδεκα και δεκαπέντε ώρες, πληρώνονται ελάχιστα γιατί το μεγαλύτερο μέρος του μισθού το κατακρατά ο ιδιοκτήτης και κοιμούνται στοιβαγμένοι σε αποθήκες και παράγκες χωρίς ηλεκτρικό, θέρμανση και νερό. Η μοναδική τους ελπίδα είναι ότι κάποτε θα μπορέσουν να νομιμοποιηθούν. Για το σκοπό αυτό είναι πρόθυμοι να πληρώσουν όσα-όσα. Συχνά ο ιδιοκτήτης τους αναλαμβάνει τέτοιες υπηρεσίες για να τους πληροφορήσει μόλις καταλάβει ότι τέλειωσαν οι οικονομίες τους, ότι η προσπάθεια απέτυχε, αλλά πάντα υπάρχουν ελπίδες για αργότερα. Κάπου - κάπου ένας συνάδελφος αποκτά τη νομιμότητά του, δείγμα ότι το αφεντικό έχει τεράστιες δυνατότητες και μέσα. Άλλωστε υπάρχει πάντα ένα επίλεκτο συνεργείο πλαστογράφων, απαραίτητων για τις δουλειές της επιχείρησης. Χιλιάδες εργάτες έχουν αποκαλυφθεί με πλαστά ντοκουμέντα. Οι εταιρίες αυτές δεν είναι μια επιχειρησούλα μερικών αεριτζήδων. Πρόκειται αντίθετα για πολύ σοβαρά οικονομικά τράστ που τελευταία αποκτούν και διεθνή χαρακτήρα όχι μόνο για τους αντιπροσώπους τους και τους διακομετακομιστικούς μηχανισμούς τους στις μεσογειακές και ασιατικές χώρες αλλά και με υποκαταστήματα σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες⁵.

Ο αριθμός των ξένων εργατών που ζουν και εργάζονται κάτω από τις συνθήκες αυτές υπολογίζεται (1971) σε 100.000 άτομα. Ο Ernst Klee μάλιστα δίνει ένα ακόμα τολμηρότερο νούμερο αναφέροντας ότι σε κάθε εκατοντάδα ξένων οι 15 είναι παράνομοι. Η διαφήμιση δε λείπει από μια τέτοια λαμπρή επιχείρηση. Από τις αγγελίες των εφημερίδων, στη στήλη προσφορών μπορεί κανείς να πληροφορηθεί ότι: «Διατίθενται ξένοι εργάτες. Για 100 Ιταλούς 10.000 μάρκα. Για 50 Έλληνες (υπόλοιπα) 5.000 μάρκα. Για 100 Ισπανούς (αλλά για παραλαβή άνω των 300) 8.500 μάρκα. Οι Τούρκοι εξαντλήθηκαν».⁶ Η πλειονότητα των «αποθεμάτων» αποτελείται από Τούρκους, Πακιστανούς και βορειοαφρικανούς «σκλάβους». Όλες οι σχετικές εταιρίες κάνουν δουλεμπόριο της μις ή της άλλης μορφής. Οι παράνομες, ένα μέρος δηλαδή των επιχειρήσεων αυτών, διώκονται. Η δίωξή τους όμως δεν είναι εύκολη γιατί δεν έχουν μόνιμη

5. Helmut Pauli : Menschenhaendler : Από την εταιρία δανεισμού εργατών Υ (έδρα Βιέννη, υποκαταστήματα Μόναχο, Στουτγάρδη) ή εφορία του Μονάχου έχει απαιτήσεις 847.300 μάρκων.

6. Blick durch die Wirtschaft 2-11-71.

έδρα, οι εκπρόσωποί τους είναι δευτερεύοντα πρόσωπα και το εμπόρευσμά τους αρνείται να μιλήσει από το φόβο της απώλειας του «προστάτη» και της απέλασης από τη Γερμανία. Οι επιχειρήσεις δηλαδή αυτές λειτουργούν σχεδόν με το σύστημα των αμερικανικών συμμοριών της εποχής της ποτοαπαγόρευσης. Οι νόμιμες ή ήμι νόμιμες που δουλεύουν βέβαια με το ίδιο σύστημα, αλλά πιο ραφινάτα, διώκονται κυρίως για όφειλές στο δημόσιο. Κατά τα άλλα είναι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών.

Τα διάφορα «γραφεία παροχής υπηρεσιών στους μετανάστες» δεν ανήκουν φυσικά σ' αυτό το είδος της εκμεταλλευτικής επιχείρησης και δεν είναι σε καμιά περίπτωση έξω από τα όρια των νόμων. Έχουν δημιουργηθεί κυρίως από αποτυχημένους φοιτητές ή επιστήμονες που εμπορεύονται τις γνώσεις τους στη γερμανική γλώσσα και θεωρούνται από τους πιο «προκομένους» οικονομικά ξένους που πάτησαν το πόδι τους στη Δ. Γερμανία. Είναι αυτονόητο πόσο συχνά χρειάζεται τα γραφεία αυτά ο μετανάστης, που παραμένει απροσάρμοστος στη χώρα που ζει, ξένος, με τη συνεχή αίσθηση ότι χρειάζεται κάποιον προστάτη. Και ο προστάτης είναι τα γραφεία εξυπηρέτησης. Τι δουλειές ακριβώς κάνουν; Τα πάντα. Δεν μπορεί ο μετανάστης να ταξιδέψει με το τράμ, να ανανεώσει την παραμονή του και την άδεια εργασίας του, να παντρευτεί, να βαφτιστεί ή να πεθάνει, να αλλάξει σπίτι, να λύσει τις διαφορές του με το εργοστάσιο που δουλεύει, να προσκαλέσει ένα συγγενή του ή να υποβάλει τη φορολογική του κάρτα στην εφορία χωρίς να περάσει από τα γραφεία αυτά. Η συμπλήρωση π.χ. μις έντυπης αίτησης για την ανανέωση της παραμονής στη Γερμανία κοστίζει 20 μάρκα. Δοκίμασα να συμπληρώσω μια τέτοια αίτηση. Παρότι το έκανα για πρώτη φορά χρειάστηκα ακριβώς 2 λεπτά. Πρόκειται για δεκαπέντε λέξεις. Τα 20 μάρκα όμως αντιστοιχούν στην καθαρή αμοιβή τεσσάρων ωρών εργασίας ενός ειδικευμένου εργάτη. Συνάντησα επίσης στο Μόναχο μαθητή του σχολείου της Gollierstrasse που είχε πληρώσει για τη συμπλήρωση ενός έντυπου απαραίτητου για την έκδοση κάρτας συκοινωνίας 15 μάρκα. Στο έντυπο αυτό χρειάζεται να γραφούν τέσσερις λέξεις και δύο αριθμοί. Ωστόσο οι επιχειρηματίες αυτού του είδους δεν είναι παρά ασήμαντα παράσιτα και θυμίζουν τους παλαιούς Αθηναίους αίτησιογράφους που συνωστίζονταν στις εισόδους των δημοσίων υπηρεσιών.

Επικερδέστατος τομέας εργασιών είναι η φορολογική εξίσωση στις αρχές κάθε χρόνου. Η φορολογία στη Γερμανία είναι άμεση. Κάθε μήνα δηλαδή ο εργαζόμενος πληρώνει τους φόρους που αναλογούν στο μισθό του. Και στο τέλος του χρόνου με τη συμπλήρωση ενός έντυπου και την υποβολή της φορολογικής κάρτας του στην εφορία παίρνει πίσω ότι επί πλέον κατέβαλε και όποια απαλλαγή του εγκριθεί από τα δικαιολογητικά που παρουσιάζει, π.χ. συντήρηση άπορων γονέων στην πατρίδα του ή της

οικογενείας του. Τα ποσά που επιστρέφονται στους εργαζόμενους κυμαίνονται από 200 ως 1500 μάρκα. Για τη συμπλήρωση της αίτησης και την υποβολή των δικαιολογητικών χρειάζεται απαραίτητα ή παρέμβαση του γραφείου που με μιὰ δεκάλεπτη εργασία εισπράττει το 10% των επιστρεφόμενων στο φορολογούμενο⁷. Τελευταία αντιληφθήκανε και οι γερμανικές Τράπεζες αυτή τη χρυσόφορα πηγή. Και έναντι ακόμα 10% αναλαμβάνουν την προπληρωμή του ποσού στο δικαιούχο. Έτσι ο εργαζόμενος από τα χρήματα που του αφήνει ο εργοδότης του και το κράτος χάνει ξαφνικά το 20% για να πάρει τα υπόλοιπα. Έδω μπορούν να περιληφθούν στους μέγιστους εκμεταλλευτές και οι Τράπεζες. Γιατί είναι γνωστό ότι τα χρήματα που εισπράχθηκαν από την έφορία επί πλέον, επιστρέφονται στο δικαιούχο τρεις μήνες περίπου, κάποτε και τρεις βδομάδες, από την υποβολή της αίτησής. Άρα για την προπληρωμή ή Τράπεζα τοκίζει με 10% όχι το χρόνο αλλά το τρίμηνο, που σημαίνει 40% το χρόνο.

Επιχειρηματίας του είδους μου είπε σε σχετική έρώτηση. «Παρέχω υπηρεσίες. Βέβαια, λίγο ακριβές. Αλλά εγώ τόσο τις αποτιμώ. Και δεν έχω κανέναν ένδοξο γιατί δεν εξανάγκασα και δεν μπορώ άλλωστε να εξαναγκάσω κανένα να ρθει στο γραφείο μου».

Τετράγωνη λογική. Μόνο που ο μετανάστης δεν μπορεί να κάνει αλλιώς. Δεν ξέρει να μιλήσει γερμανικά, δεν μπορεί να διαβάσει τί του ζητούν να συμπληρώσει. Και πηγαίνει στα γραφεία αυτά γιατί δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά, σίγουρος για το τι θα συμβεί. Αν όμως σε μερικά γραφεία αυτού του είδους υφίσταται μόνο την αφαίμαξη του 20% των δικαιωμάτων του έντελως νόμιμα και «είλικρινά» ακριβοπληρώνοντας τις υπηρεσίες που του παρέχονται, σε άλλα, ιδίως αυτά που στήνονται ευκαιριακά και εποχικά, υφίσταται μιάν ανοιχτή κλοπή. Εκεί δεν του κατακρατούν απλώς ένα σημαντικό ποσόν για άμοιβή τους. Του παίρνουν και ένα ακόμα τμήμα του ποσού που δικαιούται με έντελως ληστρικό τρόπο. Του δηλώνουν δηλαδή ότι δικαιούται ένα ποσό μικρότερο από το πραγματικό δικαίωμά του. Αν δεχτεί αυτό το ποσόν, ακολουθεί ένα περίπλοκο σύστημα υπογραφών με τις όποιες εκχωρεί τα δικαιώματά του στο γραφείο και επί πλέον πληρώνει και το 20% χάνοντας έτσι πολύ συχνά τα μισά απ' όσα δικαιούται. Στις 20.2.1973 η έφορία και η αστυνομία έκαναν αιφνιδιαστικό έλεγχο σε πολλά τέτοια γραφεία στο Μόναχο και διαπίστωσαν πολλές παρανομίες και απάτες⁸. Τα μέτρα που πάρθηκαν δεν έγιναν γνωστά. Απλώς εκπρόσωπος της έφορίας δήλωσε σε συνέντευξή του στη βαυαρική

ραδιοφωνία μετά δυο μέρες ότι θα ληφθούν τα αναγκαία μέτρα ώστε να σταματήσει ή εκμετάλλευση του ... χρόνου.

Ανάλογα εκμεταλλευτικό είναι και ένα άλλο είδος επιχείρησης. Πρόκειται για τα γραφεία που προμηθεύουν συνεργεία καθαρισμού σε διάφορες επιχειρήσεις για βραδυνή ύπηρεσία. Τα συνεργεία αυτά αποτελούνται από εργάτες που προσπαθούν να συμπληρώσουν το εισόδημά τους με βραδυνή εργασία. Φυσικά αμείβονται με μέρος μόνον του ποσού που εισπράττει για τη δουλειά τους το μεσολαβητικό γραφείο.

Η απουσία και εδώ των επισήμων ελληνικών αρχών είναι πλήρης. Ίσως και να μην έχουν αντιληφθεί το πρόβλημα. Οι οργανισμοί που έχουν αναλάβει την κοινωνική πρόνοια για τους ξένους εργάτες δε διαθέτουν τους μηχανισμούς που απαιτούνται και το ειδικευμένο προσωπικό για τέτοιες δουλειές. Άλλωστε είναι προσανατολισμένοι προς τη φιλανθρωπία, χωρίς οι καλές τους διαθέσεις να μπορούν να ανακουφίσουν τους μετανάστες. Δεν έχουν τολμήσει εξ άλλου ούτε να καταγγείλουν αυτού του είδους τις εκμεταλλευτικές επιχειρήσεις, βρισκόμενοι σε αδυναμία να προτείνουν μιάν εναλλακτική λύση. Με αποτέλεσμα να παραμένουν οι μετανάστες έρμαια στα χέρια μερικών αδίστακτων επιχειρηματιών, πληρώνοντας τις άσημαντες υπηρεσίες τους χρυσές.

ΟΙ MARTYRIES

Αφήγηση μέσα σε γραφείο εξυπηρέτησης μεταναστών

Σου λέω, τα πράματα είναι δύσκολα, κατάλαβε. Τι να κάνω τώρα; Ποῦ να πάω; Δὲ φεύγω, θὰ χωθῶ κάπου, θὰ βρῶ καὶ ποιόν, ὦχ, ζημιὰ. Ὅλα ἀρχίσανε μ' αὐτοὶ τὶς π... Ἦρθανε στὸ χωριό, τουρίστες λέει, στὰ χωριά τὰ δικὰ μας τί θὰ πεῖ τουρίστας δὲν ξέρουμε, ξένος δὲν πατᾶ, αὐτοὶ πάνε στὴ θάλασσα καὶ στὰ ἀρχαῖα, τί νὰ κάνουν σὲ μᾶς. Δὲν τὸ ψυλλιάστηκα ὅμως τὸν πιστέψαμε τὸν π... καὶ καήκαμε. Μᾶς τᾶλεγε ὅλα ὥραϊα, ἐλάτε καὶ γὼ εἶμαι ἐδῶ, ἔχω κόσμο, γνωστούς, θὰ σᾶς τακτοποιήσω ὅλους, κεροῦσε καὶ οὔζα ἀβέρτα, μᾶς ἔδωκε καὶ ἀντρέσσα, νὰ ἔλεγε, ἐκεῖ θὰ πᾶτε καὶ θὰ ζητήσετε τὸν κύριο Μωρίς. Τὶ Μωρίς, ἐμεῖς δὲν ξέρουμε, πῶς θὰ ποῦμε; Μὴ σᾶς νοιάζει ἐκεῖ ξέρον ἐλληνικά μόνις πῆτε Μωρίς, ἔτοιμη ἢ δουλειὰ καὶ τὸ σπῖτι καὶ ὅλα.

Βρὲ γυναῖκα λέω, χεσμένοι εἴμαστε, νὰ φύγω. Ἐκείνη λέει καὶ ποῦ θὰ πᾶς στὰ ξένα καὶ τί θὰ κάνω ἐγὼ καὶ τὸ παιδί ποῦ εἶναι πιά τοῦ σχολείου καὶ λέω ἐγὼ θὰ στείλω γρήγορα νᾶχει νὰ κατεβῇ στὴ Ξάνθη καὶ νὰ μὴ σὲ νοιάζει γιατί ἐκεῖ βγάζουνε καὶ γὼ εἶμαι οἰκονόμος, ἕνα δυὸ χρόνια δὲν θὰ πῶ ἀμήν, θὰ τὰ μαζέψω καὶ θᾶρω. Μὰ ἔπρεπε νὰ πουλήσουμε καὶ κάτι, λεφτὰ δὲν εἴχαμε, μόνο γιὰ τὸ διαβατήριο πῆγε ὁλόκαιρη κα-

7. Metall εἰδήσεις, Νο 3/72, σχετικὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «τὰ κορόϊδα».

8. Ἐφημερίδες S.Z., A.Z., T.Z 21-2-73.

τοίκα. "Εφυγα και τους άφησα φτωχούς σαν που γεννηθήκανε κι' έλεγα βρε γυναίκα μή σκάς, δυο κατσίκες δώκαμε δέκα θα πάρουμε και τον κήπο στην Άλανά θα τον ξαναπάρουμε της έδινα παρηγοριά μα' εγώ πιδ καλά είχα να ξεχρεώσω την τράπεζα που χρωστούσα από τα πρόπερσι που έβαλα καπνά. Και να μη σου τα πολυλογώ γιατί έχω τώρα τη σκασίλα μου, κάναμε όπως μās είπε ο Μωρίς, πήγαμε 'Ιταλία και από κει στην 'Ελβετία, σ' ένα μέρος που το λένε Τσίριχ και πήγε η καρδιά μου στη θέση της γιατί βοήκαμε εύκολα το Μωρίς που μαύρη νάναι ή ώρα του και πίσσα στα κόκκαλά του. 'Εκει δέ μās δώσανε δουλειά μα' μονάχα μιὰ σουπά να φάμε και μās βάλανε σ' ένα υπόγειο να κοιμηθούμε μ' άλλους όχτώ που βοήκαμε εκεί μέσα, εμείς είμαστε τρεις. "Εσκάσα, δέ μπόραγα να κοιμηθώ κι έκανα να βγώ έξω μα' στην πόρτα ήτανε ένας και μου λέει με το καλό, μέσα δέν κάνει έξω, μα' έμένα μου μπήκανε ψύλλοι στ' αυτιά, κατάλαβες, λέω χωροφύλακα μās βάλανε στην πόρτα;

Τό πρωτ' ήρθε ένας άλλος, εμείς λέγαμε που είναι ο Μωρίς και μās είπανε ότι ο Μωρίς έφυγε και αυτός που ήρθε ήταν 'Ιταλός ήξερε και ελληνικά τσάτρα-πάτρα και μās λέει τώρα θα πάτε στη Γερμανία και πρέπει να δώσετε διακόσια φράγκα ο καθένας για τα ναύλα. "Εμείς είπαμε δέν έχουμε, να τα κρατήσετε από τα μιστά μας.

Διακόσια φράγκα ήτανε πέντε κατσίκες και. Πήρε από όσους είχανε και οι άλλοι θα τα δώκουνε από το μιστό. Μās χωρίσανε που λές, έμένα μου δώκανε εισιτήριο με το τραίνο, ύστερα το βράδυ ξαναβρεθήκαμε όλοι μαζί στη Γερμανία, στη Φρανκφούρτη, μās βάλανε σε μιὰ αποθήκη είμαστε 18 όλοι μαζί, το σπίτι ήτανε ένα μακρόν ξύλινο μονοκόμματο δίπλα στις γραμμές του τραίνου που μέναμε και οι 18. Χωρούσαμε καλά μα' κοιμόμαστε χάμω. Μās δώσανε και ξεροφαγία και την άλλη μέρα το πρωτ' ήρθε ο επιστάτης και μās είπε πώς χρωστούμε στο άφεντικό από χίλια μάρκα, μα' γιατί μωρέ πάλι αφού τα ναύλα μέχρι Τσίριχ τα πληρώσαμε μοναχοί μας, έτσι λέει δέν ξέρετε εσείς, έδω' έχει έξοδα μεγάλα να σās τακτοποιήσει. "Ερχεται ο πρώτος μήνας εξακόσια μάρκα, μπρε λέω 250 ώρες δουλειά εξακόσια μάρκα; Ναί λέει. Φέρτα λέω. Με δίνει 300. Γιατί μπρέ; Να λέει 200 για το χρέος και 100 για το σπίτι. Ποιό σπίτι μωρέ που κάθε μέρα φέρντε και καινούργιους και τώρα είμαστε 30 και κοιμάται ο ένας πάνω στον άλλο κι αναπνέει τα χνώτα του. "Αμα δέ σ' άρέσει λέει να σου βγάλουμε εισιτήριο να πās στο χωριό σου. Καλά λέω, μ' άρέσει, τι να πώ; Ξαναπήγαμε στο γιαπί δουλέψαμε δυο μήνες πάλι 300 στο τέλος και μόλις πιάσανε τα κρύα πήγαμε σ' ένα εργοστάσιο που έκανε βίδες και παξιμάδια, εκεί ήτανε καλά, ζεστά, γιατί το βράδυ στο σπίτι πουντιάζαμε, δέν είχε σόμπα, ούτε φώς, καίγαμε πετρέλαιο, μα' εκεί τσάκωσε ή μηχανή το χέρι μιανού ήρθε το αυτοκίνητο να τον πάρει

και μās όλους μās κούψανε και την άλλη μέρα δέ μās ξαναπήγαμε στη δουλειά και λέω κάτι γίνεται έδω, κάτι είναι βρώμικο, δέ βρίσκαμε και κανένα πατριώτη να ρωτήσουμε, εμείς σπíti, δουλειά και τίποτα άλλο. Και κει που καθόμαστε μέσα κρυμμένοι σα ληστές έρχεται ένας τ' άφεντικού τρεχάτος και λέει φευγάτε γιατί θα σās πιάσουνε, εμείς τρομάξαμε και φύγαμε άλλοι από τις πόρτες κι' άλλοι από τα παράθυρα κι' ύστερα που πέσαμε μέσα στην ποταμιά σκέφτηκα γιατί μωρέ μās κυνηγάνε; Δυο τρεις που δέν προφτάσανε τους έπιασε ή αστυνομία. "Ε, τι να σου πώ από κει και ύστερα τα ξέρεις, τ' άκουσες που τάλεγα και στον κύρ Νίκο από δώ που έχει δλάκαιο γραφείο και μπορεί να βάλει ένα χέρι. Γυρίσαμε στην παράγκα παραφνλούσαμε δυο μέρες μα' δέ φάνηκε κανείς. Χάσαμε και τ' άφεντικό χάσαμε και τη δουλειά, χάσαμε και τα μιστά μας. Και δέν έχω και δεκάρα και ο κύρ Νίκος τώρα θα πει καλά να δοΰμε τι μπορεί να γίνει αλλά ποιός θα πλερώσει; Ποιός για; Κατάλαβες τώρα και μη λές, κάτι σεκλητισμένο σε βλέπω πατριώτη.

ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ

Τέσσερις Έλληνες συνδικαλιστές από την περιοχή της Στουτγάρδης υπέβαλαν στα τέλη του 1972 μιὰ γραπτή πρόταση στα Συνδικάτα χωρίς να έχουν απάντηση για την τύχη της. Η πρόταση ήταν διατυπωμένη έτσι:

«Εμείς, οι υπογεγραμμένοι συνδικαλιστές προτείνουμε στο Συνδικάτο, επειδή και φέτος συνεχίζεται ή άνιερη έκμετάλλευσή μας από τα γραφεία προεξόφλησης καρτών φορολογίας να επέμβετε για να σταματήσει το κακό.

Έπειδή πιστεύουμε ότι για να μεσολαβούν τα Συνδικάτα χρειάζονται μιάν πολυπρόσωπη ειδικευμένη υπηρεσία που δέ διαθέτουν. Νομίζουμε ότι πρέπει να παρέμβουν στις άρχες για να πληρώνονται τα δικαιώματα από φορολογικές επιστροφές στους μετανάστες άμέσως. Έτσι δέ θα υπάρχει λόγος να πηγαίνουμε στα γραφεία και να μās κρατούν το 20%.

Με συναδελφικούς χαιρετισμούς

υπογραφές»

Von 8.000 ...
(berufstatig) gesucht. Gute ...
sicher Leumund Bedingung. Gute ...
HARTMANN, München 8, Berg-am.

GASTARBEITER
günstig abzugeben.

Italiener je 100 DM 10000
Griechen 50 (Resiposten) . DM 5000
Spanier mindestens je 100
(bei Abnahme von 300) . . DM 8500
Türken nicht mehr auf Lager

Ordn.
1226

Jüngeres Ehepaar mit zwei kleinen Buben sucht.

Hausangestellte
nach Hagenhausen in gemütlichen Haushalt mit Garten
Geboten wird modernes Zimmer mit Komfort, gereizte Fr.
während der Woche. Jedes zweite Wochenende ganz frei
keine Küche kann erlernt werden

Baronin von Wackerbarth
Telefon 487390

Από: Blick durch die Wirtschaft, 2.11.71

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Κοινότητες και άλλες οργανώσεις των μεταναστών

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Το 1962 οι Έλληνες μετανάστες στη Δ. Γερμανία έφτασαν στις 80.000. Σε όρισμένες πόλεις, Μόναχο - Στουτγάρδη, άρχισε να γίνεται αισθητή ή παρουσία τους, συγκεντρώθηκαν 5 - 10.000 άτομα στην κάθε μία. Οι έλληνικές κρατικές υπηρεσίες με τη διάρθρωσή τους έδειξαν ότι δεν ήταν προετοιμασμένες και δεν υπήρχε κανένας προγραμματισμός για την υποδοχή των μεταναστών, ίσως δεν είχε προβλεφθεί και το ύψος του μεταναστευτικού ρεύματος. Τα περισσότερα προξενεία ήταν άμισθα, με άλλοδα-ποὺς προξένους και έλλιπές προσωπικό. Έλλιπής και χωρίς ειδικευση ήταν και ή επάνδρωση των κλιμακίων του Έλληνικού Υπουργείου Έργασίας που εγκαταστάθηκαν στις κυριότερες πόλεις της Γερμανίας. Μόλις στις 30.9.1964 εξέδόθη το υπ' αριθ. 613/64 Β.Δ. «περί οργάνωσης υπηρεσίας συμπαραστάσεως, έποπτείας και ενισχύσεως των εν τη Δ. Γερμανία απασχολουμένων Έλλήνων μισθωτών» και αυτό έσήμαινε κατά την κυβερνητική αντίληψη την διασπορά 38 υπαλλήλων το έτος 1965 σε όλόκληρη τη Γερμανία για να εξυπηρετήσουν τους 184.000 μετανάστες που βρίσκονταν εκεί την ίδια περίοδο. Η ορθόδοξη εκκλησία εκτελούσε με ζήλο τα θρησκευτικά της καθήκοντα, δεν είχε όμως και δεν ήθελε ίσως να έχει, καμιά-σχέση με τα μεταναστευτικά προβλήματα. Από πλευράς εκκλησιών τη φροντίδα για τους Έλληνες μετανάστες είχε ή ευαγγελική εκκλησία. Φυσικό είναι ότι στα πρώτα χρόνια οι γερμανικές οργάνώσεις και τα Συνδικάτα ήταν χωροί απλησίαστοι για τους Έλληνες και από την άγνοια της γλώσσας αλλά και από τη δραστηριότητα των ελληνικών υπηρεσιών οι οποίες κατά τον τότε διευθυντή του Υπουργείου Έργασίας κ. Α. Πολυχρονη είχαν εγκαταστήσει «ένα καθεστώς φοβίας και τρόμου».

Από την άλλη μεριά οι μετανάστες άρχισαν να νοιώθουν την ανάγκη της επαφής μεταξύ τους, της ανταλλαγής απόψεων για τα καινούργια προβλήματα που παρουσιάζονταν κάθε μέρα και της αντιμετώπισής τους από κοινού. Η ψυχαγωγία και ή πολιτική ήταν επίσης σοβαροί λόγοι συσπείρωσης.

Έτσι από το 1962 άρχισαν να δημιουργούνται κινήσεις από τους ίδιους τους μετανάστες για την ίδρυση συλλόγων με διάφορους σκοπούς. Αθλητικούς, εκπολιτιστικούς, συνδικαλιστικούς, ακόμα και θρησκευτικούς. Στην προσπάθειά τους αυτή να ξεφύγουν από την κοινωνική απομόνωση και από τον έλεγχο και την καταπίεση των ελληνικών άρχων, να αναπτύξουν στενότερες σχέσεις μεταξύ τους, να αντιμετωπίσουν από κοινού τα προβλήματά τους και να δημιουργήσουν ενδιαφέροντα για τις ελεύθερες ώρες τους βρήκαν συμπαραστάτες — συχνά πάρα πολύ άφοσιωμένους — τους Έλληνες που σπούδαζαν στα γερμανικά πανεπιστήμια.

* Μεγάλη διάδοση και επιτυχία σαν σωματεία μαζικών εκδηλώσεων και προβολής αιτημάτων των μεταναστών έχουν οι Κοινότητες. Γρήγορα έγιναν οργανισμοί με πολλή ζωντάνια, ανάπτυξαν σχέσεις με τα Συνδικάτα, την Αποστολική διακονία της Ευαγγελικής Εκκλησίας, με πολλούς ανάλογους φορείς των άλλων μεταναστών και επιδίωξαν καλές σχέσεις και συνεργασία με τις ελληνικές αρχές στη Γερμανία. Είναι σωματεία αναγνωρισμένα, με κατοχυρωμένη από το καταστατικό τους και ελεγχόμενη από τις αρχές δημοκρατική διαδικασία. Η δραστηριότητά τους ξαπλώθηκε σε πολλούς τομείς. Μορφωτικό, εκπολιτιστικό, συνδικαλιστικό και διεκδικητικό. Διοργανώνουν γιορτές στις εθνικές επετείους, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, μορφωτικές συγκεντρώσεις. Μόλις άρχισαν να συνειδητοποιούνται τα μεταναστευτικά προβλήματα και να μπαίνουν σε προτεραιότητα, οι Κοινότητες καθιέρωσαν σειρές μαθημάτων της γερμανικής γλώσσας, νυχτερινά σχολεία για αναλφάβητους μετανάστες και φροντιστήρια για τα παιδιά των μεταναστών με δασκάλους Έλληνες φοιτητές και επιστήμονες. Παράλληλα έκαναν καμπάνιες για τις συνθήκες διαμονής και εργασίας των μεταναστών, για την ανάγκη αναθεώρησης των διακρατικών συμβάσεων, τις διακρίσεις και την επαγγελματική ειδικευση. Μεγάλο βάρος έρριξαν οι Κοινότητες στην ένταξη των μεταναστών στα γερμανικά Συνδικάτα, διοργάνωσαν στα πλαίσια των Συνδικάτων συνδικαλιστικά μαθήματα και συνέβαλαν αποφασιστικά στη δημιουργία συνδικαλιστικών στελεχών στη Γερμανία.

Τόν Φεβρουάριο του 1966 σε συνέδριο 27 Κοινοτήτων και με την παρουσία Έλλήνων και Γερμανών επισήμων ιδρύθηκε η «Ομοσπονδία Έλληνικών Κοινοτήτων Δ. Γερμανίας και Δ. Βερολίνου» που σε σύντομο χρονικό διάστημα έγινε υπολογίσιμο όργανο με αξιώσεις διεκδίκησης μεταναστευτικών συμφερόντων στη γερμανική κυβέρνηση, στα Συνδικάτα και στις ελληνικές αρχές. Στην περίοδο 1966 - 1967 οι Κοινότητες συγκέντρωσαν στη δύναμή τους το ένα τρίτο του συνόλου των μεταναστών, αριθμό που δεν μπόρεσε καμιά μορφή οργάνωσης, συμπεριλαμβανομένων και των Συνδικάτων, να πλησιάσει.

Οι ελληνικές αρχές αντί να αγκαλιάσουν και να βοηθήσουν τις Κοινότητες είδαν απέναντί τους μόνον έναν ανταγωνιστή σε ένα έργο μάλιστα που δεν ήταν σε θέση να προωθήσουν. Προσπάθησαν να δημιουργήσουν συλλόγους αντιπερισπασμού με έντονο πολιτικο-κομματικό χρώμα και χαρακτηρίζαν τις Κοινότητες σαν «επηρεαζόμενες από άριστερους και συνδοιπόρους». Η στάση αυτή έβλαψε, δημιούργησε για μια περίοδο ένταση μεταξύ των Έλλήνων μέχρι που οι διάφοροι σύλλογοι, που επηρεάζονταν από τα εργατικά κλιμάκια, διαλύθηκαν από έλλειψη μελών.

Σε όρισμένες πόλεις υπάρχουν και παλιές ελληνικές Κοινότητες, με

εκκλησία, περιουσιακά στοιχεία, συχνά ενισχυόμενες και από τμήμα προξενικών τελών¹ που πληρώνουν βέβαια οι μετανάστες. Στις Κοινότητες αυτές που έχουν εκλεκτικό και εκκλησιαστικό χαρακτήρα δε γίνονται δεκτοί οι μετανάστες. Τα μέλη τους είναι Έλληνες εγκατεστημένοι στη Γερμανία μέχρι και τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και όρισμένοι νεώτεροι από τον επιστημονικό κόσμο. Είναι κλειστοί οργανισμοί και παραμένουν έτσι αγνοώντας την ύπαρξη των 400.000 Έλλήνων μεταναστών.

Οι Κοινότητες έπαιξαν το ρόλο τους επί μια σχεδόν δεκαετία. Μετά το 1970, που θεωρείται σαν έτος αλλαγής προβληματισμού και προγραμματισμού των μεταναστών με κύριο χαρακτηριστικό την τάση της μονιμώτερης και διαρκέστερης παραμονής στη Δ. Γερμανία, οι Κοινότητες παραχώρησαν τη θέση τους σε άλλου είδους οργανώσεις και ιδιαίτερα στα γερμανικά Συνδικάτα στα οποία οι Έλληνες νοιώθουν πιο ασφαλισμένοι απέναντι στους κινδύνους που απειλούν τα μέλη των Κοινοτήτων. Η παλαιά τακτική του χαρακτηρισμού των μεταναστών που ήταν μέλη των Κοινοτήτων δεν έπαψε να υπάρχει, οι επιπτώσεις δε σήμερα είναι περισσότερο σοβαρές από της προηγούμενης περιόδου. Οι Κοινότητες φυσικά δεν έπαψαν να λειτουργούν αλλά δεν είναι πια ο κύριος πόλος συγκέντρωσης των μεταναστών. Και επειδή δεν αντικαταστάθηκαν με άλλους φορείς που επίσης επιδιώκουν τη διατήρηση των σχέσεων με την πατρίδα και τη συνέχιση των λαϊκών παραδόσεων, ή αποξένωση των μεταναστών γίνεται συντομότερα και έντονότερα, θυσία στο βωμό μιας βραχυπρόθεσμης πολιτικής σκοπιμότητας. Καθαρά ψυχαγωγικό χαρακτήρα έχουν οι λεγόμενοι εθνικοτοπικοί σύλλογοι. Έχουν κατά καιρούς ιδρυθεί πολλοί, εκείνοι όμως που διατηρήθηκαν και απέκτησαν πολλά μέλη είναι οι σύλλογοι των Ποντίων, των Κρητών και των Ήπειρωτών.

Οι αθλητικοί σύλλογοι δεν έχουν μεγάλο αριθμό μελών. Είναι όμως πάρα πολλοί, ξεπερνούν τους εκατό. Στις μικρές ιδίως πόλεις παίζουν σημαντικό ρόλο στη συγκέντρωση των μεταναστών με τη διοργάνωση αθλητικών συναντήσεων — κυρίως ποδοσφαιρικών — και ψυχαγωγικών συγκεντρώσεων. Η Εργατική Έστια ενίσχυσε κατόπιν επιλογής όρισμένους συλλόγους, κυρίως με αθλητικό ύλικό, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν παράπονα και παρεξηγήσεις από όσους τουλάχιστον είχαν ενδιαφέρον για την ενίσχυση. Και ο κ. Ευάγγελος Σαββόπουλος στη γνωστή έκθεσή του διαπιστώνει ότι υπάρχει «μικρός αριθμός αθλητικών ομάδων υπό την προστασία των εργατικών κλιμακίων...» Βεβαίως ή εϋθύνη δεν είναι μόνο των κλιμακίων αλλά και των αθλητικών συλλόγων που για διάφορους λό-

1. Σ. Κλαδά: «Τα θέματα των εν Δ. Γερμανία Έλλήνων εργατών».

γους αρνούνται να δεχτούν την «προστασία» των κλιμακίων. Γεγονός πάντως είναι ότι οι σύλλογοι συντηρούνται από πόρους που φροντίζουν και δημιουργούν μόνοι τους.

Εστίες συγκέντρωσης των μεταναστών είναι και οι οργανώσεις των πολιτικών κομμάτων και νεολαίων που διατηρήθηκαν στη Γερμανία και μετά την απαγόρευσή τους στην Ελλάδα το 1967. Έχουν και αυτές νόμιμη παρουσία με την έννοια της υποχρέωσής τους να δηλώνουν τις διοικήσεις τους στη γερμανική αστυνομία.

Αυτών των μορφών οι οργανώσεις παρουσίασαν μιὰ διάρκεια στη Γερμανία. Προσπάθειες για άλλες οργανώσεις έγιναν, χωρίς επιτυχία, εκτός των εκκλησιαστικών που ξεετάζονται χωριστά.

Στο ιδρυτικό Συνέδριο της Όμοσπονδίας Έλληνικών Κοινοτήτων πήραν μέρος :

1. Κοινότης Ελλήνων Βερολίνου
2. Αδελφότης Ελλήνων Αμβούργου
3. Έλληνική Κοινότης Νόυς
4. Έλληνική Κοινότης Μ. Γκλάντμπαχ
5. Έλληνική Κοινότης Εργαζομένων Κολωνίας και Περιοχής
6. Έλληνική Κοινότης Περιοχής Άαχεν
7. Έλληνική Κοινότης Άννοβέρου και Περιοχής
8. Κοινότης Ελλήνων Εργατών Ρύσσελσχαϊμ και Περιοχής
9. Έλληνικός Έκπολιτιστικός Σύλλογος Μάννχαϊμ και Περιοχής
10. Έκπολιτιστική Κοινότης Ελλήνων Εργατών Μονάχου και Περιοχής
11. Εργατικός Σύλλογος Ελλήνων Μονάχου
12. Έλληνική Κοινότης Στουτγάρδης, Μπάντεν - Βύρτεμπεργκ
13. Σύλλογος Ελλήνων Εργατών «Μέγας Αλέξανδρος» Ζίντελφίνγκεν
14. Έλληνική Κοινότης Έσλινγκεν και Περιοχής
15. Έλληνική Κοινότης Περιοχής Μπάγκνάνγκ
16. Έλληνική Κοινότης Φάϊχινγκεν/έντε
17. Κοινότης Ελλήνων Εργατών Βάϊμπλινγκεν
18. Έλληνική Κοινότης Λέονμπεργκ
19. Σύλλογος Ελλήνων Εργατών Κόρνβέστχάϊμ
20. Έλληνική Κοινότης Γκέρλινγκεν
21. Έλληνική Κοινότης Βίννεντεν
22. Έλληνική Κοινότης Λούντβιγκσμπουργκ
23. Έλληνική Κοινότης Σόρντορφ
24. Έλληνική Κοινότης Λέννε
25. Έλληνική Κοινότης Γκάιλντορφ και Περιοχής

26. Έλληνική Κοινότης Ίλλερτίσσεν/Οϋλμ
27. Έλληνική Κοινότης Ζίγκμπουργκ

Σε συνέχεια εντάχθηκαν στη δύναμη της Όμοσπονδίας και οι Κοιότητες των πόλεων :

28. Ντύσσελντορφ, 29. Φρανκφούρτης, 30. Νυρεμβέργης, 31. Λύντενσάιτ, 32. Βρέμης, 33. Κέττιβίγκ, 34. Λύμπεκ, 35. Γκέπινγκεν, 36. Όπλάντεν-Λέβερκούζεν, 37. Ζόλινγκεν, 38. Γκύντ, 39. Ντούισμπουργκ, 40. Άλτενα, 41. Πόρτς, 42. Φύρτ, 43. Κρέφελντ, 44. Ντόρτμουντ κ.ά.

Α Π Ο Φ Α Σ Η

Του ιδρυτικού Συνεδρίου της Όμοσπονδίας Έλληνικών Κοινοτήτων
Δ. Γερμανίας και Δ. Βερολίνου

Πρός όλους τους Έλληνες της Όμοσπ. Δημοκρατίας της Γερμανίας και Δυτ. Βερολίνου.

Πρός όλους τους αρμοδίους ελληνικούς παράγοντας.

Αντιπρόσωποι 27 Έλληνικών Κοινοτήτων της Δυτ. Γερμανίας και Δυτ. Βερολίνου συνελθόντες, απεφασίσαμε την ίδρυση Όμοσπονδίας Έλληνικών Κοινοτήτων για την προάσπιση των γενικωτέρων εθνικών συμφερόντων και των ειδικών συμφερόντων των διαβιούντων εις την Όμοσπονδιακήν Δημοκρατίαν της Γερμανίας Έλλήνων.

Η συνεχιζόμενη πολιτική μεταναστεύσεως και το δημιουργηθέν εξ αυτής κῆμα φυγῆς πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ δὴ πρὸς τὴν Δυτ. Γερμανίαν, σημαντικοῦ τμήματος τοῦ πιδ ζωτικοῦ ἀπὸ ἀπόψεως ἡλικίας καὶ υγείας παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς Πατρίδος μας, πέρα ἀπὸ τὴν προσωρινὴ λύση ποὺ δίνει στὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς μας καὶ τὴν ἀνεργία, ἔχει μιὰ σειρά καταστροφικὰς ἐπιπτώσεις στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία τῆς χώρας μας καὶ σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους καὶ δημιουργεῖ τεράστια προβλήματα ποὺ ἡ ἀντιμετώπισή τους ἐκ μέρους τῶν ὑπεθύνων ἐλληνικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀρμοδίων παραγόντων, ἀπαιτεῖ τὴν συμπαράσταση καὶ δραστηριότητα ὅλων μας γιὰ τὴ λύση τους.

Μὲ ὑψηλὸν τὸ φρόνημα καὶ τὴν συναίσθηση εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ ἔθνους, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ διακηρύξωμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ μεταναστεύσεως εἶναι ἄκρως ἀντίθετη μὲ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ ὅτι διακαῆς πόθος μας εἶναι ἡ ἐπιστροφή μας στὴν Πατρίδα γιὰ νὰ προσφέρουμε ὅλο τὸ δυναμικὸ μας γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας της, ὑπὸ ὅρους ποὺ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν πολιτισμένη διαβίωση τῶν ἰδίων καὶ τῶν οἰκογενειῶν μας. Ἡ θέση μας εἶναι πάντα στὴν Πατρίδα καὶ τὸ βλέμμα μας εἶναι πάντα στρα-

μένο σ' αὐτὴ καὶ οἱ παλμοὶ τῆς καρδιάς μας συνενώνονται μὲ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδιάς ὅλων τῶν ἐργαζομένων γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν προκοπὴ τῆς Ἑλλάδος. Διατηροῦμε ὑψηλὸ τὸ ἐθνικὸ μας φρόνημα καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς γρήγορης ἐπιστροφῆς μας στὰ βουνά, τοὺς κάμπους, τ' ἀκρογιάλια τῆς ἡλιόλουστης Πατρίδος μας, κάνουμε καὶ θὰ κάνουμε τὸ πᾶν γιὰ νὰ διατηροῦμε τὴν ἐλληνικότητά μας καὶ νὰ τιμοῦμε τὸ ἐλληνικὸ ὄνομα.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πολλαπλῶν μικρῶν καὶ μεγάλων, ἀτομικῶν καὶ ὁμαδικῶν προβλημάτων μας, ποὺ δημιουργεῖ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐργασία ἔξω ἀπὸ τὴν Πατρίδα, προβλημάτων ποὺ οἱ ἐκάστοτε ἐλληνικὲς κυβερνήσεις καὶ οἱ ἐδῶ ἐκπρόσωποι τοὺς ἀγνόησαν ἢ ἀδιαφόρησαν γιὰ τὴ λύση τους, ἐπιβάλλεται ἡ συνένωση τῶν δυνάμεων μας. Πρῶτο καὶ κύριο χρέος μας εἶναι, νὰ ἐνδιαφερθοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι γιὰ τὰ προβλήματά μας. Ἡ ἐποχὴ νὰ ἀναθέτουμε σὲ ἄλλους τὴ φροντίδα γιὰ μᾶς, γιὰ τὰ ζητήματά μας, γιὰ τὴ ζωὴ μας, ἀνήκει στὸ πολὺ μακρινὸ παρελθόν. Σήμερα μόνο ὅταν οἱ ἴδιοι οἱ ἐργαζόμενοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, γιὰ τὰ ζητήματά τους μποροῦν νὰ διεκδικήσουν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἀπαίτηση ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους παράγοντας νὰ ἐπιληφθοῦν γιὰ τὰ ζητήματά τους καὶ νὰ τὰ λύσουν.

Οἱ συνθήκες κατοικίας, οἱ ὁροὶ ἐργασίας, ἡ τεχνικὴ μας κατάρτιση καὶ ἡ ἐλληνικὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν μας, ἡ ψυχαγωγία μας στὰ ξένα, τὸ στοίβαγμα μας στὰ βαγόνια ὅταν πηγαίνουμε στὴν Ἑλλάδα, οἱ μεταφράσεις καὶ οἱ προξενικὲς θεωρήσεις, ἡ ἐγκυρότητα τῶν θρησκευτικῶν γάμων μας, ὁ ἐξοστρακισμὸς τῶν χαρτοποικτικῶν λεσχῶν ποὺ διαφθείρουν τὴν ψυχὴ μας καὶ προκαλοῦν οἰκογενειακὰ δράματα καὶ μιὰ σειρὰ ἄλλα, εἶναι μέρος τῶν προβλημάτων ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν καὶ ποὺ ἡ ἱκανοποιητικὴ ἐπίλυσή τους βρίσκεται πρῶτα πρῶτα στὰ δικά μας χέρια.

Ἡ ἴδρυση τῆς Ὁμοσπονδίας Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἀποτελεῖ τὴν ἔκφραση τῆς φιλοδοξίας νὰ συμπαρασταθεῖ καὶ ἡγηθεῖ στὴν προσπάθεια ἐξύψωσης τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος στὰ ξένα καὶ τὴ διατήρηση τῆς ἐλληνικότητός μας.

Καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ θὰ στεφθεῖ τόσο γρηγορώτερα ἀπὸ ἐπιτυχία, ὅσο καλύτερα κατανοήσουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ποὺ βρίσκονται στὴ Δυτ. Γερμανία τὴν ἀνάγκη νὰ γίνουν μέλη τῶν Κοινοτήτων τῆς περιοχῆς τους καὶ ὅλες μαζί οἱ Κοινότητες νὰ συνενώσουν τὴν προσπάθεια καὶ τὴ δράση τους κάτω ἀπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ὁμοσπονδίας μας.

Τὸ Προεδρεῖο τοῦ Συνεδρίου τῆς Ὁμοσπονδίας

Νέα Ὑόρκη, 15 Νοεμβρίου 1972. Ἡ ὁλομέλεια τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καταδίκασε ὁμόφωνα τὶς διακρίσεις σὲ βάρος τῶν ἀλλοδαπῶν ποὺ ἐργάζονται στὶς χώρες τῆς Δ. Εὐρώπης.

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΝΤΕΣ

- Αὐτὸς ὁ ἐργάτης δὲν κοστίζει τίποτα
- Μοναχοὶ ἀνάμεσα στοὺς ξένους
- Ἡ κοινωνικὴ ἐνσωμάτωση
- Ὁ διαγωνισμὸς

ΑΥΤΟΣ Ο ΕΡΓΑΤΗΣ ΔΕΝ ΚΟΣΤΙΖΕΙ ΤΙΠΟΤΑ

Ο Momir Lecic στο εβδομο συνέδριο της επιτροπής των εκκλησιών για τα προβλήματα των μεταναστών στη Δ. Ευρώπη, υπολόγισε ότι ο κάθε μετανάστης που προέρχεται από την Γιουγκοσλαβία έχει κοστίσει στο κράτος του 6 εκατομμύρια δηνάρια¹. Αυτό το κόστος είναι για την υπερανπτυγμένη Γερμανία ένα δώρο από τις χώρες που της προμηθεύουν εργα-
τες.

Ο ξένος φτάνει στη Γερμανία έτοιμη εργατική δύναμη και αρχίζει να παράγει από την πρώτη μέρα πολλαπλάσια από όσα εισπράττει. Το γερμανικό Κράτος δεν έχει κάνει ως τώρα κανένα έξοδο ενώ η χώρα από την οποία προέρχεται ο μετανάστης ξόδεψε για σχολεία, δασκάλους, νοσοκομεία, κοινωνικές υπηρεσίες και παροχές, κατοικίες και για όλες τις άλλες κατασκευές ή βελτιώσεις που απαιτεί μια κατοικήσιμη περιοχή. Τη στιγμή που ο πολίτης είναι έτοιμος να αποδώσει, δηλαδή μετά είκοσι χρόνια, μεταναστεύει και η χώρα του ελπίζει μόνο στα συναλλαγματικά εμβάσματα που ποτέ δεν μπορούν να καλύψουν τη ζημιά που προκαλεί άμεσα και μακροπρόθεσμα η απουσία του.

Κατά τον κ. Anton Sabel, του Όμοσπονδιακού Γραφείου Έργασίας, η απασχόληση των ξένων είναι η «σημαντικότερη αναπτυξιακή βοήθεια που προσφέρει η Δ. Γερμανία». Ωστόσο η απασχόληση των ξένων είναι μια εκχυδαϊσμένη αλλά εξαιρετικά κερδοφόρα επιχείρηση που ασκούν τα υπερανπτυγμένα βιομηχανικά κράτη απέναντι στους φτωχούς συγγενείς τους και βασικά δυσκολεύουν την ανάπτυξή τους με τη συνεχή αφαίμαξη του εργατικού δυναμικού τους. Ο κ. Siegfried Balke, πρόεδρος της Όμοσπονδίας των γερμανικών συνδέσμων εργοδοτών είναι ειλικρινέστερος όταν παραδέχεται ότι «είναι ένας παλιός κανόνας, το συνάλλαγμα που βγαίνει στο εξωτερικό να έχει την τάση να επιστρέφει σε υψηλότερες παραγωγικές μορφές στη χώρα μας. Έτσι δεν μπορεί να παραγνωρίσει κανείς ότι προκύπτουν αλληλουχίες ανάμεσα στην απασχόληση ξένων εργατών και στις εξαγωγές μας».

Η χώρα υποδοχής των μεταναστών δεν ξοδεύει τίποτα για το ζωντανό «εργαλείο» που εισάγει παρότι είναι διαλεγμένο με τα πιο σύγχρονα μέσα της επιστήμης από τα υγιέστερα και ανθεκτικότερα αποθέματα της χώρας καταγωγής του. Όχι μόνον οι μετανάστες παράγουν από την πρώτη μέρα αλλά και πληρώνουν φόρους για πράγματα που δεν τους ενδιαφέρουν, για υποδομές και κατασκευές που δεν πρόκειται να χαρουν, για την κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη μιας ομάδας στην οποία δεν μπορούν να ανή-

1. Ernst Klee : Die Nigger Europas.

κουν. Σ' αυτήν την ίδια ομάδα, το γερμανικό λαό, οι μετανάστες εξασφαλίζουν όχι μόνο το παρόν αλλά και το μέλλον. Δεν πληρώνουν μόνο φόρους, δεν είναι μόνο καταναλωτές, αλλά και εξαγωγείς με τα είδη που μεταφέρουν στις πατρίδες τους. Μόνον προς την Ελλάδα και μόνο για ένα χρόνο υπολογίστηκε ότι οι εργάτες μετέφεραν ηλεκτρικά είδη και αυτοκίνητα αξίας 100 εκατομμυρίων περίπου μάρκων. Το έτος 1966 οι μετανάστες κατέθεσαν στα ταμεία συντάξεων 1,2 δισεκατομμύρια μάρκα και είχαν στην ίδια περίοδο απαιτήσεις που μόλις έφτασαν στα 137 εκατομμύρια. Ένα σημαντικό τμήμα τους δεν πρόκειται ποτέ να συνταξιοδοτηθεί και ένα άλλο δε θα μπορέσει να εισπράξει ούτε τους τόκους των εισφορών του. Αυτοί οι φτηνοί μετανάστες πλήρωσαν από το μισθό τους το 1969 ένα δισεκατομμύριο μάρκα για το γερμανικό στρατό και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στις ανώτατες σχολές της Δ. Γερμανίας. Και ακόμα δύο δισεκατομμύρια για το ταμείο συντάξεων ενισχύοντας έτσι τους σημερινούς Γερμανούς συνταξιούχους².

Το γερμανικό Κράτος έχει αποτιμήσει τα έξοδα που κάνει για κάθε μετανάστη μέχρι να φτάσει στον τόπο εργασίας σε 250 μάρκα. Τόσα πρέπει να πληρώσει ο εργοδότης στην αρμόδια υπηρεσία για να τον παραλάβει. Και να τον βάλει να δουλέψει με ένα συμβόλαιο που κανένας Γερμανός δε θα δεχότανε να υπογράψει και συνήθως σε μία θέση που επίσης κανένας Γερμανός δε θα δεχότανε να εργαστεί. Σωστά παρατηρεί ο Ernst Klee «ότι αν δεν ήταν στη χώρα μας αυτοί οι ξένοι συμπολίτες, τα χυτήρια θα σταματούσαν τις εργασίες τους — τα 80% των εργατών στις επιχειρήσεις αυτές είναι ξένοι — οι άρρωστοι στα νοσοκομεία και οι πελάτες των εστιατορίων θα έμεναν χωρίς υπηρετικό προσωπικό και τα σκουπίδια θα σχημάτιζαν βουνά στους δρόμους». Το επίπεδο της άμοιβής τους είναι ανάλογο με το ευτελές ποσό για την απόκτησή τους. Πληρώνονται πάντα με το χαμηλότερο μεροκάματο, δεν έχουν καμιά δυνατότητα προόδου και ζούν στα περιθώρια της κοινωνίας για την οποία παράγουν. Ο Antonio di Virgilio, εκπρόσωπος των 800 Ιταλών εργατών στο εργοστάσιο Φόλκς Βάγκεν γράφει: «Οι Γερμανοί αρχίζουν σαν άνειδίκευτοι εργάτες, σε λίγο γίνονται προϊστάμενοι ομάδων και μετά εργοδηγοί. Υπάρχουν εδώ 100 ή 150 ξένοι που εργάζονται επί οχτώ ή έννια χρόνια, μιλούν άπταιστα γερμανικά και είναι ειδικευμένοι αλλά δεν έχουν καμιά ελπίδα. Φοβάται κανείς, όπως επίσης και τα Συνδικάτα, ότι οι Γερμανοί εργάτες θα αντιστέκονταν σε έναν άλλοδοπο προϊστάμενο»³.

Οι μετανάστες δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα, πράγμα που σημαίνει

στην ουσία ότι δεν έχουν κανένα δικαίωμα και απασχολούν τις αρχές πολύ λιγότερο απ' όσο οι Γερμανοί «συμπολίτες» τους. Οι ξένοι χαρακτηρίζονται με το γενικό τίτλο Γκάσταρμπάιτερ, που σημασιολογικά βέβαια είναι ουδέτερος — φιλοξενούμενος εργάτης — στην ουσία όμως του έχει δοθεί περιεχόμενο διακρίσεων, υποτίμησης και ρατσισμού. Άλλωστε οι 80.000 Αυστριακοί, οι 60.000 Ολλανδοί, οι 40.000 Γάλλοι και άλλοι ξένοι από ευρωπαϊκές χώρες που εργάζονται στη Δ. Γερμανία δεν υπάγονται στην κατηγορία των Γκάσταρμπάιτερ. Αυτό είναι προνόμιο των εργατών που προέρχονται από τις υπανάπτυκτες χώρες των ακτών της Μεσογείου.

Τι κοστίζει λοιπόν ένας Γκάσταρμπάιτερ; Είναι έτοιμος να δουλέψει όσες ώρες τον διατάζουν, να μείνει στη Γερμανία όσο τον χρειάζονται, να υποστεί προσβολές και περιφρονήσεις αδιαμαρτύρητα και αν τολμήσει να προβάλλει αντιρρήσεις είναι δυνατό να απελαθεί εντός εικοσιτεσσάρων ωρών. Ο αντικαταστάτης του δε θα κοστίζει επίσης τίποτα. Μόλις 250 μάρκα που θα καταβάλει ο παραλήπτης του στον μεσολαβητή, το Όμοσπονδιακό Γραφείο Εργασίας.

ΜΟΝΑΧΟΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΞΕΝΟΥΣ

Οι ξένοι έρχονται στη Γερμανία έντελώς άκατατόπιστοι για το τι θα συναντήσουν. Κανείς δε βρέθηκε να τους πεί το παραμικρό για τις συνθήκες ζωής και εργασίας, τις συνθήκες των κατοίκων ή για το κλίμα. Δεν τους διανέμουν καν ένα κατατοπιστικό φυλλάδιο με μερικές πληροφορίες και ένα μικρό λεξιλόγιο. Έτσι άγνωστοι ανάμεσα σε άγνωστους, χωρίς να μπορούν να ζητήσουν μια διεύθυνση ή ένα ποτήρι νερό φτάνουν στη Γερμανία και προσπαθούν να προσαρμοστούν σ' ένα περιβάλλον που τους είναι τελείως ξένο και πολύ συχνά είναι ή τους φαίνεται ότι είναι έχθρικό. Στις άφηγήσεις τους αναφέρουν πολλές φορές ότι ή πρώτη επαφή με τον επιστάτη του κοινοβίου ή τον προϊστάμενο του τμήματος του εργοστασίου που πρωτοπαρουσιάστηκαν τους θύμισε κάποιους άλλους Γερμανούς που γνώρισαν μικρά παιδιά σε πολύ δύσκολες ώρες. Δημιουργείται μια πρώτη κακή εντύπωση που συχνά εξελίσσεται σε μια μόνιμη προκατάληψη. Και για το φαινόμενο αυτό που δεν ανήκει στις εξαιρέσεις οι ευθύνες είναι σοβαρές και βρίσκονται έντελώς έξω από το χώρο των μεταναστών. Άργότερα υπάρχουν διαφοροποιήσεις αλλά τέτοιου χαμηλού επιπέδου που αναμφίβολα ή ζωή των μεταναστών από την πλευρά αυτή στη Γερμανία διαφέρει διαμετρικά από όλες τις χώρες που ζούν μετανάστες. Υπάρχουν σήμερα στη Γερμανία χιλιάδες και δεκάδες χιλιάδες Έλληνες με πέντε και δέκα χρόνια συνεχή παραμονή που δεν έχουν κουβεντιάσει και πολύ περισσότερο συναναστραφεί ποτέ με Γερμανούς. Οι συνθήκες που δημιουργούνται

2. «Der Spiegel» 43/1970.

3. Süddeutsche Zeitung 42/1971.

τούς αναγκάζουν να κλείνονται σε στενούς εθνικιστικούς κύκλους, που δε διευκολύνουν την επικοινωνία με τους νέους συμπολίτες τους, όχι μόνο με τους Γερμανούς αλλά και με τους μετανάστες των άλλων εθνικοτήτων. Με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται ένα περίεργο καταθλιπτικό συναίσθημα νόστου, τόσο περισσότερο έντονο όσο με το πέρασμα του χρόνου αναγκάζονται, μη πραγματοποιώντας τις επιδιώξεις τους, να παρατείνουν τη διαμονή τους στην ξενιτειά.

Το ίδιο απληροφόρητοι είναι και οι Γερμανοί σχετικά με τους ξένους που έρχονται να δουλέψουν στη χώρα τους. Η φιλοξενία με την έννοια που της δίνουν οι μεσογειακοί λαοί και ιδιαίτερα οι Έλληνες, ή φιλοφροσύνη, ή ζεστασιά άντανακλούν διαφορετικά στο συναισθηματικό κόσμο των Γερμανών, απ' ότι στους μεσόγειους. Ίσως όμως η κατάσταση να ήταν διαφορετική αν οι Γερμανοί ήξεραν ποιοι είναι αυτοί που έρχονται να δουλέψουν στη χώρα τους, γιατί έρχονται και πρό παντός τι προσφέρουν στην ανάπτυξη και στην ευημερία αυτής της χώρας, στη δική τους αποκλειστικά ευημερία. Την έλλειψη κάθε πληροφόρησης ήθελε να τονίσει ο συγγραφέας Μάξ Φρίς όταν είπε ότι «περιμέναμε εργάτες (δηλ. εργαλεία) και μάς ήλθαν άνθρωποι». Αυτή η έλλειψη ευθύνης και ειλικρινούς πληροφόρησης έχει δημιουργήσει μια τάση πόλωσης που δε διευκολύνει παρά μόνο εκείνους που ενδιαφέρονται να διατηρείται και να διαιωνίζεται μια τέτοια κατάσταση.

Οι άρχες μεταχειρίζονται τους ξένους με περιφρόνηση. Φτάνει να παρακολουθήσει κανείς ένα μετανάστη που πηγαίνει στην αστυνομία να ζητήσει παράταση της άδειας παραμονής και εργασίας. Είναι υποχρεωμένος να περιμένει ώρες στη σειρά για να εξυπηρετηθεί από έναν υπάλληλο αμφίβολης ευγένειας. Μόνο σε άλλοδαπους θα μπορούσε να συμβεί, να βγει στην πόρτα ο αστυνομικός υπάλληλος για να ανακοινώσει ότι η ώρα πέρασε και πρέπει να 'ρθουν αύριο πάλι, αδιάφορος για το ότι οι ξένοι περιμένουν τέσσερις ώρες και ότι έχουν πάρει άδεια από το εργοστάσιο.

Ο τύπος, ή τουλάχιστον το μεγαλύτερο τμήμα του, καλλιεργεί ένα άκατανόητο πνεύμα διακρίσεων. Οι Ιταλοί είναι περισσότερο γνωστοί σαν «μακαρονάδες», οι Έλληνες σαν «προβατοφαγάδες», οι Τούρκοι σαν «καμηλοκαβαλλάρηδες» και όλοι μαζί σαν βρωμοεργάτες. Τα παιδιά των Γερμανών δεν παίζουν με τα συνομήλικά τους ξένα παιδάκια και οι μεγάλοι αποφεύγουν να καθίσουν στο ίδιο τραπέζι στο καφενείο με ένα μετανάστη. Είναι αδιανόητο να γίνει μέλος ενός συλλόγου ένας ξένος, ακόμα και αθλητικού και δεν είναι καιρός που στο Μόναχο άρνήθηκαν το δικαίωμα σε αθλητική ομάδα μεταναστών να μπει και να γυμναστεί σε κάποιο γήπεδο με τη δικαιολογία ότι χαλούν το χορτοτάπητα, μ' όλο που το γήπεδο άνηκε στο Δήμο.

Αυτό φυσικά δεν είναι η γενική εικόνα της Γερμανίας των μεταναστών. Είναι μια από το τρίπτυχο. Η άλλη είναι το αντίθετο. Οι συνδικαλιστές, αρκετοί εργάτες, οι φοιτητές και ένα μεγάλο τμήμα των διανοουμένων συμπεριφέρονται με ευγένεια και κατανόηση. Είναι οι πιο προοδευτικοί άνθρωποι που ξέρουν ότι τα συμφέροντά τους σε πάρα πολλά σημεία είναι κοινά με των ξένων και δεν έπηρεάζονται από το καλλιεργούμενο κλίμα των διακρίσεων. Είναι αυτοί που κατόρθωσαν να παραμερίσουν τον εθνικισμό τους και δε ζητούν από τους μετανάστες παρά να κάνουν ανάλογη υποχώρηση στο ίδιο τομέα. Το τρίπτυχο συμπληρώνεται με την υποκρισία. Έδώ έχουν θέση οι κοινωνικές και εκκλησιαστικές οργανώσεις, τουλάχιστον ένα μεγάλο μέρος τους, που από την αρχή είδαν τους μετανάστες σαν αντικείμενα φιλανθρωπίας. Όλες οι ενέργειες γίνονται για να βοηθηθούν οι «καυμένοι οι μετανάστες», αυτά τα «φτωχά αγράμματα και απολίτιστα πλάσματα που η δυστυχία έρριξε ανάμεσά μας» και δεν καταφέρνουν παρά να προσβάλλουν και να ταπεινώνουν τους ξένους. Στην ίδια κατηγορία μπορούν να ενταχθούν και οι διακηρύξεις της κυβέρνησης για όσο καιρό παραμένουν λόγια. Και μέχρι σήμερα ελάχιστες από τις κυβερνητικές επαγγελίες είχαν μια πρακτική εφαρμογή ακόμα και σε θεμελιώδη ζητήματα, όπως των διακρίσεων.

«Να μη ξεχνάτε, τόνισε στην ομιλία του ένας Ιταλός συνδικαλιστής, ότι το φαινόμενο που παρουσιάστηκε σήμερα έχει μια προϊστορία: Στην εποχή του Χίτλερ υπήρχαν παγκάκια στα πάρκα που έγραφαν: Μόνο για Άρειους. Και στη Γερμανία του καιρού μας υπάρχουν καταστήματα που έχουν στην πόρτα τους καρφωμένη την τραγική για σās επιγραφή: «απαγορεύεται η είσοδος σε ξένους εργάτες». Αναφερότανε στα εστιατόρια και στα κέντρα ψυχαγωγίας του Άουγκσμπουργκ, της Κωνσταντίας και άλλων γερμανικών πόλεων που δε δέχονται ξένους εργάτες.

Οι ξένοι, δηλαδή οι Γκάσταρμπάιτερ, απολαμβάνουν μιαν ιδιαίτερη μεταχείριση σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Παλαιότερα ακούγονταν έντονα παράπονα εναντίον των Γερμανών πολιτών γι' αυτή τη συμπεριφορά. Σήμερα έχουν αισθητά μειωθεί. Έχει γίνει πια αντιληπτό ότι η ατία προέρχεται από άλλο, από αυτήν ακριβώς την πολιτική που δεν αφήνει τους ξένους όλων των εθνικοτήτων που εργάζονται στη Γερμανία και τους Γερμανούς να βρουν τα σημεία εκείνα της επαφής τους που θα βοηθούσαν να ξεπεραστούν πάρα πολλά τεχνητά δημιουργημένα ταμπού, κύρια εμπόδια για μιαν έστω ανεκτή συνύπαρξη.

ΜΙΑ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ

Γερμανοί στη Γερμανία. Μια εθνική μειονότητα;

... Στην Όμοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υπάρχουν 1.000.000 άνθρωποι άντρες ηλικίας 24 - 30 ετών και μόνο 420.000 γυναίκες της ίδιας ηλικίας. Η διαφορά των 580.000 γυναικών, παρά τους παραπληντικούς ισχυρισμούς των στατιστικών, έχουν παντρευτεί νότιους. "Οποιοσδήποτε έχει σχέσεις με Γερμανούς από «άπέναντι» (Ανατ. Γερμανία) καταλήγει στη φυλακή. Αλλά όποιος σχετίζεται με Πέρσες, Ιταλούς, Έλληνες κλπ. και μ' αυτό τον τρόπο ύπονομεύει την ύπαρξη του Γερμανικού Έθνους όχι μόνο δεν τυχαίνει της μεταχείρισης που αρμόζει σε προδότες της πατρίδας αλλά παροτρύνεται να είναι υπερήφανος γι' αυτό. Ρατσισμός; Οι μεγαλύτεροι ρατσιστές είναι οι ίδιοι οι νότιοι που δε θέλουν να παντρευτούν νότιες. Εκείνο που μας ενοχλεί δεν είναι η ράτσα τους, αλλά ο ρατσισμός τους που απειλεί την ύπαρξή μας. Σε 50 - 100 χρόνια δε θα υπάρχουν πια Γερμανοί. Ήδη γίνεται λόγος ότι οι ξένοι θα πρέπει να έχουν δικαίωμα ψήφου στις κοινοτικές εκλογές. Αλλά και στους Γερμανούς ακόμα επιτράπηκε μετά το 1945 να ψηφίσουν στην αρχή μόνο τη βουλή της πόλης, μετά της Όμοσπονδίας χώρας και στο τέλος τη βουλή της Όμοσπονδιακής Γερμανίας. Δικαιολογούν το δικαίωμα ψήφου στους ξένους με τον ισχυρισμό ότι τάχα τους χρειαζόμαστε και ότι συνεισφέρουν στην ευημερία μας. Και τα δυο δεν είναι αλήθεια. Οι οικονομολόγοι έχουν αποδείξει από καιρό ότι οι ξένοι εργάτες είναι παθητικό για την οικονομία μας. Ο ίδιος ο τύπος που ισχυρίζεται ότι χρειαζόμαστε τους Γκάσταρμπάιτερ σφυροκοπά ότι πρέπει να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Γιατί λοιπόν νέες θέσεις εργασίας αφού έτσι κι αλλιώς λείπει το εργατικό δυναμικό; Για ποιο λόγο χρειαζόμαστε τους Γκάσταρμπάιτερ αφού δεν έχουμε εργατικές θέσεις και πρέπει να δημιουργήσουμε νέες; «Χρειαζόμαστε» επίσης ξένους κομμωτές, ξενοδόχους, εμπόρους χαλιών, γιατρούς κτλ. Γιατί δε χρειάζεται ή Αμερική ξένους εργάτες παρά ύποφρερι από ανεργία;

... Τους ξένους εργάτες τους ονομάζουν σήμερα «φιλοξενούμενους». Φιλοξενούμενοι όμως είναι εκείνοι οι άνθρωποι που κάποιος τους έχει καλέσει. Καλέσαμε εμείς αυτούς τους ξένους; Ούτε μās ρώτησε κανείς. Ήταν γνωστό από την αρχή ότι 90% του πληθυσμού δεν τους θέλει και μās είπαν ψέμματα πως τάχα χρειαζόμαστε τους ξένους εργάτες, πως είναι ωφέλιμοι για την οικονομία μας και πως τάχα έρχονται εδώ προσωρινά. Όμως δεν ήρθαν σαν φιλοξενούμενοι αλλά σαν μετανάστες. Τους φιλοξενούμενους μπορεί κανείς να τους διώξει. Θα μπορούσαμε όμως ποτέ

εμείς να στείλουμε αυτούς τους νότιους κατά κεί που ήρθαν; Πάντα η ίδια πολιτική: Δημιουργούν τετελεσμένα γεγονότα με βία ή με ψυχολογική πίεση και παραπληντικά επιχειρήματα και μετά έχουν την αξίωση να αγνοούμε εμείς τη δεδομένη πραγματικότητα. Σε 50[±] 100 χρόνια δε θα υπάρχουν πια Γερμανοί. Στους νότιους γίνεται προπαγάνδα να κάνουν πολλά παιδιά, σε μās εδώ συνιστούν τα αντισυλληπτικά χάπια και τον υπερπληθυσμό εκείνων τον αφήνουν να μεταναστεύει σε μās.

Πίσω απ' αυτή την υπόθεση κρύβεται σύστημα.

Συζητήστε γι' αυτήν την κατάσταση. Η δειλία είναι θάνατος. Μιλήστε στους φίλους σας, στους συναδέλφους σας, στα παιδιά σας. Διαδίδετε αυτήν την προκήρυξη*.

Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στη διάρκεια του 1972 φούντωσε η συζήτηση για την ενσωμάτωση των ξένων εργατών στη γερμανική κοινωνία, θάλεγε κανείς σαν αντίσταθμισμα στην πληθώρα των βιβλίων που κυκλοφόρησαν τα οποία επεσήμαιναν την τρομαχτική ανάπτυξη της καταπίεσης προς τους αλλοδαπούς εργάτες τόσο με τη σχετική νομοθεσία όσο και με τις αυθαιρεσίες των εργοδοτών. Σαν πρόβλημα, ή ενσωμάτωση των αλλοδαπών στη γερμανική κοινωνία δεν είναι καινούργιο, ανεξάρτητα αν, ανάλογα με τις πιέσεις, προσφερότανε στο παρελθόν με διάφορες παραλλαγές. Γεγονός είναι ότι σήμερα τίθεται με μεγαλύτερη έμφαση και σοβαρότητα απ' ό,τι προηγούμενα.

Από το 1966 οι αρχές της πόλης Κολωνίας είχαν δώσει την εντολή και τα μέσα σε ομάδα επιστημόνων να μελετήσουν το θέμα¹, άλλοι έρευνήτες έχουν ασχοληθεί πρωτοβουλιακά και διάφορες κοινωνικές οργανώσεις έκαναν προσπάθειες να πείσουν για την ανάγκη της ενσωμάτωσης έστω και πίσω από ένα πρίσμα φιλανθρωπίας που μάλλον αδικούσε τους μετανάστες. Όλες αυτές οι προσπάθειες δεν είχαν τις αντικειμενικές δυνατότητες να καταλήξουν σε θετικά αποτελέσματα, ωστόσο θεωρείται ουσιαστικό ότι κράτησαν το θέμα συνεχώς στην επικαιρότητα. Τελευταία, μια μελέτη που προήλθε από ειδική ομάδα εργασίας του Δήμου Μονάχου έθεσε με περισσότερη συνέπεια το πρόβλημα χωρίς ωστόσο να προβλέπει και αισιόδοξες εξελίξεις.

Οι ενέργειες ορισμένων Δήμων, ιδιαίτερα στην όμοσπονδη χώρα της Έσσης που δημιούργησαν ακόμα και επιτροπές μεταναστών για την προ-

* Κυκλοφόρησε από γερμανικούς εθνικιστικούς κύκλους το 1970. Δημοσιεύεται και στο Die Nigger Europas.

1. Τα συμπεράσματα της ομάδας αυτής εκδόθηκαν σε βιβλίο το 1971 με τίτλο: «Das Leben als Gastarbeiter».

βολή των αιτημάτων τους, παρά τη θετική τους απήχηση δεν είχαν καμιά κατοχύρωση και καμιά δυνατότητα και δεν μπορούν να αλλάξουν τη γενική εικόνα. Τα πολιτικά κόμματα, πρώτα το Σοσιαλδημοκρατικό και από το 1972 και το Φιλελεύθερο δέχονται σαν μέλη τους, με κάποιον εκλεκτικισμό βέβαια, τους ξένους που δεν έχουν όμως το ουσιαστικότερο δικαίωμα του μέλους ενός κόμματος: να εκλέγουν και να εκλέγονται. Αντίθετα το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα και η Χριστιανοκοινωνική Ένωση πιστεύουν ότι όχι μόνο οι μετανάστες δεν πρέπει να γίνονται μέλη των γερμανικών κομμάτων, αλλά και ότι πρέπει να καθιερωθεί ή αρχή του περιορισμένου χρόνου παραμονής τους στη Δ. Γερμανία.

Στην ίδια περίοδο και ιδιαίτερα μετά την εκλογική νίκη της ή σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης τοποθετείται θετικά στο πρόβλημα της ενσωμάτωσης, ή τοποθέτηση όμως αυτή τόσο δια στόματος Καγκελλαρίου Μπράντ όσο και των αρμοδίων υπουργών εξακολουθεί πάντα να έχει θεωρητικό χαρακτήρα χωρίς ακόμα έστω την διαγραφή των πρακτικών ενεργειών για την πραγμάτωση των διακηρύξεων. Αντίθετα, στην αντιφατικότητα που σημειώνεται σε διάφορες δηλώσεις, προστίθεται ή υποβολή πρότασης του όμοσπονδιακού Υπουργού Έσωτερικών στη βουλή για την αναθεώρηση και την αυστηροποίηση του νόμου περί αλλοδαπών, ενέργεια συγκεκριμένη και σαφώς αντίθετη στην έννοια και τις διακηρύξεις της κυβέρνησης στην οποία ανήκει περί ενσωμάτωσης.

Διάφοροι παρατηρητές διαπιστώνουν ότι η θέση της γερμανικής κυβέρνησης στην κοινωνική εξίσωση των ξένων δεν είναι μόνο γερμανικό φαινόμενο, αλλά παρουσιάζεται με αναλογίες σ' όλες τις χώρες της ευρωπαϊκής κοινής αγοράς που απασχολούν αλλοδαπούς εργαζόμενους, χωρίς αυτό να το έχει κανένας από κείνους, που εκφράζουν υπεύθυνες γνώμες, παραδεχτεί ως τώρα.

Αν η πολιτική της ενσωμάτωσης των αλλοδαπών εργαζομένων στη Δ. Γερμανία δεν έχει μόνο θεωρητικό χαρακτήρα και δεν αποσκοπεί έσωτερικά και εξωτερικά στην τόνωση της προοδευτικότητας της σοσιαλδημοκρατίας, τότε σημαίνει ότι αλλάζει ή αντίληψη που επικρατούσε ως τώρα σε τρία κύρια σημεία:

- Η Γερμανία είναι χώρα υποδοχής μεταναστών, πράγμα που δεν ήταν αποδεχτό στην πρώτη περίοδο 1960 - 1970.
- Η παραμονή των αλλοδαπών δεν έχει πια προσωρινό χαρακτήρα — στα σύγχρονα μέτρα πάντα — και η προοπτική είναι ή ακόμα περισσότερη αύξηση του αριθμού τους.
- Το κράτος αποφασίζει να διαθέσει τα απαραίτητα κεφάλαια στις υποδομές που θα απαιτηθούν για τη διαδικασία της ενσωμάτωσης.

Και ενώ όλα αυτά συζητούνται χωρίς να λείπουν οι αντιρρήσεις και

τα ερωτηματικά, στις αρχές του 1973 παρουσιάζονται οι πρώτες ουσιαστικές αντιδράσεις. Μετανάστες που είχαν συμπληρώσει πενταετή παραμονή στη Γερμανία ειδοποιούνται ότι δε θα τους ανανεωθεί πια ή άδεια παραμονής και εργασίας και πρέπει να ετοιμάζονται σε ταχύτες προθεσμίες να εγκαταλείψουν τη χώρα. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι το φαινόμενο αυτό παρουσιάστηκε σε όμοσπονδες χώρες και ιδιαίτερα στη Βαυαρία, όπου τις τοπικές κυβερνήσεις ελέγχει ή αντιπολίτευση.

Στην έννοια της συγκεκριμένης ενσωμάτωσης δεν έχουν δοθεί τέτοιες εξηγήσεις που να μην επιδέχονται παρερμηνείες. Αντίθετα ή ασάφεια στις διακηρύξεις επιτρέπει την έκφραση πολυποίκιλων απόψεων που επιβεβαιώνουν ότι και οι φορείς της ενσωμάτωσης δεν έχουν όχι μόνο συγκεκριμένο ποιότητα τη μεθοδολογία για την εφαρμογή της αλλά ούτε και τις ακριβείς επιδιώξεις τους στον τομέα αυτό.

Αν στη μία πλευρά των ενδιαφερομένων θα ήταν χαρακτηριστική ή λέξη ασάφεια στις προθέσεις και στη μέθοδο, στην άλλη πλευρά, των μεταναστών, δε μπορεί παρά να διακρίνει κανείς πλήρη άγνοια του προβλήματος. Οι συζητήσεις γίνονται ερήμην τους, το θέμα τους είναι τελείως άγνωστο και οι απόψεις που τυχόν εκφράζονται από ομάδες μεταναστών ή μεμονωμένα άτομα χαρακτηρίζονται από έναν ιδιότυπο εξτρεμισμό που είναι φανερό ότι τους υποβάλλεται από όρισμένα υπερεθνικιστικά στοιχεία που κινούνται ανάμεσά τους. Γεγονός οποσδήποτε είναι ότι με την πλήρη έλλειψη πληροφόρησης των μεταναστών δεν είναι δυνατό να γίνει ένας διάλογος, αν φυσικά επιδιώκεται κάποιος διάλογος με τους άμεσα ενδιαφερομένους και δεν πρόκειται να μετάσχουν σε ένδεχόμενες συζητήσεις «ήγέτες» των μεταναστών που διορίζονται ευκαιριακά ή αυτοδιορίζονται. Το επιχείρημα ότι η συμμετοχή των μεταναστών δεν είναι απαραίτητη και ότι βασικά είναι υπόθεση της γερμανικής κυβέρνησης να αποφασίσει δεν ευσταθεί, αν στην έννοια ενσωμάτωση δίνεται ή πραγματική της διάσταση. Η άμοιβαία δηλαδή συμμετοχή των ενδιαφερομένων πλευρών στη διαδικασία της προσαρμογής.

Στην ασάφεια των εννοιών και στην άγνοια των μεταναστών έχουν το μερίδιό τους και οι εκπροσωπήσεις των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες. Μέχρι σήμερα (Ιούλιος 1973) όχι μόνο δεν έχουν εκφράσει επίσημα την παραμικρή άποψη αλλά δίνουν την εντύπωση ότι δεν έχουν αντιληφθεί ένα πρόβλημα που συζητιέται περισσότερο από ένα χρόνο. Η ίδια ασάφεια παρατηρείται και στην εξήγηση των αιτίων που επέβαλαν την αλλαγή της πολύχρονης πολιτικής του γερμανικού κράτους. Εδώ μάλιστα δημιουργείται και ή υπόνοια της έλλειψης ειλικρίνειας όταν προβάλλονται επιχειρήματα ανθρωπισμού.

— Τα τρία εκατομμύρια των ξένων δεν είναι ένα συνηθισμένο πρόβλημα

μα για τη γερμανική κυβέρνηση και γενικότερα για το γερμανικό κράτος. Και δεν είναι δυνατό να αντιμετωπιστεί πια με τα μέτρα των προηγούμενων ετών όταν οι ξένοι ήταν 500.000 ή ένα εκατομμύριο. Σήμερα η αναλογία των ξένων και ήμεδαπών εργαζομένων φτάνει σε μερικές πόλεις 1 προς 5 και σε άλλες 1 προς 7. Και οι εργοδότες δε φαίνονται διατεθειμένοι να συνεργαστούν με τις αρχές για μιαν ορθολογιστική πολιτική στην είσοδο των αλλοδαπών εργατών αλλά προσλαμβάνουν όλοένα και περισσότερους ξένους αδιάφοροι για τις δυνατότητες της πολιτείας να τους προσφέρει συνθήκες διαμονής που τουλάχιστον να μην προκαλούν δυσφορία.

— Τα συνδικάτα πιέζουν για μιαν ουσιαστικότερη και ειλικρινέστερη εξομοίωση των αλλοδαπών με τους Γερμανούς εργάτες, για δικούς τους λόγους. Έχουν αντιληφθεί ότι οι εργοδότες ετοιμάζουν έναν εφεδρικό βιομηχανικό στρατό που θα μπορούν κάθε φορά να τον αντιπαραθέτουν — πεπεισμένο ή εξαναγκασμένο — στις εργατικές διεκδικήσεις των Γερμανών και ακόμα δεν τους διέφυγαν μήτε οι προσπάθειες μιάς μερίδας εκκλησιαστικών παραγόντων να οργανώσουν συνδικαλιστικά τους ξένους, μήτε οι ψίθυροι για μιá χωριστή συνδικαλιστική κίνηση προερχόμενη από τους ίδιους τους μετανάστες.

— Η προσαρμογή των μεταναστών στον τρόπο ζωής, ή αντίληψη ότι παρά τους δρακόντιους νόμους για τους ξένους υπάρχουν ρωγμές διεκδίκησης των συμφερόντων τους, οι αντιδράσεις στην έντονη καταπίεση, στην εκμετάλλευση και στις διακρίσεις που εκφράστηκαν με μεμονωμένες βέβαια εκδηλώσεις αλλά σαφείς, όπως οι καταλήψεις σπιτιών στην Φρανκφούρτη και οι βιαιότητες εναντίον των εκμεταλλευτών τους, θύμισαν την προειδοποιητική φράση της καθηγήτριας της κοινωνιολογίας στο πανεπιστήμιο της Κολωνίας: «τι θα γίνει αν κάποτε παρουσιαστεί ο λαϊκός ήγέτης ανάμεσα στους μετανάστες»;

— Η παρουσίαση του προβλήματος μετανάστευση από την τηλεόραση, τον καθημερινό τύπο και την πληθώρα των βιβλίων έχει πείσει τουλάχιστον τους κολοπροαίρετους ανθρώπους ότι τα τρία εκατομμύρια ξένοι που εργάζονται στη Δ. Γερμανία, ζούν κάτω από συνθήκες απαράδεκτες για μιá κοινωνία που ισχυρίζεται πως ανήκει πολιτιστικά στον είκοστο αιώνα.

— Η ένταξη των μεταναστών σε αποκλειστικά δικές τους οργανώσεις ανησυχεί σοβαρά τις γερμανικές αρχές. Δεν είναι πολύς καιρός όπου αρμοδία υπηρεσία στη σπουδή της να καταγράψει και να κατατάξει τις οργανώσεις των αλλοδαπών χαρακτήρισε σαν εξτρεμιστικές όχι μόνο πολιτικές οργανώσεις αλλά ακόμα εκπολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους.

— Η φύση και η θέση της σημερινής κυβέρνησης επιβάλλει την αντι-

μετώπιση του προβλήματος με πνεύμα συνδιαλλαγής, παρότι στις μέρες της είναι που αναθεωρείται ο νόμος περί αλλοδαπών για να γίνει αυστηρότερος και να περιορίσει ακόμα περισσότερο τις ελάχιστες ομοιότητες στα δικαιώματα των ξένων με των Γερμανών. Η συζήτηση για την ενσωμάτωση αναστέλλει για ένα διάστημα όχι μόνο τις διεκδικήσεις των ξένων, τουλάχιστον από την πλευρά εκείνων που τους συμπαραστέκονται, αλλά και των γερμανικών φορέων που ενδιαφέρονται για διάφορους λόγους για τη βελτίωση των όρων της ζωής των αλλοδαπών εργαζομένων.

“Αν οι εκφράσεις που χρησιμοποιήθηκαν στην προηγούμενη δεκαετία, «προσαρμογή, προσάρτηση, αφομοίωση», έχουν ειλικρινά παραχωρήσει τη θέση τους στην ολοκληρωτική ενσωμάτωση, σημαίνει ότι «οι Γερμανοί και οι αλλοδαποί πρέπει να πλησιάσουν ο ένας τον άλλον κάνοντας αμοιβαίες υποχωρήσεις. Οι αλλοδαποί θα απολαμβάνουν όλα τα νομικά δικαιώματα που έχουν και οι Γερμανοί. Η γερμανική κοινωνία πρέπει να προχωρήσει σ' αυτή την εξέλιξη καταπολεμώντας τις προλήψεις, με μεγαλύτερη κατανόηση για τις σχέσεις της με την άλλη πλευρά. Η ενσωμάτωση επίσης προϋποθέτει την πολιτική και κοινωνική εξομοίωση»².

“Άλλοι μελετητές διακρίνουν λεπτομερέστερα τρεις τύπους ενσωμάτωσης, τις βαθμίδες μάλλον των πειραμάτων αφομοίωση, προσαρμογή, ενσωμάτωση.

— Τη μονόπλευρη ενσωμάτωση, κατά την οποία τα άτομα κάτω από ισχυρή πίεση υποτάσσουν τις ιδιομορφίες τους στην πλειοψηφία και αναγνωρίζουν τον κοινωνικό της έλεγχο, χωρίς την παραμικρή υποχρέωση της πλειοψηφίας για έπαισιώδεις έστω διαφοροποιήσεις.

— Την πολύμορφη ενσωμάτωση που επιτυγχάνεται με την προσαρμογή και έχει σαν στόχο διαφοροποιήσεις και των δύο πλευρών με προϋπόθεση τη διατήρηση των ιδιομορφιών και τη δυνατότητα να συνυπάρξουν κάνοντας αμοιβαίες υποχωρήσεις ανάγκης.

— Και την ενεργητική, κατά την οποία μειοψηφία και πλειοψηφία συμμετέχουν ενεργητικά στην διαδικασία για τη δημιουργία ενός κοινά αποδεχτού τρόπου ζωής³.

Σήμερα πιά, Ιούλιος του 1973, όλοι μιλούν για ολοκληρωτική ενσωμάτωση και έννοούν φυσικά τον τρίτο τύπο. Όστόσο αν ήθελε κανείς να ερευνησει τι συνέβη στη διάρκεια της μεταναστευτικής παρουσίας στη Γερμανία, θα διαπίστωνε ότι τόσο τα επιτεύγματα, έστω και ελάχιστα, όσο και οι προοπτικές αντιστοιχούν στον πρώτο τύπο που άλλοι τον ονομάζουν αφομοίωση. “Ας σημειωθεί ότι οι «ιδιομορφίες» των μεταναστών είναι τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις τους.

2. Kommunalpolitische Aspekte... Muenchen 1972.

3. Das Leben als Gastarbeiter.

Σύμφωνα με το πνεύμα της ολοκληρωτικής ενσωμάτωσης, αν πραγματικά έννοούν κάτι τέτοιο, θα έπρεπε να προγραμματιστούν ανάμεσα σε άλλες και οι ακόλουθες ενέργειες :

— Κατάργηση του «νόμου περί αλλοδαπών». Δεν είναι δυνατόν να γίνεται λόγος για νομική εξομοίωση αλλοδαπών και ήμεδαπών όταν για τους ξένους υπάρχει ένας δρακόντειος νόμος που διαφοροποιεί πλήρως την υπόστασή τους από τους Γερμανούς πολίτες.

— Δικαίωμα απόκτησης της γερμανικής υπηκοότητας ύστερα από συνεχή παρामονή και εργασία καθορισμένου χρονικού διαστήματος. Ός σήμερα το δικαίωμα αυτό είναι αδιανόητο για τους μετανάστες ανεξάρτητα από το χρόνο παραμονής τους στη Γερμανία.

— Δημιουργία των απαιτούμενων υποδομών για την σύντομη εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας.

— Πλήρη μισθολογική εξομοίωση των ξένων με τους Γερμανούς πολίτες. Και ακόμα δικαίωμα και δυνατότητες επαγγελματικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής ανόδου.

— Κατάργηση των δεσμευτικών νόμων για την παροχή μακρόχρονης ή απροσδιόριστης άδειας παραμονής και εργασίας στη Γερμανία.

— Έξομοίωση στα πλαίσια των συνδικάτων και δικαίωμα των ξένων να καταλαμβάνουν θέσεις σε όλη την συνδικαλιστική ιεραρχία.

— Παραχώρηση πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων στους ενσωματούμενους ξένους, πράγμα που προϋποθέτει τη δυνατότητα απόκτησης της γερμανικής υπηκοότητας.

— Έξομοίωση των αλλοδαπών με τους Γερμανούς μαθητές σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

— Ίσα δικαιώματα σε όλους στην κατοικία, τη νοσοκομειακή περίθαλψη, στην κοινωνική πολιτική.

— Σωστή, μακρόχρονη και σχεδιασμένη πολιτική για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων του γερμανικού λαού, ή ενός τμήματός του, που να αρχίσει από τη βασική εκπαίδευση και να φτάνει μέχρι τα συνδικάτα και τα εργοστάσια, όταν μάλιστα είναι κοινά αποδεχτό ότι ο συναγωνισμός και οι αντιθέσεις μεταξύ Γερμανών και ξένων είναι βασικό εμπόδιο για την ενσωμάτωση. Ανάλογη διαφώτιση χρειάζεται και προς τους μετανάστες, οι οποίοι εξ αιτίας της συμπεριφοράς της άλλης πλευράς έχουν γίνει τόσο δύσπιστοι ώστε να αμφιβάλουν ακόμα και προς τις διακηρύξεις των καλύτερων προθέσεων. Πιστεύουν ότι πίσω από κάθε ανακοίνωση ή ενέργεια κρύβονται σκοπιμότητες που αποβλέπουν στην ακόμα μεγαλύτερη καταπίεση και εκμετάλλευσή τους.

— Συνεργασία με τις αρχές των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες.

— Το ερώτημα που άμεσα ξεπηδάει από την παράθεση των αναγκαίων ενεργειών για την ολοκληρωτική ενσωμάτωση των ξένων εργατών στη γερμανική κοινωνία είναι αν το κράτος είναι διατεθειμένο να προχωρήσει στις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό, οικιστικό, νομικό κ.τ.λ. σύστημα και να διαθέσει τα κονδύλια που απαιτούνται για τις μεταρρυθμίσεις αυτές. Αν πάρουμε έναν προϋπολογισμό που έγινε στο Μόναχο για τα ποσά που θα πρέπει να διατεθούν για να μάθουν οι 70 - 80.000 αλλοδαποί εργαζόμενοι στην πόλη τη γερμανική γλώσσα, γίνεται αντιληπτό τι επενδύσεις θα απαιτηθούν σε ολόκληρη τη Γερμανία και μόνο για έναν από τους τομείς που οδηγούν στην ενσωμάτωση. Η σχετική μελέτη του Δήμου του Μονάχου προβλέπει έξοδα 30 - 35 εκατομμυρίων μάρκων με την ακόλουθη λεπτομερή ανάλυση : 3.500 φροντιστήρια γλώσσας με 400 ώρες διδασκαλίας το καθένα, κόστος 30 εκατομμύρια, μέσα διδασκαλίας 20 μάρκα για κάθε σπουδαστή 1,5 εκατομμύρια, κτίρια και οργάνωση 3,5 εκατομμύρια.

Το ύψος των εξόδων για την εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής θα φτάσει σε πολλά δισεκατομμύρια που ακόμα και η σταδιακή διάθεσή τους θα είναι προβληματική όσο μάλιστα τα αποθέματα εργατικών χεριών δεν φαίνονται να εξαντλούνται στις διάφορες υπανάπτυκτες χώρες και όσο οι Γερμανοί εργάτες θα μπορούν να καλύπτουν τις θέσεις που απαιτούν μικρή ή μεγαλύτερη εκπαίδευση. Η Erika Wunderer υπολογίζει ότι μόνο για την κατοικία και την εκπαίδευση θα απαιτηθούν επενδύσεις 25 δισεκατομμυρίων μάρκων⁴.

Φαίνεται ωστόσο ότι η συζήτηση που άρχισε πριν ένα χρόνο και που δεν παρουσιάζει προοπτικές άμεσων λύσεων δεν έχει μόνο πολιτικό - διαφημιστικό χαρακτήρα για μια νέα στάση των γερμανικών αρχών απέναντι στο πρόβλημα των μεταναστών, προσαρμοσμένη στις υποδείξεις του ΟΗΕ και στις σοσιαλδημοκρατικές άρχες. Αρχίζει να διαφαίνεται η πρόθεση μιας εκλεκτικής ενσωμάτωσης με κριτήρια κυρίως τις δυνατότητες των ξένων, την προσαρμοστικότητά τους και την ειδικότητά τους. Αυτοί δηλαδή που μπορούν τελικά να ενσωματωθούν δε ξεπερνούν τις 200 - 300.000 και θα είναι εκείνοι που με δική τους πρωτοβουλία, προσπάθεια και έξοδα έμαθαν τη γλώσσα, παρακολούθησαν τεχνικές σχολές και προσαρμόστηκαν στο γερμανικό τρόπο ζωής. Σ' αυτούς περιλαμβάνονται και όσοι παντρεύτηκαν Γερμανίδες, παρότι συχνά η Γερμανίδα σύζυγος επιθυμεί να εγκατασταθεί στη χώρα του συζύγου της. Ο Μ. Νικολινάκος χαρακτηρίζει το πρόβλημα των επενδύσεων σε υποδομές για την ενσωμάτωση των μεταναστών ως «ψευτοπρόβλημα» με την παρατήρηση ότι όσαδήποτε ποσά και

4. Die ausländischen Kinder und die deutsche Schule, München 1972.

νά διατεθῶν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θὰ εἶναι ἐλάχιστα μπροστὰ σ' αὐτὰ ποὺ προσφέρουν οἱ μετανάστες γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς Γερμανίας καὶ τίποτα σχεδὸν ἀπ' ὅ,τι θὰ γίνεῖ δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀποκλειστικὰ ἀπ' αὐτούς. Ἀλλωστε ἂν κάποιος χρειάζεται ξένα ἐργατικά χέρια γιὰ τὴν ἀκόμα μεγαλύτερη ἀνάπτυξη του δὲ μπορεῖ νὰ τὰ ἔχει συνεχῶς χωρὶς κανένα ἐξόδο⁵. Ἀπὸ δὴ ξεπηδᾷ ἀκόμα ἓνα ἐρωτηματικὸ: Μήπως ὁ ἐπίμονος ὑπερτονισμὸς τῶν ἐξόδων ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῶν ξένων, ἔχει πρόθεση νὰ ὑποβάλει τὴν ἀποψη ἢ καὶ νὰ πείσει τὴν κοινὴ γνώμη ὅτι οἱ προθέσεις μὲν γιὰ τὴ βελτίωση τῶν ὥρων διαβίωσης τῶν μεταναστῶν ὑπάρχουν εἰλικρινά, ἢ πραγματοποιήσῃ τους ὅμως θὰ μπορούσε νὰ βάλει σὲ κίνδυνο τὴν ἄνοδο τῆς εὐημερίας τοῦ συνόλου. Ὑπενθυμίζεται ἄλλωστε ἔμμεσα ὅτι μὲ τέτοιες ἐπενδύσεις τὰ ξένα ἐργατικά χέρια χάνουν τὸ βασικὸ πλεονέκτημά τους: τὴ φτήνεια τους.

Εἶναι σαφές ὅτι ἡ ἀποψη τῆς ἐκλεκτικῆς ἐνσωμάτωσης δὲν μπορεῖ νὰ ὁμολογηθεῖ δημόσια γιὰ διάφορους λόγους. Ἀλλωστε ἡ γενικολογία συμβάλλει στὴ συσκότιση τῶν προθέσεων, στὴν συνεχῆ ἀναμονὴ τῶν μεταναστῶν ὅτι μποροῦν νὰ ληφθοῦν μέτρα ποὺ νὰ ἀφοροῦν ὅλους καὶ στὴν ἀναστολὴ τῶν διεκδικήσεών τους. Ὁ ὁμοσπονδιακὸς Ὑπουργὸς Ἐργασίας κ. Βάλτερ Ἀρεντ διευκρίνισε, σὲ συνέντευξή του πρὸς τὴν Βαυαρικὴ Ραδιοφωνία τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1973, ὅτι «ἡ Γερμανία δὲν εἶναι χώρα ὑποδοχῆς μεταναστῶν» ἄφησε ὅμως ἓνα παραθυράκι μὲ τὴ συμπλήρωση ὅτι «ὁπάρχουν ἄρκετοί ξένοι ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐγκατασταθοῦν μόνιμα στὴν ὁμοσπονδιακὴ Γερμανία».

Μιά τέτοια ἐξέλιξη ἔρχεται καὶ σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς προθέσεις τῶν χωρῶν ποὺ ἐφοδιάζουν μὲ ἐργάτες τὴ Γερμανία. Ὅλες ἐλπίζουν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσωρινὴ ἀνακούφιση τῆς ἐσωτερικῆς τους ἀγορᾶς ἐργασίας καὶ τὴν αὐξηση τῶν ἀδήλων πόρων στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν τους ἀπὸ τὸ μεταναστευτικὸ συνάλλαγμα, μακρόχρονα θὰ ἔχουν καὶ εἰδικευμένα στελέχη ποὺ θὰ ἐπανδρώσουν τὴ δημιουργούμενη βιομηχανία τους. Μὲ τὸ σύστημα ὅμως τῆς ἐκλεκτικῆς ἐνσωμάτωσης οἱ ἐλπίδες τους θὰ περιοριστοῦν στὸ νὰ δεχτοῦν κάποτε τοὺς μετανάστες τους σὰν ἐκπροσώπους ἢ στελέχη ὑποκαταστημάτων γερμανικῶν ἐπιχειρήσεων στὸ ἔδαφός τους.

Σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴν ἐνσωμάτωση ἐμφανίστηκε τελευταῖα μιὰ καινούργια ἀποψη ποὺ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὶς γνωστὲς πιά προειδοποιήσεις τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς μετανάστες ὅτι δὲ θὰ τοὺς δοθεῖ νέα παράταση τῆς ἀδείας παραμονῆς καὶ ἐργασίας στὴ Γερμανία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς τῶν ξένων ἐργατῶν. Οἱ ὑποστηρικτὲς αὐτῆς τῆς ἀρχῆς πιστεύουν ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προστατεύουν τὰ συμ-

φέροντα τῶν Γερμανῶν ἐργαζομένων, γιὰτὶ οἱ ξένοι μὲ μιὰ παραμονὴ ἀνωτάτου ὁρίου πέντε χρόνων δὲ θὰ ἔχουν περιθώρια οὔτε νὰ προσαρμοστοῦν, οὔτε νὰ εἰδικευτοῦν, οὔτε πολὺ περισσότερο νὰ ἀποκτήσουν ἀντίληψη τῶν δικαιωμάτων τους καὶ νὰ μετέχουν στοὺς διεκδικητικοὺς ἀγῶνες ἐντασσόμενοι στὰ συνδικάτα ἢ ἄλλους ὀργανισμοὺς. Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις οἱ ξένοι θὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ μιὰ συνεχῆ ἀνασφάλεια καὶ κίνδυνο ἀπέλασης, δὲ θὰ τολμοῦν νὰ διαμαρτυρηθοῦν οὔτε γιὰ τὶς γνωστὲς τραγικὲς συνθήκες κατοικίας, ἀλλὰ προσβλέποντας στὸν περιορισμένο χρόνο τῆς παραμονῆς τους θὰ ἐπιδίδκουν ἓνα καὶ μοναδικὸ σκοπὸ: νὰ μαζέψουν ὅσα περισσότερα χρήματα μποροῦν σὲ ὅσο τὸ δυνατό μικρὸ διάστημα. Ἡ ἀπάνθρωπη καὶ ἀναχρονιστικὴ αὐτὴ ἀντίληψη γίνεται τόσο εὐκολώτερα ἀποδεχτὴ ἀπὸ ἓνα τμήμα τῶν Γερμανῶν ὅσο διανθίζεται καὶ μὲ ὑπονοούμενα γιὰ τὴ διάβρωση τῆς φυλῆς καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ ἀπειλοῦν τὴ γερμανικὴ ἰδεολογία ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν θερμόαιμων μεσογειακῶν.

Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀποψη δὲν ἔχουν ἀπαντήσει οἱ ἀρχὲς τῶν χωρῶν ποὺ προμηθεύουν μετανάστες στὴ Γερμανία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι μειωτικὴ καὶ γιὰ τοὺς πολῖτες τους καὶ γιὰ τὶς ἴδιες σὰν κράτη. Στὴν περίπτωσή αὐτὴ μπορεῖ ἡ σιωπὴ νὰ σημαίνει καὶ ἀποδοχὴ ἂν ὑπάρχουν ὠφέλη (π.χ. ὑποχρεωτικὴ ἐπιστροφὴ προσαρμοσμένων στὴ βιομηχανία ἐργατῶν ποὺ ἀρνοῦνται νὰ ἐπιστρέψουν στὴ χώρα τους λόγω χαμηλῶν ἀποδοχῶν) ποὺ μὲ ἄλλο τρόπο δὲν εἶναι δυνατό νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις καὶ οἱ τοπικὲς ἀρχὲς ποὺ ἐλέγχονται ἀπὸ τὰ κυβερνητικὰ κόμματα δὲν ἀποδέχονται αὐτὴ τὴν ἀρχὴ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲ μποροῦν, τουλάχιστον σὲ τοπικὴ κλίμακα, νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἐφαρμογὴ τῆς.

Ἡ ἀντίθεση τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς τῶν ξένων ἐργατῶν μὲ τὴν ἐνσωμάτωσή τους εἶναι σαφής. Μπορεῖ ὅμως νὰ διευκολύνει μιὰν ἐκλεκτικὴ ἐνσωμάτωση μὲ τὴν καθιέρωση ὀρισμένων προϋποθέσεων γιὰ μεγαλύτερη παραμονή. Ἐτσι θὰ μπορούσαν νὰ ἱκανοποιηθοῦν καὶ οἱ δυὸ ἀπόψεις, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι δυνατό νὰ καμουφλαριστῇ καὶ ὁ ἐμπαιγμὸς τῶν μονίμων θυμάτων, τῶν μεταναστῶν.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Ἕνας μετανάστης, ἀπόφοιτος γυμνασίου, γράφει:

«Ὅταν μοῦ βάζεις τέτοια ἐρώτηση εἶναι δύσκολο ν' ἀπαντήσω μ' ὅλο ποὺ παρακολουθῶ πολὺ τὶς σχετικὲς συζητήσεις καὶ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες καὶ μέσα στὰ Συνδικάτα ποὺ εἶμαι στέλεχος.

Ἐμεῖς οἱ ἐργάτες ἢ ἂν θέλεις ἐγὼ γιὰ νὰ μὴ λέω καὶ τὶς γνώμες ἄλλων, ἔχω πειστεῖ ὅτι μὲ τὴ λέξη ἐνσωμάτωση ἐννοοῦν κάτι ἄλλο καὶ ὄχι αὐτὸ ποὺ λένε. Γιατὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά λένε ὅτι ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ θὰ

5. Politische Oekonomie der Gastarbeiterfrage.

ἔβαζε σὲ δυσκολίες τὴν εὐημερία τῶν Γερμανῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἂν ἐμεῖς ἐνσωματωθῶμε δὲ θὰ αὐξήσουμε τὸν συνολικὸ ἀριθμὸ τοῦ πληθυσμοῦ ξαφνικὰ κατὰ 5%; Λένε ὅτι δὲν πρέπει νὰ αὐξηθεῖ ὁ πληθυσμὸς γιατί ἤδη στὰ μεγάλα κέντρα ὑπάρχει μεγάλη κρίση κατοικιῶν, σχολείων καὶ νοσοκομείων. "Ἀν ἐμεῖς ἐνσωματωθῶμε δὲ θὰ ἐνταθεῖ ἀκόμα περισσότερο αὐτὴ ἡ κρίση ἀφοῦ δὲ θὰ μπορούν πιά νὰ μᾶς ἔχουν στὸ περιθώριον; "Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὑπάρχει ἡ διαπίστωση ὅτι χωρὶς τοὺς ξένους δὲ θὰ μπορεῖ ὄχι μόνον νὰ συνεχιστεῖ ὁ ρυθμὸς ἀνάπτυξης τῆς Γερμανίας ἀλλὰ οὔτε νὰ διατηρηθεῖ στὰ σημερινὰ ἐπίπεδα. Γιατί; Μὰ γιατί ὁ ρυθμὸς τῶν γεννήσεων μειώνεται συνεχῶς, τὰ ἐργάσιμα χρόνια λιγοστεύουν καὶ ὁ χρόνος ἐκπαίδευσης μεγαλώνει. Οἱ Γερμανοὶ χρειάζονται τοὺς ξένους. Θὰ κάνουν ὅ,τι μπορούν γιὰ νὰ τοὺς κρατήσουν. "Ἀν γινότανε σὲ μιὰ βραδιά μέσα νὰ ἐγκαταλείψουν ὅλοι οἱ ξένοι τὴ Γερμανία στὸ λέω ὅτι θὰ διέλυναν τὰ πάντα καὶ οἱ ντόπιοι θὰ πέθαιναν χωμένοι στὴ βρώμα. Αὐτὰ λοιπὸν περὶ ἐνσωμάτωσης καὶ τὰ ἄλλα ποὺ κάνουν γιὰ τὴ βελτίωση, ποὺ λέει τὸ ράδιο, τῆς ζωῆς τῶν ξένων εἶναι κόλπα γιὰ νὰ κρατᾶνε τοὺς μετανάστες μὲ ἐλπίδες. "Ἐνα σοῦ λέω. Εἶναι δυνατό νὰ ἐνσωματωθῶν ἄνθρωποι σὲ μιὰ κοινωνία ὅταν γι' αὐτοὺς ὑπάρχουν διαφορετικοὶ νόμοι; Αὐτὸ ἅμα σκεφτεῖς φτάνει.

"Ἀλλὰ ἐγὼ τὸ βλέπω καὶ ἀπὸ ἄλλη σκοπιά. "Ἀς ποῦμε ὅτι ὅλα γίνονται. Μὲ συμφέρει ἐμένα; Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια δὲν τὸ πολυσκέφτηκα γιατί ἤμουν καὶ εἶμαι σίγουρος γιὰ τὴν κοροϊδία. Καὶ γὰρ νὰ σοῦ πῶ ἔχω κάνει καὶ αἴτηση γιὰ ὑπηκοότητα. Σκέφτηκα πὼς ἔφαγα δέκα-δώδεκα χρόνια ἐδῶ, παντρεύτηκα, ἔκανα παιδιὰ ποὺ εἶναι σὰ γερμανάκια, δὲ μπορῶ πιά νὰ πάω στὴν πατρίδα, ποῦ θὰ πᾶνε τὰ παιδιὰ σχολεῖο, οὔτε ἑλληνικὰ δὲ ξέρουν, ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ εἶμαι πιά ἐνσωματωμένος ἀλλὰ ποῦ; Στὴ Γερμανία, ὄχι στοὺς Γερμανούς. Τὰ παιδιὰ μου τὰ λένε τὰ γερμανάκια ξένα καὶ μερικὲς φορές δέρονται γι' αὐτό. Μὰ ἔχω τὴν παρηγοριά πὼς ἐδῶ θὰ μπορέσουν νὰ σπουδάσουν γιατί στὴν πατρίδα δὲ θὰ τὰ καταφέρναμε. Καὶ κεῖ χρειάζομαστε ἐνσωμάτωση. Οἱ ἄλλοι ὅμως, οἱ πολλὲς πολλὲς χιλιάδες τί ἔχουν νὰ κερδίσουν; "Ἐχουν; Φυσικὰ ἂν οἱ ὅροι διαμονῆς καὶ ἐργασίας εἶναι καλύτεροι. Μὰ ὁ ἄλλος δὲ σὲ ἐνσωματώνει μόνον γιὰ νὰ περάσεις καλύτερα μὰ γιατί τὸν συμφέρει. Λένεσαι μὲ τὸν ξένο τόπο, χάνεσαι γιὰ τὸ δικό σου. Καὶ αὐτὸ τὸ δέσιμο δὲν εἶναι πάντα γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἐργάτη. Δὲς γιορτάζουμε τίς ἀπόκριες μὲ τοὺς Γερμανούς, γιορτάζουμε καὶ τὸ πάσχα. Στὴ δική μας Λαμπρὴ δουλεύουμε, συνηθίζουμε ἔτσι ὅλα τὰ ξένα καὶ δὲ ξέρω πόσο μᾶς ὠφελεῖ. Θὰ μοῦ πεῖς, ἐθνικισμοί. Μωρὲ τί ἐθνικισμοί, ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα, μ' ἔνα σακούλι ἔφυγα ἀπὸ τὸ χωριὸ γιατί δὲν εἶχα οὔτε βαλίτσα, ὑπάρχει ἐργάτης ἐθνικιστής; Μὰ σοῦ καίγεται ἡ καρδιὰ νᾶσαι ἀπὸ τὴν Καβάλα, ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ

ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τοῦτοι ἐδῶ νὰ ψηφίζουν λέει ὅτι οἱ ξένοι δὲν πρέπει νὰ ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τοὺς ντόπιους. Τελικὰ μπρὸς γκρεμὸς καὶ πίσω ρέμα. Στὴν πατρίδα μας χαῖρι δὲν ἔχει, καλύτερα νὰ ἐνσωματωθῶμε καὶ νὰ πᾶμε καμιά φορὰ συνταξιούχοι σὰν Ἀχέπανς ἂν τὴ θυμούμαστε ἀκόμα. Μὰ δὲ γίνεται κι' αὐτὸ σοῦ λέω. Οἱ Γερμανοὶ κοροϊδεύουν.

Ο ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Οἱ ξένοι ἐργαζόμενοι στὴ Γερμανία δὲν ἔχουν κοινὴ μοίρα. Κανεῖς δὲ μιᾶ γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῶν δεκάδων χιλιάδων ἐργαζομένων Γάλλων, Ὁλλανδῶν, Αὐστριακῶν ἢ Βέλγων. Τὸ πρόβλημα εἶναι αὐτοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ «νότο», γνωστοὶ πιά κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸ τίτλο «Γκάσταρ-μπάιτερ». Ἡ λέξη, παρὰ τὴν ἀγαθότατη σημασία της — φιλοξενούμενος ἐργάτης — ἔχει καταντήσει βρισιά.

Ἡ δυτικογερμανικὴ ραδιοφωνία ἀνέλαβε μιὰ πολὺ γενναία ἐκστρατεία. Προκήρυξε ἕνα διαγωνισμὸ καὶ ἀθλοθέτησε βραβεῖα γιὰ τὴν ἐξεύρεση μιᾶς ἄλλης λέξης ποὺ θὰ χαρακτήριζε τοὺς μετανάστες χωρὶς νὰ τοὺς προσβάλλει ἢ νὰ τοὺς μειώνει ἀλλὰ πάντα νὰ τοὺς ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἐργαζόμενους στὴ Δ. Γερμανία. Τριάντα δύο χιλιάδες Γερμανοὶ ἔσπευσαν νὰ ταχυδρομήσουν τίς προτάσεις τους. Ποὺ ταξινομήθηκαν φυσικὰ κατὰ τὴν γερμανικὴ μεθοδικότητα, μπῆκαν σὲ φακέλλους καὶ μεταδόθηκαν μὲ ἀρκετὰ σχόλια καὶ παραινήσεις ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ τὴν τηλεόραση. Χρειάστηκε νὰ περάσει ἀρκετὸς καιρὸς γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ πόσο γελοῖο ἦταν τὸ ἐγχείρημα. Θυμίζει τοὺς καλογέρους ποὺ ὠνόμαζαν τὰ κοτόπουλα φασόλια γιὰ νὰ τὰ τρῶνε μὲ ἡσυχὴ συνείδηση τίς ἡμέρες ποὺ νήστευαν.

Ἰδοὺ μερικὲς ἀπὸ τίς προτάσεις χωρὶς καμιά ἰδιαίτερη ἢ σκόπιμη ἐπιλογή:

ἐργάτες τῆς ἀδελφοσύνης

ἐργάτες φιλίας

ἐργάτες εἰρήνης

ἄλλοδαποὶ ἐργαζόμενοι ἀδελφοί

ἄλλοδαποὶ μόνιμοι φιλοξενούμενοι

ἄλλοδαποὶ σύντροφοι

ἄλλοδαποὶ ἥρωες

ἄλλοδαποὶ συνάδελφοι

ἄλλοδαπὰ ρομπότ

ἄλλοδαποὶ μπερμπάντηδες

Μπράβο-ἐργάτες

ἀδελφικὴ βοήθεια

βοηθοὶ τῶν Γερμανῶν

ἐργάτες τῆς Γερμανίας

συνάλλαγμα-μπού
 Οί αγαπημένοι εργάτες τῶν εργοδοτῶν
Προσκεκλημένοι εργάτες
 Ἐπιτρεπόμενοι εργάτες
 Εὐρωπαϊκά ρομπότ
 Εὐραδέλφια
 Εὐρωγερμανοί
 Εὐρωπηρέτες
 Εὐρωσκλάβοι
 σύντροφοι τῆς ΚΕΑ
Ξένοι ἄδελφοί
 Ξένα χέρια
 Ξένοι συμπολίτες
 Καλά πνεύματα
 Τὰ στοιχειά
 Πεινασμένοι
 Ἰνδογερμανοί
 Ἐφεδρικός βιομηχανικός στρατός
 Κούληδες
 Κορίτσια γιὰ ὅλα
 ἄνθρωποι ὅπως καὶ μεῖς
ἄνθρωποι δεύτερης κατηγορίας
 συμπολίτες
 ΝΑΤΟ - εργάτες
 Θύματα τῆς γερμανικῆς φιλοξενίας
 Παρίες
 Μαργαριτάρια τῆς οἰκονομίας
 Ἐργάτες τοῦ καθήκοντος
 Ἀσκούμενοι Εὐρωπαῖοι
 Βοηθοὶ τῆς παραγωγῆς
 Προλετάριοι
 Φίλοι τοῦ πεπρωμένου
Παιδιά τοῦ νότου
 Ἐργάτες τοῦ ἥλιου
Πολίτες περιορισμένων δικαιωμάτων
 πιστοὶ βοηθοὶ
 ἀκατανόητοι
 Πολίτες διὰ συμβολαίου
 Καλόδεχτοι
Καλόδεχτοι εργάτες γιὰ κακοπληρωμένη ἐργασία

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

- Παλιννόστηση, ἓνα μακρινὸ ὄνειρο
- Ξαφνικά, ἓνα σύννεφο
- Ἀκόμα μιὰ συζήτηση: "Ὑστερα ἀπὸ 10 χρόνια.

ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΗΣΗ, ΕΝΑ ΜΑΚΡΥΝΟ ΟΝΕΙΡΟ

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1973 τὰ δεδομένα γιὰ τοὺς ξένους στὴ Γερμανία παραμένουν σχεδὸν τὰ ἴδια. Στὸ σύνολό τους ξεπερνοῦν τὰ 3 ἑκατομμύρια μὲ ἐπίσημα δηλωμένους ἐργαζόμενους 2,4 ἑκατομμύρια. Οἱ Ἕλληνες φτάνουν στὶς 400 χιλιάδες ἐνῶ τὸ ὁμοσπονδιακὸ ἴδρυμα ἐργασίας δίνει ἐπίσημο ἀριθμὸ ἐργαζομένων 280 χιλιάδες άτομα.

Οἱ περιορισμοὶ στὴ χορήγηση ἄδειας ἀποδημίας πρὸς Γερμανία καὶ ἡ καμπάνια ποὺ ἔγινε ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ἐργατῶν στὴν πατρίδα τους κατόρθωσε μόνο νὰ μειώσῃ τὸ μεταναστευτικὸ ρεῦμα. Ὡστόσο, παρὰ τὴν αἰσθητὴ μείωση τῶν ἀναχωρήσεων, δὲν κατόρθώθηκε ἀκόμα νὰ ἰσοφαριστοῦν τουλάχιστον, ἀπὸ τίς παλιννοστήσεις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ποὺ βρίσκονται σήμερα στὴ Γερμανία εἶναι ὁ ὑψηλότερος ἀπ' ὅλα τὰ προηγούμενα χρόνια, παρότι ὁ ρυθμὸς εἰσόδου νέων μεταναστῶν κυμαίνεται πιά μεταξὺ 500 - 700 ἀτόμων τὸ μήνα. Ἡ μείωση ὁμως τῶν ἀναχωρήσεων εἶναι τεχνητὴ ἀφοῦ οἱ περιορισμοὶ ποὺ ἐπέβαλε ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐπιτρέπουν τὴν ἀναχώρησις μόνο ἀτόμων ποὺ εἶναι ἐφοδιασμένα μὲ προσκλήσεις προερχόμενες ἀπὸ συγγενεῖς ἐγκατεστημένους στὴ Γερμανία τῶν ὁποίων ἡ σχέση συγγενείας μὲ τὸ μέλλοντα μετανάστη εἶναι πρώτου βαθμοῦ καὶ δὲ δείχνει παρὰ τὴν συνεχιζόμενη ὑπαρξὴ ἀποδημητικοῦ ρεύματος.

Ἡ γερμανικὴ πλευρὰ δὲν ἀποκρύπτει τὴν ἀνησυχία της γιὰ τὴ μείωση τῶν αἰτήσεων εἰσόδου νέων μεταναστῶν παρ' ὅτι ἀκόμα ἡ κατάσταση δὲν εἶναι ἀνησυχητικὴ. Ὡστόσο τὸ ἄνοιγμα πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας καὶ τοὺς ἐξαθλιωμένους νομάδες τῶν χωρῶν τῆς βόρειας Ἀφρικῆς δὲ γίνεται μὲ μεγάλη εὐχαρίστησις γιατί οἱ δυνατότητες προσαρμογῆς στὴ βιομηχανία τῶν μεταναστῶν αὐτῆς τῆς προέλευσης εἶναι ἀκόμα λιγώτερες ἀπ' ὅτι στοὺς μετανάστες τοῦ λεγόμενου εὐρωπαϊκοῦ νότου. Ἀλλωστε καὶ ὁ γερμανικὸς λαὸς ἀντιδρᾷ περισσότερο στὴν παρουσία τῶν ἐγχρώμων ἀπ' ὅτι στοὺς «ἡμιευρωπαίους» μεσογειακοὺς. Παράλληλα ἐπιχειρεῖται μὲ ἓνα κύμα ὑποσχέσεων γιὰ νομικὲς καὶ κοινωνικὲς παροχὲς καὶ κορύφωση τὴν ἐνσωμάτωσις, νὰ πεισθεῖ ἓνα μέρος τουλάχιστον τῶν μεταναστῶν νὰ παρατείνουν ὀλοένα καὶ περισσότερο τὴν παραμονὴ τους στὴ Γερμανία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ οἱ χώρες ποὺ παραδοσιακὰ πιά ἐφοδιάζουν μὲ ἐργατικὰ χέρια τὴ Γερμανία, ἡ Τουρκία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Πορτογαλία ἄρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ ἑνὸς μέρους τουλάχιστον τῶν μεταναστῶν τους ἔστω καὶ ἂν κινδυνεύουν νὰ στερηθοῦν τὸ πολύτιμο μεταναστευτικὸ συνάλλαγμα. Ὁ ἐπενδυτικὸς ὀργανισμὸς τῶν τελευταίων ἐτῶν πρὸς τίς χώρες αὐτὲς ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο παρου-

σιάστηκε καὶ μετὰ τὴν προϋπόθεση τῆς ὑπαρξῆς φτηνῶν ἐργατικῶν χερῶν. Καὶ παρ' ὅτι τὰ ἐργατικά χέρια δὲ λείπουν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πολὺ φτηνὰ σὲ σχέση μετὰ τὰ διατιθέμενα στὶς ἀναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες, εἶναι γεγονός ὅτι δὲν παρατηρεῖται πιά τὸ ὕψος τῆς προσφορᾶς ἐργατικῆς δυνάμεις ποὺ προσφέρονταν πρὶν δέκα χρόνια. Χαρακτηριστικὴ ἄλλωστε εἶναι ἡ γεωγραφικὴ βιομηχανικὴ καθυστέρηση τῶν χωρῶν ἀπὸ τὸ βορρᾶ πρὸς τὸ νότο καὶ ἡ ἀντίστροφη μετακίνηση τοῦ ἐργατικοῦ τοῦς δυναμικοῦ. Ἔτσι παρουσιάζεται καὶ τὸ φαινόμενο μῆς χώρας νὰ ἐξάγει μετανάστες πρὸς τὸ βορρᾶ καὶ νὰ εἰσάγει γιὰ τὶς δικές της ἀνάγκες ἐργατικά χέρια ἀπὸ τὸ νότο. Ἀπλὸς λογιστικὸς ὑπολογισμὸς : ἐκεῖνος ποὺ φεύγει πρὸς τὸ βορρᾶ στέλλει περισσότερο συνάλλαγμα ἀπὸ ὅσο ἐξάγει ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ νότο ¹.

Τὸ ἕνα τέταρτο τῶν Ἑλλήνων ἐργαζομένων στὴ Γερμανία ἔχουν συνεχῆ παραμονὴ πάνω ἀπὸ 10 χρόνια. Τὸ 10% ἔχουν συμπληρώσει δωδεκαετία. Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους οἱ μισοὶ ἔχουν παραμονὴ πάνω ἀπὸ πέντε χρόνια καὶ οἱ ἄλλοι προσβλέπουν σὲ ἀνάλογη διάρκειά. Σὲ ἐρωτήσεις γιὰ τὶς προοπτικές τοὺς τὰ 80% ἐπὶ τοῦ συνόλου δηλώνουν ὅτι θέλουν νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴ διευκρίνιση ὅτι βασικὴ προϋπόθεση εἶναι ἡ ἐξασφάλιση μόνιμης δουλειᾶς καὶ ἀνάλογης ἀμοιβῆς μ' αὐτὴν ποὺ ἔχουν στὴ Γερμανία. Ἰδιαίτερα ἐπισημαίνουν τὰ προβλήματα κατοικίας, τὸ ἐπίπεδο τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων καὶ τῆς περίθαλψης, καθὼς καὶ τῶν πολὺ χαμηλῶν συντάξεων. Στὸ θέμα τῶν συντάξεων εἶναι ἰδιαίτερα προσκολλημένοι ὅσοι ἔχουν ξεπεράσει δέκα χρόνια παραμονῆς καὶ ἐργασίας γιατί σύμφωνα μετὰ τὰ γερμανικά δεδομένα μποροῦν νὰ συνταξιοδοτηθοῦν μετὰ τὴ συμπλήρωση δεκαπενταετοῦς συνεχῶς ἐργασίας, νὰ πληρώνονται ἀπὸ τὰ γερμανικά ταμεῖα συντάξεων σὲ ὅποιο σημεῖο τῆς γῆς κι' ἂν βρίσκονται καὶ νὰ ἔχουν μιὰ σύνταξη πολὺ σημαντικὴ (κατώτατο ὄριο 6.000 δρχ. τὸ μῆνα).

Τὸ ποσοστὸ τῶν μεταναστῶν ποὺ σκέπτονται νὰ ἐπενδύσουν τὶς οἰκονομίες τοὺς σὲ ἐπιχειρήσεις ἢ ἀκίνητα μικραίνει μετὰ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων ὅσο γίνεται ἀντιληπτὸ πόσο δύσκολη εἶναι ἡ ἀποταμίευση σοβαρῶν ποσῶν ἀλλὰ καὶ ὅσο πληροφοροῦνται τὶς ἀποτυχίες τῶν συμπατριωτῶν τοὺς ποὺ ἀφοῦ ἐπιχείρησαν γιὰ ἕνα διάστημα στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τοὺς νὰ στήσουν μιὰ ἐλεύθερη δουλειά, ἔχασαν τὶς οἰκονομίες τοὺς καὶ ἐπιστρέφουν πάλι στὴ Γερμανία νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἄν οἱ παροχές τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας ἦταν σημαντικότερες, εἶναι γεγονός ὅτι ἐλάχιστοι μετανάστες θὰ ἐπιχειροῦσαν νὰ ἀσκήσουν ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα ἢ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν ἀγροτικὴ ζωή.

1. Δὲν πρέπει νὰ λησμονιέται ὅτι μόνο ἀπὸ τὴ Γερμανία τὸ μεταναστευτικὸ συνάλλαγμα πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀνέρχεται σὲ 500 ἑκατομμύρια μάρκα τὸ χρόνο.

Σημαντικὰ εἶναι καὶ τὰ ποσοστὰ ποὺ ἐπικαλοῦνται σὰν αἷτια τῆς μακρόχρονης παραμονῆς τοὺς στὴ Γερμανία τὴν ἑλλειψὴ πολιτικῶν καὶ συνδικαλιστικῶν ἐλευθεριῶν, τὴν ἀκρίβεια τῆς ψυχαγωγίας καὶ τὴ δυσκολία ἐπαναπροσαρμογῆς στὸν ἐλληνικὸ τρόπο καὶ ρυθμὸ ζωῆς. Ἀκόμα προβάλλουν τὸν προϋπολογισμὸ τῆς μετακόμισης ἑνὸς νοικοκυριοῦ καὶ τὸ ὕψος τῶν τελωνειακῶν δασμῶν, γιὰ ἡλεκτρικὰ εἶδη, ἐπιπλα καὶ αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ στερηθοῦν.

Τὰ παιδιὰ καὶ μάλιστα ὅσα ἔχουν προσαρμοστεῖ στὸ γερμανικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα εἶναι κύριος παράγοντας ποὺ ἐπιβάλλει στοὺς γονεῖς ὅχι ἀπλῶς τὴν παράταση τῆς διαμονῆς τοὺς στὴ Γερμανία ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ προβαίνουν σὲ ἐνέργειες γιὰ τὴν μονιμοποίησή τους. Χιλιάδες οἰκογένειες ὀνειρεῦνται νὰ σπουδάσουν τὰ παιδιὰ τοὺς στὴ Γερμανία ξέροντας, ὅπως οἱ ἴδιοι βεβαιώνουν, ὅτι θὰ ἦταν γι' αὐτοὺς ἐξαιρετικὴ πολυτέλεια ἢ ἐντελὴς ἀδύνατο κάτι τέτοιο στὴν πατρίδα τοὺς. Καὶ τέλος δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων ποὺ ἔχουν στερηθεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιστροφῆς γιὰ πολιτικοὺς λόγους. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀψυχολόγητὴ ἐνέργεια τῆς ἀφαίρεσης τοῦ διαβατηρίου, κάποτε καὶ τῆς ἐλληνικῆς ἰθαγένειας ἀπὸ μετανάστες ἐργάτες, φοιτητὲς καὶ ἐπιστήμονες, γιὰ ἐνέργειες ποὺ ἂν γινόντανε στὴν Ἑλλάδα καὶ στὶς κρισιμότερες ὥρες, ἴσως δὲ θὰ ἔφταναν οὔτε μέχρι τὴν τακτικὴ δικαιοσύνη. Εἶναι δὲ συνήθως πρόσωπα ποὺ διακρίνονται στὸν τομέα τοὺς καὶ ποὺ οἱ Γερμανοὶ μετὰ μεγάλη προθυμία τοὺς παρεχώρησαν πολιτικὸ ἀσύλο καὶ προνομιακὰς προϋποθέσεις γιὰ τὴν μονιμοποίησή τους καὶ τὴν ἐνσωμάτωσή τους στὴ γερμανικὴ κοινωνία ².

Οἱ Ἕλληνες ποὺ βρίσκονται στὴ Γερμανία καὶ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες χώρες * τοῦ κόσμου δὲν ἐγκατάλειψαν τὸ σπίτι τοὺς, τὶς οἰκογένειές τοὺς, τὴν πατρίδα τοὺς γιὰ νὰ μεταφέρουν τὰ ἐλληνικὰ φῶτα στοὺς ἄλλους λαοὺς, οὔτε γιὰ νὰ γνωρίσουν ξένους τόπους. Δὲν εἶχαν φῶτα γιὰ νὰ μεταφέρουν, οὔτε γνώρισαν ἄλλο τίποτα ἀπὸ σκοτεινὲς φάμπρικες καὶ ἀνήλιαγες κατοικίες. Ἐφυγαν γιατί δὲν μποροῦσαν νὰ κάνουν ἄλλιως. Ἐφυγαν ὅταν οἱ ἀνάγκες γιὰ τὴν βιολογικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιβίωσή τους ἔγιναν ἀφόρητα πιεστικές. Στὴ Γερμανία λίγο ἢ πολὺ ἔλυσαν τὸ βιοποριστικὸ πρόβλημα. Καὶ πέρα ἀπ' αὐτὸ ἔμαθαν ἕναν τρόπο ζωῆς. Καὶ μετὰ πίεση καὶ μετὰ ἐκμετάλλευση καὶ μετὰ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς θέσης τῶν ἐργαζομένων στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία. Ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλὰς δυνατότητες νὰ δοῦν, νὰ μάθουν, νὰ συγκρίνουν τί εἶχαν, τί βρῆκαν, τί δικαιοῦνται. Μιὰ πολὺ ἀργὴ διαδικασία

2. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ χορήγηση πολιτικοῦ ἀσύλου συνοδεύεται ἀπὸ συνεχῆ ἄδεια παραμονῆς καὶ ἐργασίας, ἄδεια ἀσκήσεως ἐλευθέρου ἐπαγγέλματος κτλ., πλεονεκτήματα ποὺ δὲν ἀπολαμβάνουν οἱ ὑπόλοιποι ξένοι ἐργάτες.

συνειδητοποίησης που τους επιτρέπει όμως την κριτική θεώρηση της θέσης τους τώρα και ιδιαίτερα στο άμεσο μέλλον.

Η επιστροφή τους δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί με κανενός είδους επίκληση στον πατριωτισμό τους αλλά μόνο με την άρση των ουσιαστικών αιτίων που επέβαλαν τη φυγή τους. Όσο πιο γρήγορα μπουδ σε λειτουργία οι απαραίτητες διαφοροποιήσεις τόσο δυνατότερος θα γίνει ο επαναπατρισμός ενός σημαντικού κεφαλαίου, του σημαντικότερου ίσως που διαθέτει η σύγχρονη Ελλάδα.

ΕΑΦΝΙΚΑ, ΕΝΑ ΣΥΝΝΕΦΟ

Στο τέλος του 1973 το γερμανικό κεφάλαιο μπαίνει στο παιχνίδι της κρίσης που ξεκίνησε από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Η μάχη για τον υπερδιπλασιασμό της τιμής του πετρελαίου και για την οικονομική αποδυνάμωση της ενωμένης Ευρώπης δεν μπορούσε παρά να έχει τα θύματά της, και στη Δ. Γερμανία υπάρχει ένα στρώμα εργαζομένων προορισμένο να παίζει το ρόλο του κυματοθραύστη σε περιόδους δυσκολιών. Οί ξένοι εργάτες.

Η συντήρηση άρπαζε την ευκαιρία. Τελευταία οι ξένοι το είχαν κάνει. Μέχρι και σε απεργίες ήγήθηκαν στη διάρκεια του τελευταίου καλοκαιριού με αποτέλεσμα μάλιστα να ακινητοποιήσουν για μερικές μέρες τη γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία. Πίστεψαν τις κυβερνητικές επαγγελίες περί κοινωνικής ενσωμάτωσης και διεκδικούν δικαιώματα. Τώρα είναι καιρός να κατανοήσουν οι ξένοι τη θέση τους, να περιορίσουν τις απαιτήσεις τους και να περάσει όσο είναι δυνατόν η άποψη της συντηρητικής δεξιάς περί της αρχής της συνεχούς εναλλαγής των αλλοδαπών εργατών. Μέσον: ο φόβος για το μειωμένο ωράριο εργασίας και ο τρόμος για την ανεργία και την απέλαση. Έγινε σημαία η αύξηση του αριθμού των ανέργων σε 430.000 άτομα, ενώ μόλις ψιθυρίζεται ότι αντίστοιχα υπάρχουν 350.000 κενές εργατικές θέσεις. Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι η στιγμή που κορυφώνεται η ύστερία της «κρίσης» από τον συντηρητικό τύπο και τις εργοδοτικές ενώσεις, συμπίπτει με τις διαπραγματεύσεις για την υπογραφή νέων συλλογικών συμβάσεων.

Μέχρι το τέλος του χρόνου το μόνο μέτρο που εφαρμόστηκε ήταν η αναστολή της εισόδου νέων αλλοδαπών εργατών. Αυτό το μέτρο αποδόθηκε από επίσημη πλευρά στην ενεργειακή «κρίση», υπήρξαν όμως και άλλες επίσης επίσημες ερμηνείες, ότι η αναστολή επιβλήθηκε από την ανάγκη της λύσης των κοινωνικών προβλημάτων, των ήδη υπαρχόντων 2,5 εκατομμυρίων ξένων, που τελευταία έχουν δξυνθεί στο πακρο. Και βέβαια τα κοινωνικά προβλήματα δεν προωθούνται, αντίθετα καλενδοποι-

ούνται, απλώς το κεφάλαιο απερίσπαστο προετοιμάζεται για νέες προσαρμογές. Στα πλαίσια αυτά η πολιτική της «κρίσης» δεν αποκλείεται να προχωρήσει και σε περισσότερα ακόμα μέτρα και πιέσεις σε βάρος των εργαζομένων και ιδιαίτερα των μεταναστών, μέχρι και απολύσεων και απελάσεων, χωρίς όμως, σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, να διαφαίνεται η δυνατότητα τέτοιες ενέργειες να πάρουν μαζικό χαρακτήρα. Αντίθετα η πιο υπεύθυνη πηγή επί του θέματος, ο διευθυντής του Όμοσπονδιακού Γραφείου Εργασίας κ. Στίγκλ, τονίζει τις πρώτες μέρες του 1974 ότι «το μέτρο της αναστολής εισόδου νέων μεταναστών είναι προσωρινό και η γερμανική βιομηχανία έχει απόλυτη ανάγκη και άλλων ξένων εργατών που υπολογίζεται να φτάσουν μέχρι το 1975 στα τρία εκατομμύρια». Αυτά παρά την «κρίση» και παρά τον προσανατολισμό του γερμανικού κεφαλαίου προς επενδυτικές διεξόδους στο εξωτερικό και ιδίως στις υπό ανάπτυξη χώρες που μέχρι σήμερα εφοδιάζουν τη γερμανική βιομηχανία με εργατικό δυναμικό.

Απρίλης 1974

Από το μαγνητόφωνο

ΑΚΟΜΑ ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ, ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ 10 ΧΡΟΝΙΑ

Κοινό χαρακτηριστικό των συζητήσεων: Δέκα χρόνια παραμονής στη Γερμανία. Θέμα: η επιστροφή.

- Ο Πρώτος: Τώρα να μου πουνε έλα, πάω. Να μου φερθούνε όμως σαν άνθρωπου. Όχι σά μετανάστη στην πατρίδα μου.
- Ο Δεύτερος: Έδω που τ'ά λέμε δεν ήταν άσχημα σά μετανάστες στη Γερμανία. Έχω κύριε τη δουλειά σίγουρη και καλά λεφτά.
- Ο Τρίτος: Ναί μ'ά άλλο Γερμανία και άλλο Ελλάδα. Στην Ελλάδα χρειάζεσαι πιο λίγα.
- Ο Πρώτος: Γιατί δηλαδή, πάλι θα γυρίσουμε στην ψωροκώσταινα; Κάτσε να σου τ'ά κάνω λιανά. Δεν ξέρω εσύ πώς ζεις. Να σου κάνω το δικό μου λογαριασμό. Έδω έχω καλό σπίτι από το Δήμο και πληρώνω 200 μάρκα το μήνα. Θά μου πεις είμαι τυχερός και πήρα σπίτι από το Δήμο. Καλά. Μιά φορά πληρώνω για τρία δωμάτια 200 μάρκα. Θά πει 2.000 δραχμές. Στη Θεσσαλονίκη ή στην Αθήνα θά βρω τρία δωμάτια με 2.000;
- Ο Τρίτος: Μέσ' στο νερό.
- Ο Πρώτος: Θαρθω πώς έχεις καιρό να π'ας στην Ελλάδα. Καλά 'ας πούμε θά βρω. Για το αυτοκίνητο έδω θέλω 60 μάρκα το μήνα ασφάλεια και εφορία. Εκεί θέλω 1.000 δραχμές.

- *Ο Τρίτος : Μην έχεις αυτοκίνητο.
 *Ο Πρώτος : Καλά, να μην έχω γιατί θέλω να το ξαναπληρώσω για να το βάλω μέσα, τελωνειακά. Θα ξαναπληρώσω στο τελωνείο την τηλεόραση, θα ξαναπληρώσω την κουζίνα, θα ξαναπληρώσω το πλυντήριο.
 *Ο Πρώτος : Είχες και στο χωριό σου τέτοια εργαλεία;
 *Ο Δεύτερος : Γι' αυτό φύγαμε. Τώρα που τα μάθαμε να τ' απαρνηθούμε;
 *Ο Τρίτος : Έγώ θα γυρίσω.
 *Ο Δεύτερος : Πέντε χρόνια γυρνάς. Όλο πᾶς και ξαναγυρνάς εδώ.
 *Ο Τρίτος : Δέ μπορώ να ταιριαστώ.
 *Ο Πρώτος : Άμ δά. Κάτσε να σου συνεχίσω. Τα παιδιά να πάνε σχολειό. Να το κόψω κι αυτό; Καλά το αυτοκίνητο.
 *Ο Τρίτος : Όχι, να πάνε.
 *Ο Πρώτος : Έδω μ' ένα κατοστάρικο παίρνεις ένα κουστούμι. Στην Ελλάδα το παίρνεις;
 *Ο Τρίτος : Όχι, μὰ είναι πιο φτηνά τα παπούτσια.
 *Ο Πρώτος : Πάνω κάτω τα έξοδα είναι τα ίδια. Πέ μου τώρα πόσο είναι το μεροκάματο;
 *Ο Τρίτος : Βρίσκεις λένε με 150.
 *Ο Δεύτερος : Καθαρό;
 *Ο Τρίτος : Όχι.
 *Ο Πρώτος : Καλά. Τώρα πές μου πόσα παίρνεις εδώ;
 *Ο Τρίτος : Έξιηντα.
 *Ο Πρώτος : Δηλαδή 700 δραχμές. Κάνε τώρα λογαριασμό και βάλε τα 150 καθαρά και τα 660 ακάθαρτα ἅμα θές. Όχι το αυτοκίνητο να κόψω και το τσιγάρο να κόψω δὲ βγαίνω.
 *Ο Δεύτερος : Δὲ βγαίνεις ἅμα θές να ζήσεις σὰν ἄνθρωπος και να φορέσεις ἕνα παντελόνι.
 *Ο Τέταρτος : Έγώ που πήγα για να μείνω, δὲ μιλά. Τι να πῶ. Τα μάζεψα και ξανάφυγα.
 *Ο Τρίτος : Ἐσὺ εἶχες λόγους.
 *Ο Τέταρτος : Ἄσε αὐτά τα πονηρά. Τι λόγους εἶχα; Έγώ βρήκα μιὰ δουλειά, ἡ γυναίκα μου δὲ βρήκε κι ὅταν βρήκε πήρε ἑκατὸ δραχμές και ἤθελε μιάμιση ὥρα να πάει στη δουλειά κι ἄλλη τόση να γυρίσει. Εἶχαμε και τα παιδιά, μικρά ἄκόμα, ποῦ να τ' ἀφήσουμε, σταμάτησε να δουλεύει. Μὲ τὸ δικό μου μεροκάματο ζοῦνε τέσσερις νομάτοι; Φάγαμε ὅτι εἶχαμε και φύγαμε.
 *Ο Τρίτος : Έγώ μιὰ φορά θα φύγω.
 *Ο Δεύτερος : Και ποιὸς θα μείνει; Μὰ θα δοῦμε πότε.

- *Ο Τέταρτος : Ἄμα πᾶτε θὰ μὲ θυμηθεῖτε. Νᾶτανε μόνο τὸ μεροκάματο. Περίμενε ἀπὸ δῶ, οὐρὰ ἀπὸ κεῖ, ρὲ παραπέρα, μιὰ φορά να δεις πῆγα στὸ περίπτερο να πάρω τσιγάρα. Μοῦ δίνει τὰ τσιγάρα ὁ περιπτερᾶς και τοῦ λέω εὐχαριστῶ. Ἄνοιξε τὰ μάτια του ὁ ἄνθρωπος μιὰ πιθαμή. Έδῶ και ὁ διευθυντὴς σοῦ γελᾷ λίγο. Ψεύτικα θὰ μοῦ πéis. Ναί, τὸ παραδέχομαι. Μὰ δὲ σ' ἀγριεύει κιόλας.
 *Ο Τρίτος : Ψύλλους στ' ἄχυρα τώρα.
 *Ο Δεύτερος : Ἄμα πᾶμε θὰ τὰ βολέψουμε. Θὰ συνηθίσουνε και οἱ κάτω τὰ φερσίματά μας. Μόνο να βροῦμε καλὴ δουλειά. Αὐτὸ εἶναι. Και να μὴ μοῦ ποῦνε κουβέντα στὰ σύνορα γιατί θὰ γυρίσω μπρὸς πίσω.
 *Ο Πρώτος : Για τὴν ὥρα ἐγὼ δὲν τὸ λογαριάζω. Μπορεῖ ἄργότερα να σιάξουν τὰ πράματα.
 *Ο Τρίτος : Καλά εἶναι τώρα τὰ πράματα.
 *Ο Πρώτος : Και γιατί δὲν πᾶς;
 *Ο Τρίτος : Ἄμα μπορέσω να βουλευτῶ θὰ πάω.
 *Ο Δεύτερος : Ἄλλο λὲς ἐσὺ βόλεμα και ἄλλο ἐγώ. Και γὼ ἅμα βουλευτῶ θὰ πάω.
 *Ο Πρώτος : Ἐμένα δυσκολεύουν τὰ πράματα τώρα που τὰ παιδιά μῆ-κανε στὸ γερμανικὸ σχολεῖο. Ἄσε που θέλω ἄκόμα τρία χρόνια να συμπληρώσω δεκαπενταετία. Ξέρεις τι εἶναι. Ὑστερα πάω, θάμαι 43 χρονῶ και θὰ δουλέψω ἄκόμα.
 *Ο Τρίτος : Έγὼ ἔχω δέκα χρόνια μὰ θὰ μεταφέρω τὰ δικαιώματά μου.
 *Ο Δεύτερος : Πότε;
 *Ο Τρίτος : Ἄμα πάω.
 *Ο Δεύτερος : Καλά, ἐσὺ μὲ τὸ «ἅμα» θὰ μᾶς ξεπροβοδίσεις ὅλους.
 *Ο Τέταρτος : Ἐμένα ὄχι. Έγὼ θὰ μείνω, ἂν μπορέσω θὰ πάρω και ὀη-κοότητα.
 *Ο Τρίτος : Δὲ δίνουν.
 *Ο Τέταρτος : Ἄν. Μιὰ φορά για τώρα μονάχα ὁ Μῆτσος μπορεῖ να πάει που ξέρει και γλώσσα και μπορεῖ να βρεῖ καμιὰ δουλειὰ στοὺς Γερμανούς.
 *Ο Δεύτερος : Σῶπα καὶ μένε. Γιατί νομίζεις πὼς ἦρθανε κι αὐτοὶ στὴν Ἑλλάδα. Για να πληρώνουνε λίγα ἦρθανε. Μιὰ φορά να ξέρεις τὴ γλώσσα, εἶναι κάτι. Μὰ τι να τὴν κάνεις; Έδῶ τουλάχιστον πηγαίνεις στὰ συνδικάτα, φωνάζεις, λὲς θέλω 15% αὐξηση, παζαρεύεις, τραβάς και καμιὰ ἀπεργία, παίρνεις 10% αὐξηση. Κάτω φύλλο δὲν κουνιέται.
 *Ο Τρίτος : Ναί, ἐσένα περιμένουν να τὸ κουνήσεις.
 *Ο Δεύτερος : Λές;

«ΦΤΙΑΧΝΟΥΜΕ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΜΑΣ»

Τελειώσαμε; Ὁ χάρτης τῆς Γερμανίας δείχνει 34 πόλεις ὑπογραμμισμένες. Τὸ αὐτοκίνητο ἔγραψε 70.000 χιλιόμετρα. Ἡ κάρτα ἐργασίας 6 διαφορετικὰ ἐργοστάσια στὴν περίοδο τῶν σπουδαστικῶν διακοπῶν. Καὶ οἱ δηλώσεις κατοικίας 4 χάϊμ καὶ 5 σπίτια μαζικῆς διαβίωσης. Τὸ ἀποτέλεσμα : 300 δαχτυλογραφημένες σελίδες ποὺ παραδόθηκαν στὸν ἐκδότη στὶς 5 Αὐγούστου 1973· ἓνα ἡμερολόγιο· μερικὲς ἑκατοντάδες μέτρα μαγνητοταινίας μὲ συνεντεύξεις. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, πάρα πολλὲς φιλίες καὶ γνωριμίες.

Οἱ πόρτες δὲν ἀνοίγουν εὐκόλα. Πρῶτα στὶς κρατικὲς ὑπηρεσίες. Στὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία :

— Θέλετε στοιχεῖα γιὰ τὴ μετανάστευση; Εὐχαρίστως.

— Ὅχι, θέλουμε γιὰ τοὺς μετανάστες.

— Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε.

Ἐπειτα στὸ Ὁμοσπονδιακὸ Ἰδρυμα Ἑργασίας.

— Ἐκδίδουμε κάθε χρόνο ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς μετανάστες σὲ εἰδικὸ τόμο. Εὐχαρίστως νὰ σᾶς δώσουμε ἓνα.

— Περισσότερες λεπτομέρειες.

— Τὶ λεπτομέρειες;

— Ἀρρώστειες, ἐγκληματικότητα, ἐκπαίδευση.

— Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε.

Στὰ ἀρμόδια Ὑπουργεῖα :

— Ἀπευθυνθεῖτε στὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία.

Ξαναγυρνᾷς στοὺς μετανάστες. Λὲς θὰ βγάλω μόνος μου στοιχεῖα. Τὸ δοκίμασε καὶ ὁ κ. Ἀλμπρεχτ, ἀπὸ ἐπίσημη μάλιστα θέση. Εἶναι ἀνώτερο στέλεχος τῆς Ἀποστολικῆς διακονίας (ἀρμόδιος γιὰ τοὺς Ἑλλήνες μετανάστες) τῆς Εὐαγγελικῆς ἐκκλησίας. Ἐφτιαξε ἓνα ἐρωτηματολόγιο. Τὸ τύπωσε. Καὶ διένειμε στὴν Κολωνία 3.500 ἀντίτυπα μέσω τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου, τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ἐργατικοῦ κλιμακίου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ, 20 ἐργοστασίων καὶ μερικῶν φοιτητῶν ποὺ προσφέρθηκαν νὰ βοηθήσουν. Ἀποτέλεσμα : Ἀπὸ τὰ 3.500 ἐρωτηματολόγια ποὺ μοιράστηκαν ἐπιστράφηκαν μόνον τὰ 266 συμπληρωμένα. Ἀπ' αὐτὰ ἔδωσε 20 τὸ προξενεῖο καὶ 35 τὸ κλιμάκιο καὶ τὸ ἑλληνικὸ σπίτι. Ὁ κ. Ἀλμπρεχτ διαπιστώνει ὅτι οἱ Ἑλλήνες μετανάστες ἀποφεύγουν ἀπὸ φόβο γιὰ διάφορα ἐπακόλουθα νὰ ἀπαντήσουν καὶ στὶς πιὸ ἀπλὲς καὶ ἀθῶες ἐρωτήσεις.

Ἡ μόνη λύση εἶναι ἡ δουλειὰ στὸ ἐργοστάσιο. Ἡ διαμονὴ στὸ κοινόβιο. Ἡ συμμετοχὴ στὴν Κοινότητα, στὰ Συνδικάτα, στὸν ἀθλητικὸ σὺλ-

λογο. Τὸ χασάπικο στὸ «Πανόραμα». Τὸ σπάσιμο τοῦ πάγου. Ἡ ἐμπιστοσύνη. Γιατὶ ὅσο προχωρεῖς διαπιστώνεις τὴν ἀνάγκη τῶν ντοκουμέντων καὶ τῶν μαρτυριῶν. Καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχουν πολλὰ καὶ νὰ προέρχονται ἀπὸ κατευθύνσεις ποὺ νὰ διευκολύνουν ἓνα συμπέρασμα. Ἡλικία, προέλευση, φύλο, τόπος καὶ εἶδος ἐργασίας. Ἄν περιοριστεῖς σ' ἓνα ἐργοστάσιο ἢ σὲ μιὰ πόλη φτάνεις σὲ ἀδιέξοδο.

Χρωστᾷς χάριη στοὺς μετανάστες. Κατάλαβαν πὼς μποροῦν ν' ἀνοίγουν τὴν καρδιά τους. Ὁ Σωτήρης σὲ φιλοξένησε μιὰ βραδιά σπíti του. Σὲ σύστησε στὴ γυναίκα του. Εἶπε : Φτιάχνουμε ἓνα βιβλίο γιὰ μᾶς. Ἐτσι ἀκριβῶς : φτιάχνουμε, ὄχι φτιάχνει. Δὲν ἦταν μὲ ὅλους ἔτσι. Ὑπῆρξαν καὶ φιλύποπτοι. Καὶ σιωπηλοί. Καὶ ἀδιάφοροι. Καὶ δύσκολοι. Ποὺ κι' αὐτοὶ ὅμως βοήθησαν στὴν ὁλοκλήρωση τοῦ γενικοῦ, τοῦ πραγματικοῦ κλίματος.

Ὅ,τι βγῆκε ἀπὸ τὸ ταξίδι αὐτὸ ἀνήκει σὲ ὅλους. Καὶ εἶναι βασικὰ οἱ ἐμπειρίες, τὰ ντοκουμέντα, οἱ μαρτυρίες, ἓνα ὕλικὸ χρήσιμο γιὰ τὴ μελέτη ἑνὸς μεγάλου προβλήματος. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς τελειώσαμε. Βρισκόμαστε στὴν ἀρχή.

- Βαλσαμίδης Στ.: Οί Έλληνες εργάται στην Δ. Γερμανία, 'Αθήναι 1964.
 Ζολώτα Ε.: Μετανάστευσις καί οικονομική ανάπτυξις. Τράπεζα τής Ελλάδος, 'Αθήναι 1966.
 Καρβέλης Κωνστ.: Οί Έλληνες εργάται στη Δ. Γερμανία. 'Αθήναι 1966.
 Κλαδάς Σωκρ.: Τά θέματα των έν Δυτική Γερμανία Έλλήνων εργάτων. 'Αθήναι 1965.
 Πολύζου Ν.: Μετανάστευσις, επαναπατρισμός καί περιφερειακή οικονομία. 'Αθήναι 1971.
 Πολυχρόνη Α.: Προβλήματα των έν Δυτική Γερμανία απασχολουμένων Έλλήνων εργάτων. 'Αθήναι 1964.
 Σαββούλου Εδ.: Έκθεσις επί των προβλημάτων των εις Δυτικήν Εύρώπην Έλλήνων εργάτων καί σπουδαστών. 'Αθήναι 1964.
 Στατιστική έπετηρίς τής Ελλάδος. 1971 'Αθήναι.
 Τσαούση Δ.: Μορφολογία τής νεοελληνικής κοινωνίας. 'Αθήναι 1971.
 Abadan N.: Studien über die Lage und die Probleme der Türkischen Gastarbeiter in der BRD. Ankara 1964.
 Albrecht G.: Sammlung von Unterlagen zu seiner Arbeit als griechischer Sozialfürsorger in Köln. Köln 1962 - 1964. Unver. Manuskripte.
 Statistische Bundesanstalt/Wiesbaden. Allgemeine Statistik des Auslandes. Länderberichte. Griechenland 1971.
 ASTA-Auslandsreferat UNI Stuttgart. Dokumentation zum Ausländergesetz. 1969.
 ASTA-Auslandsreferat, Universität Stuttgart, Evangelische Gemeinde: Dokumentation zum Ausländerrecht, 1972.
 Beckert H.: Ehen mit Ausländern (Bundesarbeitsstelle-Aktion Jugendschutz). Münster. Bingemer-Meistermann-Seeger-Neubert. Leben als Gastarbeiter. Westdeutscher Verlag. Köln und Opladen, 1970.
 Bundesanstalt für Arbeit, Ausländische Arbeitnehmer. Nürnberg 1968, 1969, 1970, 1971, 1972.
 Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände: Informationen zur Ausländerbeschäftigung. Heider-Verlag, B. Gladbach.
 Christian W. - Kindsvater E.: Lohnarbeit am Beispiel der "Gastarbeiter". Europäische Verlagsanstalt, 1973, Frankfurt.
 Cinani Paolo: Emigration und Imperialismus. Verlagskooperative Trikont. München 1969.
 Delgado Manuel: Die Gastarbeiter in der Presse. Laske Verlag, Opladen 1972.
 Elsner Lothar.: Fremdarbeiterpolitik in West-Deutschland. Verlag Tribüne, Berlin, 1970.
 Geiselberger Siegm.: (Herausgegeben im Auftrag des Bundesvorstandes der Jungsozialisten). Schwarzbuch: Ausländische Arbeiter. Fischer Verlag, Frankfurt, 1972.
 Heuer Gerhard: Politische Betätigung von Ausländern und ihre Grenzen. Carl Heymans Verlag, Köln 1970.
 Kanain Werner: Kommentar zum Ausländergesetz. C.H. Beck, München.
 Kanain Werner: Aktuelle Fragen des neuen Fremdenrechts, DVBL (Deutsches Verwaltungsblatt). 1966.
 Kamrad Horst: Gastarbeiter-Report. R. Piper und Co. Verlag. München 1971.
 Kayser B.: Geographie humaine de la Grèce, Paris, P.U.F., 1964.
 Klee Ernst.: Die Nigger Europas. Patmos Verlag. Düsseldorf 1971.

- Klee Ernst.: Gastarbeiter-Analysen und Berichte. Edition Suhrkamp. Frankfurt, 1972.
 Kloesel Christ: Deutsches Ausländerrecht. Kohlhammer, Stuttgart.
 Koch Herbert: Gastarbeiterkinder in deutschen Schulen. Verlag für Sprachmethodik. 1970.
 Landeshauptstadt München: Kommunalpolitische Aspekte des wachsenden ausländischen Bevölkerungsanteils in München. München 1972.
 Leundesdorff René und Zillesen Horst: Gastarbeiter = Mitbürger, Burckhardhaus-Verlag, 1971.
 Maturi G.: Arbeitsplatz Deutschland, Mainz 1964.
 Maturi G.: "Hallo Günther" Der Ausländische Arbeiter spricht zu seinem deutschen Kollegen. Heidelberg 1966.
 Mylonas G.: Die Entwicklung und Struktur der griechischen Tagespresse bis zum April 1967. München 1971.
 Nikolinakos M.: Politische Oekonomie der Gastarbeiterfrage. Rowolt Verlag, 1973.
 Nikolinakos M.: Materialien zur kapitalistischen Entwicklung in Griechenland. In "Das Argument", Heft 57 und 58.
 Peters Dorothea: Ausländische Arbeiter in der Bundesrepublik.
 Polyzos N.: Essai sur l'émigration grécque. Paris, Sirey, 1947.
 Rae McVerena: Die Gastarbeiter. Laetere Verlag, Stein-Nürnberg, 1971.
 Schiedermaier Rudolf: Handbuch des Ausländerrechtes der BRD, 1968.
 Schlösser, Kaufmann u.a.: Arbeitsplatz Europa. Köln 1966.
 Statistisches Amt der Stadt Köln. Jahrbuch der Stadt Köln 1965.
 Weissmann Günther: Ausländergesetz. Berlin 1966.
 Zieris Ernst: So wohnen unsere ausländischen Mitbürger. Ministerium für Arbeit, Gesundheit und Soziales des Landes Nordrhein-Westfalen.

Έφημερίδες καί Περιοδικά

- Οικονομικός Ταχυδρόμος
 Οικονομική Πορεία
 "Metall", ειδήσεις
 "Η Έλληνική
 Blick durch die Wirtschaft. Frankfurt
 Diakonisches Werk
 Sozialpolitik in Deutschland, Stuttgart
 Caritas. Freiburg
 Pädagogische Rundschau, Wuppertal-Ebberfeld
 Der Arbeitgeber, Köln
 Magnet Bundesrepublik
 Ausländerkurier
 Mensch und Arbeit, Wien
 Das Arbeitsamt
 Beihelfer der Konjunkturpolitik, Berlin
 Der Spiegel
 Konkret
 Der Volkswirt
 Metall
 Das Argument Heft 57, 58
 Die innere Mission, Berlin